

Feodor Mihailovici Dostoievski

ADOLESCENTUL

Roman în trei părți

PARTEA ÎNTÂI

CAPITOLUL ÎNTÂI

I

M-am apucat să aștern pe hârtie această istorie a primilor mei pași pe drumul vieții, fiindcă nu m-a răbdât inima să n-o fac, deși mă puteam lăsa păgubaș. De un lucru sunt însă convins: nu mă mai apuc în viața mea să-mi scriu autobiografia, chiar de-ar fi să mai trăiesc o sută de ani. Trebuie să fii strașnic de îndrăgostit de tine însuși ca să-ți dezvălui sufletul fără pic de rușine. Singura mea scuză e că, spre deosebire de toți cei ce mânuiesc condeiul, eu nu scriu spre a-mi atrage laudele cititorilor. Dacă într-o bună zi m-am hotărât să-mi însemn până în cele mai mici amănunte tot ce am pățimit de un an încoace, aceasta se datorește unui puternic imbold lăuntric, căci prea m-au uluit cele petrecute. Vreau să redau aidoma întâmplările, străduindu-mă din răspuțeri să nu adaug nimic și mai cu seamă să nu mă las ispitit de meșteșugul scriitoricesc; un literat scrie treizeci de ani și până la urmă nici el nu știe de ce s-a trudit atâta amar de vreme. Eu nu sunt scriitor și nici nu vreau să fiu, căci aș socoti o necuviință și o mârșăvie faptul de a-mi da în vileag toate tainele inimii și de a face negustorie la taraba lor literară cu descrierea meșteșugită a simțămintelor mele. De aceea mă și înfurie presimțirea că, pe cât se pare, n-am să pot ocoli cu desăvârșire descrierea sentimentelor și a gândurilor pe care acestea ți le stârnesc (nici chiar pe cele mai vulgare), deoarece influența literaturii este atât de nefastă, încât te corupe chiar și atunci când te îndeletnicești cu ea numai pentru sufletul tău. Mai ales cugetările tale personale pot părea uneori foarte banale, fiindcă un lucru pe care tu pui mare preț ar putea să nu prezinte nici un interes pentru altcineva. Dar să lăsăm la o parte aceste comentarii, cu toate că ele ar putea servi drept prefață, căci alta tot nu am de gând să scriu. Să intru așadar în subiect, deși cred că cel mai greu e să începi un lucru, oricare ar fi el.

II

Încep așadar, sau mai bine zis aș vrea să-mi încep însemnările de la data de septembrie anul trecut, și anume din ziua când am întâlnit pentru prima oară pe...

Dar să explic așa din senin pe cine am întâlnit atunci, când nimeni nu știe încă despre ce e vorba, mi se pare cu totul nepotrivit; ba mai mult, socotesc vulgar până și tonul cu care am pornit, căci după ce am făgăduit că mă voi feri de orice tertipuri literare, m-am lăsat ispitit de ele chiar de la primul rând. Dar pe cât se pare, pentru a scrie cu miez nu-i de ajuns să vrei. Și apoi, după părerea mea, în nici o limbă europeană nu-i atât de greu să scrii ca în limba rusă. Recitind rândurile așternute până acum pe hârtie, îmi dau seama că nu sunt chiar atât de prost cum reiese din ele. De ce s-o fi exprimând un om inteligent cu mult mai prost decât gândește? În tot cursul anului trecut, hotărâtor pentru viața mea, această nepotrivire m-a izbit adesea în convorbirile mele cu oamenii și mi-a pricinuit multe frământări.

Deși sunt hotărât să încep tot cu ziua de 19 septembrie, vreau mai întâi să spun pe scurt câte ceva despre mine: cine sunt, unde mă găseam atunci, prin urmare să arăt măcar în parte ceea ce se petrecea în capul meu în dimineața aceea de 19 septembrie, pentru a lămuri mai bine cititorului, poate și mie însumi, cele întâmplate.

Am douăzeci de ani împliniți și am terminat de curând liceul. Mă numesc Dolgoruki și din punct de vedere legal sunt fiul lui Makar Ivanov Dolgoruki, un fost iobag de la curtea boierilor Versilov. Trec așadar drept fiul lui legitim, deși sunt un bastard în toată puterea cuvântului, căci adevărata mea obârșie nu poate fi pusă la îndoială. Iată cum s-au petrecut lucrurile: acum douăzeci și doi de ani, moșierul Versilov (tatăl meu adevărat, pe atunci un tânăr în vârstă de douăzeci și cinci de ani), venise pentru câțva timp la moșia lui din gubernia Tuia. Bănuiesc că pe atunci el trebuie să fi fost un om destul de șters. Lucrul cel mai ciudat este că omul acesta care m-a uimit nespus încă din copilărie, care a avut o înrâurire asupra întregii mele dezvoltări sufletești de până acum, și o va avea desigur asupra întregului meu viitor, omul acesta a mai rămas și astăzi pentru mine o enigmă în foarte multe privințe. Dar despre lucrul acesta am de gând să vorbesc mai târziu. De altminteri, nici n-ar putea fi lămurit cu una cu două. În orice caz, omul acesta va domina de la început și până la sfârșit însemnările mele.

S-a întâmplat ca tocmai atunci, Versilov, care abia împlinise douăzeci și cinci de ani, să rămână văduv. Fusesse însurat cu o fată de neam mare, dar nu prea bogată, anume Sâriotova, cu care avusese doi copii: un băiat și o fată. Despre soția lui, moartă atât de timpuriu, nu am putut afla decât foarte puține lucruri și acestea se pierd acum într-un noian de alte amintiri; de altfel, multe laturi mai intime ale vieții lui Versilov îmi scapă, deoarece față de mine el s-a arătat întotdeauna cât se poate de mândru, distant, închis și disprețuitor, deși în anumite momente mă uimea prin umilința lui cu totul neașteptată. Pomenesc în treacăt un fapt de care trebuie să se țină seama, și anume că Versilov a tocat în viața lui trei averi și încă destul de însemnate, care se ridicau la vreo patru sute de ruble, dacă nu și mai mult. Acum a rămas firește fără o lețcaie...

Nici el nu prea știa de ce venise atunci la țară, cel puțin așa mi-a spus mie mai târziu. Copiii nu și-i luase cu el, îi lăsase, ca de obicei, la niște rude; de altfel, așa a procedat toată viața, atât cu copiii legitimi, cât și cu cei din

flori. Mulți dintre iobagii lui de pe moșia aceea slujeau la curte; printre aceste slugi era și grădinarul Makar Ivanov Dolgoruki. Cu acest prilej vreau să-mi vărs focul o dată pentru totdeauna: rar a fost cineva atât de supărat pe numele lui, cum sunt eu de când mă știu. Recunosc că e o slăbiciune stupidă, dar nu m-am putut dezbăra de ea. Când intram pentru prima oară într-o școală sau mă întâlneam cu vreun om căruia îi eram dator să-i dau socoteală numai pentru că era mai în vârstă decât mine — într-un cuvânt de câte ori i se năzărea vreunui pârlit de dascăl, preceptor, inspector școlar sau popă să mă întrebe cum mă cheamă, la numele de Dolgoruki fiecare găsea de cuviință să adauge într-o doară:

— Prințul Dolgoruki?

Și de fiecare dată eram silit să le explic acestor nătărăi:

— Nu, *pur și simplu* Dolgoruki.

Precizarea "pur și simplu" ajunsese să mă scoată în cele din urmă din sărite. Țin să menționez pe deasupra și faptul ciudat că nici o excepție de la această regulă nu-mi stăruie în minte: nimeni nu m-a scutit de nelipsita întrebare. De bună seamă ca pe cei mai mulți răspunsul nu-i interesa de fel și apoi nici nu văd cine dracu se sinchisește de una ca asta! Totuși, fiecare se simțea dator să-mi pună această întrebare de prisos. Iar când afla că sunt "pur și simplu" Dolgoruki, interlocutorul meu mă măsura, de obicei, cu o privire absentă, nepăsătoare și stupidă, care dovedea că nici el nu știa de ce mă întrebases, pentru ca apoi să-mi întoarcă spatele. Dar cel mai rău mă simțeam jignit când întrebarea venea din partea colegilor mei de școală. Cine oare nu cunoaște interogatoriul întregii clase, la care este supus orice elev nou-venit? În ziua când se prezintă prima oară la școală (oricare ar fi ea), elevul cel nou, descumpănit și rușinat, devine victima tuturor colegilor săi: toți îi poruncesc, îl întărită, îl tratează ca pe o slugă. De obicei, un școlar voinic și rotofei se proțăpește pe neașteptate în fața victimei și o măsoară îndelung, încruntat și disprețuitor. Elevul cel nou înlemnește, se uită pieziș la el și, dacă-i tare de vârtute, așteaptă în tăcere ceea ce va urma:

— Cum te cheamă?

— Dolgoruki.

— Prințul Dolgoruki?

— Nu, pur și simplu Dolgoruki.

— Aha, pur și simplu! Dobitocule.

Și, la urma urmei, are dreptate: nici nu se poate închipui o situație mai stupidă, decât să te numești Dolgoruki și să nu fii prinț. Această stupiditate, de care nu sunt câtuși de puțin vinovat, mă apasă cumplit. Mai târziu, când ajunsesem să mă supăr foc de câte ori eram întrebat dacă sunt prinț, răspundeam întotdeauna:

— Sunt fiul unui fost iobag, acum slugă la curtea boierului.

Odată, fiind din nou întrebat dacă sunt prinț, m-am înfuriat de-a binelea și am răspuns tăios:

— Nu, pur și simplu Dolgoruki, fiul neligitim al fostului meu stăpân — domnul Versilov.

Am ticluit această formulă abia în clasa a șasea de liceu și, deși m-am

convins foarte repede că n-are nici un haz, am continuat totuși s-o repet multă vreme. Îmi amintesc că unul dintre profesorii mei — de altfel, singurul — găsea că sunt dominat de ideea răzbunării și a conștiinței cetățenești și această apreciere a profesorului a pus toată clasa pe gânduri, ceea ce m-a jignit profund. În cele din urmă, unul dintre colegii mei, băiat cu limba foarte ascuțită, cu care abia dacă schimbam câteva cuvinte în decurs de un an, îmi spuse grav, fără să mă privească:

— Firește, sentimentele acestea îți fac cinste, căci, fără îndoială, te poți mândri cu ele; dar în locul dumitale nu m-aș fuduli într-atât că sunt copil din flori... s-ar zice că-ți faci un merit deosebit din asta!

Din ziua aceea am încetat să *mă mai laud* — cu faptul că sunt un bastard.

Trebuie să repet că e foarte greu să scrii rusește: constat că am umplut trei pagini mari ca să arăt cât de furios am fost toată viața pe numele meu și tare mi-e teamă ca cititorul să nu se fi grăbit cumva să vadă în pricina su-părării mele faptul că nu sunt prinț, ci un Dolgoruki oarecare. Totuși consider mai prejos de demnitatea mea să mai încerc a lămuri lucrurile și a mă justifica.

Așadar, printre numeroasele slugi de la curtea boierească se mai găsea, pe lângă Makar Ivanov, și o fată de vreo optsprezece ani; într-o bună zi, lui Makar Dolgoruki, pe atunci în vârstă de cincizeci de ani, i se năzări s-o ia de nevastă. După cum se știe, pe vremea iobăgiei căsătoriile între slugi se încheiau numai cu încuviințarea stăpânilor, ba uneori chiar după bunul lor plac. La moșia lui Versilov locuia pe vremea aceea și o mătușă, ea însăși moșiereasă; de fapt, nu-mi era mătușă bună, dar cine știe de ce, atât eu cât și întreaga familie Versilov, cu care era pare-mi-se înrudită de departe, ne obișnuiserăm să-i spunem "mătușă" Tatianei Pavlovna Prutkova. Pe atunci mai avea o sfoară de moșie cu vreo treizeci și cinci de suflete, tot în gubernia noastră, ba chiar în același județ. Fiind vecini, ea administra, adică mai degrabă supraveghea moșia lui Versilov (cu vreo cinci sute de suflete), dar, după câte am aflat, obținea rezultate tot atât de bune ca un administrator cu școală. Despre ea n-aș putea spune câtă carte știe și nici nu mă interesează acest lucru; țin să adaug însă — deși e departe de mine gândul de a o măguli sau a o linguși — că Tatiana Pavlovna are un suflet nobil, mai mult, că este un om cu totul deosebit.

Tocmai de aceea, ea nu numai că nu s-a opus intențiilor matrimoniale ale ursuzului Makar Dolgoruki (toată lumea îl socotea pe atunci un om ursuz), ci dimpotrivă, le-a încurajat cu toată inima. Sofia Andreevna (slujnica de opt-sprezece ani, care avea să fie mama mea) rămăsese de câțiva ani orfană de ambii părinți; răposatul ei tată, care îi purtase lui Makar Dolgoruki un deosebit respect și o mare recunoștință, fusese și el slugă la curte, iar cu șase ani în urmă, simțind că i se apropie sfârșitul — unii pretind că abia cu un sfert de ceas înainte de a-și da sufletul, așa încât la nevoie se poate susține că aiurase, dacă nu ar fi fost oricum iresponsabil, ca orice iobag — îl chemase pe Makar Dolgoruki, și în fața tuturor slugilor adunate și a preotului îi ceruse cu limbă de moarte, răspicat și stăruitor, arătând spre fiică-sa:

"Crește-o și ia-o de nevastă". Acest lucru l-au auzit toți cei de față. Cât despre Makar Ivanov, nu știu ce l-o fi îndemnat mai târziu să se însoare: i-a dat inima ghies sau și-a îndeplinit numai o datorie? Cred mai degrabă că nu a făcut mare caz de căsătoria lui. Era încă de pe atunci un om care "știe să se impună". Nu fiindcă ar fi fost prea bisericos sau învățat (deși știa tipicul și viețile câtorva sfinți pe de rost, dar le învățase mai mult după ureche), nu fiindcă ar fi trecut drept un fel de înțelept printre slugi, ci numai datorită firii lui îndărătnice, uneori chiar nesăbuite; vorbea sentențios, judeca fără apel, și în concluzie "trăia cuviincios", după propria lui expresie cu totul neașteptată. Ținând seama de felul lui de-a fi de pe vremea aceea, e firesc să-și fi câștigat stima tuturor, dar pe cât se pare nu și dragostea cuiva. Situația s-a schimbat însă când a ieșit din rândul slugilor: din acel moment toată lumea a început să vorbească despre el ca despre un sfânt care a pățit mult. Nu încapă îndoială că așa s-au petrecut lucrurile.

Despre maică-mea știu că Tatiana Pavlovna a ținut-o pe lângă ea până la vârsta de optsprezece ani, în ciuda stăruințelor vechilului de a o trimite la Moscova să învețe o meserie, și că i-a dat și o oarecare educație, adică a învățat-o să coasă, să croiască, să se poarte ca o fată binecrescută și chiar să citească câte puțin. Să scrie ca lumea, maică-mea nu a învățat însă niciodată. Ea privea căsătoria ei cu Makar Ivanovici ca pe un lucru hotărât de mult și socotea totul spre binele ei, fiind cât se poate de mulțumită; de aceea s-a și dus la cununie cu aerul cel mai liniștit pe care-l poți aștepta de la o fată în asemenea împrejurări, încât până și Tatiana Pavlovna i-a spus că vădește atâta sânge rece, de parcă ar fi pește nu om. Toate câte le știu despre firea maică-mi de pe atunci, le-am auzit chiar din gura Tatianei Pavlovna. Versilov a sosit la moșie tocmai când se împlineau șase luni de la această căsătorie.

Vreau să adaug în treacăt că, din câte am aflat sau bănuiesc, n-am izbutit niciodată să mă dumeresc pe deplin cum a început totul între el și maică-mea. Sunt aproape convins că, după cum mă încredința el însuși anul trecut, înroșindu-se, deși povestea toate acestea cu tonul cel mai firesc, ba chiar oarecum în zeflema, nici vorbă nu a fost de vreo idilă între ei și că totul s-a întâmplat așa, pe neașteptate. De crezut cred că s-a întâmplat așa, iar acest cuvântel "așa", oricât de plin de tâlc ar fi, nu-mi lămurește câtuși de puțin ceea ce doresc să aflu de atâta vreme, și anume de unde li s-a tras totul. În ceea ce mă privește, am urât toată viața asemenea tărășenii. Firește că ceea ce mă îndeamnă să aflu adevărul nu este o simplă curiozitate bolnăvicioasă. În treacăt fie zis, pe maică-mea nu am cunoscut-o aproape de loc până anul trecut, deoarece am trăit din copilărie printre străini, ca nu cumva să-l stingheresc pe Versilov, dar asupra acestei chestiuni voi reveni mai târziu. Amintesc aci faptul în sine numai ca să explic de ce nu-mi pot închipui de fel cum o fi arătat maică-mea pe vremea aceea. Cum nu cred să fi fost de o frumusețe neobișnuită, nu văd prin ce a atras pe un om ca Versilov pe atunci. Această întrebare mă frământă nu dintr-o curiozitate perversă, ci fiindcă dezvăluie o trăsătură foarte ciudată a acestui om. Deși posac și închis, mi-a mărturisit chiar el, cu acea sinceritate naivă, fermecătoare, pe care o dădea pe neașteptate la iveală când era strâns cu

ușa (de parcă ar fi scos-o din buzunar), că pe atunci mai era "cu caș la gură", sentimental, dar nu din fire, ci numai așa, fiindcă abia citise *Anton Sărmanul* și *Polinka Saks*, două cărți care au avut o covârșitoare influență civilizatoare asupra tinerei generații din vremea aceea. De obicei, el adăuga pe un ton foarte grav că poate numai datorită lui Anton Sărmanul se stabilise la țară. Bine, dar cum anume s-a apropiat acest tânăr "cu caș la gură" de maică-mea? Acum mă bate însă gândul că dacă aş avea fie și un singur cititor, acesta ar râde de bună seamă în hohote de mine, socotindu-mă un băiețandru caraghios, un copil naiv și prost, care se încumetă să judece o situație ce-l depășește. Da, nimic mai adevărat: deocamdată, problema mă depășește și mărturisesc că acest lucru nu-mi face cinste, căci îmi dau seama cât e de caraghios ca un vlăjgan de douăzeci de ani să fie într-atâta de lipsit de experiență; cu toate acestea trebuie să-i spun pe șleau domnului cititor că în cazul de față e cel puțin tot atât de naiv ca mine și i-o voi dovedi. E drept că nu știu nimic despre femei și nici nu vreau să știu, fiindcă am jurat să nu mă sinchisesc de ele cât voi trăi. Dar cu toate acestea sunt convins că unele femei te cuceresc pe loc, fie prin frumusețea lor, fie prin cine știe ce alte însușiri; în schimb, altora trebuie să le dai târcoale vreo șase luni ca să le înțelegi farmecul; dar ca să dibui de la început o astfel de femeie și să te îndrăgostești de ea, nu e de ajuns s-o privești și să fii în stare de orice sacrificiu — pentru asta se mai cere un dar înnăscut. În ciuda lipsei mele de experiență, sunt convins de acest lucru, căci de n-ar fi așa, ar însemna să coborâm toate femeile la treapta animalelor domestice, tolerate în preajma noastră numai în această calitate, situație ce le-ar conveni poate multora dintre noi.

Deși n-am văzut portretul mamei mele de pe vremea aceea (știu că există unul pe undeva), m-am dumerit din spusele altora că n-a fost niciodată o frumusețe. Așadar, nu poate fi vorba de o dragoste de la prima vedere. Iar ca "să se distreze", Versilov ar fi putut să-și aleagă alta mai potrivită, cu atât mai mult cu cât avea la îndemână pe Anfisa Konstantinovna Sapojkova, și ea slujnică la curte, nemăritată. Unde mai pui că unui om care suferise înrâurirea lui *Anton Sărmanul* ar fi trebuit să-i fie rușine de el însuși să pângărească o căsnicie, fie și a unui iobag al său, în virtutea drepturilor de moșier, mai ales ținând seama de faptul că — așa cum am spus — abia acum câteva luni, adică după douăzeci de ani, mai vorbea cu atâta respect de *Anton Sărmanul*. Și unde mai pui că lui Anton nu i s-a furat decât calul, și nicidecum nevasta! Așadar, spre ghinionul domnișoarei Sapojkova (eu aş zice mai degrabă spre norocul ei), trebuie să se fi petrecut ceva cu totul neașteptat. Anul trecut, când am putut, în sfârșit, să stau de vorbă cu el (prilej care nu se oferea prea des), am stăruit de câteva ori să-mi răspundă la toate aceste întrebări, dar de fiecare dată am observat că, deși trecuseră douăzeci de ani de la acele întâmplări, Versilov, aristocratul sigur de sine, se fâstăcea. Totuși, nu m-am dat bătut. Îmi amintesc că într-o zi, dându-și acele ifose aristocratice pe care și le îngăduia cu mine, a îngăimat câteva vorbe stranii: cum că maică-mea ar fi fost una din acele făpturi — *lipsite de apărare*, despre care nu poți spune că le iubești, ba chiar dimpotrivă, dar

care îți inspiră un soi de *milă* — prin blândețea, prin sfiala lor și, fără să-ți dai prea bine seama de ce, mila asta te urmărește multă vreme și până la urmă te leagă pe nesimțite de ele... "Într-un cuvânt, dragul meu, sentimentul ăsta te prinde într-atât, încât uneori nici nu te mai poți desprinde." Iată ce mi-a mărturisit; și dacă într-adevăr așa s-au petrecut lucrurile, trebuie să recunosc că nici pe vremea aceea nu era el țâncul "cu caș la gură" cum ar fi vrut să pară. De fapt, aici am și vrut să ajung.

Tot cu acel prilej, a căutat, de altfel, să mă încredințeze că maică-mea l-a îndrăgit din umilință; nu mai lipsea mult să pretindă că dragostea ei a fost un rezultat al iobăgiei! Așadar, mințea ca să facă pe grozavul, mințea, călcându-și în picioare conștiința, onoarea și demnitatea!

După toate câte le-am înșirat până aici s-ar putea de bună seamă crede ca vreau s-o laud pe maică-mea, deși am arătat de la început că nu știu nimic despre felul ei de a fi din acea perioadă. Ba mai mult, cunosc prea bine apăsarea mediului și mentalitatea îngustă care și-au pus încă din copilărie pecetea pe sufletul ei, pecete pe care a purtat-o toată viața. Cert e că a dat năpasta peste ea. Fiindcă veni vorba, trebuie să mai precizez un lucru: lăsându-mă furat de gânduri, am uitat un fapt pe care trebuia să-l arăt în primul rând și anume că la ei totul a început de-a dreptul de la *năpasta* (sper că cititorul nu se va prefăce că n-a înțeles numaidecât ce vreau să spun). Pe scurt, toată povestea a început după vechiul obicei moșieresc, dacă lăsăm la o parte faptul că domnișoara Sapojkova scăpase cu fața curată. Iar pentru a evita orice învinuire neîntemeiată, țin să afirm de pe acum că nu mă contrazic câtuși de puțin. Căci la urma urmei despre ce dracu ar fi putut vorbi pe vremea aceea un bărbat ca Versilov cu o femeie ca maică-mea, chiar dacă presupunem că între ei s-ar fi înfiripat o dragoste irezistibilă? Am auzit din gura unor destrăbălați că adesea aventurile amoroase încep fără ca bărbatul sau femeia să scoată vreun cuvânt, ceea ce este desigur culmea depravării și nu poate inspira decât scârbă; cât despre Versilov, chiar de-ar fi vrut, tot n-ar fi izbutit să se apropie altfel de maică-mea. Doar nu era să se apuce să-i explice mai întâi ideile romanului *Polinka Saks*?! Unde mai pui că nu de literatura rusă le ardea lor; dimpotrivă, după cum mi-a povestit chiar el o dată (când l-a luat gura pe dinainte), la început se ascundeau prin colțuri, se pândeau pe scări, săreau ca niște mingi unul din brațele celuilalt, cu obrajii îmbujorați, de câte ori auzeau pe cineva apropiindu-se și "tiranul de boier" ajunsese să se teamă și de ultima lui slujnică, în ciuda drepturilor sale de moșier. Chiar dacă totul a pornit după tradițiile iobăgiei, mai târziu nu le-au mai respectat întocmai, deși mi-e cu neputință să explic de ce și cum. Cu cât încerc să-mi lămuresc lucrurile, cu atât mi se par mai încurcate. Pentru mine au rămas o enigmă până și proporțiile pe care le-a atins dragostea lor, căci Versilov — după obiceiul celor de teapa lui — ar fi trebuit să o părăsească îndată ce și-a atins scopul. Totuși s-a întâmplat altfel. Să-ți faci mendrele cu o slujnică drăguță și ușuratică (deși maică-mea nu a fost de fel ușuratică) era nu numai un lucru îngăduit, dar și inevitabil pentru un țânc "cu caș la gură" și destrăbălat (căci destrăbălați erau dumnealor cu toții, atât cei progresești, cât și cei retrograzi), mai ales ținând seama de situația lui

romantică de văduv tânăr, care ducea o viață de huzur. Dar și o dragoste până la moarte ar fi fost de necrezut din parte-i. N-aș putea să jur că a continuat să o iubească, deși, ce-i drept, a târât-o toată viața după el.

Și pe mama am hărțuit-o cu tot felul de întrebări, dar mărturisesc că pe cea mai importantă n-am îndrăznit să i-o pun fățiș, cu toate că în ultimul an m-am apropiat foarte mult de ea și nu obișnuiesc să mă port cu mânuși, ci mai degrabă ca un mucos grosolan și ingrat, care-i socotește pe ceilalți *vinovați față de el*. Iată întrebarea: cum de-a putut ea, măritată fiind numai de șase luni, ba încă și strivită de prejudecăți despre "sfânta taină a căsătoriei", supusă și neputincioasă ca o muscă, ea care-l venera pe Makar Ivanovici al ei ca pe un zeu, cum a putut tocmai ea să se lase târâtă într-un asemenea păcat, numai după vreo două săptămâni? Nu cumva o fi fost și maică-mea o femeie destrăbălată? Dimpotrivă. Țin să afirm de la început că nici nu-și poate închipui cineva un suflet mai curat decât al maică-mi, care și-a păstrat toată viața puritatea sufletească. Poate că singura explicație ar fi că nu și-a dat seama ce face — prin asta nu vreau însă să spun că ar fi fost înconștientă, așa cum pretind azi avocații care încearcă să-și dezvinovățească clienții — hoți sau ucigași — ci numai fiindcă s-a lăsat în voia unei porniri atât de puternice, încât, curată și naivă cum era, trebuia să-i cadă victimă în mod fatal și tragic. Cine știe, poate că a făcut-o să-și piardă capul croiala hainelor, pieptănătura pariziană, accentul francez, deși ea habar n-avea de limba franceză, ori poate a dat-o gata romanța pe care a cântat-o, acompaniindu-se la pian, într-un cuvânt s-a îndrăgostit de toate aceste lucruri pe care nu le mai văzuse și nu le mai auzise niciodată (unde mai pui că pe atunci el era foarte chipeș) și o dată cu ele a îndrăgit la nebunie și omul, cu hainele, apucăturile și romanțele lui cu tot! Am auzit că multe fete — și dintre cele mai cinstite — trăind la curțile boierești, au pățit la fel pe vremea iobăgiei... Eu unul înțeleg asemenea porniri și socotesc un ticălos pe acela care le pune numai pe seama iobăgiei și a "umilinței"! De ce n-ar fi putut oare acest tânăr chipeș să aibă atât farmec pentru a seduce o făptură atât de curată până atunci și mai ales atât de deosebită de el — o ființă din cu totul altă lume, plămădită din alt aluat — încât să o ducă în mod fatal la pierzanie? Că a dus-o la pierzanie, sper că maică-mea a înțeles toată viața, și poate că numai în clipa când a făcut primul pas nu și-a dat seama de urmări, după cum se întâmplă întotdeauna cu oamenii "lipsiți de apărare": chiar și atunci când știu că se duc la pierzanie, ei merg orbește înainte.

De cum au săvârșit păcatul, au început amândoi să se căiască. Chiar el mi-a povestit cu destul haz cum a plâns pe umărul lui Makar Ivanovici, pe care-l chemase în biroul său anume pentru a i se spovedi, în timp ce ea zăcea leșinată în cămăruța ei de slujnică...

Nu are rost să mai stăruie asupra întrebărilor care mă framântă și asupra amănuntelor scandaloase. Așadar, după ce o răscumpără pe maică-mea de la Makar Ivanovici, plecă în curând de la moșie și de atunci — după cum am amintit mai sus — o ducea cu el aproape peste tot, afară de cazurile când avea intenția să lipsească vreme mai îndelungată și când o lăsa de cele mai multe ori în grija mătușii, adică a Tatianei Pavlovna Prutkova, care în

asemenea împrejurări răsărea întotdeauna ca din pământ. Au locuit un timp la Moscova, apoi pe rând la moșiile lui, în diferite orașe, iar în cele din urmă s-au stabilit la Petersburg. Despre peregrinările lor voi povesti mai târziu dacă va fi nevoie. Deocamdată, menționez numai că la un an după ce mama s-a despărțit de Makar Ivanovici, m-am născut eu, iar în anul următor a venit pe lume sora mea și mult mai târziu, peste vreo zece-unsprezece ani, fratele meu mai mic, un copil bolnăvicios, care a murit după câteva luni. Pe câte știu, după nașterea grea a ultimului copil, frumusețea maică-mi s-a vestejit; de atunci a rămas cu sănătatea șubredă și a început să îmbătrânească repede.

În tot acest răstimp, relațiile lor cu Makar Ivanovici nu s-au întrerupt niciodată. Oriunde s-ar fi găsit mama și Versilov, fie că trăiau într-un loc de câțiva ani, fie că abia se stabiliseră acolo, Makar Ivanovici avea întotdeauna grijă să trimită vești "familiei". Se statorniciseră între ei niște relații ciudate, oarecum protocolare, dar destul de trainice. Sunt convins că în orice altă familie boierească asemenea relații ar fi căpătat o notă comică, ceea ce nu s-a întâmplat în cazul de față. Scrisorile lui soseau de două ori pe an, nici mai des, nici mai rar, și semănau grozav între ele. Am văzut aceste scrisori și eu; nu conțineau aproape nimic personal, dimpotrivă, se mărgineau aproape exclusiv la comunicări ceremonioase cu privire la evenimente și la simțăminte cu totul comune — dacă e cu puțință să afirmi una ca asta despre simțăminte. În primul rând, le trimitea vești despre sănătatea lui, apoi se informa despre sănătatea întregii familii, după care urmau urări, salutări, binecuvântări solemne — atâta tot. Pesemne că în lumea lui, caracterul general și impersonal al scrisorilor constituia o dovadă de bună creștere și o desăvârșită cunoaștere a regulilor de politețe. "Preaiubitei și stimatei mele soții, Sofia Andreevna, plecăciune adâncă"... "Scumpilor noștri copilași le trimit binecuvântarea mea părintească, ce-i va ocroti de-a pururi." Toți copilașii, printre care mă număram și eu, erau amintiți pe nume, în ordinea nașterii lor. Țin să subliniez cu acest prilej că Makar Ivanovici avea destul umor ca atunci când pomenea de "ecelența-sa, preacinstitul domn Andrei Petrovici", să nu-l numească "binefăcătorul său", deși îi trimitea în fiecare scrisoare câte o plecăciune preasupusă, rugându-l să-l ocrotească și implorând la rândul său cerul să-i binecuvânteze stăpânul. Maică-mea îi răspundea numaidecât lui Makar Ivanovici și totdeauna scrisorile ei erau ticluite după același tipic ca ale lui. Versilov, firește, nu lua parte la această corespondență. Makar Ivanovici scria din diferite colțuri ale Rusiei, din orașe și mănăstiri îndepărtate, unde petrecea uneori vreme îndelungată, căci devenise un fel de hagiucare care cutreiera sfintele lăcașuri. În scrisori nu puneă nici un fel de întrebări; în schimb, venea regulat, cam o dată la trei ani, să ne vadă și trăgea la mama, care-și avea totdeauna locuința ei separată de a lui Versilov. Dar despre asta voi vorbi mai târziu; deocamdată nu vreau decât să arăt că atunci când venea la mama, Makar Ivanovici nu obișnuia să se lăfăiască pe canapelele din salon, ci se retrăgea modest într-un ungher după o perdea sau un paravan. Nu rămânea la noi decât vreo cinci zile, cel mult o săptămână.

Am uitat să spun că Makar Ivanovici ținea foarte mult la numele său de Dolgoruki, care-i inspira un respect grozav. Aceasta era desigur o trăsătură caraghioasă și stupidă, cu atât mai stupidă, cu cât numele lui îi plăcea tocmai fiindcă îl purta o familie princiară. Ciudată concepție: e ca și cum ai pune carul înaintea boilor!

Deși am afirmat că familia noastră era nedespărțită, trebuie să fac o rezervă în ceea ce mă privește. De când îmi amintesc, am trăit întotdeauna ca un copil părăsit, căci aproape de când m-am născut am fost lăsat printre străini, și aceasta cred că nu dintr-o intenție precisă, ci numai fiindcă așa s-a nimerit. Când m-am născut, mama era încă tânără și frumoasă și Versilov ținea desigur s-o aibă mereu în preajma lui, iar un sugaci, care plângea când ți-e lumea mai dragă, i-ar fi stingherit mai cu seamă în călătorii. Iată motivul pentru care până la vârsta de douăzeci de ani pot spune că aproape n-am cunoscut-o pe maică-mea, pe care n-o văzusem decât de două, trei ori, și atunci numai în fugă. Această situație nu se datorește sentimentelor maică-mi, ci disprețului și nepăsării lui Versilov față de oameni.

Acum să trec la cu totul altceva.

Cu o lună înainte, mai precis cu o lună înainte de 19 septembrie, luasem hotărârea să-i părăsesc pe toți și să mă consacru definitiv "ideii" mele. Am folosit anume această formulă: "să mă consacru ideii mele", fiindcă ea cuprinde aproape pe de-a-ntregul țelul meu de căpetenie, mai bine zis scopul vieții mele. În ce constă "ideea mea" mă abțin să vorbesc acum, căci mai încolo va trebui s-o lămuresc în cele mai mici amănunte. În toată existența singuratică de visător, pe care am dus-o ani de zile la Moscova, această idee nu m-a părăsit o clipă, începând din clasa a șasea de liceu, când mi-a încolțit în minte. De atunci, ea a pus stăpânire pe toată viața mea. Și înainte trăiam mai mult în vise decât în realitate; încă din copilărie mă refugiasem într-o împărăție a visurilor de o anumită nuanță; însă odată cu apariția acestei idei de căpetenie, care mă absorbea în întregime, visurile mele s-au conturat, căpătând deodată o formă definitivă, și fantezia mea a început să fie călăuzită de rațiune. Faptul că urmam liceul nu mă împiedicase pe vremuri să visez, și nici mai târziu să-mi urmăresc ideea. Ce-i drept, n-am terminat liceul în chip strălucit, căci în ultimul an nu m-am prea ținut de carte, deși până în clasa a șaptea fusesem întotdeauna printre primii la învățătură; la urmă mă lăsasem pe tânjeală datorită ideii, mai bine zis datorită concluziei greșite, poate, pe care o trăsesem din ea. În orice caz nu școala m-a împiedicat să-mi urmăresc ideea, ci ideea m-a împiedicat să-mi văd de școală și apoi de universitate, îndată ce am absolvit liceul, am luat hotărârea să rup orice legătură nu numai cu familia, dar și cu lumea întreagă, dacă va fi nevoie, deși abia împlinisem nouăsprezece ani. I-am înștiințat numaidecât pe ai mei, printr-o scrisoare trimisă corespondentului meu de la Petersburg, să mă lase în pace o dată pentru totdeauna, să nu-mi mai trimită nici un ban și, dacă se poate, să uite până și de existența mea (bineînțeles dacă își mai aduceau vreodată aminte de ea) și, în sfârșit, îi anunțam că n-am de gând să intru la universitate "nici în ruptul capului". Mă găseam în fața unei dileme cumplite: trebuia să aleg între "idee" și universitate, deoarece continuarea studiilor

m-ar fi silit să amân cu încă patru ani punerea în practică a "ideii"; m-am hotărât fără șovăială pentru "idee", fiind matematic convins de succes. Drept răspuns la scrisoarea mea, transmisă prin altcineva, Versilov, tatăl meu, pe care nu-l văzusem decât o singură dată la vârsta de zece ani, și atunci numai o clipă (dar acea clipă a fost de ajuns ca să mă uluiască), a catadicsit să-mi scrie personal, invitându-mă la Petersburg și făgăduindu-mi o slujbă particulară. Invitația primită din partea unui om atât de rece și trufaș, disprețuitor și indiferent față de mine, din partea unui tată care nu numai că m-a părăsit după ce m-a adus pe lume, dar nici măcar n-a regretat fapta sa atâta amar de vreme (cine știe, poate că nu-și amintea de existența mea decât vag și confuz, căci după cum am aflat mai târziu, nici măcar banii pentru întreținerea mea la Moscova nu-i trimitea el, ci alții) — așadar invitația acestui om care, după cum spuneam, își adusese pe neașteptate aminte de mine și acum mă onora cu o scrisoare scrisă de mâna lui, m-a măgulit profund hotărând totodată soarta mea. E ciudat de ce m-a încântat printre altele faptul că în scrisorica lui (o singură pagină de format mic) nu pomenea nimic despre universitate, nu mă ruga să-mi schimb hotărârea, nici nu mă dojenea fiindcă nu voiam să studiez, într-un cuvânt, nu recurgea la nici unul din tertipurile pe care le folosesc de obicei părinții în astfel de împrejurări; dar tocmai această atitudine nu-i făcea cinste, pentru că vădea și mai limpede nepăsarea lui față de mine. M-am decis mai ușor să plec, deoarece această călătorie nu era o piedică în calea țelului meu principal. "Văzând și făcând, îmi ziceam eu, în orice caz am de gând să intru numai provizoriu în relații cu ei, pe un timp cât mai scurt. Îndată ce voi simți însă că pasul acesta, deși formal și neînsemnat, mă abate de la ceea ce este *esențial* pentru mine, rup imediat cu ei, las totul baltă și mă retrag în carapacea mea." Chiar așa îmi spuneam! "Mă voi ascunde ca o broască țestoasă în carapace", îmi repetam și comparația mă încânta. "De acum înainte n-am să mai fiu singur, mă tot gândeam în ultimele zile petrecute la Moscova, cutreierând orașul ca un besmetic, de acum înainte n-o să mă mai apese niciodată singurătatea, care m-a chinuit atât amar de ani, fiindcă mă va însoți pretutindeni ideea mea, pe care n-am s-o trădez niciodată, nici măcar dacă ai mei m-ar cuceri cu totul și m-aș simți atât de fericit în preajma lor, încât aș rămâne chiar zece ani la ei!" Trebuie să adaug, anticipând, că tocmai acestor iluzii, acestor planuri și scopuri contradictorii care mi s-au conturat în minte încă la Moscova, iar apoi m-au urmărit tot timpul la Petersburg (unde nu-mi amintesc să fi petrecut o zi pe care să nu o socotesc ca ajunul rupturii definitive cu ei și al plecării mele), tocmai acestor șovăieli și contradicții se datoresc în cea mai mare măsură nenumăratele fapte nesăbuite, urâte și chiar josnice — ca să nu mai vorbesc de neghiobii — pe care le-am săvârșit în ultimul an.

Firește că nu-i puțin lucru să-ți găsești pe neașteptate părintele, când te-ai socotit întotdeauna un copil părăsit. La gândul acesta eram mereu buimac de bucurie în ultimele zile petrecute la Moscova, când mă pregăteam de plecare, și în drum spre Petersburg. Nu mă încânta atât gândul că am un tată, căci nu sunt prea duios din fire, ci mai ales faptul că era tocmai omul

care n-a vrut să știe niciodată de mine, care m-a înjosit atâția ani, în timp ce eu mă agățam cu toate visurile mele de el (dacă pot spune aceasta despre visuri), încă din cea mai fragedă copilărie, fiecare gând, fiecare vis al meu tindea spre el, se învârtea în jurul lui și, în cele din urmă, se concentra asupra-i. Nu știu dacă-l uram sau îl iubeam, dar știu că în toate planurile mele de viitor, în toate nădejdlile mele își avea locul și, fără să-mi dau seama, pe măsură ce creșteam, locul acesta devenea din ce în ce mai important.

Mai aveam încă un motiv foarte puternic să plec din Moscova, mai bine zis o ispită care încă cu trei luni înainte de plecare (pe când nici pomeneală nu era de Petersburg) îmi făcea inima să tresară de bucurie și să-mi bată mai tare! Mă atrăgea spre acel ocean necunoscut și faptul că puteam naviga nestingherit pe el, ca un despot, ca un stăpân absolut, nu numai pe soarta mea, dar și pe a altora, și încă a cui! Pentru ca nu cumva cuvintele mele să fie răstălmăcite, țin să atrag de la început atenția că eram însuflețit numai de sentimente generoase și nu de porniri tiranice. Unde mai pui că Versilov putea să-și închipuie (presupunând că ar fi catadicsit să se gândească la mine), că sunt un mucos abia ieșit de pe băncile școlii, un băiețandru oarecare. Parcă-l și vedeam înlemnind de uimire, atunci când avea să afle că îi cunosc toate intimitățile, ba că mai dețin și un document de cea mai mare importanță, pentru care, dacă i-aș fi mărturisit de la început taina mea, ar fi fost gata să-și dea câțiva ani din viață (presupunere ce s-a dovedit întemeiată). Dar îmi dau seama că am îngrămădit prea multe enigme. Și apoi, nu poți reda sentimentele înaintea faptelor care le-au stârnit. De altfel, voi lămuri totul cât voi putea mai amănunțit la timpul și la locul potrivit — doar de aceea m-am și apucat de scris. Până aici însă povestirea mea e prea dezlănțată, se destramă ca o halucinație sau ca un nor.

Ca să ajung, în sfârșit, la ziua cu pricina, trebuie să arăt pe scurt, mai bine zis în treacăt, că am găsit toată familia — adică pe Versilov, pe maică-mea și pe sora mea (pe care atunci am văzut-o pentru prima oară) într-o situație foarte grea, aproape în mizerie sau pe punctul de a cădea în mizerie. Aflasem încă de la Moscova că o duceau prost, dar nu m-aș fi așteptat să-i găsesc într-un asemenea hal. Încă din copilărie mi-l închipuiam pe acest om, pe "viitorul meu tată", înconjurat de-o aureolă, ocupând în toate împrejurările locul de frunte. Până atunci Versilov n-a stat niciodată cu maică-mea, pentru care închiria întotdeauna o locuință separată, conformându-se, firește, "moralei" false și ticăloase a lumii sale. Acum însă, trăiau cu toții împreună, într-o căsuță de lemn, pe o străduță dosnică, lângă cazarma Regimentului Semionovski. Văzând că își amanetaseră toate lucrurile mai de preț, nu m-a lăsat inima să nu-i dau maică-mi, pe ascuns de Versilov, cele șaiszeci de ruble pe care le păstram în mare taină, ca pe o comoară. Pentru mine ele reprezentau într-adevăr o comoară *tainică*, fiindcă le economisise în doi ani de zile din cele cinci ruble pe care le primeam ca bani de buzunar în fiecare lună; începusem să pun deoparte ban cu ban chiar din ziua când mi se înfiripase în minte "ideea", de aceea și tremuram ca nu cumva Versilov să le dea de urmă.

Dar ajutorul meu nu le-a fost de mare folos. Maică-mea lucra, sora mea

coșea și ea, luând lucru la domiciliu; numai Versilov huzurea, era plin de toane, păstrându-și multe din vechile sale tabieturi destul de costisitoare. Devenise grozav de mofturos și de cicălitor, mai cu seamă la masă, și-i tiraniza pe toți ai casei. Totuși, mama, sora mea, Tatiana Pavlovna și întreaga familie a răposatului Andronikov (acela care fusese șef de serviciu la o instituție și administrase în același timp averea lui Versilov, și murise de vreo trei luni), alcătuită dintr-o droaie de femei, se închinau în fața acestui despot, divinizându-l ca pe un idol. Eu unul nu puteam înțelege de ce, mai ales că — între noi fie zis — cu nouă ani în urmă, când îl văzusem pe Versilov, era cu mult mai chipeș și mai impunător. După cum spuneam, el își păstrase în închipuirea mea un fel de aureolă, astfel încât nu izbuteam să pricep cum poate cineva doar în nouă ani să decadă și să îmbătrânească într-atâta; gândul acesta îmi stârni din prima clipă tristețe, milă și rușine. Schimbarea ce se petrecuse cu el mi-a lăsat cea mai penibilă impresie din toate câte m-au copleșit la sosire. De altfel, nu se poate spune că era bătrân, abia împlinise patruzeci și cinci de ani, iar pe măsură ce-l priveam mi se părea cu mult mai frumos și mai atrăgător decât îl păstrasem în amintire. Înfățișarea lui își pierduse din strălucirea aparentă, din farmecul izbitor, chiar și din eleganța de pe vremuri, dar în schimb viața îi întipărise acum pe față o expresie cu mult mai interesantă.

Sărăcia nu prezenta decât o mică parte din necazurile și eșecurile lui. Pe lângă mizerie, îl mai amenința o primejdie cu mult mai mare; unde mai pui că Versilov era îndreptățit să spere că va câștiga procesul intentat familiei prințului Sokolski, cu care se judeca de un an pentru o moștenire, de unde ar fi putut să-i revină foarte curând o moșie în valoare de vreo șaptezeci de mii de ruble, dacă nu și mai mult. Am amintit mai sus că Versilov risipise până atunci încă vreo trei moșteniri, dar și de astă dată avea să-l salveze tot o moștenire! Soarta procesului trebuia să se hotărască într-un răstimp foarte scurt, de aceea mă și chemase la el. Ce-i drept, nimeni nu-ți dă credit pe o simplă speranță, așa că deocamdată, neavând de unde împrumta bani, o duceau foarte greu.

Dar Versilov nici nu se ducea la nimeni să ceară ajutor, deși uneori lipsea toată ziua de acasă. Știam că de un an și mai bine fusese *alungat* din înalta societate. În zadar m-am zbatut o lună întreagă, începând din ziua sosirii mele la Petersburg, să mă lămuresc cum de-a ajuns în această situație. N-am izbutit să mă dumiresc dacă Versilov era vinovat sau nu, deși acest lucru avea o mare importanță pentru mine, altminteri pentru ce mai venisem la Petersburg! Fapt e că toți îl ocoleau — în primul rând toate cunoștințele lui simandicoase, de vază, cu care se pricepuse de minune să întrețină toată viața relații strânse — datorită zvonului că în Germania Versilov ar fi săvârșit, cu un an în urmă, o infamie care stârnise pe deasupra și un scandal (ceea ce constituie o crimă de neiertat în ochii "lumii bune"); se vorbea chiar că ar fi primit o palmă în public și anume de la un prinț Sokolski, fără să-l provoace măcar la duel. Până și copiii lui (legitimi), atât fiul cât și fiica, rupseseră legăturile cu el și se mutaseră din casa lui. E drept că fiul și fiica lui Versilov se învârteau în cercurile cele mai înalte, datorită atât familiei

Fanariotov, cât și bătrânului prinț Sokolski (care fusese pe vremuri prieten cu tatăl lor). De altfel, după ce l-am cercetat cu atenție o lună întreagă, mi-am dat seama că Versilov este un om extrem de orgolios, pe care nu societatea l-a îndepărtat din mijlocul ei, ci care, mai degrabă, s-a îndepărtat el însuși de ea, atât de puțin se sinchisea de părerea lumii. Dar era oare îndreptățit disprețul lui față de societate? Iată întrebarea care mă frământa! Eram hotărât să aflu adevărul, cu orice preț și cât mai curând, fiindcă venisem la Petersburg numai cu gândul să-l judec pe acest om. Deocamdată, îi mai tăinuiam că soarta lui e în mâinile mele, căci mai întâi voiam să mă conving dacă trebuie să-l prețuiesc sau să rup pentru totdeauna cu el. Cum mi-ar fi fost îngrozitor de greu să iau această ultimă hotărâre, mă zbuciumam cumplit. În cele din urmă, mă văd silit să mărturisesc întregul adevăr: omul acesta mi-era foarte drag!

Până una, alta, locuiam împreună cu familia, munceam și adesea abia mă puteam stăpâni să nu fiu moji, dar nu izbuteam întotdeauna. După o lună petrecută în preajma lui, eram din ce în ce mai convins că pentru a lămurii lucrurile pe deplin, nu trebuia să mă adresez lui. Din pricina orgoliului său, Versilov continua să-mi pară o enigmă, ceea ce mă umilea profund. Recunosc că se purta prietenos cu mine și glumea neîncetat: eu însă aș fi preferat cearta glumelor de acest fel. Discuțiile noastre erau cam în doi peri, mai bine zis el îmi vorbea cu un fel de ironie ciudată. De când sosisem de la Moscova, nu încetase să mă ia în zeflema. N-am izbutit să înțeleg de ce se purta așa. E drept că pe această cale a izbutit să rămână impenetrabil, dar nu e mai puțin adevărat că nici eu nu m-aș fi înjosit până într-atât, încât să-l rog să mă ia în serios. Și apoi, mă dezarma și mă cucerea prin felul lui de a fi neobișnuit și fermecător. Într-un cuvânt, se purta cu mine de parcă aș fi fost un băiețandru naiv — atitudine care mă scotea din sărite, deși o prevăzusem. Până la urmă am renunțat și eu să mai vorbesc serios cu el și am început să aștept: mai mult, mă și feream să intru în vorbă cu el. Așteptam să sosească la Petersburg cineva de la care puteam să aflu întregul adevăr și în care îmi pusesem ultima nădejde. În orice caz, mă pregătisem sufletește și îmi luasem toate măsurile în vederea unei rupturi definitive. Numai de maică-mea îmi părea rău, totuși aveam de gând să o pun și pe ea și pe sora mea în fața alternativei: "Ori el, ori eu..." Fixasem chiar și ziua decisivă; până atunci aveam să-mi văd mai departe de slujbă.

CAPITOLUL AL DOILEA

Tocmai în ziua de 19 trebuia să primesc și leafa pentru prima lună de slujbă "particulară" la Petersburg. Nici nu mă întrebaseră dacă îmi convine sau nu slujba, hotărâseră fără mine și mă trimiseseră acolo chiar din ziua când sosisem. Era un abuz din partea lor și cred că ar fi trebuit să protestez. M-au anunțat că voi lucra în casa bătrânului prinț Sokolski. Dacă m-aș fi opus de la început, ar fi însemnat să rup pe loc cu ei; deși acest lucru nu mă înspăimânta de fel, ar fi dăunat scopurilor mele viitoare de aceea

acceptasem pentru moment postul, apărându-mi demnitatea doar prin tăcere. Vreau să lămuresc de pe acum că acest prinț Sokolski, putred de bogat și consilier secret, nu se înrudea nici de departe cu prinții Sokolski de la Moscova (calici de câteva generații), cu care se judeca Versilov. Faptul că purtau același nume era doar o coincidență. Cu toate acestea bătrânul prinț se interesa îndeaproape de soarta lor și ținea mai cu seamă la unul dintre ei, un tânăr ofițer, care era — ca să zic așa — șeful familiei. Până de curând, Versilov avusese în toate împrejurările o înrâurire covârșitoare asupra bătrânului, deoarece era prieten cu el, ce-i drept un prieten ciudat, căci după cum am observat, bietul prinț se temea cumplit de el și aceasta nu numai în perioada când am început să lucrez acolo, ci, pe cât se pare, încă de la începuturile prieteniei lor. De altfel, nu se mai vedeau de mult, fiindcă infamia de care lumea îl învinuia pe Versilov privea tocmai familia prințului; eu am fost angajat numai datorită intervenției făcute de Tatiana Pavlovna la momentul oportun, atunci când bătrânul căuta un "tânăr" pentru treburile cancelariei. Mai mult, s-ar fi zis că prințul dorea grozav să-i intre în voie lui Versilov, cu alte cuvinte, să facă primul pas spre o împăcare, ceea ce Versilov *i-a îngăduit*. Bătrânul prinț a luat această hotărâre în lipsa fiicei lui, văduvă de general, care desigur l-ar fi împiedicat să facă un asemenea pas. Dar asupra acestor chestiuni voi reveni mai târziu. Menționez totuși că atitudinea lui ciudată față de Versilov m-a impresionat în favoarea acestuia. De vreme ce șeful familiei jignite continua să-i poarte respect lui Versilov, însemna că zvonurile despre ticăloșia acestuia erau absurde sau cel puțin îndoielnice. Și această împrejurare m-a determinat în oarecare măsură să nu resping slujba: primind-o, speram să mă lămuresc definitiv.

Tatiana Pavlovna, pe care am găsit-o la Petersburg, juca pe atunci un rol ciudat. Uitasem aproape cu totul de existența ei și nu m-aș fi așteptat de fel să se bucure de asemenea influență. O mai întâlnisem de vreo trei, patru ori, pe vremea când trăiam la Moscova, și de fiecare dată apărea pe neașteptate, din însărcinarea cuiva, când trebuia să se producă o schimbare în viața mea; bunăoară atunci când am intrat la pensionul de mână a doua al lui Touchard, sau cu doi ani și jumătate mai târziu, când am trecut la liceu și m-am mutat în casa neuitatului Nikolai Semionovici. De câte ori apărea, petrecea ziua întreagă cu mine, îmi revizua rufăria, hainele, mă ducea cu trăsura în oraș, pe strada Kuznețki, îmi cumpăra cele de trebuință, într-un cuvânt îmi puneă la punct toată zestrea, de la cufăr până la briceag; tot timpul cât stătea cu mine mă cicălea, mă ocăra, mă muștra, mă supunea la examene, îmi dădea de exemplu alți băieți de ai cunoștințelor sau rudelor ei, înzestrați cu calități extraordinare, cică incomparabil mai buni decât mine, și zău că uneori mă și ciupea, ba mă și înghiontea de vedeam stele verzi. După ce mă rostuia și mă instala undeva, dispărea câțiva ani fără urmă din viața mea. Și de astă dată, cum am sosit, a apărut și ea să mă căpătuiască. Era puținică la trup și uscățivă, cu un nas mic și ascuțit, ca un cioc, și cu niște ochișori ageri de pasăre. Îl slujea pe Versilov cu o supunere de roabă, se închina înaintea lui ca înaintea papei, dar o făcea din convingere. Curând însă am observat cu mirare că oriunde se ducea, toată lumea o respecta și, ceea ce era mai

curios, absolut toată lumea o cunoștea. Bătrânul prinț Sokolski nutrea o deosebită stimă față de ea; la fel se purta și familia lui, și copiii cei trufași ai lui Versilov, și familia Fanariotov, cu toate că Tatiana Pavlovna trăia din munca ei: cosea, spăla nu știu ce dantele, primea de lucru de la magazine. De cum ne-am întâlnit, ne-am și certat, fiindcă i s-a năzărit numaidecât să mă bruftuluiască, așa cum făcea pe vremuri, acum șase ani, și am continuat să ne sfădim în fiecare zi, ceea ce nu ne împiedica însă să stăm câteodată de vorbă, și trebuie să recunosc că după o lună bătrânica începuse să-mi placă, pesemne datorită firii ei independente. Nu i-am mărturisit însă acest lucru.

Mi-am dat seama imediat că mă trimiteau la prințul cel bătrân și bolnav numai ca să-l "distrez" și că numai în aceasta consta slujba mea. Firește, situația era înjositoare pentru mine și era cât pe aci să o curm de la început; dar în curând bătrânul prinț, plin de ciudățenii, mi-a stârnit o impresie neașteptată, un soi de milă, și spre mirarea mea, după o lună mă simțeam legat de el, sau cel puțin renunțasem la intenția de a fi moșic. Pe atunci prințul nu trecuse de șaiszeci de ani. De curând trecuse printr-o pățanie curioasă. Cu vreun an și jumătate în urmă, într-o călătorie, avusese pe drum un moment de nebunie care stârnise oarecare scandal. Cum zvonul se răspândise în tot Petersburgul, bătrânul fusese neîntârziat dus în străinătate, așa cum se obișnuiește în astfel de împrejurări, de unde se întorsese pe neașteptate după cinci luni, când, cu toate că era perfect sănătos, își dăduse demisia din slujbă. Versilov susținea sus și tare (și cu vădită căldură) că nici vorbă nu fusese de nebunie, ci de un simplu acces de nervi. Mi-am dat seama pe loc de însuflețirea cu care-l apăra Versilov, de altfel, țin să adaug că eu însumi eram aproape de aceeași părere. E drept că uneori se arăta cu mult mai nechibzuit decât s-ar fi cuvenit la vârsta lui, trăsătură pe care se spune că nu o avusese înainte. Am auzit că, pe vremea când era consilier, dădea sfaturi foarte înțelepte și că o dată s-a distins în mod cu totul deosebit în îndeplinirea unei misiuni ce i se încredințase. Deși îl cunoșteam de o lună, n-aș fi bănuir de fel că fusese un consilier neobișnuit de capabil. După accesul de nervi, cei din jur constataseră la el (lucru pe care eu nu-l observasem) dorința din ce în ce mai stăruitoare de a se căsători cât mai curând și că de un an și jumătate încoace manifestase de mai multe ori această intenție. Pe cât se pare intenția lui era cunoscută în "lumea bună", stârnind interesul anumitor persoane. Cum însă planurile prințului încurcau foarte mult socotelile altor persoane din preajma lui, bătrânul era supravegheat pas cu pas. Rude apropiate avea foarte puține; soția îi murise de douăzeci de ani și singura lui fiică era acea văduvă de general, așteptată să sosească din zi în zi de la Moscova, o femeie tânără, de al cărei caracter se temea în mod vădit. În schimb, avea o mulțime de rubedenii îndepărtate, mai ales de-ale răposatei lui soții, toate ajunse aproape la sapă de lemn; apoi mai avea pe deasupra și o droaie de protejați — și bărbați și femei, crescuți din mila lui, care așteptau cu toții câte o părticică din moștenire și de aceea o și ajutau pe fiica lui să-l supravegheze. Pe deasupra, prințul mai avea, din tinerețe, încă o manie despre care n-aș putea spune dacă e caraghioasă sau nu, și anume, să mărite fete sărace. De douăzeci și cinci de ani tot mărita

fete — fie rude îndepărtate, fie fiice îndepărtate ale unor veri de-ai soției lui, ori fine; cununase până și pe fiica portarului său. De obicei, le lua în casă de mici, le creștea cu dădace și guvernante franțuzoaice, apoi le dădea la cele mai bune școli, și în cele din urmă le mărita cu zestre. Așadar, în jurul lui se îmbulzeau permanent o droaie de oameni. Firește, fetele crescute și măritate de el aduceau pe lume altă generație de fete, care la rândul lor căutau să obțină favoarea de a fi crescute în casa lui; pretutindeni trebuia să boteze, toți protejații veneau să-l felicite de ziua lui și această forfotă neîntreruptă îi făcea prințului o deosebită plăcere. De cum am început să vin la el, am observat — și acest lucru era cât se poate de vădit — că în mintea bătrânului se înrădăcinase convingerea dureroasă că, de la un timp, toată societatea lui îl privește într-un mod ciudat și că toată lumea se poartă cu el altfel decât înainte, când îl socotea sănătos; această impresie îl urmărea până și în timpul celor mai vesele petreceri mondene. Bătrânul devenise foarte suspicios; i se părea că citește în ochii fiecăruia o îndoială. Gândul că toată lumea îl consideră nebun îl chinuia de bună seamă; chiar și pe mine mă cerceta uneori cu neîncredere. Iar dacă ar fi aflat că cineva răspândește sau confirmă zvonul care circula pe socoteala lui, bătrânul, atât de bun, de altfel, i-ar fi devenit dușman de moarte. Asupra acestei trăsături țin să atrag atenția în mod deosebit, fiindcă m-a determinat să nu fiu grosolan cu el din prima zi; mai mult, eram încântat de câte ori izbuteam să-l înveselesc sau să-l distrez. Nu cred că această mărturisire ar putea arunca vreo umbră asupra demnității mele.

Prințul își investise cea mai mare parte din capitalul lui. După boală, devenise mare acționar al unei importante societăți anonime, de altfel, foarte serioasă. Deși societatea era condusă de alții, bătrânul urmărea cu mult interes treburile ei, se ducea regulat la adunările generale, era membru în consiliul de administrație, lua parte la toate ședințele, unde ținea discursuri lungi, își apăra cu însuflețire punctul de vedere și îl combătea pe al altora, ceea ce îi dădea o satisfacție vădită. În general îi plăcea foarte mult să țină discursuri: măcar în asemenea împrejurări le putea dovedi tuturor că avea o minte teafără și ageră. De altfel, chiar și în viața lui particulară, intimă, îi făcea o deosebită plăcere să-și presare vorba cu aforisme și calambururi, ceea ce eu unul înțeleg prea bine. Își organizase chiar în casă, la parter, un fel de cancelarie particulară, unde unul și același funcționar se ocupa de toate treburile, ținea socotelile și registrele, administrând în același timp și casa. Funcționarul acesta, care pe deasupra mai avea și o slujbă la stat, putea prea bine s-o scoată singur la capăt cu toate; însă, după dorința prințului, fusesem angajat și eu, ca să-l ajut cică pe funcționar; totuși, de la început, am fost trecut în biroul lui particular și adesea nu aveam nimic de făcut, nici o corespondență, nici un registru de ținut, măcar pentru a salva aparențele.

Acum scriu despre toate acestea ca un om care s-a trezit dintr-o vrajă și în multe privințe a izbutit să se desprindă din ea; cum să descriu însă tristețea mea de atunci (pe care o trăiesc aievea în clipa aceasta), tristețe ce mi s-a cuibărit în suflet, și mai ales zbuciumul meu de atunci, care mă

tulbura și mă chinuia într-atât, încât nici nu închideam ochii noaptea din pricina nerăbdării de a dezlega problemele aproape insolubile, pe care mi le pusesem singur?

E penibil să ceri bani, chiar când e vorba de leafă, mai ales dacă simți în adâncul conștiinței că nu-i meriți pe deplin. Dar în ajun, o auzisem pe mama vorbind în șoaptă cu sora mea, în ascuns de Versilov ("ca să nu se necăjească Andrei Petrovici"), și împărtășindu-i că se pregătește să ducă la amanet o icoană, la care ținea însă prea mult ca să se hotărască cu una, cu două. Fusesem angajat cu o leafă de cincizeci de ruble pe lună, dar nu știam de fel cum aveam s-o primesc; când m-au trimis să lucrez, ai mei nu mi-au dat nici un amănunt. Cu trei zile în urmă, întâlnindu-mă în cancelarie cu funcționarul prințului, l-am întrebat pe el cine dă leafa aici. El m-a privit mirat și cu un zâmbet ironic (căci nu mă prea înghițea):

— Cum, dumneata primești leafă?

Mă așteptam ca după răspunsul meu afirmativ să adauge:

— Dar pentru ce, mă rog?

El s-a mărginit însă să-mi arunce un "nu știu nimic", pe un ton sec, pentru ca apoi să se cufunde în registrul lui liniat în care trecea cifrele însemnate pe niște hârtiuțe.

De altfel, avusese prilejul să vadă că totuși făceam și eu câte ceva. Cu două săptămâni în urmă, muncisem patru zile întregi la o lucrare pe care mi-o dăduse chiar el să o transcriu pe curat, și pe care a trebuit până la urmă să o redactez din nou. Era vorba de un talmeș-balmeș de "idei" de-ale prințului, pe care acesta avea de gând să le comunice consiliului de administrație. Totul trebuia pus în ordine ca să alcătuiască un întreg, conceput într-un stil unitar. O zi întreagă am revăzut apoi lucrarea cu prințul, care a discutat destul de vehement cu mine, dar până la urmă a rămas mulțumit; dar nici până acum nu știu dacă a trimis-o sau nu. Nici nu mai vorbesc de alte două-trei scrisori, tot comerciale, pe care le-am scris de asemenea din însărcinarea lui.

Mi-era penibil să-mi cer leafa și din pricină că eram hotărât să renunț la slujbă, presimțind că anumite împrejurări nefavorabile mă vor sili să plec și de aici. Când m-am trezit în dimineața aceea, în timp ce mă îmbrăcam în cămăruța mea de la mansardă, am simțit că inima începe să-mi bată mai tare; deși mă prefăceam că nu mă sinchiesc, totuși, în clipa când am intrat în casa prințului, m-a cuprins aceeași tulburare: în dimineața aceea trebuia să sosească persoana, mai precis, femeia de la care așteptam răspuns la toate întrebările mele chinuitoare! Era vorba de fiica prințului, de tânăra văduvă a generalului Ahmakov, despre care am mai pomenit. Între Ahmakova și Versilov era o dușmănie neîmpăcată. În sfârșit, am izbutit să aștern acest nume pe hârtie! N-o văzusem niciodată, firește, și nici nu-mi puteam închipui cum voi vorbi cu ea sau dacă voi îndrăzni măcar s-o fac; totuși speram (și aveam destule motive să sper) că sosirea ei va rupe vălul de întuneric care îmi ascundea adevăratul chip al lui Versilov. Aș fi vrut să fiu dârz, dar nu puteam: mi-era o ciudă grozavă că de la primul pas mă arăt atât de fricos și de stângaci; totodată eram grozav de curios, dar mai ales

stingherit: aceste trei sentimente contradictorii mă copleșeau. De câte ori îmi amintesc de ziua aceea o și re trăiesc.

Prințul nu știa nimic despre sosirea atât de apropiată a fiicei lui, pe care nu o aștepta să se întoarcă de la Moscova decât după o săptămână. Eu însumi aflasem această veste numai în ajun și numai din întâmplare: vorbind cu maică-mea, Tatiana Pavlovna, care primise o scrisoare de la văduva generalului, a scăpat un cuvânt în prezența mea. Deși vorbeau în șoaptă și numai în aluzii, am ghicit numaidecât la ce se refereau. E de la sine înțeles că nu trăgeam cu urechea, dar era cu neputință să nu ascult, văzând cât de tare s-a tulburat maică-mea la vestea sosirii acelei femei. Versilov nu era atunci acasă.

Bătrânului nu voiam să-i comunic vestea, fiindcă ajunsesem să-mi dau seama cât de mult se teme de sosirea ei. Mai mult, cu trei zile în urmă făcuse o aluzie timidă și îndepărtată că din pricina mea se teme de venirea ei, sau mai precis că din pricina mea se teme de un perdaf. Trebuie să adaug totuși că în relațiile familiale izbutise să-și păstreze independența și libertatea de a hotărî, mai ales în chestiunile bănești. La început, îl socoteam slab și supus ca o muiere; mai târziu, am fost silit să-mi schimb părerea, văzând că deși în anumite împrejurări se dovedea într-adevăr slab și influențabil, în altele cel puțin manifesta un fel de încăpățănare, dacă nu curaj. În ciuda caracterului său fricos și influențabil, în anumite momente era de neclintit. Mai târziu, Versilov mi-a explicat toate acestea cu de-amănuntul. Un fapt curios pe care vreau să-l amintesc e că prințul și cu mine nu vorbeam niciodată despre fiica lui, mai precis evitam acest subiect: îndeosebi eu îl evitam, în timp ce el se ferea să vorbească despre Versilov; îmi dădeam pur și simplu seama că ar refuza să-mi răspundă dacă i-aș pune deschis vreuna din întrebările delicate care mă frământau.

Dacă cineva ar vrea să știe despre ce am discutat noi doi în timpul acelei luni, va trebui să-i răspund că am vorbit despre câte în lună și în stele, însă, în fond, numai despre lucruri ciudate. Îmi plăcea mai ales încrederea și bunătatea neobișnuită cu care se purta față de mine. Uneori îl cercetam cu mirare și mă întrebam: "Cum și unde putea fi consilier un astfel de om? Locul lui ar fi mai degrabă la liceu, să zicem în clasa a patra — ce coleg minunat ar fi fost." De multe ori m-a mirat și figura lui: era uscățivă, avea o expresie foarte serioasă (și trăsături aproape frumoase); avea părul des, cărunț și ondulat, iar ochii mari și vii; și la trup era uscățiv, dar înalt și bine legat; fața lui avea însă o mobilitate neplăcută, aproape necuviincioasă, putând să treacă dintr-o dată de la o expresie neobișnuit de serioasă la una prea ușuratică, schimbare ce surprindea pe oricine îl vedea pentru prima oară. I-am împărtășit această impresie și lui Versilov, care m-a ascultat cu interes și curiozitate, de parcă nu m-ar fi crezut capabil de asemenea observații; apoi a adăugat în treacăt că acest obicei al prințului era desigur o urmare a bolii, deoarece îl căpătase numai în ultimul timp.

Discuțiile mele cu prințul aveau un caracter abstract, general, învârtindu-se în jurul a două teme principale, Dumnezeu și existența lui, cu alte cuvinte dacă există sau nu, și femeile. Era foarte credincios și

sentimental. În biroul lui avea un chivot plin cu icoane, în fața căruia ardea o candelă. Dar câteodată îl găsea câte o toană și atunci începea să se îndoiască de existența lui Dumnezeu, îndruga vrute și nevrute, provocându-mă fățiș să-mi exprim părerea. Cu toate că, în general, eram destul de indiferent față de religie, sfârșeam întotdeauna prin a discuta cu aprindere neprefăcută. Și azi îmi aduc aminte cu plăcere de aceste convorbiri însuflețite. Dar mai mult decât orice îi plăcea să vorbească despre femei și cum eu, din pricina aversiunii mele față de această temă, nu puteam fi un bun interlocutor, îl dezamăgeam și îl întristam uneori.

În dimineața aceea, de cum am intrat pe ușă, prințul a și deschis acest subiect. Îl găsisem în foarte bună dispoziție, pus pe glume în doi peri, deși în ajun îl lăsasem copleșit de o tristețe inexplicabilă. Totuși trebuia să-mi obțin cu orice preț leafa în ziua aceea, înainte de sosirea anumitor persoane. Mă așteptam să fim întrerupți dintr-o clipă în alta (de aceea îmi și bătea inima atât de tare) și atunci poate că avea să-mi piară curajul de a aduce vorba despre bani. Cum nu mă puteam însă cu nici un chip hotărî să pomenesc de ei, prostia mea mă scotea, firește, din sărite și-mi aduc perfect de bine aminte, de ciudă că îmi pusese o întrebare ușuratică din cale-afară, i-am trântit părerile mele despre femei pe nerăsuflăte și cu un ton extrem de pătimăș. Am obținut însă rezultatul contrar celui urmărit: discuția s-a încins și mai aprig.

— ...Nu-mi plac femeile pentru că sunt necioplite, stângace, fiindcă depind totdeauna de alții și, în afară de asta, mai poartă și o îmbrăcămintă indecentă! mi-am încheiat eu tirada lungă și incoerentă.

— Nu mai spune, puiule! strigă el, înveselit la culme, spre marea mea furie.

Sunt un om slab, care cedează ușor în lucrurile mici, însă când e vorba de ceva important nu fac niciodată concesii. Când e vorba de fleacuri, bunăoară la seratele din lumea bună, se poate obține de la mine orice, slăbiciune pe care o blestem întotdeauna. În asemenea împrejurări devin îngăduitor la culme, așa încât uneori sunt în stare să-i dau dreptate până și unui filfizon de aristocrat numai fiindcă m-am lăsat cucerit de politețea lui, sau să mă iau la harță cu un prost, ceea ce e o greșeală de neiertat. Toate acestea mi se trag din lipsa mea de stăpânire și din faptul că am crescut în umbră. De fiecare dată plec furios, jurându-mi să nu mai procedez niciodată astfel, dar a doua zi o iau de la capăt. Iată de ce uneori lumea mă privea ca pe băiețandru de șaisprezece ani. Dar, în loc să învăț să mă stăpânesc, prefer până în ziua de azi să mă retrag în colțul cel mai întunecat, cu riscul de a fi socotit un mizantrop: "Ei și dacă sunt stângaci, tot nu mă sinchiesc de părerea voastră! Tot n-am de gând să trăiesc printre voi!" O spun foarte serios și o dată pentru totdeauna. De altfel, toate acestea nu se referă la prinț, nici măcar la discuția amintită.

— Nu v-am spus părerea mea ca să vă înveselesc, ci am vrut să-mi exprim convingerea, spusei eu, aproape răstindu-mă la el.

— Cum adică, toate femeile sunt necioplite și indecent îmbrăcate? Asta-i ceva nou pentru mine.

— Sigur că sunt necioplite. Dacă vă duceți la teatru sau la plimbare, o să vedeți că orice bărbat merge numai pe dreapta și trece cuviincios pe lângă alții, fiecare ținând dreapta. În schimb, femeile, mai bine zis doamnele — căci despre ele vorbesc — dau buzna peste tine fără să te bage măcar în seamă, ca și cum ai fi de-a dreptul dator să te dai la o parte ca să le faci loc să treacă. Eu unul sunt gata să mă dau la o parte ca înaintea unor făpturi mai slabe, dar stau și mă mir de ce fiecare dintre ele e atât de convinsă că sunt dator s-o fac. Iată ce mă jignește! După o asemenea ciocnire cu o doamnă rămân dezgustat. Unde mai pui că tot ele mai țipă că se simt jignite și pretind drepturi egale, dar ce fel de egalitate mai e și asta, când ele mă calcă în picioare sau îmi aruncă praf în ochi!

— Ei aș, de unde praf?

— Chiar așa; sunt îmbrăcate indecent din cale-afară. Numai un destrăbălat nu-și dă seama de asta. La tribunal se declară ședință închisă de câte ori e vorba de situații indecente. Atunci de ce sunt îngăduite pe stradă, unde e și mai multă lume? Își pun fără rușine turnură la spate ca să-și arate nurii, și asta în văzul tuturor! Doar nu pot să nu observ! Orice tânăr, orice băiețaș, până și un copil își dă seama, și asta-i o infamie. N-au decât să le admire bătrânii depravați și să alerge după ele cu limba scoasă, totuși există și un tineret curat, care trebuie ferit de asemenea provocări dezgustătoare. Vezi câte o doamnă mergând pe bulevard, foșnind dintr-o trenă de doi coți, măturând praful de pe uliță; dacă te nimerești în spatele ei, nu-ți rămâne decât s-o iei la fugă ca să o întreci, sau să sari în lături, dacă nu vrei să te alegi cu ochii și gura pline de praf. Unde mai pui că rochia doamnei e de mătase și dumneaei îi freacă poalele de caldarâm verste întregi, numai de dragul modei, în timp ce soțul nu câștigă la senat decât cinci sute de ruble pe an: asta explică de ce iau funcționarii mită. Iată de ce sunt atât de scârbit, de ce le disprețuiesc și le ocărăsc în gura mare.

Deși reproduc discuția subliniindu-i latura umoristică și păstrându-i întocmai caracterul pitoresc de atunci, astăzi nu mi-am schimbat părerile.

— Și-ți merge? N-ai pățit-o? întreabă bătrânul, curios.

— Nu, o ocărăsc în gând și mă dau la o parte. Dumneaei, firește, simte, dar se prefacă că nu bagă-n seamă, trece semeață, fără să întoarcă măcar capul. O singură dată am ocărât serios două cucoane care se plimbau pe bulevard, dând din coadă; bineînțeles nu le-am spus vorbe murdare, ci mi-am exprimat numai cu glas tare părerea că trena este o jignire pentru ceilalți.

— Chiar așa le-ai spus?

— Întocmai. În primul rând fiindcă nesocotește buna-cuviință și în al doilea rând fiindcă ridică praful, iar bulevardul este al tuturor, și al meu și al tău și al celorlalți, al lui Feodor, al lui Ivan, oricine ar fi el. Asta le-am și spus-o pe șleau și apoi am adăugat mai pe ocolite că, în general, nu-mi place mersul femeilor văzute din spate.

— Bine, dragul meu, dar puteai să intri într-un bucluc; dacă te luau la poliție?

— De ce să mă ia? Doar nu poți reclama un om numai pentru că în timp

ce trecea pe lângă tine vorbea de unul singur cu glas tare. Orice om are dreptul să-și exprime părerea în vânt. Și apoi, nu m-am adresat lor, ci am vorbit în general. Ele, însă, s-au luat la harță cu mine, au început să mă suduie, folosind cuvinte cu mult mai urâte decât mine: că sunt un mucos, că aş merita să fiu trimis la culcare nemâncat, că sunt un nihilist, că mă vor da pe mâna vardistului și că am îndrăznit să mă leg de ele numai pentru că sunt două femei singure și fără apărare, căci dacă ar fi fost însoțite de un bărbat aş fi dat bir cu fugiții, în loc să-mi iau nasul la purtare. Eu le-am declarat cu sânge rece că dacă își mai caută ceartă cu mine am să trec peste drum. "Și ca să vă dovedesc că nu mă tem de bărbații voștri și că sunt gata să mă bat cu ei în duel dacă mă provoacă, vă voi însoți până acasă, mergând cu douăzeci de pași în urma voastră, apoi am să mă opresc la poartă și am să vă aștept bărbații." Zis și făcut.

— Serios?

— Firește că a fost o prostie, dar îmi ieșisem din sărite. M-au târât după ele trei verste și mai bine pe arșiță, până în dreptul institutelor, apoi au intrat într-o casă de lemn cu un singur cat — ce-i drept, foarte curățică — și în care se vedeau pe fereastră multe flori, doi canari, vreo trei javre și stampe înrămate pe pereți. Am stat pe stradă în fața casei cam jumătate de oră. De vreo trei ori ele s-au uitat pe furiș la mine și, în cele din urmă, au lăsat storurile. În sfârșit, a ieșit pe poartă un oarecare funcționar, om mai în vârstă; deși nu purta halat, ci un fel de haină de casă, se vedea că dormise și că ele îl treziseră chiar atunci; omul rămase în poartă cu mâinile la spate și începurăm să ne măsurăm unul pe altul cu privirea. Din când în când, își întorcea privirile, apoi se uita iar la mine și deodată îmi zâmbi. Atunci i-am întors spatele și mi-am văzut de drum.

— Parcă ai fi un erou al lui Schiller, dragul meu. Totdeauna m-ai uimit: ești rumen la față, plesnești de sănătate, așa că nu înțeleg de unde ți se trage această aversiune față de femei! Cum e cu puțință ca la vârsta ta femeia să nu-ți facă impresia convenită? Eu, *mon cher*, nu aveam decât unsprezece ani când preceptorul m-a muștrat că prea-mi holbez ochii la statuile din Parcul de vară.

— V-ar plăcea desigur să mă încurc cu vreo Josefină de pe la noi și să vin să vă raportez. Degeaba vă osteniți: am văzut și eu la treisprezece ani o femeie goală din creștet până în tălpi și de atunci sunt dezgustat.

— Adevărat? Află, *mon cher enfant*, că o femeie tânără și frumoasă e ispititoare ca un măr, așa că de dezgust nici vorbă nu poate fi!

— Încă înainte de a intra în liceu, pe când eram intern într-un pension de mâna a doua, al lui Touchard, aveam un coleg, anume Lambert. El mă bătea întruna și, fiindcă era cu trei ani mai mare decât mine, mă silea să-l slugăresc și să-i scot cizmele. Înainte de a pleca la confirmare, a venit la el abatele Rigaud ca să-l felicite cu prilejul primei împărtășanii și s-au aruncat, plângând, unul în brațele celuilalt, iar abatele a început să-l strângă pătimaș la piept, făcând niște gesturi care îi trădau emoția. Și pe mine m-au podidit lacrimile, căci tare îl mai invidiam pe colegul meu. Când i-a murit tatăl, a părăsit școala și abia peste doi ani l-am întâlnit din nou pe stradă. Mi-a

făgăduit că va veni să mă vadă. Pe atunci urmam liceul și locuiam la Nikolai Semionovici. A venit într-o zi de dimineață, mi-a arătat un teanc de cinci sute de ruble și m-a invitat să plec cu el cu trăsura. Mi-a mărturisit că, deși cu doi ani în urmă mă bătea, a avut întotdeauna nevoie de mine, și nu numai ca să-i scot cizmele, ci și în chip de confident. Mi-a mai spus că furase chiar în ziua aceea caseta maică-si, cu ajutorul unei chei false, fiindcă toți banii lăsați de tatăl lui i se cuveneau după lege, așa că ea n-avea dreptul să nu-i dea cât cerea, că în ajun venise la el abatele Rigaud să-i facă morală și încă de la ușă a început să-l ia la rost, să se văicărească, prefăcându-se îngrozit și ridicând mâinile la cer; "drept răspuns, mi-am scos cuțitul și l-am amenințat că-l omor" (el pronunța: omoh). Ne-am dus pe strada Kuznețki. Pe drum, mi-a spus că mama lui este în relații cu abatele Rigaud, că el a observat lucrul acesta, că puțin îi pasă de toți și de toate și că tot ce spun ei despre împărătașanie sunt baliverne. Își cumpără de pe strada Kuznețki o pușcă cu două țevi, o tolă de vânătoare, gloanțe, o cravașă de călărie și pe deasupra o jumătate de kilogram de bomboane. Apoi am plecat la vânătoare, afară din oraș, dar, pe drum, am întâlnit un vânzător de păsări încărcat cu colivii, de la care Lambert a mai cumpărat și un canar. Când am ajuns într-un crâng, a dat drumul canarului și, știind că o dată ce a stat un timp în colivie nu poate zbura prea departe, a început să tragă în el, dar nu l-a nimerit. Trăgea doar pentru prima oară în viața lui, dar încă de pe vremea când eram împreună la Touchard dorea să-și cumpere o pușcă, obiect pe care amândoi îl râvneam de mult. Acum nu-și mai încăpea în piele de bucurie. Lambert avea părul negru ca pana corbului, pielea albă și fața rumenă ca o mască, nasul lung și corioat ca un francez tipic, dinți strălucitori și ochi negri. Legă cu o sfoară canarul de o creangă și trase de două ori de foarte aproape, de la vreo cinci centimetri, din amândouă țevile deodată, așa încât penele îi zburară care încotro. După aceea ne-am întors în oraș, ne-am luat o cameră la hotel și am tras un chef cu șampanie; apoi a apărut și o femeie... M-a uimit cât era de elegant îmbrăcată, parcă o văd aievea în rochia ei de mătase verde. Atunci am și văzut tot... ceea ce v-am povestit adineaori... După aceea ne-am pus iar pe băutură, și el o întărâta și o ocăra într-una; ea stătea dezbrăcată, căci el îi scosese rochia; când ea a început să-l înjure și să-l roage să-i dea rochia ca să se îmbrace, el s-a pornit s-o lovească din toate puterile cu cravașă peste umerii goi. Atunci m-am ridicat și, apucându-l cu dibăcie de păr, l-am trântit dintr-o dată la pământ. Când s-a ridicat, a apucat o furculiță și mi-a înfipt-o în pulpă. La strigătele noastre s-a adunat lumea, dar între timp eu am apucat s-o șterg. De atunci mi-e și scârbă să mă gândesc la un trup gol, deși, vă rog să mă credeți că femeia era foarte frumoasă.

Pe măsură ce vorbeam, de pe fața prințului pieri veselia și apăru o tristețe adâncă.

— *Mon pauvre enfant!* Am fost întotdeauna convins că în copilărie ai avut parte de multă amărăciune.

— Vă rog să nu vă neliniștiți din pricina mea.

— Doar tu mi-ai spus cât ai fost de singur; măcar să fi avut parte de un prieten ca lumea, ceea ce nu-mi vine să cred despre Lambert, după cum mi-l

descrii: pățania cu canarul, împărtășania cu lacrimi și îmbrățișări, apoi peste un an, doi, istoria cu maică-sa și cu abatele... of, *mon cher*. În vremurile noastre copiii au devenit o problemă îngrozitoare: când sunt încă mici de tot, cu căpșoarele lor aurii, cu bucele și nevinovăția lor, când aleargă în jurul tău cu râsul lor proaspăt și te privesc cu ochisorii lor strălucitori, par niște îngeri din cer sau niște păsărele fermecătoare; mai târziu însă îți vine să spui uneori că mai bine n-ar mai fi crescut!

— De ce sunteți atât de abătut? Vorbiți de parcă ați avea copii mici. Doar nu aveți copii și nici nu o să mai aveți vreodată.

— *Tiens*, și într-o clipă se luminează la față, chiar acum trei zile, Alexandra Petrovna, ha, ha, ha! — știi, Alexandra Petrovna Sinițkaia, mi se pare că ai întâlnit-o aici acum vreo trei săptămâni — închipuiește-ți, acum trei zile, drept răspuns la o glumă de-a mea, că dacă m-aș însura acum cel puțin pot fi liniștit că nu voi avea copii, mi-a trântit cu răutate: "Dimpotrivă, fii pe pace, cei de-o seamă cu dumneata au cu *siguranță* copii, chiar din primul an". Ha, ha, ha! Nu știu de ce își închipuie toată lumea că mi s-a năzărit să mă însor; deși răutăcioasă, trebuie să recunoști și tu că observația era spirituală.

— Spirituală, dar jignitoare.

— Ei, *cher enfant*, nu oricine te poate jigni. Eu prețuiesc cel mai mult la oameni umorul, care, din păcate, începe să dispară; cât despre Alexandra Petrovna, cine ia în seamă cuvintele ei?

— Cum ați spus? am stăruit eu. Că nu oricine te poate jigni... Aveți dreptate! Nu oricine merită să-l iei în seamă. Strașnic principiu! Are să-mi prindă foarte bine. Am să mi-l și însemn. Dumneavoastră spuneți uneori niște lucruri grozave.

Fața prințului se luminează de bucurie.

— *N'est-ce pas¹*? Află, *mon cher enfant²*, că adevăratul umor dispare pe zi ce trece. *Eh, mais... C'est moi qui connaît les femmes³*. Crede-mă, viața fiecărei femei, orice ar povesti despre ea însăși, nu-i decât o căutare continuă a omului căruia să i se supună... Ca să zic așa, oricare tânjește după un stăpân. Și ține minte: nu există nici o excepție de la această regulă.

— E perfect adevărat! Strașnic: am strigat eu încântat.

Altă dată, ne-am fi pornit numaidecât pe o discuție filozofică de un ceas pe această temă, acum însă m-am roșit deodată, de parcă m-ar fi înțepat ceva. Mi s-a năzărit brusc că laud vorbele lui de duh numai ca să-i intru în voie și să obțin banii, și că el va ghici negreșit intenția mea atunci când îi voi cere. Nu întâmplător am pomenit acum de acest incident.

— Excelență, vă rog din suflet să-mi dați chiar acum cele cincizeci de ruble pe care mi le datorați pe luna aceasta, izbucnii eu pe nerăsuflăte și, de tulburare, eram de-a dreptul mojit.

Mi-aduc aminte (după cum îmi amintesc toate întâmplările din dimineața aceea în cele mai mici amănunte) că între noi s-a petrecut atunci o scenă îngrozitor de penibilă, atât în fond cât și în formă. La început el nu

¹ Nu-i așa?

² Dragul meu copil

³ Eu cunosc femeile.

m-a înțeles, m-a privit lung și nedumerit, fără să priceapă despre ce bani e vorba. Nici nu-și închipuia, desigur, că primesc leafă — și la urma urmei o meritam oare? E drept că pe urmă a început să mă încredințeze că uitase, și, când a priceput despre ce era vorba, a scos imediat cele cincizeci de ruble, însă cu un gest prea grăbit, ba chiar a și roșit. Văzându-l atât de încurcat, m-am ridicat în picioare și i-am declarat tăios că acum nu mai pot primi banii, că pesemne mi se vorbise de leafă din greșeală, ori cu intenția de a mă înșela, ca să nu refuz postul și abia acum îmi dădeam seama că n-am pentru ce să primesc bani, fiindcă nu aveam nici un fel de îndatoriri precise. Prințul s-a speriat și a început să mă asigure că i-am făcut nenumărate servicii, că pe viitor îi voi face și mai multe și că cincizeci de ruble nu reprezintă nimic, că, dimpotrivă, are de gând să-mi mărească leafa, fiindcă se socotește dator, că el însuși stabilise doar totul cu Tatiana Pavlovna, dar că "a fost o scăpare de neiertat" din partea lui. Drept răspuns, am izbucnit și i-am declarat hotărât că ar fi josnic din partea mea să primesc leafă numai pentru istorioare picante, bunăoară cum am însoțit până acasă două fandosite cu trenă, că nu mă angajasem ca să-l distrez, ci ca să fac treabă, și, cum nu este de lucru pentru mine, trebuie să încheiem povestea și așa mai departe. Nici nu mi-aș fi putut închipui că cineva se poate speria în halul în care l-am văzut pe el după izbucnirea mea. Se înțelege că până la urmă am încetat să mă opun, așa că el a izbutit să-mi vâre în mână cele cincizeci de ruble; până în ziua de azi roșesc de câte ori îmi aduc aminte că le-am primit! Pe lumea asta totul se încheie cu o josnicie, dar și mai grav e că prințul a reușit să mă convingă aproape că merit incontestabil banii, iar eu am făcut prostia să-l cred, mai mult, mi s-a părut cu neputință să-i refuz.

— *Cher, cher, enfant!* exclamă el, îmbrățișându-mă și sărutându-mă (mărturisesc că eu însumi eram cât pe-acți să izbucnesc în plâns, dracu știe de ce, dar în ultimul moment m-am stăpânit, însă și acum când scriu despre asta simt cum îmi ard obraji), dragul meu prieten, am ajuns să te îndrăgesc ca pe o rudă apropiată; în luna aceasta mi te-ai lipit de suflet! În "lumea bună" nu găsești decât "lume bună", și nimic mai mult; până și Katerina Nikolaevna (fiica lui), o femeie atât de sclipitoare, de care sunt mândru, mă jignește adesea, dragul meu, chiar foarte, foarte des... Ce să mai spun de fetițele astea (*elles sont charmantes*⁴) care vin împreună cu mamele lor să mă felicite de ziua mea — de la ele nu pot aștepta decât să-mi dăruiască la nesfârșit perne brodate pe canava, căci nu sunt în stare să-mi spună un cuvânt pornit din inimă. Am adunat până acum vreo șaizeci de perne din astea, și toate reprezintă ori căței, ori cerbi. Le iubesc foarte mult, de tine însă mă simt cu mult mai legat, nu ca de un fiu, ci mai degrabă ca de un frate și îmi place mai cu seamă când mă contrazici; tu cunoști literatura, ai citit mult, ești capabil de entuziasm...

— N-am citit mai nimic și nu mă pricep de fel la literatură. Pe vremuri, citeam ce îmi cădea în mână, dar de doi ani încoace n-am mai pus mâna pe o carte și nici de acum înainte nu mai vreau să citesc.

— De ce nu mai vrei?

⁴ Sunte fermecatoare

— Fiindcă urmăresc alte țeluri.

— Dragul meu... ar fi păcat ca la sfârșitul vieții să ajungi și tu să spui ca mine . "*Je sais tout, mai je ne sais rien de bon*⁵". Eu n-am habar pentru ce am trăit pe lume! Oricum... mă simt foarte îndatorat față de tine... voiam chiar...

Deodată, se opri, se întristă brusc și căzu pe gânduri. După un șoc nervos (și în fiecare clipă putea să aibă unul, chiar fără motiv) își pierdea pentru câțva timp luciditatea și autocontrolul, dar, din fericire, își revenea repede, așa că totul trecea fără urmă. Am tăcut amândoi vreun minut. Buza de jos, pe care o avea foarte groasă, îi atârna... Ceea ce mă uimise îndeosebi era faptul că îmi vorbise despre fiica sa și încă atât de deschis. Eu socoteam că sinceritatea lui se datorește desigur tulburării.

— *Cher enfant*, sper că nu te superi fiindcă te tutuiesc, nu-i așa? îngăimă el pe neașteptate.

— Cătuși de puțin. Mărturisesc însă că la început acest lucru m-a cam umilit și am avut chiar de gând să vă tutuiesc și eu, dar mi-am dat seama că ar fi o prostie, doar nu-mi spuneți *tu* cu intenția de a mă jigni?

Dar el nu mă mai asculta și părea să fi uitat ce mă întrebase.

— Ce mai face *tată*/ tău? spuse el pe neașteptate, privindu-mă îngândurat.

Tresării la întrebarea aceasta, în primul rând fiindcă recunoștea astfel că Versilov e *tată*/ meu — ceea ce nu-și îngăduise până atunci față de mine — și în al doilea rând fiindcă deschisese pentru prima oară vorba despre Versilov.

— E lefter și în toane rele, i-am răspuns laconic, abia stăpânindu-mi curiozitatea.

— Da, o duce cam prost cu banii. Azi trebuie să se dea sentința în procesul lor și-l aștept tocmai pe prințul Sereoja să-mi aducă rezultatul. Mi-a făgăduit că de la tribunal va veni direct aci. Azi li se hotărește soarta; sunt în joc șaiszeci de mii, dacă nu chiar optzeci de mii de ruble. Desigur că și lui Andrei Petrovici (adică lui Versilov) i-am dorit întotdeauna numai bine și pe cât se pare el va câștiga procesul, iar prinții nu se vor alege cu nimic. Legea hotărește!

— Tribunalul se pronunță astăzi? exclamai mirat. Gândul că Versilov nici n-a catadicsit măcar să mă anunțe mă uimea la culme. "Te pomenești că nu i-a spus nici mamei, că n-a suflat nimănui un cuvânt, mi-a trecut atunci prin minte. Ce caracter!"

— Prințul Sokolski e la Petersburg? întrebai eu, tot atât de mirat.

— A sosit ieri de la Berlin, anume pentru proces.

Și aceasta era o veste extrem de importantă pentru mine. "Așadar, azi va veni aci omul care i-a dat lui o palmă!"

— Ei și, făcu prințul, înveselindu-se pe neașteptate, va ține mai departe predici și... și iar o să alerge după fete, după puicuțe, cărora nu le-au crescut încă penele. Ha, ha! În privința asta s-a născocit o anecdotă foarte hazlie... Ha, ha!

— Cine ține predici? Cine aleargă după puicuțe?

— Andrei Petrovici! Poate că n-ai să crezi, dar se ținea scai de noi toți și

⁵ Stiu totul, dar nu stiu nimic bine.

nu mai contenea cu întrebările: ce mâncăm, ce gândim și altele de felul acesta. Ne amenința și ne îndemna să ne pocăim: "Dacă ești într-adevăr credincios, zicea, de ce nu te călugărești?" Parcă voia să ne impună părerea lui *Mais quelle idée!*

Chiar dacă îndemnul lui era îndreptățit, nu ți se pare totuși prea sever? Dintre toți, pe mine mai ales îi plăcea să mă amenințe cu judecata de apoi.

— N-am observat nimic din toate acestea, deși de o lună trăiesc în casa lui, i-am răspuns, nerăbdător.

Mă scotea din sărite faptul că nu-și venise încă în fire și vorbea fără noimă.

— Fiindcă se ferește să-și mai spună părerile; crede-mă că cele ce ți-am povestit sunt adevărate. Fără îndoială că e un om spiritual și foarte învățat, dar mă întreb dacă are o minte sănătoasă. S-a schimbat după cei trei ani petrecuți în străinătate. Trebuie să-ți mărturisesc că m-a uimit și nu numai pe mine... *Cher enfant, j'aime le bon Dieu...*⁶

Eu cred în Dumnezeu, cred cât pot, totuși pe atunci a izbutit să mă scoată și pe mine din sărite. Admițând chiar că am folosit un argument cam nesperios, și o făceam dinadins, de ciudă, totuși, în esență, obiecția mea era foarte serioasă și veche de când lumea: "Dacă există o ființă supremă, îi spuneam, și dacă ea se întruchipează într-o formă individualizată și nu în chip de spirit care se revarsă peste întreaga creație, sau ca un fluid (ceea ce e și mai greu de conceput), atunci unde sălășluiește? Recunosc, dragul meu, că *c'était bête*⁷ fără îndoială, dar în ultimă instanță toate obiecțiile se reduc la aceasta. *Un domicile* e un lucru foarte important". S-a supărat foc pe mine. După câte știu, în străinătate a trecut la catolicism.

— Am auzit și eu zvonul acesta. Dar nu cred să aibă vreun temei.

— Ba eu sunt gata să jur pe ce am mai sfânt că așa este. Observă-l mai atent... De altfel, tu însuși recunoști că s-a schimbat și când te gândești cum ne mai chinuia pe toți înainte! Crede-mă că pe vremea aceea își dădea aere de sfânt ale cărui moaște aveau să facă minuni. Pretindea să-i dăm socoteală de purtarea noastră, zău așa! Halal sfânt! *En voilà une autre*⁸! Când un călugăr sau un pustnic se crede sfânt, mai treacă-meargă, dar când un om îmbrăcat în frac face pe sfântul prin saloane... asta-i prea de tot! Ciudat rol pentru un om de lume! După mine e lipsit de gust. Încolo n-am nimic de obiectat, căile Domnului sunt neînțelese, și apoi câte nu se întâmplă... unde mai pui că toate astea țin *de l'inconnu*⁹. Totuși, o asemenea purtare nu-i șade bine unui om de lume. Chiar dacă aş cădea și eu în mania religioasă, sau dacă mi-ar vâri cineva în cap una ca asta, îți jur că n-aș merge până acolo. Închipuiește-ți, dacă aş lua azi masa la club și după aceea mi s-ar năzări deodată s-o fac pe sfântul! Aș ajunge de râsul lumii! Am căutat să-l fac și pe el să priceapă că e ridicol... Pe vremea aceea purta chiar un lanț greu de gât. M-am roșit tot de furie.

⁶ Draga copile, îl iubesc pe bunul Dumnezeu

⁷ Era o prostie

⁸ Uite-l și pe-asta!

⁹ De necunoscut

— L-ați văzut cu ochii dumneavoastră?
— Nu l-am văzut, dar...
— Atunci aflați de la mine că toate astea sunt minciuni, o urzeală de uneltiri infame, niște calomnii scornite de dușmanii lui, mai precis de un dușman, puternic și necruțător, fiindcă el n-are decât un singur dușman și acesta e fiica dumneavoastră.

De astă dată prințul își ieși din sărite.

— *Mon cher*, te rog stăruitor ca de azi înainte să nu mai rostești numele fiicei mele când pomeniști de această poveste murdară.

M-am ridicat să plec. De furios ce era îi tremura bărbia.

— *Cette histoire infame*¹⁰!... Eu nu i-am dat crezare, n-am vrut s-o cred niciodată, dar... toată lumea caută să mă convingă: crede, crede, și eu... În clipa aceea un lacheu intră ca să-i anunțe o vizită, ceea ce mă determină să mă așez din nou pe scaun.

Numaidecât își făcură apariția două domnișoare; una era, dacă nu mă înșel, fiica vitregă a unui văr de-al răposatei soții a prințului, în orice caz fusese crescută de prinț, care-i și pregătise o zestre, deși fata avea ea însăși avere (amănunt ce se va dovedi important în viitor); cealaltă era Anna Andreevna Versilova, fiica lui Versilov, cu trei ani mai în vârstă decât mine, care locuia împreună cu fratele ei la doamna Fanariotova și pe care nu o văzusem decât o singură dată în viața mea și atunci numai o clipă pe stradă, cu toate că avusesem cândva cu fratele ei o scurtă ciocnire la Moscova (se prea poate să revin ulterior asupra acestei ciocniri, dacă voi socoti potrivit, deși, în fond, cred că nu merită). Această Anna Andreevna se bucura încă din copilărie de o dragoste cu totul deosebită din partea prințului (Versilov și prințul se cunoșteau de foarte multă vreme). Eram atât de tulburat de cele petrecute înainte, încât nici nu m-am sculat în picioare când au intrat, deși prințul se ridicase să le întâmpine; după aceea însă, m-am gândit că nu mai are nici un rost să mă scol și nu m-am mai urnit. Eram încurcat mai ales pentru că nu știam dacă trebuie să plec sau să rămân, dat fiind că nu trecuseră nici trei minute de când prințul se răstise la mine. Dar, ca de obicei, bătrânul uitase și se însuflețise la sosirea fetelor. Ba chiar în clipa când intrau pe ușă se schimbă brusc la față și apucase să-mi șoptească în pripă, făcându-mi misterios cu ochiul:

— Uită-te bine la Olimpiada, cerceteaz-o atent, cât mai atent... pe urmă am să-ți povestesc ceva...

Am privit-o cu luare-aminte, dar n-am observat nimic deosebit: era o fată nu prea înaltă, durdulie, cu obraji foarte rumeni. Avea o înfățișare destul de atrăgătoare, care plăcea desigur oamenilor cu picioarele pe pământ. Părea bună la suflet, dar nu peste măsură. Nu făcea impresia că e de-o inteligență sclipitoare, deși numai în înțelesul superior al cuvântului, căci în ochi i se citea șiretenia. Nu avea mai mult de nouăsprezece ani. Într-un cuvânt, nu se distingea prin nimic. Colegii mei de liceu ar fi poreclit-o desigur "Pernița". (O descriu atât de amănunțit numai fiindcă acest lucru se va dovedi necesar mai târziu.)

¹⁰ Povestea asta infamă!

De altfel, toate câte le-am înfățișat până acum, probabil cu prea mare lux de amănunte, își vor avea rostul lor în viitor. Toate acestea vor avea la timpul lor un tâlc, de aceea nu le-am putut trece cu vederea; iar pe cel care se plictisește îl rog să întrerupă lectura.

Fiica lui Versilov arăta cu totul altfel. Era înaltă, puțin chiar prea slabă; avea fața prelungă, neobișnuit de palidă, părul foarte negru și bogat, ochi mari de culoare închisă, privirea pătrunzătoare, gura mică, roșie, cu buze fragede. Era prima femeie care nu m-a dezgustat prin mersul ei. De altfel, era subțirică și mlădioasă. Avea o expresie foarte gravă, dar nu prea blândă. Împlinise douăzeci și doi de ani. Deși nu semăna cu Versilov prin nici o trăsătură exterioară, aveau, lucru ciudat, o expresie uimitor de asemănătoare. Nu știu dacă era frumoasă; asta depinde de gust. Amândouă fetele erau foarte modest îmbrăcate, așa că n-am de ce să le mai descriu îmbrăcămintea. Mă așteptam la Versilova mă jignească de la început, măcar printr-o privire sau printr-un gest, și eram pregătit sufletește; doar fratele ei mă umilise la Moscova chiar de la prima noastră ciocnire în viață. Ea nu mă cunoștea personal, dar nu putea să nu fi aflat că mă duceam în fiecare zi la prinț. Firește, tot ce gândea și făcea prințul trezea numaidecât un interes deosebit și constituia un eveniment pentru nenumăratele lui rubedenii și eventualii moștenitori, deci cu atât mai mult trebuia să-i frământa simpatia lui neașteptată pentru mine. Știam precis că prințul îi purta o deosebită grijă Annei Andreevna și îi căuta un soț. Dar pentru Versilova era mai greu de găsit un soț decât pentru fetele care brodau pe canava.

Dar iată că împotriva tuturor așteptărilor, după ce-i strânse mâna prințului și schimbă cu el câteva amabilități pe un ton vesel, Versilova mă privi cu vădită curiozitate și, când văzu că și eu o observ, îmi zâmbi deodată și se înclină. E drept că intrase chiar atunci pe ușă și poate că politețea cerea să salute, dar zâmbetul ei fu atât de drăgălaș, încât era fără îndoială premeditat. Îmi amintesc că zâmbetul acesta mi-a făcut o deosebită plăcere.

— Și acesta... acesta ajunul și tânărul meu prieten, Arkadi Andreevici Dolgoroki, îngăimă prințul, observând că, deși ea mă salutase, eu nu mă ridicasem de pe scaun; dar se opri brusc, fâstâcindu-se pesemne fiindcă trebuia să ne prezinte unul altuia (în fond eram frați). "Pernița" mă salută și ea; deodată, m-a cuprins însă o furie prostească și am sărit ars; era o răbufnire absurdă de falsă mândrie, stârnită de orgoliul meu.

— Iertați-mă, prințe, eu nu mă numesc Arkadi Andreevici, ci Arkadi Makarovici, l-am întrerupt eu tăios, uitând cu desăvârșire că s-ar fi convenit să le răspund domnișoarelor la salut. Dracu s-o ia de ieșire necuviincioasă!

— *Mais... tiens*¹¹! exclamă prințul, bătându-se cu palma peste frunte.

— La ce școală ați învățat? răsună deodată întrebarea prostească, rostită cu un glas tăragănat și apăsător de către "pernița" care venea spre mine, privindu-mă de sus în jos.

— La un liceu din Moscova.

— Aha! Știam. Și se învață bine acolo?

— Foarte bine.

¹¹ Ia te uita!

Stăteam nemișcat în fața ei, ca un soldat la raport.

Întrebările acestei fete erau, desigur, banale, totuși ea avusese destulă prezență de spirit ca să șteargă impresia produsă de ieșirea mea stupidă și ca să-l scoată din încurcătură pe prinț, care asculta cu un zâmbet amuzat șoaptele vesele ale Versilovei; era însă vădit că nu fac haz pe socoteala mea. Mă întrebam însă de ce această fată, pe care nici măcar nu o cunoșteam, se grăbise să oprească la timp izbucnirea mea prostească? Totuși nu puteam să-mi închipui că ea intervenise numai din întâmplare; nu încăpea îndoială că o făcuse cu o anumită intenție. Mă privea cu prea mult interes, de parcă ar fi vrut să-mi atragă anume atenția. Abia mai târziu am cântărit aceste impresii și mi-am dat seama că nu m-am înșelat.

— Cum, chiar astăzi? strigă deodată prințul, tulburat la culme.

— Cum, nu știați? se miră Versilova. *Olympe!* Prințul nu știa că azi sosește Katerina Nikolaevna. Bine, dar noi la ea venisem, ne-am gândit că a sosit cu trenul de dimineață și că trebuie să fie de mult acasă. Ne-am întâlnit însă în fața ușii; ne-a spus să intrăm la dumneavoastră, căci are să vină și ea îndată... De altminteri, iat-o!

În aceeași clipă, se deschise o ușă laterală și apăru, în sfârșit, *femeia pe care o așteptam!*

Îi cunoșteam chipul după portretul uimitor din biroul prințului, pe care-l studiasem cu atâta atenție de o lună întreagă. Deși Katerina Nikolaevna intrase în încăpere de vreo trei minute, nu puteam să-mi iau o clipă ochii de la ea. Dacă n-aș fi cunoscut însă portretul și dacă m-ar fi întrebat cineva, după aceste trei minute: "cum este?" n-aș fi putut să-i răspund, fiindcă o privisem ca printr-un văl.

Singura impresie lăsată de aceste trei minute este imaginea unei femei neobișnuit de frumoase, care, după ce prințul a sărutat-o și a binecuvântat-o, și-a întors numaidecât ochii spre mine și de atunci m-a privit țintă tot timpul. Apoi am deslușit limpede râsul stingherit al prințului, care, arătând desigur spre mine, a îngăimat ceva despre noul său secretar. La auzul numelui meu, fața i se crispă, îmi aruncă o privire răutăcioasă și îmi zâmbi atât de disprețuitor, încât fără să-mi dau seama, m-am apropiat de prinț și am bolborosit, tremurând îngrozitor, mâncând cuvintele și clănțănind din dinți:

— Până acum eu... De azi înainte, am treburile mele... Plec.

Le-am întors spatele și am plecat. Nimeni nu mi-a spus un cuvânt, nici măcar prințul, mă priveau cu toții în tăcere. Mai târziu prințul mi-a spus că mă făcusem atât de palid, încât "a înlemnit de spaimă".

Atâta pagubă!

CAPITOLUL AL TREILEA

Într-adevăr, nu-mi mai păsa de nimic: urmăream un țel înalt, pentru care treceam peste întâmplările mărunte și eram însuflețit de un simțământ covârșitor, ce mă compensa pentru toate. Când am plecat, sufletul mi-era plin de încântare. În timp ce mergeam pe stradă, îmi venea să cânt. Ca un

făcut, era o dimineată minunată, soare, zgomot, animație, mulțimea se plimba veselă pe străzi. "Cum de nu m-a jignit femeia aceea?" mă miram eu. Din partea cui aș fi îndurat o privire atât de disprețuitoare, un zâmbet atât de arrogant, fără să protestez numaidecât, fie și în mod prostesc? Nu trebuie uitat că ea venise la Petersburg numai cu intenția de a mă jigni cât, mai curând, deși nu mă văzuse niciodată: pentru ea eram "o iscoadă de-a lui Versilov", și era convinsă, atunci ca și mai târziu, că soarta îi este în mâinile lui Versilov și că acesta, dacă vrea, poate s-o nenorocească oricând, folosind un anumit document; cel puțin bănuia acest lucru. Între ei se ducea un vechi duel pe viață și pe moarte. Iată însă că nu mă simțeam jignit! Ea încercase să mă jignească, dar nu izbutise! Dimpotrivă, eram chiar foarte încântat; deși îmi pusesem în gând s-o urăsc, acum simțeam că sunt pe cale s-o îndrăgesc. "Nu știu dacă păianjenul este în stare să urască musca pe care vrea s-o prindă în plasă. Biata musculiță! După părerea mea, un călău își iubește victima; cel puțin nu e cu neputință s-o iubească. Eu bunăoară, îmi iubesc dușmanul și în ce o privește, de pildă, îmi place grozav că e atât de frumoasă. Sunt încântat, doamna mea, că sunteți atât de semeață și maiestuoasă, căci de ați fi mai blândă, n-aș avea o asemenea satisfacție. M-ați disprețuit și totuși sunt triumfător; chiar dacă m-ați fi scuipat în față, nici atunci cred că nu m-aș fi supărat, căci veți fi victima mea, a mea și nu a lui. Gândul acesta mă îmbată! Într-adevăr, conștiința tainică a puterii îți dă satisfacții incomparabil mai mari decât o dominație fățișă. Dacă aș avea o avere de o sută de milioane, cred că cea mai mare plăcere a mea ar fi să port hainele cele mai ponosite, pentru ca lumea să mă creadă sărac lipit, aproape un cerșetor, și să-mi întoarcă spatele cu dispreț, fiindcă în ceea ce mă privește, eu m-aș mulțumi cu conștiința bogăției." Cam așa s-ar putea formula gândurile mele, bucuria mea și o parte din ceea ce simțeam atunci. Țin să mai adaug că, judecând după ceea ce am scris până acum, aș putea să trec drept un om destul de superficial; în realitate, eram însă cu mult mai profund și mai timid. Cred că și în ziua de azi am rămas mai timid decât ar putea să reiasă din cuvintele și faptele mele; tare aș vrea să nu mă înșel!

Cine știe, poate că am făcut rău că m-am apucat de scris, căci nu izbutești să exprimi decât o foarte mică parte din ceea ce se petrece în sufletul tău. Gândurile tale, chiar și cele nefericite, sunt mai profunde atâta timp cât le păstrezi pentru tine. Îndată ce încerci să le formulezi, par mai ridicole și mai necinstite decât sunt în fond. Versilov mi-a spus că numai ticăloșilor li se întâmplă contrariul. Lor le vine ușor să mintă în toate împrejurările; eu însă mă străduiesc să aștern pe hârtie întregul adevăr, ceea ce e teribil de greu!

Tot în acea zi de 19 am făcut încă un "pas". Pentru prima oară de când mă aflam la Petersburg, m-am pomenit cu bani de buzunar, deoarece — după cum am amintit mai sus — îi dădusem maică-mi cele șaizeci de ruble economisite în doi ani; dar cu câteva zile în urmă hotărâsem ca în ziua când voi primi leafa să fac o "încercare" pe care o doream de mult. În ajun, tăiasem din gazetă un anunț al "corpului de portărei de pe lângă Tribunalul civil din Sankt-Petersburg etc, etc", care aducea la cunoștință că "în ziua de

19 septembrie a.c, la ora 12 dimineața, în cartierul Kazan, în strada cutare, la numărul cutare, se vor vinde la licitație bunurile mobile ale doamnei Lebrecht" și că "inventarul, evaluarea și obiectele scoase în vânzare vor fi la dispoziția publicului în ziua licitației" ș.a.m.d.

Puțin după ora 1 am pornit în grabă la adresa respectivă. Cu trei ani în urmă, făcusem legământul să nu iau niciodată o birjă și-l ținusem (altfel n-aș fi reușit să strâng șaiszeci de ruble). Nu-mi *îngăduisem* niciodată să iau parte la o licitație; deși "pasul" meu din ziua aceea nu era decât o *experiență*, totuși hotărâsem să nu-l fac decât după terminarea liceului, după ce voi fi rupt cu toată lumea, mă voi fi retras în găoacea mea și mă voi fi socotit pe deplin liber. Ce-i drept nu mă retrăsesem încă în "găoace" și nu eram câtuși de puțin liber, așa încât am luat decizia ca pasul acesta să nu fie decât o încercare; mă duceam acolo numai ca să privesc, ca să făuresc planuri, urmând ca după aceea să nu mă mai duc multă vreme la o licitație, până va veni momentul să mă apuc serios de treabă. Pentru toată lumea era vorba doar de o mică licitație neînsemnată, pentru mine însă ea reprezenta prima scândură a corăbiei cu care Columb a plecat să descopere America. Aceasta era starea mea sufletească pe atunci.

Când am ajuns la adresa respectivă, m-am dus până în fundul curții, unde se găsea casa indicată în anunț, și am intrat în locuința doamnei Lebrecht. Locuința se compunea dintr-un antreu și din patru camere mici și scunde. În prima cameră, în care intrai din antreu, era mare înghesuială, căci se aflau acolo vreo treizeci de inși, dintre care jumătate erau cumpărători serioși, iar ceilalți păreau să fie simpli curioși, cumpărători ocazionali sau oamenii puși de familia Lebrecht: se aflau acolo și negustori, și cămătari care se uitau cu jind la bijuterii, și câțiva oameni bine îmbrăcați. Până și figurile unora dintre acești domni mi s-au întipărit în minte. În camera din dreapta nu se putea intra, deoarece trecerea era blocată de o masă așezată de-a curmezișul; acolo se găseau lucrurile scoase în vânzare. În stânga era o altă cameră, cu ușa închisă, însă în fiecare minut cineva o deschidea puțin și privea prin crăpătură: trebuie să fi fost pesemne vreuna din numeroasele rude ale doamnei Lebrecht, care nu se arăta fiindcă desigur îi era rușine. La masa așezată de-a curmezișul ușii ședea, cu fața spre public, un portărel cu toate semnele funcției lui, care conducea licitația. Când am sosit, aproape jumătate din obiecte erau vândute; de cum am intrat, mi-am făcut loc prin înghesuială, ca să pot ajunge la masă. Se vindeau tocmai niște sfeșnice de bronz. Am început să privesc.

Cum am dat cu ochii de obiecte, au început să mă frământe fel de fel de întrebări: ce-aș putea să cumpăr de aici? Unde aș putea să țin sfeșnicele de bronz? Oare pe această cale îmi realizez scopul? Oare așa se procedează? Vor izbuti oare calculele mele? Ori poate sunt prea copilăroase? Mă gândeam la toate acestea și așteptam. Aveam senzația pe care o încearcă un jucător în momentul când n-a mizat încă pe o carte, deși s-a apropiat de masă și are banii necesari: "dacă vreau, joc, dacă vreau, plec, după bunul meu plac", își zice el. Deocamdată, inima încă nu a început să bată mai tare, e numai strânsă de o ușoară emoție și din când în când zvâcnește, dându-ți o

senzație destul de plăcută. Dar în curând șovăiala devine apăsătoare și începi să procedezi orbește: întinzi mâna cu un gest mecanic, iei cartea aproape împotriva voinței tale, ca și cum altcineva ți-ar îndruma mâna; în cele din urmă, te hotărăști și mizezi — de astă dată încerci cu totul altă senzație, copleșitoare. În clipa aceasta nu vorbesc despre licitație, ci despre ceea ce simțeam eu, căci nu cred să se mai găsească cineva căruia să-i bată inima la o licitație.

Unii se aprindeau, alții tăceau, așteptând o ocazie prielnică, iar alții cumpărau în pripă și apoi se căiau. Un domn care cumpărase din greșeală o cană de alpaca, crezând că e de argint, oferind pentru ea cinci ruble în loc de două, nu mi-a inspirat nici un pic de compătimire; dimpotrivă, am și făcut haz pe socoteala lui. Fie pentru variație, fie că ținea seama de cererile cumpărătorilor, portărelul oferea obiecte cât mai diferite: după sfeșnicele de argint, veni rândul unor cercei, apoi trecu la o pernă de safian, după care urmă o casetă. Abia m-am putut stăpâni timp de vreo zece minute. Era cât pe-acum să cumpăr perna, apoi caseta, dar în ultima clipă m-am oprit. Obiectele mi s-au părut cu totul absurde în cele din urmă, portărelul puse din întâmplare mâna pe un album.

— Un album de familie, legat în marochin roșu uzat, cu desene în tuș și acuarele. Într-o cutie de fildeș sculptat, cu închizătoare de argint. Prețul de la două ruble în sus!

M-am apropiat de masă, căci obiectul era atrăgător, deși din cutia de fildeș lipsea o bucată. Numai eu singur mă apropiasem să mă uit, toți ceilalți tăceau; așadar, nu aveam concurenți. Aș fi putut să deschid cutia, să scot albumul din ea și să-l răsfoiesc pe îndelete, totuși n-am făcut uz de acest drept și m-am mulțumit să fac un gest de nepăsare cu mâna care-mi tremura de emoție, vrând parcă a spune: "n-are nici o importanță".

— Două ruble și cinci copeici, am îngăimat eu, în timp ce dinții îmi clănțăneau iar.

Oferta mea fu primită. Am scos pe loc banii, am plătit, am înșfăcat albumul și m-am retras cu el într-un colț; acolo l-am scos din cutie și m-am grăbit să-l întorc pe toate fețele cu gesturi febrile; cu excepția cutiei, era un obiect de cea mai proastă calitate: un album nenorocit, de mărimea unei coli de scris de format mic, subțire, cu muchiile aurite roase, într-un cuvânt, un album cum aveau pe vremuri toate fetele proaspăt ieșite din pension. Era plin de desene în tuș și în culori, reprezentând temple așezate pe munți, amorași, un lac cu lebede; ici-colo erau și stihuri ca acestea:

*Drum lung se-așterne-n fața mea,
O, Moscova, târziu te-oi revedea,
Și chipul celor dragi, rămași departe —
Spre Krâm gonesc târziu în noapte.*

(mă mir și eu cum de mi-au rămas în minte). Am ajuns la concluzia că încercarea mea dăduse greș. Nici nu-și poate cineva închipui un obiect mai inutil ca acesta.

"Nu-i nimic, m-am consolatat eu, când joci prima carte și pierzi, e totdeauna un semn bun."

Eram cât se poate de vesel.

— Ah am întârziat! L-ai luat dumneata? mă întrebă pe neașteptate un domn într-un palton albastru-închis, impunător și bine îmbrăcat, care întârziase. Vai ce rău îmi pare că am întârziat! Cât ai dat pe el?

— Două ruble și cinci copeici.

— Ce păcat! N-ai vrea să mi-l cedezi mie?

— Să plecăm de aici, i-am șoptit eu cu inima strânsă de emoție.

Am ieșit amândoi pe scară.

— Vi-l cedez pentru zece ruble, i-am spus, simțind un fior rece în spate.

— Zece ruble! Vai de mine, se poate?

— Cum doriți.

Mă privea cu ochii holbați de mirare; eram bine îmbrăcat și nu arătam nici a telal și nici a niscaiva samsar.

— Se poate una ca asta?! Doar nu-i decât un biet album ponosit, care nu poate folosi nimănui la nimic. Cutia, de fapt, nu face nici un ban și apoi, cine l-ar cumpăra?

— Dumneavoastră, bunăoară.

— Eu am un motiv special, căci abia ieri am aflat de licitație. Altul ca mine n-ai să mai găsești! Se poate să ceri atâta?

— Ar fi trebuit să cer douăzeci și cinci de ruble, dar cum există totuși și riscul ca dumneavoastră să renunțați, nu v-am cerut decât zece — o sumă rotundă. Și nu las nici o copeică.

I-am întors spatele și am dat să plec.

— Hai, primește patru ruble, îmi spuse el, ajungându-mă din urmă abia în curte. Bine, fie, îți dau cinci.

Nu i-am răspuns nici un cuvânt și mi-am văzut de drum.

— Na, ține! Îmi întinse zece ruble și-i dădui albumul.

— Trebuie să recunoști că asta nu-i o treabă cinstită! Cumperi cu două ruble și vinzi cu zece, ai?

— De ce nu-i cinstit? Asta-i negustoria!

— Da ce, suntem negustori? (Începuse să se înfurie de-a binelea.)

— Unde-i cerere, acolo-i și negustorie; dacă nu l-ați fi cerut dumneavoastră, n-aș fi căpătat pe el nici patruzeci de copeici.

Deși îmi stăpâneam râsul, vorbeam foarte serios, iar în sinea mea râdeam cu hohote, dar nu de bucurie; râdeam nici eu nu-mi dădeam seama de ce, și mi se tăiase răsuflarea.

— Ascultați, îngăimai eu într-un suflet, cuprins de o mare și irezistibilă simpatie pentru el, ascultați-mă: de curând, a murit la Paris James Rotschild¹², acela care a lăsat o moștenire de un miliard și șapte sute de

¹²"...James Rotschild... În tinerețe, aflând din întâmplare cu câteva ore înaintea tuturor despre asasinarea ducelui de Berry... s-a dus imediat să anunțe pe cine trebuia și astfel a câștigat într-o clipă câteva milioane." — James Rotschild (1792-1868), mare bancher parizian, reprezentant al unei adevărate "dinastii" de magnați ai finanței. Ducele Charles de Berry (1778-1820), cel de al doilea fiu al regelui Charles X, urmărea exterminarea familiei

milioane de franci (el dădu din cap în semn de încuviințare); în tinerețe, aflând din întâmplare cu câteva ore înaintea tuturor despre asasinarea ducelui de Berry, răposatul s-a dus imediat să anunțe pe cine trebuia și astfel a câștigat într-o clipă câteva milioane. Iată cum se face avere!

— Nu cumva te crezi un Rotschild? se răstii el, indignat, la mine, ca la un neghiob.

Am pornit repede pe stradă. De la primul pas, câștigasem șapte ruble și nouăzeci și cinci de copeici! Recunosc că pasul fusese absurd, un joc copilăresc, totuși el îmi confirma ideea și de aceea nu putea să nu mă tulbure profund... Dar n-are nici un rost să-mi descriu sentimentele. Bancnota era într-un buzunar de la jiletcă și, după ce mi-am vârât mâna în buzunar ca să o pipăi, nu m-am mai îndurat s-o scot. După ce m-am depărtat cu vreo sută de pași, am scos bancnota s-o privesc și când am dat cu ochii de ea, mi-a venit s-o sărut. Când am ajuns în dreptul unei case boierești în fața căreia se oprise tocmai o caleașca, portarul deschise ușa și din casă ieși o doamnă elegantă, tânără, frumoasă, bogată, îmbrăcată numai în mătase și catifea, cu o trenă de doi coți; în clipa când se urcă în trăsură, îi căzu din mână un portofel mic și drăgălaș. Lacheul se aplecase tocmai să-l ridice, dar eu i-am luat-o înainte, am pus mâna pe el și l-am întins cu o mână doamnei, în timp ce cu cealaltă îmi scoteam pălăria (purta joben și în ansamblu eram destul de bine îmbrăcat pentru un tânăr). Doamna îmi spuse demn, dar cu un zâmbet încântător: "*Merci, monsieur*". Caleașca se urni cu zgomot din loc, iar eu sărutai bancnota.

Tot în ziua aceea trebuia să mă întâlnesc cu Efim Zverev, un fost coleg, care ieșise din liceu pentru a intra într-o școală de elită la Petersburg. E prea șters ca să-l descriu și, de fapt, nici nu eram prieten cu el; totuși, la Petersburg l-am căutat fiindcă (printr-un concurs de împrejurări, de care de asemenea nu are rost să vorbesc) el putea să-mi comunice imediat adresa unui anume Kraft, de care aș fi avut mare nevoie îndată ce s-ar fi înapoiat de la Vilno. Îl aștepta să sosească tocmai în ziua aceea sau a doua zi, lucru despre care mă și vestise cu trei zile în urmă. Trebuia să mă duc până în cartierul Petersburgskaia Storona, dar nu simțeam nici un fel de oboseală.

Pe Zverev (care avea și el tot nouăsprezece ani) l-am găsit în curtea mătușii lui, la care locuia provizoriu. Luase tocmai masa și acum se plimba prin curte pe picioaroange; m-a anunțat numaidecât că Kraft se înapoiase în ajun și trăsesese la fosta lui locuință, tot în Petersburgskaia Storona. Și el dorea să mă vadă cât mai curând, ca să-mi spună ceva foarte important.

— De altfel, se pregătește iarăși să plece undeva, adăugă Efim.

Deoarece în împrejurările de atunci întâlnirea cu Kraft avea o importanță vitală pentru mine, l-am rugat pe Efim să mă ducă imediat la locuința lui, care, după cum aflasem, se găsea la doi pași, pe o străduță dosnică. Dar Zverev mi-a răspuns că-l întâlnise cu o oră în urmă și că se ducea tocmai la

domnitoare a Bourbonilor. În realitate, James Rotschild "a câștigat într-o clipă câteva milioane" nu anunțând asasinarea ducelui de Berry, fapt care nu a influențat în vreun fel situația statului francez, ci datorită speculațiilor pe care le-a putut întreprinde, aflând înaintea celorlalți vestea înfrângerii lui Napoleon la Waterloo (1815).

Dergaciov.

— Hai să mergem și noi la Dergaciov, de ce te codești atâta, nu cumva ți-e frică?

Avea dreptate; Kraft putea să zăbovească la Dergaciov și n-aveam unde să-l aștept. Nu de teamă mă feream să mă duc la Dergaciov, dar nu aveam chef, cu toate că Efim încerca pentru a treia oară să mă ducă acolo și, de fiecare dată când mă întreba dacă mi-e frică, mă măsura cu un zâmbet în doi peri. Țin să subliniez de pe acum că nu eram fricos din fire și chiar dacă frica ar fi avut vreun temei, eu mă temeam de cu totul altceva. De astă dată m-am hotărât însă să mă duc; și Dergaciov locuia tot în apropiere. Pe drum, l-am întrebat pe Efim dacă tot mai are intenția să fugă în America.

— Cred că nu-i încă momentul, îmi răspunse, râzând cu tâlc.

Nu-l prea iubeam, pot spune că nu țineam de loc la el. Avea părul prea blond, aproape alb, obrazul rotund cu pielea prea albă, ca de copil, nepotrivită pentru vârsta lui, și, cu toate că era și mai înalt decât mine, nu i-ai fi dat mai mult de șaptesprezece ani. Nu prea aveai ce vorbi cu el.

— Ce se petrece acolo? Totdeauna e atâta lume? am stăruit eu.

— Tot fricos ai rămas? râse el din nou.

— Dracu să te ia! m-am înfuriat eu.

— Nici vorbă de lume. Vin doar câțiva prieteni intimi pe la el, fii pe pace.

— Dar ce legătură am eu cu prietenii voștri? Nici nu-i cunosc măcar, deci cum pot fi ei în largul lor cu mine?

— Faptul că te aduc eu este o garanție. Și apoi, au auzit de tine. Și Kraft poate răspunde pentru tine.

— Ascultă, o să fie și Vasin acolo?

— Nu știu.

— Dacă va fi, să-mi faci un semn și să mi-l arăți de cum intrăm: auzi? Cum intrăm pe ușă!

Despre Vasin auzisem multe și persoana lui mă interesa de multă vreme.

Dergaciov locuia singur într-o căsuță, în aceeași curte cu proprietărea sa lui, o negustorieasă care stătea într-o casă de lemn mai mare. Căsuța nu avea decât trei camere de locuit. Toate cele patru ferestre aveau storurile lăsate. Dergaciov era tehnician și avea un post la Petersburg; auzisem în treacăt că i se oferise un post particular mai avantajos în provincie și era pe punctul de a pleca.

De cum am intrat în antreul strâmt, am auzit glasuri; părea să fie o discuție aprinsă și cineva striga: "*Quae medicamenta non sanant — ferrum sanat, quae ferrum non sanat — ignis sanat!*"¹³

De fapt, eram destul de neliniștit. Firește, nu sunt obișnuit să ies în lume, fiindcă, în general, ocolesc oamenii. La liceu mă tutuiam cu toți colegii, dar nu m-am împrietenit aproape cu nici unul. M-am retras într-un colț și acolo mi-am făcut veacul. Nu-mi displăcea de fel să trăiesc singur, în umbră.

¹³ "*Quae medicamenta non sanant — ferrum sanat, quae, ferrum non sanat — ignis sanat!*" — formulă atribuită lui Hipocrat (460-375 î.e.n.), cel mai renumit medic al antichității — folosită aici în sensul unei chemări la revoluție.

În orice caz, îmi jurasem să nu mă las atras în nici o discuție și să nu vorbesc decât strictul necesar, pentru ca nimeni să nu-și poată face o idee precisă despre mine; de aceea mă feream mai ales de discuții.

Într-o cameră destul de neîncăpătoare am găsit vreo zece persoane: șapte bărbați și trei doamne. Dergaciov avea douăzeci și cinci de ani și era căsătorit. În casa lui locuiau și sora nevastei și încă o rudă de-a ei. Camera era neașteptat de curată și mobilată la întâmplare, dar destul de cuviincios. Pe perete atârna o litografie foarte ieftină — un portret — iar într-un colț era o icoană simplă, în fața căreia ardea însă o candelă. Dergaciov s-a apropiat de mine, mi-a strâns mâna și m-a rugat să iau loc.

— Șezi, te rog. Suntem numai între noi.

— Fii bun și ia loc, adăugă numaidecât o femeie tânără, destul de drăguță și foarte modest îmbrăcată, care — după ce se înclină ușor — ieși din cameră. Era soția lui și părea să fi luat și ea parte la discuție; acum se dusesse să-și alăpteze copilul. În cameră mai rămăseseră încă două doamne; una foarte mărunțică, dar destul de drăguță, de vreo douăzeci de ani, îmbrăcată într-o rochiță neagră, iar cealaltă, de vreo treizeci de ani, uscățivă, cu ochii ageri. Amândouă ședeau și ascultau foarte atent, dar nu se amestecau în vorbă.

Bărbații stăteau cu toții în picioare, afară de mine, de Kraft și de Vasin; Efim mi-i arătase de cum am intrat, deoarece și pe Kraft îl vedeam acum pentru prima oară. M-am ridicat de la locul meu și m-am dus să fac cunoștință cu el. Figura lui Kraft n-am s-o uit niciodată: deși nu era de o frumusețe deosebită, avea o expresie de o bunătate și de o delicatețe neobișnuite, și întreaga lui făptură vădea o mare demnitate. Avea vreo douăzeci și șase de ani, era uscățiv, destul de înalt, blond, cu o privire serioasă și totodată blândă; toată înfățișarea lui era modestă și liniștită. Totuși, dacă mi-ar cere cineva să schimb figura mea cât se poate de comună cu chipul lui, care mi se părea atât de atrăgător, n-aș primi, căci pe figura lui era întipărită o trăsătură pe care n-aș vrea s-o am: o prea mare liniște sufletească, ceva care semăna a orgoliu ascuns, poate chiar inconștient. Probabil că atunci, pe loc, nu l-am putut cântări chiar atât de precis; abia astăzi, după ce a trecut atâta timp, mi se pare că l-am judecat de la început astfel.

— Îmi pare foarte bine că ai venit, mi-a spus Kraft. Am o scrisoare care te-ar interesa. Mai stăm puțin aici și pe urmă mergem la mine.

Dergaciov era un om de statură mijlocie, lat în umeri, voinic și purta o barbă mare, neagră; avea o privire isteasă și după felul lui de a fi se vedea că este stăpânit și prudent în orice împrejurare; deși vorbea foarte puțin, era limpede că el conduce discuția. Figura lui Vasin nu mi-a făcut o impresie prea puternică, deși auzisem că ar fi un om de o inteligență extraordinară: era blond, cu ochi mari cenușii, o față deschisă, dar care trăda parcă un caracter prea dârz, aspru; avea însă într-adevăr o expresie inteligentă, mai inteligentă și mai profundă decât a lui Dergaciov și decât a tuturor celor de față; dar s-ar putea să exagerez acum impresiile mele de atunci. Dintre ceilalți tineri adunați acolo nu-mi amintesc decât de doi: un bărbat înalt și oacheș, cu favoriți negri, de vreo douăzeci și șapte de ani, care părea să fie învățător

sau cam așa ceva, și un tinerel de vârsta mea, îmbrăcat țărănește, încruntat, tăcut, care se mulțumea să asculte ce vorbeau ceilalți. Mai târziu, m-am convins că era într-adevăr de la țară.

— Nu, problema nu se pune așa, începu învățătorul cu favoriți negri, mai vorbăreț decât ceilalți, reluând desigur discuția întreruptă. Nici nu pretind că această idee se poate dovedi matematic, totuși sunt gata să cred în ea și fără asemenea dovezi...

— Stai puțin, Tihomirov, îl întrerupse Dergaciov cu glas tare, cei care au venit abia acum nu înțeleg despre ce e vorba. Să vezi, mi se adresează el, întorcându-se numai spre mine (și, dacă avea intenția să mă supună unui examen ca pe o cunoștință nouă sau să mă silească să vorbesc, trebuie să recunosc că procedase foarte abil; am simțit numaidecât unde bătea și m-am pregătit să iau cuvântul), să vezi, cred că ai auzit de domnul Kraft, pe care noi îl cunoaștem ca pe un om de caracter, cu convingeri neclintite. Pornind de la un fapt foarte obișnuit, el a tras o concluzie cu totul neașteptată, care ne-a uimit pe toți. El susține că poporul rus este un popor de mâna a doua...

— Ba chiar de mâna a treia, strigă cineva.

— ...de mâna a doua, menit doar să slujească drept materie primă altui neam mai nobil și nu să joace un rol independent în evoluția omenirii. Pornind de la această idee, îndreptățită poate, domnul Kraft trage concluzia că ea va paraliza desigur orice activitate ulterioară a fiecărui rus, cu alte cuvinte noi toți trebuie să stăm inactivi.

— Dă-mi voie, Dergaciov, problema se pune altfel, interveni iar Tihomirov, nerăbdător (Dergaciov îl lăsa să continue). Ținând seama că după studii serioase de fiziologie, Kraft a ajuns la niște concluzii cărora le atribuie o certitudine matematică, consacrand cel puțin doi ani ideii sale (pe care eu aş accepta-o liniștit *a priori*), ținând seama și de seriozitatea lui Kraft și de toate frământările lui, chestiunea capătă aspectul unui fenomen. De aici rezultă însă o altă problemă, pe care Kraft nu o poate pricepe și de care trebuie să ne ocupăm noi și anume incapacitatea lui Kraft de a înțelege, căci acesta-i fenomenul. Trebuie să stabilim dacă e vorba de un fenomen patologic, adică de un caz izolat, sau dacă este o trăsătură normală care se poate ivi și la alții; e necesar să stabilim acest lucru în interesul cauzei noastre comune. Eu cred că afirmațiile lui Kraft cu privire la Rusia sunt îndreptățite, mai mult, aş spune că mă și bucură; dacă această idee ar fi înșușită de toată lumea, ea ne-ar descătușa, eliberând pe mulți dintre noi de prejudecățile patriotice...

— Eu nu vorbesc așa din patriotism, spuse Kraft cu oarecare efort. Se părea că toată discuția îi era neplăcută.

— Dacă vorbești din patriotism sau nu, asta nu are nici o importanță, interveni Vasin, care până atunci tăcuse.

— Aș vrea să știu întrucât concluzia lui Kraft poate slăbi năzuința spre cauza întregii umanități? strigă învățătorul (de altfel, singurul care striga, toți ceilalți vorbeau încet). Să admitem că Rusia e menită să joace un rol secundar; bine, dar putem concepe și o activitate care să nu se reducă numai la Rusia. Și apoi, cum mai poate fi Kraft patriot, de vreme ce a încetat

să mai creadă în Rusia?

— Pe deasupra mai e și neamț, exclamă altcineva.

— Sunt rus, preciza Kraft.

— Asta nu are nici o legătură cu problema noastră, îl mustră Dergaciov pe cel care întrerupsese.

— Nu priviți problema atât de îngust, continuă Tihomirov, fără să țină seama de întrerupere. Dacă Rusia e destinată să servească drept material pentru alte neamuri mai nobile, de ce nu s-ar mulțumi cu acest rol, la urma urmei destul de onorabil? De ce n-am porni de la această idee, pentru a ne amplifica misiunea? Omenirea se află în pragul unei renașteri care a și început. Numai orbii refuză să vadă sarcinile care ni se impun. Dacă v-ați pierdut încrederea în destinul Rusiei, căutați să vedeți mai departe și munciți pentru viitorul unui popor încă necunoscut, alcătuit din întreaga omenire, fără deosebire de ginți, Rusia în orice caz va dispărea odată și odată; popoarele, chiar și cele mai înzestrate, nu trăiesc decât o mie cinci sute, cel mult două mii de ani; atunci nu-i totuna dacă o țară dăinuiește două sute sau două mii de ani? Romanii, ca atare, n-au trăit nici o mie cinci sute de ani și apoi s-au transformat și ei în material pentru alte popoare. Ei au dispărut de mult, dar au lăsat moștenire o idee, care s-a integrat ca element component în dezvoltarea ulterioară a omenirii. Cum îi poți spune omului că n-are nimic de făcut pe lume? Nu-mi pot închipui situație în care să nu mai fie nimic de făcut! Munciți pentru omenire și nu vă mai îngrijiți de rest. Dacă te uiți mai atent în jurul tău, sunt atâtea de făcut că nu-ți ajunge viața întreagă.

— Trebuie să trăiești după legile naturii și ale adevărului, rosti de după ușă doamna Dergaciova.

Prin ușa crăpată se vedea că ea stătea în picioare, ținând copilul la sânul acoperit discret, și urmărea cu însuflețire discuția.

Kraft ascultase, zâmbind ușor, și în cele din urmă spuse cu un aer destul de tulburat, însă cu o sinceritate deplină:

— Atunci când te găsești sub înrâurirea unei idei dominante, care a pus stăpânire pe mintea și pe inima ta, nu înțeleg cum te mai poate preocupa și altceva în afară de această idee?

— Dar dacă ți s-a demonstrat că ideea dumitale e cu totul greșită, că te duce la o concluzie falsă, că n-ai nici un drept să te sustragi de la activitatea de folos general numai fiindcă Rusia ar fi destinată să joace un rol secundar; dacă ți se arată că în locul unui orizont îngust ți se deschide în față o perspectivă infinită, că în locul ideii mărginite de patriotism...

— Eh, oftă Kraft, făcând un gest de descurajare, v-am spus doar că aici nu-i vorba de patriotism.

— Evident, e vorba de o neînțelegere, se amestecă pe neașteptate Vasin. Greșeala constă în faptul că pe Kraft nu-l călăuzește o simplă concluzie logică, ci, ca să zic așa, o concluzie care s-a transformat într-un sentiment. Oamenii sunt foarte deosebiți ca fire; la mulți un raționament logic se transformă câteodată într-un sentiment foarte puternic, care pune stăpânire pe toată ființa lor și de aceea le vine foarte greu să renunțe la el sau să-l transforme. Ca să vindec un astfel de om trebuie să-i schimbi chiar

sentimentul, înlocuindu-l cu altul tot atât de puternic, lucru foarte greu și în multe cazuri chiar cu neputință de realizat.

— Te înșeli! strigă oponentul lui. O concluzie logică prin ea însăși trebuie să destrame prejudecățile. O convingere rațională dă naștere și ea unui sentiment. Ideea izvorăște din sentiment și, punând stăpânire pe om, generează la rândul ei altul!

— Oamenii sunt foarte diferiți: unii își schimbă ușor sentimentele, alții foarte greu, răspunse Vasin, ca și cum ar fi vrut să pună capăt discuției; eu însă eram entuziasmat de ideea lui.

— Ai perfectă dreptate! m-am adresat deodată lui Vasin, intrând pe neașteptate în vorbă și spărgând gheața. Așa este, un sentiment trebuie înlocuit cu altul de aceeași intensitate.

La Moscova, acum patru ani, un general... știți, domnilor, eu nu l-am cunoscut personal, însă... poate că, la drept vorbind, el nici nu era în stare să inspire respect... și apoi, faptul ca atare poate să apară absurd, totuși... dar să vedeți, lui îi murise tocmai atunci un copil, mai precis pierduse două fetițe, una după alta, de scarlatină... și ce să vezi, după această lovitură, omul era atât de amărât, că nici nu te puteai uita la el și până la urmă, după vreo șase luni a și murit. Faptul că a murit de amărăciune e incontestabil! Se pune întrebarea, cum putea fi readus la viață? Printr-un sentiment la fel de puternic, iată singurul răspuns! Ar fi trebuit să i se redea cele două fetițe din mormânt sau să se caute ceva asemănător. Omul a murit, deși i se puteau aduce cele mai valabile argumente: că viața e trecătoare, că toți suntem muritori, i se puteau pune în față și statisticile din calendar care arată câți copii mor de scarlatină... Unde mai pui că omul ieșise la pensie...

M-am oprit cu răsuflarea tăiată și m-am uitat împrejur.

— Asta-i cu totul altceva, constată cineva.

— Faptul istorisit de dumneata, deși de altă natură decât cel pe care-l discutăm, e oarecum asemănător și ne ajută să lămurim lucrurile, mi se adresează Vasin.

Trebuie să mărturisesc aci de ce m-a entuziasmat în așa măsură argumentul lui Vasin cu privire la transformarea ideii în sentiment și totodată trebuie să recunosc că mă simțeam copleșit de rușine. Într-adevăr, îmi fusese teamă să mă duc la Dergaciov, dar nu din cauza pe care o presupunea Efim. Adevăratul motiv era că, încă pe când trăiam la Moscova, ocoleam oamenii de această categorie, fiindcă știam că ei (sau alții de felul lor — n-are însemnătate cine anume) sunt foarte tari în dialectică și poate aveau să-mi spulbere "ideea". Eram convins că mă voi stăpâni și nu le voi trăda ideea, dar mi-era teamă ca nu cumva ei (sau alții de categoria lor) să-mi spună ceva care să mă dezguste de ideea mea, fără s-o fi pomenit măcar. Ce-i drept, "ideea mea" avea încă unele aspecte nelămurite pentru mine, dar nu voiam cu nici un preț să mi le lămurească alții. În ultimii doi ani renunșasem la orice lectură, de teamă să nu găsesc într-o carte vreun argument împotriva ideii mele, care ar fi putut să-mi zdruncine încrederea. Dar pe neașteptate Vasin rezolvase dintr-o dată problema și mă liniștise din punct de vedere moral. La urma urmei, de ce îmi fusese teamă și ce ar fi

putut să-mi facă, oricât de mari dialecticieni ar fi fost? Cine știe, poate că dintre toți cei de față numai eu am prins ce înțelege Vasin prin "idee-sentiment"! Nu-i destul să conțesti o idee frumoasă, trebuie s-o înlocuiești cu altceva la fel de frumos; căci de nu, orice mi s-ar spune, eu, care nu vreau să mă lepăd de sentimentul meu, voi contesta din adâncul inimii toate argumentele contrarii, fie ele cât de puternice. Ce-mi puteau ei oferi în schimbul ideii? Tocmai de aceea aș fi putut să fiu mai îndrăzneț, ar fi fost chiar de datoria mea să dau dovadă de mai mult curaj. În același timp cu admirația pentru Vasin mă copleșise o mare rușine, fiindcă pe lângă el mă simțeam un copil nedemn.

Mai aveam încă un motiv să-mi fie rușine. Nu pornirea josnică de a mă arăta deștept m-a determinat să sparg gheața și să intru în vorbă, ci mai ales dorința de a-i îmbrățișa. Această nevoie de a îmbrățișa pe oricine pentru a-l face să vadă în mine un băiat bun și să mă îmbrățișeze la rândul său, sau cam așa ceva (într-un cuvânt o dorință josnică), o socotesc cea mai urâtă și cea mai rușinoasă trăsătură a mea, pe care mi-o descoperisem de foarte multă vreme, încă de pe timpul când stăteam retras într-un colț, deși nu mă căiesc că am trăit așa atâția ani. Dar după ce mă dădeam de gol, mă mangâiam întotdeauna, zicându-mi că izbutisem să-mi păstrez taina ce n-o trădasem nimănui. Mi se strângea inima numai la gândul că dacă mi-aș dezvălui cuiva "ideea", nu mi-ar mai rămâne nimic pe lume, că dintr-o dată aș deveni la fel cu toți ceilalți, ba poate că aș renunța și la idee; de aceea o și păstram cu sfințenie și mă feream să vorbesc prea mult ca nu cumva să mă trădez. Dar iată că la Dergaciov mă dădusem în petic aproape cu primul prilej: desigur nu-mi dezvăluisem secretul, totuși vorbisem neîngăduit de mult și mă făcusem de râs. Și azi mă cutremur la această amintire! Nu, eu n-am ce căuta printre oameni. Și azi mi-am păstrat această convingere și n-am să mă răzgândesc nici peste patruzeci de ani. Ideea mea îmi impune să trăiesc retras, "în găoace".

De îndată ce Vasin m-a lăudat, nu mi-am mai putut stăpâni dorința de a vorbi.

— După părerea mea, fiecare are dreptul la sentimente personale... dacă ele se întemeiază pe convingere... mai mult, nimeni nu-i îndreptățit să i le ia în nume de rău, am spus eu către Vasin. Deși rostisem aceste cuvinte cu destulă siguranță, aveam o impresie ciudată, de parcă vorbise altcineva prin gura mea.

— Zăău?! mă întrerupse ironic, lungind cuvântul, același glas care îi tăiase vorba lui Dergaciov și care îi strigase lui Kraft că e neamț.

Socotind că nici nu merită să răspund unui asemenea om de nimic, m-am întors spre învățător, ca și cum acesta m-ar fi apostrofat:

— Eu unul sunt convins că nu mă pot încumeta să judec pe alții, am urmat eu, înfiorat la gândul că nu-mi voi mai putea înfrâna pornirea.

— De ce vorbești în dodii?! exclamă individul căruia nu catadicsisem să-i răspund.

— Fiecare om își are ideea lui, am continuat, privindu-l ținută pe învățător, care de astă dată tăcea și mă urmărea, zâmbind.

— la să auzim care-i ideea dumitale? exclamă omul de nimic.

— N-o pot expune cu una, cu două... dar între altele ideea mea implică nevoia de a fi lăsat în pace. Atâta timp cât mai am două ruble în buzunar, vreau să trăiesc singur, să nu depind de nimeni (fiți pe pace, cunosc toate obiecțiile dumneavoastră) și să nu fac nimic, nici măcar de dragul viitorului măreț al omenirii, la care l-ați invitat pe domnul Kraft să contribuie. Pun mai presus de orice libertatea individului, cu alte cuvinte, pe a mea, iar de altceva nici nu vreau să știu.

Greșeala mea a fost că mi-am pierdut cumpătul.

— Așadar, propovăduiești liniștea unei vaci sătule?

— Să zicem. O vacă nu te poate jigni. Eu nu datorez nimănui nimic și-i plătesc societății sub formă de impozite dreptul de a nu fi jefuit, bătut sau ucis, iar mai mult decât atât nu-mi poate pretinde nimeni. Mai știi, poate că eu personal am și alte idei, poate că am de gând să mă pun chiar în slujba omenirii și că voi izbuti să fac de zece ori mai mult pentru ea decât toți demagogii laolaltă, numai că eu *nu îngădui nimănui să-mi pretindă s-o fac*, să mă forțeze ca pe domnul Kraft; am deplina libertate să nu mișc un deget dacă asta mi-e voia. Știu că azi e la modă să te agiți, să iei în brațe pe oricine din dragoste pentru omenire și să te prăpădești, plângând de duioșie. Cine mă poate obliga să-mi iubesc aproapele și chiar omenirea voastră viitoare, pe care nu voi apuca s-o văd, care habar nu va avea de mine și care odată (nu interesează când anume) va pieri și ea fără urmă, atunci când pământul întreg se va preface într-un bloc de gheață și va pluti în vid împreună cu o infinitate de alte asemenea blocuri de gheață? Oare își poate cineva închipui ceva mai absurd?! Totuși, la asta se reduce învățătura voastră. Spuneți-mi, vă rog, de ce trebuie să fiu numaidecât mărinimos? Mai ales când știu că totul nu-i decât un foc de paie.

— Ei așa! răsună iar glasul cu pricina.

Îmi ținusem tirada enervat și mânios, rupând toate punțile și, deși știam că mă rostogolesc într-o prăpastie, mă grăbisem s-o duc până la capăt, de teamă să nu fiu contrazis. Îmi dădeam prea bine seama că vorbesc ca o moară stricată, că îndrug vrute și nevrute, că sar de la o idee la alta, totuși mă grăbeam să-i conving și să-i înving cu orice preț! De trei ani mă pregăteam pentru această discuție, de importanță vitală pentru mine, dar lucrul cel mai ciudat e că dintr-o dată amuțiseră cu toții și mă ascultau fără să scoată un cuvânt. Și în continuare m-am adresat tot învățătorului:

— Da, mă rog, chiar așa. Un om cât se poate de inteligent spunea, de altfel, că nu există nimic mai greu decât să răspunzi la întrebarea: "De ce trebuie să fii neapărat mărinimos?" Vezi dumneata, pe lume sunt trei feluri de ticăloși: ticăloși naivi, adică cei convinși că ticăloșia lor e culmea nobleței și a mărinimiei; ticăloși conștienți, adică cei care se rușinează de ticăloșia lor și totuși rămân hotărâți s-o ducă până la capăt și, în sfârșit, simpli ticăloși, adică ticăloși pur și simplu. Dă-mi voie să-ți povestesc ceva: am avut pe vremuri un coleg, anume Lambert, care de la vârsta de șaisprezece ani spunea că, atunci când va fi bogat, cea mai mare plăcere a lui va fi să îndoape câinii cu pâine și carne, în timp ce copiii săraci vor muri de foame,

iar atunci când săracii vor degera, să cumpere un întreg depozit de lemne, să-l care în câmp și să-i dea foc, mai bine decât să dea unui om sărman o surcică. Iată ce sentimente nutrea! Spune-mi, te rog, ce să-i răspund unui asemenea ticălos pur și simplu când mă întreabă: "De ce trebuie să fiu negreșit mărinimos?" Și mai ales acum, în vremea noastră, când ne găsim într-o situație mai mizerabilă ca oricând, fapt care vi se datorează și dumneavoastră. Da, domnilor, în societatea noastră totul e tulbure. Dumneavoastră nu credeți în Dumnezeu, nu credeți în eroism, și atunci în virtutea cărei inerții oarbe, împietrite și stupide mă poate cineva sili să acționez împotriva intereselor mele? Dumneavoastră pretindeți că o atitudine rațională față de omenire ar corespunde intereselor mele; dar dacă eu socotesc lipsit de rațiune ceea ce dumneavoastră socotiți rațional? Să luăm, bunăoară, toate aceste cazarme, falansterie. Puțin îmi pasă mie de ele și de viitorul omenirii, când știu că nu trăiesc decât o singură dată! Dați-mi voie să-mi cunosc mai bine interesele, e totdeauna mai plăcut să hotărâști singur. De ce m-aș sinchisi de soarta omenirii în viitorul mileniu, de vreme ce, după codul dumneavoastră, eroismul meu nu-mi asigură nici dragostea, nici recunoștința semenilor, nici viața viitoare? Nu, domnilor, dacă-i așa, voi trăi numai pentru mine, cu toată nerușinarea, chiar de-aș ști că se prăbușește lumea!

— Strașnic ideal!

— De altfel, sunt gata să mă prăbușesc împreună cu ea.

— Din ce în ce mai frumos! (Era același glas nesuferit.)

Ceilalți continuau să tacă, privindu-mă cu stăruință și nedumerire; după un timp, din diferite colțuri ale camerei se auziră râsete înfundate. Era vădit că toți, afară de Vasin și Kraft, chicotesc pe socoteala mea. Rânjea și omul cu favoriți negri, privindu-mă țintă, de parcă ar fi vrut să nu-i scape nici un cuvânt.

— Domnilor, am urmat eu, tremurând tot, nici prin gând nu-mi trece să vă destăinuiesc ideea mea, dimpotrivă, vă cer să-mi răspundeți după concepția voastră, nu după a mea, fiindcă eu, poate, iubesc omenirea de o mie de ori mai mult decât voi toți la un loc! Și acum, fiindcă ați râs, sunteți datori, vă somez să-mi răspundeți: cu ce mă puteți ispiti ca să vă urmez? Cu ce-mi puteți dovedi că lumea voastră va fi mai bună? Cum o s-o scoateți la capăt dacă personalitatea mea n-o să se împace cu cazarma voastră și va protesta? De mult voiam să vă întâlnesc, domnilor! Știu prea bine ce urmăriți: viața în cazarmă, locuințe comune, strictul necesar, ateismul, nevestele să fie ale tuturor, iar copiii ai nimănui. Iată idealul vostru! Și în schimbul unei părțicele din acest confort mediocru, pe care mi-l asigură felul vostru rațional de a gândi, în schimbul unei bucăți de pâine și al unui aco-periș, îmi pretindeți să renunț cu desăvârșire la personalitatea mea? Dar, să-mi fie cu iertare, domnilor, ce vă faceți dacă-mi ia cineva nevasta; veți reuși oare să-mi înăbușiți într-atât personalitatea, încât să nu-i crăp țeasta rivalului meu? O să-mi răspundeți, desigur, că până atunci voi deveni și eu mai înțelept, dar ce-o să spună nevastă-mea, dacă se respectă cătuși de puțin, despre un soț atât de cuminte? Doar un asemenea fel de viață este

împotriva firii. Ar trebui să vă fie rușine, domnilor!

— De unde cunoști atât de bine psihologia femeilor? exclamă cu satisfacție răutăcioasă omul de nimic.

O clipă m-am simțit ispitit să mă reped la el și să-l stâlcesc în bătaie. Era un om mărunțel, roșcovan și pistriuat... dar dracu să-l ia cu înfățișarea lui cu tot!

— Fii liniștit, n-am avut de-a face cu nici o femeie, i-am răspuns tăios, întorcându-mă pentru prima dată spre el.

— Prețioasă informație, dar n-ar fi stricat s-o formulezi mai politicos, dat fiind că sunt și doamne de față.

În clipa aceea toți s-au ridicat pe neașteptate, au început să se foiască, să-și caute pălăriile, pregătindu-se de plecare. Firește, nu din cauza mea, ci fiindcă se făcuse târziu; totuși, la gândul că nici nu catadicsiseră să-mi răspundă, m-am simțit copleșit de rușine. M-am ridicat și eu brusc.

— Îmi permit să te întreb cum te cheamă, de vreme ce m-ai privit cu atâta stăruință, mi se adresa pe neașteptate învățătorul cu un zâmbet perfid.

— Dolgoruki.

— Prințul Dolgoruki?

— Nu, pur și simplu Dolgoruki, fiul fostului iobag Makar Dolgoruki și copilul din flori al fostului meu stăpân, moșierul Versilov. Dar, n-aveți grijă, domnilor, nu v-am spus acest lucru ca să mă luați numaidecât în brațe și să începeți să plângeți de duioșie, ca niște viței.

Deodată, izbucni o salvă de râsete nerușinate și atât de puternice, încât copilul care adormise în camera vecină se trezi și începu să scâncească. Tremuram tot de furie. Ei își luau rămas bun pe rând de la Dergaciov, apoi ieșeau fără să-mi arunce măcar o privire.

— Să mergem, îmi spuse Kraft, punându-mi ușor mâna pe braț.

M-am apropiat de Dergaciov, i-am strâns mâna cu toată puterea și i-am scuturat-o de câteva ori.

— Să nu-mi iei în nume de rău că Kudriumov (roșcovanul acela) a încercat să te jignească în câteva rânduri, se scuza Dergaciov.

Când am ieșit pe ușă împreună cu Kraft, nu-mi mai era de fel rușine.

Desigur, astăzi sunt cu totul alt om decât eram pe atunci, dar în seara aceea am luat-o la fugă pe scări, lăsându-l în urmă pe Kraft, fără să mă sinchiesc de el, și când l-am ajuns pe Vasin, l-am întrebat cu tonul cel mai firesc, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic:

— Mi se pare că dumneavoastră îl cunoașteți pe tatăl meu, pe Versilov, vreau să spun.

— N-aș putea spune că-l cunosc, îmi răspunse imediat Vasin (dar fără politețea aceea supărător de accentuată pe care se străduiesc s-o manifeste, de obicei, față de tine oamenii delicați, atunci când te-ai făcut de râs), deși l-am întâlnit de câteva ori și l-am auzit vorbind.

— Dacă l-ați auzit vorbind, înseamnă că-l și cunoașteți, fiindcă dumneavoastră sunteți un om deosebit! Ce credeți despre el? Iertați-mi această întrebare prea directă, dar țin să vă aflu negreșit părerea. Ceea ce credeți *dumneavoastră* despre el are o importanță covârșitoare.

— E cam greu de răspuns la această întrebare. Am impresia că este un om care-și impune îndatoriri mari și e în stare să le și îndeplinească, fără să țină seama de părerea nimănui.

— Aveți dreptate, e într-adevăr un om mândru! Dar este oare și tot atât de cinstit? Spuneți-mi, ce credeți despre trecerea lui la catolicism? Ori poate că nici nu știți...

Dacă n-aș fi fost atât de tulburat, se înțelege că nu l-aș fi copleșit cu asemenea întrebări fără rost pe un om cu care nu vorbisem în viața mea și pe care-l cunoșteam doar din auzite. Mă și miram că Vasin nu-și dădea, pe cât se pare, seama de purtarea mea nesăbuită!

— Am auzit și eu niște zvonuri, dar nu știu cât temei se poate pune pe ele, îmi răspunse Vasin, la fel de liniștit ca înainte.

— Nici un temei! Sunt niște minciuni sfruntate! Vă închipuiți oare că el e în stare să creadă în Dumnezeu?

— După cum spuneai și dumneata, este un om mândru, și adesea, astfel de oameni sunt înclinați să creadă în Dumnezeu, mai ales când se și cred superiori celorlalți. Mulți oameni puternici simt parcă un fel de nevoie firească de-a găsi ceva sau pe cineva căruia să i se închine. Un om puternic se simte uneori apăsător de propria lui forță.

— Știți, ceea ce spuneți mi se pare grozav de adevărat! am exclamat eu din nou. Numai că aș vrea să pricep de ce...

— E foarte limpede: în loc să se închine înaintea oamenilor, îl preferă pe Dumnezeu — firește în mod inconștient — căci astfel se simt mai puțin umiliți. De multe ori, oamenii din această categorie cred din tot sufletul, mai bine zis, doresc din tot sufletul să creadă și de aceea confundă dorința lor cu adevărata credință. Nu rareori însă tocmai aceștia devin până la urmă sceptici. Domnul Versilov are, după părerea mea, o serie de reale calități morale. Mi se pare, în general, un om interesant.

— Vasin, nici nu-ți închipui ce bucurie mi-ai făcut! am strigat eu. Nu mă mir atât de perspicacitatea dumitale, cât de faptul că dumneata, un om atât de curat și infinit superior mie, poți să mergi cu mine pe stradă și să-mi vorbești simplu și politicos, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic!

Vasin zâmbi:

— Nu merit atâtea laude și apoi întâmplarea de adineauri nu dovedește decât preferința dumitale exagerată pentru discuțiile abstracte. Se vede că ai izbucnit pentru că ai tăcut și ai frământat prea mult aceste lucruri în sinea dumitale.

— Trei ani de zile am tăcut. De trei ani mă tot pregătesc să spun ce am pe suflet... Sunt convins că, inteligent cum ești, nu mă socotești un prost, deși e cu neputință să se poarte cineva mai prosteste, dar ți-am făcut impresia unui ticălos!

— A unui ticălos?

— Fără îndoială! Spune, nu mă disprețuiești în fond pentru că am spus că sunt copilul din flori al lui Versilov... Și mai ales fiindcă m-am lăudat că sunt fiu de iobag?

— Te zbuciumi prea mult. Dacă găsești că ai spus o prostie, n-ai decât să

n-o mai repeți, doar mai ai cincizeci de ani înaintea dumitale.

— Știu prea bine că ar trebui să fiu foarte rezervat în societate. Nimic nu te pune într-o lumină mai urâtă decât să cerșești dragostea oamenilor; după ce am îndrugat acolo vrute și nevrute, acum să mă mai agăț și de gâtul dumitale! Totuși este o deosebire între întâmplarea de acolo și cea de acum. Nu-i așa? Dacă ai pricepe această deosebire, dacă ești în stare s-o înțelegi, voi binecuvânta această clipă.

Vasin zâmbi din nou:

— Vino pe la mine dacă vrei, spuse el. Are să-mi facă plăcere, deși am mult de lucru, sunt foarte ocupat în ultima vreme.

— Adineaori, judecând după înfățișarea dumitale, am tras concluzia că trebuie să fii extrem de dur și de ursuz.

— S-ar putea să ai dreptate. Anul trecut, la Luga, am cunoscut-o pe sora dumitale, pe Lizaveta Makarovna... Dar iată-l pe Kraft; s-a oprit și pare să te aștepte. De aici drumurile noastre se despart.

I-am strâns cu putere mâna lui Vasin și am alergat să-l ajung pe Kraft, care, cât timp vorbisem cu Vasin, mersese înaintea noastră. Am pornit în tăcere spre locuința lui; deocamdată, nici nu voiam, nici nu puteam să vorbesc cu el. Cât despre Kraft, cea mai pronunțată trăsătură de caracter a lui era delicatețea.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Deși era funcționar, Kraft îl ajutase înainte vreme pe răposatul Andronikov (în schimbul unei remunerații) la administrarea unor averi particulare de care acesta se ocupa în afara orelor de serviciu. Pentru mine era deosebit de important însuși faptul că datorită legăturilor lui foarte strânse cu Andronikov, Kraft ar fi putut să cunoască multe din lucrurile pe care doream să le aflu. Mai mult, știam de la Maria Ivanovna, soția lui Nikolai Semionovici, la care locuisem ani de-a rândul pe vremea când eram la liceu, și care era nepoata preferată a lui Andronikov, crescută chiar de el, că acesta îi dăduse lui Kraft însărcinarea de a-mi transmite ceva. De aceea îl și așteptasem cu nerăbdare o lună încheiată.

Kraft avea o locuință mică, alcătuită doar din două încăperi, dar complet separată; cum abia se întorsese din călătorie, nu-și luase încă pe nimeni să-l slujească. Geamantanul, deși fusese golit, mai zăcea în mijlocul camerei, lucrurile erau împrăștiate pe scaune, iar pe masa de lângă divan se aflau un sac de voiaj și o casetă de călătorie, un revolver și altele. Când intrarăm în casă, Kraft era atât de îngândurat, încât părea să fi uitat cu desăvârșire de prezența mea; nici nu observase poate că tot drumul nu scosesem un cuvânt. Începu imediat să caute ceva, dar, aruncând în treacăt o privire spre oglindă, se opri în fața ei, examinându-se îndelung și cu mare atenție. Nu mi-a scăpat purtarea lui ciudată (de care mi-am amintit mai târziu până în cele mai mici amănunte), deși eram trist, foarte tulburat și incapabil să mă concentrez. O clipă, mi s-a năzărit să plec și să mă las păgubaș pentru

totdeauna. Și apoi, în fond, ce interes prezenta toată chestiunea pentru mine? Oare nu mă vâram cu bună știre într-o încurcătură? Simțeam cum mă cuprinde deznădejdea la gândul că dintr-un sentimentalism exagerat îmi iroiesc poate energia pe fleacuri în loc s-o păstrez pentru rezolvarea problemei vitale care-mi stătea în față. Mai ales că întâmplarea de la Dergaciov îmi dovedise din plin incapacitatea mea de a duce la capăt o treabă serioasă.

— Kraft, mai ai de gând să te duci pe la ei? l-am întrebat deodată.

El s-a întors încet spre mine, ca și cum nu m-ar fi înțeles. Mă așezai pe un scaun.

— Iartă-i! mi-a răspuns Kraft într-un târziu.

În primul moment, răspunsul lui mi s-a părut, firește, ironic, dar după ce l-am privit mai atent, am deslușit pe fața lui o blândețe atât de ciudată și de neașteptată, încât am început să mă și mir de ce mă rugase atât de serios "să-i iert". Își luă, în sfârșit, și el un scaun și se așeză lângă mine.

— Deși îmi dau seama că toate pornirile mele izvorăsc poate numai din vanitate și egoism, nu mi-ar trece prin gând să-mi cer vreodată iertare.

— La urma urmei, nici n-ai avea cui, rosti el încet și grav.

De altfel, tot timpul vorbise foarte rar și aproape în șoaptă.

— De fapt, nu mă socotesc vinovat decât față de mine însumi... și asta îmi face chiar plăcere. Te rog să mă ierți, Kraft, că-ți îndrug vrute și nevrute. la spune, nu cumva faci și dumneata parte din cercul lor? De la început voiam să-ți pun această întrebare.

— Nu-s nici mai proști, nici mai deștepți decât alții; dar au și ei o scrânteală, ca toți oamenii.

— Toți oamenii sunt oare scrântiți? întrebai eu, întorcându-mă deodată spre el, împins de curiozitate.

— Toți oamenii mai acătării sunt cam țicniți în ziua de azi. Numai cei mediocri sau de nimic o duc într-o petrecere... La urma urmei, toate astea n-au nici o importanță.

În timp ce vorbea, privirea îi era ațintită în gol, sărea de la o idee la alta fără să ducă nici una până la capăt. Ceea ce mă izbea mai mult, era tonul lui abătut.

— Nu cumva și Vasin e de-al lor? Doar Vasin e inteligent și respectă anumite principii morale! am exclamat eu.

— Principii morale nu mai există în ziua de azi; au dispărut cu desăvârșire, de parcă nici n-ar fi existat vreodată.

— Crezi că nici înainte n-au fost?

— Mai bine să vorbim despre altceva, încheie el discuția cu vădită oboseală.

M-a impresionat tristețea lui gravă. Rușinat de egoismul meu, am încercat să-l imit.

— În epoca noastră, începu de la sine, după ce tăcuse vreo două minute, cu privirea pierdută în gol, în epoca noastră sunt în floare mediocritatea și nepăsarea, cultul inculturii, lenea, incapacitatea și pretenția de a primi totul de-a gata. Nimeni nu-și mai pune probleme, rar întâlnești un om frământat

de o idee.

Se întrerupse câteva clipe, după care continuă să vorbească, în timp ce eu îl ascultam atent.

— În Rusia se taie azi pădurile cu nemiluita, pământul sărăcește din ce în ce, se transformă într-o nesfârșită stepă, pregătită anume pentru calmuci. Dacă într-o zi s-ar ivi un om însuflețit de elan și ar sădi un copac, toată lumea l-ar lua în râs: "Îți închipui cumva că ai să apuci să-l vezi mare?" Pe de altă parte, pe oamenii cei mai bine intenționați îi preocupă doar ceea ce va fi peste o mie de ani. A pierit cu desăvârșire orice principiu de solidaritate între oameni. Toată lumea trăiește ca într-un han, de parcă ar avea de gând să părăsească Rusia chiar mâine. Toți trăiesc numai pentru clipa de față...

— Dă-mi voie, Kraft, adineauri spuneai că pe unii "îi preocupă doar ceea ce va fi peste o mie de ani", dar deznădejdea care te cuprinde când te gândești la soarta Rusiei... oare nu-i tot o preocupare de aceeași natură?

— Asta este... problema cea mai actuală, singura problemă vitală! spuse el, iritat, și se ridică brusc de pe scaun.

— Ah, da, era cât pe-acți să uit! exclamă deodată cu glasul schimbat, privindu-mă, nedumerit. Te-am poftit la mine cu un scop precis și până acum... te rog din suflet să mă ierți.

Părea rușinat, parcă abia se dezmeticise dintr-un vis... Se apropie de masă, scoase o scrisoare din servietă și mi-o întinse.

— Iată ce aveam să-ți predau. E un document destul de important, începu el cât se poate de serios, pe tonul unui om de afaceri.

Încă mult timp după aceea m-a urmărit această amintire, m-a mirat capacitatea lui (și încă într-un asemenea moment de cumpănă pentru el) de a dovedi atâta interes și devotament pentru treburile altora, de a vorbi despre ele atât de calm și de precis.

— Este o scrisoare a răposatului Stolbeev, pentru a cărei moștenire se judecă Versilov cu prinții Sokolski. Tribunalul se va pronunța foarte curând, și probabil în favoarea lui Versilov, fiindcă legea este de partea lui. Totuși, în această scrisoare particulară, scrisă cu doi ani în urmă, testatorul își exprima voința, mai precis dorința, ca moștenirea să revină mai degrabă prinților Sokolski, decât lui Versilov. În orice caz, argumentele aduse de prinții Sokolski, care atacă testamentul, sunt incontestabil confirmate de această scrisoare. Adversarii lui Versilov ar da oricât pe acest document, deși nu are o importanță juridică hotărâtoare. Alexei Nikanorovici (Andronikov), care se ocupă de procesul lui Versilov, ținea această scrisoare la el, și puțin înainte de moarte mi-a dat-o în păstrare, poate fiindcă își presimțea sfârșitul și se temea să nu-i ajungă hârtiile pe mâini străine. Nu vreau să judec acum intențiile lui Alexei Nikanorovici cu privire la cazul de față, dar recunosc că la moartea lui m-am găsit într-o dilemă destul de neplăcută; nu știam ce să fac cu documentul, mai ales că procesul se apropia de sfârșit. Dar Maria Ivanovna, căreia Alexandr Nikanorovici i-a încredințat, pe cât se pare, multe în viața lui, m-a scos din încurcătură: acum trei săptămâni mi-a scris, îndemnându-mă stăruitor să-ți predau numai dumitale documentul, deoarece "după câte știe" aceasta era și intenția lui Andronikov. Iată așadar

documentul. Îmi pare foarte bine că am, în sfârșit, prilejul să ți-l înmânez.

— Și ce crezi că ar trebui să fac cu scrisoarea? I-am întrebat eu, preocupat de vestea aceasta atât de neașteptată. Ce mă sfătuiești?

— Numai dumneata poți hotărî.

— E cu neputință! Trebuie să recunoști că sunt legat de mâini și de picioare! Versilov abia așteaptă această moștenire... Ce-i drept, fără ea ar fi pierdut... Și când colo aflu că există un asemenea document!

— Bine, dar el nu există decât aici, între acești patru pereți.

— Vorbești serios? I-am întrebat, privindu-l drept în ochi.

— Dacă dumneata însuși, care ești în cauză, nu știi ce hotărâre să iei, cum de te-aș putea sfătui eu?

— Totuși nici să-i dau scrisoarea prințului Sokolski nu pot; ar însemna să spulber toate nădejdlile lui Versilov și pe deasupra să apar ca un trădător în ochii lui... pe de altă parte, dacă i-aș preda-o lui Versilov, aș condamna niște oameni nevinovați la mizerie, iar pe Versilov l-aș pune într-o situație fără ieșire: va trebui ori să renunțe la moștenire, ori să devină un hoț.

— Exagerezi importanța problemei.

— Aș vrea să știu un lucru: oare acest document e hotărâtor?

— Nu, nu cred, dar eu nu sunt jurist de meserie. Se înțelege că avocatul părții adverse ar ști cum să se folosească de acest document și să-l valorifice la maximum. Totuși Alexandr Nikanorovici susținea că scrisoarea nu reprezintă un act concludent din punct de vedere juridic și că nu l-ar putea împiedica pe Versilov să câștige procesul. Documentul ridică mai degrabă o problemă de conștiință, ca să zic așa...

— Cu atât mai grav, l-am întrerupt eu. De aceea și spun că Versilov se va găsi într-o situație nu prea de invidiat.

— La urma urmei n-are decât să distrugă documentul, scăpând astfel de orice primejdie.

— Ai vreun temei să presupui că ar fi capabil s-o facă? Iată ce vreau să aflu de la dumneata, Kraft. De aceea te-am și căutat!

— Cred că în locul lui, oricine ar proceda la fel.

— Chiar și dumneata?

— Cum nu aștept nici o moștenire, nu mi-am pus această întrebare.

— Bine, să considerăm deocamdată problema închisă, am zis eu, punând scrisoarea în buzunar. Ascultă Kraft, Maria Ivanovna, care mi-a destăinuit multe, m-a asigurat că dumneata și numai dumneata ai putea să-mi spui adevărul despre ceea ce s-a petrecut la Ems, acum un an și jumătate, între Versilov și Ahmakovi. Te-am așteptat ca să-mi lămurești totul, să luminezi lucrurile, ca soarele. Nici nu bănuiești în ce situație mă găsesc, Kraft. Te implor să-mi spui întregul adevăr. De mult voiam să știu ce fel de om este, iar acum e mai necesar ca oricând să mă dumeresc!

— Mă mir de ce nu ți-a povestit chiar Maria Ivanovna, fiindcă ea era în măsură să știe totul de la răposatul Andronikov și desigur trebuie să fie mai bine informată decât mine.

— După câte mi-a spus Maria Ivanovna, nici Andronikov însuși nu reușise să se lămurească pe deplin. Povestea e atât de încâlcită, încât s-ar părea că

nimeni nu e stare s-o descurce. Nici dracu nu-i dă de rost! Știu însă că pe atunci te aflai și dumneata la Ems...

— N-am stat acolo decât puțină vreme, dar ceea ce am apucat să aflu sunt gata să-ți împărtășesc și dumitale; mă întreb însă dacă te vei mulțumi cu atât... N-am de gând să redau cuvânt cu cuvânt relatarea lui, ci mă voi rezuma doar la esențial.

Cu un an și jumătate în urmă, Versilov, devenind, datorită bătrânului prinț Sokolski, prietenul familiei Ahrnakov (pe atunci se aflau cu toții în străinătate, la Ems), se bucura de mare trecere în primul rând la generalul Ahmakov, un om în floarea vârstei, care izbutise însă în cei trei ani de căsătorie să toace la cărți considerabila zestre a soției lui, Katerina Nikolaevna, și care, din pricina unei vieți dezordonate, avusese un atac timpuriu de apoplexie. Când își revenise, plecase în străinătate să-și petreacă convalescența, stabilindu-se la Ems, de dragul fiicei lui din prima căsătorie, o fată bolnăvicioasă, de vreo șaptesprezece ani, suferindă de piept și, pe cât se spune, extraordinar de frumoasă și tot pe atât de visătoare. Fata n-avea zestre, dar familia își punea nădejdea în generozitatea nedezmășită a bătrânului prinț. Katerina Nikolaevna era, după spusele tuturor, o adevărată mamă pentru fiica ei vitregă. Dar, în mod inexplicabil, tânăra fată se lăsă fermecată de Versilov, care pe vremea aceea ținea, după expresia lui Kraft, niște "predici exaltate". El propovăduia un nou fel de viață, descoperindu-și "o irezistibilă vocație religioasă" — după caracterizarea originală, poate și puțin ironică a lui Andronikov, care mi-a ajuns și mie la ureche. Dar, curios lucru, în scurtă vreme a ajuns să stârnească antipatia tuturor. Generalul se și temea de el; Kraft era oarecum înclinat să dea crezare zvonului că Versilov izbutise să-i vâre în cap soțului bolnav că soția lui, Katerina Nikolaevna, n-ar fi indiferentă față de tânărul prinț Sokolski (care lipsea de la Ems, fiind plecat într-o călătorie la Paris). Dar și în această împrejurare, Versilov, "după obiceiul lui", nu procedase deschis, ci prin aluzii, iscodiri și tot felul de tertipuri în care "e mare meșter", după expresia lui Kraft. Acesta ținea să sublimeze, fapt pe care trebuie să-l arăt, că îl socotește mai degrabă un șarlatan și un intrigant înnăscut, decât un om stăpânit de o idee înălțătoare sau măcar originală. Ce-i drept, mai aflasem însă și de la alții că Versilov, care la început avusese o influență covârșitoare asupra Katerinei Nikolaevna, ajunsese pe nesimțite la o ruptură definitivă cu ea. Cum s-a produs această schimbare, n-a putut nici Kraft să-mi explice, dar toată lumea confirma că prietenia lor se preschimbase într-o ură reciprocă. Și-apoi a mai intervenit o întâmplare cu totul neprevăzută: fiica vitregă a Katerinei Nikolaevna s-a îndrăgostit de Versilov, care pesemne o cucerise fie prin purtarea lui neobișnuită, fie prin elocvența lui exaltată, fie prin dracu știe ce, că eu nu mă pricep la de-alde astea; fapt este că, într-un timp, Versilov își petrecea toată ziua în tovărășia acestei făpturi bolnăvicioase. În cele din urmă, tânăra fată i-a declarat pe neașteptate tatălui ei că vrea să se mărite cu Versilov. Toată lumea mi-a confirmat că într-adevăr așa s-au petrecut lucrurile: și Kraft, și Andronikov, și Maria Ivanovna, până și Tatiana Pavlovna a scăpat într-o zi o vorbă despre asta. Se mai susținea că Versilov nu numai că dorea această

căsătorie, dar stăruia să se încheie și că aceste două fapte atât de deosebite, bătrânul și fiica, luaseră hotărârea de comun acord. Intenția lor l-a înspăimântat însă pe tatăl fetei; pe măsură ce se îndepărta de Katerina Nikolaevna, pe care o iubea foarte mult pe vremuri, generalul începuse să o divinizeze aproape pe fiică-sa, mai cu seamă după atacul de apoplexie. Dar cu mai multă îndârjire decât oricine se împotriva Katerina Nikolaevna, care nici nu putea concepe o asemenea căsătorie. S-a iscat un lanț întreg de ciocniri familiale, de certuri, de supărări, într-un cuvânt s-a ajuns la o situație extrem de încordată și penibilă, asupra căreia se păstra însă tăcere. Până la urmă, văzând încăpățânarea fetei îndrăgostite și "fanatizate" de Versilov (după expresia lui Kraft), tatăl era gata să cedeze, dar Katerina Nikolaevna continua să se opună cu o ură neîmpăcată. De aici se și trage toată încurcătura pe care nimeni nu reușește să o descurce. Totuși Kraft, pornind de la fapte, trage următoarea concluzie, care nu-i însă decât o presupunere.

Cică Versilov ar fi reușit să-i sugereze fetei, după obișnuita sa *manieră*, pe cât de perfidă, pe atât de infailibilă, că mama ei vitregă, Katerina Nikolaevna, nu-și dă consimțământul numai fiindcă ea însăși e îndrăgostită de el și că de multă vreme îl chinuiește cu gelozia ei, îl urmărește, țese intrigă, că o dată i-a și făcut o declarație fățișă de dragoste și că acum ar fi gata să-l ardă pe rug fiindcă a îndrăznit să iubească o altă femeie. Pe scurt, cam așa trebuie să fi procedat. Dar infamia cea mai mare e că ar fi făcut și tatălui fetei "o aluzie" la "infidelitatea" soției lui, dându-i a înțelege că prințul nu reprezenta decât un capriciu. Se înțelege că viața întregii familii s-a prefăcut într-un iad. După altă versiune, Katerina Nikolaevna, care își iubea mult fiica vitregă, era disperată, știindu-se ponegriță în ochii ei, ca să nu mai vorbim de relațiile încordate cu soțul bolnav. Dar mai există și altă versiune, căreia, din păcate, îi dădea crezare și Kraft, ca și mine de altfel, deoarece o cunoșteam mai demult. Unii pretindeau (și după cât se spune, Andronikov o știa chiar de la Katerina Nikolaevna) că dimpotrivă, înainte de a se fi îndrăgostit tânăra fată de el, Versilov încercase să o cucerească pe Katerina Nikolaevna, care, deși îi arătase oarecare prietenie, fiind într-o vreme chiar fermecată de el, fără să-i acorde însă vreodată încredere deplină sau să se lase convinsă de el, îl respinsese cu o ură neînchipuită, ba îl și batjocorise cumplit. De atunci, a rupt orice legătură personală cu el, sub pretextul că Versilov, scontând sfârșitul apropiat al soțului ei în urma unui nou atac de apoplexie, îi propusese pe față să devină soția lui. Pesemne, de aceea ura Katerinei Nikolaevna nu mai cunoscuse margini, când această femeie se încredința că Versilov căuta să obțină prin toate mijloacele mâna fiicei ei. Maria Ivanovna, care mi-a povestit la Moscova această istorie, dădea crezare ambelor versiuni, socotind toate zvonurile întemeiate: ea susținea cu tărie, că o ipoteză n-o exclude pe cealaltă, ci mai degrabă ele se întregesc, ajungând la un fel de *haine dans l'amour*¹⁴, de dușmănie reciprocă stârnită de sentimentul dragostei neîmpărtășite și așa mai departe; într-un cuvânt, era o intrigă cel puțin tot atât de încâlcită ca într-un roman de aventuri, nedemnă de un om serios, cu bun-simț, și, la drept vorbind, o adevărată

¹⁴Ură în dragoste

ticăloșie. Dar însăși Maria Ivanovna avea din copilărie capul împuiat cu romane pe care și acum le mai citea zi și noapte, ceea ce n-o împiedica să fie o femeie admirabilă. Din toate acestea reieșea limpede că Versilov era o canalie, un mincinos și un intrigant, care urzise o ticăloșie cât se poate de murdară, și pe deasupra cu un sfârșit într-adevăr tragic; biata fată, soasă din minți, s-a otrăvit, după cum se spune, cu chibrituri de fosfor; de altfel nu știu până în ziua de azi dacă acest ultim zvon e adevărat; în orice caz, familia s-a străduit din răputeri să-l spulbere. Fapt e că, înainte de a muri, fata zăcuse două săptămâni. Așadar, sinuciderea poate fi pusă la îndoială, totuși Kraft era convins că așa se întâmplase. Curând muri și tatăl fetei, probabil de inimă rea, în urma unui al doilea atac de apoplexie, survenit însă peste trei luni. După înmormântarea fetei, tânărul prinț Sokolski, care se întorsese de la Paris, întâlnindu-l pe Versilov în parcul de la Ems, l-a palmuit în public, fără ca acesta să-l provoace la duel; dimpotrivă, chiar a doua zi a apărut pe promenadă, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. De atunci, toată lumea îl ocolea, atât în străinătate cât și la Petersburg. Ce-i drept, Versilov mai păstra anumite relații, dar în cu totul alte cercuri. Cunoștințele lui din aristocrație îl socoteau vinovat, deși aproape nimeni nu aflase amănunte; se știa doar despre moartea romantică a fetei și despre palma primită în public. Ceva mai informate nu erau decât vreo două, trei persoane; cele mai multe amănunte aflase răposatul Andronikov, care avea vechi relații de afaceri cu familia Ahmakov și, datorită unei anumite întâmplări, îndeosebi cu Katerina Nikolaevna. Dar Andronikov păstrase aceste taine până și față de familia sa, dezvăluindu-se doar în parte lui Kraft și Mariei Ivanovna, atunci când fusese silit de împrejurări.

— Acum este la ordinea zilei un anumit document de care doamna Ahmakova se teme îngrozitor, conchise Kraft.

Și iată ce mi-a comunicat el în această privință.

Pe vremea când bătrânul prinț Sokalski, în urma atacului de nervi, își petrecea convalescența în străinătate, fiică-sa, Katerina Nikolaevna, făcuse imprudența să-i scrie în mare taină lui Andronikov (în care avea o încredere desăvârșită) o anumită scrisoare extrem de compromițătoare. Pe atunci, se spunea că bătrânul prinț începuse deodată să cheltuiască într-adevăr nebunește, aruncând aproape banii pe fereastră. Cumpăra în străinătate lucruri cu totul inutile, dar foarte scumpe, bunăoară tablouri, porțelanuri; dăruia sume mari oricui, făcea donații importante, Dumnezeu știe pentru ce, până și celor mai diferite instituții de acolo; fusese chiar pe punctul de a cumpăra de la un nobil rus, un fel de pierde-vară risipitor, la un preț exorbitant, o moșie păraginită și încărcată de ipoteci, fără să o fi văzut măcar; și pe deasupra se pare că-i venise ideea năstrușnică de a se însura. Văzând toate acestea, Katerina Nikolaevna, care nu-l părăsise o clipă pe tatăl ei în timpul bolii, socoti necesar să-i scrie lui Andronikov, în calitate de jurist și de "vechi prieten", cerându-i un sfat. Îl întreba: "Dacă există motive legale pentru a-l declara pe prinț iresponsabil, sau a-l pune sub interdicție, și în caz că o asemenea acțiune este posibilă, cum ar fi mai nimerit să se procedeze ca să se evite un scandal, așa încât nimeni să nu poată ridica vreo acuzație

și totodată să fie cruțate sentimentele tatălui ei ș.a.m.d., ș.a.m.d." Se spune că Andronikov ar fi sfătuit-o încă de la început să renunțe la această intenție, iar mai târziu, după ce prințul se însănătoșise pe deplin, totul căzuse baltă; totuși scrisoarea rămăsese la Andronikov. La moartea acestuia, Katerina Nikolaevna își aduse deodată aminte de scrisoare: dacă ar fi găsită printre hârtiile răposatului și ar cădea în mâna bătrânului prinț, nu încapă vreo îndoială că acesta ar dezmoșteni-o și nu i-ar mai da nici un ban, cât ar trăi. Gândul că propria lui fiică nu-l crede în toate mințile și că la un moment dat voise să-l declare iresponsabil l-ar fi preschimbat dintr-un miel într-o fiară. Fiind văduvă și fără nici o avere, deoarece soțul îi tocuse toată zestrea la cărți, nu se putea bizui decât pe tatăl ei, de la care spera să primească o nouă zestre, la fel de frumoasă ca și prima.

Despre soarta scrisorii Kraft nu aflate mai nimic, dar îl cunoștea bine pe Andronikov și știa că acesta "nu distrugea niciodată o hârtie străină" și apoi, fiind un om cu vederi largi, avea și o "conștiință largă". (M-a și mirat atunci părerea extrem de obiectivă a lui Kraft, deoarece știam cât de mult îl iubise și-l respectase pe Andronikov.) În orice caz, Kraft era convins că documentul compromițător ar fi încăput pe mâna lui Versilov, datorită prieteniei lui cu văduva și cu fiicele lui Andronikov. Nu încăpea îndoială că ele îi predaseră imediat lui Versilov toate hârtiile răposatului. Kraft mai știa că și Katerina Nikolaevna bănuia că scrisoarea se afla în mâna lui Versilov, ceea ce o înspăimânta, socotind că Versilov e în stare să o dea oricând bătrânului prinț; de aceea, cum se întoarse din străinătate, căutase scrisoarea la Petersburg, la familia Andronikov, și continua s-o caute, deoarece tot mai trăgea nădejde că poate scrisoarea nu ajunsese la Versilov. Și în cele din urmă plecase numai în acest scop la Moscova, unde o implorase pe Maria Ivanovna să scotocească printre hârtiile rămase la ea. Despre existența Mariei Ivanovna și despre relațiile ei cu răposatul Andronikov, Katerina Nikolaevna aflate abia de curând, după întoarcerea din străinătate.

— Crezi că n-a găsit-o la Maria Ivanovna? am întrebat eu, ca să-mi verific o anumită presupunere.

— De vreme ce Maria Ivanovna nu ți-a destăinuit nimic nici dumitale, se vede că scrisoarea nu era la ea.

— Presupui așadar că documentul e în mâna lui Versilov?

— E ipoteza cea mai verosimilă. Dar știu eu? Câte nu se pot întâmpla? îngăimă el cu vădită oboseală.

N-am mai stăruit cu întrebările; și apoi ce rost ar mai fi avut? Doar izbutisem să lămuresc tot ce era important pentru mine, în ciuda situației atât de încâlcite și de penibile; temerile mele fuseseră confirmate.

— Am impresia că aiurez sau că visez, am încheiat eu profund mâhnit, luându-mi pălăria.

— Precum văd, ții foarte mult la omul acesta! spuse Kraft. În clipa aceea pe fața lui era întipărită o adâncă și sinceră compătimire.

— Va să zică, nu m-a înșelat presimțirea că nici dumneata n-ai să mă poți lămuri pe deplin. Nu mi-a mai rămas decât o singură nădejde: Ahmalkova. Pe ea mă și bizuisem de la bun început. S-ar putea să mă duc la ea, dar

s-ar putea și să nu mă duc.

Kraft mă privi cu oarecare nedumerire.

— Rămâi cu bine, Kraft. Ce rost are să te vâri în sufletul unor oameni care nici nu vor să știe de tine. Ce zici, oare n-ar fi mai bine să-i las pe toți în plata Domnului?

— Și unde să te duci după aceea? mă întrebă el destul de aspru, fără să mă privească.

— Am să mă retrag în carapacea mea! Am să rup toate punțile și am să mă închid în mine!

— Nu cumva te îmbie să pleci în America?

— În America? Nici gând. Am să mă refugiez în mine însumi! În asta și constă de altfel "ideea mea", i-am declarat solemn.

Kraft îmi aruncă o privire curioasă.

— Dar ai oare o asemenea "carapace"?

— Am. La revedere, Kraft; îți mulțumesc și-mi pare rău că te-am obosit! În locul dumitale, când mai ai și o astfel de părere despre Rusia, i-aș da dracului pe toți. Le-aș spune: lăsați-mă în pace, vedeți-vă de intrigile voastre, mâncați-vă între voi — puțin îmi pasă!

— Mai stai puțin, spuse el pe neașteptate, după ce mă petrecuse până la ușă.

Deși mi s-a părut ciudat, m-am întors și m-am așezat din nou. Kraft și-a tras un scaun în fața mea. Ne zâmbeam, stingheriți. Parcă re trăiesc și acum întreaga scenă. Îmi amintesc foarte bine că purtarea lui mi s-a părut destul de ciudată.

— Știi, Kraft, ce-mi place îndeosebi la dumneata? Faptul că ești un om atât de politicoș, i-am mărturisit eu pe neașteptate.

— Oare?

— Mai ales fiindcă eu izbutesc foarte rar să fiu politicoș, deși mă străduiesc din răzputeri... Dar, cine știe, poate că e mai bine să jignești oamenii; scapi cel puțin de nefericita obligație de a-i iubi.

— Ce oră din zi îți place mai mult? mă întrebă el, de unde înțelesei că nu mă ascultase.

— Ce oră din zi? Nu știu. În orice caz, asfințitul nu-mi place.

— Așa? rosti el apăsător, cu o curiozitate aparte, apoi căzu iar pe gânduri.

— Intenționezi să pleci iar din Petersburg?

— Da... plec.

— Curând?

— Curând.

— Și ca să călătorești până la Vilno ai nevoie de revolver? I-am întrebat eu fără nici un gând ascuns, așa, într-o doară, fiindcă dădusem tocmai cu ochii de revolver și tot nu știam despre ce să vorbesc.

El se întoarse și se uită stăruitor la revolver.

— Nu, îl port cu mine din obișnuință.

— Dacă eu aș avea un revolver, l-aș ține sub cheie, căci prea e ispititor, zău așa. Știi, nu prea cred într-o așa-zisă epidemie de sinucideri, dar dacă îl ai tot timpul în fața ochilor, sunt clipe când într-adevăr te poate ispiti.

— Nu mai vorbi așa, spuse el și se ridică brusc de pe scaun.
— Nu m-am referit la mine, am adăugat, ridicându-mă la rândul meu. Eu nu l-aș folosi în nici un caz. Dacă mi-ar fi date trei vieți, tot nu mi-ar ajunge.
— Atunci trăiește cât mai mult, exclamă el aproape fără voie.
Îmi zâmbi distrat și, lucru ciudat, porni direct spre antreu, ca și când ar fi vrut să scape de mine, firește, fără să-și dea seama de ceea ce face.
— Îți urez succes în toate, Kraft, îi spusei în clipa când coboram scara.
— N-ar fi rău, răspunse el hotărât.
— Să ne vedem cu bine.
— Nici asta n-ar fi rău.

Îmi amintesc și acum privirea cu care m-a petrecut.
Așadar, acesta era omul pe care de ani de zile doream cu înfrigurare să-l întâlnesc! Dar ce anume așteptam de la el, ce destăinuiri uluitoare?

Când am ieșit de la Kraft, mi-era o foame cumplită, se înserase și, de altfel, nici nu prânzisem încă. Chiar acolo, în Petersburgskaia Storona, am intrat într-o cârciumioară de pe Bulevardul Bolșoi, hotărât să nu cheltuiesc decât douăzeci, cel mult douăzeci și cinci de copeici — sumă pe care atunci nu mi-aș fi îngăduit s-o depășesc cu nici un chip. Am cerut o supă și îmi amintesc că, după ce am mâncat-o, m-am așezat lângă fereastră și am început să privesc afară. Încăperea era ticsită de oameni; mirosea a grăsime arsă, a șervețele soioase și a tutun. Eram dezgustat. Deasupra capului meu, o privighetoare mută și tristă părea că meditează, în timp ce bătea cu ciocul în fundul coliviei. În sala de biliard de alături era zarvă mare, dar eu mă cufundasem în gândurile mele. Asfințitul (de ce s-o fi mirat Kraft când i-am spus că nu-mi place asfințitul?) îmi stârnea niște senzații noi și neașteptate, ba chiar nepotrivite pentru un asemenea loc. Aveam parcă tot timpul înaintea ochilor chipul blând al mamei, privirea ei duioasă, care de o lună întreagă mă cerceta cu atâta sfială. În ultima vreme eram foarte obraznic acasă. Și mai ales cu ea; de fapt, aș fi vrut să-l reped pe Versilov, dar, fiindcă nu îndrăzneam, după urâtul meu obicei, o chinuiam pe ea. Ajunsese chiar să-i fie frică de mine: adesea îmi arunca o privire rugătoare în clipa când intra pe ușă Andrei Petrovici, de teamă să nu izbucnesc... Oricât s-ar părea de ciudat, abia atunci, la cârciumă, m-a pus pe gânduri faptul că, în timp ce Versilov mă tutuia, mama îmi spunea *dumneata*. Și înainte mă mirase această deosebire, care nu era în favoarea ei, dar de astă dată m-a izbit parcă mai tare, stârnindu-mi tot felul de gânduri, care de care mai ciudate. Am stat multă vreme nemișcat, până se înnopta de-a binelea. Îmi venise în minte și sora mea...

Era o clipă de grea cumpănă pentru mine. Trebuia să mă hotărâsc cu orice preț! Dar eram oare în stare să iau o hotărâre? De ce îmi venea atât de greu să rup cu niște oameni care nu țineau de fel la mine? Dar ce să fac cu mama și cu soră-mea? Pe ele nu voiam să le părăsesc cu nici un preț, orice avea să urmeze.

Trebuia să mărturisesc că apariția de o clipă a lui Versilov în frageda mea copilărie a fost impulsul fatal care a trezit în minte conștiința de om. Dacă nu l-aș fi întâlnit atunci, mintea mea, felul de a gândi și soarta mea ar fi

fost cu totul altele, chiar în ciuda firii mele hărăzite de providență, de care n-aș fi scăpat.

Acum se dovedea însă că omul acesta nu exista decât în închipuirea mea, că era doar un vis de copil. Eu îl plăsmuisem în mintea mea într-un anumit fel, dar realitatea îmi dezvăluise un cu totul alt om, infinit mai prejos decât mi-l imaginasem. Eu venisem la un om cu sufletul curat și nu la acesta. De ce oare l-am îndrăgit o dată pentru totdeauna din acea unică clipă în care îmi apăruse în copilărie? Trebuia să smulg din sufletul meu acest "pentru totdeauna"? Într-o zi, dacă se va ivi prilejul, voi descrie prima noastră întâlnire: pentru oricine ar fi fost o mică întâmplare cu totul neînsemnată, la mine însă a luat proporții piramidale. Am început să construiesc această piramidă încă în pătuțul meu de copil, când, înainte de a adormi, eram în stare să plâng și să visez ceasuri întregi, fără să știu nici eu de ce. Poate fiindcă eram părăsit de toți? Poate fiindcă mă simțeam năpăstuit? Dar nu fusesem năpăstuit decât în cei doi ani petrecuți la pensionul Touchard, unde mă dusesse el atunci, înainte de a dispărea pentru totdeauna. Mai târziu nu m-a mai năpăstuit nimeni, dimpotrivă, eu însumi îi priveam de sus pe colegii mei. Și apoi, nu pot suferi văicărelile de orfan care-și plânge singur de milă! Nu-mi pot închipui spectacol mai dezgustător decât atunci când un orfan, un bastard sau vreun altfel de copil părăsit, în general, toate aceste făpturi de nimic, care nu-mi inspiră nici un pic de milă, se prezintă solemn în fața onoratului public și încep să se jelească și să predice: "Iată unde am ajuns din pricina unor suflete haine!" Aș stâlci în bătaia asemenea orfani. Nici unul dintre acești mizerabili crescuți din mila publică nu pricepe că este de zece ori mai demn să taci, decât să te lamentezi, să te înjosești, văitându-te. Iar dacă ai catadicsit să te dai în spectacol, atunci trage consecințele, bastardule! Iată părerea mea!

Și caraghios nu e atât faptul că visele mele din "pătuțul de copil" se învârteau numai în jurul lui, ci mai ales că am venit acum la Petersburg tot de dragul acestui om născocit de mine, aproape uitându-mi de țelul esențial. Am venit pentru a-l ajuta să spulbere cleветirile, să-și nimicească dușmanii. Documentul despre care vorbea Kraft, adică scrisoarea acelei femei către Andronikov, de care ea se temea atât, fiindcă-i putea distruge viitorul, condamnând-o la sărăcie — scrisoarea pe care ea o credea la Versilov — nu era la el, ci la mine, cusută în buzunarul meu de la piept! Eu singur o cususem și nimeni pe lume nu știa că se află acolo. Romanțioasa Maria Ivanovna, care avusese documentul "în păstrare", mi-l dăduse mie și nu altcuiva, numai fiindcă așa găsisse cu cale și nu mă simt dator să explic motivele care au determinat-o: totuși, poate că într-o zi, când se va ivi prilejul, voi vorbi despre ele; dar, trezindu-mă deodată cu asemenea armă în mână, firește că nu am putut rezista ispitei de a pleca la Petersburg. Se înțelege, aveam intenția să-i ajut din umbră acestui om, fără să mă umflu în pene și fără să-mi pierd capul, nu așteptam nici laude de la el, nici îmbrățișări și niciodată, niciodată nu m-aș fi înjosit să-i cer socoteală! Și apoi, era oare vina lui că-l îndrăgisem și-mi creasem din el un ideal fantasmagoric? Poate că nici nu-l iubeam cu adevărat! Felul lui original de a gândi, caracterul

lui ciudat, toată urzeala de intrigi și aventuri, chiar legătura lui cu mama nu mă mai puteau apropia de el, acum când fantoșa plămădită de fantezia mea se spulberase și când mă îndoiam că-l voi mai putea iubi vreodată. Așa stând lucrurile, mă întrebam ce mă ținea totuși legat, de ce nu izbuteam să mă desprind de el? La urma urmei, de vină era numai prostia mea.

Cum le pretind altora să fie cinstiți, trebuie să fiu și eu, de aceea mă simt dator să recunosc că documentul pe care-l țineam ascuns în buzunar nu-mi stârnea numai dorința pătimasă să sar în ajutorul lui Versilov. Acum îmi dau seama prea bine de acest lucru, dar pe atunci roșeam numai la gândul că ar putea să fie așa. Îmi apărea mereu înaintea ochilor femeia aceea, doamna orgolioasă din înalta societate, cu care aveam să mă întâlnesc față în față: mă va disprețui, își va bate joc de mine ca de un șoarece, fără să bănuiască măcar că soarta ei stă în mâinile mele. Perspectiva aceasta mă îmbătase încă de la Moscova, și mai cu seamă în tren, pe când veneam încoace, lucru pe care l-am mărturisit și mai înainte. Da, o uram pe femeia aceasta și totuși începusem s-o iubesc, fiindcă avea să devină victima mea; iată adevărul, iată ce simțeam în realitate. Însă o naivitate atât de copilărească nu era de așteptat nici măcar de la unul ca mine. Aceasta simțeam, sau mai bine zis aceasta îmi trecea prin minte în timp ce ședeam la cârciumă, sub colivia privighetorii, atunci când m-am hotărât să rup definitiv cu ei, chiar în aceeași seară. Deodată, amintirea recentei întâlniri cu femeia aceea a făcut să-mi năvălească tot sângele în obraz. Rușinoasă întâlnire! Dar mai rușinoasă și mai stupidă era reacția mea, care dădea în vileag o totală incapacitate de a duce un lucru până la capăt. Se dovedise că până și cea mai ieftină momeală mă poate duce la ispită, îmi spuneam eu atunci, cu toate că abia îi declarasem lui Kraft că am un refugiu, o carapace, un țel, și că nu mi-ar ajunge nici trei vieți. Cu câtă mândrie declarasem toate acestea! Că mi-am abandonat ideea și că m-am vârat în treburile lui Versilov, încă ar mai fi de înțeles, dar că dau din colț în colț ca un iepure speriat și că orice fleac mă abate din drum, dovedește, desigur, că sunt un mare neghiob. Cine dracu m-a pus să mă duc la Dergaciov și să mă dau în spectacol, îndrugând vrute și nevrute, când știam bine că nu sunt în stare să leg nici două vorbe ca lumea, cu rost, și că cel mai cuminte lucru ar fi fost să tac? M-am pus în situația ca un oarecare Vasin să mă mângâie, spunându-mi: "Mai ai încă cincizeci de ani înaintea dumatule, deci nu-ți face inimă rea". Recunosc, argumentul e cât se poate de just și face cinste inteligenței sale incontestabile; e just în primul rând fiindcă e cel mai simplu, iar lucrurile cele mai simple nu le înțelegi decât la sfârșit, după ce ai epuizat toate soluțiile, atât pe cele mai înțelepte, cât și pe cele mai stupide; argumentul lui Vasin îl cunoșteam însă cu mult înainte de a-l auzi din gura lui. Ajunsesem la el încă cu trei ani în urmă; mai mult, face chiar parte integrantă din "ideea mea". Iată gândurile care mă frământau în timp ce mă găseam în cârciumă.

Seara, pe la ora opt, când am ajuns, în sfârșit, la cazarma Regimentului Semionovski, istovit de drum și de gânduri, mi-era lehamite de toate. Se întunecase de-a binelea și vremea se schimbase, aerul era uscat, în schimb îmi bătea în spate vântul acela nesuferit, viclean și tăios, care bântuie la

Petersburg, stârnind vârtejuri uriașe de praf și de nisip. Nu întâlneam decât oameni nevoiași, posomorâți, care se grăbeau să ajungă în cămăruța lor sărăcăcioasă, după o zi de muncă și de zbucium. Fiecare avea întipărit pe față un necaz al lui, dar în toată această mulțime nu simțeau nici un gând comun care ar fi putut s-o unească! Avea dreptate Kraft: fiecare merge pe drumul său. Am întâlnit un băiețuș atât de mititel, încât te și întrebai ce căuta singur pe stradă la ora aceea târzie; se rătăcise pesemne; o femeie simplă s-a oprit o clipă, a intrat în vorbă cu el, dar cum n-a înțeles ce spune, a ridicat din umeri și și-a văzut de drum, lăsându-l singur în întuneric. Am dat și eu să mă apropiu de el, însă copilul s-a speriat și a luat-o la fugă. Când am ajuns lângă casă, eram ferm hotărât să nu mă duc niciodată la Vasin. În timp ce urcam scările, m-a cuprins deodată o dorință nespusă să-i găsesc pe ai mei singuri, fără Versilov, pentru ca în lipsa lui să apuc să spun o vorbă bună mamei sau surorii mele dragi, cu care nu schimbasem aproape nici un cuvânt de o lună, de când locuiam împreună, întâmplarea a făcut ca într-adevăr Versilov să nu fie acasă...

Și pentru că veni vorba de Versilov, înainte de a introduce acest "nou personaj" pe scena "însemnărilor mele", voi reda pe scurt datele lui personale, care, de altfel, nu sunt concludente. Le semnaliez doar pentru ca cititorul să înțeleagă mai bine cele ce urmează, și o fac de la început, fiindcă mai târziu nu știu unde și-ar găsi locul.

Versilov a făcut studii universitare, dar apoi a intrat ca ofițer de cavalerie într-un regiment de gardă. Mai târziu s-a căsătorit cu Fanariotova și și-a dat demisia din armată. A călătorit prin străinătate, iar când s-a întors, s-a stabilit la Moscova, unde ducea o viață mondenă. După moartea soției s-a mutat la țară. Aici interveni episodul cu maică-mea. Apoi a locuit vreme îndelungată undeva în Sud. În timpul Războiului din Crimeea a intrat din nou în armată, dar n-a ajuns pe front și n-a luat parte la nici o luptă. La terminarea războiului, și-a dat din nou demisia și a plecat în străinătate, de astă dată cu maică-mea, pe care a lăsat-o, de altfel, la Königsberg. Biata de ea îmi povestea câteodată cu groază, clătinând din cap, cum a trăit acolo șase luni încheiate singură, singurică, pierdută între străini, fără să știe limba, iar către sfârșit și fără un ban, mai având pe deasupra și grija soră-mi, care era încă mică de tot. Până la urmă a venit Tatiana Pavlovna s-o ia și a adus-o înapoi în țară, undeva în gubernia Nijni-Novgorod. Mai târziu, Versilov a făcut parte din prima serie de mijlocitori de pace care arbitrau în conflictele dintre moșieri și țărani. După cât se spune, și-a îndeplinit de minune această funcție; totuși a părăsit-o curând; stabilindu-se la Petersburg, a început să preia procese civile. Andronikov îl socotea totdeauna foarte capabil, îi purtase un mare respect, dar obișnuia să spună că nu-i înțelege caracterul. Pe urmă, Versilov se lăsa și de asta, plecă din nou în străinătate, unde rămase vreme mai îndelungată, vreo câțiva ani. Între timp, intră în relații foarte strânse cu bătrânul prinț Sokolski. În toată această perioadă, situația lui financiară s-a schimbat radical de două, trei ori: când sărăcea în ultimul hal, când își revenea, îmbogățindu-se peste noapte.

Ajungând cu însemnările la acest punct, mă văd nevoit să vorbesc și

despre "ideea mea". De altfel, e pentru prima dată că o formulez de când a luat naștere în capul meu. M-am hotărât s-o dezvălui, ca să zic așa, cititorului, tot pentru a-l ajuta să înțeleagă ceea ce voi relata mai departe. La drept vorbind, nu numai cititorul, dar până și eu, ca autor, mă lovesc de greutate și încep să mă încurc atunci când vreau să-mi explic faptele, fără să fi lămurit în prealabil motivele care m-au îndemnat și m-au hotărât să le săvârșesc. Adoptând din nepricepere un "stil eliptic", s-ar putea crede că am vrut să folosesc unul din acele "tertipuri" scriitoricești de care eu însumi am râs mai înainte. Acum însă, când intru în miezul romanului pe care l-am trăit la Petersburg, plin de atâtea peripeții rușinoase, găsesc necesară această introducere. Țin să spun că nu de dragul "eleganței stilistice" am trecut până acum sub tăcere esențialul, ci fiindcă am fost silit de însăși natura problemei, mai bine zis de dificultatea de a o expune; chiar și astăzi, când toate au rămas în trecut, trebuie să-mi calc pe inimă ca să vorbesc despre "ideea" mea. Unde mai pui că, desigur, sunt dator s-o expun în forma ei inițială, cu alte cuvinte să arăt cum mi s-a conturat în minte și cum o concepeam pe atunci, ceea ce mă pune în fața unor noi greutăți. Există lucruri aproape imposibil de povestit. Tocmai ideile cele mai simple, cele mai limpezi sunt mai greu de înțeles. Dacă, bunăoară, Columb, înainte de a descoperi America, și-ar fi împărtășit ideea altora, sunt convins că i-ar fi trebuit foarte mult timp ca să-i facă să o înțeleagă. Dovadă că nici n-a fost înțeles. Când spun asta, nici prin gând nu-mi trece să mă compar cu Columb, și dacă i s-ar năzări cuiva să mă bănuiască de o asemenea intenție, n-are decât: rușinea va cădea asupra-i.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Să devin un Rotschild — asta era ideea mea. Îl poftesc pe cititor să-și păstreze calmul și seriozitatea.

Repet: să devin un Rotschild, adică să ajung tot atât de bogat ca el, nu un simplu bogătaș, ci unul de talia lui Rotschild. Iată ideea mea! De ce, cum și în ce scop, asta se va vedea mai târziu. Mai întâi vreau să demonstrez că țelul meu avea să fie atins cu o certitudine matematică.

Nimic mai simplu, tot secretul constă în două cuvinte: *perseverență* și *continuitate*.

Am mai auzit asta, mi se poate obiecta, nu e o noutate! În Germania fiecare *Vater* repetă aceste precepte odraslelor sale. Totuși, Rotschild al dumitale (e vorba de răposatul James Rotschild de la Paris) a fost un exemplar unic, pe când capi de familie germani sunt cu milioanele.

La aceasta aș răspunde:

— Oricât ați pretinde că nu este o noutate, am să vă demonstrez că vă înșelați. Recunosc, într-o privință aveți dreptate: când am afirmat că nu este "nimic mai ușor", am uitat să adaug "și nimic mai greu". Toate religiile și toate concepțiile etice din lume se reduc la un principiu: "Să iubești virtutea și să te ferești de viciu". S-ar părea că nu-i nimic mai simplu, nu-i așa? Dar ia

încercați să fiți virtuoși măcar o dată și să vă dezbărați măcar de unul dintre viciile voastre: să vedem dacă vă vine chiar atât de ușor. Tot așa se pune problema și în cazul meu.

Iată de ce, oricât ar repeta nenumărații voștri capi de familie veacuri de-a rândul aceste două cuvinte magice, în care constă întregul secret, Rotschild va rămâne totuși un caz unic. Așadar, aveți și n-aveți dreptate, căci capii de familie nemți dau cu totul alt înțeles acestei idei.

Fără îndoială că perseverența și continuitatea fac parte și din vocabularul unui cap de familie german, dar pentru realizarea scopului meu se cere cu totul altceva decât ceea ce înțelege el prin perseverență și continuitate.

Din simplul fapt că e *Vater* — și nu mă refer numai la nemți — se presupune că are o familie, că trăiește ca toată lumea, că are cheltuieli și îndatoriri ca toată lumea; în asemenea împrejurări n-ai cum să ajungi un Rotschild, cel mult poți deveni un om cumpătat. Eu însă îmi dau prea bine seama că atunci când ești un Rotschild, sau chiar atunci când râvnești numai să ajungi la aceasta (nu după concepția unui *Vater*, ci în mod serios), înseamnă că ai rupt-o cu societatea!

Acum câțiva ani am citit în gazete că pe un vapor de pe Volga a murit un cerșetor foarte cunoscut, care umbla în zdrențe și trăia din mila altora. La moartea lui s-a găsit un teanc de bancnote în valoare de trei mii de ruble, cusut într-un buzunar ascuns al cămășii. Zilele trecute am citit iar despre un cerșetor, un nobil scăpătat, care colinda cârciumile, cerând de pomană, iar când a fost arestat, s-au găsit asupra lui vreo cinci mii de ruble. De aici se impun două concluzii: în primul rând că atunci când aduni cu perseverență, fie chiar bănuț cu bănuț, ajungi la rezultate uimitoare (nu interesează în cât timp), iar în al doilea rând, că și cel mai primitiv sistem de îmbogățire îți asigură matematic succesul, dacă e aplicat cu continuitate.

Recunosc că trebuie să existe destui oameni cumsecade, inteligenți și cumpătați, care, oricât s-ar zbate, n-ajung să strângă trei mii de ruble, și cu atât mai puțin cinci mii, deși tare ar dori-o. De ce oare? E foarte limpede: fiindcă nici unul dintre ei, oricât de mult ar dori, n-are totuși destulă voință pentru ca, în cazul când nu-i mai rămâne alt mijloc de îmbogățire, să se facă până și cerșetor; și chiar dacă acceptă să devină cerșetor, nu-i destul de perseverent ca să nu-și cheltuiască primele copeici pe o mâncare mai bună pentru el sau familia lui. Când adopți însă acest sistem de a strânge bani, adică cerșitul, trebuie să te hrănești numai cu pâine și sare, ca să ajungi la asemenea sume. Asta e părerea mea. Desigur că așa au procedat și cei doi cerșetori de care am pomenit, adică s-au mulțumit cu pâine goală și s-au adăpostit pe unde au apucat. Fără îndoială că nici unul dintre ei n-a avut intenția să ajungă un Rotschild: trebuie să fi fost niște simpli Harpagoni sau Pliușkini, nimic mai mult; dar atunci când aplici conștient cu totul altă metodă de îmbogățire, cu scopul precis de a ajunge un Rotschild, ai nevoie de cel puțin tot atâta putere de voință și stăpânire ca și cei doi cerșetori. Un *Vater* nu va avea niciodată o asemenea tărie. Nu toți oamenii dispun de forțe egale, mai ales în ceea ce privește intensitatea dorințelor și puterea de voință. Una este temperatura de fierbere a apei, și alta este temperatura de

incandescență a fierului.

Când alegi această cale, e ca și când te-ai duce la mănăstire, ți se cere tot atâta abnegație, tot atâtea jertfe, ca și unui schimnic. E vorba de un sentiment, nu de o idee abstractă. De ce? Pentru ce? Oare e moral, sau monstruos? Să umbli îmbrăcat în pânză de sac și să mănânci numai pâine neagră toată viața, când duci cu tine o asemenea avere? La aceste întrebări voi răspunde mai târziu, acum mă voi mărgini să arăt numai că realizarea unui astfel de scop e cu putință.

Când am născocit "ideea mea", care implică o stare de incandescență, am început să mă supun la diferite încercări, pentru a vedea dacă sunt în stare să duc o viață de schimnic. O lună încheiată nu m-am hrănit decât cu pâine și cu apă. Nu mâncam decât vreo două funturi de pâine pe zi. Ca să-mi pot duce la îndeplinire hotărârea, eram nevoit să-l înșel pe Nikolai Semionovici, om atât de ager la minte, și pe Maria Ivanovna, care nu-mi voia decât binele. Am stăruit să mi se aducă prânzul în camera mea, deși vedeam că acest lucru îl întrista și-l intriga pe Nikolai Semionovici, care se purta atât de prevenitor cu toată lumea. Când mi se aducea mâncarea, căutam să mă descotorosesc cât mai repede de ea; supa o vărsăm în curte, peste urzici, sau într-un anumit loc, carnea o aruncam pe fereastră câinelui sau o înfășuram într-o hârtie, o băgăm în buzunar și o azvârleam când ieșeam din casă și așa mai departe. Cum la prânz mi se dădea cu mult mai puțin decât două funturi și jumătate de pâine, îmi mai cumpăram pe ascuns din banii mei. Am rezistat o lună întreagă, alegându-mă numai cu oarecare dureri de stomac. Dar, începând din luna următoare, am mâncat și supă pe lângă pâine, iar dimineața și seara am băut câte un ceai și pot încredința pe oricine că un an întreg, cât am dus acest regim, m-am simțit perfect sănătos și mulțumit, iar din punct de vedere moral eram într-o stare de permanentă beatitudine și exaltare pe care mă străduiam să o ascund. Nu numai că nu duceam dorul mâncării, dar eram chiar încântat că mă pot lipsi de ea. După un an, când m-am convins că sunt în stare să țin un post oricât de sever, am început să mănânc în rând cu ceilalți și să iau mesele împreună cu ei. Nu m-am mulțumit însă numai cu această încercare, ci am făcut-o și pe a doua: afară de întreținerea mea care se plătea lui Nikolai Semionovici, primeam câte cinci ruble pe lună ca bani de buzunar. M-am hotărât să nu cheltuiesc decât jumătate din ei. Era o probă foarte grea, dar peste doi ani și ceva, când am sosit la Petersburg, aveam în buzunar, în afară de alți bani, șaptezeci de ruble, sumă economisită exclusiv din banii de buzunar. Rezultatele acestor două experiențe au fost covârșitoare pentru mine; m-am convins că pot dori cu destulă intensitate ca să-mi pot atinge țelul și, repet, aceasta era în esență "ideea mea", restul fiind fleacuri. Totuși, n-ar strica să trecem în revistă și aceste fleacuri.

Am vorbit înainte despre primele două experiențe; la Petersburg, după cum se știe, am făcut-o și pe cea de-a treia: m-am dus la o licitație, și dintr-o lovitură am câștigat șapte ruble și nouăzeci și cinci de copeici. De bună seamă că aceasta nu era o adevărată experiență, ci numai un joc, o distracție: voisem să fur o clipă din viitor, să-mi dau seama cum m-aș purta

și cum aş proceda. Începutul propriu-zis al acțiunii mele, după cum hotărâsem încă de la Moscova, de când concepusem ideea, îl amânasem pentru mai târziu, când aveam să fiu complet liber; înțelegeam prea bine că mai întâi trebuia să termin bunăoară liceul (la universitate după cum se știe, renunțasem). Fără îndoială că am plecat la Petersburg destul de furios, căci nu terminasem bine liceul și abia apucasem să mă simt liber, când, pe ne-așteptate, mi-am dat seama că treburile lui Versilov mă vor sili să amân iarăși pentru un timp nedeterminat începutul acțiunii mele! Deși mânios, am plecat foarte liniștit în ceea ce privește țelul meu. E drept că nu-mi verificasem în practică ideea, dar o cântărisem atâta trei ani de-a rândul, încât nu mai puteam avea nici o îndoială. De mii de ori îmi imaginasem primul pas: mă și vedeam ajuns ca prin minune într-una din cele două capitale ale noastre (pentru debut îmi alesesem o capitală, și după anumite socoteli eram convins că Petersburgul era orașul cel mai indicat), picat ca din cer, dar complet liber și independent, sănătos și având în buzunar o sută de ruble strânse în taină, drept capital de rulment inițial. Să încep cu mai puțin de o sută de ruble nici nu încăpea vorbă, deoarece însemna să mă bucur mult prea târziu de primele succese. În afară de cele o sută de ruble mai eram înarmat, după cum se știe, cu perseverență, spirit de continuitate, curaj, independență desăvârșită și cu secretul meu. Independența, care era condiția principală, mi-o dădea izolarea: totdeauna am detestat orice legătură de orice fel de cârdășie cu oamenii; în orice caz, eram ferm hotărât să încep aplicarea "ideii" de unul singur, fiindcă aceasta mi se părea o condiție *sine qua non*. Mă împac greu cu oamenii și în prezența lor mă simt neliniștit, iar neliniștea mi-ar fi periclitat scopul. Unde mai pui că de când mă știu, de câte ori îmi imaginam cum ar trebui să mă port cu oamenii, făceam niște planuri admirabile, dar de îndată ce încercam să le aplic în practică, toate ieșeau anapoda. Oricât de înciudat aş fi, mărturisesc sincer că eu singur eram vinovat, fiindcă mă lua gura pe dinainte și mă pripeam, de aceea m-am și hotărât să mă lipsesc de oameni. Astfel câștigam independență, liniște sufletească și claritatea nealterată a scopului urmărit.

În ciuda prețurilor astronomice de la Petersburg, am luat decizia fermă să nu cheltuiesc niciodată mai mult de cincisprezece copeici pentru hrana zilnică. Și știam că mă voi ține de cuvânt. Această problemă a mâncării o cântărisem îndelung și sub toate aspectele: am stabilit, de pildă, ca uneori să mănânc două zile la rând numai pâine și sare, urmând ca a treia zi să cheltuiesc banii economisiți în primele două zile; socoteam că un astfel de regim e mai sănătos decât postul veșnic la care mă condamnau cele cincisprezece copeici pe zi. Cât despre locuință, nu-mi trebuia decât un ungher, în sensul strict al cuvântului, ca să am unde dormi noaptea și unde să mă adăpostesc pe vreme foarte rea. Restul timpului aveam de gând să mi-l petrec pe stradă, iar la nevoie, eram gata să înnoptez și într-un azil de noapte, unde în afară de pat se mai dă și o bucată de pâine și un pahar de ceai. N-aveam nici o grijă, m-aș fi priceput eu să-mi ascund banii așa ca să nu mi-i fure nimeni, nici în ungher, nici la azil. Garantez că n-aș fi trezit măcar o bănuială! "Să mă las furat? Mai degrabă aş fi în stare să fur eu de la

altul", spunea cu haz un pierde-vară pe care-l întâlnisem o dată pe stradă. Bineînțeles că ceea ce aş fi vrut să învăţ de la el era şiretenia şi prudenţa, căci n-aveam de gând să mă apuc de furat. Mai mult, încă de la Moscova, poate chiar din prima zi când mi s-a înfiripat în minte "ideea", m-am hotărât să nu dau niciodată bani cu împrumut, nici pe amanet, nici cu dobândă. Sunt destui cămătari, chiar şi ruşi, lipsiţi de inteligenţă şi de caracter, care fac asemenea treburi. Amanetarea şi cămătăria sunt ocupaţii prea ordinare. În ceea ce priveşte hainele, nu-mi trebuiau decât două costume: unul de toate zilele şi altul mai acătării. O dată cumpărate, eram sigur că le voi purta foarte multă vreme; doar de doi ani şi jumătate studiam cum se poartă mai bine o haină şi am ajuns chiar să descopăr un secret: ca o haină să pară totdeauna nouă şi să nu se roadă, trebuie periată cât mai des, de cinci, şase ori pe zi. Pot declara din experienţă că nu peria strică postavul, ci praful şi murdăria. La urma urmei, praful, dacă îl priveşti prin microscop, e tot piatră, pe când peria, oricât ar fi de aspră, nu se deosebeşte prea mult de lână. Tot astfel am învăţat cum se poartă mai bine încălţăminte. Tot secretul e că trebuie să calci cu atenţie, pe toată talpa dintr-o dată, ferindu-te să calci strâmb. Pentru aceasta e suficient să te supraveghezi două săptămâni, apoi te deprinzi. Astfel prelungeşti cu o treime viaţa ghetelor. Iată concluzia la oare am ajuns după o experienţă de doi ani. Abia după această pregătire puteam să-mi încep activitatea propriu-zisă.

Iată pe ce se întemeiau calculele mele: dispun de o sută de ruble, iar la Petersburg sunt nenumărate licitaţii şi lichidări, destule tarabe mici la târgul de vechituri şi destui oameni nevoiaşi, aşa că e de neînchipuit să nu poţi vinde orice lucru ceva mai scump decât l-ai cumpărat. La afacerea cu albumul, investind un capital de două ruble şi cinci copeici, m-am ales cu un câştig de şapte ruble şi nouăzeci şi cinci de copeici. Obţinusem acest beneficiu uriaş fără nici un risc: citisem în ochii cumpărătorului că nu va renunţa. Fireşte, îmi dădeam foarte bine seama că nu fusese decât o întâmplare; dar tocmai asemenea întâmplări aveam să şi vânez, de aceea mă şi hotărâsem să-mi petrec cea mai mare parte din timp pe stradă. Ştiu că un prilej fericit se iveşte destul de rar, n-are a face, principalul era să respect următoarea regulă: mai întâi să nu risc niciodată nimic, şi al doilea să câştig negreşit în fiecare zi măcar ceva peste cheltuielile minimale de întreţinere, pentru ca procesul de acumulare să nu sufere nici măcar o întrerupere de o zi. Mi s-ar putea obiecta: "Toate acestea sunt vise, dumneata nu cunoşti viaţa de pe stradă şi de la primul pas ai să fii păcălit". Bine, dar eu am voinţă şi tărie de caracter, iar viaţa de pe stradă poate fi studiată, ca orice ştiinţă pe care ţi-o însuşeşti printr-o cercetare perseverentă şi atentă, presupunând că ai aptitudinile necesare. La liceu, până în clasa a şaptea inclusiv, am fost totdeauna printre primii, mai ales la matematică eram foarte bun. Şi apoi, nu cred că s-ar găsi cineva care să supraaprecieze într-atât experienţa şi şcoala străzii, încât să-mi prezică un insucces sigur. Aşa ar putea vorbi numai aceia care în viaţa lor n-au făcut o experienţă şi n-au întreprins nimic, mulţumindu-se să lăncezească şi să aştepte ca totul să le pice de-a gata. "Dacă unul şi-a frânt gâtul, are să şi-l frângă negreşit şi altul." Nu, eu n-am să mi-l

frâng. Nu, eu am destulă voință să pot învăța orice printr-un studiu atent. Este oare cu puțință să-ți închipui că atunci când dai neîncetat dovadă de stăruință, istețime, putere de pătrundere și chibzuință, de o activitate și frământare continuă, să nu ajungi să înveți în cele din urmă cum să câștigi zilnic atât, încât să poți pune măcar douăzeci de copeici deoparte? Principalul era să nu alerg niciodată după maximum de câștig și să nu-mi pierd niciodată cumpătul. Cu timpul, după ce voi fi adunat câteva miișoare, aveam să ies, firește, prin forța împrejurărilor, din rândul samsarilor mărunți și al telalilor. Deocamdată, cunoșteam desigur prea puțin jocul de bursă, operațiile cu acțiuni, cele bancare ș.a.m.d. În schimb, știam cât se poate de bine că la un moment dat voi ajunge să descopăr și să cunosc ca nimeni altul toate secretele bursei și ale băncilor și că voi dobândi această știință aproape de la sine, când va fi cazul. Oare pentru asta se cere o inteligență deosebită? Nu, pentru atâta lucru nu trebuie să fii înțelept ca Solomon. Ajunge să ai voință, că priceperea, dibăcia și știința vin de la sine. Numai să nu încetezi o clipă să "dorești"!

Principalul e să nu riști niciodată, ceea ce e cu puțință numai dacă ai tărie de caracter. De curând, îndată după sosirea mea la Petersburg, s-a lansat pe piață un număr limitat de acțiuni ale căilor ferate; aceia care au izbutit să le cumpere s-au ales cu un câștig mare, fiindcă acțiunile s-au urcat mereu. Totuși, presupunând că eu aș avea asemenea acțiuni și ar veni la mine un hrăpăreț sau cineva care n-a izbutit să-și procure și mi-ar propune să i le vând pe ale mele, oferindu-mi un beneficiu de câteva procente, n-aș sta o clipă pe gânduri, i le-aș vinde pe loc. Fără îndoială că s-ar găsi destui care să mă ia în râs, sub pretext că, dacă aș fi așteptat, aș fi luat de zece ori mai mult. Mă rog, s-ar putea să fie așa, dar beneficiul meu e sigur, de vreme ce-l am în buzunar, pe când al lor e ipotetic. Mi se poate obiecta că astfel nu te poți îmbogăți. Ba să am iertare, acesta e un calcul greșit pe care îl fac, de altfel, toți Kokorevii, Poliakovii și Guboninii¹⁵ noștri. Aflați de la mine adevărul: când vrei să faci avere, mai ales la început, când abia îți încropești un capital, continuitatea și perseverența duc la rezultate mai serioase decât loviturile spectaculoase, chiar atunci când aduc un câștig de sută la sută.

Cu puțin înainte de Revoluția Franceză a apărut la Paris un oarecare Law¹⁶ cu un proiect în aparență genial (dar care în practică s-a dovedit catastrofal). Tot Parisul era în fierbere, acțiunile lui Law se vindeau ca pâinea caldă, în casa unde se făceau înscrierile prin subscripție, curgeau bani din tot Parisul ca dintr-un sac fără fund; până la urmă, casa a devenit neîncăpătoare pentru mulțimea care dădea năvală; strada gemea de oameni cât se poate de diferiți ca rang, avere și vârstă; burghezi, nobili, copiii lor, contese, marchize, cocote; alcătuiau cu toții o masă compactă, furibundă, înnebunită, de parcă ar fi fost mușcați de un câine turbat; titlurile, prejudecățile și ifosele

¹⁵Familii de mari antreprenori și financiari, care s-au îmbogățit speculând construcția de căi ferate în diferitele regiuni ale Rusiei.

¹⁶*John Law* (1671-1729), financiar scoțian, controlor general al finanțelor Franței, întemeietor al Companiei Indiilor; a organizat un sistem bancar care s-a prăbușit printr-un faliment de proporții uriașe.

de noblete, chiar cinstea și reputația erau călcate în picioare de-a valma; nimeni nu precupețea nimic (nici chiar femeile) ca să pună mâna pe câteva acțiuni. În cele din urmă, s-au făcut înscrieri chiar pe stradă, dar, cum nu mai era loc nici pentru o masă, i s-a cerut unui cocoșat să-și închirieze cocoșa spre a servi drept birou până la sfârșitul înscrierilor. Cocoșatul s-a învoit, dar vă închipuiți la ce preț! Peste câțva timp (chiar foarte curând), toți s-au ruinat, afacerea a dat faliment, ideea s-a dus de râpă, iar acțiunile și-au pierdut orice valoare. Cine s-a ales oare cu câștig? Numai cocoșatul, fiindcă s-a mulțumit cu bani gheață, în loc să se lăcomească la acțiuni. Și eu sunt întocmai acelui cocoșat! Așa cum am avut destulă voință ca să-mi smulg de la gură și, punând deoparte copeică cu copeică, să strâng șaptezeci și două de ruble, voi avea destulă tărie să nu mă las atras de nebunia generală și să mă mulțumesc cu un câștig mic, dar sigur, în loc să alerg după lozul cel mare. Eu sunt meschin în împrejurări meschine, nu însă când e vorba de ceva important, în lucruri mărunte care-ți pun răbdarea la încercare, m-am arătat adesea slab de înger, chiar și după ce mi s-a închegat în minte "ideea", ceea ce nu mi s-a întâmplat însă niciodată în împrejurări hotărâtoare. Dimineața, înainte de a merge la slujbă, când mama îmi dădea cafeaua rece, eu, care fusesem în stare să trăiesc timp de o lună încheiată numai cu pâine și cu apă, îmi ieșeam din sărite și o repezeam. Într-un cuvânt, era de neînchipuit să nu mă îmbogățesc, să nu învăț cum se face avere, era de neînchipuit ca printr-o acumulare perseverentă și neîntreruptă, printr-o prudență și o luciditate permanentă, prin renunțări, spirit de economie și o energie mereu crescândă, repet, era de neînchipuit să nu ajung chiar milionar. Cum și-a agonisit cerșetorul atâta bănet, dacă nu datorită stăruinței, încăpățânării lui fanatice? Sunt eu oare mai prejos decât el? "La urma urmei, chiar dacă nu voi ajunge la nimic, chiar dacă planul meu e greșit, chiar dacă totul se prăbușește și mă duc de râpă, nu-mi pasă — eu oricum voi merge pe drumul apucat și nu mă voi abate din cale, fiindcă așa am hotărât", iată ce-mi spuneam încă de la Moscova.

Aș putea fi întrebat: "Dar unde e «ideea»? Ce-i nou în toate acestea?" Atunci aș răspunde pentru ultima oară că am enunțat nu una, ci nenumărate idei, și încă foarte noi.

O, presimțeam eu de mult ce obiecții triviale mi se vor opune, și cât de trivial voi fi eu însumi când voi încerca să-mi împărtășesc "ideea". Bine, dar ce-am izbutit să redau? Nici măcar a suta parte! Îmi dau seama că din tot ce-am înșirat trebuie să par meschin, necioplit, superficial și destul de necopt pentru vârsta mea.

Rămâne să răspund, după cum am făgăduit, la întrebările: "de ce", "pentru ce", "dacă e moral sau nu" și așa mai departe.

Mă întristează gândul că am să-l dezamăgesc pe cititor de la început, mă întristează, dar mă și bucură. Țin să se știe că prin "ideea" mea nu urmăream câtuși de puțin să mă răzbun, că ea nu cuprindea nimic byronian, căci nu avea nimic comun cu blestemele, cu tânguiriile unui orfan, nici cu lacrimile unui bastard. Într-un cuvânt, dacă însemnările mele ar cădea în mâinile unei doamne romanțioase, ea ar strâmba din nas. Tot ceea ce

urmăream prin "ideea mea" era să mă izolez de lume.

— Dar ca să te izolezi n-ai nevoie să te lauzi că vrei să devii un Rothschild. Ce amestec are Rothschild în toate acestea?

Cum să n-aibă? Când spun Rothschild înțeleg și puternic.

Socotesc necesară o explicație: poate că cititorul, îngrozit de sinceritatea spovedaniei mele, se va întreba cu o sinceră naivitate: "Cum de nu-i e rușine autorului?" Îi voi răspunde că ceea ce am scris nu-i destinat tiparului; probabil că abia peste zece ani va ajunge cineva să citească aceste rânduri, și atunci totul va fi de mult lămurit, trecut și dovedit, așa că nu voi mai avea de ce să roșesc. Și chiar dacă mă adresez uneori cititorului, nu-i decât o figură de stil, fiindcă cititorul meu este un personaj fictiv.

Nu, nici situația mea de bastard, de care se făcea haz la pensionul Touchard, nici copilăria mea tristă, nici dorința de răzbunare, nici dreptul legitim de a protesta n-au generat "ideea mea". Ea nu-i decât o urmare firească a caracterului meu. Cred că de la doisprezece ani, adică de când am început să judec conștient, mi-am dat seama că nu iubesc oamenii. Nu că n-aș fi putut să-i iubesc, dar prezența lor mă stingherea. În momente de luciditate, mă întrista nespun faptul că nu puteam spune tot ce aveam pe suflet nici măcar celor dragi, nu fiindcă n-aș fi fost în stare, dar fiindcă nu voiam, de parcă m-ar fi reținut ceva; mă întrista că sunt o fire neîncrezătoare, posacă și închisă. Mai mult, aproape din copilărie mi-am dat seama că îi învinuiam prea des, așa încât de cele mai multe ori, această pornire era urmată nemijlocit de un gând apăsător: "nu cumva eu însumi sunt vinovat și nu ei?" Și de câte ori nu mă acuzam pe nedrept! Numai ca să scap de asemenea frământări căutam să fiu singur. Și apoi nu găseam nici o mulțumire în societatea oamenilor, oricât m-aș fi străduit, și mă străduiam din toată inima; în orice caz, băieții de vârsta mea, colegii mei, s-au dovedit cu toții mai prejos decât mine prin mentalitatea lor; nu-mi amintesc de nici o excepție în această privință. Da, sunt într-adevăr ursuz, m-am deprins să mă închid în mine. Adesea aș vrea să o rup cu societatea. Poate că le voi face bine oamenilor cândva, deși mă întreb adesea pentru ce? La urma urmei, oamenii nici nu merită să te zbuciumi pentru ei. De vreme ce ei nu se apropie de mine cu inima deschisă, nu văd de ce m-aș simți eu dator să le intru în voie cu orice preț? Iată întrebările care mă frământau. Sunt recunoscător din fire și am dovedit acest lucru printr-o mie de neghiobii. Dacă s-ar fi apropiat cineva de mine cu sinceritate, i-aș fi răspuns cu aceeași sinceritate și l-aș fi îndrăgit pe loc. De altfel, așa s-a și întâmplat de mai multe ori, dar de fiecare dată oamenii au încercat să mă păcălească și-și băteau joc, pe ascuns, de mine. Cel mai sincer s-a purtat cu mine Lambert, care m-a bătut de atâtea ori în copilărie, dar și el nu era decât un ticălos, un bandit sincer; în cazul lui sinceritatea era doar o dovadă de prostie. Iată ce gânduri mă muneau când am sosit la Petersburg, și atunci când am plecat de la Dergaciov (unde Dumnezeu știe ce-am căutat), m-am apropiat de Vasin și, cuprins de entuziasm, l-am copleșit cu laude. Urmarea a fost că încă în aceeași seară mi-am dat seama că nu mai țin chiar atât de mult la el. De ce? Tocmai fiindcă lăudându-l din cale-afară, m-am înjosit în fața lui. La prima

vedere, s-ar putea crede tocmai pe dos: un om care este atât de drept și de generos, încât recunoaște valoarea altuia, chiar în detrimentul său, vădește atâta demnitate, încât se poate socoti superior oricui. Deși înțelegeam toate acestea, îl iubeam mai puțin pe Vasin, chiar cu mult mai puțin. Am ales anume acesta exemplu, pe care cititorul îl cunoaște. Până și de Kraft îmi aduceam aminte cu amărăciune și ciudă, fiindcă m-a dat aproape afară din casă; nici măcar a doua zi, după ce m-am lămurit pe deplin în privința lui Kraft și nu mai aveam nici un motiv de supărare, nu m-am putut dezbăra de aceste sentimente. Încă din primele clase de liceu, când un coleg mă depășea, fie datorită cunoștințelor, fie istețimii sau forței lui fizice, îi întorceam numaidecât spatele și nu mai vorbeam cu el. N-aș putea spune că-l uram sau că-i doream răul, pur și simplu mă îndepărtam, fiindcă așa mi-e firea.

Da, toată viața am râvnit la putere, la putere și la singurătate. Numai la asta mi-era gândul, încă de la o vârstă când oricine mi-ar fi răs în nas dacă ar fi ghicit ce se petrece în capul meu. Iată de ce nu mi-a plăcut niciodată să mă destăinuiesc cuiva. Eram atât de cufundat în visuri, încât ele nu-mi mai dădeau răgazul să stau de vorbă cu cineva. De aci s-a dedus că sunt ursuz, iar din faptul că eram atât de distrat, s-ar fi putut ajunge la o concluzie și mai urâtă, dacă obrajii mei rumeni n-ar fi dovedit contrariul. Nu eram pe deplin fericit decât seara, după ce mă culcam și-mi trăgeam plapuma peste cap, ca să nu mă tulbure nici o prezență și nici un zgomot, căci abia atunci mă simțeam complet singur și puteam să trăiesc în imaginație cu totul altă viață. Această lume fantastică a visurilor m-a urmărit până am ajuns să-mi descopăr "ideea" și atunci, dintr-o dată, visurile fără noimă au căpătat un sens, iar forma lor nebuloasă de roman fantastic s-a închegat într-un raționament întemeiat pe realitate. Toate se îndreptau spre un singur țel. De altfel, nici înainte nu erau chiar atât de stupide, deși se împrăstiau în nenumărate direcții, fărâmițându-se într-o puzderie de teme. Pentru unele aveam însă o deosebită slăbiciune... Dar nu are rost să le înșir aici. Visam puterea! De bună seamă mulți ar izbucni în râs aflând că o asemenea nulitate ca mine aspiră la putere. Sunt convins de acest lucru. Și totuși, am să fac o mărturisire și mai uluitoare: poate încă de la primele mele visuri, adică aproape din fragedă copilărie, nu m-am închipuit decât în fruntea tuturor, întotdeauna și în toate împrejurările vieții. Mai ciudat e că poate și în ziua de azi mă mai urmărește acest vis. Țin să adaug însă că nu regret această dorință, că nu mă rușinez de ea.

Tâlcul "ideii" mele, forța ei stă tocmai în faptul că banii sunt singurul mijloc prin care și o nulitate ajunge *la loc de frunte*. Poate că eu nu sunt chiar o nulitate, deși știu, bunăoară, din oglindă, că înfățișarea mă dezavantajează, deoarece am o figură foarte comună. Dacă aș fi însă bogat ca Rotschild, cine s-ar mai uita la înfățișarea mea? Nu s-ar găsi oare mii de femei care la cel mai mic semn mi-ar pune la picioare toate farmecele lor? Mai mult, sunt convins că până la urmă mă vor socoti cu toată sinceritatea un bărbat chipeș. Poate că sunt și inteligent. Dar chiar de-aș fi cu stea în frunte, tot s-ar găsi negreșit în societate altul mai grozav care să mă facă

praf. Dacă aş fi însă un bogătaş ca Rotschild, ce-ar mai însemna pe lângă mine omul cel mai sclipitor din lume? Nici nu l-ar lăsa nimeni să deschidă gura în faţa mea! Poate că sunt şi spiritual. Dacă s-ar ivi însă în preajma mea Talleyrand sau Piron, aş trece cu totul neobservat, de-aş fi însă Rotschild, cine l-ar mai băga oare în seamă pe Piron sau chiar şi pe Talleyrand? Bani reprezintă desigur o putere absolută, despotică, dar în acelaşi timp şi suprema egalitate, căci au darul de a nivela orice inegalitate, şi în aceasta consta în primul rând forţa lor. Iată concluziile la care ajunseseam încă la Moscova.

Oricine va vedea, fireşte, în acest raţionament numai cinism, porniri tiranice şi triumful nimicniciei asupra talentului. Recunosc că ideea e îndrăzneţă (şi tocmai de aceea îmbătătoare). Nu-mi pasă ce s-ar putea crede! Vă închipuiţi oare că doream pe atunci puterea pentru a-i domina pe alţii, pentru a mă răzbuna? De bună seamă că asta ar fi urmărit un om banal. Mai mult, sunt convins că mii de oameni talentaţi şi inteligenţi, care se cred superiori, dacă s-ar trezi peste noapte cu milioanele lui Rotschild, n-ar rezista şi ar proceda în modul cel mai ordinar şi mai vulgar, asuprindu-i pe cei din jur mai rău ca oricine. Eu urmăream însă cu totul altceva. Eu nu mă tem de bani, căci nu m-aş lăsa dominat de ei, şi nici nu aş domina cu ajutorul lor pe alţii.

Eu n-am nevoie de bani, mai bine zis de bani ca atare. Nici chiar de putere. Ceea ce-mi doresc, se poate obţine însă dacă eşti puternic, numai dacă eşti puternic; vreau să trăiesc izolat şi liniştit, având conştiinţa deplină a forţei mele! Iată cea mai completă definiţie a libertăţii, pe care lumea se străduieşte s-o formuleze de atâtă vreme! Libertatea! În sfârşit am aşternut pe hartie acest cuvânt măreţ... Da, conştiinţa intimă a forţei tale este un simţământ înălţător, minunat. Ce poate fi mai liniştitor decât convingerea că eşti puternic? Jupiter e stăpân pe tunete; totuşi e calm şi nu face uz de forţa lui decât foarte rar, atât de rar, încât un prost ar putea crede că doarme veşnic. Dacă însă în locul lui Jupiter s-ar găsi vreun scriitor sau vreo ţărăncă toantă, atunci să te ţii, ar tuna zi şi noapte!

Dacă aş ajunge foarte puternic, îmi spuneam eu, n-aş face niciodată uz de puterea mea, dimpotrivă, oriunde m-aş găsi, aş căuta să trec întotdeauna neobservat; dacă aş fi bogat ca Rotschild, aş umbla într-un palton ponosit şi cu umbrelă, nici nu m-aş sinchisi că lumea mă înghionteşte pe stradă, că trebuie să trec drumul în fugă, sărind peste băltoace, ca să nu mă calce vreo birjă. Conştiinţa că sunt Rotschild m-ar şi înveseli în asemenea clipe. Mi-ar fi destul să ştiu că aş putea avea cel mai bun bucătar din lume şi că aş putea mânca cele mai rare bunătăţi, ca să mă mulţumesc cu o bucată de pâine şi o felie de şuncă. Şi în ziua de azi gândesc la fel. Nu eu mă voi vârî în sufletul lumii bune, ci ea va da buzna peste mine; nu eu voi alerga după femei, ci ele se vor ţine scai de mine, oferindu-mi tot ce poate oferi o femeie. Cele vulgare vor fi atrase de bani, iar cele de soi, de curiozitatea pe care le-o va stârni firea mea atât de ciudată, închisă şi nepăsătoare la toate. Mă voi purta prietenos şi cu unele şi cu altele, poate că le voi da şi bani, dar nu voi primi nimic de la ele. Curiozitatea stârneşte pasiune, de aceea poate că şi eu voi inspira pasiuni. Nu vor obţine însă nimic, cel mult nişte daruri. Indiferenţa mea le va

ațâța și mai mult curiozitate.

*Îmi e destul să știu că pot*¹⁷.

Ciudat e că încă de la vârsta de șaptesprezece ani eram înaintat când îmi imaginam o asemenea scenă (de altfel, verosimilă).

Nu înțeleg și nici nu doresc să asupresc sau să chinuiesc vreodată pe cineva; sunt însă convins că dacă aș vrea să nenorocesc un om, pe vreun dușman, nimeni n-ar căuta să mă împiedice, dimpotrivă, toți mi-ar sări, slugarnici, în ajutor. Convingerea aceasta mă satisface. Nici măcar nu m-aș răzbuna vreodată pe cineva. Mă miram întotdeauna cum de-a putut accepta James Rotschild titlul de baron! De ce a făcut-o, ce rost a avut, când în orice caz era mai presus de oricine? "Puțin îmi pasă că se va găsi un înfumurat de general să mă insulte la o stație de poștă, în timp ce amândoi așteptăm să ni se schimbe caii; de-ar ști cine sunt, ar da el singur fuga să-i înhame și ar sări să mă ajute când m-aș urca în droșca mea sărăcăcioasă! Am citit undeva că în străinătate, într-un tren care mergea spre Viena, un conte sau un baron l-a ajutat în public pe un bancher să se încalțe și că acela a fost destul de cinic ca să admită acest lucru. O, n-am să mă sinchisesc nici atunci când o fată îngrozitor de frumoasă (există și o frumusețe care te îngrozește), fiica unei aristocrate bogate și simandicoase, întâlnindu-mă din întâmplare pe vapor sau în altă parte, mă va privi pieziș și, strâmbând din nas cu dispreț, se va mira cum de a îndrăznit să se așeze la vedere, chiar lângă ea, un om de rând, șters și prăpădit, veșnic cu o carte sau cu o gazetă în mână! De-ar ști însă cine este! Dar va afla, și numaidecât va veni singură lângă mine, supusă, timidă și prietenoasă, căutându-mi privirea, bucurându-se chiar și numai de un zâmbet al meu..."

Am redat dinadins aceste scene ticluite de mine încă din copilărie, pentru a-mi ilustra cât mai bine gândul; desigur aceste scene sunt neînsemnate, chiar triviale, numai realitatea care justifică totul le-ar da un tâlc. Mi se va spune că este absurd să trăiești așa: de ce să nu locuiești într-un palat, să nu primești oaspeți, să nu dai petreceri, să nu faci uz de influența ta în societate, să nu te căsătorești? Dacă trăiești ca toată lumea, are vreun rost să mai fii Rothschild? Nu, căci ar dispărea tot farmecul "ideii", toată forța ei morală. Încă din copilărie am învățat pe de rost monologul *Cavalerului avar*, în ceea ce privește conținutul, e tot ce-a scris Pușkin mai bun! Și azi sunt încă de aceeași părere.

— Bine, dar idealul dumitale e prea mărunț, mi se va spune cu dispreț. Reduci totul la bani, la bogăție! Dar interesele sociale, dar lupta eroică pentru binele omenirii pe seama cui le lași?

Cine ar putea să știe cum mi-ași folosi eu averea? În ce măsură ar fi imoral și josnic faptul că aceste milioane s-ar scurge din mâinile a tot felul de cămătari, mâini lacome și murdare, în mâinile unui ascet chibzuit și dârș, care privește lumea cu o luciditate pătrunzătoare? În general, toate aceste visuri despre viitor, toate aceste prorocii nu sunt deocamdată decât un fel de roman pe care poate nici n-ar fi trebuit să-l aștern pe hârtie. Mai bine le păstram numai pentru mine. Mai știu că poate nimeni nu va citi aceste

¹⁷Frază din monologul Cavalerului *Avar* de Pușkin.

rânduri; dacă totuși le-ar citi cineva, n-ar crede oare că nici n-aș fi poate în stare să suport milioanele lui Rotschild? Nu fiindcă m-ar copleși, dimpotrivă. În visurile mele nu o dată m-am transpus în acel moment din viitor când conștiința mea va fi mai mult decât împăcată, iar puterea nu mă va mai mulțumi pe deplin. În clipa aceea — nu din plictiseală și nici dintr-o pornire inexplicabilă, ci dintr-o năzuință nestăvilită spre un țel mai înalt — îmi voi împărți toată averea oamenilor; societatea n-are decât să dispună de bogăția mea cum crede de cuviință, iar eu, eu voi reentra în rândul oamenilor fără căpătâi. Poate că voi deveni chiar un cerșetor ca acela care a murit pe vapor, cu singura deosebire că în zdrențele mele nu se va găsi ascuns nimic. În această viață de pustnic m-ar susține doar gândul că am avut cândva milioane și că le-am azvârlit în noroi ca pe un lucru de prisos. Și acum gândesc la fel. Da, "ideea" mea este o fortăreață în care mă pot ascunde de oameni, în orice clipă și în orice împrejurare, chiar dacă ar fi să ajung ca cerșetorul care a murit pe vapor. Iată de ce "ideea" mea este un adevărat poem! Mai țin să se știe că mă las stăpânit *în întregime* de această idee monstruoasă numai și numai pentru a-mi putea dovedi *mie însumi* că am destulă tărie pentru a renunța la ea.

Mi se va răspunde fără îndoială că am început să fac poezie și că, dacă voi pune mâna pe milioane, nu le voi lăsa să-mi mai scape ca s-o apuc pe calea cerșetorului din Saratov. S-ar putea să fie așa. Eu mi-am înfățișat doar gândurile sub aspectul lor ideal. Totuși vreau să adaug, și de astă dată cu toată seriozitatea: dacă aș izbuti să adun o avere la fel de mare ca a lui Rotschild, atunci în adevăr s-ar putea ca în cele din urmă s-o azvârl în întregime societății. (De altfel, înainte de a atinge nivelul lui Rotschild, ar fi și un lucru greu de realizat.) În nici un caz n-aș dăruia jumătate din avere, fiindcă ar fi o soluție meschină: aș deveni doar de două ori mai sărac, și nimic mai mult: aș fi în stare să renunț la tot, până la ultimul ban, fiindcă, în momentul când aș ajunge cerșetor, m-aș socoti de două ori mai bogat decât Rotschild. Dacă nu s-a înțeles ceea ce am spus, nu e vina mea; orice alte explicații ar fi de prisos.

"Astea-s scamatorii, poetizare a nulității și a neputinței! vor pretinde unii. Ar însemna să triumfe incapacitatea și mediocritatea." Da, este adevărat, dar numai în parte. Recunosc că ar însemna să triumfe incapacitatea și mediocritatea, dar în nici un caz neputința. Îmi plăcea grozav să-mi închipui o ființă cât se poate de incapabilă și mediocră care să domine omenirea și să-i spună cu un zâmbet disprețuitor: "Voi, cei de talia lui Galilei și Copernic, a lui Carol cel Mare și a lui Napoleon, a lui Pușkin și a lui Shakespeare, voi, generali și demnitari, vedeți că eu, o nulitate și un bastard, sunt mai presus decât voi toți, fiindcă voi înșivă ați creat această situație și o recunoașteți. Mărturisesc că mergeam atât de departe cu imaginația, încât disprețuiam până și cultura. Mi se părea că situația va fi cu atât mai frumoasă, cu cât omul care va domina lumea va fi mai necioplit și mai incult. Aceste excese ale fanteziei au avut pe atunci o proastă înrâurire și asupra situației mele școlare în clasa a șaptea de liceu. Am încetat să învăț numai din fanatism: mi se părea că incultura dă o și mai mare strălucire idealului

meu. Acum mi-am schimbat părerea în această privință și nu mai socotesc cultura o piedică.

De ce oare vă supăra atât de mult, domnilor, orice manifestare de independență în gândire, până și cea mai neînsemnată? Ferice de acela care are un ideal, chiar dacă greșește! Eu unul cred în idealul meu. Din păcate însă, l-am înfățișat stângaci și rudimentar. De bună seamă că peste zece ani îl voi expune mai precis, iar ceea ce am scris până acum voi păstra ca amintire.

Am încheiat cu tot ce am avut de spus despre "idee". Dacă apare cumva vulgară, sau superficială, de vină este numai nepriceperea mea de a o prezenta, nu "ideea" însăși. Am atras atenția mai înainte că ideile cele mai simple sunt și cele mai greu de înțeles. Mai adaug acum că ele se și formulează cel mai greu, cu atât mai mult cu cât am descris "ideea" mea în forma ei inițială. Și legea contrară e valabilă pentru idei: ideile banale, ne-săbuite sunt înțelese cu o repeziciune neobișnuită și încă de mulțime, de lumea de pe stradă; mai mult, ele trec drept cele mai mărețe și mai geniale, dar numai în ziua când au fost enunțate. Ceea ce-i ieftin nu-i trainic. Cu cât o idee este mai repede înțeleasă, cu atât este mai banală. Teoria lui Bismarck a fost imediat declarată genială, iar Bismarck însuși — un geniu. Dar tocmai această apreciere pripită e suspectă; abia după zece ani se va vedea ce-a rămas din teoria lui Bismarck și unde a ajuns domnul cancelar. Îmi însemn acest lucru, care n-are nimic cu cazul de față, nu pentru a servi drept termen de comparație, ci tot pentru a nu-l uita. (Orice explicație e de prisos, dacă cititorul nu-i mărginit.)

Acum, pentru a termina definitiv cu "ideea", așa încât ea să nu-mi mai împovăreze povestirea, voi istorisi două întâmplări.

Astă-vară, în iulie, cu două luni înainte de a pleca la Petersburg, când devenisem un om complet liber, Maria Ivanovna m-a rugat să mă duc până la Troițki Posad, la o domnișoară bătrână, care se mutase acolo, spre a-i comunica o veste, prea neinteresantă pentru a fi reprodușă. Seara, la întoarcere, am călătorit în același vagon cu un tânăr pricăjit, brunet, cu pielea măslinie, ce părea murdară, îmbrăcat în haine bune, dar soioase. Mi-a atras atenția prin faptul că la fiecare gară sau haltă cobora neapărat din tren ca să bea votcă. Spre sfârșitul călătoriei, s-a adunat în jurul lui o întreagă ceată de indivizi veseli, dar cam dubioși. Cel mai entuziasmat de capacitatea tânărului de a bea neîncetat fără să se îmbete era un negustor cam cherchelit. Foarte încântat mai era și un alt tânăr îngrozitor de prost și de vorbăreț, îmbrăcat în haine de oraș și care mirosea foarte urât — un lacheu, după cum am aflat mai târziu — care s-a și împrietenit cu tânărul bețiv și la fiecare oprire a trenului îl poftea: "Ar fi vremea să mai bem o votcă" — și amândoi coborau braț la braț. Deși tânărul bețivan nu spunea aproape nici un cuvânt, în jurul lui s-au adunat mai mulți flecari, pe care îi asculta, zâmbind ironic și chicotind uneori pe neașteptate; scotea niște sunete ciudate, un fel de "tiur-liur-liu", din colțurile gurii i se prelingeau bale și își ducea un deget la nas cu un gest comic, care avea darul să-i înveselească și pe negustor, și pe lacheu, și pe ceilalți. Izbucneau cu toții în hohote nesfârșite de râs și foarte

zgomotoase. Ciudat cum uneori pot râde oamenii din te miri ce. La un moment dat, m-am apropiat și eu și, fără să-mi dau seama de ce, tânărul a început parcă să-mi placă, poate fiindcă încălca atât de vădit regulile buneicuviințe îndeobște respectate; în orice caz, nu mi-am dat seama că-i prost și din prima clipă ne-am tutuit, iar când am coborât din tren, ne-am dat întâlnire în aceeași seară, pe la ora nouă, pe bulevardul Tverski. Din discuție reieșise că fusese student. Când ne-am întâlnit, m-a învățat următoarea coțcărie: am colindat amândoi bulevardele, apoi, după ce s-a întunecat de-a binelea, puneam ochii pe câte o doamnă singură, foarte serioasă, și când vedeam că nu e nimeni în jur, ne apropiam de ea și, fără să-i spunem un cuvânt, o încadram și, cu aerul cel mai calm, ca și când nici n-am fi observat-o, începeam o discuție cât se poate de scabroasă. Spuneam tuturor lucrurilor pe nume, cu tonul cel mai firesc, și, referindu-ne la tot felul de porcării și obscenități, intram în amănunte pe care nici imaginația cea mai perversă a celui mai pervers destrăbălat nu l-ar fi putut scorni. (Din primii ani de școală, încă înainte de a intra în liceu, adunasem și eu un bagaj de cunoștințe în această direcție, dar care, desigur, rămăseseră pentru mine doar niște noțiuni abstracte.) Femeia se speria grozav, grăbea pasul, ca să scape de noi, dar nu era chip, căci ne țineam scai de ea și ne continuam discuția. Se înțelege că victima nu putea face nimic, nu-i venea la îndemână nici să strige nici să ne reclame vreunui polițist, fiindcă ne îngrijisem să n-aibă martori. Ne-am distrat așa vreo opt zile; nu pricep cum de-mi putea face plăcere; la drept vorbind, nici nu-mi făcea, dar mă lăsam antrenat. La început, mi se păruse o distracție originală care ieșea din tipicul plictisitor al conveniențelor sociale; și apoi nici nu puteam suferi femeile. I-am povestit o dată studentului că Jean-Jacques Rousseau mărturisește în confesiunea sa cum pe vremea când era tânăr avea obiceiul să stea ascuns după câte un colț de stradă și, dezgolindu-și părțile trupului care nu se arată niciodată, pândeaa astfel femeile care treceau. Studentul a scos obișnuitul chicotit "tiur-liuriu". Îmi dădeam tot mai mult seama că era îngrozitor de incult și că îl interesau extrem de puține lucruri. Nici vorbă să-l frământa în taină vreo idee, cum m-aș fi așteptat. Sub originalitatea lui aparentă nu se ascundea decât o banalitate copleșitoare. Îmi devenea din ce în ce mai nesuferit. În cele din urmă, totul s-a sfârșit într-un mod neașteptat: într-o seară, când se întunecase cu desăvârșire, ne-am legat de o fată foarte tânără care mergea grăbită și sfioasă pe bulevard; să tot fi avut vreo șaisprezece ani, dacă nu chiar mai puțin, era curat și modest îmbrăcată și părea să trăiască din munca ei. Se întorcea pesemne de la lucru, acasă, la bătrâna ei mamă, desigur vreo văduvă sărmană cu mulți copii. Dar nu are rost să mă las târât de sentimentalism. Fetița ne-a ascultat câțva timp, grăbind din ce în ce pasul. Mergea cu capul plecat, cu voalul lăsat pe față și tremura toată de spaimă, când deodată s-a oprit, și-a ridicat voalul, descoperindu-și fața foarte frumoasă — pe cât mi-aduc aminte — deși slăbuță, și ne-a strigat, fulgerându-ne cu privirea:

— Of, ticăloși mai sunteți!

M-aș fi așteptat să izbucnească în plâns, dar s-a întâmplat cu totul

altceva: și-a ridicat mâna mică, subțire și cu o îndemânare neînchipuită i-a tras studentului o palmă răsunătoare. Strașnic l-a mai plesnit! El a dat s-o înjure și să se repeadă la ea, dar l-am oprit și fata a apucat să fugă. Cum ne-am trezit singuri, ne-am și luat la ceartă: eu mi-am descărcat tot năduful care mocnea în mine de atâta timp, i-am spus în față că nu-i decât o nulitate dezgustătoare, un cinic și că niciodată n-a încolțit în mintea lui vreo idee. El s-a pornit să mă înjure... (îi mărturisisem o dată că sunt copil din flori), apoi ne-am scuipat și ne-am despărțit, iar de atunci nu ne-am mai văzut. În seara aceea am fost tare furios, a doua zi mai puțin, iar a treia zi mi-a trecut și am uitat. Totuși, uneori îmi mai aduceam aminte de fetița aceea, dar numai întâmplător și în treacăt. Abia după ce-am sosit la Petersburg, adică peste vreo două săptămâni, mi-am amintit de toată întâmplarea și în clipa aceea m-a cuprins o asemenea rușine, încât au început să-mi curgă până și lacrimile pe obraz. M-am chinuit de rușine toată seara, toată noaptea, și într-o oarecare măsură rușinea mă mai chinuie și în ziua de azi. La început mi se părea de neînțeles cum de m-am putut purta atât de josnic, atât de infam, și — ceea ce era mai grav — cum de-am putut să uit întâmplarea, cum de nu m-a urmărit rușinea și nu m-a muștră neîncetat conștiința. Abia acum îmi dau seama că numai datorită "ideii" uitasem totul. Într-un cuvânt, am ajuns la concluzia că atunci când ești în permanență stăpânit de o singură idee, când te preocupă un singur lucru, te rupi parcă de lume, trăiești parcă într-un pustiu, așa încât tot ce ți se întâmplă alunecă pe lângă tine, fără să-ți pătrundă în conștiință. Până și impresiile tale sunt adesea false. Și, unde mai pui că ai întotdeauna un pretext la îndemână. E de neiertat cât am chinuit-o pe maică-mea pe vremea aceea, cât de nepăsător m-am arătat față de soră-mea: "De, nu mă preocupă decât «ideea» mea, restul sunt fleacuri!" îmi spuneam eu, căutând parcă să mă dezvinovățesc. De câte ori mă umilea cineva, mă rețrăgeam jignit și îndurerat în sinea mea, dar deodată îmi spuneam: "Ce are a face că-s laș, de vreme ce am «ideea» mea, pe care ei nici n-o bănuiesc". Așadar, mă mângâiam cu "ideea", de câte ori eram jignit sau mă dovedeam un nemernic; mai mult, s-ar fi zis că la adăpostul ei puteam săvârși orice infamie; într-un cuvânt, era o circumstanță atenuantă în toate împrejurările, aruncând parcă un vâl între mine și lumea înconjurătoare; dar fără îndoială că impresiile confuze despre situații și lucruri pot dăuna și "ideii", ca să nu mai vorbim de celelalte.

Acum să povestesc a doua întâmplare. Anul trecut, de întâi aprilie, Maria Ivonovna și-a serbat onomastica. Seara au venit oaspeți, dar foarte puțini. Deodată, dă buzna înăuntru Agrafena și anunță, gâfâind, că în tinda bucătăriei scâncește un copilaș părăsit și că nu știe ce să facă cu el. Vestea ne-a tulburat pe toți și am ieșit în tindă, unde am văzut un coș în care scâncea o fetiță de trei-patru săptămâni. Cum am luat coșul să-l duc în bucătărie, am zărit numaidecât un bilețel împăturit. Avea următorul conținut: "Dragi binefăcători, fiți atât de mărinimoși și ajutați această fetiță botezată Arina, iar noi ne vom ruga veșnic pentru voi, cu lacrimi în ochi, Tatălui ceresc, și totodată urăm sănătate și viață lungă stăpânei acestei case, cu prilejul zilei numelui; niște oameni necunoscuți." Atunci Nikolai Semionovici, pe

care-l știam atât de bun la suflet, a luat o hotărâre care m-a îndurerat grozav: cu un aer foarte grav a poruncit ca fetița să fie dusă imediat la orfelinat. M-a cuprins o tristețe nespusă. E drept că trăiau foarte chibzuit, deși nu aveau copii, ceea ce-l bucura, de altfel, pe Nikolai Semionovici. Am scos-o cu grijă pe Arinocika din coș, ținând-o de umeri. M-a izbit un miros acru și pătrunzător de sugaci neprimenit de multă vreme. În discuția care s-a încins între mine și Nikolai Semionovici, am declarat pe neașteptate că vreau să țin fetița pe cheltuiala mea. El, care era de obicei atât de blând, s-a împotrivit destul de tăios și, deși a încheiat discuția printr-o glumă, nu și-a schimbat hotărârea de a trimite copilul la orfelinat. Până la urmă însă a învins dorința mea: în aceeași curte locuia într-o căsuță un tâmplar foarte sărac, om în vârstă și cam bețiv; nevastă-sa, o femeie încă tânără și foarte voinică, născuse după opt ani de căsătorie o fetiță, care murise de curând; printr-o fericită coincidență, pe fetiță o chema tot Arina. Spuneam că a fost o coincidență fericită, fiindcă, în timp ce discutam în bucătărie, femeia, auzind cele întâmplare, a venit în fugă să vadă fetița. Și când a aflat că o cheamă Arinocika, s-a înduioșat. Cum mai avea încă lapte, a dus copilul la sân și i-a dat să sugă. M-am apropiat de ea și am început s-o rog să ia copilul, făgăduindu-i să-i plătesc lunar pentru întreținerea lui. Femeia s-a codit, neștiind dacă o să-i îngăduie bărbatul, dar până la urmă a consimțit să ia fetița pentru o noapte. A doua zi dimineață bărbatul ei s-a învoit să țină copilul, cerând opt ruble pe lună; m-am grăbit să-i plătesc pe o lună înainte și, cum i-am numărat banii, s-a și dus să-i bea. Mai târziu, la rugămintea mea, Nikolai Semionovici, zâmbind silit, i-a garantat tâmplarului că-i voi plăti regulat cele opt ruble pe lună. Am vrut să-i las lui Nikolai Semionovici cele șaizeci de ruble, ca să nu aibă nici o îndoială, dar el n-a primit; de altfel, știa că am bani strânși și avea încredere în mine. Acest gest delicat a pus capăt trecătoarei neînțelegeri dintre noi. Maria Ivanovna n-a intervenit, deși era foarte mirată că-mi iau asemenea grijă pe cap. Am apreciat îndeosebi tactul cu care s-au purtat în această împrejurare: nu și-au îngăduit nici o glumă pe socoteala mea, dimpotrivă, au privit toată chestiunea foarte serios, așa cum se cuvenea. În fiecare zi alergam cel puțin de trei ori la Daria Rodionovna, iar după o săptămână i-am dăruit, pe ascuns de bărbatul ei, încă trei ruble, ca să-și cumpere ceva. Am mai cheltuit trei ruble pe o plăpumioară și pe niște scutece, dar după zece zile Arinocika s-a îmbolnăvit deodată. Am adus numaidecât un medic, care i-a prescris o doctorie și toată noaptea m-am învârtit în jurul bietului copil, silindu-l să înghită o licoare scârboasă. Totuși a doua zi doctorul a declarat că nu mai e nimic de făcut, iar la stăruințele mele, sau mai degrabă la învinuirile mele, mi-a răspuns evaziv, dar cu un ton de demnitate ofensată: "Eu nu-s Dumnezeu!" Limba, buzele și toată gura fetiței s-au acoperit cu bășicuțe mărunte și alburii, și încă în seara aceea a murit, cu ochișorii ei mari și negri ațintiți asupra-mi, de parcă ar fi înțeles totul. Îmi pare rău că nu mi-a dat în gând s-o fotografiez, măcar moartă. Nu știu dacă va crede cineva când voi spune că în seara aceea nu numai că am lăcrimat, dar am plâns în hohote, ceea ce nu mi s-a mai întâmplat niciodată, iar Maria Ivanovna a fost nevoită să mă consoleze și de astă dată, fără să

spună nici ea, nici soțul ei, vreun cuvânt ironic. Tâmplarul i-a făcut fetiței un sicriu, pe care Maria Ivanovna l-a împodobit cu dantelă, i-a pus o pernă frumoasă înăuntru, iar eu am cumpărat un buchet de flori și l-am răsfirat peste copil. Așa am înmormântat-o pe sărmana mea micuță, pe care, oricât ar părea de neînțeles, n-am putut s-o uit până în ziua de azi. După câțva timp, însă, toată această întâmplare neașteptată mi-a dat mult de gândit. Desigur, Arinocika nu m-a costat prea mult. În total treizeci de ruble, în care intră și sicriul, și înmormântarea, și doctorul, și florile, și banii dați Dariei Radivonovna. Plecând la Petersburg, am recuperat acești bani din cele patruzeci de ruble trimise de Versilov pentru drum și din vânzarea câtorva lucruri pe care nu voiam să le iau cu mine, așa încât "capitalul" meu inițial a rămas intact. "Totuși, mă gândeam eu, dacă am să mă abat mereu din drum, n-am să ajung departe." Din pățania cu studentul am văzut că "ideea" mă poate captiva până-ntr-atât, încât să-mi denatureze impresiile și să mă rupă de realitatea înconjurătoare. Din întâmplarea cu Arinocika reieșea contrariul, și anume că nici o "idee" nu e în stare să stăpânească pe cineva (cel puțin pe mine) până într-atât, încât, de îndată ce se ivește un fapt copleșitor, să nu se oprească și să nu renunțe la toată munca lui de ani de zile pentru realizarea "ideii". Oricât s-ar părea de ciudat, ambele concluzii erau valabile.

CAPITOLUL AL ȘASELEA

În ziua aceea nădejtile mele nu s-au împlinit decât în parte, căci nu i-am găsit pe ai mei singuri: deși Versilov lipsea de acasă, tot am dat peste un om străin, peste Tatiana Pavlovna, care tocmai venise s-o vadă pe maică-mea. Jumătate din intențiile mele generoase s-au spulberat pe dată. E ciudat cât de repede mi se schimbă starea sufletească în asemenea împrejurări. Ajunge un grăunte de nisip sau un fir de păr și s-a zis cu intenția bună, care e înlocuită prin alta rea. Din păcate însă, intențiile rele nu mi se risipesc chiar atât de repede, deși nu sunt răzbunător din fire. Când am intrat, am băgat de seamă că maică-mea a întrerupt brusc discuția, care părea foarte însuflețită, cu Tatiana Pavlovna. Soră-mea se întorsese de la lucru numai cu câteva minute înainte și încă nu ieșise din cămăruța ei.

Locuința nu avea decât trei camere. Cea de la mijloc, un fel de salon în care se adunau cu toți peste zi, era destul de mare și aproape arătoasă. Oricum, se găseau acolo câteva canapele moi și frumoase, de altfel foarte uzate (Versilov nu putea suferi husele), câteva covoare mai acătării, câteva mese și niște măsuțe cu totul de prisos. La dreapta salonului era camera lui Versilov, strâmtă, neîncăpătoare, cu o singură fereastră, mobilată cu un birou ponosit, pe care zăceau câteva cărți necitite și hârtii uitate, având în față un fotoliu tapisat, tot atât de ponosit, cu un arc rupt ce ieșea afară, din pricina căruia Versilov ofta și înjura adesea. Tot în această încăpere și dormea, pe un divan la fel de ros; el ura așa-zisul său birou, în care nu părea să lucreze vreodată, dovadă că prefera să stea cu ceasurile în salon, fără să facă nimic. În stânga salonului era o odăiță identică în care dormea mama cu soră-mea.

În salon se intra dintr-un coridor la capătul căruia se găsea bucătăria, unde bucătăreasa Lukeria și locuia, iar când gătea, în toată casa se răspândea miros de sfară. Câteodată, din pricina acestui miros de bucătărie, Versilov își blestema în gura mare zilele și soarta; era poate singura împrejurare când mă declaram cu totul de acord cu el, fiindcă nici eu nu pot suferi asemenea mirosuri; de fapt, ele nu pătrundeau până la mine, deoarece locuiam într-o cămăruță la mansardă, unde mă urcam pe o scară foarte îngustă, aproape verticală, care scârțâia îngrozitor. Tot ce pot spune despre "apartamentul" meu, e că avea tavanul foarte jos, o fereastră semicirculară și era mobilat doar cu un divan îmbrăcat în mușama, pe care Lukeria îmi așternea seara un cearșaf și-mi punea o pernă, o masă de brad cât se poate de rudimentară, și un scaun cu împletitura de pai găurită.

Cu toate acestea, în casa noastră se mai vedeau unele rămășițe ale bunei stări din trecut: în salon, bunăoară, era o lampă de porțelan foarte frumoasă, pe un perete atârna o admirabilă gravură, destul de mare, reprezentând pe Madona din Dresda, iar pe peretele opus o fotografie uriașă, foarte scumpă, a portalului de bronz al Catedralei din Florența. Tot în această încăpere, într-un colț, se afla un panou mare cu vechi icoane de familie, dintre care una (a tuturor sfinților) — cea pe care mama voia tocmai s-o amanezeze — era îmbrăcată în argint aurit, iar alta (a Maicii Domnului) era acoperită cu catifea și cusută cu mărgăritare. Înaintea icoanelor se afla o candelă care se aprindea în ajunul fiecărei sărbători. Era vădit că Versilov nu se sinchisea de semnificația religioasă a icoanelor, și atunci când lumina candelăi, reflectată de icoana aurită, îl izbea în ochi, se strâmba, silindu-se să se stăpânească și murmura doar că i se strică vederea; totuși nu o împiedica pe maică-mea să aprindă candela.

De obicei, intram în salon tăcut și ursuz, privind pieziș, și uneori nici nu dădeam binețe. Cum întotdeauna mă întorceam acasă mai devreme, mi se aducea masa de prânz sus. Acum, în clipa când am intrat pe ușă, am spus: "Bună seara, mamă", ceea ce nu mi se mai întâmplase. Dar și de astă dată mă simțeam atât de stingherit, încât nu m-am putut uita la ea și m-am așezat în colțul opus al camerei. Nici nu-mi dădeam seama cât eram de obosit.

— Tot bădăran a rămas băiatul ăsta. N-a învățat încă să salute cu-viincios, a bombănit Tatiana Pavlovna; și pe vremuri își îngăduia să mă ocărăscă, așa că eram obișnuit să se poarte astfel cu mine.

— Bună seara..., îmi răspunse mama, fâstâcindu-se, poate fiindcă nu era învățată să o salut. Te aștept de mult cu masa, adăugă ea, destul de încurcată, numai de nu s-ar fi răcit supa. Am să spun numaidecât să-ți prăjească chiftelele... Se ridică în grabă și dădu să alerge la bucătărie, și poate pentru prima oară, de o lună de când locuiam la ea, m-am rușinat, văzând cum se grăbește să mă servească, deși până atunci eu însumi îi pretindeam acest lucru.

— Îți mulțumesc, mamă, dar nu te osteni, am mâncat. Dacă nu vă stingheresc, aș sta puțin aici să mă odihnesc.

— Vai de mine... se poate?... De ce să nu stai?...

— N-avea grijă, mamă, n-am să mai fiu mojit cu Andrei Petrovici, am liniștit-o eu, atingând astfel din senin latura cea mai delicată a relațiilor noastre.

— Doamne, ia te uită cât e de mărinimos! strigă Tatiana Pavlovna. Dragă Sofia, nu cumva îi mai spui și acum tot dumneata? Dar ce-i de capul lui ca să i se cuvină atâta onoare, și încă din partea maică-si?! Uite cum te-ai pierdut cu firea de când a intrat pe ușă. Mai mare rușinea.

— Da mamă, și mie mi-ar plăcea ca dumneata să-mi spui tu.

— Da?... Bine, atunci am să-ți spun, se grăbi mama să încuviințeze. Dar eu... nu întotdeauna... Bine că știu, de azi înainte așa am să-ți spun.

Se roșise toată. Și trebuie să recunosc că uneori avea o înfățișare foarte atrăgătoare... Fața ei, de obicei palidă, oarecum anemică, era blândă și încrezătoare, fără a vădi o naivitate prostească. Obrajii îi erau trași, chiar supti, pe frunte începuseră să i se sape niște cute, totuși în jurul ochilor pielea îi era netedă, iar în ochii ei mari licărea întotdeauna o lumină caldă și liniștită care m-a atras din prima zi. O iubeam și fiindcă pe fața ei nu se citea nici tristețe, nici dezamăgire, nici umilință; dimpotrivă, ar fi părut chiar veselă, dacă nu s-ar fi alarmat atât de des, dacă n-ar fi tresărit speriată și nu s-ar fi ridicat brusc în picioare, de cele mai multe ori fără motiv. Mai ales când se vorbea despre ceva nou, asculta, tulburată, până se convingea că "totul e bine", ceea ce însemna pentru ea că "totul rămâne așa cum a fost". Se temea grozav de orice schimbare, de orice eveniment, chiar dacă ar fi fost îmbucurător!... Trecuse pesemne în copilărie printr-o mare spaimă. Afară de ochii ei îmi plăcea și ovalul desăvârșit al feței prelungi, iar dacă ar fi avut umerii obrazilor ceva mai puțin pronunțați, cred că nu numai în tinerețe, dar chiar și acum ar fi trecut desigur drept o femeie foarte frumoasă. Deși avea numai treizeci și nouă de ani în părul ei șaten, aproape castaniu, se zăreau tot mai multe fire argintii.

Tatiana Pavlovna îi aruncă o privire indignată.

— Auzi, să faci atâta caz de un mucos?! Să tremuri în fața lui? Ești de-a dreptul caraghioasă, Sofia! Mă scoți din sărite, zău așa.

— Ei, și dumneata, Tatiana Pavlovna, ce-ai cu el?! Ori poate glumești? adăugă mama, observând un zâmbet aproape imperceptibil pe figura Tatiane Pavlovna.

E drept că uneori nu puteau fi luate în serios ocările Tatiane Pavlovna, acum însă, zâmbise (dacă zâmbise într-adevăr) numai fiindcă o văzuse pe mama — la care ținea grozav din pricina bunătății ei — atât de fericită de purtarea mea surprinzător de supusă.

— Văd prea bine, Tatiana Pavlovna, că-ți cauți ceartă cu lumânarea; te legi de mine tocmai acum, când am spus de la ușă "bună seara, mamă", ceea ce nu fac niciodată, am socotit eu cu cale să-i răspund în cele din urmă.

— Asta-i bună! izbucni ea din nou. Dumnealui se crede un erou! Nu cumva ai vrea să-ți mulțumim în genunchi fiindcă ai catadicsit o dată în viața ta să te porți politicos? Și apoi, asta se cheamă politețe? De ce nu te uiți la nimeni când intri în casă? Parcă eu nu știu cum o bruftuiiești pe maică-ta?! Puteai să-mi spui și mie bună seara, doar eu te-am înfășat, și-ți sunt nașă!

Se înțelege că n-am găsit de cuviință să-i răspund. Chiar în clipa aceea a intrat pe ușă soră-mea și m-am grăbit să intru în vorbă cu ea.

— Liza, m-am întâlnit azi cu Vasin și m-a întrebat de tine. Nu știam că-l cunoști.

— Ne-am cunoscut anul trecut la Luga, zise ea pe un ton cât se poate de firesc, așezându-se lângă mine și privindu-mă cu duioșie.

Nu știu de ce, dar mă așteptasem ca atunci când îi voi pomeni de Vasin să roșească. Soră-mea era blondă, cu părul auriu, cu mult mai deschis decât al părinților, dar cu ovalul feței și cu ochii aproape la fel ca ai mamei. Avea nasul foarte drept, mic și frumos și, spre deosebire de mama, o sumedenie de pistrui mărunți. De la Versilov moștenise foarte puțin, poate numai statura destul de înaltă și mlădioasă și mersul deosebit de grațios. Cu mine nu semăna câtuși de puțin. Eram cât se poate de diferiți ca înfățișare.

— În cele trei luni cât am stat acolo mă întâlneam uneori cu dumnealui, adăugă Liza.

— De ce spui *dumnealui*, când vorbești de Vasin? Ar trebui să spui *cu el*, nu *cu dumnealui*. Iartă-mă, surioară, că te corectez, dar sunt mâhnit când văd că nu ți s-a dat creșterea cuvenită.

— E o nerușinare să vorbești astfel față de maică-ta! Își ieși din sărite Tatiana Pavlovna. Și apoi te înșeli, fata a primit o creștere destul de bună.

— Nici nu m-am referit la mama, m-am apărat eu cu tărie. Știi, mamă, de câte ori mă uit la Liza, parcă te văd pe dumneata, ai reușit să faci din ea un înger, e tot atât de bună, blândă și curată cum ai fost dumneata în tinerețe, cum ai rămas și astăzi, și cum vei fi întotdeauna... Mă gândeam doar că s-ar cuveni să aibă maniere ceva mai alese: deși sunt niște prejudecăți stupide, nu te poți lipsi de ele în societate. Ceea ce mă supără e că Versilov nici nu binevoiește să te corecteze atunci când te aude spunând *dumnealui* în loc de *el*. Disprețul și nepăsarea lui Versilov față de noi mă revoltă!

— Tocmai un necioplit ca tine s-a găsit să învețe pe alții bunele maniere! Ascultă, domnule, de acum înainte să nu mai îndrăznești să spui în fața mamei sau în fața mea "Versilov", căci nu-ți îngădui! se răsti la mine Tatiana Pavlovna.

— Mamă, am primit azi leafa, poftim cele cincizeci de ruble, ia-le, te rog! M-am apropiat de mama și i-am întins banii, ceea ce a tulburat-o.

— Zău că nu știu dacă pot să-i primesc, îngăimă mama, codindu-se să ia banii.

N-am înțeles ce o oprea.

— Te rog, mamă, dacă mă socotești într-adevăr fiul dumitale, iar Liza, fratele ei, atunci...

— Ah, Arkadi, cât de vinovată mă simt față de tine; aș vrea să-ți destăinuiesc ce am pe suflet, dar prea mă sfiesc...

Rosti aceste cuvinte cu un zâmbet timid, cerându-și parcă iertare. Nici de astă dată n-am înțeles-o și am întrerupt-o.

— Era cât pe-acum să uit, mamă: azi s-a dat sentința în procesul lui Andrei Petrovici cu familia Sokolski. Știi?

— Ah, da, știam! exclamă ea, înspăimântată, împreunându-și palmele, după cum avea obiceiul.

— Astăzi? sări arsă Tatiana Pavlovna. E cu neputință, doar mi-ar fi spus. Pe tine te-a anunțat? se întoarce ea către mama.

— Ah, nu, nu mi-a spus că e azi. De-o săptămână tremur de frică. Mă rugam să se termine odată, chiar de-ar fi să piardă procesul, dar să știu că am scăpat de grija asta, să fie iar totul ca înainte.

— Nu ți-am spus eu, mamă?! am strigat. Iată ce fel de om e! Nu-i pasă de nimeni, îi disprețuiește pe toți! Ce ți-am spus adineauri?

— Și ce s-a hotărât? Care-i sentința? Dar tu de unde ai aflat? se repezi Tatiana Pavlovna la mine. Vorbește odată!

— Iată-l că vine. Poate că o să binevoiască să vă spună chiar el, le-am vestit eu, auzindu-i pașii lui Versilov pe coridor, și m-am așezat repede lângă Liza.

— Pentru Dumnezeu, frate, cruț-o pe mama! Fii mai îngăduitor cu Andrei Petrovici..., îmi șopti soră-meă.

— Am să fiu, n-avea grijă, cu hotărârea asta m-am și întors acasă, am liniștit-o eu, strângându-i mâna.

Liza mă privi cu neîncredere, și pe bună dreptate.

Versilov intră pe ușă foarte mulțumit de sine, atât de mulțumit, încât nici nu socoti cu cale să-și ascundă buna dispoziție. De altfel, în ultima vreme se obișnuise să-și dezvăluie fără pic de rușine nu numai apucăturile rele, dar și pe cele caraghioase, pe care tot omul se ferește să și le arate; nu-l stânjenea câtuși de puțin faptul că ne lasă să-i ghicim până și cele mai intime gânduri. De un an încoace, după cum observase și Tatiana Pavlovna, nu mai dădea nici o atenție îmbrăcăminții: deși umbla totdeauna curat îmbrăcat, purta haine vechi și nu mai ținea să fie elegant, ca înainte. Ce-i drept, acum nu-și schimba rufăria decât la două zile, ceea ce o întrista pe maică-meă; în lumea lui acest lucru era socotit ca un sacrificiu și pentru toate femeile devotate care-l înconjurau constituia un act de eroism. Purta întotdeauna pălării moi, negre, cu borul lat; când și-a scos în prag pălăria, de sub ea scăpă o suviță bogată de păr încă foarte des, deși destul de cărunț. Îmi plăcea să văd cum i se înfoia părul ori de câte ori își scotea pălăria.

— După cum văd, s-a adunat toată familia. Ne-a onorat până și dumnealui? Încă de la intrare i-am auzit glasul; și, dacă nu mă înșel, mă ocăra?

De câte ori Versilov făcea glume pe socoteala mea, era semn că-i bine dispus. Se înțelege că nu i-am răspuns. În urma lui a intrat Lukeria cu o sumedenie de pachete pe care le-a pus pe masă.

— Sunt victorios, Tatiana Pavlovna, am câștigat procesul și bineînțeles că prinții nu vor îndrăzni să facă apel. Așadar am învins! Și numai decît s-a găsit cineva să-mi împrumute o mie de ruble. Lasă lucrul, Sofia, nu-ți mai obosi ochii. Ți-ai terminat treaba pe ziua de azi, Liza?

— Da, tăticule, îi răspunse Liza drăgăstos. Ea îi spunea tată, eu însă n-aș fi făcut-o nici în ruptul capului.

— Ești obosită?

— Da.

— Măine să nu te duci la lucru. Să nu te mai duci niciodată.
— Mi-ar părea rău, tăticule.
— Te rog eu... Crede-mă, Tatiana Pavlovna, nu pot suferi să muncească femeile.

— Cum să nu muncească? Unde s-a pomenit femeie să stea cu brațele încrucișate?!...

— Știu, știu, tot ce ai să-mi spui e frumos și adevărat, și te aprob dinainte; dar eu mă refeream în primul rând la lucrul de mână. Oricât ți s-ar părea de ciudat, mă urmăresc niște impresii neplăcute și probabil denaturate din copilărie. De la vârsta de cinci, șase ani nu păstrezi decât amintiri foarte confuze, totuși parcă văd și azi — și mă cutremur de fiecare dată — un sobor de femei deștepte și serioase, șezând solemn în jurul unei mese rotunde, pe care sunt îngrămădite diferite materiale, foarfeci, tipare, modele de rochii. Toate discută, își dau părerea, fac propuneri, clătinând încet și grav din cap, fiecare măsoară, potrivește și socotește de nenumărate ori înainte de a se apuca de croit. Ființele acelea atât de duioase, care mi-arătau de obicei atât dragoste, deveneau deodată inaccesibile și-mi dădeam seama că la cea mai mică prostie m-ar fi gonit imediat din odaie. Până și biata mea dădacă mă ținea din scurt, fără să ia în seamă strigătele și săcâielile mele; era numai ochi și urechi, de parcă s-ar fi ivit deodată pasărea măiastră. Nu știu de ce, dar gravitatea și asprimea care se întipăreau pe aceste fețe inteligente, când se apucau de croit, mă întristează și azi de câte ori îmi aduc aminte. Și dumitale, Tatiana Pavlovna, grozav îți mai place să croiești. Chiar dacă s-ar crede că astea-s ifose aristocratice, prefer femeile care nu fac nimic. Nu te supăra, Sofia, n-am vrut să te jignesc... Nici nu poate fi vorba de tine! Femeia reprezintă în orice caz o mare forță. De altfel, asta o știi și tu, Sonia. Dar dumneata ce părere ai, Arkadi Makarovici? Ai să mă contrazici, probabil?

— Nu, n-am de ce, i-am răspuns eu. Mi-a plăcut îndeosebi aforismul că femeia e o mare forță, deși nu prea înțeleg ce legătură ar avea cu munca. Iar că trebuie să muncească de voie, de nevoie, când nu sunt bani în casă, asta o știi și dumneata.

— Și acum încetează, se adresă el mamei, a cărei față strălucea de bucurie. (Când mi se adresase mie, ea se cutremurase.) Măcar câtva timp aș vrea să nu vă mai văd lucrând. Desigur că tu, Arkadi, ca orice tânăr din ziua de azi, trebuie să fii cât de cât socialist; dar te rog să mă crezi, dragul meu, că nicăieri n-ai să găsești atâtia oameni cărora să le placă trândăvia, ca în mijlocul poporului, care muncește neîncetat!

— Odihna, poate, dar nu trândăvia!

— Ba nu, chiar trândăvia. Idealul lor e să nu facă nimic. Am cunoscut o dată un om care nu-și îngăduia nici o clipă de răgaz, deși nu se trăgea din popor. Era destul de inteligent, știa ceva carte, încât putea să se ridice până la niște idei generale. Și tocmai omul acesta a visat zi cu zi, cu pasiune, clipă de clipă, o viață de huzur deplin, ca să zic așa, a ridicat trândăvia la rangul de ideal absolut, ceea ce implica pentru el independență nelimitată, libertatea neîngrădită de a visa și o veșnică contemplare. A fost urmărit de acest ideal până în momentul când l-a doborât munca; atunci n-a mai avut

însă nici o scăpare și a murit la spital. Uneori, îmi vine să cred în mod serios că bucuria de a munci este o invenție a trântorilor, desigur a celor virtuoși. Este una din faimoasele "idei de la Geneva"¹⁸ de la sfârșitul veacului trecut. Știi, Tatiana Pavlovna, acum trei zile am tăiat din gazetă un anunț (scoase din buzunarul jiletcii o bucățică de hârtie). L-a dat desigur unul din nenumărații studenți de profesie care știu limbi clasice și matematică și sunt gata să plece oriunde și să trăiască oriunde, chiar și într-un pod. Ascultați: "Profesoară prepară pentru examenele de admitere în toate școlile (auziți, în toate!) și dă lecții de aritmetică", un exemplu clasic într-un singur rând. De vreme ce prepară pentru toate examenele, oare nu se subînțelege și aritmetica? Se vede că nu, dacă a ținut să sublinieze că știe și aritmetică. Aici vorbește un om flămând, ajuns în ultimul hal de mizerie. Și tocmai această stângăcie e înduioșătoare. Se vede că niciodată n-a avut de gând să se facă profesoara și nici nu cred să fie în stare să învețe pe cineva ceva. Dar, cum i-a ajuns pesemne cuțitul la os, a dat ultima rublă pe un anunț la gazetă în care se declară gata să prepare elevi pentru toate școlile, și pe deasupra să dea și lecții de aritmetică. *Per tutto mundo e in altri siti*.

— Ah, Andrei Petrovici, ar trebui s-o ajutăm, exclamă Tatiana Pavlovna. Unde locuiește?

— Pe toți, oricum, nu-i poți ajuta! căută el s-o liniștească și vârî anunțul în buzunar. În pachețelele astea sunt dulciuri. Le-am adus pentru tine, Liza, și pentru dumneata, Tatiana Pavlovna! Sofia și cu mine nu suntem amatori de ele. S-ar putea să-ți placă și ție, tinere. M-am dus anume la Eliseev și Ballet să le cumpăr. De prea multă vreme mâncați răbdări prăjite, cum spune Lukeria. (N. B. În casa noastră n-a mâncat nimeni răbdări prăjite.) Aici sunt struguri, bomboane, pere pergamute și o tortă cu căpșuni; am chiar și o sticlă de vișinată, ba și alune. E ciudat, Tatiana Pavlovna, dar din copilărie mă dau în vânt după alune, chiar și după cele mai ordinare. Liza seamănă cu mine, și ei îi place să ronțăie alune, ca o veveriță. Nu există nimic mai încântător, Tatiana Pavlovna, decât atunci când, depănându-ți amintirile din copilărie, te regăsești uneori, fără să vrei, în pădure, culegând alune dintr-un tufiș. Îți aduci aminte de acele zile de început de toamnă, când vremea e încă frumoasă, dar uneori destul de rece, iar tu rătăcești în pădure, te afunzi în ea, și în jurul tău plutește un miros de frunze căzute... Mi se pare că am zărit o licărire de simpatie în privirea dumitale, Arkadi Makarovici?

— Și eu mi-am petrecut primii ani ai copilăriei la țară.

— Cum așa? După câte știu, ai trăit la Moscova... Ori poate mă înșel.

— Locuia într-adevăr la Moscova, la familia Andronikov, când ai fost dumneata să-l vezi, dar până atunci a stat la țară, la răposata Varvara Stepanova, mătușa dumitale, preciza Tatiana Pavlovna.

— la banii ăștia, Sofia, și pune-i bine. Zilele astea, după cum mi s-a făgăduit, voi mai primi cinci mii.

— Așadar, prinții nu mai au nici o speranță? întrebă Tatiana Pavlovna.

— Nici una.

¹⁸Dostoievski are în vedere ideile lui Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), originar din Geneva, și în primul rând, probabil, pe cele formulate în celebrul său Contract social (1762).

— Știi, Andrei Petrovici, că întotdeauna am avut o deosebită simpatie pentru dumneata și pentru toți ai dumitale, că m-am socotit o prietenă a întregii familii, și, cu toate că prinții nu-s decât niște străini pentru mine, zău că mi-e milă de ei. Nu mi-o lua în nume de rău, Andrei Petrovici.

— Nici prin gând nu-mi trece să împart moștenirea cu ei, Tatiana Pavlovna.

— Cunoști, firește, părerea mea, Andrei Petrovici. Ei ar fi renunțat la proces, dacă le-ai fi propus de la început să împărți pe din două averea cu ei. Acum e desigur prea târziu. De altfel... n-am eu căderea să judec... O spun doar fiindcă sunt convinsă că răposatul nu i-ar fi uitat, dacă făcea un testament.

— Nu numai că nu i-ar fi uitat, dar probabil că le-ar fi lăsat lor totul, iar de mine nici nu și-ar fi adus aminte, dacă ar fi fost în stare să ducă o treabă până la capăt, să întocmească un testament ca lumea; așa cum stau lucrurile însă, legea e de partea mea și basta. Nici nu pot, nici nu vreau să mă împart cu ei, Tatiana Pavlovna, asta e ultimul meu cuvânt.

Rareori mi-a fost dat să-l văd atât de pornit. Tatiana Pavlovna amuțise. Maică-mea stătea tristă, cu ochii în pământ; Versilov știa că e și ea de aceeași părere cu Tatiana Pavlovna.

"De vină e palma de la Ems", mi-am spus în sinea mea. Documentul primit de la Kraft, care se găsea acum în buzunarul meu, ar fi avut o tristă soartă dacă ar fi încăput pe mâna lui. Am simțit deodată că pe umerii mei apasă o mare răspundere; această grijă, care se adăuga la toate celelalte, a avut darul să mă înfurie.

— Dragă Arkadi, aș vrea să te văd mai bine îmbrăcat; e drept că nici acum nu mi-e rușine cu tine, dar pentru viitor aș vrea să-ți recomand un admirabil croitor francez; e foarte conștiincios și are mult gust.

— Te-aș ruga să nu-mi faci niciodată asemenea propuneri, am izbucnit eu pe neașteptate.

— Ce ți s-a năzărit?

— Propunerea în sine n-are de bună seamă nimic înjositor dar între noi nu sunt relații atât de bune, și în curând se vor înrăutăți chiar, fiindcă de mâine am de gând să nu mă mai duc la prinț. Ceea ce fac eu acolo nu se poate numi o slujbă...

— Dar ce-ai vrea să faci? Slujba ta e să te duci la el, să-i ții de urât și atât!

— O socotesc umilitoare.

— Nu te înțeleg. Dacă ești chiar atât de scrupulos, n-ai decât să nu iei bani de la el. De dus trebuie însă să te duci. Altfel l-ai amărî grozav pe bătrân, care te-a îndrăgit, sunt convins de asta... Dar, la urma urmei, fă cum vrei...

Era vădit că vrea să pună capăt acestei discuții neplăcute.

— Abia acum îmi spui să nu iau bani, după ce am făptuit o ticăloșie? Dacă mă lămureai din timp, nu i-aș fi cerut azi leafa.

— Ai făcut-o din proprie inițiativă; n-aș fi crezut că vei avea îndrăzneala să-i ceri bani. Ce să spun, tare sunteți dibaci, voi, cei din ziua de azi. În

vremurile noastre nu mai există tineret, Tatiana Pavlovna.

Era grozav de mânios, și atunci mi-am ieșit și eu din sărite.

— Trebuia să mă socotesc odată cu dumneata. Doar dumneata m-ai silit. Si acum nu știu ce să mă fac.

— Fiindcă veni vorba de bani, Sofia, dă-i imediat lui Arkadi îndărăt cele șaiszeci de ruble. Iar tu, dragul meu, nu te supăra că sunt atât de grăbit să închei socotelile. Citesc în ochii tăi că ți-ai pus în gând să întreprinzi ceva și că ai nevoie... de un capital de rulment... sau cam așa ceva.

— Nu știu ce se citește pe fața mea, dar în orice caz nu m-aș fi așteptat din partea mamei să-ți pomenească despre bani, după ce o rugasem atât de stăruitor să nu-ți spună, i-am răspuns, fulgerând-o pe mama cu privirea. Nici nu se poate închipui cât eram de jignit.

— Arkașa puiule, iartă-mă, pentru Dumnezeu! Era cu neputință să tac...

— Dragul meu, nu fi supărat pe ea că mi-a destăinuit secretele tale, se întoarce el către mine. Și apoi, a făcut-o cu cele mai bune intenții: dragostea de mamă a îndemnat-o să se laude cu noblețea sufletească a fiului ei. Dar, crede-mă, în orice caz aș fi ghicit că ai devenit capitalist. Ai o față atât de cinstită, încât îți trădează toate secretele. Nu ți-am spus eu, Tatiana Pavlovna, că asta urmărește, că are o față cinstită?

— Să lăsăm fața mea cinstită! m-am oțărât eu. Știu că citești adesea în sufletul omului, deși în unele cazuri nu vezi mai departe de vârful nasului. De câte ori m-a uluit puterea dumitale de pătrundere! Da, ai ghicit: am într-adevăr o "idee" a mea. Că te-ai exprimat așa, e, firește, o întâmplare. Totuși nu mă sfiesc să recunosc acest lucru. Nu mi-e teamă și nu mă rușinez!

— Principalul e să nu te rușinezi de ea!

— Dar cu toate acestea n-am să ți-o împărtășesc niciodată.

— Mai bine zis nu mă socotești demn de o asemenea destăinuire. Nici nu-i nevoie, dragul meu. Bănuiesc eu în ce constă esența ideii tale; în orice caz, trebuie să sune cam așa:

*M-oi duce-n sihăstrie...*¹⁹

— Știi, Tatiana Pavlovna, părerea mea e că el vrea... să devină un Rotschild sau ceva asemănător, și să se retragă în propria lui măreție ca într-un turn. De bună seamă că din mărinimie are să ne dea amândurora, și dumitale și mie, câte o pensie — deși mie s-ar putea să nu-mi dea nimic — dar în orice caz n-o să-l mai vedem printre noi. Parcă ar fi Crai Nou, nici nu s-a ivit bine, că și asfințește.

M-am cutremurat. Firește, nu era decât o coincidență: nu știa nimic, vorbise la întâmplare, deși pomenise de Rotschild; dar cum de-mi putuse ghici atât de precis hotărârea de a rupe cu el și de a pleca în lume? Bănuia totul, și de pe acum căuta să bagatelizeze prin cinism o tragedie. Totuși, nu încăpea nici o îndoială că era grozav de furios.

— Mamă, iartă-mi izbucnirea, dar știu că lui Andrei Petrovici e cu neputință să-i ascunzi ceva, am spus eu, râzând silit, încercând să întorc

¹⁹Vers dintr-o cunoscută romanță a timpului.

totul în glumă.

— Bine faci că râzi, e cea mai bună soluție. Nici nu-ți închipui cât de mult câștigă fiecare om când râde, chiar și ca înfățișare. Vorbesc cât se poate de serios. Vezi, Tatiana Pavlovna, el are totdeauna un aer de parcă ar fi preocupat de ceva atât de important, încât până și pe el îl stingherește.

— Te rog foarte mult, Andrei Petrovici, să fii la locul dumitale.

— Ai dreptate, dragul meu, totuși trebuie să ne lămurim până la capăt, ca să nu mai reluăm niciodată această discuție. Purtarea ta dovedește că ai venit la Petersburg cu gândul de a te răzvrăti — iată tot ce am înțeles din motivele care te-au adus la noi. Ca să nu mai pomenesc de intenția ta evidentă de a ne da gata. Unde mai pui că de o lună de când ești în casa noastră ne tot bruftuluiești, cu toate că un om inteligent ca tine ar putea să lase bruftuluiala pe seama celor care n-au alt mijloc de a se răzbuna pe oameni pentru propria lor mediocritate. Te ascunzi întotdeauna de noi, deși expresia ta cinstită și obrajii tăi rumeni sunt o dovadă grăitoare că poți privi pe oricine în ochi cu conștiința curată. E o ipohondrie, Tatiana Pavlovna; nu pot pricepe de ce or fi azi cu toții ipohondri?

— De vreme ce nici măcar n-ai știut unde am crescut, cum vrei să știi de unde mi se trage ipohondria?

— Va să zică, asta-i buba! Te simți jignit fiindcă am uitat unde ți-ai petrecut copilăria?

— Nici gând, te rog să nu-mi atribui asemenea neghiobii! Ai auzit, mamă, că Andrei Petrovici m-a lăudat adineauri pentru că am râs; dacă-i așa, atunci hai să râdem cu toții, ce rost are să stăm ca niște momâi? Nu vrei să vă povestesc niște anecdote despre mine, cu atât mai mult cu cât Andrei Petrovici e străin de tot ce-am pătit.

Fierbeam de mânie. Știam că nu vom mai sta niciodată împreună, ca acum, și că o dată plecat din casă, nu-i voi mai trece niciodată pragul. Și tocmai fiindcă eram în preziua despărțirii, îmi pierdusem cumpătul. De altfel, el însuși provocase această scenă finală.

— Ar fi desigur foarte drăguț din partea ta, cu condiția să fie într-adevăr amuzant, zise el, privindu-mă atât de pătrunzător, de parcă ar fi vrut să-mi citească în suflet. Te-au lăsat cam necioplit aceia care te-au crescut, deși, în general, te prezinți destul de bine. Nu-i așa că-i drăguț astăzi băiatul, Tatiana Pavlovna? Bine faci că deschizi, în sfârșit, pachetele cu dulciuri.

Totuși, Tatiana Pavlovna nu-și descreți fruntea. Nici măcar nu întoarse capul; continua să așeze dulciurile pe farfuriile care-i fuseseră aduse între timp. Mama ședea, buimăcită, presimțind și înțelegând, firește, că totul se va sfârși prost. Soră-mea îmi făcu pentru a doua oară semn cu cotul.

— Aș vrea numai să vă povestesc prima întâlnire a unui tată cu iubitul său fiu, am început eu cât se poate de firesc. Scena s-a petrecut "acolo unde a fost crescut copilul..."

— Dragul meu, oare povestea n-are să fie... cam plicticoasă? Știi prea bine că *tous les genres*...²⁰

— Nu te încrunta, Andrei Petrovici, n-am de fel intenția pe care mi-o

²⁰Frază citată din prefața lui Voltaire la piesa sa *L'enfant prodigue*.

atribui. Nu vreau decât să vă fac să râdeți.

— Să dea Dumnezeu, băiete dragă. Nu mă îndoiesc că ne iubești pe toți și că... nu vrei să ne strici plăcerea de a fi împreună, îngăimă el, silindu-se să pară liniștit.

— Tot pe fața mea ai citit că te iubesc?

— Da, într-o oarecare măsură...

— Dacă-i așa, atunci de mult am citit și eu pe fața Tatianei Pavlovna că e îndrăgostită de mine. Nu te uita așa fioros la mine, Tatiana Pavlovna! Întotdeauna e mai bine să râzi!

Ea se întoarce brusc spre mine și mă privi lung, pătrunzător:

— Ia seama! mă amenință ea cu degetul, însă atât de serios, încât nu putea fi vorba de un răspuns la gluma mea stupidă. Era mai degrabă un avertisment, parcă ar fi vrut să-mi spună: "Nu cumva s-o iei razna!"

— Cum se poate, Andrei Petrovici, să nu-ți aduci aminte de prima noastră întâlnire?!

— Zău că am uitat dragul meu, te rog din suflet să mă ierți. Tot ce-mi amintesc e că s-a întâmplat foarte demult, dar unde anume, nu știu...

— Mamă, dumneata îți aduci aminte când ai venit să mă vezi la țară, unde am crescut, pe vremea când n-aveam decât vreo șase, șapte ani? Ori poate nu este decât o nălucire de-a mea, poate că am visat doar că ai venit vreodată să mă vezi? De mult voiam să te întreb, dar am tot amânat. Acum a venit vremea să-mi răspunzi.

— Vai de mine Arkașenka, se poate? Doar am fost de trei ori la Varvara Stepanovna; prima oară m-am dus când abia împliniseși un an, a doua oară, când aveai vreo trei anișori și ultima oară, când trecuseși de șase ani.

— Bine că am aflat, în sfârșit, că de o lună întreagă tot voiam să te întreb.

Deodată, mama s-a înroșit, năpădită de valul amintirilor, și m-a privit cu duioșie:

— Într-adevăr Arkașenka, de pe atunci îți aduci aminte de mine?

— N-aș putea spune că mi-aduc aminte, sau că știu ceva precis, mi-a rămas însă pentru toată viața în inimă chipul dumitale și sentimentul că ești mama mea. De timpul petrecut în sat îmi aduc aminte ca prin vis, până și pe dădaca mea am uitat-o cu desăvârșire. Și de Varvara Stepanovna îmi aduc aminte destul de vag, și asta numai fiindcă umbla legată la fâlci, pesemne o dureau dinții. Mai văd apoi copacii uriași din jurul casei, niște tei, pare-mi-se, lumina puternică a soarelui pătrunzând prin ferestrele deschise, grădinița plină de flori, o potecă, iar despre dumneata, mamă, am păstrat o singură amintire limpede: clipa când m-ai ridicat în brațe ca să primesc împărtășania și să sărut potirul; eram în biserica din sat, vara, și un porumbel a trecut în zbor pe sub cupolă, de la o fereastră la alta...

— Doamne, chiar așa s-a petrecut! exclamă mama, împreunându-și palmele. Parcă văd și acum porumbelul! Când te apropiai de potir, ai început să te zbați și să strigi: "Un porumbel, un porumbel!"

— Chipul dumitale, sau măcar expresia iui, mi s-a întipărit atât de bine în minte, încât, peste cinci ani, la Moscova, te-am recunoscut imediat, deși

nimeni nu-mi spusese că ești mama mea. Iar când m-am întâlnit pentru prima oară cu Andrei Petrovici, a trimis pe cineva să mă ia de la familia Andronikov, unde lăncezeam de vreo cinci ani, ce-i drept, destul de voios și de senin. De locuința lor, dintr-o clădire a statului, îmi aduc aminte până în cele mai mici amănunte, ca și de toate doamnele și domnișoarele care au îmbătrânit atât de mult de atunci, de traiul îmbelșugat din casă; parcă îl văd și azi pe Andronikov cărând cu sacii alimentele din piață: păsări, pește, porci, sau la masă, când ne turna supă în farfurii, în locul soției dumisale pline de ifose, care nu catadicsea s-o facă, ceea ce stârnea de fiecare dată râsul comensalilor și în primul rând pe al lui. Acolo am și învățat franțuzește, de la domnișoare; dar mai mult decât orice îmi plăceau fabulele lui Krâlov; învățasem o mulțime pe de rost și în fiecare zi îi declamam câte una lui Andronikov, dând buzna în mica lui odaie de lucru, fără să-mi pese dacă e ocupat sau nu. Și tocmai datorită unei fabule am și ajuns să te întâlnesc, Andrei Petrovici... Mi se pare că începi să-ți aduci și dumneata aminte.

— Foarte vag, dragul meu. Parcă mi-ai recitat atunci ceva... O fabulă sau un fragment din *Prea multă minte strică*, dacă nu mă înșel... Tu însă ai o memorie uluitoare!

— Aici nu-i vorba de memorie. De întâmplările acestea nu-i nevoie să-mi amintesc, pentru că le-am avut prezente în minte toată viața.

— Bravo, bravo, dragul meu, ai izbutit să mă înviiorezi.

Spunând aceste vorbe, zâmbi, iar după el începură să zâmbească și maică-mea și soră-mea. Treptat, încordarea slăbea. Numai Tatiana Pavlovna, care, după ce pusese dulciurile pe farfurii, se așezase într-un colț, mă urmărea tot timpul cu o privire sinistă.

— Iată cum s-au întâmplat lucrurile, am continuat. Într-o bună dimineață, a venit să mă ia protectoarea mea din copilărie, Tatiana Pavlovna, care întotdeauna apărea pe neașteptate, ca la teatru. M-a urcat într-o trăsură și m-a dus într-o casă boierească foarte somptuoasă. Fanariotova cumpărase pe vremuri această casă de la dumneata, Andrei Petrovici, și, când plecase în străinătate, te lăsase să locuiești acolo în lipsa ei. Pe atunci purtam, de obicei, o hăinuță simplă de copil, dar în ziua aceea îmi dăduseră rufe fine și mă îmbrăcaseră într-un veston albastru elegant. Tatiana Pavlovna se învârtise toată ziua în jurul meu și-mi cumpărase o mulțime de lucruri. Eu însă n-aveam astâmpăr, mă plimbam prin odăile pustii și mă admiram în toate oglinzile. Așa s-a întâmplat că a doua zi dimineață, pe la ora zece, rătăcind prin toată casa, m-am trezit pe neașteptate în biroul dumitale. Te mai zărisem și în ajun, în clipa când am intrat pe ușă, dar numai în fugă. Coborai tocmai scara, te-ai urcat în trăsură și ai plecat undeva; cum atunci veniseși singur la Moscova, după o absență îndelungată și numai pentru scurt timp, toată lumea se grăbea să te invite, așa că nu erai aproape niciodată acasă. Când ai dat cu ochii de mine și de Tatiana Pavlovna, ai exclamat doar: "Ah!" și nici nu te-ai oprit măcar.

— Cu câtă căldură redă toate amănuntele! mă întrerupse Versilov, adresându-se Tatianei Pavlovna, care întoarse însă capul și nu răspunse.

— Parcă văd și acum cât erai de impunător și de chipeș. E îngrozitor

cum ai putut să îmbătrânești și să te urâtești în nouă ani — te rog să mă ierți că ți-o spun fără înconjur; deși trebuie să fi avut pe atunci vreo treizeci și șapte de ani, mi-era mai mare dragul să te privesc; părul foarte bogat și negru, fără un fir cărunt, îți lucea ca lacul; mustățile și favoriții păreau potrivite de mână unui bijutier — căci nu găsesc alt cuvânt; aveai o față albă și mată, nu de o paloare bolnăvicioasă, ca acum, ci întocmai ca a fiicei dumitale. Anna Andreevna, pe care am avut cinstea s-o întâlnesc astăzi; ochii întunecați îți ardeau, iar dinții îți sclipeau, mai ales atunci când râdeai. Și când am intrat pe ușă, m-ai măsurat cu privirea și ai început să râzi. Eu nu înțelegeam prea multe pe atunci, și poate de aceea zâmbetul dumitale mi-a înveselit inima. Era dimineața, și purtai o haină de catifea de un albastru închis, la gât o eșarfă de culoarea "Solferino" și o cămașă splendidă, garnisită cu dantelă "d'Alencon". Stăteai în fața oglinzii cu un caiet în mână și învățai să declami ultimul monolog al lui Ceațki, revenind mereu la ultima exclamație: *Chemați cupeul, cupeul meu*²¹!!"

— Ah, Doamne, strigă Versilov, chiar așa a fost! Deși mă aflam la Moscova doar pentru puțin timp, am primit să joc rolul lui Ceațki la o reprezentație de amatori organizată în casa Alexandrei Petrovna Vitovtova, deoarece Jileiko, protagonistul, se îmbolnăvise.

— Și uitaseși. Într-adevăr? zise Tatiana Pavlovna, râzând.

— Numai datorită lui mi-am amintit. Recunosc însă că cele câteva zile petrecute atunci la Moscova au fost poate cele mai fericite din viața mea! Pe vremea aceea eram încă toți atât de tineri... Și cu toții așteptam cu atâta înfrigurare... Câte nu mi s-au întâmplat atunci, la Moscova... Dar continuă, dragul meu, de astă dată ai făcut foarte bine că mi-ai amintit de toate cu de-amănuntul.

— Eu stăteam în fața dumitale, te priveam, și deodată am strigat: "Vai ce frumos, parcă ai fi chiar Ceațki!" Te-ai întors spre mine și m-ai întrebat: "Cum, ai și auzit de Ceațki?" Te-ai așezat apoi pe divan și ai început să bei cafea, atât de bine dispus, încât îmi venea să te sărut. Atunci ți-am povestit că toată familia Andronikov citește foarte mult, iar domnișoarele știu o mulțime de versuri pe dinafară, că adesea joacă pentru plăcerea lor scene din *Prea multă minte strică* și că săptămâna trecută citiseră seară de seară, cu glas tare, *Povestirile unui vânător*, dar că mie îmi plac cel mai mult fablele lui Krâlov, pe care le știu pe de rost. Mi-ai cerut numaidecât să-ți declam ceva și atunci ți-am recitat *Peșitul fetei năzuroase: Un mire-și căuta, fata de măritat*.

— Exact! Exact! Abia acum îmi aduc aminte de toate! exclamă iar Versilov. Și de tine, dragul meu. Îmi amintesc perfect: erai pe atunci un băiețuș atât de drăguț, chiar isteț, și îți jur că și tu te-ai schimbat în rău în acești nouă ani.

În clipa aceea au izbucnit cu toții în râs, chiar și Tatiana Pavlovna. Era limpede că Andrei Petrovici a binevoit să facă o glumă numai ca să-mi "plătească" cu aceeași monedă observația mea usturătoare că îmbătrânise.

²¹ "*Chemați cupeul, cupeul meu* " — replica finală ajunsă celebră, din piesa lui Griboedov *Prea multă minte strică*.

Gluma a fost atât de potrivită, încât i-a înveselit pe toți.

— În timp ce recitam, dumneata zâmbeai, dar n-am ajuns nici la jumătatea poeziei, când m-ai oprit, ai sunat și ai poruncit servitorului s-o poftască pe Tatiana Pavlovna, care a venit într-un suflet și atât de veselă, încât eu, deși o văzusem în ajun, era cât pe-acți să n-o mai recunosc. Am început din nou să recit *Pețitul fetei năzuroase* și în fața ei, și am spus-o admirabil până la capăt; până și Tatiana Pavlovna a zâmbit, iar dumneata, Andrei Petrovici, mi-ai strigat chiar "bravo" și ai declarat cu însuflețire că dacă aș fi recitat *Greierile și furnica*, n-ar fi fost de mirare, ca la vârsta mea, un băiețuș inteligent s-o recite inteligent, dar o fabulă ca asta:

*Un mire-și căuta, fata de măritat,
Și asta nu-i păcat.*

"Ai auzit cu cât haz a spus: «Și asta nu-i păcat!»" Într-un cuvânt, erai entuziasmat și numaidecât ai început să vorbești franțuzește cu Tatiana Pavlovna, care s-a încruntat pe loc și a încercat să te contrazică, din ce în ce mai furioasă; dar cum e cu neputință să-i ții piept lui Andrei Petrovici când i s-a năzărit ceva, Tatiana Pavlovna s-a grăbit să mă ducă repede în camera ei, unde m-a spălat din nou pe față, pe mâini, mi-a schimbat cămașa, mi-a dat cu pomadă pe păr, ba chiar mi l-a și încrețit cu fierul. Mai târziu, spre seară, i-a îmbrăcat și Tatiana Pavlovna atât de elegant, cum nici nu m-aș fi așteptat, și am plecat împreună cu trăsura. Spectacolul de amatori de la Vitovtova a fost prima reprezentație de teatru pe care am văzut-o în viața mea. Niciodată până atunci nu-mi fusese dat să văd atâtea lumânări și candelabre, cucoane, ofițeri, generali, domnișoare, o cortină, atâtea scaune înșirate! Tatiana Pavlovna și-a ales un loc modest, în ultimele rânduri, și m-a așezat lângă ea. Erau, firește, și alți copii de vârsta mea acolo, dar eu nici nu i-am luat în seamă, fiindcă așteptam cu sufletul la gură să înceapă reprezentația. Când ai apărut dumneata, Andrei Petrovici, eram atât de entuziasmat, atât de emoționat, de-mi dăduseră și lacrimile — de ce oare, nu am înțeles nici până azi. "Ce mi-o fi stârnit acele lacrimi de entuziasm!" mă tot întreb eu de nouă ani încoace și, de câte ori îmi aduc aminte de ele, mă cuprinde furia. Ur-măream comedia cu răsuflarea tăiată. Tot ce înțelegeam, firește, era că ea îl înșelase pe el și că de el își băteau joc niște proști, niște netrebnici care nu prețuiau nici cât degetul lui cel mic. Când a ajuns la tirada de la bal, mi-am dat seama că a fost înjosit și jignit, că îi acuză pe toți acei nemernici, iar că el e cu adevărat măreț! De bună seamă că și cunoștințele căpătate în casa Andronikov m-au ajutat să înțeleg piesa, dar mai ales interpretarea durnitală, Andrei Petrovici! Eram doar pentru prima oară la teatru! Iar după replica finală a lui Ceățki, când acesta strigă: "*Chemați cupeul, cupeul meu!*" (și ai spus-o strașnic), am sărit de pe scaun și, împreună cu toată sala, care izbucnise în aplauze, am bătut și eu din palme și am strigat cât mă ținea gura: "Bravo!" Țin minte ca astăzi, cum în clipa aceea am simțit că mi se înfige parcă un ac în spate, ceva mai jos de șale; era Tatiana Pavlovna, care mă ciupise cu furie, dar eu nici n-am băgat-o în seamă. Se înțelege că îndată

după ce s-a terminat reprezentația, Tatiana Pavlovna s-a grăbit să mă ducă acasă. "Doar n-ai fi vrut să rămâi și tu la dans? Numai din cauza ta a trebuit să plec și eu", m-ai boscorodit dumneata, Tatiana Pavlovna, cât a ținut drumul cu trăsura. Toată noaptea am avut halucinații, iar a doua zi, de la ora zece, am stat de strajă lângă biroul dumitale: ușa era întredeschisă și înăuntru se aflau câțiva inși cu care discutai afaceri; mai târziu ai plecat pe neașteptate și ai lipsit toată ziua, iar noaptea, când te-ai întors, n-am mai putut să te văd. Ce anume aș fi vrut să-ți spun nu mai țin minte. Desigur că nici atunci nu știam prea bine, totuși doream din toată inima să te văd cât mai degrabă. Dar a doua zi de dimineață, pe la ora opt, ai binevoit să pleci la Serpuhov; îți vânduseși de curând moșia de lângă Tuia, ca să mai scapi de datorii, și îți păstraseși o sumă destul de frumușică, de aceea ți-ai și îngăduit, de altfel, să vii la Moscova, unde nu te-ai putut arăta multă vreme de teama creditorilor; dintre creditorii, numai bădăranul acela de la Serpuhov nu se declarase mulțumit cu jumătate din suma pe care i-o datorai. Tatiana Pavlovna nici n-a catadicsit să răspundă la întrebările mele: "Nu-i treaba ta! E destul să știi că de poimâine te duc la internat; pregătește-ți lucrurile, ia-ți caietele, strânge-ți cărțile, învață-te să-ți faci singur bagajul, domnule, doar n-oi fi vrând să ajungi un trântor!" Și tot așa m-ai boscorodit și m-ai muștruluit timp de trei zile, Tatiana Pavlovna! În cele din urmă, copilul nevinovat și îndrăgostit de dumneata, Andrei Petrovici, a ajuns la pensionul Touchard, după cum hotărâseși, și oricât s-ar părea că întâlnirea noastră n-a fost decât un incident stupid, totuși — mă crezi ori nu — dar peste șase luni am vrut să fug de la Touchard, ca să vin la dumneata!

— Ai povestit admirabil, m-ai făcut să re trăiesc totul aievea, rosti Versilov tăios. Însă ceea ce m-a surprins mai ales în povestirea ta a fost bogăția de amănunte, unele mai ciudate ca altele, bunăoară cele privitoare la datoriile mele. Lăsând la o parte faptul că unele denotă destulă lipsă de delicatețe, mă mir cum ai ajuns la ele!

— Mă întrebi de unde știu atâtea amănunte? Atunci sunt nevoit să-ți repet că de nouă ani nici n-am făcut altceva decât să adun informații cât mai amănunțite despre dumneata.

— Ciudată mărturisire, dar și mai ciudată ocupație! Cum ședea tolănit în fotoliu, se întoarse pe o parte și chiar căscă încet, nu știu dacă dinadins sau nu.

— Ei, ce zici, să povestesc mai departe cum am vrut să fug de la Touchard, ca să te văd?

— Oprește-l, Andrei Petrovici. Bagă-i mințile în cap și dă-l afară, izbucni Tatiana Pavlovna.

— Nu se poate Tatiana Pavlovna, îi răspunse Versilov grav, vezi bine că Arkadi urmărește ceva, de aceea trebuie să-l ascultăm neapărat până la capăt. Lasă-l să vorbească! N-are decât să-și verse tot năduful și să se răcorească, mai ales că asta și vrea. Dă-i drumul, dragul meu. Poți să începi o nouă poveste, deși numai nouă nu e, căci eu îi cunosc sfârșitul, n-ai grijă!

— Că am fugit la dumneata, mai bine zis că am vrut să fug, e lesne de înțeles! Îți mai amintești, Tatiana Pavlovna, că la două săptămâni după ce

m-ai dus acolo, Touchard ți-a scris o scrisoare. Mai târziu, Maria Ivanovna mi-a arătat și mie scrisoarea, pe care o găsisese printre hârtiile răposatului Andronikov. Lui Touchard i se năzărise deodată că a cerut prea puțini bani și de aceea te-a încunoștiințat în scris, "cu onoare", că la pensionul lui sunt educați prinți și copii de senatori și că socotește sub demnitatea lui să țină un elev cu o origine ca a mea dacă nu i se plătește mai mult.

— *Mon cher*, ai putea...

— Fii pe pace, l-am întrerupt eu, voiam doar să spun câte ceva despre Touchard. Dumneata, Tatiana Pavlovna, i-ai răspuns de la țară, două săptămâni mai târziu, cu un refuz categoric. Parcă-l văd și acum intrând, roșu ca un rac, în camera noastră de studiu. Era un prăpădit de franțuz, foarte mititel și îndesat, la vreo patruzeci și cinci de ani, care într-adevăr era de baștină din Paris. Un fost cizmar, bineînțeles, dar care de foarte multă vreme ajunsese profesor titular de limbă franceză și obținuse, deși era cât se poate de incult, o seamă de gradații și distincții de care era grozav de fudul. În pensionul lui nu eram decât vreo șase elevi, printre care se afla, într-adevăr, și nepotul unui senator de la Moscova; pe toți ne socotea ca făcând parte din familie și ne lăsa mai mult în grija soției lui, o cucoană foarte afectată, fiica unui funcționar rus. În primele două săptămâni, mi-am dat grozav de multă importanță față de colegii mei, lăudându-mă cu surtucul albastru și cu tăticul meu, Andrei Petrovici, iar întrebările lor, de ce mă numesc Dolgoruki, nu mă tulburau câtuși de puțin, tocmai fiindcă nu știam nici eu de ce.

— Andrei Petrovici! strigă Tatiana Pavlovna aproape amenințător. Maică-mea, dimpotrivă, mă asculta cu încordare și se vedea că ar fi vrut să continue.

— Touchard... așa-i, mi-aduc aminte cât era de mărunțel și de agitat, mormăi Versilov printre dinți. Dar îmi fusese recomandat călduros de persoane demne de încredere...

— Touchard a intrat cu scrisoarea în mână și s-a apropiat de masa mare de stejar în jurul căreia ședeam toți șase și toceam, m-a înșfăcat de umăr, m-a smucit de pe scaun și mi-a poruncit să-mi iau caietele. "Locul tău nu e aici, ci dincolo!" îmi strigă, arătându-mi spre cămăruța cât o cușcă din stânga vestibulului, unde se găseau o masă de brad, un scaun împletit și un divan îmbrăcat în mușama, întocmai ca în odăița mea de aici, de la mansardă. Am trecut dincolo, uluit și foarte speriat, căci până atunci nimeni nu se purtase atât de brutal cu mine. Peste o jumătate de oră, când Touchard a părăsit odaia de studiu, am început să schimb priviri și să râd cu colegii mei, care desigur făceau haz pe socoteala mea, dar eu nu-mi dădeam seama de asta, ci credeam că râdem cu toții, fiindcă scena mi se păruse caraghioasă. În clipa aceea, Touchard a dat iar buzna înăuntru, m-a apucat de ciuf și m-a târât afară. "Tu n-ai ce căuta alături de acești copii de nobili, tu, care prin originea ta mizerabilă nu te deosebești prin nimic de un lacheu!" Și mi-a tras o palmă peste obrazul buclat și rumen. Se vede că-i plăcuse, fiindcă m-a mai plesnit de două ori. Plângeam cu sughițuri și eram îngrozitor de mirat. Un ceas întreg am stat cu capul rezemat în mâini și nu m-am putut opri din plâns. Mi-era cu neputință să înțeleg ceea ce mi se întâmplase. Nici azi nu pricep

cum de-a putut Touchard, în fond un om de treabă, care, deși străin, s-a bucurat atât de mult când țăranii ruși au scăpat din iobăgie, cum de-a putut el să bată un biet copil neștiutor. De altfel, eram numai mirat și nu jignit, căci pe atunci nu cunoșteam încă acest sentiment. Bănuiam că trebuie să fi făcut vreo pozna, dar că, deîndată ce mă voi cuminți, voi fi iertat, mă vor lăsa să mă veselesc cu ceilalți, să mă joc cu ei în curte, pe scurt, că voi trăi iar cu toții în cea mai bună înțelegere.

— Da, dragul meu, dacă aș fi știut... rosti Versilov trăgănat, cu oarecare supărare, zâmbind plictisit. Nu m-aș fi așteptat ca Touchard să fie atât de ticălos! De altfel, eu tot mai sper că odată și odată ai să-ți calci pe inimă și ai să ne ierți, că în cele din urmă vom trăi cu toții în cea mai bună înțelegere.

Căscă din nou, de astă dată cât îl ținea gura.

— Păi eu nu învinuiesc pe nimeni, zău că nu, și te rog să mă crezi că nu mă plâng de Touchard! am strigat eu, cam descumpănit. Și apoi, nu m-a bătut decât vreo două luni. Mi-amintesc că tot voiam să-l îmbunesc, mă repezeam să-i sărut mâinile, și i le tot sărutam, plângând de mama focului. Colegii își băteau joc de mine și mă disprețuiau, fiindcă de la un timp Touchard mă folosea ca pe o slugă, poruncindu-mi să-l ajut când se îmbrăca. În acele momente mi-a prins bine originea mea și instinctiv mă purtam ca un lacheu. Mă străduiam din răputeri să-i intru în voie și nu mă simțeam cătuși de puțin umilit, pentru că pe atunci nu eram încă în stare să înțeleg ce-i umilința. Și până în ziua de azi mă mir cum de-am putut să fiu atât de prost, încât să nu înțeleg cu cât sunt mai prejos decât ceilalți. Ce-i drept, încă de pe atunci colegii mei m-au lămurit în mare măsură, și a fost o școală bună. Touchard, în loc să mă mai plesnească peste obraz, a luat obiceiul să mă lovească cu genunchiul în spate, iar peste vreo șase luni a sfârșit prin a mă și mângâia din când în când... Dar măcar o dată pe lună mă bătea negreșit, ca să-mi aducă aminte cine sunt și să nu-mi iau nasul la purtare. În curând, m-a lăsat să stau iarăși împreună cu ceilalți copii, dar nici o singură dată în timp de doi ani și jumătate n-a uitat că am o situație socială inferioară celorlalți și, probabil numai ca să mi-o amintească, îmi cerea mereu diferite servicii, destul de mărunte de fapt.

M-am hotărât, sau mai bine zis am simțit dorința să fug abia după vreo cinci luni de la primele două luni de chinuri. În general, am fost toată viața un om șovăielnic. Seara, când mă culcam și-mi trăgeam plapuma peste cap, începeam să-mi făuresc fel de fel de vise în legătură cu dumneata, Andrei Petrovici, și numai cu dumneata, de ce anume, n-aș putea spune. Mă urmăreai până și în somn. În primul rând, visam cu înfrigurare că într-o zi ai să intri deodată pe ușă, eu am să mă arunc în brațele dumitale, iar dumneata ai să mă iei de acolo și ai să mă duci acasă, în biroul acela, și iarăși o să mergem la teatru și așa mai departe. Dar principalul era că n-o să ne mai despărțim, căci la asta țineam cel mai mult! Dar dimineața, de cum mă trezeam, mă loveam din nou de glumele răutăcioase și disprețuitoare ale băieților, unul dintre ei a început să mă bată de-a binelea, poruncindu-mi să-i aduc cizmele, mă înjura, aruncându-mi în față cele mai murdare porecle, căutând mai cu seamă să-mi explice originea mea, spre hazul celor de față.

Când apărea, în sfârșit, Touchard, în sufletul meu se dezlănțuia o adevărată furtună. Simțeam că atâta vreme cât voi rămâne acolo, nu mă vor ierta niciodată — o, încetul cu încetul ajunsesem să înțeleg ce anume nu aveau să-mi ierte și în ce consta vina mea! De aceea m-am și gândit să fug. Gândul acesta m-a muncit două luni încheiate, până când, prin luna septembrie, m-am hotărât, în sfârșit. Am așteptat o sâmbătă, când colegii mei plecau să-și petreacă duminica în familie, și, între timp, mi-am pregătit cu grijă o legăturică, în care am pus lucrurile cele mai trebuincioase, cât despre bani — toată averea mea era de două ruble. Voiam să fug după ce avea să se întunece. "Atunci am să cobor scara, îmi ziceam, am să ies pe ușă și am s-o iau la picior." Încotro? Știam că Andronikov fusese transferat la Petersburg, așa că eram hotărât să caut casa Fanariotovei de pe Arbat, aveam să umblu toată noaptea pe străzi, să mă ascund undeva, iar de dimineață aveam să intru în curte și să întreb pe cineva; unde-i Andrei Petrovici acum, și, dacă nu se află la Moscova, atunci în ce oraș sau în ce țară a plecat? După ce aveam să aflu precis unde e, aveam să pornesc mai departe și în drum aveam să întreb un trecător pe la ce barieră trebuie să ies ca să ajung în orașul cutare, ca apoi s-o iau în direcția aceea și să merg înainte, tot înainte. Ziua aveam să umblu, iar noaptea să mă ascund într-un tufiș, hrănindu-mă cu pâine goală, căci de două ruble puteam doar cumpăra destulă pâine, să-mi ajungă pe vreme îndelungată. Sâmbătă n-a fost însă chip să fug, așa că a trebuit să amân pe a doua zi, dar în duminica aceea, ca un făcut, Touchard a plecat cu nevastă-sa undeva și în toată casa n-am rămas decât eu cu Agafia. Așteptam, plictisit și nerăbdător, să se însereze, parcă mă văd și azi stând la fereastra salonului și privind afară căsuțele de lemn, ulița prăfuită pe care rar se ivea câte un trecător. Touchard locuia chiar la marginea orașului, de la fereastră se și vedea bariera. "Nu cumva pe aici va trebui să ies?" mi-a trecut deodată prin minte. Era o vreme ca astăzi, soarele de un roșu-aprins cobora spre asfințit, cerul era tot atât de rece, iar vântul tăios ridica nori de praf, întocmai ca acum. În cele din urmă, s-a întunecat de-a binelea. M-am dus la icoană și am început să mă rog cât am putut mai repede, căci mă grăbeam. Mi-am luat legăturica și, pe când coboram scara în vârful picioarelor, îmi bătea inima de teamă să nu mă audă Agafia din bucătărie. Ușa era încuiată. Am întors cheia în broască și deodată m-am trezit în noaptea întunecată și de nepătruns, care mă învălui ca și necunoscutul fără de sfârșit și plin de primejdii, iar vântul îmi și smuci cu putere șapca din cap. Când să ies pe ușă, a răsunat deodată de pe partea cealaltă a străzii un glas răgușit de bețiv, care înjura cât îl ținea gura. Am șovăit o clipă, m-am uitat în jur și apoi m-am întors încet, am urcat scara în vârful picioarelor; m-am dezbrăcat, căutând să nu fac zgomot, mi-am desfăcut legăturica și m-am trântit pe pat cu fața în jos, fără o lacrimă și fără un gând, dar din momentul acela, Andrei Petrovici, s-a trezit în mine rațiunea! Chiar din momentul acela, când mi-am dat seama că, după ce eram un lacheu, mai eram pe deasupra și un laș, am intrat pe făgașul meu adevărat.

— Iar din acest moment m-am dumerit și eu o dată pentru totdeauna ce pramatie ești! izbucni Tatiana Pavlovna, sărind ca arsă; intervenția ei era atât

de neașteptată, încât m-a descumpănit. Nu numai atunci ai fost un lacheu, dar și azi te porți ca un lacheu, suflet de slugă ce ești! Ce-ar fi pierdut Andrei Petrovici dacă te dădea ucenic la un cizmar? Și-ar fi făcut chiar o pomană cu tine, fiindcă ai fi învățat o meserie. Cine ar fi putut să i-o ia în nume de rău sau să-i pretindă mai mult. Taică-tău, Makar Ivanâci, nu numai că l-a rugat, dar a și stăruit ca voi, copiii, să rămâneți niște oameni de rând, de teapa lui. Nu, nu ești în stare să prețuiești faptul că te-a ținut la școală, până la universitate, că mulțumită lui ai câștigat anumite drepturi! Pentru că l-au zeflemisit niște băiețași, dumnealui a jurat să se răzbune pe întreaga omenire... Nemernicule!

Mărturisesc că m-a uluit această izbucnire. M-am ridicat și m-am uitat câțva timp buimac în jur, neștiind ce să fac. În cele din urmă, m-am întors spre Versilov.

— Să știi că într-adevăr de la Tatiana Pavlovna am aflat acum ceva nou, i-am spus hotărât. E adevărat că sunt lacheu până în măduva oaselor dacă mă declar mulțumit că Versilov nu m-a dat ucenic la cizmar. În loc să mă las înduioșat de așa-zisele drepturi, mai am și pretenții la dragostea lui, îi cer să se poarte ca un tată... Firește că m-am dovedit un suflet de slugă! Mamă, de opt ani mă apasă pe suflet cum te-am primit atunci când ai venit singură la Touchard să mă vezi. Dar să trecem peste asta. Tatiana Pavlovna n-o să mă lase să povestesc acum. Dar până mâine poate ne mai vedem, mamă. Ascultă, Tatiana Pavlovna! Ce te faci dacă sunt în așa măsură lacheu, încât nu pot admite cu nici un preț ca cineva să se căsătorească pentru a doua oară, atâta timp cât îi mai trăiește nevasta?! Și asta era cât pe-acți să i se întâmple lui Andrei Petrovici, la Ems! Mamă, când n-ai să mai vrei să stai cu un bărbat care e în stare să se însoare mâine cu alta, să-ți aduci aminte că ai un fiu și că acesta îți făgăduiește să te respecte toată viața, să-ți aduci aminte și să vii la mine, dar cu o condiție: "Ori el, ori eu!" Primești, mamă? Nu-ți cer să-mi răspunzi numaidecât: știu că la astfel de întrebări nu se poate răspunde pe loc...

N-am mai putut continua; de înfierbântat ce eram, îmi pierdusem șirul gândurilor. Maică-mea pălise toată, buimăcită, fără să poată scoate un cuvânt. Tatiane Pavlovna îi umbla gura ca o moară stricată, de nici nu înțelegeam ce spune, am simțit doar cum m-a înghiontit de vreo două ori în umăr. Îmi amintesc numai că am auzit-o strigând că aș fi un "prefăcut", un suflet mărunț și cârcotaș, care încearcă să prostească lumea. Versilov ședea nemișcat și foarte serios, fără o umbră de zâmbet pe față. L-am lăsat și m-am dus sus, în camera mea. Numai soră-mea m-a petrecut cu o privire muștrătoare până la ușă; în clipa când ieșeam, am văzut-o clătinând dojenitor din cap.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

Descriu aceste scene fără să mă cruț, ca să-mi amintesc cât mai bine de toate și să reconstitui întreaga atmosferă de atunci. Când am ajuns sus, în

camera mea, nu știam dacă trebuie să mă simt rușinat sau mulțumit, ca un om care și-a făcut datoria. Să fi avut cât de puțină experiență, aș fi știut că în astfel de cazuri, cea mai mică îndoială e un indiciu defavorabil. Și apoi, mai era ceva care mă împiedica să văd limpede situația: nu știu de ce, dar eram foarte bucuros, în ciuda îndoielilor și a sentimentului că mă făcusem de râs. Chiar și faptul că Tatiana Pavlovna mă ocărâse cu atâta răutate mi se părea ridicul și amuzant, în loc să mă înfurie, pesemne fiindcă izbutisem să rup odată lanțurile și mă simțeam pentru prima oară un om liber.

Totodată îmi dădeam seama că îmi îngreuiasem singur situația: mi se lăsa ca o ceață pe creier când mă gândeam ce să fac cu scrisoarea referitoare la moștenire. Acum desigur toată lumea va crede că vreau să mă răzbun pe Versilov. Dar încă jos, în toiul discuției, luasem hotărârea să rezolv problema scrisorii printr-un arbitraj și mi-l alesesem ca arbitru pe Vasin, iar dacă el n-avea să primească, îmi pusesem în gând să recurg la altă persoană — știam eu la cine. Într-o bună zi, am să mă duc anume la Vasin, iar după aceea am să mă ascund pe multă vreme, pe câteva luni, pentru ca toată lumea, și mai ales Vasin, să mă creadă dispărut; poate doar cu maică-mea și cu soră-mea am să mă mai întâlnesc din când în când, îmi ziceam eu. În cap mi se învălmășeau tot felul de gânduri, de planuri; simțeam că am făcut o greșală și totuși îmi părea bine; repet că eram foarte bucuros, deși n-aveam nici un motiv.

Voiam să mă culc mai devreme, fiindcă prevedeam multă alergătură pe a doua zi. Trebuia să-mi închiriez o locuință, să mă mut, și afară de asta, țineam cu orice preț să mai iau o serie de măsuri. Dar în seara aceea mă așteptau și alte pățanii; până la urmă tot Versilov a izbutit să mă uimească. Deși până atunci nu pusese niciodată piciorul în cămăruța mea, cam la un ceas după ce mă urcasem sus, i-am auzit deodată pașii pe scară, apoi m-a strigat ca să-i fac lumină. Am ieșit cu o lumânare în prag, m-am aplecat, i-am întins o mână și l-am ajutat să se cațere până sus.

— *Merci*, dragul meu. Nu m-am cocoțat niciodată până aci, nici măcar atunci când am închiriat casa. Deși nu-mi făceam prea mari iluzii, nu mi-aș fi închipuit să fie chiar ca o cușcă de câine, spuse el, stând în mijlocul cămăruței și privind cu curiozitate în jur. Bine, dar e un sicriu, un adevărat sicriu! Încăperea aducea într-adevăr cu un sicriu, totuși m-am mirat cât de bine o caracterizase printr-un singur cuvânt. Era lungă și îngustă, iar din dreptul umărului meu începea unghiul format din perete și acoperiș, pe care, chiar în punctul său cel mai înalt, îl puteam atinge cu mâna. În primul moment, Versilov, fără să-și dea seama, stătu aplecat, de teamă să nu se lovească cu capul de tavan, ceea ce nu s-a întâmplat însă, și, în cele din urmă, s-a așezat destul de liniștit pe divanul meu, pe care-mi întinsesem așternutul ca să mă culc. Eu însă nu m-am așezat și, de uimit ce eram, nu-mi puteam lua ochii de la el.

— Mama mi-a spus că adineauri n-a știut dacă să ia sau nu banii pe care i-ai oferit pentru întreținerea ta pe o lună. Când stai într-un asemenea sicriu, nu numai că nu se cade să-ți luăm banii ci dimpotrivă, ar trebui să-ți plătim noi. N-am fost niciodată aici și nu pricep cum se poate trăi așa.

— Eu m-am obișnuit. În schimb, nu mă pot obișnui cu gândul că ai venit încoace, după tot ce s-a petrecut jos.

— Într-adevăr, ai fost destul de moșic, însă... am venit cu un anumit scop, pe care am să ți-l spun numaidecât, deși nu prea vād de ce ți se pare atât de ciudată venirea mea; de altfel, și scena de adineauri mi se pare firească; un singur lucru te-aș ruga să-mi explici: oare ceea ce ne-ai povestit adineauri, după o pregătire și o introducere atât de solemnă, e tot ce aveai de gând să ne comunici sau să ne destăinuiești? Oare nu mai aveai nimic de spus?

— Asta-i tot. În orice caz, să zicem că e tot.

— Cam puțin, dragul meu; trebuie să-ți mărturisesc că judecând după cum ai început, după făgăduiala că ne vei stârni râsul, într-un cuvânt, după neastâmpărul tău, rn-aș fi așteptat la mai mult.

— La urma urmei, nu ți-e totuna?

— Vezi, eu am simțul măsurii și cred că nu merita să faci atâta zarvă și să te pierzi cu firea pentru un lucru de nimic. O lună întreagă ai tăcut chitic, te-ai pregătit sufletește, și când colo era vorba de un fleac!

— Aș mai fi avut multe de povestit, dar mi-e rușine că am spus și atât. Sunt și lucruri care nu se pot exprima în cuvinte, iar despre altele e mai bine să nu pomenești niciodată. Eu socotesc că am spus destul, dar, din păcate, dumneata nu m-ai înțeles.

— Aha, și tu suferi uneori de faptul că gândurile nu-ți încap în cuvinte! Este o suferință nobilă, dragul meu, pe care n-o încearcă decât sufletele alese. Prostul e întotdeauna încântat de ceea ce a spus, și unde mai pui că vorbește întotdeauna mai mult decât trebuie, ca să nu rămână în pagubă.

— Așa cum am făcut eu adineauri, bunăoară, când am îndrugat vrute și nevrute: l-am pretins pe Versilov "în întregime", dar e mult mai mult decât mi-ar trebui; de altfel, mă pot lipsi cu totul de Versilov.

— După câte vād, dragul meu, încerci să-ți scoți pârleala. Te căiești, pesemne, și cum la noi căința înseamnă a-ți căuta numaidecât un țăp ispășitor, m-ai găsit tot pe mine, dar vezi să nu dai greș a doua oară. Am venit prea devreme, trebuia să-ți las timp să te domolești, știam doar cât de greu suportă critica. Dar pentru Dumnezeu, așază-te odată! Ți-am spus că am să-ți comunic ceva. Așa, mulțumesc. Din ceea ce i-ai declarat maică-ti jos, la plecare, e cât se poate de limpede că în orice caz e mai bine ca noi să ne despărțim. Am venit să te conving că ar trebui să pleci în liniște, fără scandal, ca să n-o amărăști și să n-o sperii și mai tare. Chiar și faptul că am venit încoace a mai înviorat-o; ea mai trage nădejde că, în cele din urmă, o să ne împăcăm și că vom trăi împreună ca mai înainte. Eu cred că dacă ne-ar auzi acum răsând ceva mai tare, inimile lor sfioase ar tresări de bucurie. E drept că sunt niște fapte simple, dar ne iubesc sincer și cu abnegație, așa că de ce nu le-am cruța pe cât se poate? Asta voiam să-ți spun în primul rând. În al doilea rând: de ce să ne despărțim neapărat ca niște dușmani dornici de răzbunare, scrâșnind din dinți și blestemând? Fără îndoială că n-avem de ce să ne agățăm unul de gâtul celuilalt, dar ne putem despărți, ca să zic așa, respectându-ne reciproc. Nu?

— Astea-s mofturi! Tot ce-ți pot făgădui e să mă mut fără scandal. Oare numai de dragul mamei te frământă atâta? Mie mi se pare că în cazul de față nu te sinchisești de liniștea mamei, că ăsta e numai un fel de a vorbi.

— Va să zică, nu mă crezi?

— Vorbești cu mine de parcă aș fi un copil!

— Dragul meu, pentru asta sunt gata să-ți cer de o mie de ori iertare, de altfel, ca și pentru toate câte mi le pui la socoteală, pentru copilăria ta și așa mai departe. Dar bine, *mon cher enfant*, ce rezolvăm cu asta? Ești destul de inteligent ca să nu te pui singur într-o situație atât de ridiculă. Și, la drept vorbind, nici până acum n-am înțeles prea bine de ce anume mă învinovățești? De faptul că nu-mi porți numele? Aha, râzi ironic și dai din mână? Va să zică, e altceva la mijloc?

— Crede-mă că nu-i vorba de asta, nu socotesc o onoare chiar atât de mare să te numești Versilov.

— Să lăsăm onoarea la o parte; mă așteptam să-mi răspunzi ca un adevărat democrat, dar dacă e așa, atunci cu ce mă socotești vinovat?

— Tatiana Pavlovna mi-a deschis adineauri ochii, fără ajutorul ei n-aș fi înțeles niciodată că trebuie să-ți mai fiu și recunoscător fiindcă nu m-ai dat ucenic la cizmar. Dar în ciuda tuturor încercărilor de a-mi băga mințile în cap, nu reușesc să pricep prin ce m-am dovedit nerecunoscător. Nu cumva am moștenit mândria dumitale, Andrei Petrovici?

— N-aș crede. Și în afară de asta, trebuie să recunoști că prin toate ieșirile tale de adineauri, în loc să lovești în mine cum aveai intenția, ai izbutit s-o nedreptățești și s-o chinuiești numai pe maică-ta! Și în nici un caz tu n-ai căderea s-o judeci. Și-apoi, ce vină are ea față de tine? Fiindcă veni vorba, dragul meu, te rog să-mi mai explici ceva: din ce cauză și cu ce scop te-ai lăudat toată viața, și la pension, și la liceu, și, după câte am aflat, chiar și primului-venit, că ești copil din flori? Am auzit că îți făcea o deosebită plăcere. De fapt, este o minciună, o calomnie infamă: ești Dolgoruki, fiul legitim al lui Makar Ivanovici Dolgoruki, un om care-ți impune respect prin inteligența și caracterul său. Dacă ai primit o educație aleasă, asta o datorezi, e drept, fostului tău stăpân, moșierului Versilov. Atât și nimic mai mult. În primul rând, trâmbițând peste tot ca ai fi copil din flori, ceea ce e de fapt o calomnie, n-ai făcut decât să dai în vileag taina maică-ti, și, dintr-o falsă mândrie, să o supui pe maică-ta judecății oricărui nemernic. Dragul meu, asta e cu atât mai urât din partea ta, cu cât maică-ta nu-i vinovată cu nimic: rar găsești un suflet curat ca al ei, iar dacă nu-mi poartă numele, de vină e numai faptul că de drept, e măritată cu altul.

— Ajunge! Sunt cu totul de acord și am destulă încredere în inteligența dumitale ca să sper că n-ai să-mi ții o predică prea lungă. Te lăudai că ai simțul măsurii, și toate lucrurile pe lumea asta au o măsură, chiar și dragostea dumitale subită pentru maică-mea. Hai mai bine să discutăm despre altceva: de vreme ce tot te-ai obosit să vii până aici și să-ți pierzi cu mine un sfert de oră, sau chiar o jumătate (deși tot n-am aflat cu ce scop, dar să zicem că ai făcut-o ca s-o liniștești pe maică-mea), și cum tot ai chef azi de vorbă, povestește-mi mai bine despre taică-meu, da, despre Makar

Ivanovici, care colindă sfintele lăcașuri. Țineam grozav să-ți cunosc părerea despre el și de mult mă pregăteam să te întreb. Înainte de a ne despărți, și probabil pe multă vreme, țin să-mi mai răspunzi la o întrebare: cum e cu puțință ca în douăzeci de ani, dumneata, un om atât de civilizat, să nu fi izbutit să spulberi prejudecățile maică-mi, pe care văd că le-a moștenit și soră-mea, și prin influența dumitale să nu le fi smuls din bezna mediului primitiv de unde se trag? O, nu mă gândesc la puritatea ei sufletească. Oricum, din punct de vedere moral ea ți-a fost dintotdeauna superioară, dar, te rog să mă ierți, acum nu mai este... decât un cadavru, în ciuda superiorității ei morale. În această casă nu trăiește decât Versilov, toți ceilalți din jurul lui, toți cei care au vreo legătură cu el n-au dreptul decât să vegheze, dar numai cu condiția de a socoti o cinste să-l hrănească pe el cu seva lor vie, cu toată energia lor vitală. Doar a fost și ea odată un om viu, nu? Doar trebuie să fi găsit ceva la ea, atunci când ai îndrăgit-o! Doar trebuie să fi fost și ea cândva femeie!

— N-a fost niciodată, dragul meu, chiar dacă nu-ți vine a crede, îmi răspunde Versilov, revenind deodată la tonul afectat pe care îl adoptase încă de la început față de mine, ton care mă scotea pe atunci din sărite și pe care nu-l pot uita; pe scurt, în aparență vorbea cât se poate de sincer și de simplu, dar, când îl observai mai atent, îți dădeai seama că ironie subtilă, cât cinism se ascunde sub vorbele lui, așa încât uneori nici nu mai știam ce zace, de fapt, în sufletul acestui om. N-a fost niciodată! La noi, în Rusia, femeia nu-i niciodată femeie, e lipsită de feminitate.

— Dar poloneza sau franțuzoaica? Pesemne că numai o italiancă pătimasă e în stare să cucerească un nobil rus atât de rafinat ca Versilov!

— Numai la asta nu m-aș fi așteptat; să găsesc în tine un slavofil! exclamă Versilov, râzând.

Țin minte cuvânt cu cuvânt tot ce mi-a povestit în seara aceea. A început fără să stea pe gânduri, și a vorbit cu ușurință, chiar cu plăcere. Totuși îmi dădeam prea bine seama că nu venise numai ca să stea la taifas cu mine sau ca s-o liniștească pe mama; avea, fără îndoială, alte scopuri.

— În cei douăzeci de ani, de când suntem împreună, maică-ta și cu mine n-am discutat niciodată, începu el cu nepăsare, de parcă ar fi vorbit despre fleacuri (dar tonul lui era cât se poate de nefiresc, de afectat), între noi totul s-a petrecut în tăcere. Legătura noastră de douăzeci de ani se caracterizează în primul rând prin tăcere. Nu-mi amintesc nici măcar să ne fi certat vreodată. E drept că plecam adesea și o lăsam singură, dar întotdeauna sfârșeam prin a mă întoarce la ea. *Nous revenons toujours*²², și asta e o trăsătură esențială a bărbaților, care provine din mărinimie. Dacă soarta căsniciilor ar depinde numai de femei, nici una n-ar dăinui. Blândețea, supunerea și umilința îmbinate cu tenacitatea, cu tăria, cu o tărie morală adevărată, iată în ce constă caracterul maică-ti. Și, crede-mă, e cea mai bună dintre toate femeile pe care le-am cunoscut vreodată. Mi-a dat nenumărate dovezi de forță morală. De nenumărate ori am văzut cum se biziue ea pe această forță, Atunci când sunt în joc, n-aș zice "convingerile" ei,

²² Ne întoarcem întotdeauna

căci, în ceea ce o privește, nu poate fi vorba de convingeri în adevăratul înțeles al cuvântului, ci anumite prejudecăți, care în lumea ei țin loc de convingeri, și prin urmare sunt socotite sfinte, e gata să și moară pentru ele, ca o martiră. Dar spune și tu, semăn eu cu un călău? Iată de ce am și preferat să tac aproape întotdeauna, nu numai fiindcă mi-era mai ușor și mărturisesc că nu-mi pare rău. De aceea în viața noastră s-a statornicit de la sine îngăduința și omenia, așa încât nici nu socotesc că aveam vreun merit deosebit. Pentru că veni vorba, vreau să-ți spun în paranteză că am avut întotdeauna sentimentul că ea nu crede în omenia mea, de aceea și este veșnic înspăimântată. Dar, cu toată spaima, a opus întotdeauna rezistență civilizației și culturii. Nu știu cum, dar la asta se pricep dumnealor. Noi nu-i putem înțelege pe deplin. În general, ei știu să-și rezolve mai bine problemele decât noi. Ei pot să-și păstreze felul de viață chiar și în situațiile cele mai nepotrivite cu mentalitatea lor și să nu-și schimbe câtuși de puțin firea chiar și în situațiile cele mai dificile pentru ei, fapte de care noi nu suntem în stare.

— Despre cine vorbești? Nu te-am înțeles prea bine.

— Despre oamenii din popor, dragul meu, despre popor. El a dovedit o vitalitate uriașă, o mărinimie fără margini, atât pe tărâm politic, cât și moral, nedezmintită de-a lungul întregii sale istorii. Dar, ca să ne întoarcem la tema noastră, trebuie să mai adaog că maică-ta nu tace chiar în toate împrejurările; uneori vorbește și atunci îți spune câte ceva care-ți arată că ți-ai pierdut vremea degeaba, încercând s-o convingi, pe nesimțite, chiar timp de cinci ani. Unde mai pui că îți aduce cele mai neașteptate argumente. Cu toate acestea, țin să-ți atrag din nou atenția că n-o socotesc câtuși de puțin proastă; dimpotrivă, în felul ei e deșteaptă, chiar foarte deșteaptă, deși poate n-ai să crezi...

— De ce nu? Ceea ce nu cred e că dumneata nu te prefaci atunci când susții că o crezi inteligentă.

— Serios? Va să zică, mă socotești un cameleon? Mi se pare, dragul meu, că ți-ai cam luat nasul la purtare... ți-am îngăduit prea multe, ca unui fiu răsfățat... Dar, de astă dată treacă de la mine.

— Te rog să-mi spui adevărul despre tatăl meu, dacă ești în stare.

— Despre Makar Ivanovici? După cum știi, Makar Ivanovici a slujit la conac, era un iobag foarte ambițios care căuta să se deosebească de ceilalți...

— Pun rămășag că în clipa asta nu știu de ce, îl invidiezi!

— Dimpotrivă, dragul meu, dimpotrivă, dar sunt bucuros văzându-te azi atât de pornit să despici firul de păr în patru; îți jur că acum, în clipa asta, mă căiesc din toată inima și că poate pentru a mia oară regret ceea ce s-a întâmplat acum douăzeci de ani, deși nu pot schimba nimic. De altfel, Dumnezeu mi-e martor că totul s-a petrecut fără voia mea... ei, și pe urmă, m-am străduit să fiu cât mai uman cu putință; cel puțin nu m-am dat în lături de la nici un sacrificiu, ca să mă arăt un om de omenie, conform idealului meu de atunci. O, pe vremea aceea, în noi toți ardea năzuința fierbinte de a face bine, de a ne pune în slujba unei cauze, a unui ideal cetățenesc.

Înfieram rangurile, privilegiile noastre de nobili, iobăgia, și chiar cămătăria, dacă nu toți, măcar unii dintre noi... ți-o jur! Ce-i drept, nu eram prea mulți, dar susțineam principii frumoase și, te rog să mă crezi, uneori ne și purtam frumos.

— Te gândești probabil la momentul când plângeai pe umărul lui Makar Ivanovici.

— Dragul meu, sunt gata să mă declar dinainte de aceeași părere cu tine în toate privințele; și fiindcă ai pomenit de întâmplarea aceea, îți amintesc că o știi de la mine, așadar, în clipa de față, abuzezi de sinceritatea și de buna mea credință; totuși, trebuie să recunoști că faptul de a fi plâns pe umărul lui nu-i chiar atât de rușinos cum pare la prima vedere, mai ales dacă ții seama când s-a întâmplat; nu uita că pe atunci totul era abia la început. Firește că jucam teatru, dar pe vremea aceea nu-mi dădeam seama că mă prefac. Tu, bunăoară, nu joci niciodată teatru când e în interesul tău?

— Adineauri, jos, m-am lăsat târât de sentiment, și apoi, când m-am trezit singur, mi-a venit să intru în pământ de rușine la gândul că ai să crezi că am jucat teatru. E drept că în anumite împrejurări, deși încerci un sentiment adevărat, îl mai și exagerezi. Îți jur că adineauri am fost cât se poate de sincer.

— Așa este; ai caracterizat admirabil situația: "deși încerci un sentiment adevărat, îl mai și exagerezi"; întocmai așa mi s-a întâmplat și mie atunci: deși jucam teatru, totuși plângeam cât se poate de sincer. Nu tăgăduiesc că Makar Ivanovici, dacă ar fi fost ceva mai ager la minte, ar fi putut să creadă că o fac în bătaie de joc, ca să-l înjosesc și mai mult; dar în momentul acela, buna lui credință a fost mai mare decât puterea lui de pătrundere. Nu știu însă dacă atunci i-a fost milă de mine sau nu, dar țin minte că tare aș fi vrut să-i fie.

— Știi, l-am întrerupt eu, uite, și acum vorbești în batjocură. Și în general, în toată această lună, de câte ori ai stat de vorbă cu mine, m-ai luat peste picior. De ce?

— Crezi? mă întrebă el blând. Prea ești bănuitor; de altfel, poți fi sigur că și atunci când râd, nu râd de tine, sau, în orice caz nu numai de tine; acum însă nu-mi vine a râde, cum nu mi-a venit nici atunci — într-un cuvânt, te asigur că atunci am făcut tot ce-am putut, chiar împotriva intereselor mele. Spre deosebire de popor, noi, așa-ziii oameni luminați, nu știam de fel pe atunci să acționăm în interesul nostru; dimpotrivă, ne puneam singuri bețe în roate, socotind că numai astfel slujim "interesele noastre superioare", bineînțeles, pe un plan mai larg. Actuala generație de oameni luminați e cu mult mai practică, mai puțin dezinteresată decât eram noi. Încă înainte de a cădea în păcat, mi-am deschis inima în fața lui Makar Ivanovici. Azi înțeleg că i-am spus mai mult decât era necesar și cu prea multă sinceritate, dovedindu-mă nu numai lipsit de omenie, dar și de tact; în vâltoarea dansului, însă, cine nu se schimonosește cât de cât? Mai știi, poate că așa se întâmplă când năzuiești la tot ce-i cu adevărat frumos și înalt în viață? Eu, unul, încă n-am izbutit să mă lămuresc. De altfel, asta-i o temă prea profundă pentru o discuție atât de superficială ca a noastră. Totuși, îți jur că

și acum mor de rușine de câte ori îmi aduc aminte de scena aceea. I-am oferit atunci trei mii de ruble, și el nici n-a crâcnit și m-a lăsat să vorbesc mai departe, închipuie-ți că atunci eram încredințat că tace fiindcă se teme de mine, mai bine zis de drepturile pe care mi le dădea situația mea de moșier, și mi-aduc aminte cum mă străduiam din răspuț să-l îmbărbătez; căutam să-l conving să-și spună toate dorințele, fără nici o teamă, ba chiar să mă și critice cât mai aspru, li garantam prin cuvântul meu de onoare că, dacă nu vrea să primească condițiile pe care i le ofer, adică trei mii de ruble și libertatea (pentru el și soția lui, firește), precum și o călătorie încotro o vedea cu ochii (fără soție, firește), să o spună pe șleau, și sunt gata să-i dau pe loc libertatea, lui și nevastei, precum și o recompensă, pare-mi-se tot de trei mii de ruble, iar în cazul acesta nu vor mai trebui să plece încotro văd cu ochii, pentru că eram hotărât să plec eu pe trei ani în Italia, singur cuc. Te rog să mă crezi, *mon ami*, că în nici un caz n-aș fi luat-o pe domnișoara Sapojkova cu mine în Italia: în perioada aceea aveam numai intenții curate. Și ce crezi, Makar al meu, care înțelegea prea bine că mă voi ține de cuvânt, a continuat să tacă, și numai atunci când a văzut că sunt gata să-l îmbrățișez pentru a treia oară, s-a tras deoparte, a dat, plictisit, din mână, mi-a întors spatele și a ieșit din odaie; nu m-aș fi așteptat la atâta necuviință din partea lui. În momentul acela, mi-am zărit în treacăt chipul în oglindă și nici până azi n-am uitat cum arătam. În general, când un țăran tace, te poți aștepta la orice, și unde mai pui că Makar era și o fire închisă. Drept să-ți spun, chiar de la început, de când l-am chemat în birou, n-aveam prea mare încredere în el, dimpotrivă, îmi inspira o teamă grozavă: în rândul oamenilor simpli întâlnești caractere adevărate, dar există mulți din aceia care, ca să zic așa, sunt lipsiți de onestitate și-ți inspiră mai multă teamă decât bătaușii. *Sic!* Și totuși, m-am încumetat să-l înfrunt! Ce m-aș fi făcut dacă acestui *Urie*²³ de la țară i-ar fi cășunat să urle cât îl ține gura, să ridice tot conacul în picioare, ce s-ar fi ales de mine, un David pipernicit, cum aș fi putut să mă apăr? Tocmai de aceea, printr-o reacție instinctivă, i-am și oferit cele trei mii de ruble, ca să-l dezarmez. Dar din fericire m-am înșelat: Makar Ivanovici era cu totul altfel de om...

— Spune-mi: păcatul când l-ai săvârșit? Parcă adineauri spuneai că l-ai chemat pe Makar Ivanovici înainte de a păcătui.

— De, vezi tu, depinde cum o iei...

— Așadar, era un fapt împlinit. Ai mai spus că te-ai înșelat în privința lui, că era altfel de cum îți închipuiai; cum anume?

— Cum anume n-am izbutit să mă dumeresc până în ziua de azi. Dar sunt convins că e altfel decât ceilalți și, știi, e un om cât se poate de cumsecade, dovadă că până la urmă m-am simțit de trei ori mai vinovat față de el. Chiar a doua zi, fără multă vorbă, s-a hotărât să plece în lume,

²³Urie Heteul — personaj biblic, ostaș al regelui David. Legenda biblică spune că, îndrăgostit de Batșeba, soția lui Urie, David porunci generalului său Ioab să-l trimită pe acesta în luptă, acolo unde primejdia era mai mare, pentru a-l pierde. După moartea lui Urie, David o luă de soție pe Batșeba, fapt pentru care a primit pedeapsa lui Dumnezeu (*Cartea a doua a lui Samuel*, XI, 12).

bineînțeles fără să renunțe la nici una din recompensele pe care i le oferisem.

— A luat și banii?

— Ba bine că nu! Află, dragul meu, că mai ales în această privință m-a uluit. Se înțelege că în momentul acela s-a întâmplat să n-am trei mii de ruble în buzunar, dar am făcut rost de șapte sute de ruble și i le-am dat să aibă de cheltuială pentru o vreme. Și ce crezi că a făcut? Pentru restul de două mii trei sute de ruble mi-a pretins, pentru mai multă siguranță, o scrisoare prin care să recunosc că datorez această sumă unui negustor. Mai târziu, peste vreo doi ani, m-a dat în judecată pe baza acestei scrisori, pretinzându-mi nu numai banii, dar și dobânda cuvenită, ceea ce m-a surprins cu atât mai mult cu cât începuse să umble cu pantahuza ca să adune bani pentru o biserică; de altfel, și acum, după douăzeci de ani, face același lucru, cutreierând țara în lung și în lat. Nu înțeleg ce nevoie are un pelerin ca el de atâția bani. Doar averea este o deșertăciune lumească... Eu, desigur, i-am oferit în clipa aceea banii cu toată sinceritatea, ca să zic așa, în focul pasiunii, dar pe urmă, după ce au trecut atât de multe clipe, am avut tot timpul să mă răzgândesc... și apoi, îmi făceam socoteala că are să se arate măcar înțelegător... dacă nu de dragul meu, cel puțin de dragul *nostru*, adică al ei și al meu... că barem are să aștepte. Dar nici atâta lucru n-a vrut...

(Aici e necesar să fac neapărat o mențiune: presupunând că domnul Versilov ar fi murit înaintea mamei, ea ar fi rămas la bătrânețe fără un ban, dacă Makar Ivanovici, care nu numai că nu se atinsese de cele trei mii de ruble, dar le și dublase de mult prin dobânzi, nu i-ar fi lăsat anul trecut toți banii prin testament. Așadar, el și-a dat seama încă de pe atunci ce fel de om e Versilov.)

— Mi-ai povestit odată că Makar Ivanovici a venit de câteva ori să vă vadă și că întotdeauna a locuit la mama.

— Da, dragul meu, și-ți mărturisesc că la început mă temeam îngrozitor de aceste vizite. Dar în tot acest răstimp de douăzeci de ani, n-a venit la noi decât de șase, șapte ori, și la primele două, trei vizite, dacă mă nimeream acasă, mă ascundeam de el. Nu prea înțelegeam pe atunci ce rost aveau vizitele lui, de ce vine. Mai târziu însă, după ce m-am gândit mai bine, mi-am dat seama că aveau totuși un rost și că Makar Ivanovici era mai deștept decât bănuisem. O dată mi s-a năzărit să mă duc la el și să-l privesc mai de aproape, și te rog să mă crezi că mi-a făcut o impresie neobișnuit de puternică. Asta s-a întâmplat la a treia sau a patra vizită a lui, tocmai în perioada când ajunsesem mijlocitor de pace și când, firește, mă străduiam din răspuț să cunosc Rusia. Și de la el am aflat surprinzător de multe lucruri noi. Afară de asta, am descoperit la el anumite trăsături la care nu m-aș fi așteptat de loc: un fel de blândețe și o liniște sufletească desăvârșită, ba chiar și un fel de voioșie, și mai ciudat. N-a făcut niciodată vreo aluzie cât de îndepărtată *știi tu la ce*, vorbea întotdeauna cu rost, cât se poate de frumos și colorat, fără acea înțelepciune proverbială a slugilor pe care mărturisesc că n-o pot suferi în ciuda părerilor mele democratice, și fără acele expresii ostentativ neaoșe pe care le folosesc de obicei romancierii și

dramaturgii când vor să înfățișeze "ruși adevărați". Nu pomenea decât foarte rar de religie, doar atunci când aduceai tu vorba despre ea, iar când îl descoseai, povestea cu mult haz istorioare destul de interesante despre mănăstiri și despre viața călugărilor. Dar calitatea lui principală era respectul față de ceilalți, un respect plin de modestie și politețe, prima condiție a adevăratei egalități, mai mult, fără de care cred că e cu neputință să te arăți superior. Numai printr-o totală lipsă de înfumurare poți ajunge la suprema omenie și te poți dovedi un om care se respectă pe sine însuși în orice situație s-ar găsi și oricare iar fi locul hărăzit de soartă. Să-ți cunoști locul pe lume și să știi să te respecti este o însușire foarte rară, cel puțin atât de rară ca adevărata demnitate... Ai să te convingi și tu de asta cu timpul. Dar ceea ce m-a uluit mai mult la Makar e drept, nu de la început, ci mai târziu (sublinie Versilov), a fost înfățișarea lui foarte impunătoare, căci, crede-mă, era neobișnuit de chipeș și chiar la bătrânețe a rămas simplu și grav; mă și mir cum de a putut biata mea Sofia să mă prefere pe mine *atunci*; deși pe vremea aceea avea cincizeci de ani, era o mândrețe de bărbat, față de care eu nu eram decât un filfizon. De altfel, îmi aduc aminte că încă de pe atunci era mult prea cărunt pentru vârsta lui și, desigur, tot așa fusese și când s-a însurat... poate că numai de aceea m-a și ales pe mine.

Versilov avea o apucătură nesuferită, un ton de zeflema foarte răspândit în lumea bună: după ce vorbea înțelept și frumos (numai când era silit de împrejurări), sfârșea dinadins întotdeauna printr-o prostie, cum ar fi, bunăoară, presupunerea că părul cărunt al lui Makar Ivanovici ar fi influențat alegerea mamei. O făcea intenționat, fără să știe probabil nici el de ce, numai ca să se conformeze unui obicei absurd al "lumii bune". Când îl ascultai, aveai impresia că vorbește foarte serios, în timp ce el se prefăcea sau râdea în sinea lui.

Nu înțeleg de ce atunci m-a cuprins deodată o furie cumplită. În general, mi-e ciudă pe mine când îmi aduc aminte de unele ieșiri pe care mi le-am îngăduit în clipele acelea; m-am ridicat brusc de pe scaun:

— Ascultă, am izbucnit eu, mi-ai spus că ai venit în primul rând pentru ca mama să creadă că ne-am împăcat. Mi se pare că a trecut destul timp ca s-o fi convins de acest lucru. Acum n-ai vrea să mă lași singur?

El roși ușor și se ridică:

— Prea îți permiți multe cu mine, dragul meu. Dar te las, la revedere. Dragoste cu sila nu se poate. Totuși, dă-mi voie să-ți mai pun o întrebare: ai într-adevăr de gând să-l părăsești pe prinț?

— Aha! Știam eu că urmărești ceva...

— Mai bine zis, bănuiești că aș fi venit ca să te înduplec să rămâi la prinț pentru că aș avea vreun interes. Nu cumva îți închipui, dragul meu, că te-am adus și de la Moscova numai pentru că aveam vreun interes? Tare bănuitor mai ești! Te înșeli, eu nu-ți vreau decât binele și ca dovadă, având în vedere faptul că situația mea materială s-a îmbunătățit cu mult, aș vrea să ne îngădui, mie și mamei, să te ajutăm din când în când.

— Află că nu te iubesc, Versilov.

— Acum îmi spui "Versilov"?! De altfel, îmi pare foarte rău că n-am putut

să-ți dau și ție acest nume, fiindcă numai în asta constă, de fapt, toată vina mea față de tine, dacă se poate vorbi de o vină, nu-i așa? Dar îți repet că nu m-am putut căsători cu o femeie măritată, judecă și tu!

— Iată de ce ai și vrut, pesemne, să te căsătorești cu una nemăritată? Fața i se crispă o clipă.

— Faci aluzie la cele petrecute la Ems? Ascultă, Arkadi, și jos ți-ai permis aceeași obrăznicie în fața mamei, arătându-mă cu degetul. Dar să știi că în privința asta te înșeli mai mult decât în oricare alta. Tu habar n-ai de toată întâmplarea cu răposata Lidia Ahmakova. Și apoi, nici nu bănuiești rolul pe care l-a jucat maică-ta în povestea asta, cu toate că nu era pe atunci lângă mine. Căci nu mi-a fost dat să întâlnesc vreodată o femeie mai bună ca maică-ta. Dar să lăsăm asta. Deocamdată, trebuie să păstrez taina. Iar pe tine te-aș ruga să nu mai vorbești despre lucruri pe care nu le cunoști, luându-te după alții.

— Prințul mi-a apus chiar azi că ești mare amator de fete necoapte.

— Prințul ți-a spus una ca asta?

— Da. Ascultă, vrei să-ți spun precis pentru ce ai venit la mine? De când te-am văzut m-am tot întebat: care-i scopul nemărturisit ai acestei vizite. Acum mi se pare ca am dezlegat, în sfârșit, taina.

El dădea tocmai să iasă pe ușă, dar se opri și întoarse capul spre mine, așteptând ce va urma.

— Adineauri, m-a luat gura pe dinainte și am pomenit în treacăt că scrisoarea lui Touchard către Tatiana Pavlovna a căzut în mâna lui Andronikov, iar după moartea lui a ajuns la Maria Ivanovna, la Moscova. Atunci te-am văzut tresărind, dar abia acum când ai tresărit pentru a doua oară am ghicit despre ce e vorba: adineauri jos, te-ai gândit că de vreme ce această scrisoare rămasă de la Andronikov se găsește la Maria Ivanovna, de ce nu s-ar mai găsi și alta acolo? Doar s-ar putea să fi rămas de la Andronikov scrisori cât se poate de importante și de folositoare pentru unii. Așa e? N-am dreptate?

— Va să zică, am venit la tine anume ca să te trag de limbă?

— Asta o știi dumneata mai bine.

Se făcu deodată palid de tot.

— Asta n-a putut să-ți treacă ție prin cap. Trebuie să te fi pus la cale o femeie. Câtă ură mocnește în cuvintele tale, în bănuiala ta jignitoare!

— O femeie? Și ca un făcut, tocmai azi am întâlnit-o pe femeia asta! Nu cumva ții atât de mult să rămân la prinț numai ca s-o spionez?

— După cum văd, ai să ajungi departe pe drumul pe care ai pornit. Nu cumva asta e "ideea" ta? Continuă, dragul meu. Constat că ai deosebite calități de detectiv. Când ești înzestrat cu un asemenea talent, trebuie să-l desăvârșești.

Se opri cu răsuflarea tăiată.

— Bagă de seamă Versilov, să nu-ți faci din mine un dușman!

— Dragul meu, în asemenea împrejurări nimeni nu-și mărturisește gândurile până la capăt, fiecare le păstrează pentru el. Iar acum te rog să-mi faci lumină ca să pot coborî. Deși îmi ești dușman, nu cred să mă urăști chiar

în așa măsură, încât să-mi dorești să-mi frâng gâtul. *Tiens, mon ami*, urmă el în timp ce cobora scara, închipuiește-ți că toată luna asta pe care am petrecut-o împreună, te-am socotit un suflet de-o bunătate înduioșătoare. Doar ți se citește pe față atâta dragoste de viață, o asemenea sete de a trăi, încât ai zice că nu te-ai mulțumi nici cu trei vieți, și astfel de oameni sunt de cele mai multe ori buni ca pâinea caldă. Dar iată că m-am înșelat!

Nu pot spune cum mi s-a strâns inima când am rămas singur. Mă simțeam de parcă aș fi tăiat pe viu o bucată din propria mea carne! De ce îmi ieșisem într-așa hal din sărite și de ce îl jignisem atât de tare — dinadins și atât de ostentativ — nu-mi explic până în ziua de astăzi. Cât de palid se făcuse! Cine știe, poate că paloarea lui dovedea un sentiment foarte sincer și curat, o durere adâncă, nu furie și ciudă. Am avut totdeauna impresia că în unele momente ținea grozav la mine. De ce, de ce să nu cred și acum în dragostea lui? Mai ales că de atunci s-au lămurit multe, foarte multe.

Poate că, de fapt, m-am înfuriat deodată și l-am gonit fiindcă mi se năzărise că a venit la mine numai ca să mă descoasă dacă nu cumva se găsesc la Maria Ivanovna și alte scrisori rămase de la Andronikov. De altfel, nu încăpea îndoială că el știa de aceste scrisori și că le căuta. Și totuși, poate că în clipa aceea m-am înșelat amarnic. Poate că tocmai greșeala mea l-a pus pe gânduri, făcându-l să bănuiască mai târziu că scrisorile s-ar afla la Maria Ivanovna.

În sfârșit, și o altă ciudățenie: Versilov reluase cuvânt cu cuvânt ideea mea (despre cele trei vieți) pe care o destăinuisem de curând lui Kraft, și, ceea ce-i mai curios, repetase până și cuvintele mele. Desigur, era o simplă coincidență faptul că folosisese cuvintele mele, dar cum de izbutise să mă cunoască atât de bine? Ce ochi ageri are, câtă putere de pătrundere! Dar, dacă e în stare să înțeleagă anumite lucruri, cum de nu pricepe de loc altele? E oare cu putință să nu se prefacă, să nici nu bănuiască măcar că eu nu alerg după titlul lui de noblețe, că nu pentru starea mea civilă îi port pică, dar că toată viața am tânjit după el, după dragostea lui de tată și că sentimentul ăsta nu m-a părăsit o clipă? Cum poate un om subtil ca Versilov să fie atât de mărginit și de insensibil? Iar dacă nu este, atunci de ce se prefacă, de ce mă scoate din minți?

CAPITOLUL AL OPTULEA

A doua zi de dimineață, am căutat să mă scol cât mai devreme. De obicei, ne sculam cu toții abia pe la ora opt, adică eu, mama și soră-mea. Versilov trândăvea în pat până pe la nouă și jumătate. Maică-mea mi-aducea regulat cafeaua la ora opt și jumătate. De data aceasta am șters-o de acasă exact la opt, fără să mai aștept cafeaua. De cu seară îmi stabilisem în linii mari un plan de acțiune pentru a doua zi. Simțeam însă că, în ciuda dorinței arzătoare de a-mi pune neîntârziat hotărârea în practică, pianul meu era destul de imprecis și șubred în multe puncte esențiale; tocmai de aceea mi-am petrecut aproape toată noaptea într-un fel de toropeală, ca în delir,

am avut îngrozitor de multe vise și nici o clipă n-am dormit de-a binelea. Cu toate astea, m-am trezit de dimineață mai vioi și cu capul mai limpede ca oricând. Nu voiam să dau ochi cu nimeni, mai ales cu maică-mea. Mă feream să vorbesc cu ea, fiindcă nu m-aș fi putut opri să nu aduc vorba despre întâmplarea din ajun și mă temeam ca nu cumva vreo impresie nouă și neașteptată să mă abată de la hotărârile luate.

Era o dimineață friguroasă și umedă, totul plutea printr-o ceață deasă și alburie ca laptele. Nu știu de ce, dar întotdeauna mi-au plăcut primele ore ale dimineților agitate de la Petersburg, și întotdeauna mi s-a părut deosebit de atrăgător puhoiul acela de oameni îngândurați, care în jurul orei opt se grăbesc la treburile lor cotidiene, fiecare preocupat numai de grijile sale. Mai cu seamă îmi place să cer sau să dau în grabă vreo informație, fără să mă opresc din mers: atât întrebarea cât și răspunsul sunt întotdeauna scurte, limpezi, precise, prompte și aproape totdeauna politicoase, căci la această oră omul e mai binevoitor și mai prietenos. La prânz sau spre seară, locuitorii Petersburgului devin mai ursuzi, și nu le trebuie mult ca să te înjure sau să te ia peste picior; în schimb, dimineața, înainte de a începe ziua de lucru, în perioada cea mai senină și mai gravă a zilei, e cu totul altceva. De mult am observat acest lucru.

De astă dată am pornit spre cartierul Petersburgskaia. Cum înainte de ora douăsprezece trebuia să mă întorc negreșit pe strada Fontanka, la Vasin (care mai totdeauna era acasă la această oră), mergeam foarte grăbit și nu mi-am îngăduit să mă opresc nici o clipă pentru a lua o cafea, deși mi-era tare poftă. Unde mai pui că trebuia să-l prind neapărat și pe Efim Zveriev acasă, pentru a-l lua cu mine; așadar, am pornit întâi spre el, dar puțin a lipsit să nu ajung prea târziu: isprăvise tocmai de băut cafeaua și se pregătea să plece.

— Ce te aduce iar pe la mine? Văd că nu mă mai slăbești cu vizitele, mă întâmpină el fără să se ridice de la masă.

— Las' că-ți explic eu numaidecât.

Dimineața, devreme, oamenii de pretutindeni, inclusiv cei de la Petersburg, sunt mai limpezi la cap ca oricând. Uneori, câte un gând, câte o iluzie care te-a încântat noaptea se spulberă cu desăvârșire când dă de lumina și de răcoarea dimineții; și mie, când mă dezmeticesc dimineața, mi se întâmplă să-mi aduc aminte cu părere de rău și rușine de visele, ba chiar și de purtarea mea din noaptea precedentă. Totuși, în treacăt fie zis, diminețile de la Petersburg, care altora pot să li se pară cele mai prozaice de pe tot globul, au pentru mine un farmec deosebit, aproape halucinant. Asta e o părere, mai bine zis o impresie de a mea, totuși o susțin cu tărie. Cred că pe o dimineață posomorâtă și umedă c-aceasta, când totul e învăluit în ceață, visul nesăbuit al unui nebun ca Hermann, eroul lui Pușkin din *Dama de pică* (figură colosală, nemaîntâlnită, un tip cum nu găsești decât la Petersburg, de altfel, acolo a și fost creat!), trebuie să se contureze și mai puternic. De mii de ori ceața de la Petersburg mi-a stârnit un gând straniu și obsedant: "Oare atunci când se va ridica ceața și se va risipi, nu va duce cu ea tot acest oraș plin de noroi și de putregai, oare nu va dispărea și el odată

cu ceața, destrămându-se ca fumul, și în locul lui, pe țărmul Golfului Finic, nu va rămâne oare doar mlaștina de odinioară, în mijloc, așa, de frumusețe, cu călărețul de bronz, pe un cal înspumat, care abia își mai trage sufletul?" Dar mi-e greu să-mi descriu impresiile, fiindcă totul nu-i decât un joc al imaginației, într-un cuvânt, poezie, adică o fantezie absurdă; totuși, adesea m-a urmărit și mă urmărește încă o întrebare prostească: "De ce oare or fi alergând și s-or fi zbuciumând atâta oamenii aceștia, când s-ar putea ca totul să nu fie decât un vis, când poate nici unul dintre ei nu-i adevărat, real, când poate nimic din ceea ce fac nu se întâmplă în realitate? Ar fi destul ca acela care visează toate acestea să se trezească, pentru ca totul să piară dintr-o dată." Dar mi se pare că am luat-o razna. Recunosc că fiecare om își făurește uneori planuri și vise care par atât de fantastice, încât la prima vedere le poți socoti pe drept cuvânt nesăbuite. Cu un astfel de plan fantastic mă dusesem și eu în dimineața aceea la Zveriev, fiindcă nu cunoșteam pe altcineva la Petersburg căruia să i-l pot împărtăși. Dacă aș fi avut însă de ales, Efim ar fi fost ultimul om la care m-aș fi dus cu o asemenea propunere. Când m-am așezat pe un scaun în fața lui, mie însumi mi s-a părut că aiurez, că sunt o întruchipare a febrei și a delirului, pusă față în față cu întruchiparea căii de mijloc și a prozei. Dar, în timp ce eu eram înarmat cu o idee și cu un instinct sigur, el nu-mi putea opune decât un argument de ordin practic: că nimeni n-a procedat vreodată.

Pe scurt, i-am explicat simplu și concis că în afară de el n-am pe nimeni la Petersburg pe care să-l pot lua ca martor într-o chestiune de onoare extrem de urgentă și importantă; (că el mi-e vechi prieten și coleg și că de aceea n-are dreptul să mă refuze, și că vreau să-l provoc la duel pe prințul Sokolski, locotenent într-un regiment de gardă, deoarece, cu un an și ceva în urmă, l-a pălmuit la Ems pe Versilov, care mi-e tată. Menționez că Efim cunoștea până în cele mai mici amănunte situația mea familială, relațiile mele cu Versilov și aproape tot ce aflasem eu însumi despre viața lui Versilov. Chiar eu îi povestisem treptat totul, bineînțeles, afară de anumite secrete. El stătea și mă asculta după obiceiul lui, tăcut, burzului, ca o vrabie în colivie, grav, cu fața buhăită, cu părul spălăcit și vâlvoi. Un zâmbet batjocoritor îi încremenise pe buze. Zâmbetul acesta era cu atât mai nesuferit cu cât era spontan, neprefăcut; nu încăpea îndoială că în clipa aceea era sincer convins de superioritatea lui incontestabilă față de mine, atât în ceea ce privește inteligența, cât și caracterul. Îl bănuiam că mă disprețuiește și pentru scena din ajun de la Dergaciov; era și firesc: doar Efim reprezintă mulțimea, opinia străzii, care se închină numai în fața succesului.

— Dar Versilov e cât de cât la curent cu toate acestea? mă întrebă el.

— Se înțelege că nu.

— Atunci cu ce drept te amesteci în treburile lui? Asta-i una la mână. Și apoi, ce vrei să demonstrezi?

Prevăzusem argumentele lui și de aceea m-am grăbit să-i explic că nu-i de loc o prostie cum i se pare lui. În primul rând, înfumuratul prinț se va convinge că și printre cei de categoria noastră se găsesc oameni cu simțul onoarei, iar în al doilea rând îl voi rușina pe Versilov și îi voi da o lecție. Dar

mai important decât orice este că Versilov, oricare ar fi fost motivele și convingerile care l-au determinat să nu-l provoace pe prinț la duel și să suporte mai bine rușinea de a fi fost pălmuit, va avea cel puțin prilejul să afle că există un om care pune într-atâta la inimă jignirea ce i-a fost adusă, încât se simte el însuși jignit și e gata să-și riște și viața ca să-i apere interesele... cu toate că e hotărât s-o rupă pentru totdeauna cu el...

— Stai, nu striga așa, mătuși-mi nu-i place zgomotul. Dar, ia spune, e vorba tot de prințul Sokolski cu care Versilov se judecă pentru o moștenire? În cazul acesta, ai descoperit o metodă nouă și cu totul originală de a câștiga un proces, omorându-ți adversarul în duel.

I-am declarat *en toutes lettres* că nu-i decât un prost și un nerușinat, și că dacă rânjește cu gura până la urechi a batjocură, asta nu dovedește decât îngâmfare și vulgaritate, că n-are nici un drept să creadă că eu n-am ținut seama încă de la început de situația creată de proces și că o asemenea idee genială nu putea să încolțească decât în capul unui înțelept ca el. Apoi i-am adus la cunoștință că procesul fusese câștigat și că Versilov nu se judecase cu prințul Sokolski, ci cu întreaga familie Sokolski, așa încât, chiar dacă un prinț este ucis, rămân ceilalți, dar că fără îndoială duelul va trebui amânat până când trece termenul de apel (deși prinții nu vor face apel), și asta numai pentru a respecta buna-cuviință. Dar duelul va trebui să aibă loc imediat ce acest termen va fi depășit, și, deși știam că duelul trebuie amânat, venisem la el acum numai ca să mă asigur de un martor, căci deocamdată nu cunoșteam pe altcineva, iar în cazul când el, Efim, va refuza, voiam să am răgazul să caut un altul. Iată cum i-am explicat motivele vizitei mele.

— Bine, atunci vino când va fi momentul și om vedea, căci azi ai alergat de pomană zece verste până aici.

Se ridică și își luă șapca.

— Va să zică, primești?

— Nu, nici prin gând nu-mi trece.

— De ce?

— Păi, dacă aș primi de pe acum să-ți fiu martor, până se scurge termenul de apel ai să vii zilnic să-mi bați capul. Dar asta încă n-ar fi nimic, principalul e că nu vreau să fiu părtaș la o prostie. Doar n-am să-mi stric cariera de dragul tău! Și ce m-oi face când prințul are să mă întrebe: "Din partea cui vii dumneata?" "Din partea lui Dolgoruki." "Dar de ce se amestecă Dolgoruki în treburile lui Versilov?" Doar n-oi fi vrând să-i înșir toată genealogia ta? Poți să-ți închipui cum va pufni în râs!

— Atunci, n-ai decât să-l plesnești peste gură!

— Lasă fleacurile!

— Ți-e frică de el? Un vlăjgan ca tine? La liceu erai cel mai puternic dintre noi.

— Firește că mi-e frică. Cum să nu-mi fie? Unde mai pui că prințul nici n-o să primească provocarea, doar nu te bați în duel decât cu unul de rangul tău.

— Și eu sunt un gentleman prin educație, așa că am dreptul să-l provoc.

Nu-s cu nimic mai prejos decât el... dimpotrivă, îi sunt chiar superior.

— Ei aş, nu eşti decât un mucos!

— Cum aşa?

— Cum ai auzit. Amândoi suntem nişte mucoşi, pe când el e un om în toată firea.

— Neghiobule! După lege, de un an de zile am dreptul să mă însor.

— Chiar dacă te însori, tot un neisprăvit ai să fii: trebuie să mai creşti.

Mi-am dat seama, fireşte, că îşi pusese în gând să mă batjocorească. Nu încape îndoială că aş fi putut să trec sub tăcere acest incident stupid, că ar fi fost chiar mai bine să-l fi dat uitării; mi-ar fi fost şi silă să pomenesc de el, dacă, aşa neînsemnat şi absurd cum este, n-ar fi avut urmări destul de serioase.

Totuşi, ca să mă pedepsesc aşa cum merit, am să-l povestesc până la capăt.

Văzând că Efim se întrece cu măsura, m-am încumetat să-i trag un ghiont, mai bine zis un pumn în umăr. Atunci m-a înşfăcat el de umeri, m-a întors cu faţa în spre uşă şi... mi-a dovedit prin fapte că era într-adevăr cel mai puternic din tot liceul.

Dacă cititorul îşi închipuie că am plecat de la Efim îngrozitor de abătut, se înşală. Înţelegeam prea bine că în ciuda acestei ciocniri copilăreşti de liceeni, situaţia rămăsese la fel de serioasă. Cafeaua mi-am băut-o abia în Vasilievski Ostrov, ocolind dinadins cârciuma din Petersburgskaia, unde cinasem în ajun; acum, şi cârciuma şi privighetoarea asta mi se păreau şi mai nesuferite. Am o fire ciudată: sunt în stare să prind ură pe locuri şi pe lucruri, de parcă ar fi oameni. În schimb, am îndrăgit alte locuri din Petersburg, care mi-aduc parcă noroc, fiindcă am petrecut acolo cândva clipe fericite, dar şi pe acestea caut să le văd cât mai rar, fiindcă le păstrez pentru momentele când mă simt foarte singur şi nefericit, ca să-mi alin tristeţea în amintiri. În timp ce-mi beam cafeaua, am recunoscut că Efim, cu bunul lui simţ, avea dreptate. Da, judeca într-adevăr mai practic decât mine, nu însă mai realist. Un realism mărginit, care nu te duce decât până la vârful nasului, e mai primejdios decât cea mai nesăbuită şi cea mai fantastică imaginaţie, fiindcă e orb. Deşi îi dădeam dreptate lui Efim (care îşi închipuia desigur că în clipa aceea băteam străzile, înjurându-l), îmi păstram întru totul convingerile, după cum mi le păstrez şi azi. Am văzut nenumăraţi oameni cărora e destul să le torni o găleată de apă rece în cap, ca să-şi renege nu numai faptele, dar şi ideile, care sunt gata să râdă primii de ceea ce socoteau sfânt cu un ceas înainte! Şi când te gândeşti cu câtă uşurinţă se leapădă de orice! Admiţând chiar că Efim ar fi avut şi în fond mai multă dreptate decât mine, că eram cei mai prost dintre proşti şi că făcusem doar pe grozavul, simţeam că din punctul meu de vedere şi judecând problema mai profund, aveam şi eu dreptate, şi că atitudinea mea era destul de îndreptăţită, deşi unora li s-ar fi părut de neînţeles.

La Vasin, care locuia pe strada Fontanka, lângă podul Semionovski, am ajuns cu puţin înainte de ora douăsprezece, dar nu l-am găsit acasă. El lucra în Vasilievski Ostrov, şi nu venea acasă decât la anumite ore, în orice caz la

douăsprezece putea fi găsit aproape întotdeauna. Cum era și zi de sărbătoare, trăgeam nădejde să dau de el; văzând că nu se întorsese încă, m-am hotărât să-l aștept, deși veneam la el pentru prima oară.

Îmi făcusem următorul raționament: scrisoarea privitoare la moștenire ridica o problemă de conștiință și, alegându-l pe Vasin ca arbitru, îi dovedeam implicit respectul meu adânc, ceea ce nu putea decât să-l măgulească. De bună seamă că această scrisoare mă preocupa sincer, eram într-adevăr convins de necesitatea unui arbitraj: presupun însă că și în acea împrejurare aș fi putut să ies din încurcătură fără ajutorul nimănui, mai mult, azi îmi dau seama că știam ce aveam de făcut; nu trebuia decât să-i înmânez scrisoarea lui Versilov și să-l las să facă cu ea ce crede de cuviință — nimic mai simplu! Dar, pe de altă parte, ar fi fost o mare greșeală să-mi asum răspunderea de judecător suprem și să iau o hotărâre definitivă într-o chestiune atât de delicată. Dacă i-aș fi predat scrisoarea fără un cuvânt, și apoi m-aș fi retras, n-aș fi avut decât de câștigat; l-aș fi pus pe Versilov într-o situație de inferioritate, deoarece, renunțând să trag vreun folos de pe urma moștenirii (căci mie, ca fiu al lui Versilov, mi-ar fi revenit desigur mai devreme sau mai târziu o parte din acești bani), aș fi dobândit pentru totdeauna dreptul moral de a-l judeca pe Versilov. În orice caz, nimeni nu m-ar fi putut învinui că am nenorocit familia Sokolski, deoarece, din punct de vedere juridic, documentul nu avea o importanță hotărâtoare. Toate acestea le-am cântărit și am ajuns să mi le lămuresc în timp ce ședeam singur în camera lui Vasin, dar deodată mi-a trecut prin minte că venisem la el nu fiindcă aș fi pus atâta preț pe sfatul lui, ci numai cu scopul de a-i dovedi că în ceea ce privește noblețea sufletească și mărinimia nu mă întrece nimeni; astfel mă și răzbunam pe el pentru că în ajun mă umilise prin superioritatea lui.

Când mi-am dat seama de asta, m-a cuprins o ciudă grozavă, dar n-am plecat, am rămas, deși știam sigur că ciuda mea avea să crească cu fiecare minut.

Primul semn a fost că odaia lui Vasin îmi devenea din ce în ce mai nesuferită. "Arată-mi camera în care locuiești și am să-ți spun ce fel de om ești", s-ar putea spune pe bună dreptate. Vasin locuia într-o cameră mobilată, la niște oameni săraci, care subînchiriau camera ca să poată trăi. Cunosc prea bine aceste cămăruțe strâmte, cu mobila cam îngrămădită și totodată cu pretenții de confort; în toate găsești câte o canapea cumpărată de la târgul de vechituri, pe care e primejdios s-o miști din loc, un lavoar, și, în spatele unui paravan, un pat de fier. Se vedea că Vasin era chiriașul cel mai bun și mai de nădejde al casei, căci fiecare gazdă are negreșit un asemenea chiriaș preferat, căruia toată lumea caută să-i intre în voie: în camera lui se mătură și se deretică mai cu grijă, deasupra canapelei se atârână o litografie, iar sub masă se așterne un covoraș ponosit. Oamenii cărora le place o asemenea curățenie cu iz de mucegai și mai ales politețea slugarnică a gazdelor sunt ei înșiși dubioși.

Eram convins că și pe Vasin îl măgulește calitatea de chiriaș preferat. Nu știu de ce, dar încetul cu încetul au început să mă scoată din sărite cele două mese încărcate cu cărți. Hârtiile, cărțile, călimara, totul era așezat într-o

ordine revoltătoare — ideală după concepția de viață a gazdei nemțoaice și a slujnicei ei. Hârtoage erau destule, și nu reviste sau gazete, ci cărți adevărate, și se vedea că sunt citite; desigur că atunci când se așeza la masă cu o carte, sau atunci când se apuca de scris, avea un aer grav, de om meticulos. Poate că greșesc, dar mie îmi place să văd cărțile răvășite, fiindcă știu cel puțin că stăpânul lor nu oficiază atunci când citește. Vasin trebuie să fie extrem de politicos cu oaspeții, dar desigur că prin fiecare gest al său pare să spună: "Sunt gata să-am pierd cu tine o oră, două, dar pe urmă lasă-mă să-mi văd de treabă". Discuțiile cu Vasin trebuie să fie de bună seamă extrem de interesante — poți afla de la el multe lucruri noi, totuși, nu te părăsește o clipă impresia că-ți dă parcă a înțelege: "Iacă, stau cu tine la taifas, și tot ce-ți spun ți se pare foarte interesant, dar abia după ce ai să pleci am să mă pot gândi la lucruri cu adevărat interesante"... Și totuși, nu mă hotărâam să plec. Deși ajunsesem să mă conving pe deplin că mă pot lipsi de sfatul lui, continuam să-l aștept.

De un ceas și mai bine ședeam pe unul dintre cele două scaune împletite de lână fereastră. Eram furios că vremea trece și că până seara mai trebuie să-mi găsesc o locuință. Mă simțeam ispitit să iau o carte ca să mai scap de plictiseală, totuși n-am făcut-o: numai gândul că aş putea să mă distrez acolo mă înfuria și mai tare. După ce am stat un ceas și mai bine într-o liniște apăsătoare, am auzit de după ușa din spatele divanului niște șoapte din ce în ce mai puternice. Era limpede că dincolo sușoteau două femei, dar cuvintele nu le puteam desluși. Totuși, de plictiseală, am început să trag cu urechea. Până la urmă m-am dumerit că discutau cu însuflețire, cu pasiune, despre niște tipare de rochii. Pesemne că nu se înțelegeau sau chiar se certau, deoarece un glas stăruia și se ruga, iar celălalt nu se lăsa cu nici un chip înduplecat. Trebuie să fi fost desigur tot niște chiriase. În curând, mi s-a urât de șoaptele lor, dar urechea mi se obișnuise cu ele, așa încât continuam să ascult fără să vreau. Aproape și uitasem că ascult, când deodată s-a petrecut ceva cu totul neașteptat. Parcă cineva sărise în picioare de pe un scaun, sau se ridicase brusc și izbise cu piciorul în dușumea; apoi se auzi un geamăt urmat de un strigăt, mai bine zis de un urlet strident, bestial și furios la culme, ca al cuiva care a lăsat orice rușine la o parte și nu-i mai pasă dacă-l aude un străin. M-am repezit la ușă și am deschis-o; în aceeași clipă, la celălalt capăt al coridorului s-a întredeschis ușa de la locuința gazdei după cum am aflat mai târziu, și au apărut două fețe curioase. Deși strigătul încetase numaidecât, ușa camerei alăturate s-a deschis brusc și una dintre cele două vecine, o femeie tânără, după cum mi s-a părut, a zbughit-o afară și a luat-o la fugă pe scară în jos. Cealaltă, o femeie în vârstă, încercase s-o oprească, dar nu izbutise și acum o striga cu un fel de geamăt surd:

— Olea, Olea, unde te duci? Of, Doamne!

Când văzu însă cele două uși deschise, o trase repede pe a ei, lăsând-o însă puțin crăpată, ca să poată urmări zgomotul pașilor pe scară până ce nu se mai auzi nimic. M-am întors la locul meu de la fereastră. Se făcuse iar liniște. Era o întâmplare neînsemnată, poate chiar caraghioasă, așa că nu

m-am mai gândit la ea.

Peste vreun sfert de oră, pe coridor, în dreptul ușii lui Vasin a răsunat deodată un glas puternic și impertinent de bărbat. Cineva a pus mâna pe clanță și a întredeschis ușa; am zărit un bărbat înalt, care m-a văzut desigur și el, ba chiar a început să mă și examineze încă înainte de a intra în cameră, în timp ce continua să stea cu mâna pe clanță și să discute cu gazda, care se afla la celălalt capăt al coridorului. Ea îi răspundea cu un glas pițigăiat și voios: după tonul ei mi-am dat seama că îl cunoaște de mult, că îl stimează și îl prețuiește, socotindu-l nu numai un oaspete de vază, dar și un domn vesel și prietenos. Între timp, domnul cel vesel răcnea și glumea, deși nu vorbeau decât de faptul că Vasin nu era acasă, că nu era chip să-l găsească vreodată, că pesemne așa i-a fost scris și că iar va fi nevoit să-l aștepte ca data trecută; era vădit că tot ce spunea el i se părea gazdei grozav de spiritual. În cele din urmă, oaspetele intră în cameră, trântind ușa de perete. Era un domn bine îmbrăcat, hainele lui desigur cusute la cel mai bun croitor, erau de o eleganță "boierească", ca să zic așa, deși el însuși nu aducea nici pe departe a boier, în ciuda dorinței lui evidente. Ar fi prea puțin să spun că era dezghețat, era mai de grabă obraznic, însă în modul cel mai firesc, fără pic de afectare, ceea ce, oricum, supăra mai puțin decât impertinența studiată în fața oglinzii. Părul lui blond-închis, puțin cărunt, sprâncenele negre, barba stufoasă și ochii mari nu izbuteau să-i dea o înfățișare caracteristică, dimpotrivă, făceau ca figura lui să pară și mai comună, așa încât îl puteai confunda ușor cu altcineva. Un om care e întotdeauna gata să râdă de orice, râde mult, și totuși, în prezența lui, îți pierde orice urmă de veselie. Fața lui își schimba expresia dintr-o clipă în alta, fără nici o pricină; e când comică, când gravă, când șăgalnică sau chiar șmecherească... De altfel, n-are rost să-l descriu de pe acum. Mai târziu mi-a fost dat să-l cunosc pe acest domn mult mai bine și mai îndeaproape. De aceea, fără să vreau îl înfățișez cu mult mai amănunțit decât aș fi putut s-o fac în clipa când a deschis ușa și a intrat în cameră. Totuși, chiar și acum mi-ar fi greu să spun ceva precis și caracteristic despre el, fiindcă asemenea oameni se disting în primul rând prin faptul că nu au o personalitate încheată, bine definită și conturată.

Încă înainte de a apuca el să se așeze, mi-a trecut deodată prin gând că trebuie să fie tatăl vitreg al lui Vasin, un oarecare domn Stebelkov, despre care auzisem câte ceva, dar numai în treacăt, așa încât nu-mi prea aduceam aminte ce anume; reținusem doar că avea o reputație proastă. Știam că Vasin se simțise un copil oropsit în casa lui, dar că de mult nu mai depindea de el în nici o privință, că avea țeluri și preocupări foarte deosebite și că fiecare își ducea viața lui. Îmi mai aminteam vag că acest domn Stebelkov dispunea de un oarecare capital, că era un speculant și un om abil în afaceri, într-un cuvânt, chiar dacă aflasem cândva unele amănunte despre el, le uitasem. Fără să mă salute, m-a măsurat din cap până în picioare, și-a pus jobenul pe masa din fața divanului, a împins brusc masa deoparte cu piciorul și apoi s-a așezat, mai bine zis s-a trântit cu atâta putere pe divanul pe care eu nici nu îndrăznisem să mă așez, încât acesta a trosnit din toate încheieturile, și, cum ședea cu picioarele atârinate, și-a ridicat deodată, cât a putut de sus,

picioarul drept și a început să-și admire vârful cizmei de lac. Apoi s-a întors pe neașteptate spre mine și a început să mă cerceteze din nou cu ochii lui mari și destul de holbați.

— Nu-l găsesc niciodată acasă! făcu el, dând ușor din cap spre mine. Eu am tăcut chitic.

— Duce o viață dezordonată! Are părerile lui în această privință. Din Petersburgskaia?

— Vrei să spui că dumneata vii de acolo? l-am întrebat la rândul meu.

— Ba nu, te-am întrebat pe dumneata.

— Eu... vin într-adevăr de acolo, dar cum ai ghicit?

— Cum? Hm. Îmi făcu cu ochiul, dar nu binevoi să mă lămurească.

— Nu locuiesc în Petersburgskaia Storona, dar am trecut azi pe acolo, înainte de a veni încoace.

Continua să zâmbească cu tâlc, fără să scoată un cuvânt, și tare nu-mi plăcea zâmbetul lui prostesc, de complicitate.

— Pe la domnul Dergaciov? mormăi el într-un târziu.

— Cei cu domnul Dergaciov? m-am mirat eu. Îmi aruncă o privire triumfătoare.

— Nici nu-l cunosc.

— Hm.

— Te privește ce crezi! m-am înfuriat eu, căci îmi devenea din ce în ce mai nesuferit.

— Hm, așa, mă rog. Dă-mi voie să-ți spun ceva, mă rog: dumneata târguiești un lucru dintr-o prăvălie, iar din prăvălia de alături alt cumpărător cumpără altceva. Dar ce anume? Bani, mă rog, de la un negustor care se numește cămătar... fiindcă și banii sunt o marfă, mă rog, iar cămătarul e și el negustor... Mă urmărești?

— Să zicem că da.

— Deodată, apare un al treilea cumpărător care, uitându-se la prima prăvălie, zice: "asta e o treabă serioasă", apoi se întoarce spre cealaltă prăvălie și spune: "asta nu-i o treabă serioasă". Ce concluzie pot trage despre un astfel de cumpărător?

— Știu eu?

— Cum așa, mă rog? Orice pildă are un tâlc. Să zicem bunăoară că merg pe bulevardul Nevski și văd pe trotuarul celălalt un domn; deodată, mi se năzare să aflu ce fel de om este. Și tot mergând amândoi, fiecare pe partea lui, ajungem până la colțul străzii Morskaia, în dreptul magazinului englezesc, unde dăm cu ochii de un al treilea trecător, care a fost tocmai călcat în picioare de un cal. Acum ia seama: se ivește un al patrulea trecător, care vrea să se lămurească ce fel de oameni suntem noi doi, cei teferi, și rănitul, dacă suntem oameni serioși și cu simț practic... mă urmărești?

— Să mă ierți, dar cu mare greutate.

— Bine, mă rog. Eram sigur. Atunci am să schimb tema. Să zicem că mă aflu la băi, în Germania, ca să urmez o cură de ape minerale, cum am fost de atâtea ori... Unde? N-are importanță. Într-o zi, în timp ce mă plimb și-mi beau apa, văd niște englezi. După cum știi, cu un englez e foarte greu să faci

cunoștință, dar iată că după două luni, la sfârșitul curei, plecam cu un grup întreg, înarmați cu bastoane cu vârful de fier, într-o excursie colectivă pe munte, n-are importanță pe care anume. La o cotitură, mai precis la un popas, chiar acolo unde călugării fac lichiorul Chartreuse — reține acest amănunt — am întâlnit un localnic care stătea deoparte și ne privea în tăcere. Să presupunem că aș fi vrut să știu dacă e un om serios. Crezi că în cazul acesta avea vreun rost să cer părerea grupului de englezi cu care plecasem, numai fiindcă nu fusesem în stare să intru cu ei în vorbă în timpul curei?

— De unde să știu? Iartă-mă, dar îmi e din ce în ce mai greu să te urmăresc.

— Într-adevăr?

— Da, mă obosești.

— Hm.

Îmi făcu cu ochiul și dădu din mână, vrând să exprime probabil satisfacție și triumf; cu un aer cât se poate de grav și de calm, scoase din buzunar o gazetă pe care se vede că abia o cumpăraseră, o despătură și începu să citească ultima pagină, evident că să-mi arate că mă lasă în plata Domnului. Vreo cinci minute nici nu s-a uitat la mine.

— Va să zică acțiunile Brest-Graevo nu s-au dus de râpă? Au început să urce, și urcă, nu glumă! Cunosc destule cazuri când în astfel de situații totul s-a dat peste cap.

Mă privea cu înfrigurare.

— Deocamdată, nu mă prea pricep la bursă, i-am răspuns eu.

— Va să zică, tăgăduiești?

— Ce?

— Importanța banilor, mă rog.

— N-am spus asta, totuși... mi se pare că mai importante decât banii sunt ideile.

— Cum adică? Dă-mi voie, mă rog... Să zicem, bunăoară, că un om și-a adunat un capital...

— Întâi vin principiile și pe urmă banii, căci fără principii societatea se prăbușește, oricât ar fi de bogată.

Nu știu de ce am început să mă înfierbânt. El mă privea destul de nedumerit, ca și cum l-aș fi pus în încurcătură, dar deodată un zâmbet cât se poate de vesel și de șiret îi lumină fața:

— Ce zici de Versilov? A dat lovitura, și încă ce lovitură! Așa-i că a câștigat ieri procesul?

Deodată, mi-am dat seama că știa de la început cine sunt și că poate mai știa încă foarte multe lucruri. Nu pot însă înțelege de ce-am roșit brusc și am rămas năuc, cu ochii țintă la el. Era vădit că triumfă, mă privea atât de vesel, de parcă m-ar fi prins cu ceva și m-ar fi demascat printr-un șiretlic foarte ingenios.

— Da, mă rog! exclamă el, ridicând din sprâncene. Pe mine să mă întrebi de domnul Versilov! De ce ți-am tot vorbit eu adineauri despre seriozitate! Acum doi ani, când cu copilul, ar fi putut să facă o afacere strașnică! Chiar

așa, mă rog, dar el a lăsat-o să se ducă de răpă.

— Care copil?

— Plodul, mă rog, pe care și acum îl ține la mahala, numai că nu s-a ales cu nimic de pe urma lui... fiindcă, de...

— Ce plod? Nu înțeleg!

— Păi copilul lui, pe care i l-a făcut *mademoiselle* Lidia Ahmakova. "O jună grecoaică frumoasă iubeam..."²⁴ Aia cu chibriturile. Așa-i?

— Astea-s bârfeli, calomnii infame. El n-a avut niciodată vreun copil cu Ahmakova!

— Na-ți-o bună! Dar eu unde crezi că am fost? Dar ce, nu-s medic, și încă mamouș?! Numele meu este Stebelkov; poate ai auzit de mine? E drept că de mult nu m-am mai ocupat cu medicina, dar mai puteam da un sfat practic într-o chestiune practică.

— Va să zică, ești mamouș... atunci poate că ai fost și de față când a născut Ahmakova?

— Nu, mă rog, n-am asistat-o eu. Acolo era un doctor de mahala, cu o casă de copii, Granz îl chema. Lua câte o jumătate de taler de vizită, căci acesta este tariful medicilor de acolo; unde mai pui că nu-l cunoaște nimeni, așa că am apelat la serviciile lui... De altfel, eu îi și recomandasem, ca să se aștearnă bezna peste toate. Mă urmărești? Eu n-am făcut decât să dau un sfat practic lui Versilov, lui Andrei Petrovici, între patru ochi, într-o chestiune strict secretă, dar Andrei Petrovici a preferat să alerge după doi iepuri.

Îl ascultam, înmărmurit.

— Când alergi după doi iepuri, nu prinzi nici unul, după cum spune un proverb, mai bine zis o zicală țărănească. Iată ce cred eu în privința asta: o excepție care se repetă mereu devine o regulă generală. El însă a fugit după alt iepure, ceea ce s-ar traduce pe limba noastră: după o altă femeie, și a rămas cu buzele umflate. Când te-ai apucat de o treabă, trebuie s-o duci până la capăt. Dar el, în loc să bată fierul cât era cald, a început să se codească. De, Versilov nu-i decât un "profet al muierilor", după cum bine l-a caracterizat atunci, în fața mea, tânărul prinț Sokolski. Ar trebui să vii din când în când pe la mine! Dacă vrei să afli mai multe despre Versilov, atunci vino neapărat!

Era desigur încântat că m-a lăsat cu gura căscată de mirare. Până atunci nu auzisem niciodată nimic despre copil. Chiar în clipa aceea cineva deschise cu zgomot ușa camerei vecine și intră repede înăuntru.

— Versilov locuiește lângă cazarma Semionovski, pe strada Mojaisk, la numărul șaptesprezece, în casa doamnei Litvinova, așa mi s-a spus chiar acum la biroul de informații! se auzi de alături o voce de femeie care, de furioasă ce era, striga atât de tare, încât deslușeam fiecare cuvânt. Stebelkov îmi făcu un semn, mișcând din sprâncene și ridicând un deget până deasupra capului.

— Poftim, și dincolo tot de el e vorba... Uite, astea sunt excepțiile care se repetă mereu. *Quand on parle d'une corde*²⁵... și își lipi repede urechea de

²⁴Vers din cunoscuta poezie a lui Pușkin, *Șalul negru*.

²⁵Când se vorbește de iunie

ușa în fața căreia se afla divanul.

Nici eu nu eram mai puțin mirat ca el. M-am gândit că trebuie să fi strigat tânăra femeie care alergase adineauri într-un suflet pe scară. Dar cum de se preocupa lumea de Versilov până și aici? Deodată, răsună iarăși un urllet strident, aidoma țipătului unui om scos din minți de furie, căruia i se refuză ceva sau care e împiedicat să facă ceea ce vrea. De astă dată strigătele și urletele au ținut însă mai mult. Se auziră zgomote ca de luptă, cuvinte rostite repede și sacadat: "Nu vreau, nu vreau, dă-mi înapoi, să-mi dai imediat!" sau cam așa ceva — nu-mi aduc prea bine aminte. Apoi cineva se repezi la ușă și o deschise la fel de brusc ca prima oară. Cele două vecine o luară la fugă pe coridor, una încercând desigur s-o oprească pe cealaltă, ca și data trecută. Stebelkov, care ascultase tot timpul la ușă cu vădită satisfacție, se ridică ars de pe divan, sări la ușă dinspre coridor și, deschizând-o fără nici o rușine, se repezi după vecine. Firește, am alergat și eu la ușă, dar apariția lui pe coridor a avut efectul unei găleți de apă rece: vecinele s-au ascuns repede în odaie, trântind cu zgomot ușa. Stebelkov vru să dea buzna la ele, dar se opri zâmbind, și rămase pe gânduri, cu un deget ridicat; de astă dată, zâmbetul lui era dezgustător de cinic, sinistru. Când o zări pe gazdă, care iar apăruse în prag, dădu fuga la ea, străbătând tot coridorul în vârful picioarelor, și după ce șușoti cu ea vreo două minute, primind desigur informațiile dorite, se întoarse în cameră, pășind acum hotărât și solemn, își luă jobenul de pe masă, aruncă din mers o privire în oglindă, își potrivea părul și se îndreptă cu un aer demn și sigur de sine spre camera celor două femei, fără să-mi arunce măcar o privire. Rămase o clipă la ușă să asculte, lipindu-și urechea de ea și clipi, satisfăcut, din ochi spre gazdă, care-l urmărea din celălalt capăt al coridorului, și acum îl amenința cu degetul, clătinând din cap, ca și cum i-ar fi spus: "Of, ștregarule, ștregarule!" Apoi, cu un aer hotărât, dar cât mai delicat, cu spatele adus, de parcă l-ar fi copleșit atâta politețe, ciocăni cu degetul în ușă. Îi răspunse un glas:

— Cine-i acolo?

— Îmi îngăduiți să intru? Vin într-o chestiune foarte importantă, rosti Stebelkov apăsător și grav.

Cele două femei șovăiră o clipă, apoi deschiseră totuși ușa, dar numai pe sfert; atunci Stebelkov puse repede mâna pe clanță, o ținu cu putere, ca să le împiedice s-o închidă din nou și începu să le vorbească în gura mare, încercând să intre înăuntru. N-aș putea reproduce exact cuvintele lui, dar știu că le-a pomenit despre Versilov, că le făgăduia informații și lămuriri cu privire la el, cam în felul acesta: "Pe mine să mă întrebați, mă rog, la mine să veniți, dacă vreți să aflați ceva"... Le-a convins foarte repede să-l lase să intre. Eu m-am întors și m-am așezat pe divan, cu gândul să trag cu urechea, dar n-am putut să înțeleg tot ce vorbeau, am auzit numai că pomeneau mereu de Versilov. După glasul lui Stebelkov am ghicit că de la început el conducea discuția și că acum nu mai vorbea mios, ci pe un ton autoritar, și, desigur, tolănit pe un divan, așa cum făcuse și cu mine adineauri. Cam așa, bunăoară: "mă urmărești?", "acum ia seama" și așa mai departe. De altfel,

cu femeile trebuie să fi fost de o politețe neobișnuită. De două ori l-am auzit râzând cu hohote și pesemne fără rost, fiindcă în același timp cu glasul lui și, uneori, chiar acoperindu-l, se auzeau glasurile celor două femei, care nu păreau de loc vesele, mai ales cea tânără, care țipase adineauri și care acum vorbea mult, nervos, repede, plângându-se și acuzând, cerând să i se facă dreptate. Dar nici Stebelkov nu se lăsa mai prejos, ridica din ce în ce mai mult glasul și hohotea din ce în ce mai tare. Asemenea oameni nu știu să asculte pe alții. N-a trecut mult și m-am ridicat de pe divan, fiindcă mi s-a părut rușinos să ascult la ușă, și m-am așezat din nou pe scaunul împletit de lângă fereastră. Eram convins că Vasin, deși îl disprețuiește pe acest domn, dacă i-aș mărturisi că și eu îl socotesc un om de nimic, i-ar lua imediat apărarea, cu un ton grav și demn, și mi-ar ține o lecție, demonstrându-mi că Stebelkov este: "un om de afaceri practic și energic, cum sunt eu acum, și nu trebuie judecat după principiile noastre abstracte și generale". De altfel, îmi aduc aminte că în clipa aceea eram foarte descurajat, îmi bătea inima și așteptam fără îndoială să se întâmple ceva. După vreo zece minute, în mijlocul unui hohot puternic de râs, cineva a sărit de pe scaun, întocmai ca adineauri, au răsunat strigătele celor două femei, apoi l-am auzit și pe Stebelkov ridicându-se brusc și spunându-le ceva cu un glas schimbat, de parcă s-ar fi dezvinovățit, sau le-ar fi implorat să-l asculte până la capăt... Dar ele nu s-au lăsat înduplecate, ci strigau mânioase: "leși afară! Nemernicule, nerușinatule!" Într-un cuvânt, era limpede că-l alungau. Am deschis ușa tocmai în clipa când a ajuns afară pe coridor, după toate aparențele îmbrâncit de cele două femei. Când m-a zărit, a început să strige, arătându-mă cu degetul:

— Iată-l pe fiul lui Versilov! Dacă nu mă credeți pe mine, atunci întrebați-l pe propriul lui fiu! Poftim, să vă spună el! Mă smuci cu putere de mână și mă trase spre cele două femei, repetând: Ăsta-i fiul lui, propriul lui fiu, dar fără să adauge alte explicații.

Femeia cea tânără stătea pe coridor, iar cea bătrână se afla în spatele ei, în prag. Nu-mi aduc aminte decât că biata fată, care trebuia să fi avut vreo douăzeci de ani, era blondă, destul de frumușică, deși slabă și cu un aer bolnăvicios, iar la față aducea întrucâtva cu soră-mea; această asemănare m-a izbit din prima clipă și mi s-a întipărit în minte; doar că pe Liza n-o văzusem niciodată și nici nu-mi închipuiam că aș putea s-o văd vreodată ieșindu-și din minți de furie ca fata din fața mea: tremura toată de mânie, buzele i se albiseră, iar ochii cenușii îi scânteiau. Îmi aduc aminte că din pricina nerușinatului de Stebelkov, care mă pusese într-o situație atât de absurdă și de umilitoare, mă fâstăcisem de tot și-mi pierise graiul.

— Ce are a face că-i fiul lui? Dacă e în cârdășie cu dumneata, trebuie să fie și el un nemernic. Dacă ești fiul lui Versilov, se întoarce ea către mine, atunci transmite-i tatălui dumnitale că e un nerușinat, un om josnic și că n-am nevoie de banii lui! Na, ține! Să-i duci imediat banii înapoi!

Vârî repede mâna în buzunar și scoase câteva bancnote. Dar femeia cea bătrână (adică maică-sa, după cum am aflat mai târziu) o prinse de mână:

— Olea, stai puțin, poate că nu-i adevărat, poate că nici nu e fiul lui!

Olea întoarse repede ochii spre ea, rămase o clipă pe gmduri, apoi îmi aruncă o privire disprețuitoare și dădu să intre în cameră, dar se opri în prag, tremurând toată de mânie, și, înainte de a trânti ușa, bătu din picioare și-i mai strigă o dată lui Stebelkov:

— Ieși afară!

După aceea trânti ușa și o încuie pe dinăuntru. Stebelkov, care tot mai mă ținea de umăr, ridică un deget, mă privi lung și întrebător, zâmbind încurcat, cu gura până la urechi.

— Socotesc purtarea dumitale față de mine caraghioasă și josnică, am îngăimat eu, revoltat.

Dar el nici nu asculta, deși mă privea fix.

— Asta ar trebui cercetat! rosti el, dus pe gânduri.

— Bine, dar cum ai îndrăznit să mă tragi după dumneata? Cine-i femeia asta? Ce-i cu ea? De ce m-ai luat de umăr și m-ai dus la ea? Ce se petrece aici?

— Dracu s-o ia. Încă una care s-a lăsat târâtă în păcat, încă "o excepție care se repetă des". Mă urmărești?

Dădu să mă împungă cu degetul în piept.

— Ei drăcie! am exclamat eu, lovindu-l peste deget.

Dar în loc să se supere, începu deodată să râdă pe înfundate, încetișor și vesel, fără să se mai poată opri. În cele din urmă, își puse pălăria pe cap și, încruntându-se brusc, spuse, întunecat:

— Las' că am s-o învăț eu minte și pe proprietăreasă... Dacă nu le alungă cât mai repede din casă, cine știe ce se mai întâmplă, că astea... Ai să vezi și dumneata, ai să vezi, ascultă-mă pe mine! Ei, drăcie! spuse el, înveselindu-se iar deodată, mi se pare că ai de gând să-l aștepti pe Grișa?

— Nu, n-am să-l mai aștept, i-am răspuns eu tăios.

— Treaba dumitale...

Nu mai adăugă nici un cuvânt, îmi întoarse spatele și porni pe scară în jos, fără să o onoreze nici măcar cu o privire pe gazdă, care aștepta cu vădită nerăbdare s-o lămurească și să-i spună noutăți. Atunci mi-am luat pălăria și, după ce am rugat-o pe gazdă să-i transmită lui Vasin că l-a căutat Ddlgoruki, am coborât scara în fugă.

Așadar, pierdusem o grămadă de vreme. Când am ieșit de la Vasin, am pornit numaidecât în căutarea unei locuințe. Am bătut degeaba străzile câteva ore în șir, și cu toate că am intrat în vreo cinci — șase case unde se subînchiriau camere, sunt sigur că am trecut pe lângă alte douăzeci, fără să observ biletele de închiriat.

Mi-era o ciudă grozavă, cu atât mai mult cu cât nu-mi închipuisem să fie chiar atât de greu să-ți găsești o locuință potrivită. Toate camerele erau ca a lui Vasin, unele chiar cu mult mai rele, iar chiriile inaccesibile, firește, pentru punga mea. Eu nu pretindeam decât un ungher unde să-mi pun capul, și de fiecare dată mi se răspundea cu dispreț că în cazul acesta trebuie să mă duc la azil. Unde mai pui că peste tot erau o mulțime de chiriași, unul mai ciudat decât altul, pe care mi-a fost destul să-i văd ca să-mi dau seama că nici de pomană n-aș putea trăi sub același acoperiș cu ei și că aș da orice ca să scap

de vecinătatea lor. Niște indivizi care umblau fără haină, numai în jiletcă, cu bărbi încâlcite, curioși și băgăreți. Într-un loc am găsit alături de camera care mi se oferea șase inși, îngrămădiți într-o cămăruță, care jucau cărți și beau bere. În alte părți am dat niște răspunsuri atât de nepotrivite de întrebările gazdelor, încât acestea m-au privit cu uimire, iar într-o casă m-am și luat la ceartă. De altfel, n-are nici un rost să înșir toate aceste fleacuri, vreau să mai adaug numai că după atâta alergătură am obosit îngrozitor și abia pe înserate am ajuns să îmbuc ceva într-un birt. Fără să mai cer sfatul nimănui, luasem definitiv hotărârea să mă duc să-i dau numaidecât lui Versilov scrisoarea cu pricina (fără nici o explicație), apoi să-mi iau catrafusele din cămăruța de la mansardă și, într-o mână cu geamantanul și în cealaltă cu bocceaua, să mă mut chiar în seara aceea, și, dacă nu voi avea încotro, să trag peste noapte la un hotel. Știam că la capătul bulevardului Obuhovski, lângă Arcul de Triumf, sunt niște hanuri unde poți închiria chiar o cămăruță separată cu treizeci de copeici pe zi. Eram gata să pun această sumă la bătaie, numai ca să nu mai stau nici o clipă în casa lui Versilov. Când am ajuns însă în dreptul Institutului tehnologic, mi s-a năzărit deodată să trec pe la Tatiana Pavlovna, care locuia chiar peste drum. Pretextul cu care voiam să-mi justific vizita era tot scrisoarea privitoare la moștenire, deși cu totul alte motive mă atrăgeau irezistibil la ea, dar care anume n-aș putea spune precis nici azi, fiindcă în capul meu era un adevărat haos: "plodul", "excepțiile, care devin regulă generală" și câte alte gânduri nu mi se învâlmășeau în minte! Nu știu dacă m-am dus la Tatiana Pavlovna fiindcă îmi venea să mă spovedesc, sau să mă laud, să mă iau la ceartă, sau să mă plâng, știu însă că m-am trezit urcând scările. Până atunci nu fusesem decât o singură dată la ea, trimis de maică-mea, imediat după ce sosisem de la Moscova și ți-u minte că am intrat numai pentru o clipă, mi-am îndeplinit misiunea și am plecat, fără să mă fi așezat măcar, dar nici ea nu mă poftise să stau.

Am sunat la ușă și numaidecât mi-a deschis bucătăreasa, care m-a lăsat să intru fără să spună un cuvânt. Toate aceste amănunte sunt necesare pentru a înțelege cum de-am ajuns să trec printr-o aventură atât de fantastică și cu urmări atât de senzaționale în viitor. Mai întâi trebuie să spun câte ceva despre bucătăreasă. Era o finlandeză răutăcioasă și cârnă, care, după toate aparențele își ura stăpâna, totuși Tatiana Pavlovna n-o dădea afară, fiindcă avea pentru ea o deosebită slăbiciune, așa cum au fetele bătrâne pentru câte un mops rebegit și bălos, sau pentru câte o pisică veșnic adormită. Bucătăreasa asta era ori furioasă și mojică, ori tăcea cu săptămânile, după ce se certa bine cu ea. Pesemne că în ziua aceea era pusă pe tăcere, fiindcă nici la întrebarea mea: "Doamna este acasă?" — pe care mi-aduc precis aminte că i-am pus-o — n-a binevoit să-mi răspundă și s-a întors în bucătărie fără să scoată un cuvânt. De aici am dedus, firește, că doamna este acasă, am intrat într-o cameră și, fiindcă n-am găsit pe nimeni acolo, am așteptat, convins că Tatiana Pavlovna trebuie să iasă din clipă în clipă din dormitor, altfel n-ar fi avut nici un rost ca bucătăreasa să mă lase înăuntru. Timp de două, trei minute nici nu m-am așezat; afară se însera și

locuința întunecoasă a Tatianei Pavlovna părea și mai neprimitoare, din pricina nenumăratelor perdele, perdeluțe și huse de creton întunecat. Trebuie să spun vreo două cuvinte și despre această locuință strâmtă și apăsătoare, ca să înfățișez decorul în care s-a desfășurat scena. Datorită firii ei autoritare și încăpățănate, precum și apucăturilor ei de moșiereasă, Tatiana Pavlovna nu s-ar fi putut obișnui să locuiască într-o cameră mobilată și de aceea închinase acest simulacru de apartament numai ca să trăiască singură și să nu mai depindă de nimeni. Cele două cămăruțe, întocmai ca niște colivii de canar puse cap la cap, una mai mică decât cealaltă, erau la etajul al doilea și ferestrele lor dădeau spre curte. De pe scară intrai de-a dreptul într-o săliță care nu era mai lată de un arșin și jumătate, având în stânga cele două colivii amintite și în fund o bucătărioară minusculă. Poate că volumul de un stângen și jumătate cubi de aer necesari unui om în douăsprezece ore încăpea în cele două cămăruțe, dar în nici un caz mai mult. Tavanele erau neîngăduit de joase și, culmea absurdității, toate ferestrele, ușile, mobila, absolut totul era acoperit și garnisit cu un minunat creton franțuzesc, festonat pe margini, din pricina căruia odăițele păreau și mai întunecoase, semănând cu interiorul capitonat al unei călești pentru călătorii lungi. În cămăruța unde mă aflam încă te mai puteai învârti, deși era ticsită de mobilă, de altfel, foarte drăguță: fel de fel de măsuțe încrustate cu bronz, sipete, o masă de toaletă elegantă, chiar somptuoasă. În cămăruța cealaltă, despărțită printr-o draperie grea, dormitorul Tatianei Pavlovna de unde tocmai o așteptam să iasă, nu încăpea decât un pat, după cum am descoperit mai târziu. Fără toate aceste amănunte nu se poate înțelege prostia pe care am făcut-o

Așadar, o așteptam, căci nu mă îndoisem o clipă că nu e acasă, când deodată sună cineva. Am auzit-o pe bucătăreasă trecând agale pe săliță și deschizând ușa fără să scoată un cuvânt, cum făcuse și cu mine adineauri. În casă intrară două doamne, și cum amândouă vorbeau cu glas tare, am rămas înmărmurit când am recunoscut că una era Tatiana Pavlovna, iar cealaltă, tocmai femeia cu care eram cel mai puțin pregătit să dau ochii, și mai ales într-o asemenea împrejurare! Era cu neputință să mă înșel, căci glasul acela sonor, puternic, cu un timbru metalic îl auzisem abia în ajun, ce-i drept câteva minute, dar destul ca să mi se întipărească în minte. Da, era chiar "femeia din ajun". Ce trebuia să fac? Nu pun această întrebare cititorului, ci caut să-mi reamintesc clipa aceea și nu-mi pot da seama nici azi cum am ajuns deodată după draperie și m-am trezit în dormitorul Tatianei Pavlovna. Ce mai tura-vura, m-am ascuns și abia am apucat să trag draperia, că cele două doamne au și intrat. Habar n-am de ce nu le-oi fi întâmpinat, în loc să mă ascund; totul s-a întâmplat fără voia mea, fără să-mi dau nici eu seama cum. De îndată ce m-am trezit în dormitor și m-am izbit de pat, am observat că exista o ușă care dădea spre bucătărie, așadar, puteam să ies din încurcătură, să plec neobservat din casă. Din nenorocire însă, ușa era încuiată și cheia nu se afla în broască. M-am trântit, deznădăjduit, pe pat. Ști-am că acum îmi era cu neputință să nu aud discuția celor două femei, deși încă de la primele cuvinte am priceput că era vorba de o chestiune secretă și

cât se poate de delicată. Firește, un om cinstit și binecrescut ar fi putut să se ridice chiar și atunci, să treacă dincolo, și să spună deschis: "Luați seama, să știți că sunt și eu aici", fără să-i pese că se pune într-o lumină caraghioasă; totuși, eu nu m-am ridicat și n-am ieșit din ascunzătoare, fiindcă n-am îndrăznit; de frică, m-am purtat ca un laș, ca un ticălos.

— Scumpa mea Katerina Nikolaevna, mă întristezi profund, o implora Tatiana Pavlovna. Linștește-te o dată pentru totdeauna, zbuliumul ăsta nici nu se potrivește cu firea dumitale. Dumneata ai răspândit totdeauna bucuria în jurul duimitale, și acum, deodată... Sper că în mine ai încredere. Doar știi cât îți sunt de devotată. Țin la dumneata tot atât de mult ca și la Andrei Petrovici, pentru care, de asemenea, sunt în stare să fac orice sacrificiu, ceea ce nici nu-ți ascund... Atunci, crede-mă pe mine, îți jur pe cinstea mea că documentul acela n-a ajuns în mâna lui, poate că nici nu mai există, și apoi, el nici nu e în stare de o asemenea mârșăvie, îți faci păcat dacă-l bănuiești de asta. La urma urmei, nici nu sunteți dușmani, voi singuri ați scornit vrajba aceasta.

— Documentul există, iar el e capabil de orice. Ce crezi, de cum am intrat ieri în casă, primul om pe care l-am întâlnit a fost ce *petit espion*²⁶ pe care i l-a vârat pe gât prințului.

— Of, ce *petit espion*. În primul rând, nici vorbă să fie spion, fiindcă numai eu am stăruit pe lângă prinț să-l angajeze, de teamă să n-o ia razna sau să nu moară de foame la Moscova, după cum făceau să bănuiesc informațiile primite de acolo. Dar, ceea ce e mai important, acest băiețuș necioplit nu-i decât un prostănac, ăsta n-are stofă de spion!

— Da, pare într-adevăr un prostănac, ceea ce nu-l poate împiedica, de altfel, să devină o canalie. Dacă n-aș fi fost atât de furioasă ieri, aș fi murit de râs; să-l fi văzut cum a pălit, cum a luat-o la fugă, cum se ploconează, ba a mai încercat să vorbească și franțuzește, și când te gândești că, la Moscova, Maria Ivanovna m-a încredințat că e un geniu. Fiindcă veni vorba de Maria Ivanovna, mai ales expresia ei m-a convins că scrisoarea există și a încăput pe mâna celui mai primejdios om.

— Vai de mine, scumpa mea, nu spuneai chiar dumneata adineauri că ea nu știe nimic?

— Păi tocmai asta este, că minte. Nici nu-ți închipui cât e de vicleană! Înainte de a pleca la Moscova mai trăgeam nădejde că nu mai există nici o hârtie, însă când am ajuns acolo...

— Of, draga mea, dimpotrivă, toată lumea spune că e o femeie bună și cu scaun la cap. Și răposatul ținea mai mult la ea decât la toate celelalte nepoate ale sale. Ce-i drept, eu n-o cunosc chiar atât de bine, totuși nu-mi vine a crede să n-o fi vrăjit cu farmecul dumitale de zână! Dumneata îi cucerești pe toți, fără nici o osteneală. Până și eu, o biată bătrână, sunt îndrăgostită de dumneata și abia mă stăpânesc să nu te sărut... Atunci cum să n-o fi încântat și pe ea?!

— Am făcut tot ce-am putut ca s-o încânt, la un moment dat mi s-a părut că am și izbutit, dar, crede-mă, Tatiana Pavlovna, e și ea destul de

²⁶ mic spion

șireată... De altfel, e o femeie și jumătate, un caracter deosebit, cum întâlnești la Moscova... Și ce-ți închipui, m-a sfătuit să mă adresez aici unui anume Kraft, un fost ajutor de-al lui Andronikov, care s-ar putea că să știe ceva. Despre acest Kraft am mai auzit eu, ba parcă l-am și văzut o dată, dar când mi-a pomenit de el, m-am convins numaidecât că nu se poate ca ea să nu știe nimic. Știe tot, dar minte.

— De ce-ar minți, ce rost ar avea? La urma urmei, poate că n-ar fi rău să-l cauți pe Kraft! Neamțul ăsta n-are obiceiul să flecărească. Și după câte mi-aduc aminte, e un om cât se poate de cinstit... Zău că n-ar strica să-l întrebi și pe el, numai că acum e plecat din Petersburg, pare-mi-se...

— S-a întors ieri; chiar de la el vin. De aceea am și alergat atât de îngrijorată la dumneata, de-mi tremură mâinile și picioarele; voiam să te întreb pe dumneata, Tatiana Pavlovna, îngerul meu păzitor, care cunoști pe toată lumea, oare n-am putea afla ceva barem despre hârtiile lui, căci nu se poate să nu fi rămas niște hârtii; cine știe la cine or să ajungă. Nu cumva or să încapă tot pe mâini primejdioase? Am alergat într-un suflet să-ți cer un sfat.

— Dar despre ce hârtii vorbești? Întrebă Tatiana Pavlovna, nedumerită. Păi nu spuneai că ai fost chiar acum la Kraft?

— Sigur că am fost, chiar de acolo vin, dar s-a împușcat încă aseară.

Am sărit ca ars de pe pat; am putut rămâne liniștit când au spus despre mine că sunt un spion și un idiot, și cu cât se prelungea discuția, cu atât mi se părea mai imposibil să mă arăt. Nici gând nu era de asta! Hotărâsem în sinea mea să nu fac nici o mișcare până când Tatiana Pavlovna nu se duce să-și petreacă musafira (dacă, spre norocul meu, nu intră în dormitor să ia ceva), iar apoi, după plecarea Ahmakovei, nu-mi mai păsa ce avea să se întâmple, chiar de-ar fi fost să mă și bat cu Tatiana Pavlovna!... Cum am auzit însă de sinuciderea neașteptată a lui Kraft, m-au trecut fiorii și n-am mai avut astâmpăr. Fără să stau o clipă pe gânduri, fără să țin socoteală de urmări, am făcut un pas, am ridicat draperia și m-am trezit față în față cu ele. Mai era încă destulă lumină ca să poată vedea cât sunt de palid și cum tremur tot. Amândouă au scos un țipăt. Nici nu era de mirare!

— Kraft? am bâiguit eu, întorcându-mă spre Ahmakova. S-a împușcat? Ieri, pe înserate?

— De unde ai răsărit? Unde ai stat până acum? țipă Tatiana Pavlovna cu un glas pițigăiat, înfigându-și unghiile în umărul meu. Va să zică ne-ai spionat? Ai tras cu urechea?

— Nu ți-am spus eu? exclamă Katerina Nikolaevna, ridicându-se de pe divan și arătând spre mine.

Atunci mi-am ieșit din sărite.

— Astea-s prostii, minciuni! am zbierat eu, tăindu-i vorba. Pretinzi că sunt un spion, of Doamne! De ce m-aș osteni să te spionez, când mi-e silă să trăiesc printre oameni de teapa dumitale?! Iată Kraft, un suflet ales, s-a sinucis, s-a împușcat de dragul unei idei, de dragul Hecubei...²⁷ Dar ce știți

²⁷ "Kraft... s-a sinucis de dragul unei idei, de dragul Hecubei" — referire

voi de Hecuba?... Cum să trăiești printre intrigile voastre, în lumea voastră, când unde te învârtești dai numai de minciuni, de înșelătorie, de uneltiri... Mi-e lehamite!

— Plesnește-l peste obraz! Plesnește-l! răcni Tatiana Pavlovna. Cum Katerina nu făcea nici o mișcare, deși nu mă slăbea o clipă din ochi (îmi amintesc totul până în cele mai mici amănunte), și Tatiana Pavlovna era gata să-și urmeze singură sfatul, am ridicat fără să vreau mâna ca să mă apăr, dar gestul meu a făcut-o să creadă că dau s-o lovesc.

— Hai, dă, lovește! Nu degeaba ești un bădăran din naștere! Oricum, ai mai multă putere decât o femeie, atunci de ce te-ai sfii?!

— Isprăvește, m-am săturat să mă tot calomniezi! am strigat eu. Eu nu sunt în stare să lovesc o femeie! Ești o nerușinată, Tatiana Pavlovna, și întotdeauna m-ai disprețuit! Firește, oamenii nici nu merită să-i respecti! Desigur că îți vine a râde, Katerina Nikolaevna, când te uiți la mine, desigur că îți par un caraghios, de, nu mi-a dat Dumnezeu o mutră spilcuită ca a aghiotanților dumitale, ci, dimpotrivă, superior... Dar nu despre asta e vorba acum, ci despre faptul că n-am nici o vină! M-am nimerit aici din întâmplare, și vinovată de toate, Tatiana Pavlovna, e numai bucătăreasa dumitale, mai bine zis slăbiciunea dumitale pentru ea: de ce, când am întrebat-o dacă ești acasă, în loc să-mi răspundă, m-a adus încoace? Iar mai târziu, recunoaște și dumneata că ar fi fost prea din cale afară să răsar pe negândite din dormitorul unei femei, așa că am preferat să îndur în tăcere batjocurile voastre, decât să mă arăt... Nu-i așa că îți par acum și mai caraghios, Katerina Nikolaevna?

— Pleacă de aici, ieși afară, afară cu tine! zbieră Tatiana Pavlovna, gata-gata să mă îmbrâncească. Nu lua seama la palavrele lui, Katerina Nikolaevna. Ți-am spus doar că e un descreierat! Mi-au trimis vorbă cei de la Moscova.

— Eu descreierat? Cine ți-a spus asta? De unde ai primit informațiile de soiul ăsta? Dar n-are importanță, m-am săturat de toate! Katerina Nikolaevna, îți jur pe tot ce am mai sfânt că discuția asta și tot ce am auzit rămâne între noi. Am eu vreo vină că ți-am surprins tainele? Poți fi liniștită, cu atât mai mult, cu cât de mâine nici nu mă mai duc la tatăl dumitale, și în privința documentului pe care-l cauți să n-ai nici o grijă!

— Cum adică? Despre ce document vorbești? îngăimă Katerina Ni-
la monologul lui Hamlet, în care acesta spune, după ce a ascultat, recitată de unul dintre actori, scena uciderii lui Priam și a deznădejzii Hecubei:

*"Au nu-i cumplit: acest actor, cu numai
Al minții joc, un vis al suferinței
Atât s-a întrupat în plăsmuirea-i,
Încât frământul i-a pălit obrajii...
Lacrimi în ochi, privire rătăcită,
Glas spart, și ființa-ntreaga pe potriva
Închipuirii? Totul pe degeaba!
Pentru Hecuba! Ce-i e Hecuba sau el Hecubei
De-o jeluie?*

kolaevna, atât de tulburată, încât pălise, sau poate mi s-a părut numai. Mi-am dat seama că vorbisem prea mult.

M-am grăbit să plec; amândouă m-au petrecut cu o privire nespus de mirată, fără să scoată un cuvânt. Aveau și de ce să fie intrigate...

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

Am pornit repede spre casă și, oricât s-ar părea de ciudat, eram foarte mulțumit de mine. Desigur, nu se vorbește așa cu femeile, și încă cu astfel de femei — mai bine zis cu o astfel de femeie, căci pe Tatiana Pavlovna n-a mai puneam la socoteală. Poate că nu se cade să-i spun în față unei doamne de rangul ei: "mi-e silă de intrigile dumitale", dar iată că o spusese și nu-mi părea rău, dimpotrivă. Ca să nu mai vorbesc de altceva, aveam măcar mulțumirea că prin tonul meu izbutisem să șterg impresia penibilă și ridicolă pe care o făcusem. Dar nici nu aveam prea mult timp să mă gândesc la asta, fiindcă mă obseda Kraft. N-aș putea spune că era un gând care mă chinuia, totuși, sinuciderea lui mă zguduise până în străfunduri, în asemenea măsură, încât nu încercam nici măcar obișnuita satisfacție atât de general umană stârnită de nenorocirea altuia, bunăoară, atunci când cineva își rupe un picior, sau e dezonorat, sau pierde o ființă dragă și așa mai departe, chiar și această satisfacție josnică, dar atât de obișnuită, fusese înlocuită cu desăvârșire în sufletul meu de un alt simțământ, puternic și curat, și anume de o mare durere, de milă față de Kraft, deși nu știu dacă era chiar milă, în orice caz, eram stăpânit de un sentiment nobil. Și acesta era un motiv să fiu mulțumit de mine. E ciudat câte gânduri disparate îți pot trece prin minte tocmai atunci când ești tulburat până în adâncul sufletului de o veste zguduitoare, care ar trebui, de fapt, să-ți spulbere orice alt sentiment și să-ți alunge toate gândurile străine de ea, mai cu seamă pe cele mărunte; dar tocmai atunci te năpădesc o mulțime de gânduri meschine, îmi mai aduc aminte că, treptat, m-a cuprins un tremur nervos destul de puternic, de care n-am scăpat tot timpul cât am stat acasă, nici măcar în timpul discuției decisive cu Versilov.

Această discuție s-a desfășurat în condiții neașteptate și ciudate. După cum am arătat, noi locuiam într-o casuță separată, într-o curte unde mai erau și alți chiriași; locuința noastră purta numărul treisprezece. Încă înainte de a intra pe poartă, am auzit o femeie întrebând tare cu un glas nerăbdător și nervos: "Unde e locuința cu numărul treisprezece?" Întrebarea o pusese o doamnă care deschisese ușa prăvălioarei de mărunțișuri de lângă poarta noastră, dar, pe cât se pare, nu primise nici un răspuns, poate că fusese chiar bruftuluită, căci în timp ce cobora cele câteva trepte, strigă cu ciudă și mânie, bătând din picior:

— Dar unde pot să-l găsesc pe portar?

Recunoscusem glasul din primul moment.

— La numărul treisprezece mă duc și eu, i-am spus apropiindu-mă de ea. Pe cine căutați?

— De un ceas întreg caut portarul, întreb la toată lumea, urc și cobor scările.

— Casa e în curte. Nu mă recunoști?

Am înțeles însă că mă și recunoscuse.

— Îl căutați desigur pe Versilov, vreți să vorbiți cu el. Și eu de asemenea, am continuat, am venit să-mi iau rămas bun de la el pentru totdeauna. Să mergem.

— Sunteți fiul lui?

— Asta n-are nici o importanță. Să zicem că sunt, deși mă numesc Dolgoruki. Sunt un copil din flori. Dumnezeu are o droaie de copii nelegitimi. Dar și un fiu adevărat pleacă de acasă când i-o cere conștiința și onoarea. Până și în Biblie găsești astfel de cazuri. Pe deasupra, a primit și o moștenire la care nu vreau să fiu părtaș, așa că plec să-mi câștig pâinea prin munca mea. Un om întreg își jertfește și viața când socotește că e necesar; doar Kraft s-a împușcat de dragul unei idei, închipuiește-ți, Kraft, un om tânăr, cu perspective atât de frumoase... Pe aici, pe aici! Locuim într-o casă separată. Încă din vremuri biblice copiii își părăseau părinții și-și făceau cuibul lor... De dragul unei idei înalte... Atunci când te ridici până la o asemenea idee. Principalul este să ai un ideal în viață, atunci nu-ți mai trebuie altceva...

Și tot drumul, până acasă, i-am îndrugat vrute și nevrute. Cititorul își dă desigur seama că nu mă prea cruț, și socotesc că e bine așa. Vreau să mă deprind să spun întotdeauna adevărul. Versilov era acasă. Am intrat fără să-mi scot paltonul și fata s-a luat după mine. Era grozav de sărăcăcios îmbrăcată; peste rochia ponosită de culoare întunecată îi atârna o zdreanță în chip de mantilă ori de pelerină; pe cap purta o pălărioară ca de marinar, veche și uzată, care n-o înfrumuseța câtuși de puțin. Când am intrat în salon, maică-mea ședea la locul ei obișnuit și lucra, soră-mea ieșise din camera ei să vadă cine a venit și stătea în prag, iar Versilov, care lenevea ca de obicei, s-a sculat să ne întâmpine, aruncându-mi o privire aspră și întrebătoare.

— Dumneaei n-a venit cu mine, m-am grăbit să-i lămuresc și m-am tras deoparte ca să-i arăt că n-am nici un amestec. Am întâlnit-o la poartă: te căuta pe dumneata, n-a găsit pe nimeni s-o îndrume. Am și eu de discutat cu dumneata, dar îmi rezerv această plăcere pe mai târziu, după ce vei termina cu dumneaei...

Totuși, Versilov continua să mă privească, intrigat.

— Dați-mi voie, începu fata, nerăbdătoare. Versilov se întoarse spre ea. M-am tot întrebat ce v-a venit de mi-ați lăsat ieri banii... Eu... Pe scurt... țineți-vă banii! strigă ea aproape la fel de strident ca acasă și azvârli un teanc de bancnote pe masă. Vi i-aș fi adus mai devreme dacă nu trebuia să alerg la biroul de informații să vă aflu adresa. Și dumitale vreau să-ți spun ceva! se întoarse ea pe neașteptate spre mama, care se făcuse albă ca varul. Dar n-aș vrea să te jignesc, arăți a fi o femeie cumsecade, și poate dumneaei e fiica dumitale. Nu știu dacă îi ești nevastă ori ba, dar află că domnul acesta taie din gazete anunțurile pe care le dau din ultimii lor bani niște biete guvernante și profesoare, apoi se duce la aceste nenorocite și caută să profite în mod necinstit de ele, ispitindu-le cu bani. Nu pricep cum

de-am putut primi ieri bani de la el! Dar părea un om atât de serios și de cinstit!... Să nu te apropii de mine! Nu vreau să aud nimic! Ești un nemernic, stimat domn! Chiar dacă mi-ai fi dat banii cu cele mai bune intenții, tot nu-i primesc, n-am nevoie de pomana dumitale. Să taci! Să nu scoți nici un cuvânt! Vai ce bine îmi pare că te-am dat în vileag în casa dumitale, față de aceste femei! Te blestem să n-ai parte de nimic!

Alergă spre ușă, dar se opri o clipă în prag și strigă:

— După câte-am auzit te-ai ales cu o moștenire!

Apoi dispăru ca o nălucă. Țin să amintesc că era o exaltată. Versilov rămase înmărmurit. Stătea pe gânduri, chibzuind parcă ceva. În cele din urmă, se întoarse deodată spre mine.

— Într-adevăr n-o cunoști?

— Azi, când am fost la Vasin, am zărit-o din întâmplare pe coridor, țipa ca scoasă din minți și te tot blestema, dar n-am intrat în vorbă cu ea, nici nu știu cine este, iar acum am întâlnit-o în poartă. Te pomenești că e învățătoarea cu anunțul de ieri, care dă "și lecții de aritmetică".

— Ea este. O dată în viața mea am vrut și eu să fac o faptă bună și, și... Dar tu ce ai cu mine?

— Poftim scrisoarea asta, i-am răspuns, socotesc orice explicație de prisos. Am primit-o de la Kraft care o avea de la răposatul Andronikov. Citește-o și ai să afli despre ce e vorba. Țin să-ți aduc la cunoștință că nimeni în lume nu știe de această scrisoare, în afară de mine, deoarece Kraft, care mi-a predat-o ieri, s-a împușcat îndată după ce am plecat de la el...

Pe când vorbeam cu sufletul la gură, grăbindu-mă să termin, Versilov a luat scrisoarea, și apoi, ținând-o cât mai departe, în mâna stângă, m-a urmărit tot timpul cu interes. Când i-am anunțat sinuciderea lui Kraft, m-am uitat cu deosebită atenție la el, ca să văd ce impresie îi face această veste. Dar ce să vezi? N-a fost câtuși de puțin impresionat, nici măcar n-a ridicat din sprâncene! Dimpotrivă, când m-am oprit, și-a luat lornionul pe care îl purta atârnat de gât cu o panglică neagră, s-a apropiat cu scrisoarea de lumânare, și, după ce s-a uitat la iscălitură, a început s-o citească cu luare-aminte. Nici nu pot spune cât m-a rănit nesimțirea și aroganța lui. Nu mă îndoiam că cunosc foarte bine pe Kraft și în orice caz nu era o veste banală! Unde mai pui că, după cum era și firesc, aș fi vrut să-l impresioneze! Am așteptat vreo câteva secunde, dar, știind că scrisoarea e lungă, i-am întors spatele și am ieșit. Geamantanul meu era de mult pregătit, nu mai rămânea decât să-mi adun câteva lucruri într-o boccea. Mă gândeam la maică-mea și mă mustra conștiința că nici nu mă apropiasem de ea. Peste vreo zece minute, când eram gata de plecare și voiam să mă duc după o birjă, m-am trezit deodată cu soră-mea în cămăruță.

— Uite, mama îți trimite cele șaiszeci de ruble ale tale și te roagă din nou s-o ierți că i-a pomenit de baniiăștia lui Andrei Petrovici... Îți mai restituie încă douăzeci de ruble din cele cincizeci pe care i le-ai dat ieri pentru întreținerea ta; spune că nu poate primi decât treizeci, fiindcă n-a cheltuit mai mult, așa că ține restul de douăzeci.

— Bine, îți mulțumesc, numai să fie adevărat. Rămâi cu bine, surioară,

eu plec.

— Unde ai de gând să te duci?

— Deocamdată, la un han, nu vreau să mai petrec în casa asta nici o noapte. Spune-i mamei că o iubesc.

— Ea știe asta. Mai știe că îl iubești și pe Andrei Petrovici. Cum nu ți-a fost rușine s-o aduci aici pe nefericita aceea?

— Îți jur că n-am adus-o eu; m-am întâlnit cu ea la poartă.

— Nu-i adevărat, tu ai adus-o.

— Te rog să mă crezi...

— Gândește-te bine, întreabă-ți conștiința și ai să-ți dai seama că și tu porți o vină.

— Singura mea vină e că m-am bucurat când l-a dat în vileag pe Versilov. Închipuiește-ți că are un copil mic de la Lidia Ahmakova. Dar ce rost are să-ți spun ție toate astea?

— Are un copil mic? Bine, dar copilul nu-i al lui! De unde ai mai auzit minciuna asta sfruntată?

— Ei, ce știi tu?!

— Ce să nu știi? Păi n-am dădăcit eu copilașul ăsta la Luga?! Ascultă, frate: eu mi-am dat seama de mult că tu n-ai habar de nimic, și totuși îl jignești mereu pe Andrei Petrovici, prin urmare și pe mama.

— Bine-ar fi să greșesc eu și să aibă el dreptate! Oricum, pe tine și pe mama nu vă iubesc mai puțin din cauza lui. De ce-ai roșit așa, surioară? Poftim, acum roșești și mai tare! Bine, lasă, dar află că în orice caz am să-l provoc la duel pe nenorocitul ăla de prinț pentru palma pe care i-a dat-o lui Versilov la Ems. Dacă într-adevăr Versilov nu-i vinovat cu nimic față de Ahmakova, sunt și mai îndreptățit s-o fac.

— Frate, vino-ți în fire, ce tot spui?!

— Din fericire s-a terminat și procesul... Poftim, acum ai pălit.

— Dar prințul nici n-are să se bată cu tine! spuse Liza, încercând să zâmbească, în ciuda spaimei.

— Atunci, am să-l fac de râs în public. Dar ce-i cu tine, Liza?

Se făcuse atât de palidă, încât nici n-o mai țineau picioarele; se așeză pe divan.

— Liza! se auzi de jos glasul mamei, care o chema.

Ea își mai reveni și se ridică, zâmbindu-mi duios.

— Lasă prostiile, frate, așteaptă să afli mai multe, deocamdată știi prea puțin ca să judeci.

— Am să țin minte, Liza, că ai pălit când ți-am spus că vreau să mă bat în duel!

— Da, da, să-ți aduci aminte și de asta! exclamă ea și, fără să-și ia rămas bun, zâmbindu-mi doar, plecă.

Am chemat un birjar și, cu ajutorul lui, mi-am coborât lucrurile. Nimeni dintre ai casei nu s-a opus, nici nu m-a rugat să rămân. Nu m-am dus să-mi iau rămas bun de la maică-mea, ca să nu dau ochi cu Versilov. Mă și urcasem în birjă, când deodată mi-a venit o idee.

— Pe strada Fontanka, la podul Semionovski, am poruncit eu brusc,

îndreptându-mă din nou spre Vasin; îmi trecuse deodată prin minte că Vasin trebuie să fi aflat de moartea lui Kraft și că s-ar putea să știe de o sută de ori mai mult decât mine, ceea ce s-a și adevărit.

Vasin s-a simțit dator să-mi povestească toate amănuntele, de altfel, fără prea multă căldură, de unde am bănuir că-i obosit, și nu m-am înșelat. El fusese de dimineață la Kraft, care se împușcase (cu revolverul pe care-l văzusem) în ajun, după ce se înnoptase de-a binelea, cum reieșea din jurnalul lui. În ultima însemnare din jurnal, făcută chiar înainte de moarte²⁸, Kraft menționează că s-a întunecat și că abia mai vede să scrie, dar că nu vrea să aprindă o lumânare, ca să nu izbucnească un incendiu după moartea lui. "Iar ca s-o aprind și apoi s-o sting o dată cu viața mea, nu vreau" — sunt aproape ultimele lui cuvinte, destul de ciudate. Ideea de a ține un jurnal pentru a-și însemna impresiile din preajma morții îi venise abia cu trei zile în urmă, de cum s-a întors la Petersburg, încă înainte de a se duce la Dergaciov; după plecarea mea a început să facă însemnări din sfert în sfert de oră, iar ultimele trei, patru însemnări le scrisese din cinci în cinci minute. Nu m-am putut opri să-mi exprim mirarea când am auzit că Vasin, care avusese atâtea vreme acest jurnal înaintea ochilor (îi fusese îngăduit să-l citească), nu făcuse o copie după el, cu atât mai mult că nu depășea o coală și toate însemnările erau foarte scurte — "măcar ultima pagină s-o fi copiat !" Vasin îmi răspunse, zâmbind, că nu era nevoie, fiindcă le ține minte și așa, și apoi, erau niște însemnări dezordonate, despre tot ce-i trecuse prin cap. Aș fi putut să-i dovedesc că tocmai de aceea erau mai prețioase, dar am renunțat și am început să stăruir să-mi reproducă și mie ceva din jurnal; el mi-a citat câteva rânduri, scrise cu aproximativ o oră înainte de moarte, în care spunea că "l-a luat cu frig, că ar fi băut un păhărel de rachiu ca să se încălzească, dar l-a oprit gândul că asta ar fi putut provoca o hemoragie și mai puternică". Cam toate însemnările erau de felul acesta, încheie Vasin.

— Nu cumva crezi că-s fleacuri? am întrebat eu.

— N-am spus asta, dar nu văd de ce le-aș fi copiat. Chiar dacă nu sunt fleacuri, jurnalul e, de fapt, destul de banal, sau mai bine zis, destul de obișnuit în asemenea cazuri, adică tocmai așa cum te-ai fi așteptat să fie...

— Bine, dar sunt ultimele lui gânduri, înțelegi, ultimele lui gânduri!

— Ultimele gânduri ale unui om sunt uneori cât se poate de banale, de mărunte. Un alt sinucigaș se plânge tot în niște însemnări de felul acesta că în ceasul suprem s-ar fi așteptat să i se înfiripe în minte fie și o singură idee înaltă, dar că, dimpotrivă, nu se gândește decât la fleacuri, la lucruri mărunte.

— Nu cumva ți se pare un fleac și faptul că l-a luat cu frig?

— Ce te-a impresionat mai mult, că l-a luat cu frig, sau că vorbește de hemoragie? Doar e un fapt cunoscut că foarte mulți din cei care au destulă tărie să se gândească la moartea lor iminentă, fie că și-o provoacă singuri sau nu, manifestă o deosebită grijă pentru aspectul viitorului lor cadavru, de

²⁸Dostoievski se folosește aici de o notă apărută în ziarul *Graidanin* din 18 noiembrie 1874, în care se relatează că, în orașul Piatigorsk, un oarecare A. T. și-a însemnat ultimele impresii într-un jurnal, la intervale de 5-10 minute, după ce luase otravă.

aceea nu mă miră că și Kraft s-a ferit de o hemoragie prea puternică.

— Nu știu dacă faptul e cunoscut... nici măcar dacă e adevărat..., am mormăit eu, sunt uluit însă că dumitale ți se pare totul atât de firesc. Doar abia ieri Kraft mai vorbea, se mai frământa, se mai afla printre noi! E oare cu putință să nu-ți fie nici măcar milă de el?

— O, firește că mi-e milă, dar asta e cu totul altceva, în orice caz, Kraft însuși a văzut în moartea sa o concluzie logică. Va să zică, tot ce s-a spus ieri la Dergaciov a fost adevărat; s-a găsit la el un caiet gros cu o întreagă teorie savantă, bazată pe frenologie, craniologie, și chiar pe matematici, prin care voia să demonstreze că rușii sunt un popor de rasă inferioară și că, prin urmare, când ești rus, nu merită să trăiești. Vezi, oricine poate ajunge la orice concluzie logică pofteste, dar să se și împuște, ca urmare a acestei concluzii, asta nu se întâmplă chiar în fiecare zi; poate numai de aceea cazul lui Kraft are un caracter special.

— Măcar din pricina acestui caracter s-ar cădea să-i cinstim memoria.

— Poate că nu numai din pricina asta, răspunse Vasin evaziv, totuși era limpede că el presupunea prostii sau minte bolnavă. Pe mine mă scotea din sărite atitudinea lui.

— Parcă și dumneata vorbeai ieri de sentimente, Vasin.

— Nu le tăgăduiesc nici acum, dar când analizezi mai de aproape cazul de față, descoperi în el o greșeală grosolană și, fără să vrei, ajungi să-l judeci atât de aspru, încât îți pieri și mila.

— Să-ți spun drept, am citit adineauri în ochii dumitale că îl condamni pe Kraft și, ca să nu te aud ponegrindu-l, eram hotărât să nu-ți cer părerea, cum însă ți-ai exprimat-o singur, mă văd nevoit să-ți dau dreptate, și totuși, mă supără atitudinea pe care ai adoptat-o! Mie îmi pare rău de Kraft.

— Mi se pare că am început s-o luăm razna...

— Da, totuși în astfel de cazuri, l-am întrerupt eu, cei care au rămas în viață și se socotesc îndreptățiți să-l judece pe răposat au cel puțin mângâierea să-și poată spune în sinea lor; "Ce-are a face că s-a împușcat un om care merită toată compătimirea și considerația, bine că am rămas noi în viață, oricum am fi!" Așadar, n-avem de ce să ne facem chiar atâta inimă rea.

— Firește, dacă privești problema din acest punct de vedere... Dar, fără îndoială că ai glumit! Și încă foarte inteligent. Acum mă duc să comand ceaiul; știi, e ora când îl beau de obicei: cred că ai să primești să-mi ții tovărășie.

După ce aruncă o privire mirată spre geamantanul și bocceaua mea, ieși pe ușă.

Avusesem într-adevăr intenția să fac o glumă răutăcioasă, ca să-l răzbun pe Kraft; o și făcusem, așa cum m-am priceput, dar mi s-a părut ciudat că Vasin era cât pe-acți să creadă că vorbesc serios când am spus: "bine că am rămas noi în viață, oricum am fi". În orice caz, felul de a gândi al lui Vasin, până și felul de a simți era mai sănătos decât al meu. Recunoșteam asta fără nici o părere de rău, dându-mi totodată seama că nu pot iubi.

Când ni s-a adus ceaiul, i-am cerut să-mi deie ospitalitate pentru o

singură noapte, iar dacă nu poate, să mi-o spună deschis și am să mă duc la un han. Apoi i-am explicat pe scurt de ce plecasem de acasă, mărturisindu-i fără sfială că m-am certat definitiv cu Versilov, dar n-am intrat în amănunte. Vasin m-a ascultat până la capăt, cu atenție, dar și cu destulă nepăsare. În general, Vasin nu vorbea decât atunci când îi puneai o întrebare, deși îți răspundea întotdeauna bucuros și pe larg. Despre scrisoarea în privința căreia voisem să mă sfătuiesc cu el nu i-am pomenit nimic, i-am spus doar că trecusem de dimineață pe la el, că să văd ce mai face. De vreme ce îi făgăduisem lui Versilov că în afară de mine nu va mai ști nimeni despre scrisoare, socoteam că nu mai aveam dreptul să vorbesc nimănui de ea. Nu-mi dau seama de ce, dar acum nu-mi mai venea la îndemână să-i împărtășesc lui Vasin anumite lucruri. Dar numai anumite lucruri, nu însă și altele; bunăoară, izbutisem să-i stârnesc interesul, povestindu-i despre scenele petrecute de dimineață pe coridor și în camera vecină, precum și epilogul lor din casa lui Versilov. M-a ascultat cu deosebită atenție, mai ales când i-am vorbit despre Stebeikov. M-a pus să-i repet de două ori cum m-a descusut Stebeikov despre Dergaciov și a căzut chiar pe gânduri. Totuși, până la urmă, a zâmbit ironic, în clipa aceea, am avut deodată impresia că pe Vasin nu-l poate pune nimeni în încurcătură. De altfel, îmi aduc aminte că prima dată când am constatat acest lucru, am făcut-o într-o formă foarte măgulitoare pentru el.

— De fapt, n-am putut să aleg mare lucru din ceea ce mi-a spus domnul Stebeikov, am încheiat eu, vorbește cam alandala... și apoi, mi s-a părut cam ușuratic...

Vasin deveni numaidecât serios.

— E drept că la început ai impresia că se exprimă greoi, dar uneori izbutește să facă niște observații cât se poate de subtile și, apoi, ține seama că este un om de afaceri, așa încât are mai curând un spirit practic, și nu preocupări intelectuale, abstracte. Din acest punct de vedere trebuie judecat...

Vorbea întocmai cum mă așteptasem.

— Nici nu-ți închipui cum le-a întărâtat pe vecinele dumitale! Cine știe ce-ar mai fi putut ieși!

Vasin mi-a povestit că vecinele lui nu locuiau acolo decât de vreo trei săptămâni, că veniseră din provincie, că aveau o cămăruță mică de tot, că erau fără îndoială foarte sărace și că așteaptă parcă ceva. El nu știa că cea tânără dăduse un anunț la gazetă, că era profesoară și căuta lecții, dar auzise de la gazdă că Versilov venise pe la ele. Vecinele trăiau însă foarte retrase, ferindu-se de toată lumea, chiar și de gazdă. În ultimele zile, observase și el că în camera vecină ceva nu-i în ordine, totuși scene ca în ziua aceea nu izbucniseră niciodată. Amintesc de discuția noastră despre vecine, pentru a se înțelege mai bine ceea ce va urma. Cât timp am stat noi de vorbă, în camera de alături a domnit o tăcere mormântală. Lui Vasin i s-a părut foarte semnificativ că Stebeikov socotea necesar să atragă atenția gazdei asupra vecinelor și că strigase de două ori: "Ai să vezi, ai să vezi și dumneata!"

— Chiar că o să vadă, adăugă Vasin, sunt convins că n-a vorbit de florile mărilor; el are un ochi foarte ager în privința asta.

— Cum adică, după părerea dumnilor gazda ar trebui sfătuită să le alunge?

— Nu, n-am spus asta, dar mi-e teamă să nu iasă vreun scandal... De altfel, mai devreme sau mai târziu, toate istoriile de felul ăsta se termină cam așa, dar nu merită să mai lungim vorba.

Despre vizia lui Versilov la vecinele lui Vasin n-a vrut să-și spună părerea.

— Orice e cu putință, mai ales că omul s-a trezit deodată cu bani în buzunar... de altfel, se prea poate să fi vrut pur și simplu să facă o faptă bună. După câte am auzit are astfel de obiceiuri și apoi s-ar putea să fie o pornire firească.

I-am mai povestit că Stelbekov îmi îndrugase ceva despre un prunc.

— În privința aceasta Stelbekov se înșală amarnic, rosti Vasin foarte apăsător și neașteptat de grav. (De aceasta mi-aduc bine aminte). Stelbekov, urmă el, se biziue prea mult pe spiritul său practic și de aceea trage concluzii pripite, conform cu judecata sa, ce-i drept adesea foarte pătrunzătoare; totuși, în realitate, o întâmplare poate să aibă și unele aspecte foarte neașteptate, aproape neverosimile, totul depinde de eroi. Așa s-a întâmplat și în cazul de față: cunoscând povestea numai în parte, el a tras concluzia că copilul este al lui Versilov, deși nu-i al lui.

După multe stăruințe, iată ce am aflat, spre marea mea mirare: copilul era al prințului Serghei Sokolski. Lidia Ahmakova, fie din pricina bolii, fie din pricina firii ei exaltate, se purta uneori ca o descreierată. Ea se îndrăgostise de prinț încă înainte de a-l cunoaște pe Versilov, iar prințul "binevoise a-i accepta dragostea", după expresia lui Vasin. Între ei nu fusese decât o legătură de o clipă, căci, după cum se știe, s-au certat numaidecât și Lidia l-a izgonit pe prinț, "pe cât se pare, spre bucuria acestuia".

— Era o fată foarte ciudată, adăugă Vasin, și nu încapă îndoială că uneori nu era în toate mințile. Când a plecat la Paris, prințul n-a știut în ce situație își lăsase victima; abia la sfârșit, după întoarcerea sa, a aflat totul. Versilov, care între timp se împrietenise cu fata, i-a propus să se căsătorească cu el, tocmai din cauza situației din ce în ce mai vădite (pe care pare-se că nici părinții n-au bănuț-o decât spre sfârșit). Fata, care se îndrăgostise de Versilov, era în culmea fericirii, fiindcă nu vedea în propunerea lui "numai un sacrificiu", deși îi prețuia gestul și din acest punct de vedere. Și, bineînțeles, Versilov s-a priceput s-o facă, comentă Vasin. Copilul (o fetiță) s-a născut cu o lună sau cu șase săptămâni înainte de termen și a fost lăsat în Germania, dar mai târziu Versilov l-a adus în Rusia și acum s-ar putea să fie chiar la Petersburg.

— Dar zvonul cu chibriturile?

— Despre asta nu știu nimic, încheie Vasin. Lidia Ahmakova a murit la vreo două săptămâni după ce a născut, dar cum s-a întâmplat nu știu. Prințul, care se întorsese atunci de la Paris, a aflat de copil și la început nici n-a vrut pare-se să creadă că e al lui... De altfel, povestea a rămas o taină

până în ziua de azi, căci toată lumea s-a ferit să vorbească despre ea.

— Mare pramatie mai e și prințul! am strigat eu, indignat. Să se poarte așa cu o fată bolnavă!

— Pe vremea aceea nu era chiar atât de bolnavă... Și apoi, chiar ea l-a alungat. Dar, ce-i drept, nici el n-a așteptat să i-o spună de două ori.

— Și dumneata îi mai găsești scuze acestui ticălos?

— Nu. Atâta doar că nu l-aș numi ticălos înainte de a ține seama și de împrejurări. În general, este o poveste destul de banală.

— Spune, Vasin, l-ai cunoscut îndeaproape? Mă bizui pe părerea dumitale ca să iau o hotărâre într-o chestiune care mă privește direct.

De astă dată Vasin mi-a dat însă un răspuns foarte evaziv. Mi-a confirmat că l-a cunoscut pe prinț, dar era vădit că se ferește să-mi spună în ce împrejurări. Mi-a mai spus că, ținând seamă de caracterul prințului, trebuie judecat cu oarecare îngăduință. "E plin de bune intenții și entuziasm, dar n-are nici destulă minte, nici destulă voință ca să se poarte așa cum ar dori." Fiind lipsit de cultură, nu-i capabil să înțeleagă o mulțime de idei și de fenomene, totuși acestea îl atrag grozav. Bunăoară, e în stare să susțină până în pânzele albe următoarea părere: "Ce-are a face că sunt prinț și că mă trag din Riurik, de ce n-aș putea fi și meșter cizmar, dacă trebuie să-mi câștig pâinea și nu-s bun de altă muncă? Pe firmă aș scrie: «Atelierul de cizmărie al prințului cutare. Ce poate fi mai nobil? Și culmea, e oricând gata să și facă ceea ce spune, adăugă Vasin, dar nu dintr-o convingere adâncă, ci numai fiindcă e impulsiv și ușuratic. De aceea se și căiește numaidecât și atunci e întotdeauna gata să treacă la extrema cealaltă. Și așa face toată viața, în secolul nostru, mulți oameni ajung într-un impas, încheie Vasin, și asta numai din pricină că s-au născut în vremea noastră. Am căzut pe gânduri.

— E adevărat că pe vremuri a fost dat afară din armată? am întrebat.

— Nu știi dacă a fost dat afară, fapt e că a avut neplăceri și s-a văzut silit să-și dea demisia de la regiment. Știi ca toamna trecută, după ce a ieșit din armată, a petrecut două, trei luni la Luga?

— Eu... eu știam că dumneata te găseai pe atunci la Luga.

— Da, și eu am stat câțva timp acolo. Prințul o cunoștea pe Lizaveta Makarovna.

— Da? Habar n-aveam. Ce-i drept, am stat atât de puțin de vorbă cu soră-mea... Cum, și mama îl primea în casă?

— Asta nu, nici nu se cunoșteau atât de bine, se întâlneau doar din când în când într-o familie.

— Stai, parcă mi-aduc aminte că și soră-mea a pomenit ceva despre copilul acela. Oare era și copilul acolo?

— A fost un timp.

— Și acum unde-i?

— Cu siguranță la Petersburg.

— Nici în ruptul capului nu cred că mama ar fi avut vreun amestec în toată povestea cu fata aceea, cu Lidia! am strigat eu cât se poate de pătimaș.

— Lăsând la o parte toate intrigile cărora nu mă încumet să le dau de capăt, socotesc că în această poveste rolul lui Versilov nu e de fel condamnat, spuse Vasin, zâmbind îngăduitor.

Aveam impresia că discuția îi devine din ce în ce mai neplăcută, dar că nu vrea să mi-o arate.

— E de neînchipuit ca o femeie să-i cedeze alteia bărbatul, m-am înfierbântat eu iar. Asta n-o cred pentru nimic în lume!... Îți jur ca maică-mea nu-i în stare de una ca asta!

— Totuși, pe cât se pare, n-a căutat să-l împiedice.

— Să fi fost în locul ei, nici eu nu l-aș fi împiedicat măcar din mândrie!

— În ceea ce mă privește, eu nu mă încumet să judec o asemenea situație, declară Vasin categoric.

Se poate într-adevăr ca Vasin, cu toată inteligența lui, să nu fi cunoscut sufletul femeii, să fi fost cu totul străin de această sferă de preocupări. De aceea am și tăcut. Vasin intrase provizoriu la o societate anonimă și știam că-și ia de lucru acasă. La insistențele mele a recunoscut că și în seara aceea avea de făcut niște socoteli, și atunci l-am rugat din suflet să-și vadă de treabă, fără să țină seama de mine. Mi s-a părut că a primit propunerea cu bucurie, totuși înainte de a se apuca de lucru, a avut grijă să-mi aștearnă de dormit pe divan. La început, îmi oferise chiar patul lui, dar se pare că și de data asta s-a bucurat că n-am primit. Gazda ne-a dat o pernă și o pătură; Vasin era cât se poate de politicos și amabil, totuși mă simțeam stingherit, văzând câtă bătaie de cap îi pricinuiam. Mă simțeam mai în largul meu cu vreo trei săptămâni în urmă când, din întâmplare, înnoptasem o dată la Efim, în Petersburgskaia Storona. Mi-aduc aminte cum mi-a așternut la repezeală tot pe un divan, ferindu-se să nu-l prindă mătușă-sa, bănuind pesemne că s-ar fi supărat dacă ar fi știut că el își găzduiește prieteni; peste noapte. Ne-am distrat grozav. În loc de cearșaf am întins o cămașă, iar în loc de pernă am pus un palton împăturit. Țin minte că Zveriev, după ce a potrivit totul, a bătut încântat cu palma peste culcușul improvizat și mi-a spus prietenește:

— *Vous dormirez comme un petit roi*²⁹.

Și poate că tocmai veselia lui prostească, și fraza spusă pe franțuzește, care i se potrivea ca nuca-n-perete, m-au făcut să dorm atât de bine atunci la măscăriciul de Efim.

În seara aceea, însă, am fost cât se poate de bucuros când l-am văzut în sfârșit pe Vasin la masa de lucru, cu spatele la mine. M-am trântit pe divan și, cu ochii ațintiți la el, m-am gândit îndelung la multe.

Aveam și la ce să mă gândesc. În sufletul meu se învălmășeau tot felul de sentimente, și chiar dacă unele se conturau precis, nici unul nu era destul de puternic ca să pună pe de-a întregul stăpânire pe mine și să mă smulgă din iureșul celorlalte. Mă asaltau când unul, când altul, fără nici o noimă, și după cât mi-aduc aminte, nici eu n-aveam chef să mă opresc asupra vreunuia sau să mi le pun în ordine. Până și sinuciderea lui Kraft trecuse pe nesimțite pe planul al doilea. Cel mai mult mă frământa propria mea situație,

²⁹ O sa dormi ca un mic rege

faptul că o "rupsesem" cu ai mei, că îmi luasem geamantanul și plecasem de acasă, că începeam o viață nouă. Mi se părea ca toate hotărârile și pregătirile mele de până atunci fuseseră doar o joacă și că "abia acum, pe neașteptate și mai ales pe negândite începuse în realitate totul". Deși mă apăsau atâtea pe suflet, gândul acesta mă îmbărbăta și mă înveselea. Dar... mai aveam și alte sentimente; mai cu seamă unul dintre ele căuta să se impună, să mă absoarbă în întregime și, oricât s-ar părea de ciudat, îmi dădea și el curaj, de parcă mă îmbia la ceva foarte vesel. Și totuși fusese stârnit de spaimă: mă temeam de mult, încă de cu seară că, atunci când m-am pomenit față în față cu Ahmakova, mi-am pierdut cumpătul și am lăsat să-mi scape prea multe despre document. "Da, prea m-a luat gura pe dinainte, îmi ziceam eu, și poate că le-am trezit bănuiele... Ar fi o nenorocire! Se înțelege că dacă bănuiesc ceva, au să se țină de capul meu. Dar, la urma urmei, n-au decât! Am să mă ascund, să nu mă găsească! Ce mă fac însă dacă încep să mă urmăresc?"... Deodată, am început să re trăiesc până în cele mai mici amănunte și cu o satisfacție crescândă toată scena cu Katerina Nikolaevna, care mă privea ținută cu aroganță și totodată cu o mirare grozavă. Și când am plecat, o lăsasem înmărmurită; "totuși ochii ei nu sunt chiar negri... numai fiindcă genele îi sunt foarte negre, îi par și ochii atât de întunecați..."

Dar deodată această amintire m-a dezgustat îngrozitor... mi-era ciudă și pe ele și pe mine. Aveam parcă și remușcări, și de aceea căutam să mă gândesc la altceva. "Cum se face că nu-i iau de loc în nume de rău lui Versilov toată povestea cu vecina lui Vasin?" mi-a trecut deodată prin minte. În ceea ce mă privește, eram sigur că venise la ea în căutarea unei aventuri amoroase, dar asta nu mă revolta. Mi se părea chiar că nici nu te puteai aștepta la altceva din partea lui, și, cu toate că mă bucurasem că fusese dat în vileag, nu-l învinuiam. Nu de asta îmi păsa mie; principalul era că atunci când am intrat cu fata pe ușă m-a privit atât de mânios cum nu mă mai privise niciodată. "În sfârșit, m-a luat și el o dată în *serios*! mi-am spus eu, încântat. O, dacă nu l-aș fi iubit, nu m-ar fi bucurat atât ura lui!

Până la urmă am ațipit, apoi am adormit de-a binelea. Îmi amintesc doar ca prin vis cum Vasin, după ce și-a isprăvit lucrul, și-a strâns hârtiile cu grijă, s-a uitat lung spre divanul meu, pe urmă s-a dezbrăcat și a stins lumina. Era ora unu noaptea.

Peste vreo două ore, am sărit ca ars din somn și, buimăcit, m-am ridicat în capul oaselor. Din camera vecină se auzeau țipete îngrozitoare, plânsete, urlete. Ușa noastră era larg deschisă și pe coridorul acum luminat forfoteau oameni și strigau. Am vrut să-l strig pe Vasin, dar mi-am dat seama că nu mai era în pat. Neștiind unde să găsesc chibriturile, mi-am căutat prin întuneric hainele și am început să mă îmbrac în grabă. Pesemne că și gazda și ceilalți chiriași alergaseră într-un suflet la vecinele noastre. De fapt, nu urla decât vecina cea bătrână, glasul celei tinere, care mi se întipărise atât de bine în minte în ajun, nu se auzea de loc; mi-amintesc că acesta a fost primul lucru care m-a izbit. Nici nu apucasem să mă îmbrac, că Vasin s-a întors grăbit în odaie, a căutat chibriturile și într-o clipă a aprins lumânarea. Cum

era numai în halat și în papuci, a început numaidecât să se îmbrace.

— Ce s-a întâmplat? i-am strigat eu.

— O istorie cât se poate de neplăcută și de complicată, îmi răspunse el, aproape furios. Vecina aceea tânără de care mi-ai vorbit s-a spânzurat în odaie.

Am scos un țipăt. Nu pot spune cum mă durea inima! Am alergat și noi pe coridor. Mărturisesc că n-am îndrăznit să intru la vecine, așa că pe nefericita aceea n-am văzut-o decât mai târziu, când au coborât-o din laț și atunci, ce-i drept, de la oarecare distanță și acoperită cu un cearșaf din care nu ieșeau decât tălpile înguste ale pantofilor ei. Fața nu i-am zărit-o de loc. Maică-sa era într-o stare groaznică; gazda, care stătea lângă ea, nu părea prea speriată. Toți chiriașii se strânseseră în jurul lor. De altfel, nu erau prea mulți: un marinăr bătrân, veșnic nemulțumit și arțăgos, care acum însă tăcea chitic, și un bătrân funcționar, împreună cu nevastă-sa, în vârstă și ea, oameni destul de respectabili, care veniseră de puțină vreme din gubernia Tver. N-am să descriu ce s-a mai petrecut în noaptea aceea, toată forfota, urmată apoi de vizita autorităților; până în zori am tremurat ca varga și m-am socotit dator să nu mă mai culc, deși nu eram de nici un folos. De altfel, și ceilalți le pierise somnul, toți păreau cât se poate de treji, de o vioiciune neobișnuită. Vasin s-a și dus undeva cu o birjă. Gazda s-a dovedit o femeie destul de respectabilă, cu mult mai cumsecade decât mi-o închipuisem. Am convins-o (și o socot un merit al meu) că nefericita mamă nu putea fi lăsată singură, cu fiica ei moartă, așa că până a doua zi s-o ia în camera ei. Gazda a primit numaidecât și biata mamă, deși se tot zbătea și plângea, refuzând să se despartă de moartă, a trecut în cele din urmă în camera gazdei, care a și poruncit imediat slujnicei să pună samovarul. După aceea chiriașii s-au retras și ei în odăile lor, încuind ușile, eu însă nu m-as fi culcat nici în ruptul capului. Am stat multă vreme la gazdă, de altfel, bucuroasă de prezența unui om străin, care pe deasupra mai știa și unele amănunte noi în legătură cu întâmplarea. Samovarul ne-a prins foarte bine; în general, samovarul este nelipsit în viața de fiecare zi a rușilor, care nu se pot dispensa de el, mai cu seamă atunci când se întâmplă o nenorocire deosebit de îngrozitoare, neașteptată și stranie; până și biata mamă a băut două cești de ceai, firește, după ce am stăruit îndelung și aproape am silit-o. Și totuși, drept să spun, n-am văzut niciodată o durere mai cumplită și mai sinceră decât la această bătrână. La început, a plâns în hohote, s-a zbuciumat și a țipat ca scoasă din minți, dar pe urmă a început să vorbească, de parcă și-ar fi căutat astfel o alinare, iar eu o ascultam cu atenția încordată. Există nenorociți, mai cu seamă femei, pe care, în asemenea împrejurări, trebuie să-i lași să vorbească mult, să-și descarce sufletul. Și-apoi, există suflete, ca să zic așa, tocite de suferință, care toată viața lor au fost încercate, care au îndurat nespuse de multe dureri mari și mici, precum și nesfârșite necazuri, așa încât au ajuns să nu se mai mire de nimic, nici măcar de o catastrofă cu totul neașteptată, și mai ales care, până și înaintea sicriului ființei celei mai dragi, nu uită nici una dintre regulile atât de greu învățate ale unei purtări cât mai prevenitoare față de oameni. Eu nu

condamn astfel de fapte fiindcă nu văd în purtarea lor nici egoism trivial și nici mentalitate primitivă; în astfel de suflete poți găsi uneori comori mai mari decât la eroinele cele mai nobile în aparență, dar pe ele și-au pus pecetea obișnuința îndelungată a umilinței, instinctul de conservare, teama și înjosirile neîncetate. Biata fată care se sinucisese nu semăna cu maică-sa. Ce-i drept, la față aducea cu ea, deși răposata era chiar frumușică. Mama nu era prea bătrână, nu părea să aibă decât cel mult cincizeci de ani; era tot atât de blondă, dar avea ochii înfundați în orbite, obraji supti, iar dinții mari, neregulați și galbeni. Părea, de altfel, toată gălbejită: pielea de pe față și de pe mâini aducea cu pergamentul, rochia, închisă la culoare, îngălbenise de veche ce era, iar peste unghia de la arătătorul mâinii drepte era nu știu de ce întins cu grijă un strat de ceară galbenă.

Povestirea bieteii femei mi s-a părut dezlânată pe alocuri, chiar fără șir. Am s-o redau așa cum am înțeles-o și atât cât am reținut din ea.

Veniseră de la Moscova. Ea rămăsese de mult văduvă, dar "văduvă a unui consilier de curte", iar soțul ei, după ce fusese funcționar o viață întreagă, nu-i lăsase aproape nimic, "bineînțeles, afară de pensia de două sute de ruble. Dar ce-s două sute de ruble?" Izbutise totuși s-o crească pe Olea, o dăduse și la liceu... Și cum mai învăța, atât de bine a învățat, încât a ieșit din liceu cu medalia de argint..." (Aici s-a pornit firește pe plâns.) Răposatul ei soț încredințase unui negustor din Petersburg un capital de vreo patru mii de ruble, pe care acela îl pierduse. Dar deodată negustorul s-a îmbogățit din nou. Având dovezi, am început să mă sfătuiesc cu unul și cu altul și toată lumea mi-a spus să-l caut, că o să-mi dea negreșit toți banii înapoi. Așa am și făcut, negustorul n-a tăgăduit, zicea să vin la el să stăm de vorbă. M-am pregătit de drum și acum o lună am sosit aici cu Olea. Bani n-aveam, de aceea am și luat această cămăruță, cea mai mică pe care am găsit-o, dar după cum vezi, într-o casă cumsecade, căci la asta țineam mai mult decât la orice. Doar pe două femei fără experiență ca noi oricine putea să le înșele, să le jighească. Uite, ți-am plătit dumitale cu chiu, cu vai chiria pe o lună, dar la Petersburg toate-s scumpe foc, iar negustorul nostru nici pomeneală să ne dea banii. «Nu vă cunosc și nu vreau să știu de nimic», zice, iar eu înțeleg și singură că documentul pe care-l am la mână nu-i în bună regulă. De aceea am și fost sfătuită să mă duc la un avocat vestit, un cogeamite profesor, nu un simplu avocat — căci un jurist atât de priceput mă va învăța cu siguranță ce trebuie să fac. I-am dat ultimele cincisprezece ruble, dar după ce m-a primit în picioare, nu m-a ascultat nici trei minute: «Da, înțeleg, zice, cazul e limpede, zice. Dacă negustorul vrea, îți restituie banii, dacă nu — nu, iar dacă îl dai în judecată, s-ar putea să mai plătești din buzunar, așa că ar fi mai bine să cazi la învoială cu el». Ba i-a mai ars și de glumă, la plecare a râs și mi-a spus, ca în Evanghelie: «Împăcați-vă, zice, până nu-i prea târziu, cât mai aveți un talant în pungă». Mă durea inima după cele cincisprezece ruble. M-am întors acasă, m-am așezat în fața Olei și am izbucnit în plâns. Ei nici nu i s-au umezit ochii, era prea mândră, dar a încremenit de indignare. Așa a fost ea de când o știu, chiar de mică, n-am văzut-o niciodată oftând sau plângând. Stătea numai ca o stană de piatră și

mă privea atât de cumplit, de mi-era și groază să mă uit la ea. Poate că n-o să mă credeți, dar mă temeam de ea, dintotdeauna mi-era de-a dreptul frică de ea, și chiar dacă îmi venea uneori să mă vaiet, nu îndrăzneau când era ea de față. Atunci m-am dus pentru ultima oară la negustor și mi-am vărsat tot focul: «Bine», zice fără să mă asculte măcar. Trebuie să vă mărturisesc că pe deasupra mai rămăsesem fără un ban, fiindcă nu eram pregătite să stăm atâta timp aici. Am început să duc pe rând hainele la amanet și din ceea ce căpătam pe ele, abia ne țineam zilele. După ce am rămas goală, a ajuns și ea să-mi dea ultimele ei cămăși, dar asta n-am putut s-o mai îndur și am plâns cu lacrimi amare. Atunci ea a bătut din picior, a sărit ca arsă și a alergat singură la negustor. Era vădov; după ce a ascultat-o, i-a spus: «Vino poimăine la cinci, zice, și am să-ți dau un răspuns». Când s-a întors, era mai veselă: «Iată, zice, o să primim, în sfârșit, un răspuns». M-am bucurat și eu, dar, parcă mi s-a și strâns inima, că de, mă gândeam că cine știe ce-o să mai iasă, însă n-am îndrăznit s-o descos. Alaltăieri, s-a întors fata de la negustor, palidă, tremurând ca varga, și s-a trântit pe pat; atunci am înțeles tot, deși nu m-am încumetat s-o întreb nimic. Ce credeți că s-a întâmplat..... tâlharul i-a oferit cincisprezece ruble. «Iar dacă m-oi convinge, zice, că ai fost fată cinstită, am să-ți mai dau pe deasupra patruzeci de ruble.» Chiar așa i-a spus în față, fără pic de rușine. Ea a dat să se repeadă la el, după cum mi-a povestit, dar el a îmbrâncit-o și s-a încuiat în camera vecină, ba a mai pus și zăvorul. Și țineți seama că în clipa aceea, vă jur pe conștiința mea, aproape nu aveam ce mânca. După ce ne-am vândut și scurta, aveam una căptușită cu blană de iepure, ea s-a hotărât să dea un anunț la gazetă cum că dă meditații la orice materie, și la aritmetică: «Măcar treizeci de copeici, zice, tot or să-mi plătească pe oră». La urmă, ajunsesem până și eu, maică, să mă îngrozesc de ea; nici nu mai vorbea cu mine, stătea ceasuri întregi la fereastră, cu ochii pironiți la acoperișul de peste drum, și deodată izbucnea: «Aș fi gata să spăl și rufe, să sap pământul!» Doar atât striga și bătea din picior. Unde mai pui că nu cunoșteam pe nimeni aici, așa că nu aveam la cine să ne ducem: Ce-are să se aleagă de noi? mă tot gândeam, dar în fața ei mă și temeam să scot o vorbă. Într-o după masă a adormit, iar când s-a trezit, s-a uitat la mine, care ședeam pe cufăr fără să-mi iau ochii de la ea; deodată, s-a ridicat, s-a apropiat de mine, fără un cuvânt, și m-a strâns tare de tot în brațe; și atunci nu ne-am mai putut stăpâni, am izbucnit amândouă în plâns și multă vreme am tot plâns așa, îmbrățișate. Era prima dată în viața ei când i s-a întâmplat una ca asta. Pe când stăteam îmbrățișate, intră deodată Nastasia dumitale și ne spune: «Întreabă cineva de dumneavoastră, o cucoană vă caută». Asta s-a petrecut abia acum patru zile. Când doamna a intrat, am văzut că era cât se poate de bine îmbrăcată și, deși vorbea bine rusește, avea parcă un accent nemțesc. «Dumneavoastră, zice, ați anunțat în gazetă că dați lecții.» Nici nu vă puteți închipui cum ne-am bucurat de venirea ei. Am poftit-o să se așeze, ea ne-a zâmbit prietenos și ne-a spus: «N-am venit pentru mine, zice, nepoată-mea are copii mici, zice, așa că dacă vreți, poftiți la noi și o să ne înțelegem». Ne-a dat și adresa: lângă podul Voznesenski, numărul cutare, apartamentul cutare; apoi a plecat. Chiar în

ziua aceea Olecika a alergat până acolo, dar, ce să vezi, după două ceasuri s-a întors înnebunită, a apucat-o și o criză de nervi. Abia mai târziu mi-a povestit ce se întâmplase; «întreb, zice, pe portar, unde-i apartamentul numărul cutare, dar portarul, zice, s-a uitat lung la mine»: «Ce cauți dumneata acolo?» zice. A spus-o atât de ciudat, încât nu se putea să nu-ți dea de bănuț. Iar fata mea știți cât era de mândră, de nestăpânită. O scotea din sărite orice întrebare, orice mojiție. «Vezi-ți de drum», i-a zis portarul, arătându-i scara, apoi i-a întors spatele și a plecat în cămăruța lui. Și ce credeți, ea a intrat totuși, și cum a deschis ușa, s-a adunat în jurul ei o mulțime de femei: «Poftiți, poftiți!» și tot numai femei, una mai sulemenită și mai dezgustătoare decât alta, și râd, cântă la pian și se reped cu toate la ea și încep s-o tragă înăuntru. «Eu am dat să plec, zice, dar nu era chip să scapi din mâinile lor.» Atunci s-a speriat, i s-au muiat și picioarele, căci nu voiau cu nici un preț s-o lase să plece, căutau s-o încante, s-o momească, au deschis și o sticlă de porto, au tot îmbiat-o să bea. Dar ea nici nu voia să audă, tremura ca varga și țipa cât o ținea gura: «Dați-mi drumul, lăsați-mă să plec!» A alergat la ușă, dar celelalte au împiedicat-o s-o deschidă, deși ea urla din răputeri; atunci s-a ivit cea care fusese la noi, s-a repezit la Olea mea, a plesnit-o de două ori peste obraz și a îmbrâncit-o pe ușă afară: «Nici nu meriți tu, zdreanță, nemernico, să ajungi într-o casă de lux!» Iar alta a strigat după ea, pe scară: «Singură ai venit la noi să te rogi, nemâncato, iacă, noi nu ne-am fi uitat la o prăpădită ca tine!» Toată noaptea aceea a avut friguri și a aiurat, iar de dimineață s-a sculat cu ochii strălucind de febră și nu-și mai găsea locul: «Am s-o dau în judecată, am s-o dau în judecată!» Eu tăceam chitic, căci mă gândeam: Ce rost are, ce-ai să câștigi la judecată, ce poți dovedi? Ea umbla de colo până colo, frângându-și mâinile, cu obrazul ud de lacrimi, dar cu buzele încheștate. Din clipa aceea s-a întunecat la față și așa a rămas până la sfârșit. Acum trei zile parcă s-a mai potolit; deși nu scotea un cuvânt, părea mai liniștită. Dar iată că tocmai în ziua aceea, pe la ora patru, am avut cinstea să primim vizita domnului Versilov.

Drept să vă spun, nu pot pricepe nici azi cum se face că Olea, atât de neîncrezătoare din fire, l-a ascultat cu atenție de la primul cuvânt. Ceea ce ne-a încântat pe amândouă mai mult decât orice era aerul lui serios, chiar aspru, vorba lui domoală, așezată, purtarea lui atât de cuviincioasă, ba mai mult, chiar respectuoasă, dar nicidecum lingușitoare — din toate se vedea că omul venise cu intenții curate. «Eu, zice, am citit anunțul dumneavoastră în gazetă, dar nu l-ați întocmit cum se cuvine, domnișoară, așa încât s-ar putea să vă și dăuneze.» Și a început să-i explice ceva, despre aritmetică, pare-mi-se, căci, drept să vă spun, n-am înțeles prea bine. Și când mă uit la Olea mea, văd că se roșise toată și parcă se înviorase: îl asculta cu luare-aminte, vorbea și ea cu atâta plăcere (trebuie să fie un om tare deștept!), am auzit-o chiar mulțumindu-i. A întrebat-o despre toate cu de-amănuntul, și pesemne că a trăit multă vreme la Moscova, căci o cunoștea până și pe directoarea liceului. «Lecții am să vă găsesc negreșit, zice, fiindcă cunosc multă lume și aș putea să intervin pe lângă destule persoane influente, așa încât, dacă ați dori chiar un post permanent, aș

putea obține și asta... dar, deocamdată, vă rog să mă iertați dacă îndrăznesc să vă pun deschis o întrebare: oare acum nu vă pot fi de folos cu nimic? Dacă mi-ați îngădui să vă fac un serviciu, zice, n-ar trebui să vă simțiți câtuși de puțin îndatorată, ci, dimpotrivă, eu m-aș simți îndatorat. Dacă mi-ați da voie să vă împrumut niște bani, de îndată ce veți găsi un post o să mi-i puteți restitui în cel mai scurt timp. Vă dau cuvântul meu de onoare că, dacă mai târziu aș fi vreodată la fel de strâmtorat ca dumneavoastră, iar dumneavoastră ați avea o situație bună, ați fi primul om căruia i-aș cere să mă ajute cât de cât. Aș trimite pe soția sau pe fiică-mea să vă ceară ajutor.» Nu țin minte cuvânt cu cuvânt ce-a spus, știu numai că în clipa aceea mi-au dat lacrimile, mai ales când am văzut că și Olei îi tremurau buzele de recunoștință: «Dacă primesc, i-a răspuns ea, o fac numai fiindcă am încredere într-un om cinstit și de omenie, care ar putea să-mi fie tată...» Tare frumos i-a mai răspuns, scurt și demn: «Unui om de omenie», zice. După aceea, el s-a și ridicat: «N-aveți nici o grijă, zice, am să vă procur negreșit lecții și un post, chiar de azi am să mă ocup, cu atât mai mult cu cât aveți și certificatele necesare...» Am și uitat să vă spun că, încă de la început, de cum a intrat, Olea i-a arătat certificatele ei de la școală, ei le-a cercetat, ba i-a mai pus și o seamă de întrebări, ca să vadă ce știe... «Știi, mămico, mi-a spus Olea pe urmă, că m-a supus la un adevărat examen, rar întâlnești un om atât de inteligent, atât de subțire și de cult; nu te mai saturei vorbind cu el...» Strălucea toată de bucurie, zău așa. Banii — căci ne lăsase șaizeci de ruble — rămăseseră pe masă. «Ia-i, mămico, zice, cum oi căpăta un post, prima noastră grijă o să fie să-i înapoiem cât mai repede, ca să-i dovedim că suntem și oameni cinstiți, fiindcă binecrescute și-a dat desigur seama că suntem.» Apoi a căzut pe gânduri și deodată o aud oftând: «Știi, mămico, îmi zice pe neașteptate, dacă am fi fost niște necioplite, poate că din mândrie nici n-am fi primit banii, dar chiar faptul că i-am primit este o dovadă de delicatețe, fiindcă astfel i-am arătat că avem deplină încredere în el, ca într-un om respectabil și în vârstă, nu-i așa?» Deși pe mine nu m-a dus capul atât de departe, totuși i-am răspuns: Firește, Olea, de ce să nu lași pe un om nobil și bogat să-și facă pomană cu tine, când vezi că pe deasupra are și inimă bună? Ea s-a încruntat la mine: «Nu, mămico, zice, eu n-am nevoie de pomana lui, eu nu prețuiesc decât *omenia* lui, zice, cât despre bani, cred că era mai bine să nici nu-i fi luat, mămico. Trebuie să ne mulțumim cu făgăduiala de a-mi găsi un post, oricâtă nevoie am avea de bani.» Păi, Olea, zic, suntem la așa ananghie, că nu puteam să nu-i primim, i-am răspuns eu, zâmbind. Eram tare bucuroasă în sinea mea, dar n-a trecut nici un ceas, că Olea mi-a și vârât un ghimpe în inimă: «Mămico, zice, deocamdată să nu te atingi de bani!» De ce? am întrebat-o. «Așa», zice. Și asta a fost tot ce-am putut scoate de la ea. Toată seara aceea a stat cu dinții încleștați, doar noaptea, trezindu-mă pe la ora unu, am auzit-o pe Olea foinduse-n pat: «Nici dumneata nu dormi, mămico?» zice. Nu, nu dorm, zic. «Oare nu crezi, zice, că a vrut să mă jignească?» Vai de mine, ce-ți veni? mă mir eu. «Ba așa-i cu siguranță, zice: omul ăsta e un ticălos, zice, așa că nu cumva să cheltuiești o singură copeică din banii lui.» Aș fi vrut să vorbesc pe îndelete cu ea, chiar

atunci, în pat, îmi dăduseră și lacrimile; dar ea m-a oprit și s-a întors cu fața la perete: «Taci, zice, lasă-mă să dorm!» A doua zi de dimineață nici nu mă puteam uita la ea, atât era de schimbată, și tot timpul se învârtea prin odaie; și nu știu dacă mă credeți ori ba, dar v-o spun ca înaintea lui Dumnezeu: fata nu mai era în toate mințile! Încă de atunci, de când au jignit-o în casa aceea blestemată, i se tulburase sufletul... și mintea. În dimineața aceea m-a pus pe gânduri. Mi-era groază să vorbesc cu ea: N-am s-o contrazic de fel, n-am s-o supăr cu nici un cuvânt, îmi ziceam. «Vezi, mămico, zice, că nu ne-a lăsat nici adresa lui?» Nu vorbi cu păcat, Olea, zic: nu l-ai ascultat chiar tu ieri fără să clipești, nu l-ai lăudat chiar tu, nu era cât pe-acți să te podidească și lacrimile de recunoștință? Cum am spus asta, a scos un țipăt și a bătut din picior: «Ce suflet josnic ai, zice, ce mentalitate învechită, se cunoaște că ai crescut pe vremea iobăgiei!» Și degeaba am încercat s-o liniștesc, că și-a luat pălăria și a țâșnit pe ușă afară. În timp ce strigam după ea, mă tot întrebam: unde-o fi fugind? Ea a alergat într-un suflet la biroul de informații și, după ce a aflat adresa domnului Versilov, s-a întors: «Chiar azi, zice, chiar acum îi duc banii înapoi și îi azvârl în obraz. Și el a vrut să mă jignească, zice, ca și Safronov (adică negustorul acela), numai că Safronov m-a jignit ca un bădăran, ca un necioplit ce este, pe când ăsta, ca un iezuit viclean.» Și tocmai în momentul acela, spre nenorocirea noastră, a bătut la ușă domnul de ieri: «V-am auzit vorbind de Versilov, zice, și vă pot da toate lămuririle despre el.» Cum a auzit numele lui Versilov, s-a și repezit la el, ca scoasă din minți, și a început să-i îndruge vrute și nevrute; ascultam și nu-mi venea să cred că tocmai ea, atât de tăcută, care nu schimbă un cuvânt cu nimeni, poate să-și deschidă sufletul înaintea unui necunoscut! Obrajii îi ardeau, ochii îi scânteiau... Iar el o mai și întărâta... «Aveți perfectă dreptate, domnișoară, zice. Versilov, zice, e întocmai ca generalii de pe aici pe care îi iau gazetele în zeflema; câte un general de ăsta se gătește cu toate decorațiile și ia la rând guvernanțele care dau anunțuri prin gazete, până ce-și pune ochii pe câte una. Iar când nu găsește ce-i trebuie, stă puțin de vorbă, promite marea și sarea și pleacă. Oricum, tot s-a distrat pe socotela fetei.» A izbutit s-o facă și pe Olea să râdă cu hohote, numai că era un râs amar. Dar deodată văd că domnul acela îi ia mâna și dă să și-o pună pe inimă: «Află, domnișoară, zice, că eu nu sunt un coate-goale, dimpotrivă, am un capital frumuseț și aș putea oricând să-i fac propuneri unei fete încântătoare ca dumneata, dar deocamdată mă mulțumesc să-i sărut mânuța asta dragălașă...» Și-l văd cum se și repede să i-o sărute. Ea a sărit ca arsă și atunci n-am mai putut rabda nici eu și amândouă l-am dat afară. Dar iată că spre seară Olea mi-a luat banii cu sila și a plecat în grabă, iar când s-a întors mi-a spus: «Să știi, mămico, zice, că m-am răzbunat pe omul acela necinstit!» Of, Olea, Olea, îi zic, poate că ai dat norocului cu piciorul când ai jignit un om atât de nobil și milostiv! Mi-era o ciudă pe ea de nici nu mi-am putut stăpâni lacrimile. Ea a început să strige la mine: «Nu vreau, nu-mi trebuie, chiar dacă ar fi omul cel mai cinstit de pe lume, nici atunci n-aș primi pomana lui! N-am nevoie nici măcar de compătimirea cuiva!» M-am culcat ca de obicei fără nici o presimțire. De câte ori nu m-am uitat la cuiul acela — care rămăsese în

perete, după ce ai scos oglinda, dar niciodată, niciodată, nu mi-ar fi trecut prin cap una ca asta, nici aseară, nici înainte nu m-aș fi putut gândi, n-aș fi putut bănuî una ca asta, n-aș fi crezut-o pe Olea în stare de asemenea faptă. Eu am avut întotdeauna un somn greu și noaptea sforăi, pesemne că mi se urcă sângele la cap, iar uneori, când mi se strânge la inimă, strig prin somn; de câte ori nu m-a trezit biata Olea, zicându-mi: «Da adânc mai dormi, mămico, nici nu-i chip să te trezească omul la nevoie». Ce să fac, Olea, zic, dacă am un somn atât de greu? Pesemne că și aseară oi fi început să sforăi așa, și când ea o fi văzut că am adormit tun, s-o fi ridicat fără nici o teamă. Cureaua aceea lungă era de la un geamantan, de o lună zăcea prin odaie și chiar ieri dimineață mi-am zis că ar fi vremea s-o strâng, să nu mă mai tot împiedic de ea, iar scaunul desigur că l-o fi împins pe urmă cu piciorul, și ca să nu facă zgomot când o cădea, a avut grijă să-l acopere cu fusta ei. Se vede că abia cu mult mai târziu, peste vreun ceas și mai bine, m-am trezit și eu. Olea! o strig. Trebuie că mi s-a părut mie ceva, de vreme ce am strigat-o în puterea nopții: ori că nu am mai auzit-o răsuflând lângă mine, ori că oi fi zărit prin întuneric patul ei gol — știu numai că atunci când m-am ridicat brusc și m-am repezit să-i pipăi așternutul, am găsit patul gol și perna rece. Mi-a stat inima în loc și am rămas înlemnită, gata-gata să leșin și parcă îmi luase Dumnezeu mințile. O fi ieșit, îmi zic, dar când mă apropii de ușă, o zăresc chiar pe ea stând în picioare în colțul de lângă pat. Am stat și am privit-o, fără să scot un cuvânt, și parcă se uita și ea la mine, fără să facă vreo mișcare... Ce i-o fi venit să se urce pe scaun? îmi zic. Olea, îi șoptesc, speriată, Olea, mă auzi? Atunci m-am limpezit deodată la cap: m-am repezit spre ea cu mâinile întinse, am dat s-o prind în brațe, dar ea se legăna parcă, am mai încercat o dată s-o cuprind, dar iar s-a clătinat și abia atunci am înțeles ceea ce nu voiam să înțeleg... Am vrut să strig, dar strigătul mi s-a oprit în gât. Of, Doamne, când mă gândesc! Abia când am căzut grămadă, am scos în sfârșit un țipăt...

— Știi, Vasin, i-am spus eu de dimineață, pe la ora șase, dacă nu se amesteca Stebelkov al dumitale, poate că nu se întâmpla toată nenorocirea.

— Cine știe, cred că tot s-ar fi întâmplat. E greu de judecat, în orice caz terenul era pregătit. E drept că uneori și Stebelkov...

Nu-și spuse gândul până la capăt, dar fața i se schimonosi foarte urât. Pe la șapte plecă din nou undeva; părea că el se îngrijește de toate. Am rămas, în sfârșit, singur. Se și luminase de ziuă. Simțeam o ușoară amețeală. Tot timpul îl aveam înaintea ochilor pe Versilov, căci povestirea bătrânei îl făcea să apară în cu totul altă lumină. Ca să mă pot gândi mai în voie m-am întins pentru o clipă pe patul lui Vasin așa cum eram îmbrăcat și cu ghetele în picioare, fără intenția de a dormi, dar pe nesimțite am ațipit. Am dormit dus aproape patru ore în șir; nimeni nu m-a trezit.

CAPITOLUL AL ZECELEA

Când m-am trezit, pe la ora zece și jumătate, multă vreme nu mi-a venit să-mi cred ochilor: pe divanul pe care mă culcasem în seara precedentă ședea acum maică-mea împreună cu sărmana vecină, a cărei fată se spânzurase. Se țineau de mână, vorbeau în șoaptă, probabil ca să nu mă deștepte, și amândouă plângeau. M-am ridicat din pat și m-am repezit la mama s-o sărut. Ea s-a luminat la față, m-a sărutat și ea și cu mâna dreaptă a făcut de trei ori semnul crucii peste capul meu. Dar înainte de a apuca să schimbăm vreun cuvânt, ușa s-a deschis și a intrat Versilov urmat de Vasin. Mama s-a ridicat numaidecât și a plecat luând-o pe vecină cu ea. Vasin mi-a strâns mâna, iar Versilov s-a așezat într-un fotoliu fără să-mi spună nici un cuvânt. Era vădit că el și cu mama se găseau acolo de câțva timp. Părea posomorât și preocupat.

— Mai mult decât orice îmi pare rău, îi răspunse el răspicat lui Vasin, continuând fără îndoială o discuție începută înainte, că nu m-am grăbit să aranjez totul încă aseară, căci poate nu s-ar fi întâmplat această nenorocire! Unde mai pui că aș fi avut și timp. Nu era nici ora opt. Când am văzut-o cum a fugit de la noi, am avut numaidecât intenția să mă țin după ea până aici și să o conving că se înșală. Dar tocmai atunci a intervenit o chestiune neprevăzută și urgentă pe care, de altfel, aș fi putut-o foarte bine amâna cu o zi... sau chiar cu o săptămână. Numai acest incident regretabil m-a împiedicat și a stricat totul. Parcă a fost un făcut!

— Poate că tot n-ai fi izbutit s-o convingi; sigur e că și fără intervenția dumitale mocneau și clocoteau destule în sufletul ei, zise Vasin în treacăt.

— Ba nu, aș fi reușit, sunt sigur că aș fi convins-o. Unde mai pui că-mi dăduse prin gând s-o trimit pe Sofia Andreevna în locul meu. Dar nu m-am oprit asupra lui și mi-a ieșit numaidecât din cap. Numai Sofia Andreevna ar fi putut s-o înduplece și biata fată ar fi rămas în viață. Nu, de acum înainte n-am să-i mai dau niciodată zor... cu binefacerile mele... De altfel, era prima oară când am încercat! Și eu care-mi închipuisem că înțeleg tineretul de astăzi, că încă nu m-au depășit vremurile! Dar, de! La noi, generațiile vechi au îmbătrânit și au fost depășite aproape înainte de a ajunge la maturitate. Fiindcă veni vorba, la noi există azi într-adevăr o mulțime de oameni care, din obișnuință, pretind că fac parte din tânăra generație, ceea ce era adevărat până ieri, fiindcă nu-și dau seama că între timp au ajuns niște vechituri.

— Cred că aici este o neînțelegere la mijloc, și e cât se poate de limpede de unde provine, observă Vasin, prevăzător. Maică-sa spune că după ce fata a fost jignită cumplit într-un bordel, părea să-și fi pierdut mințile. Dacă la asta mai adaugi situația ei și faptul că și înainte mai fusese jignită de negustorul acela.... Toate acestea puteau să se petreacă întocmai și pe vremuri și, după părerea mea, nu sunt câtuși de puțin caracteristice tineretului din ziua de astăzi.

— E cam pripit tineretul de astăzi, ca să nu mai vorbim de faptul că nu prea înțelege realitatea, ceea ce e caracteristic pentru toate generațiile tinere din toate timpurile, dar mai cu seamă pentru cea de azi... Dar, ia spune, ce isprăvi a făcut pe aici domnul Stebelkov?

— Numai domnul Stebelkov e vinovat de toate, am intervenit eu

deodată, dacă el nu s-ar fi amestecat, nu se întâmpla nimic: el a turnat gaz peste foc.

Versilov m-a ascultat fără să se uite la mine, iar Vasin s-a întunecat la față.

— Mă mai muștră conștiința și pentru un amănunt destul de ridicol, urmă Versilov tăgănat, lungind vorbele ca și până atunci. Mi se pare că, după obiceiul meu prost, mi-am îngăduit să vorbesc cu ea pe un ton destul de vesel, și poate că mi-o fi scăpat și vreun zâmbet ușuratic, de zeflema, într-un cuvânt, socotesc că n-am fost destul de sever, de bățos și de încruntat, trei însușiri pe care, după câte știu, tânăra generație de azi pune mare preț... În sfârșit, cred că i-am dat motive să mă socotească un Celadon³⁰ în căutare de aventuri.

— Ba dimpotrivă, am intervenit eu și mai categoric, maică-sa susține sus și tare că i-ai făcut o impresie admirabilă tocmai datorită seriozității, ba mai mult, a expresiei dumitale grave și cât se poate de sincere, după propriile ei cuvinte, însăși răposata nu mai contenea cu laudele după ce ai plecat.

— Da-a? bâigui Versilov, aruncându-mi, în sfârșit, o privire. Păstrează dumneata hârtiuța asta, cred că ar trebui predată autorităților, îi spuse el lui Vasin, întinzându-i un petic de hârtie. Acesta îl luă și, văzând că-l privesc cu curiozitate, mi-l dădu să-l citesc. Era un bilețel de două rânduri mângălit cu creionul în grabă și poate pe întuneric:

"Mămica mea scumpă, iartă-mă că îmi pun capăt zilelor înainte de a-mi face debutul în viață! A dumitale Olea, care te-a amărât de atâtea ori."

— Hârtia asta s-a găsit abia de dimineață, mă lămuri Vasin.

— Ciudată scrisorică! am exclamat eu, mirat.

— De ce o găsești ciudată? mă întrebă Vasin.

— Cum poate cineva să se exprime cu atâta umor într-o asemenea clipă?

Vasin mă privi, nedumerit.

— Până și umorul ei mi se pare ciudat, am continuat eu, ăsta-i un limbaj convențional pe care-l folosesc liceenii între ei.... Cine mai îndrăznește să scrie într-o asemenea clipă și într-o asemenea scrisoare adresată unei mame nefericite — și după cât se vede, o iubea pe maică-sa: "Îmi pun capăt zilelor înainte de a-mi face debutul în viață!"

— Ce găsești nepotrivit aici? întrebă Vasin, care tot nu se dumerise.

— Nu văd nici urmă de umor aici, spuse Versilov în cele din urmă, expresia, desigur, nu e tocmai fericită, și nici nu se potrivește cu situația, s-ar putea să provină, într-adevăr din limbajul convențional al liceenilor, după cum spuneai, sau al altei categorii de tineri, în orice caz are un iz de roman foileton; pesemne că răposata o folosea fără să-și dea seama că e de prost gust și, în orice caz, crede-mă că în această scrisoare sinistră a folosit-o cu toată candoarea și seriozitatea.

— E cu neputință, doar a terminat liceul, și încă cu medalia de argint.

³⁰ *Celadon* — personaj din romanul pastoral al lui Honoré d'Urfe (1567-1625) — *l'Astrée*, întruchipând tipul perfect al îndrăgostitului devotat, delicat și supus.

— În cazul de față medalia de argint nu înseamnă nimic. Mulți o capătă în ziua de azi!

— Iar te legi de tineret, zise Vasin, zâmbind.

— Ba nu, câtuși de puțin, îi răspunse Versilov, ridicându-se de pe scaun și luându-și pălăria, dacă generația de azi nu se prea pricepe la literatură, în schimb posedă fără îndoială... alte calități, adăugă el cu o seriozitate neobișnuită. Ține seama că ceea ce am spus se referă la "mulți" și nu la "toți". Iacă, pe dumneata, bunăoară, nu te învinuiesc că nu știi destulă literatură, sau că nu te exprimi literar, deși ești încă tânăr.

— Păi nici pe Vasin nu l-a supărat "debutul"! n-am putut eu răbda să nu-i atrag atenția.

Versilov îi întinse în tăcere mâna lui Vasin, care-și luă și el șapca, pentru a-l însoți, strigându-mi la plecare "la revedere". Versilov ieși fără să mă bage în seamă. Nici eu nu mai aveam timp de pierdut: trebuia să-mi găsesc cu orice preț o locuință, acum mai mult ca oricând! Pe mama n-am mai găsit-o la gazdă, plecase, luând-o cu ea și pe biata vecină. Când am ieșit pe stradă, mă simțeam neobișnuit de vioi... Parcă atunci mi se isca în suflet un sentiment nou, înălțător. Și unde mai pui că totul contribuia, ca prin minune, să mi-l întărească: din întâmplare, am găsit neașteptat de repede o locuință cât se poate de potrivită, despre care am să vorbesc mai târziu, acum însă vreau să închei cu ceea ce este mai important.

Abia trecuse de ora unu, când m-am întors la Vasin ca să-mi iau geamantanul și s-a nimerit să-l găsesc acasă. Când m-a văzut, a exclamat cu o veselie sinceră:

— Ce bine îmi pare că ai venit la timp, tocmai mă pregăteam să plec! Pot să-ți aduc la cunoștință un fapt care, desigur, te va interesa foarte mult.

— Sunt convins! am strigat eu.

— Ia te uită! Niciodată nu te-am văzut atât de vioi. Spune-mi, dumneata nu știi nimic despre o anumită scrisoare care se afla la Kraft și pe care Versilov a izbutit ieri să pună mâna? O scrisoare în legătură cu procesul de moștenire pe care l-a câștigat ieri? Scrisoarea este un fel de testament, în care răposatul lasă cu privire la averea lui dispoziții contrare hotărârii de ieri a tribunalului. Pare-se că scrisoarea a fost scrisă demult. Dar, ce mai tura-vura, eu nu știu exact ce conține, de aceea te și întreb pe dumneata

— Cum să nu știu! Doar de aceea m-a și chemat la el Kraft acum trei zile, știi, când am părăsit societatea aceea, ca să-mi dea scrisoarea, iar eu i-am predat-o ieri lui Versilov.

— Într-adevăr?... Așa bănuiam și eu. Închipuiește-ți, chestiunea aceea de care a pomenit adineauri Versilov — chestiunea care l-a împiedicat să vină până aici aseară ca să stea de vorbă cu fata — a fost provocată numai de această scrisoare. Încă aseară, Versilov s-a dus drept la avocatul familiei Sokolski și i-a predat scrisoarea, declarând că renunță la întreaga moștenire pe care i-o atribuisese tribunalul, în momentul de față declarația lui a și fost legalizată. Prin actul acela, Versilov nu donează averea prinților, ci recunoaște dreptul lor deplin la această moștenire.

Am înmărmurit, dar în același timp eram entuziasmat. La drept vorbind,

fusesem pe deplin convins că Versilov va distruge scrisoarea; mai mult, deși îi declarasem lui Kraft că ar fi o dovadă de ticăloșie, deși mi-o repetasem și mie însumi, cât timp șezusem la cârciumă, spunându-mi în sinea mea că "eu venisem la un om cinstit, nu la un ticălos", în adâncul sufletului, aproape fără să mi-o mărturisesc, socoteam că așa și trebuia să procedeze, că singura soluție era distrugerea documentului. Cu alte cuvinte, mi se părea un gest cât se poate de firesc. Chiar dacă după aceea l-aș fi învinovățit pe Versilov, aș fi făcut-o dinadins, de formă, numai pentru a mă arăta superior lui și a-mi păstra curajul de a-l judeca. Acum însă, auzind de renunțarea eroică a lui Versilov, am fost cuprins de un entuziasm sincer, fără rezerve, căindu-mă și rușinându-mă de cinismul și de imoralitatea mea; deodată, l-am ridicat pe Versilov cu mult deasupra mea, la o înălțime de neatins și, de bucurie, eram gata să-i sar de gât lui Vasin.

— Ce om! Ce om admirabil! Cine ar mai fi în stare de una ca asta? am strigat eu, încântat.

— Sunt de aceeași părere: foarte puțini oameni ar fi făcut-o... și, fără îndoială că gestul lui e cu totul dezinteresat...

— "Dar"... spune-ți gândul până la capăt, Vasin, căci simt că ai o anumită rezervă, așa-i?

— Da, firește, există și un "dar": după mine, gestul lui Versilov e cam pripit și mai nesincer decât s-ar părea, zise Vasin, zâmbind.

— Crezi că e nesincer?

— Da. Se simte parcă dorința de a se înălța pe un pedestal, în orice caz, cred că putea să facă un act de dreptate, fără să se nedreptățească pe sine. Dacă nu chiar jumătate, fără îndoială că măcar o parte din moștenire i s-ar fi cuvenit, oricât de scrupulos ai analiza problema, cu atât mai mult cu cât documentul n-avea prea mare importanță juridică, mai ales după ce Versilov câștigase procesul. Până și avocatul părții adverse, cu care am vorbit adineauri, e de aceeași părere. Gestul lui ar fi rămas la fel de frumos, așa că, numai din orgoliu, dintr-un capriciu, a recurs la o soluție extremă. Clar e că domnul Versilov s-a înfierbântat, s-a pripit și el însuși a recunoscut adineauri că ar fi putut să mai aștepte o săptămână.

— Află, Vasin, că eu nu pot să nu fiu de părerea dumitale. Dar... o prefer pe a mea! Îmi place mai mult așa!

— Depinde de gust. La urma urmei, dumneata m-ai stârnit, altfel aș fi tăcut.

— Chiar dacă s-a gândit la "pedestal", tot îl aprob! am urmat eu. Oricum ai lua-o, "pedestalul" nu e un lucru de disprețuit. La urma urmei, acest "pedestal" nu-i decât un "ideal", crezi oare că e de preferat un suflet lipsit de ideal, cum sunt astăzi atâtea? Chiar dacă omul are un ideal puțin deformat, tot e bine că-l are! Cred că și dumneata gândești la fel, dragul meu, scumpul meu Vasin! Îmi dau seama, firește, că m-am cam avântat, dar dumneata totuși mă înțelegi. Altfel nici nu mi te-aș putea închipui, Vasin. În orice caz, dragă Vasin, te îmbrățișez și te sărut.

— De bucurie?

— Și încă ce bucurie! Căci omul acesta "mort a fost și a înviat, pierdut a

fost și s-a aflat!" Vasin, află că sunt un mic nemernic și nu merit un prieten ca dumneata. Ți-o mărturisesc, fiindcă în anumite momente sunt cu totul altfel, mai bun și mai profund. Ți-o mai spun, fiindcă acum trei zile te-am copleșit cu laude (am făcut-o numai fiindcă alții mă nedreptățiseră și mă umiliseră), ca apoi să te urăsc două zile la rând! Chiar în noaptea aceea mi-am jurat să nu pun niciodată piciorul la dumneata, și ieri dimineață am venit aici numai de ciudă, mă înțelegeți: *de ciudă*. Uite, am stat pe scaunul acesta și te-am judecat aspru, pe dumneata, camera dumitale, fiecare carte de pe masă, până și pe gazda dumitale. Am căutat să te pun într-o lumină cât mai urâtă, ca să pot râde de dumneata...

— N-are rost să-mi spui toate astea...

— Aseară, când am dedus dintr-o singură frază a dumitale că nu înțelegeți femeile, m-am bucurat că ți-am surprins această lipsă, iar astăzi, când am văzut că n-ai prins figura cu "debutul", iar m-am bucurat grozav, și numai fiindcă la început te lăudasem din cale-afară...

— Te cred, e de înțeles! exclamă Vasin în cele din urmă (zâmbise tot timpul, fără să se mire câtuși de puțin de cuvintele mele). Păi așa se întâmplă întotdeauna, și aproape oricui, asta-i prima reacție și cea mai firească; numai că nimeni nu mărturisește — de altfel, nici n-are rost s-o mărturisești, fiindcă trece în orice caz și n-are nici un fel de urmări.

— Cum, toată lumea reacționează așa? Tuturor li se întâmplă așa? Și-o spui atât de liniștit? Păi, cu o asemenea mentalitate nu se poate trăi!

— După părerea dumitale: *Decât meschine adevăruri, Mai bună-i amăgirea ce ne-nalță*³¹?

— Întocmai! am exclamat eu. Aceste două versuri sunt o axiomă, un adevăr sfânt!

— Nu mă încumet să judec dacă conțin un adevăr sau nu. Pesemne că adevărul se află cam totdeauna undeva la mijloc: adică într-un caz versurile acestea exprimă un adevăr de netăgăduit, iar în altul, o minciună. Dar un lucru știu sigur: că această idee va forma încă multă vreme unul dintre principalele obiecte de discuție între oameni. În orice caz, bag de seamă că acum îți vine să joci de bucurie. N-ai decât: mișcarea face bine organismului; în ceea ce mă privește însă, tocmai azi dininează s-a nimerit să fiu copleșit de treburi... aoleu, am și întârziat stând la taifas cu dumneata.

— Uite că plec, o șterg chiar acum! Dar mai înainte vreau să-ți spun un cuvânt, am strigat eu, înșfăcându-mi geamantanul, dacă și acum "ți-am sărit de gât", am făcut-o numai fiindcă de cum am intrat pe ușă mi-ai comunicat vestea cu atâta plăcere sinceră, și "te-ai bucurat" că te-am găsit acasă, și asta în ciuda discuției despre "debut"; după o primire atât de spontană, "inima mea tânără" s-a întors din nou spre dumneata. Ei, și-acum te las. Rămâi cu bine. Am să caut să vin cât mai rar pe aici, tocmai fiindcă țin să-ți fac o plăcere, și-ți citesc în ochi că nu mă înșel. De altfel, pentru amândoi va fi mai bine așa...

Și tot flecăbind, cu vocea sugrumată de bucurie, mi-am târât gea-

³¹ "*Decât meschine adevăruri, / Mai bună-i amăgirea ce ne-nalță?*" — vers din poezia *Eroul* de Pușkin (1830).

mantanul până la uşă şi am pornit cu el spre noua mea locuinţă. Ceea ce mă încânta îndeosebi era că adineauri Versilov fusese fără îndoială supărat pe mine, dovadă ca nu-mi spusese nici un cuvânt şi nici nu mă privise. După ce mi-am dus geamantanul acasă, am alergat într-un suflet la bătrânul prinţ. Mărturisesc că în ultimele două zile îi simţeam chiar lipsa. Şi apoi, nu se putea să nu fi aflat despre gestul lui Versilov.

Eram sigur că bătrânul se va bucura mult de venirea mea, de aceea jur că şi fără întâmplarea cu Versilov, tot aş fi trecut pe la el. Până atunci mă oprise doar gândul că aş putea s-o întâlnesc pe Katerina Nikolaevna; acum însă nu mă mai temeam de nimic.

De bucurie, bătrânul m-a strâns în braţe.

— Ei, aţi auzit de Versilov? Ce spuneţi de el? am intrat eu direct în subiectul care mă interesa.

— *Cher enfant*, dragul meu prieten, este un gest admirabil, atât de nobil, că până şi Kilian (funcţionarul acela de jos) a rămas uluit! Ce-i drept, e cam nesocotit, dar sublim, cu adevărat eroic! Un om care respectă un ideal merită toată admiraţia!

— Nu-i așa? Nu-i așa? În privinţa aceasta am fost întotdeauna de aceeaşi părere cu dumneavoastră.

— Dragul meu, noi ne înţelegem în toate privinţele. Dar de ce n-ai mai venit de atâta vreme? Aveam de gând să vin chiar eu după tine, dar nu ştiam unde să te caut... Oricum, la Versilov nu mă puteam duce... Deşi acum, după ultimele întâmplări... Ştii, dragul meu, mie mi se pare că în felul acesta cucerea şi femeile, fără îndoială că prin asemenea însuşiri...

— Fiindcă veni vorba, ca să nu uit, țin să vă povestesc ceva. Ieri, un măscărici de cea mai proastă calitate l-a ocărit în faţa mea pe Versilov, numindu-l "profetul muierilor". Cum vă place expresia? Am reţinut-o ca să v-o reproduc...

— "Profetul muierilor"! *Mais... c'est charmant*³²! Ha ha! Şi i se potriveşte de minune, adică... nu i se potriveşte de loc, voiam să zic... Dar expresia în sine e straşnică... mai bine zis e o prostie, totuşi...

— Nu-i nimic, lăsaţi, nu trebuie să vă simţiţi stingherit, luaţi-o numai drept o vorbă de duh!

— În cazul acesta e admirabilă. Să ştii că e plin de tâlc... În fond, e cât se poate de adevărat! Adică... poate n-ai să mă crezi... Într-un cuvânt vreau să-ţi destăinui un mic secret. O mai ții minte pe Olimpiada, fata aceea pe care ai întâlnit-o aici deunăzi? Poate că n-ai să mă crezi, dar şi ei i-a căzut cu tronc Andrei Petrovici, ba mai mult, şi-a şi pus ochii pe el...

— Ei şi! Dar cu asta nu se mulţumeşte? am strigat eu indignat, dând cu tifa.

— *Mon cher*, nu striga, ține-ți firea, deşi poate ai dreptate din punctul tău de vedere. *A propos*, prietene, ce te-a găsit data trecută, când a intrat pe uşă Katerina Nikolaevna? Erai atât de palid şi te clătinai pe picioare, de-am crezut că ești gata să leșini... Am vrut să mă reped să te prind în braţe.

³²Dar... e încântător

— Nu-i momentul să vorbim despre asta. Ce mai încolo, înapoi, m-am fâstâcit și atâta tot. Aveam și motive...

— Și acum ai roșit.

— Ei, și dumneavoastră! De ce faceți atâta caz dintr-o nimica toată?! Doar știți prea bine că între ea și Versilov este o mare dușmănie... Și apoi, mai sunt și altele, așa că era firesc să mă tulbure prezența ei. Dar să lăsăm discuția asta pe altă dată.

— S-o lăsăm, s-o lăsăm! Nici mie nu-mi face plăcere să vorbesc despre toate astea... Drept să-ți spun, mă simt foarte vinovat față de fiică-mea. Și unde mai pui că ți-am și bârfit-o o dată, dacă îți mai amintești... Dar e bine să uiți asta, dragul meu... Îmi spune inima că și ea are să-și schimbe părerea despre tine... Iată că a sosit și prințul Serioja!

Chiar atunci intră pe ușă un ofițer tânăr și chipeș. Îl vedeam pentru prima oară și nu-mi puteam lua ochii de la el. Spuneam că e chipeș numai fiindcă așa îl socotea toată lumea, deși fața lui tânără, cu trăsături regulate, nu era câtuși de puțin atrăgătoare. Țin să arăt că de la început, din prima clipă, mi-a făcut această impresie, care nu m-a părăsit niciodată. Era uscățiv, foarte bine făcut, cu părul castaniu-deschis, cu obrazul neted și proaspăt, deși cam gălbui, și cu o expresie energică. Avea ochi foarte frumoși, întunecați și o privire cam aspră, chiar și atunci când era cât se poate de liniștit. Totuși, expresia lui hotărâtă și energică te respingea tocmai fiindcă simțea că o câștigase prea ușor, fără nici o efortare. De altfel, mi-e greu să redau exact ce simțeam... Desigur că fața lui, de obicei atât de aspră, căpăta uneori pe neașteptate o expresie uimitor de blândă, de prietenoasă, chiar duioasă; și lucrul cel mai ciudat e că schimbările erau incontestabil spontane, sincere. Numai această spontaneitate, această sinceritate îl făceau simpatic. Vreau să mai atrag atenția asupra unei trăsături de-a lui; în ciuda expresiei blânde și sincere, fața lui nu era niciodată veselă, și chiar atunci când râdea cu hohote, din toată inima, simțea că inima lui nu se lasă niciodată în voia unei veselii adevărate, ușoare și limpezi... Dar e teribil de greu să faci portretul cuiva. Eu nu mă pricep de fel. Bătrânul prinț, după obiceiul lui prostesc, s-a și repezit să ne facă cunoștință.

— Acesta e tânărul meu prieten Arkadi Andreevici (iar Andreevici!) Dolgoruki.

Prințul cel tânăr s-a întors numaidecât spre mine cu o expresie exagerat de politicoasă, deși se vedea că nu auzise niciodată de mine.

— Este... rudă cu Andrei Petrovici, mormăi prințul meu cel buclucaș. (Cum te mai scot din sărite uneori acești bătrâni cu metehnele lor!) Tânărul prinț ghici numaidecât despre ce era vorba.

— Aha! Am auzit de foarte multă vreme... bâigui el în grabă. Am avut marea plăcere de a face cunoștință anul trecut la Luga cu surioara dumitale, Lizaveta Makarovna... Și ea mi-a vorbit de dumneata...

M-am mirat când i-am văzut fața luminată de o sinceră plăcere.

— Dați-mi voie, am bolborosit eu, ducându-mi amândouă mâinile la spate, trebuie să vă mărturisesc sincer, și îmi pare bine că e și scumpul nostru prinț de față că până de curând, mai exact, până ieri, doream grozav

să vă întâlnesc, însă din cu totul alte motive decât vă închipuiți. V-o spun deschis, oricât v-ar mira acest lucru. Pe scurt, voiam să vă provoc la duel pentru jignirea pe care i-ați adus-o lui Versilov la Ems, acum un an și jumătate. Deși mă temeam că poate nu veți primi să vă bateți în duel cu mine, pe motiv că nu sunt decât un licean, un minor și un neisprăvit, eram totuși hotărât să vă trimit martori, fără să-mi pese de felul cum veți privi acest lucru și de ceea ce veți face... Și recunosc că nici acum n-am renunțat la intenția mea.

Bătrânul prinț mi-a spus mai târziu că izbutisem să țin cu multă demnitate acest discurs.

Pe fața prințului Serghei s-a întipărit o sinceră tristețe.

— Îmi pare rău că m-ai întrerupt și nu m-ai lăsat să vorbesc până la capăt, îmi răspunse el grav. Dacă primele cuvinte pe care ți le-am adresat erau pornite din inimă, asta se datorește tocmai adevăratelor sentimente pe care le nutresc astăzi față de Andrei Petrovici. Din păcate, nu pot să-ți înfățișez acum situația sub toate aspectele, dar îți dau cuvântul meu de onoare că e mult de când mă căiesc din suflet de penibila mea ieșire de la Ems. Încă înainte de a mă întoarce la Petersburg eram hotărât să-i dau orice satisfacție lui Andrei Petrovici, cu alte cuvinte să-i cer de-a dreptul iertare, lăsându-l să aleagă unde și sub ce formă. Dar m-au oprit motive puternice, de ordin superior. Faptul că ne judecam n-ar fi influențat câtuși de puțin hotărârea mea. Purtarea lui de ieri față de mine m-a zguduit însă până în adâncul sufletului și, crede-mă, nici până acum nu mi-am venit în fire. Dar iată că trebuie să vă aduc la cunoștință un fapt extrem de important, de aceea am și venit la prinț; acum trei ore, adică exact în momentul când Andrei Petrovici redacta actul împreună cu avocatul, s-a prezentat la mine un martor din partea lui, care mi-a transmis o provocare la duel... da, o provocare după toate regulile, ca urmare a incidentului de la Ems...

— V-a provocat la duel?! am strigat eu, simțind cum îmi ard ochii și cum îmi năvălește sângele în obraz.

— Da. Am acceptat numaidecât să mă bat, dar înainte de duel vreau să-i trimit o scrisoare în care să-i arăt cum privesc astăzi purtarea mea de atunci și cât de tare mă mustră conștiința din pricina acelei greșeli îngrozitoare... fiindcă totul n-a fost decât o neînțelegere, o greșeală regretabilă, cumplită! Țin să-ți atrag atenția asupra faptului că, fiind în armată, mă expuneam unui risc serios: o astfel de scrisoare trimisă înainte de duel mi-ar fi atras oprobriul public, înțelegeți situația? Cu toate astea, acum eram hotărât să-i trimit scrisoarea, dar n-am apucat, fiindcă la un ceas după vizita martorului său am primit de la el un bilet în care mă ruga să-l iert că mă tulburase și să uit că mă provocase la duel, adăugând că regretă acest "moment de slăbiciune și de egoism", după propriile lui cuvinte. Astfel mi-a ușurat el însuși situația și acum nimic nu mă mai împiedică să-i trimit scrisoarea. Nu i-am expediat-o încă, fiindcă voiam să mă mai sfătuiesc într-o privință cu prințul, de aceea am și venit la el... Crede-mă, conștiința m-a mustrat atât, încât am suferit poate mai mult decât oricine... Te mulțumești cu această explicație, Arkadi Makarovici? Cel puțin deocamdată... Îmi faci cinstea să crezi în deplina mea

sinceritate?

Izbutise într-adevăr să mă dezarmeze; nu mă puteam îndoi de buna lui credință, deși mi-l închipuisem cu totul altfel. Și apoi întreaga situație era neașteptată. Am bolborosit ceva drept răspuns și i-am întins amândouă mâinile; el mi le-a strâns cu bucurie. Pe urmă l-a luat pe prinț deoparte și au stat de vorbă vreo cinci minute, în dormitor.

— Dacă ai vrea să-mi faci o plăcere deosebită, îmi spuse el tare și apăsător, în momentul când ieșea din dormitorul prințului, atunci vino acum cu mine să-ți arăt scrisoarea pe care vreau să i-o trimit neîntârziat lui Andrei Petrovici și totodată scrisoarea lui către mine.

Am primit cât se poate de bucuros. Bătrânul prinț se tot învârtea în jurul meu, și înainte de a mă petrece până la ușă m-a chemat și pe mine o clipă în dormitorul lui.

— *Mon ami*, sunt nespus de încântat, sunt fericit... dar despre toate astea o să mai vorbim altă dată. *A propos*, în geanta mea de colo ai să găsești două scrisori. Pe una trebuie s-o înmânezi personal și să dai unele explicații, iar cealaltă e către bancă, și poate că nici acolo n-ar strica să te duci chiar dumneata...

Și astfel mi-a încredințat două sarcini chipurile urgente și care cereau cică o deosebită atenție, precum și osteneală, într-adevăr, trebuie să mă urc în trăsură, să mă duc până acolo, să predau scrisorile, să cer o semnătură și așa mai departe.

— Aha, văd că recurgeți la șiretlicuri! am strigat eu luând scrisorile. Sunt convins că totul nu-i decât o invenție, că nu-i vorba de nici o treabă serioasă, și că dinadins ați scornit aceste două însărcinări, ca să-mi dovediți că îndeplinesc o slujbă la dumneavoastră și că nu primesc banii de pomană!

— *Mon enfant*, îți jur că te înșeli, că e vorba de două treburi cât se poate de urgente... *Cher enfant!* strigă el deodată grozav de înduioșat, scumpul meu băiat! (îmi puse amândouă mâinile pe cap.) Te binecuvintez pe tine și soarta care te-a adus în casa mea... Să fim întotdeauna cu inima la fel de curată ca astăzi... Să fim cât mai buni și mai generoși... Să iubim tot ce-i frumos și înălțător... Sub orice formă s-ar ivi... Ei, *enfin... enfin, rendons grâce... et je te bénis*³³!

Se întrerupse și începu să plângă pe umărul meu. Mărturisesc că era cât pe-acum să mă podidească și pe mine lacrimile, în orice caz, l-am îmbrățișat din toată inima pe bătrânul meu zănatic. Ne-am sărutat cu foc.

Prințul Serioja (adică prințul Serghei Petrovici, după cum am să-l și numesc pe viitor) m-a dus cu trăsură lui eleganta până la el acasă, unde m-a uimit în primul rând luxul în care trăia. N-aș putea spune că locuința era prea fastuoasă, ci mai degrabă "o casă de oameni care se respectă", cu odăi mari, înalte și luminoase (de fapt, n-am fost decât în două căci celelalte aveau ușile închise) iar mobila, deși nu era de cel mai pur stil *Versailles* sau *Renaissance*, era totuși capitonată, confortabilă, pretutindeni domnea belșugul și buna calitate se observa la toate: la covoare, la lemnul sculptat,

la statuete. Și când te gândești că toată lumea spunea despre familia Sokolski că e săracă și că n-are o lețcaie. Totuși îmi ajunsese la ureche că prințul trăia pe picior mare și aici, și la Moscova, și pe vremuri, la regiment, și la Paris, că pe deasupra mai era și cartofor și se înglodase în datorii. Eu, în schimb, purtam o haină mototolită, ba încă și plină de fulgi, fiindcă dormisem, îmbrăcat, iar cămașa n-o schimbasem de patru zile. De altfel, haina nu era chiar ponosită, dar când m-am trezit în casa prințului, mi-am adus aminte de sfatul lui Versilov de a-mi comanda un costum ca lumea.

— Închipuie-ți că din pricina unei fete care s-a sinucis nici nu m-am dezbrăcat astă-noapte, am spus eu în treacăt, cu un aer distrat, și cum am citit pe fața lui că povestea îl interesează, i-am istorisit-o pe scurt. Totuși, era vădit că scrisoarea îl preocupa în primul rând. Mă intriga mai ales faptul că adineaori, când îi declarasem fățiș că voiam să-l provoc la duel, nu zâmbise și nici măcar un mușchi nu-i tresărise pe față. Cu toate că aș fi știut eu să-i tai pofta de râs, mi se părea o atitudine ciudată din partea unui om de categoria lui. Ne-am așezat de o parte și de alta a unei mese de scris care se găsea în mijlocul camerei și el mi-a dat să citesc scrisoarea către Versilov, gata transcrisă pe curat. Cuprindea aproape tot ce-mi spusese la bătrânul prinț și era chiar scrisă cu căldură. E drept, nu știam încă ce să cred despre sinceritatea lui vădită și despre pornirile lui bune, totuși începeam să nu le mai pun la îndoială, fiindcă, la urma urmei, n-aveam nici un motiv. Oricum ar fi fost omul acesta și orice mi s-ar fi povestit despre el, putea să aibă totuși înclinații bune. Mi-a arătat și ultimul bilet al lui Versilov, numai de șapte rânduri, în care acesta își retracta provocarea. Deși scris negru pe alb despre "slăbiciunea" și "egoismul" său, tonul general al scrisorii era mai degrabă arogant... sau mai bine zis tot gestul lui trăda un oarecare dispreț — părere pe care am păstrat-o, de altfel, pentru mine.

— Dar dumneata de ce crezi că a făcut retractarea? am întrebat eu. Desigur că nu de frică?

— Firește că nu, îmi răspunse prințul zâmbind, dar zâmbetul lui era foarte grav și în general părea din ce în ce mai preocupat. Știu prea bine că este un om curajos. Aici e desigur vorba de altceva, el are un fel al lui de a privi lucrurile... o mentalitate deosebită...

— Fără îndoială, l-am întrerupt eu cu însuflețire. Un oarecare Vasin susține că și prin faptul că n-a tănuț scrisoarea și că a renunțat la moștenire, n-ar fi urmărit decât "să se ridice pe un pedestal"... După mine, asemenea lucruri nu se fac de ochii lumii, ci dintr-un imbold puternic al conștiinței.

— Îl cunosc foarte bine pe domnul Vasin, spuse prințul în treacăt.

— Ah da, trebuie să vă fi întâlnit la Luga.

Ne-am privit deodată și mi-aduc aminte că am roșit puțin, sau poate mi s-a părut. În orice caz, el a întrerupt discuția, deși eu aveam mare chef de vorbă. Cum nu-mi ieșea din cap o anumită întâlnire din ajun, mă simțeam ispitit să-i pun câteva întrebări, dar nu știam cum să încep. Și așa eram destul de stingherit, mă uimea buna lui creștere, politețea lui desăvârșită și totodată spontană, firească — într-un cuvânt acea educație mondenă, care în

"lumea lor" se capătă încă din leagăn. În scrisoarea lui surprinsesem două greșeli grosolane de gramatică. În general, când am de-a face cu astfel de oameni, nu mă port niciodată umil, ci dimpo-trivă, devin exagerat de bățos, ceea ce poate că-mi și strică uneori, în cazul de față eram și mai bățos ca de obicei, fiindcă-mi știam haina plină de fulgi și aveam impresia că făcusem o gafă, arătându-mă prea familiar... Băgasem de seamă că uneori prințul mă privea pe furiș cu foarte multă stăruință.

— la spune, prințule, am izbucnit eu pe neașteptate, oare în sinea dumitale nu ți se pare caraghios că un "mucos" ca mine a vrut să te provoace la duel și încă pentru o jignire adusă altuia?

— Doar e foarte normal ca cineva să se simtă jignit când tatăl său a fost jignit. Nu, nu găsesc că e caraghios.

— Așa socotesc și eu... Totuși poate părea tare caraghios... vreau să spun unora, nu mie. Mai ales că eu mă numesc Dolgoruki. Dacă nu-mi spui însă adevărul, sau încerci să-l îndulcești dintr-o falsă politețe, pe care ți-o impune educația dumitale mondenă, oare nu înseamnă că mă înșeli în toate privințele?

— Nu. Gestul dumitale nu mi se pare câtuși de puțin caraghios, repetă el foarte grav, cum s-ar putea să nu simți că-ți curge în vine sângele tatălui dumitale?... E adevărat că ești încă tânăr și... după câte știu... înainte de majorat n-ai dreptul să te bați în duel, așadar... după toate regulile, nici altul n-are dreptul să primească provocarea unui minor... Dar asta încă n-ar fi nimic, singurul argument serios pe care ți l-aș putea da ar fi următorul: atunci când provoci pe cineva la duel pentru o jignire adusă altuia, fără știrea celui în cauză, nu înseamnă oare că îți manifesti disprețul față de el?

În momentul acesta discuția noastră a fost întreruptă de un lacheu, care a intrat să-i comunice prințului ceva. Când l-a văzut prințul, care pesemne îl aștepta, s-a ridicat brusc și s-a apropiat repede de el, așa că lacheul i-a vorbit aproape în șoaptă fără ca eu să pot desluși ce-i spune.

— Te rog să mă ierți, mă întorc într-o clipă, îmi spuse prințul și ieși.

Când am rămas singur, am început să mă plimb prin cameră, dus pe gânduri. Oricât s-ar părea de ciudat, pe de o parte prințul mi-era simpatic, iar pe de altă parte îl găseam foarte antipatic. Avea ceva — ce anume n-aș putea defini precis — care îmi repugna. "Dacă într-adevăr nu râde de mine, înseamnă fără îndoială că e un om foarte cumsecade, dacă ar râde însă, atunci... poate l-aș socoti mai inteligent...", iată gândul ciudat care mi-a trecut prin cap. M-am apropiat de masă și am citit încă o dată scrisoarea lui către Versilov. De preocupat ce eram, nu mi-am dat seama cum trece timpul, iar când mi-am amintit de prinț, am constatat că, deși plecase pentru o clipă, lipsea de cel puțin un sfert de oră. Asta m-a cam tulburat și, după ce am făcut câțiva pași prin cameră, mi-am luat pălăria cu gândul să ies, să caut pe cineva și să-l trimit după prinț, iar când acesta va veni, să-mi iau numaidecât rămas bun de la el, pe motiv că aș avea treabă și că nu-l mai pot aștepta. Mi se părea soluția cea mai onorabilă, fiindcă mă cam sâcăia gândul că prințul, lăsându-mă singur atâta timp, mă desconsidera.

Încăperea în care mă găseam avea două uși așezate la extremitățile

aceluiași perete și amândouă erau închise. Cum uitasem pe care din ele am intrat, și mai ales fiindcă eram foarte distrat, am deschis una la întâmplare, pe cea care dădea într-o cameră lungă și îngustă, unde, spre surprinderea mea, am văzut-o pe soră-mea, Liza, șezând pe o canapea. Era singură și desigur aștepta pe cineva. Înainte de a apuca să-mi exprim mirarea, am auzit deodată glasul prințului, care, îndreptându-se spre birou, vorbea în gura mare cu cineva. Am închis repede ușa, așa că prințul, care intra tocmai pe cealaltă, n-a observat nimic. Îmi amintesc că a-nceput să se scuze, pomenindu-mi ceva de o oarecare Anna Feodorovna... Eu, însă, eram atât de tulburat și de buimăcit, încât aproape nici n-am înțeles ce-mi spunea, și după ce i-am îngăimat că trebuie să mă întorc numaidecât acasă, am plecat ostentativ, cât am putut mai repede. Prințul, care era atât de binecrescut, trebuie să fi rămas desigur intrigat de purtarea mea. M-a petrecut până în vestibul vorbindu-mi tot timpul, dar eu nu i-am răspuns și nici nu m-am uitat la el.

Când am ajuns afară, am luat-o la stânga și am pornit-o razna pe străzi. Nu puteam să-mi adun gândurile. Mergeam agale și trebuie să fi umblat destul de mult, cel puțin vreo cinci sute de pași, când am simțit deodată că cineva mă bate ușor pe umăr. M-am întors și am dat cu ochii de Liza: mă ajunsese din urmă și mă bătuse ușor cu umbrela pe umăr. Ochii îi străluceau și în ei se citea o mare veselie, amestecată cu un pic de șiretenie.

— Vai ce bine îmi pare că ai luat-o în direcția asta căci altfel n-aș fi avut norocul să te întâlnesc astăzi! Vorbea, gâfâind ușor, din pricină că mersese repede.

— Abia mai răsuflă.

— Am alergat într-un suflet ca să te ajung din urmă.

— Liza, oare nu pe tine te-am văzut adineauri?

— Unde?

— La prinț... la prințul Sokolski...

— Nu, nu pe mine, pe mine n-ai putut să mă vezi...

N-am mai spus nimic și am făcut în tăcere vreo zece pași. Deodată, Liza a început să râdă cu hohote:

— Ba pe mine, pe mine, firește că pe mine! Doar m-ai văzut bine, te-ai uitat drept în ochii mei, și eu te-am privit în față, atunci cum poți să mai întrebi dacă eu eram? Of, ce om! Știi, abia mi-am putut stăpâni râsul când te-ai uitat la mine, atât de caraghios m-ai privit.

Văzând cu câtă poftă râde, am simțit că mi se ia o piatră de pe inimă.

— Dar ia spune, ce-ai căutat tu acolo?

— Am fost la Anna Feodorovna.

— Care Ana Feodorovna?

— Stolbeeva. La Luga stăteam împreună zile întregi. Ea o primea și pe mama; ba venea chiar și la noi, deși nu se ducea aproape la nimeni. E o rudă depărtată de-a lui Andrei Petrovici, dar se înrudește și cu familia Sokolski... prințul o socotește un fel de bunică.

— Va să zică locuiește la el?

— Dimpotrivă, prințul stă la ea.

— Atunci a cui e casa?

— A ei. A cumpărat-o acum un an. Prințul de cum a sosit, a tras la ea. Dar Anna Feodorovna nu se află decât de patru zile la Petersburg.

— Știi ceva, Liza, dă-o încolo cu casa ei cu tot.

— De ce? Este o femeie admirabilă...

— Ei și? O privește. Și noi suntem oameni admirabili. Ce zici ce zi minunată? Cât e de plăcut afară! Ce frumoasă ești azi, Liza! Păcat că ai rămas atât de copilăroasă!

— Arkadi, povestește-mi despre fata aceea de ieri.

— Of, nici nu-ți închipui, Liza, cât de rău îmi pare de ea!

— Da, și mie. Ce soartă! Știi, am remușcări că ne plimbăm atât de veseli, pe când bietul ei suflet amărât și păcătos rătăcește prin întuneric, prin bezna fără margini, împovărat de păcat și de jignirea aceea... Spune, Arkadi, cine-i vinovat de păcatul pe care l-a săvârșit când și-a curmat zilele? Of, ce groaznică poveste! Tu te gândești la bezna aceea? Vai, tare mă mai tem de moarte deși știu că este un păcat! Nu pot suferi întunericul. Am nevoie de soare, nu mă simt bine decât pe o vreme ca asta! Mama spune că păcătuiești atunci când te temi... Arkadi, tu o cunoști bine pe mama?

— Nu prea, Liza, încă nu.

— Nici nu-ți închipui ce om este! Trebuie s-o cunoști neapărat! Este o fire deosebită, greu de pătruns...

— Păi nici pe tine nu te-am cunoscut și uite că acum îți citesc în suflet. Ți l-am descifrat într-o singură clipă. Tu, Liza, cu toate că ți-e teamă de moarte, ești fără îndoială o fire mândră, îndrăzneță și curajoasă. Ești mai bună decât mine, cu mult mai bună. Să știi că te iubesc grozav, Liza. Of, Liza! Moartea n-are decât să vină când i-o fi sorocul, dar deocamdată să trăim, să ne bucurăm de viață. Să deplângem moartea acelei nefericite, dar să binecuvântăm viața, nu-i așa? Află, Liza, că am o "idee" a mea. Ai auzit, desigur, că Versilov a renunțat la moștenire?

— Cum să nu! Mama și cu mine ne-am sărutat de bucurie când am auzit.

— Tu habar n-ai, Liza, ce se petrece în sufletul meu, ce a însemnat pentru mine omul acesta.

— Ba te înșeli, știu tot!

— Adevărat? Firește, doar ești deșteaptă, mai deșteaptă decât Vasin. Și tu, și mama aveți un ochi pătrunzător, plin de omenie, ba nu, m-am exprimat greșit, un suflet plin de omenie... Eu însă, am multe trăsături urâte, Liza.

— Ție-ți lipsește cineva care să te strunească, asta-i tot.

— Încearcă tu, Liza. Tare îmi place să te privesc azi. Știi că ești frumușică foc? Ce ochi minunați ai... Abia acum îmi dau seama... De ce-ți strălucesc azi așa, Liza? De unde ai făcut rost de atâta strălucire? Și cu ce preț? Eu n-am avut niciodată un prieten, Liza. De altfel, socotesc prietenia o prostie, dar când e vorba de tine nu mai mi se pare o prostie... Vrei să fim prieteni de acum înainte? Înțelegi ce aștept de la tine?

— Înțeleg foarte bine.

— Dar știi, fără condiții și fără jurăminte — să devenim pur și simplu

prieteni.

— Da, ai dreptate, sunt cu totul de acord, dar cu o condiție totuși: chiar dacă vreodată vom ajunge să ne învinuim reciproc, dacă vom fi nemulțumiți unul de altul, chiar dacă noi înșine vom deveni atât de răi și de haini, încât să trecem peste tot ce ne leagă, să nu uităm niciodată această zi, și mai ales această clipă! Să facem acest legământ față de noi înșine. Să ne jurăm că toată viața ne vom aduce aminte de ziua de astăzi, când ne-am plimbat împreună, mână-n mână, râzând din toată inima, când am fost atât de veseli... Vrei? Nu-i așa că primești?

— Da, Liza, primesc, ți-o jur. Știi, azi e prima oară când stăm de vorbă cu adevărat... Liza, tu citești mult?

— După atâta timp îmi pui această întrebare?! De, stimat domn, văd că abia de ieri, când am scăpat și eu o vorbă, binevoiește și filozoful meu de frate să mă bage în seamă!

— Bine, dar de ce n-ai intrat tu cu mine în vorbă dacă eu am fost un prost?

— Fiindcă am tot așteptat să-ți vină mintea la cap... Eu m-am dumerit de la început ce fel de om ești dumneata, Arkadi Makarovici. Și cum te-am dibuit, mi-am zis: "Las'că vine el singur, până la urmă se dezmeticește cu siguranță". De aceea m-am și hotărât să-ți las dumitale cinstea de a face primul pas: "Lasă, mă gândeam, într-o zi ai să alergi tu după mine."

— Va să zică, ai cochetat cu mine?! Spune drept, Liza, ai râs de mine toată luna trecută, ori nu?

— Se putea să nu râd, Arkadi, când ești atât de caraghios? Cred că te-am îndrăgit mai ales când mi-am dat seama că ești un trăsnit. Dar de multe ori trăsniile tale nu sunt chiar atât de inofensive. Ți-o spun ca să nu-ți iei nasul la purtare. Dar știi cine mai râdea de tine? Mama. Adesea râdeam împreună: "Ia te uită ce trăsnit, ne șopteam noi, ce om sucit!" Iar în timpul asta tu îți închipuiai desigur că tremurăm de frica ta și de aceea șușotim.

— Liza, tu ce crezi despre Versilov?

— Mă gândesc foarte mult la el, totuși ar fi mai bine să nu vorbim acum despre asta, să amânăm discuția pe altă dată. Vrei?

— Ai dreptate! Ești grozav de deșteaptă, Liza! Sunt convins că ești mai deșteaptă decât mine. Dar, ai răbdare, Liza, așteaptă să termin ce mi-am pus în gând, și după aceea poate că am să-ți spun ceva...

— De ce te-ai posomorât?

— Nu m-am posomorât, ți se pare. Vezi Liza, trebuie să-ți spun deschis că am o ciudățenie: nu pot suferi să-mi zgândăre cineva anumite puncte dureroase din inima mea... Mai bine zis nu-mi place să scot prea des la iveală anumite sentimente, ca să le admire toată lumea, fiindcă socotesc că e rușinos; n-am dreptate? De aceea prefer uneori să mă încrunt și să tac. Ești destul de deșteaptă ca să mă înțelegi.

— Te înțeleg cu atât mai bine, cu cât și eu sunt la fel. De altfel, semănăm amândoi cu mama.

— Ah, Liza, de ne-ar fi dat să trăim cât mai mult acest pământ. Ce-ai spus?

- Nimic.
- De ce te uiți așa la mine?
- Păi și tu te uiți la mine. Te privesc pentru că-mi ești drag.

Am petrecut-o aproape până acasă și i-am dat adresa mea. Când mi-am luat rămas bun, am sărutat-o pentru prima oară în viață.

Totul ar fi fost bine, dacă nu m-ar fi frământat un gând apăsător care mă urmărea încă din zori: în ajun, când mă întâlnisem cu nefericita aceea la poarta casei noastre, îi spuseseam că plec de bună voie de acasă, că-mi părăsesc căminul, așa cum pleacă orice fiu de la un părinte rău ca să-și întemeieze un cuib al lui, și că Versilov avea o sumedenie de copii nelegitimi. Asemenea cuvinte, auzite din gura unui fiu despre tatăl său nu putea decât să-i întărească toate bănuielile cu privire la Versilov și mai ales pe aceea că voise s-o jignească. Îl învinuisem pe Stebelkov, și când colo, poate că tocmai eu turnasem gaz peste foc. Era un gând care mă îngrozea, și mă înfioară și acum... Dar în dimineața aceea, deși începusem să mă frământ, mi se părea că n-am de ce, că este o prostie: "Păi, și fără intervenția mea mocnea și clocotea", îmi repetam eu din când în când; "de, ce să-i faci, o să-mi treacă! Am să mă îndrept. Am să-mi răscumpăr cumva greșeala... printr-o faptă bună... Doar mai am încă cincizeci de ani înaintea mea!"

Și totuși gândul acesta nu-mi dădea pace.

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL ÎNTÂI

Voi sări peste un răstimp de aproape două luni; dar cititorul poate fi liniștit căci totul i se va lămuri din ceea ce va urma. Țin îndeosebi să subliniez importanța zilei de cincisprezece noiembrie — zi memorabilă pentru mine, din multe motive. În primul rând, cineva care nu m-a mai văzut de două luni nici nu m-ar fi recunoscut, cel puțin în ceea ce privește exteriorul, și admitând chiar că m-ar fi recunoscut, nu i-ar fi venit să-și creadă ochilor. Mai întâi, eram îmbrăcat ca un filfizon. Acel "franțuz conștiincios și de bun gust", pe care mi-l recomandase Versilov cândva, nu numai că îmi și cususe un rând de haine, dar nici nu izbutise să mă mulțumească, așa că îl și părăsisem și lucram acum la alți croitori mai de lux, de mâna întâi, la care aveau chiar cont deschis. Ajunsesem să am și credit la un restaurant vestit, dar acolo mă temeam deocamdată să întind coarda și cum puneam mâna pe bani mă grăbeam să-mi plătesc datoriile, deși știam că asta m-ar putea compromite, nefiind de demnitatea unui "domn bine". Cu frizerul francez de pe Nevski stabilisem relații atât de strânse, încât, în timp ce-mi potrivea părul, îmi povestea tot felul de anecdote și mărturisesc că-mi prindea bine, fiindcă mi se mai dezlega limba pe franțuzește. Deși cunoșteam limba

franceză, și încă destul de bine, totuși mă mai sfiam s-o vorbesc în societate; unde mai pui că accentul meu nu aducea nici pe departe cu cel parizian. Mă înțelesesem și cu Matvei, un birjar de lux, să-mi stea la dispoziție de câte ori îl chemam. Avea un armăsar roib de toată frumusețea (mie nu-mi plac caii suri). Cu toate acestea mai rămăseseră unele lucruri de pus la punct: la cincisprezece noiembrie, deși iarna venise de vreo trei zile, mai umblam încă într-un palton vechi, căptușit cu blană de urs, moștenit de la Versilov, pe care, dacă l-aș fi vândut, n-aș fi căpătat nici douăzeci și cinci de ruble. Aș fi avut nevoie de un palton ca lumea, dar rămăsesem fără o lețcaie și pe deasupra trebuia să mai fac rost, cu orice preț, de niște bani pentru petrecerea din seara aceea, căci altfel aș fi fost "un om mort", după cum mi se părea atunci. Of, câtă deșertăciune! Bine, dar de unde această viață pe picior mare, cu trăsură la scară, cu mese la Borel? Cum de putusem să uit atât de repede de toate și să mă schimb într-atâta? Mai mare rușinea! Cititorule, acum începe povestea decăderii mele rușinoase, de care am să-mi amintesc întotdeauna ca de cea mai infamă perioadă din viața mea.

Când spun asta, mă condamn singur, fiindcă știu că sunt vinovat. Chiar pe când mă lăsam târât de vârtej, deși eram singur și nu aveam pe nimeni care să mă îndemne și să mă sfătuiască, jur că-mi dădeam seama de prăbușirea mea, așa că n-am nici o scuză. Totuși, în timpul acestor două luni am fost aproape fericit — dar ce zic, nu aproape, ci chiar beat de fericire! Atât de fericit, încât conștiința decăderii mele (căci uneori, și încă destul de des îmi dădeam seama că mă duc de râpă și asta fără să mă cutremur), da, oricât ar părea de necrezut, până și conștiința decăderii mele mă îmbata și mai tare: "Ei și, nici nu-mi pasă că am să cad; și-apoi n-am să mă prăbușesc de tot, am să mă ridic eu cumva! N-o să mă părăsească steaua mea!" îmi ziceam. Treceam peste o prăpastie, pe o punte șubredă și îngustă, fără o frânghie măcar de care să mă țin, și mă bucuram de primejdie, ba chiar mă și uitam în prăpastie. Cunoșteam riscul și totuși eram vesel. Dar "ideea" mea? "Ideea" putea să mai aștepte, așa că o amânam din zi în zi; tot ce făceam atunci mi se părea "doar o ușoară abatere din drum, un mic ocol", așa încât "de ce nu m-aș distra?" Partea proastă a "ideii" mele este, după cum am mai spus, că-ți îngăduie orice abatere; de n-ar fi fost chiar atât de ferm înrădăcinată în mine, poate că m-aș fi temut să mă abat de la ea.

Deocamdată, nu renunțasem la cămăruța mea, deși nu stăteam de loc în ea; îmi țineam acolo doar geamantanul, sacul de voiaj și alte lucruri; de fapt, îmi mutasem reședința la prințul Serghei Sokolski. La el îmi petreceam zilele, la el dormeam nopțile, săptămâni de-a rândul. Am să povestesc mai încolo cum s-a întâmplat, acum vreau să vorbesc despre bârlogul meu. Îndrăgisem cămăruța aceea fiindcă acolo venise Versilov să mă vadă, din proprie inițiativă, pentru prima oară după despărțirea noastră, și tot acolo ne-am întâlnit pe urmă de mai multe ori. Repet că această perioadă a fost îngrozitor de rușinoasă, dar și nespus de fericită... Pe atunci totul îmi mergea din plin, totul îmi surâdea! "Ce rost are să stau tot timpul posomorât ca înainte, îmi ziceam eu câteodată, amețit de fericire, la ce bun atâtea chinuri, atâta zbucium, la ce mi-a folosit toată copilăria mea tristă și singuratică,

visurile absurde de sub plapumă, jurămintele, planurile și chiar "ideea" mea? Toate nu erau decât niște scorneli, niște invenții, de vreme ce în viață lucrurile se petrec cu totul altfel; dovadă că acum eram atât de fericit și de vesel; aveam un tată — pe Versilov, aveam un prieten — pe prințul Serioja, mai aveam și...", dar despre aceasta, deocamdată, nu pot spune nimic. Din păcate însă, tot ceea ce mie mi se părea că pornește din dragoste, din mărinimie, dintr-o pornire cinstită, s-a dovedit mai târziu o infamie, o nerușinare, o farsă. Dar să încheiem acest capitol.

Versilov a venit pentru prima oară la mine după trei zile de la despărțirea noastră. Cum nu m-a găsit acasă, a stat și m-a așteptat. Când am intrat în cămăruța mea strâmtă și l-am zărit, deși îl așteptasem tot timpul, mi s-au împăienjenit ochii și inima a început să-mi bată atât de tare, încât am rămas pironit în prag. Din fericire, l-am găsit cu proprietarul meu, care socotise cu cale să intre numaidecât în vorbă cu el, pentru ca musafirul să nu se plictisească așteptând, și acum îi povestea ceva cu însuflețire. Era un consilier titular de vreo patruzeci de ani, cu fața ciuruită de vărsat, sărac lipit, care avea pe deasupra o nevastă ofticoasă și un copil bolnav; omul acesta prietenos din cale afară era, de altfel, blajin și destul de delicat. De astă dată prezența lui m-a bucurat, fiindcă m-a scos din încurcătură: ce mă făceam dacă mă trezeam singur cu Versilov, ce i-aș fi spus? Știusese, fusesem chiar convins în timpul acestor trei zile că Versilov va veni singur la mine, așa cum îmi doream, căci pentru nimic în lume n-aș fi făcut eu primul pas, și asta nu din ambiție, ci tocmai din dragoste pentru el, dintr-un fel de gelozie, nici nu mă pricep bine să găsesc cuvântul potrivit. Și apoi, în general, nu mă pot lăuda că mă exprim ușor și elegant. Dar, cu toate că-l așteptam de trei zile și-mi închipuiam aproape neîncetat cum va intra pe ușă, nu puteam să prevăd, oricât m-aș fi străduit, ce ne vom spune în prima clipă, după ceea ce se întâmplase între noi.

— Ah, bine că ai venit! îmi spuse el, întinzându-mi mâna prietenește, fără să se ridice de pe scaun. Ia șezi aici cu noi; Piotr Ippolitovici tocmai povestește o istorie foarte interesantă despre piatra aceea care s-a găsit lângă cazarma Pavlovskaja sau prin apropiere...

— Da, am auzit și eu despre ea, m-am grăbit să răspund, apropiindu-mi un scaun de masă și așezându-mă. Toată camera nu avea decât doi stânjani pătrați. Abia mai răsuflăm de emoție.

O licărire de mulțumire trecu prin ochii lui Versilov: se temuse pesemne de o scenă melodramatică și acum se liniștise.

— Ar fi mai bine s-o iei de la început, Piotr Ippolitovici. Ajunseseră deci să-și spună pe nume.

— Așadar, asta s-a întâmplat pe vremea răposatului țar, mă rog, se întoarse spre mine Piotr Ippolitovici, sfios și tulburat, ca și cum s-ar fi îndoit de succesul povestirii lui. Dar ziceai că știi și dumneata de piatra aceea: un bolovan care zace fără rost în mijlocul drumului nu face decât să stânjenească circulația, nu-i așa? Țarul trecea adesea pe acolo și de fiecare dată dădea cu ochii de el. În cele din urmă, s-a supărat și pe bună dreptate: ce căuta stânca aceea în mijlocul drumului, de se împiedica toată lumea de

ea? Deodată, țarul a poruncit: "Să nu mai văd bolovanul ăsta aici!" Vă dați seama ce înseamnă când dă țarul o poruncă? Doar țineți minte ce fel de om era răposatul! Ce era de făcut cu bolovanul? Toată lumea și-a pierdut capul, chiar și cei din Dumă, dar mai cu seamă unul dintre cei mai mari demnitari de pe atunci — am uitat cum îl chema — pe care căzuse năpasta. Când i s-a spus demnitarului că treaba asta trebuie să coste cel puțin cincisprezece mii de ruble, și încă de argint, mă rog (fiindcă sub domnia răposatului țar, bancnotele abia fuseseră preschimbate pe bani de argint), a strigat: "Cum, cincisprezece mii? Asta-i curată nebunie!" La început chemaseră niște englezi care voiau să așeze șine anume ca să care bolovanul cu trenul; vă închipuiți cât ar fi costat povestea asta? Pe vremea aceea încă nici nu erau căi ferate la noi, afară de cea de la Țarskoe Selo...

— Bine, dar puteau să taie mai întâi piatra cu ferăstrăul, am zis eu încruntat, căci mi-era o ciudă și o rușine grozavă de Versilov, care asculta însă cu vădită plăcere. Îmi dădeam seama că și lui îi părea bine de prezența gazdei, fiindcă și el se simțea stânjenit față de mine, ceea ce m-a și înduioșat din partea unui om ca el, după cum mi-aduc aminte.

— La soluția aceasta au și ajuns, mă rog, a fost ideea lui Montferrand care construia pe atunci catedrala Isaakievski. Mai întâi trebuie tăiată, a zis, și abia apoi cărată de acolo. Așa, mă rog. Dar v-ați întrebat cât avea să coste?

— Mai nimic, doar nu e mare lucru să despici un bolovan și apoi să-l cari!

— Ba nu, dați-mi voie, mai întâi trebuia adus un ferăstrău cu aburi, și apoi să se găsească un loc unde să care cogeamite stânca. Se spunea că avea să coste cel puțin zece mii, dacă nu chiar douăsprezece.

— Ascultă, Piotr Ippolitovici, astea-s basme. Lucrurile s-au petrecut cu totul altfel... am intervenit eu, dar în momentul acela Versilov mi-a făcut cu ochiul pe furiș; semnul lui exprima atâta milă, atâta delicatețe și compătimire față de gazdă, încât mi-a plăcut grozav și, domolindu-mă, am început să râd.

— Da, da, chiar așa, se bucură gazda, care nu observase nimic și se temea grozav, ca toți povestitorii de teapa lui, să nu-l încurce cineva cu întrebări. Tocmai atunci trece pe acolo un târgoveț, și încă unul tânăr, știți, un rus get-beget, cu bărbuță ascuțită, îmbrăcat într-un caftan lung; părea cam cherchelit, deși... nu cred să fi fost cu chef. Și stă târgovețul nostru și ia aminte la sfatul dumnealor, al englezilor cu Montferrand și cu grangurul acela pe care căzuse beleaua, că dumnealui, de! tocmai sosise în caleașcă și acum asculta și se necăjea strașnic tot văzând cum sporovăiesc și n-o mai scot la capăt; deodată, mi ți-l zărește grangurul pe târgoveț cum stă deoparte și râde cu înțeleș, adică nu cu înțeleș, ci, cum naiba îi zice...

— Ironic, îl ajută Versilov discret.

— Da, mă rog, ironic, sau cam așa, știți, îngăduitor, cum îi felul rusului; atunci unde nu-i sare țandăra grangurului și se repede la el, că așa se întâmplă: "Ce cauți aici, bărbosule? De unde-ai mai răsărit?" "Iaca, luminăția-ta, stau și eu și mă uit la pietricica asta", zice. Bine-o mai nimerise

târgovețul cu "luminăția-ta", căci dacă nu mă înșel era chiar prințul Suvorov în persoană, ăla de-i zice Italianul, știți, urmașul vestitului comandant de oști... Ba nu, nu era Suvorov; rău îmi pare că i-am uitat numele... În orice caz să știți că, deși era prinț, era rus neaoș, ba avea și mutră de rus, ce mai încolo-încoa, era un patriot, un suflet mare, cu adevărat rusesc, așa că pe dată a ghicit cu ce gânduri umbla târgovețul. "Ce ți s-a năzărit, zice, or nu cumva te crezi în putere să urnești pietroiul, de te hlizești așa?" "Ba mai repede de englezi îmi vine a râde, luminăția-ta, că prea lacomi îs! Acasă la ei bat din buze și aici se întind la cașcaval, că de, chimirul rusului e doldora! Numai să-mi făgăduiești mie o sută de ruble, luminăția-ta, că mâine seară nici urmă de piatră n-o să mai fie pe-aici!" Puteți să vă închipuiți ce efect a avut propunerea lui. Englezii, firește mai-mai să-l înghită de viu; Montferrand zâmbea mânzește, numai inima de rus a prințului a tresăltat: "Să i se dea o sută de ruble! poruncește el. Dar să-ți ții cuvântul, zice. Când spuneai că o cari?" "Până mâine seară netezim locul, luminăția-ta." "Și cum te bate gândul s-o scoți la capăt?" "Asta, luminăția-ta, dacă nu ți-e cu bănat, e taina noastră. Las' pe mine", zice el în graiul lui neaoș. Prințului i-a mers la inimă: "Bine, zice, să i se dea tot ce va cere!" Și a plecat, lăsându-l să facă ce-o ști; și ce credeți că a făcut?

Gazda se opri, învăluindu-ne într-o privire înduioșată.

— Nu știu, îi răspunse Versilov, zâmbind, în timp ce eu stăteam încruntat.

— Atunci, mă rog, să vă spun eu ce-a făcut, rosti gazda cu un ton atât de triumfător, de parcă el însuși ar fi săvârșit isprava. A tocmi niște mujici cu cazmale, știți, niște vlăjgani de-ai noștri de la țară, și i-a pus să sape o groapă chiar lângă bolovan; toată noaptea au săpat o groapă uriașă, întocmai pe măsura pietroiului, ba chiar cu un lat de palmă mai adâncă, și când a fost gata, târgovețul le-a poruncit să sape încetișor și cu băgare de seamă chiar sub bolovan, și, firește, când au dat să scoată pământul de sub bolovan, nemaivând pe ce să se sprijine, bolovanului i s-a clătinat echilibrul și dacă nu mai avea echilibru, mujicii l-au împins din partea cealaltă, opintindu-se și icnind, după obiceiul rusesc. Și-ntr-o clipă gata a fost: pietroiul s-a rostogolit în groapă. După aceea au pus deasupra pământ cu lopețile, au bătătorit locul și l-au pietruit; s-a făcut neted ca-n palmă, de bolovan nici pomeneală, de parcă nici n-ar fi fost vreodată acolo.

— Ia te uită! se miră Versilov.

— Și a doua zi s-a adunat puzderie de oameni, veneau din toate părțile, ca la minune. Erau de față și englezii, care ghiciseră de mult planul târgovețului și plesneau de ciudă. A venit și Montferrand: "Asta, zice, e treabă țărănească, asta-i la mintea cocoșului!" "Păi tocmai ăsta-i hazul, că e la mintea cocoșului, dar niște nătărăi ca voi n-au nici măcar atâta minte!" Și ce să vă mai spun, atunci grangurul acela, cât era el de mare demnitar, l-a îmbrățișat pe târgoveț și l-a sărutat. "Da tu de unde ești de fel, așa isteț cum te-arăți?" "Sunt din gubernia Iaroslavl, luminăția-ta, și, la drept vorbind, noi, ăștia, de prin părțile acelea, suntem croitori de meserie, iar vara venim la oraș să facem negoț cu fructe." I-a mers vestea până la ăi de sus, care au

poruncit să i se dea și o decorație; și, când s-a văzut cu decorația pe piept, se zice că omul nostru nu și-a mai încăput în piele și, de fudul ce era, cu timpul a căpătat darul beției, că de, așa e rusul, nu e chip să-și țină cumpătul! De aceea-și fac de cap străinii la noi până în ziua de azi, chiar așa, mă rog, ne mănâncă de vii!

— Da, firește, poporul rus e foarte înzestrat... dădu să-i răspundă Versilov.

Dar în clipa aceea pe proprietar l-a chemat nevasta lui bolnavă, așa că a fugit la ea, din fericire pentru mine, căci era gata să-mi ies din sărute. Versilov izbucni în râs.

— Dragul meu, m-a distrat un ceas întreg înainte de venirea ta. Povestea aceea cu piatra e cea mai de prost gust dintre toate istorioarele patriotice. Dar cum era să-l opresc când ai văzut și tu cum se topea de plăcere. Și unde mai pui că piatra aceea e și acum tot acolo dacă nu mă înșel, nici vorbă să fie îngropată în pământ...

— Of, Doamne, am strigat eu, chiar așa e. Ce neobrăzare să ne îndruge la palavre!

— Ce-i cu tine? Mi se pare că te-ai înfuriat de-a binelea. N-are rost. Cât despre el, se pare că le-a încurcat: o istorioară asemănătoare despre o piatră am auzit încă din copilărie, bineînțeles era vorba de altă piatră și de alte împrejurări. Spune și tu dacă n-avea haz când zicea: "i-a mers vestea pân' la ăi de sus", parcă se înălța la ceruri când vorbea de "ăi de sus". Nefericiții de teapa lui nici nu pot trăi fără anecdote de soiul ăsta. Au născocit o grămadă, numai ca să aibă ce povesti, și asta fiindcă n-au măsură. Sunt oameni fără carte, nu știu nimic precis, dar le place să arate că în afară de meseria lor și de jocul de cărți mai au și preocupări mai înalte, mai poetice... Ce fel de om e acest Piotr Ippolitovici?

— Vai de capul lui, e sărac lipit și foarte amărât.

— Ei vezi, atunci probabil că nici nu-și poate permite măcar să joace cărți. Dacă îndrugă verzi și uscate, nu o face decât din dragoste față de aproapele său. Crede-mă, a vrut să ne facă și nouă o plăcere. Și apoi, asemenea anecdote îi măgulesc și sentimentul patriotic; așa bunăoară, printre oamenii de această categorie mai circulă o anecdotă, cum că englezii i-ar fi oferit un milion lui Zavialov, numai ca să nu-și pună marca fabricii pe produsele sale.

— Of, Doamne, și pe asta am auzit-o!

— Cine n-a auzit-o?! Până și cel care ți-o povestește știe prea bine că nu se poate să n-o cunoști și totuși ți-o spune, amăgindu-se cu bună-știință că n-ai auzit-o. Povestea cu visul regelui Suediei mi se pare că s-a cam învechit chiar și la ei, dar în tinerețea mea o repetau cu pasiune, în șoaptă, ca pe o mare taină, întocmai ca pe aceea care circula pe la începutul secolului, după care, în plin senat, cineva s-ar fi aruncat la picioarele senatorilor. Și pe seama comandantului Bașuțki s-au răspândit o mulțime de anecdote, cum s-a furat un monument. Oamenii ăștia se dau în vânt mai ales după anecdote despre viața de la curte. Așa de pildă, am auzit nenumărate povești despre Cernâșev, ministru al răposatului țar, care cică la șaptezeci de ani știa atât

de bine să-și ascundă vârsta, încât părea de treizeci; până și răposatul țar rămânea uimit de câte ori îl întâlnea la recepții.

— Și pe asta o știi.

— Cine n-o știe? Nici nu se poate închipui ceva mai de prost gust, mai mitocănesc decât aceste anecdote. Totuși, află că acest prost gust e mai adânc și mai răspândit decât ai crede. Dorința de a flecari pentru a face semenilor o plăcere se întâlnește chiar și în lumea noastră, în societatea cea mai aleasă, fiindcă noi toți suferim de această incapacitate de a ne stăpâni pornirile. Atâta doar că în cercul nostru circulă alte povești; când te gândești câte năzbâtii se povestesc la noi numai despre America, și încă de către oameni de stat, te îngrozești! Trebuie să recunosc că eu însumi fac parte dintre acești palavragii și toată viața am suferit din pricina acestei slăbiciuni...

— Anecdote despre Cernâșev am povestit și eu de câteva ori.

— Până și tu!

— În afară de mine mai este un chiriaș, un bătrân funcționar, ciupit de vărsat, un spirit prozaic, cu totul lipsit de imaginație, și de îndată ce Piotr Ippolitovici deschide gura, asta începe numaidecât să-l contrazică și să-l încurce. Lucrurile au mers până acolo, încât Piotr Ippolitovici îl slugărește ca un rob și nu știe cum să-i intre în voie, numai ca să-i asculte poveștile.

— Asta e un alt tip de mitocan, poate și mai nesuferit decât primul. Primul cel puțin, e un entuziast! "Lasă-mă să pălăvrălesc în voie, și să nu-mi spui pe nume dacă nu ți-o plăcea până la urmă", pare să-ți spună, în schimb, al doilea este un cusurgiu, un pisălog fără pic de imaginație: "Nu te las să flecărești până nu-mi spui exact unde, în ce an și în ce împrejurări s-a întâmplat" — într-un cuvânt e necruțător. Dragul meu, pe om trebuie să-l lași întotdeauna să înflorească puțin lucrurile, este o meteahnă cât se poate de inofensivă. Lasă-l să spună tot ce-i trece prin cap, în primul rând fiindcă astfel te dovedești un om delicat, și în al doilea rând fiindcă vei fi și tu lăsat să flecărești după pofța inimii. Așadar, ești de două ori în câștig, și încă ce câștig! *Que diable!* Trebuie să-ți iubești aproapele. Acum e timpul să plec. Ai o cameră foarte drăguță, adăugă el ridicându-se de pe acum, am să-i spun Sofiei Andreevna și surorii tale că am trecut pe la tine și că ești sănătos. La revedere, dragul meu.

Cum adică, asta era tot? Doar eu mă așteptasem la cu totul altceva. Doar nu-mi spusese acel ceva *important*, cu toate că înțelegeam prea bine că nici nu s-ar fi putut altfel. Am luat o lumânare și l-am petrecut pe scară; la un moment dat, a apărut proprietarul, dând să se repeadă după noi, iar eu l-am înșfăcat cu toată puterea de mână și l-am îmbrâncit cu furie, dar pe furiș, ca nu cumva să bage de seamă Versilov. Era cât pe-acum să scoată un strigăt de mirare, dar s-a răzgândit și a șters-o.

— Of, scările astea... mormăi Versilov tărăgănat, de bună seamă ca să zică ceva, fiindcă era clar că se temea să nu încep eu să vorbesc. Nu mai sunt învățat cu scările, și până la tine, la etajul al doilea, îți iese sufletul. Dar nu te mai obose, de aici pot să cobor și singur... Întoarce-te, dragul meu, să nu răcești.

Totuși nu l-am ascultat. Ajunsesem aproape jos, când am izbucnit

aproape fără voia mea, cu glasul sugrumat:

- De trei zile te tot aștept!
- Îți mulțumesc, dragul meu.
- Știam că ai să vii negreșit.
- Și eu știam că tu știi că am să vin negreșit. Și-ți mulțumesc, dragul meu.

Apoi tăcu. Deși ajunsesem jos, tot nu mă înduram să mă despart de el. Când a deschis ușa să iasă în stradă, vântul mi-a stins lumânarea și am rămas în întuneric. Atunci i-am prins mâna. El a tresărit, dar n-a spus nimic. Mi-am lipit obrazul de mâna lui și deodată am început s-o sărut, s-o sărut în neștire.

— Scumpul meu băiețaș, de ce m-oi fi iubind atâta? rosti el cu un glas de nerecunoscut, tremurător, și-n care răsună o notă cu totul nouă, de parcă ar fi vorbit alt om.

Aș fi vrut să-i răspund, dar n-am fost în stare și am luat-o la fugă pe scări în sus. El a rămas multă vreme ținut locului și numai după ce am intrat în casă am auzit ușa de jos închizându-se cu zgomot. M-am strecurat pe lângă proprietar, care îmi ieșise iar în cale, m-am repezit în camera mea, am tras ivărul și, fără să aprind lumânarea, m-am trântit pe pat, mi-am îngropat fața în pernă și am plâns multă vreme, fără să mă pot opri. De copil nu mai plânsesem, de pe vremea când eram la Touchard! Plângeam în hohote, mă zguduiam tot, și eram atât de fericit... Dar asta nu se poate descrie!

Nu m-am sfiit să povestesc toate acestea, fiindcă, oricât de stupidă ar părea întâmplarea, a avut și părțile ei frumoase. Multe i s-au mai tras lui Versilov de la mine din seara aceea! Am devenit deodată un despot îngrozitor. E de la sine înțeles că nici unul dintre noi n-a mai pomenit vreodată despre scena aceea, dimpotrivă, peste vreo două zile ne-am întâlnit ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. A doua oară m-am purtat aproape moșic, și el a fost mai bățos. Ne-am întâlnit tot la mine, fiindcă, nu știu de ce, nu-mi venea să mă duc la el, cu toate că mi-era dor de mama. În toată această perioadă, adică în cele două luni care au urmat, am discutat numai probleme cât se poate de abstracte. Tocmai asta mă miră: ne mărgineam doar la discuții teoretice, firește general-umane și cât se poate de interesante, dar fără nici o legătură cu păsul nostru. Totuși, știam amândoi că trebuia să limpezim cât mai urgent și mai temeinic o seamă de chestiuni vitale pentru noi, dar tocmai pe acestea le ocoleam. Nu aduceam niciodată vorba despre mama sau despre Liza și cu atât mai puțin despre mine, despre viața mea. Nu știu ce mă oprea, sfiala sau neghiobia tinereții. Presupun că mai degrabă prostia, fiindcă sfiala aș fi putut să mi-o înving. În orice caz, îl tiranizam îngrozitor și adesea deveneam chiar obraznic, deși inima mă îndemna să mă port altfel. Nu mă puteam însă opri, de parcă mă împingea cineva de la spate. Dar cu toate acestea, el se purta întotdeauna foarte drăgăstos cu mine, deși îmi vorbea pe același ton de ironie fină, ca la început. Mă mai mira și faptul că prefera să vină el la mine, așa că până la urmă am ajuns să mă duc foarte rar pe la mama, cel mult o dată pe săptămână, mai ales după ce am luat-o razna. Venea, de obicei, seara, se așeza pe un scaun și stăteam la

taifas; îi plăcea grozav să pălăvrăgească și cu gazda, ceea ce mă scotea din sărite și mai ales mă surprindea din partea lui. Câteodată mă și gândeam: oare nu o fi având unde să se ducă de vine la mine? Totuși știam precis că avea destule cunoștințe, că de curând reînnodase multe din relațiile lui mondene rupte în ultimul an. După cât se părea însă, ele nu-l prea atrăgeau și multe le restabilise numai oficial. De fapt, prefera să vină la mine. Uneori eram grozav de mișcat când vedeam cu câtă sfială deschidea aproape totdeauna ușa când venea seara pe la mine, și în prima clipă mi se uita în ochi cu o neliniște ciudată, ca și cum ar fi spus: "Oare nu te stingheresc? Spune drept, că atunci plec", ceea ce și spunea uneori. Bunăoară, deunăzi, când a venit la mine, m-a găsit îmbrăcat într-un costum nou pe care abia îl primisem de la croitor, și gata să mă duc să-l iau pe prințul Serghei, ca să plecăm împreună undeva (unde anume — voi arăta mai târziu). Când a intrat, s-a așezat, pesemne fiindcă nu observase că sunt gata de plecare — de altfel, câteodată era neobișnuit de distrat și ca un făcut, a început să vorbească numaidecât despre gazda mea. Atunci am izbucnit:

— Of, mai dă-l dracului!

— Ah dragul meu, se ridică el brusc de pe scaun, mi se pare că aveai de gând să pleci de acasă și eu te-am împiedicat... te rog să mă ierți.

Își luă rămas bun cu un aer umil și se grăbi să plece. Tocmai purtarea lui umilă față de mine, cu totul neașteptată din partea unui om de lume atât de independent și de original, reînvia în inima mea o duioșie nespusă și o încredere desăvârșită. Dar dacă mă iubea atât de mult, cum se face că n-a încercat să mă oprească atunci când a văzut că încep să alunec în prăpastie. Dacă mi-ar fi spus un singur cuvânt poate că m-aș fi dezmeticit, deși nu e sigur. Doar a văzut că devenisem un filfizon, un grandoman, că Matvei îmi stătea la dispoziție (o dată i-am propus să-l duc acasă cu sania mea, ce zic! nu o dată, de mai multe ori și întotdeauna a refuzat) și nu se poate să nu-și fi dat seama că arunc cu banii în dreapta și-n stânga, totuși nu mi-a spus niciodată un cuvânt, nu mi-a pus nici o întrebare. Lipsa lui de curiozitate mă miră până și acum. În ceea ce mă privește, nu mă sfiam câtuși de puțin de el, nu-i ascundeam nimic, deși nu-i dădeam, firește, nici o explicație. El nu mă întreba, și eu nu-i spuneam nimic. De vreo două-trei ori era cât pe-acți să aducem vorba despre problemele esențiale, de pildă, o dată, curând după ce renunțase la moștenire, l-am întrebat din ce are să trăiască.

— Am să mă descurc eu cumva, dragul meu, mi-a spus el cât se poate de liniștit.

Acum știu că până și Tatiana Pavlovna, care n-avea decât cinci mii de ruble la sufletul ei, i-a împrumutat lui Versilov, în ultimii doi ani, jumătate din această sumă.

Altă dată a venit vorba despre mama:

— Dragul meu, îmi spuse el întristându-se deodată, i-am spus Sofiei Andreevna încă la începutul legăturii noastre, și nu numai atunci, ci i-o repet într-una: "Știi că te chinuiesc și că am să te bag în mormânt, totuși atâta timp cât te văd, nu-mi pare rău; dacă ai muri însă, sunt convins că m-ar ucide și pe mine remușcărilor".

De altfel, îmi aduc aminte că în seara aceea a fost mai sincer ca oricând:

— Dacă aş avea măcar scuza că sunt un om slab, lipsit de voinţă, şi aş suferi din pricina asta! Dar dimpotrivă, ştiu prea bine că nu este aşa, că sunt un om neînchipuit de tare, şi în ce crezi că stă tăria mea? Tocmai în infinita mea capacitate de a mă împăca uşor cu oricine şi cu orice, de altfel, asta e o trăsătură specifică tuturor intelectualilor ruşi din generaţia mea. Pe mine nu-i chip să mă răneşti sau să mă distrugi, nici măcar să mă uimeşti. Eu rezist în orice condiţii, ca un dulău de curte. În inima mea pot încăpea deodată două sentimente contrarii, fără să mă supere câtuşi de puţin contradicţia dintre ele. Fireşte că eu nu sunt vinovat de asta, totuşi ştiu că nu este cinstit, mai ales fiindcă e prea comod. Uite, am ajuns aproape la cincizeci de ani şi nu-mi dau seama dacă e bine sau e rău că am trăit atât. Iubesc viaţa, fireşte, dovadă că am trăit, dar din partea unui om ca mine este o ticăloşie să iubească viaţa. În ultimul timp, a apărut ceva nou în viaţa noastră; cei de categoria lui Kraft nu se pot adapta la noua situaţie şi de aceea se împuşcă. E foarte limpede că cei de teapa lui Kraft sunt nişte proşti şi că noi suntem deştepti; de aici însă nu se poate trage nici o concluzie şi problema rămâne deschisă. Oare e cu putinţă ca pe lumea asta să nu poată trăi decât cei ca mine? Foarte probabil că aşa este, dar acest gând e prea dureros. Oricum... problema rămâne deschisă.

Vorbea cu tristeţe, dar nu-mi dădeam seama dacă e sincer sau nu. Avea anumite apucături de cabotin de care nu voia să se dezbrace cu nici un preţ.

În perioada aceea nu-l slăbeam cu întrebările. Doream să aflu adevărul, cum îşi doreşte un om lihnit de foame un codru de pâine. El îmi răspundea întotdeauna bucuros şi deschis, dar, până la urmă, răspunsurile lui se reduceau la generalităţi, erau nişte aforisme din care, în fond, nu puteai să scoţi nimic. Pe mine însă, aceste probleme mă frământaseră toată viaţa şi mărturisesc cinstit, că, pe când mai eram la Moscova, amânam mereu rezolvarea lor, punându-mi toată nădejdea în întâlnirea noastră de la Petersburg. I-am spus şi lui acest lucru pe şleau, dar n-a râs de mine, dimpotrivă, ţin minte că mi-a strâns mâna. În ceea ce priveşte problemele politice şi sociale, n-am aflat mai nimic de la el, şi tocmai aceste probleme mă frământau cel mai mult, datorită "ideii" mele. Despre oamenii de categoria lui Dergaciov am izbutit să-i smulg observaţia că "sunt mai prejos de orice critică". Dar, în acelaşi timp, a adăugat, spre surprinderea mea, că "îşi rezervă dreptul de a nu acorda nici o importanţă propriei sale păreri". De câte ori îl întrebam ce se va alege din statele actuale şi din lumea de astăzi, pe ce cale se va înnoi societatea, refuza sistematic să răspundă, până am izbutit, în cele din urmă cu chiu cu vai să-i smulg câteva cuvinte:

— Cred că totul se va petrece într-un mod extrem de banal, a mormăit el în silă o dată, pur şi simplu, toate statele, în ciuda aşa-zisului lor echilibru bugetar, şi a "lipsei de deficite", se vor încurca definitiv *un bon matin* şi toate vor refuza să-şi mai plătească datoriile, din dorinţa fiecăruia de a se înnoi pe seama falimentului general. Dar toate elementele conservatoare din lume vor căuta să împiedice acest lucru, fiindcă tocmai din rândul lor se recrutează şi acţionari, şi creditori, aşadar nu vor admite falimentul cu nici un

preț. Și atunci va urma o degradare generală, ca să zic așa. Se vor aduna mulți jidovi și va începe o împărăție a jidovilor; pe urmă însă toți cei care n-au avut niciodată acțiuni, care, în general, n-au avut nimic, adică toți calicii, după cum e și firesc, nu vor dori să participe la procesul acesta de degradare... Se va dezlănțui așadar o luptă și, după șaptezeci și șapte de înfrângeri, sărăcimea îi va nimici pe acționari, le va lua acțiunile și se va așeza în locul lor, tot ca acționari, bineînțeles. Poate că ei vor izbuti să aducă ceva nou — sau poate că nu; mai probabil vor da și ei faliment. Mai departe, dragul meu, nu mai sunt în stare să prevăd destinele care vor schimba fața lumii acesteia. De altfel, n-ai decât să citești Apocalipsul...

— Oare cauzele să fie numai de ordin material? E cu puțință ca lumea actuală să se prăbușească numai datorită finanței?

— Ei, firește, eu nu ți-am dezvăluit decât un colțișor al tabloului, dar și acest colțișor reprezintă o parte a întregului, ca să zic așa, legată indisolubil de el.

— Atunci ce-i de făcut?

— Of, Doamne, nu te pripi așa: toate astea n-or să se petreacă chiar atât de curând. În general, e totdeauna mai bine să nu faci nimic; dacă n-ai nici un amestec, rămâi cel puțin cu conștiința împăcată.

— Lasă glumele, vorbește serios. Eu vreau să știu ce am de făcut și cum trebuie să trăiesc.

— Mă întrebi ce să faci, dragul meu? Fii cinstit, nu minți niciodată, nu râvni la bunul altuia, într-un cuvânt, respectă cele zece porunci. Acolo a fost stabilit totul pe vecii vecilor.

— Of, isprăvește! Toate astea sunt depășite și unde mai pui că nu-s decât vorbe, iar azi se cer fapte.

— Ei bine, dacă nu mai poți suporta plictiseala, încearcă să iubești pe cineva sau ceva, sau măcar caută-ți o preocupare.

— Dumitale nu-ți arde decât de glume! Și apoi, cum s-o scot singur la capăt cu cele zece porunci ale dumitale?

— Caută să le îndeplinești, lăsând la o parte toate îndoielile și problemele tale, și ai să ajungi un om mare.

— Un ilustru necunoscut.

— Nu există nici o taină care să nu iasă la suprafață.

— Văd că-ți bați joc de mine!

— Ei, dacă ții neapărat să iei totul în serios, atunci cel mai bine ar fi să te specializezi cât mai repede, să devii arhitect, inginer sau avocat; când vei avea o ocupație serioasă, în toată puterea cuvântului, ai să te liniștești și ai să uiți de fleacuri.

Am tăcut, căci ce puteai alege din cuvintele lui? Totuși, după fiecare convorbire de acest fel, rămâneam și mai tulburat decât înainte. Și apoi, vedeam limpede că întotdeauna ascundea parcă o taină, și asta mă atrăgea din ce în ce mai mult spre el.

— Ascultă, l-am întrerupt eu o dată pe când vorbea, te-am bănuțit întotdeauna că îmi îndrugi toate astea numai de ciudă și amărăciune, iar în străfundul sufletului ești adeptul fanatic al unui ideal înalt și te sfiești sau nu

vrei s-o mărturisești.

— Îți mulțumesc, dragul meu.

— Ascultă, nu există nimic mai înălțător decât de a fi de folos. Ce crezi, în momentul de față cum aș putea fi mai de folos? Știu că nu-mi poți da o soluție radicală, dar țin numai să-ți aflu părerea. Spune-mi-o și am să fac întocmai cum mă sfătuiești, ți-o jur! Ce înțelegi dumneata printr-un ideal măreț?

— Bunăoară, să prefaci pietrele în pâine³⁴ — iată un ideal măreț.

— Idealul suprem? Da, într-adevăr, mi-ai deschis un drum. Dar, ia spune, crezi că este cel mai de seamă?

— Este un țel foarte înalt, dragul meu, dar nu cel mai înalt. În general, e mediocru, dar numai în momentul de față e măreț: cum se satură omul, nici nu-și mai aduce aminte, ba mai mult, își spune numaidecât: "Ei, acum sunt sătul, ce să fac mai departe?" Problema va rămâne deschisă în vecii vecilor.

— Mi-ai vorbit o dată despre "ideile de la Geneva", ce înțelegi prin asta?

— Ideile de la Geneva înseamnă virtutea fără Hristos, dragul meu. Ideile vremii noastre, sau, mai bine zis ideile care însuflețesc întreaga civilizație actuală. Într-un cuvânt, asta e una din acele istorii lungi și atât de plicticoase, încât nici nu-ți vine să le începi, de aceea ar fi mai bine să vorbim despre altceva, dar și mai bine ar fi să tăcem.

— Dacă ar fi după dumneata, n-am face decât să tăcem.

— Ține minte, dragul meu, că e mai bine, mai prudent și mai frumos să taci.

— Mai frumos?

— Bineînțeles, e totdeauna frumos să taci, iar un om care tace face impresie mai bună decât unul care vorbește.

— Păi, a vorbi așa cum vorbim noi e, fără îndoială, egal cu a tăcea. N-am nevoie de o astfel de frumusețe și cu atât mai puțin de astfel de avantaje! La naiba cu ele!

— Dragul meu, îmi spuse el deodată, schimbând întrucâtva tonul, aproape cu căldură și cu deosebită stăruință, nu vreau câtuși de puțin să te ispitesc cu cine știe ce virtuți burgheze, ca să te lași de idealurile tale, nu vreau să-ți bag în cap "să preferi fericirea eroismului"; dimpotrivă, eroismul e mai presus de orice fericire, fiindcă însuși faptul de a fi capabil de eroism este o fericire. Măcar asta trebuie să fie clar între noi. Eu tocmai de aceea te respect, fiindcă în vremurile noastre de lăncezeală ai fost în stare să-ți pui sufletul în slujba unei idei proprii (fii pe pace, asta mi s-a întipărit în minte pentru totdeauna). Și totuși nu-ți e îngăduit să uiți de măsură. Mai ales acum când ai vrea ca viața ta să stârnească vâlvă, când ai vrea să înflăcărezi pe unii, să nimicești pe alții, să te înalți deasupra Rusiei, trecând peste ea ca un nor încărcat de fulgere care insuflă tuturor spaimă și entuziasm, ca apoi să

³⁴Aluzie la pilda evanghelică despre ispitirea lui Isus de către diavol exprimă concepția dostoiievskiană cu privire la calea morală ca singura posibilă în îndreptarea omenirii: "Ci apropiindu-se ispititorul, zise către el: —«De ești tu fiul lui Dumnezeu, zi ca pietrele acestea să se prefacă în pâini». Dar el a răspuns: —«Scrie este: nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu». (Matei IV, 1-4).

dispari undeva în America de Nord. Sunt sigur că tocmai asta sau ceva asemănător se petrece în sufletul tău și de aceea mă socotesc dator să te previn, fiindcă te-am îndrăgit sincer, dragul meu.

Nici din aceste sfaturi nu puteam alege nimic. Ele nu dovedeau decât grija pentru soarta mea, pentru buna mea stare materială, erau îndrumările prozaice ale unui tată bine intenționat; dar la ce-mi puteau folosi mie, un tânăr însuflețit de idealuri pentru care orice tată cinstit ar fi trebuit să-și trimită fiul chiar și la moarte, așa cum în antichitate Horațiu își trimisese fiii să moară întru slava Romei?

Adesea, stăruiam să-mi spună ce crede despre religie, dar aici totul se prezenta și mai nebulos. Când îi ceream un sfat în privința asta, îmi dădea un răspuns cât se poate de stupid, ca unui copil:

— Trebuie să crezi în Dumnezeu, dragul meu.

— Bine, dar dacă eu nu cred? strigam, furios.

— Asta-i foarte îmbucurător, dragul meu.

— Cum așa?

— E un semn cât se poate de îmbucurător, dovedește că ești un om de treabă, fiindcă la noi, în Rusia, un ateu, dacă e într-adevăr ateu, și e cât de cât inteligent, e omul cel mai cumsecade din lume și e totdeauna înclinat să-i facă plăcere lui Dumnezeu, fiindcă e negreșit bun, și e bun fiindcă e înaintat la culme că e ateu. Ateii noștri sunt niște oameni foarte respectabili și cât se poate de cinstiți, sunt stâlpii patriei, ca să zic așa...

Acesta era desigur un răspuns, însă nu cel pe care îl voiam; o singură dată mi-a spus până la capăt părerea lui, care era însă atât de ciudată, încât am rămas și mai surprins, mai ales că auzisem despre maniile lui catolice, despre lanțuri...

— Dragul meu, mi-a spus el într-o zi pe stradă, când îl petreceam după o discuție lungă, purtată la mine acasă, e cu neputință să iubești oamenii așa cum sunt și totuși este o datorie. De aceea, calcă-ți pe inimă, astupă-ți nasul, închide ochii (ceea ce e mai necesar decât orice) și fă-le bine. Îndură răul pe care ți-l fac și, pe cât poți, încearcă să nu te superi pe ei, "ținând minte că ești și tu un om". Se înțelege că trebuie să-i judeci sever, dacă ți-a fost dat să fii cât de cât mai inteligent decât media. Oamenii sunt josnici prin natura lor și le place să iubească de frică. Tu nu te lăsa impresionat de o astfel de dragoste și nu înceta să-i disprețuiești. Undeva în Coran, Allah îi poruncește profetului său să-i privească pe "cei răzvrățiți" ca pe niște șoareci, să le facă bine, dar să nu-i ia în seamă — cam orgolioasă atitudine, dar justă. Să știi să disprețuiești oamenii și când fac fapte bune, fiindcă atunci sunt de cele mai multe ori ticăloși. Of, dragul meu, ți-am spus asta judecând după mine. Dacă ai un dram de minte, nu poți trăi fără să te disprețuiești, indiferent dacă ești cinstit sau nu. Să-ți iubești aproapele, fără să-l disprețuiești, e cu neputință. După mine, incapacitatea fizică de a-și iubi aproapele e în firea omului. Neînțelegerea se datorește de la început unei expresii greșite, căci dragostea pentru omenire nu se referă decât la acea omenire pe care tu însuți ai creat-o în sufletul tău (cu alte cuvinte, te-ai creat pe tine însuți și te iubești pe tine însuți) și care, prin urmare, nu va exista niciodată în realitate.

— Oare nu va exista niciodată?
— De, dragul meu, recunosc că este o perspectivă destul de stupidă, dar nu e vina mea; cum nu mi-a cerut nimeni sfatul la facerea lumii, îmi rezerv dreptul să am părerea mea în privința asta.
— După toate astea, cum mai poate spune cineva că ești un călugăr, un propovăduitor fanatic; zău că nu înțeleg!
— Dar cine spune asta despre mine?
I-am povestit ceea ce știam. M-a ascultat cu mare atenție dar a închis discuția.

Nu-mi amintesc cum am ajuns la această discuție memorabilă pentru mine; îmi amintesc însă că și-a ieșit chiar din fire, ceea ce nu i se întâmpla aproape niciodată. Vorbise pățimaș și fără urmă de zeflema, ca și cum s-ar fi adresat altcuiva, nu mie, tocmai de aceea nu l-am crezut: doar nu era cu puțință să fi vorbit serios despre asemenea lucruri cu un copilandru ca mine.

CAPITOLUL AL DOILEA

În dimineața aceea de cincisprezece noiembrie l-am găsit la "prințul Serioja". Chiar eu restabilisem legătura între ei, dar și fără mine aveau destule puncte comune (mă refer la întâmplările din străinătate ș.a.m.d.). Și apoi, prințul îi dăduse cuvântul de onoare să-i restituie măcar o treime din moștenire, adică cel puțin douăzeci de mii de ruble. Îmi aduc aminte cât de ciudat mi s-a părut că vrea să-i restituie doar o treime și nu jumătate, dar am tăcut. Prințul a făcut această făgăduială de la sine, fără ca Versilov să fi adus vreodată vorba despre asta, fără cea mai mică aluzie din partea lui; prințul s-a repezit singur cu propunerea, iar Versilov a primit-o în tăcere, dar mai târziu nu i-a amintit niciodată de ea, prefăcându-se chiar că o uitase. Menționez în treacăt că la început prințul era fermecat de Versilov, mai ales de felul lui de a vorbi, era de-a dreptul entuziasmat și mi-a mărturisit-o de câteva ori. Când era singur cu mine, spunea despre sine cu indignare, aproape cu deznădejde că este "îngrozitor de incult, că a pășit pe un drum cu totul greșit!" O, pe atunci eram atât de buni prieteni!... Până și lui Versilov mă străduisem atunci să i-l prezint pe prinț într-o lumină cât mai favorabilă, tăgăduindu-i cusururile, deși le cunoșteam; Versilov însă tăcea sau zâmbea.

— Chiar dacă are cusururi, are cel puțin tot atâtea calități! am strigat eu o dată, pe când mă aflam între patru ochi cu Versilov.

— Doamne, cum îl mai ridici în slava cerului! Începu ei să râdă.

— Cu ce? m-am mirat eu.

— Auzi, tot atâtea calități! Păi dacă ar avea tot atâtea calități câte defecte, ar fi un sfânt!

Dar, firește, din asta nu puteam să deduc părerea lui. În general, pe atunci se ferea să vorbească despre prinț, ca de altfel despre toate problemele importante, dar parcă mai ales despre prinț. Încă de pe atunci bănuiam că se duce la prinț și fără mine și că sunt în legături foarte strânse,

ceea ce nu mă supăra de fel. Nu eram gelos nici de faptul că Versilov vorbea cu el cu mult mai serios decât cu mine, ca să zic așa, cu mult mai substanțial, și nici nu-și îngăduia să fie atât de ironic, dar pe atunci eram atât de fericit, încât îmi făcea plăcere până și acest lucru. Mai socoteam că are o scuză și fiindcă prințul era cam mărginit și de aceea îi plăceau formulările precise, iar unele glume nu le înțelegea de fel. Dar iată că de la un timp începuse parcă să se emancipeze, chiar și sentimentele lui față de Versilov se schimbă parcă, ceea ce nu putea să-i scape unui om atât de sensibil ca el. Țin să subliniez că pe vremea aceea prințul se schimbă și față de mine, ba chiar destul de vădit: din prietenia noastră, aproape înflăcărată de la început, nu mai rămăsese decât aparențele, niște forme goale. Totuși, continuam să mă duc la el; de altfel, nici nu văd cum aș fi putut să nu mă duc, o dată intrat în vârtej. O, cât de naiv, cât de neștiutor eram pe atunci! Oare e cu puțință ca atâta stângăcie și atâtea umilințe să se tragă numai din naivitate, din prostia tinereții?! Eu primeam de la el bani și credeam că n-are nici o importanță, că e foarte normal. Deși n-a fost chiar așa: știam și atunci că nu e de loc normal, și totuși îi luam fără să mă gândesc prea mult. Însă nu pentru bani mă duceam la el, deși aveam o nevoie grozavă de bani. Știam că nu de dragul banilor mă duc, totuși îmi dădeam seama că în fiecare zi mă duc după bani. Dar trăiam ca într-un vârtej și apoi, pe atunci, sufletul meu era stăpânit de cu totul altceva, mai bine zis vrăjit!

Când am intrat în ziua aceea, pe la ora unsprezece, la prinț, l-am găsit acolo pe Versilov, care tocmai își încheia o tiradă lungă; el ședea, iar prințul asculta, plimbându-se prin cameră. Părea să fie destul de tulburat, ceea ce i se întâmpla mai totdeauna când stătea de vorbă cu Versilov. Prințul era o fire extrem de impresionabilă, credul până la naivitate, și de aceea îl priveam de sus în multe împrejurări. Totuși, de câteva zile — repet — observasem la el un soi de ironie răutăcioasă. Când dădu cu ochii de mine, se opri și fața i se crispă. În sinea mea știam cărei pricini i se datora tulburarea lui din dimineața aceea, totuși, nu m-aș fi așteptat să i se schimonosească fața. Aflasem că are o seamă de neplăceri, dar, din păcate, nu cunoșteam decât a zecea parte din ele, pe celelalte mi le ascunsese cu grijă. Mă găseam deci într-o situație penibilă și stupidă, mai ales că adesea mă străduiam să-l mângâi, îl plictiseam cu sfaturile și chiar îl luam peste picior cu un aer de superioritate, socotindu-l slab de înger, de vreme ce se pierde cu firea din pricina unor "asemenea fleacuri". El nu-mi răspundea, dar e cu neputință să nu mă fi urât îngrozitor în acele clipe, văzând cum calc în străchini, fără să bănuiesc măcar ceva. Și Dumnezeu mi-e martor că îmi scăpase tocmai esențialul!

Totuși, mi-a întins politicos mâna, iar Versilov m-a salutat dând din cap, fără să se întrerupă din vorbă. Eu m-am tolănit pe o canapea. Ce apucături aveam pe atunci, cât de necuviincios mă purtam! Ba mai și forțam nota, îi tratam prietenii cu atâta familiaritate de parcă i-aș fi cunoscut de când lumea... O, dacă ar fi cu puțință s-o iau de la început, acum aș ști să mă port. Trebuie să mai adaug ceva ca să nu uit: prințul locuia tot acolo, dar acum ocupa aproape toată casa, fiindcă proprietara ei, Stolbeeva, plecase din nou.

I-am găsit discutând despre nobilime. În treacăt fie zis, problema aceasta îl frământa uneori foarte mult pe prinț, cu toate că făcea atâta caz de ideile lui progresiste, și chiar presupun că de aici i s-au tras multe rele în viață: cum ținea grozav la titlul lui de prinț și în același timp era sărac lipit, toată viața lui a cheltuit nebunește, dintr-o falsă mândrie, și s-a înglodat în datorii. Versilov i-a dat de câteva ori a înțelege că nu în asta constă noblețea, căutând să-i sădească în inimă o concepție mai înaltă despre ea: dar, până la urmă, prințul a început să se și supere că i se dau lecții. Pesemne că același lucru se întâmplase și în dimineața aceea, dar eu venisem către sfârșit. La început, cuvintele lui Versilov mi s-au părut retrograde, dar, pe măsură ce vorbea, mi-am schimbat părerea.

— Cuvântul onoare e sinonim cu "datorie", spuse el (eu nu redau decât cuvinte și numai în măsura în care îmi aduc aminte). Când statul se află în mâinile păturii aristocratice, țara este puternică. Pătura aristocratică are întotdeauna onoarea ei și concepția ei despre onoare, care poate să fie și greșită, dar aproape întotdeauna servește drept factor de coeziune și întărește țara, ceea ce-i folositor din punct de vedere moral, dar mai ales politic. În schimb, această situație este apăsătoare pentru robi, adică pentru toți cei care nu fac parte din această pătură. Pentru ca ei să nu se simtă apăsați, li se dau anumite drepturi. Așa s-a făcut la noi în Rusia și e foarte bine. Totuși, ținând seama de toate experiențele de până acum (adică din Europa), egalitatea drepturilor a adus după sine scăderea simțului onoarei și implicit al datoriei. Egoismul a înlocuit vechea concepție, care era un factor de unificare, și totul s-a fărâmițat în libertatea indivizilor. Cei eliberați, rămași fără o idee unitară, au pierdut orice legătură de natură superioară, așa încât până la urmă au încetat să-și apere până și libertatea care li s-a acordat. Dar nobilimea rusă s-a deosebit întotdeauna de cea europeană. Nobilimea noastră, chiar și acum, după ce și-a pierdut drepturile, ar putea rămâne pătura dominantă, în calitate de păstrător al tradițiilor de onoare, cultură, știință și al unei concepții superioare, dar ceea ce este mai important, fără să se mai izoleze într-o castă închisă, care ar duce la moartea acestei concepții. De fapt, porțile nobilimii sunt deschise la noi de prea multă vreme, acum, însă, e timpul să le deschidem definitiv. De azi înainte, fiecare faptă eroică pusă în sujba onoarei, a științei și a țării trebuie să dea fiecărui om dreptul de a pătrunde în pătura aristocratică. Pe această cale, pătura dominantă se va prefăce de la sine într-o comunitate alcătuită din cei mai buni oameni în înțelesul cel mai strict și mai adevărat, nu în vechiul înțeles de castă privilegiată. Numai în această formă nouă, mai bine zis reînnoită, s-ar putea menține pătura noastră. Prințul râse sarcastic.

— Dar ce se mai alege atunci din nobilime? După proiectul dumitale, nobilimea s-ar transforma într-un fel de lojă masonică.

Repet că prințul era nemaipomenit de incult. De ciudă, am și început să mă foiesc pe divan, deși nu eram întru totul de acord cu părerea lui Versilov. De altfel, a înțeles și el prea bine că prințul își arată colții.

— Nu știu în ce sens te-ai referit la francmasonerie, îi răspunse el. Și apoi, dacă până și un prinț rus respinge această idee, înseamnă că e încă

prematură, atâta tot. De ce ar fi cu neputință ca principiul onoarei și al culturii să fie singurele criterii după care oricine ar putea pătrunde în pătura dominantă, deschisă tuturor și mereu înnoită? Dacă această idee mai dăinuie în câteva capete, oricât de puține, înseamnă că ea n-a pierit cu desăvârșire, ci continuă să lumineze ca o flăcăruie în beznă.

— Văd că-ți place grozav să folosești expresii ca "idee superioară", "principiu înalt", "idee unitară" și așa mai departe. Tare aș vrea să știu ce înțelegei dumneata, la drept vorbind, prin "idee superioară".

— Zău că nu știu ce să-ți răspund la asta, dragul meu prinț, spuse Versilov, zâmbind cu ironie subtilă. Dacă ți-aș mărturisi că nici eu nu sunt în stare să-mi răspund, ar fi mai adevărat. O idee sau un principiu superior e de cele mai multe ori un sentiment pe care câteodată nu-l poți defini decât după foarte multă vreme. Știu numai că întotdeauna a fost chintesența vieții, a generat noul, și nu pe plan abstract ori ireal, ci, dimpotrivă, a îmbogățit viața și a înfrumusețat-o, așa încât ideea superioară care a determinat această schimbare în bine s-a dovedit absolut necesară, în ciuda multora, firește.

— De ce în ciuda multora?

— Fiindcă ideile sunt o povară destul de plictisitoare, fără ele viața e mai veselă și mai ușoară.

Prințul înghiți hapul.

— Dar ce înțelegei dumneata prin "chintesența vieții"? (Era vădit că se înfuriase.)

— Nici asta n-aș putea să ți-o explic, *mon prince*; știu numai că trebuie să fie ceva grozav de simplu, de obișnuit și de evident, de care te izbești zi de zi, clipă de clipă — un lucru atât de simplu, încât nici nu ne vine a crede că poate fi așa. Tocmai de aceea trecem pe lângă el de mii de ani fără să-l știm și fără să-l luăm în seamă.

— Voiam numai să-ți spun că a privi nobilimea ca dumneata înseamnă a-i tăgădui existența, susținu prințul.

— Dacă ții neapărat să precizăm, atunci poate că la noi n-a existat niciodată o nobilime.

— Totul mi se pare îngrozitor de încâlcit și de confuz. După mine, când susții o idee trebuie s-o și dezvolti...

Prințul își încreți fruntea și aruncă o privire spre pendulă. Versilov se ridică și-și luă pălăria:

— S-o dezvolti? zise el. Nu, e mai bine să te lași păgubaș, și apoi asta-i meteahna mea, să vorbesc în aforisme. De altfel, mai am încă o ciudățenie: de câte ori încerc să dezvolt o idee în care cred, până la urmă încetez și eu să mai cred în ea; mi-e teamă că s-ar putea să pățesc așa și de data asta. La revedere, dragul meu prinț. Te rog să mă ierți că la dumneata flecăresc întotdeauna neîngăduit de mult.

Plecă numaidecât; deși prințul l-a condus politicos, eu m-am simțit jignit.

— Nu înțeleg de ce te burzuluiești dumneata?! izbucni el deodată, fără să se uite la mine, îndreptându-se spre birou.

— Cum să nu mă burzuluiesc, i-am răspuns eu cu glasul tremurând de mânie, când văd la dumneata o atât de ciudată schimbare de atitudine față

de mine și chiar față de Versilov, așa că... Desigur, primele afirmații ale lui Versilov puteau să pară cam retrograde, dar pe urmă s-a văzut că nu era așa. Dumneata pur și simplu nu l-ai înțeles și de aceea...

— Eu pur și simplu nu vreau să mă dăscălescă oricine ca pe un băiețandru! mi-o reteză el, aproape înfuriat.

— Retrage-ți cuvintele...

— Te rog, fă-mi plăcerea și renunță la gesturi teatrale. Știu prea bine că ceea ce fac este o infamie, că sunt o mână spartă, un cartofor, poate și un hoț... da, un hoț, fiindcă pierd la cărți banii familiei mele. Totuși, nu permit nimănui să mă judece. Nu vreau și nu admit să fiu judecat. Nu recunosc alt judecător în afara conștiinței mele. Și apoi, ce rost avea să vorbească în doi peri; dacă avea să-mi spună ceva, să mi-o fi spus pe șleau, nu să mă prostească cu pilde, cu predici încâlcite! Și apoi, ca cineva să aibă dreptul de a-mi face morală, trebuie să fie el însuși un om cinstit...

— Mai întâi, eu n-am asistat de la început la discuție, așa că nu știu despre ce a fost vorba, iar în al doilea rând, dă-mi voie să te întreb ce te face să crezi că Versilov ar fi necinstit?

— Destul, isprăvește, te rog. Ieri mi-ai cerut trei sute de ruble. Poftim...

Puse banii pe masă, în fața mea, apoi se așează pe un fotoliu și se lăasă, nervos, pe spate, picior peste picior. L-am privit, stingherit.

— Nu știu ce să fac... am bâiguit eu, deși eu ți i-am cerut... deși am mare nevoie de bani, acum, totuși tonul dumitale...

— Nu lua în seamă tonul meu. Dacă am fost prea brutal, te rog să mă ierți. Crede-mă că mi-e gândul la altceva, la lucruri mai serioase. Am primit o scrisoare de la Moscova, prin care mi se anunță că fratele meu Sașa, un copil, după cum știi, a murit acum patru zile și că starea tatălui meu, care, după cum știi de asemenea, e paralizat de doi ani, s-a înrăutățit, că nu mai poate vorbi și nu recunoaște pe nimeni. Ai mei s-au bucurat că datorită acelei moșteniri îl vor putea duce în străinătate, dar, după cum scrie doctorul, nu mai are decât cel mult două săptămâni de trăit. Așadar, din toată familia noastră nu rămâne decât mama, soră-mea și cu mine, deci sunt aproape singur... Într-un cuvânt sunt singurul urmaș... Moștenirea aceea poate că era mai bine să nici n-o fi căpătat! În sfârșit, iată ce voiam să-ți comunic: din moștenire i-am făgăduit lui Andrei Petrovici *minimum* douăzeci de mii de ruble... dar închipuiește-ți că, din pricina formalităților, n-am putut să mă țin de cuvânt până în ziua de azi. Mai mult, eu... adică noi... mai bine zis taică-meu nici n-a intrat încă în posesia moșiei. Unde mai pui că în ultimele trei săptămâni am pierdut o mulțime de bani la cărți, și ticălosul ăla de Stebelkov ia niște dobânzi... Acum ți-am dat aproape ultimii bani.

— O, dragul meu, dacă-i așa...

— Nu de aceea ți-am spus, nici prin gând nu mi-a trecut, Stebelkov trebuie să-mi aducă azi ceva bani și deocamdată o să-mi ajungă. Dar dracu știe ce se petrece în capul lui Stebelkov! L-am implorat să-mi facă rost de zece mii, ca să-i pot da măcar atât lui Andrei Petrovici. De când i-am promis să-i cedez o treime din moștenire, nu mai am liniște, mă chinui îngrozitor. L-am dat cuvântul și trebuie să mi-l țin, și-ți jur că aș face orice ca să scap

măcar de această datorie. Nici nu-ți închipui cum mă apasă datoriile, mă strivesc! Și apoi, legătura asta copleșitoare... Mi-e greu să mă și întâlnesc cu Andrei Petrovici, nu îndrăznesc să mă uit în ochii lui... De ce abuzează de situație?

— Prin ce abuzează? m-am oprit eu înlemnit în fața lui. Ți-a făcut vreodată măcar o aluzie?

— O, nu, și prețuiesc acest lucru, dar las' că-mi fac eu destule iluzii. În sfârșit... mă înglodez din ce în ce mai tare... Stebelkov ăsta...

— Liniștește-te, dragul meu, te rog; văd că pe măsură ce vorbești ești din ce în ce mai tulburat. Și, la urma urmei, totul poate să fie doar o nălucire. O, și eu m-am lăsat târât în vârtoare și nu mi-o iert, este o ticăloșie din partea mea. Știu însă că este trecătoare și... dacă aș izbuti să câștig o anumită sumă... dar ia spune, îți datorez două mii cinci sute, inclusiv cele trei sute de azi, nu-i așa?

— Dacă nu mă înșel, nu ți i-am cerut, spuse prințul, râzând sarcastic.

— Spui că vrei să-i dai lui Versilov zece mii. Dacă eu primesc acum bani, datoria mea se scade, bineînțeles, din cele douăzeci de mii ale lui Versilov, altfel nici nu mă gândesc. Totuși, am să ți-i restitui chiar eu, cu siguranță... Dar, ia spune, nu-ți închipui cumva că Versilov vine la dumneata pentru bani?

— Mi-ar fi mai ușor dacă ar veni la mine pentru bani, rosti prințul printre dinți zâmbind enigmatic.

— Vorbeai adineauri de nu știu ce legătură copleșitoare; dacă te-ai gândit cumva la Versilov și la mine, zău că mă simt jignit. Mi-amintesc că la urmă ai și spus: "de ce nu este el însuși așa cum îi învață pe alții să fie". Iată raționamentul dumitale! Mai întâi, dă-mi voie să-ți spun că nu este logic, fiindcă el, oricum ar fi, are totuși dreptul să predice adevărul... Și, la urma urmei, ce vorbă mai e și asta predică? De altfel, te-am mai auzit numindu-l "profetul". Ia spune, dumneata l-ai poreclit la Ems "profetul muierilor"?

— Nu, nu eu.

— Stebelkov mi-a spus că dumneata.

— A mințit. Eu nu mă pricep să dau oamenilor porecle batjocoritoare, dar atunci când cineva predică altora să fie cinstiți, să înceapă prin a fi el însuși — iată logica mea, indiferent dacă ți se pare greșită ori nu. Așa înțeleg eu și așa este drept. Și nimeni, auzi, nimeni să nu îndrăznească să vină să mă judece chiar în casa mea și să mă ia la rost, ca pe un copil! Ajunge! strigă el, oprindu-mă printr-un gest să-i răspund... Ah, în sfârșit!

Tocmai intra pe ușă Stebelkov.

Era la fel ca prima oară: tot atât de sclivisit, umbla tot atât de țăntoș, cu pieptul scos în afară, se holba tot atât de stupid la tine și, cum își închipuia cu singuranță că excelează prin viclenie, era încântat la culme de sine însuși. De astă dată, când intră, își roti ochii într-un mod ciudat și ne aruncă o privire foarte precaută și pătrunzătoare, de parcă ar fi vrut să surprindă ceva pe figurile noastre. Dar, într-o clipă, se liniști, și pe buze îi apăru iar zâmbetul radios și mulțumit de sine, zâmbetul acela "slugarnic și obraznic" care mă dezgusta nespus.

Știam de mult că-l chinuiește îngrozitor pe prinț, de vreo două ori

fusesem și eu de față când venise. De altfel... am avut și eu o dată de-a face cu el în ultima lună, acum însă, din anumite motive, n-aș fi crezut că are să vină.

— Numaidecât, spuse prințul, fără să-l salute și, întorcându-se cu spatele la noi, începu să scoată dintr-un sertar al biroului hârtiile și abacul.

Eu mă simțeam cât se poate de jignit de ultimele cuvinte ale prințului. Aluzia la necinstea lui Versilov fusese atât de străvezie (și atât de uimitoare!), încât se cerea negreșit lămurită până la capăt, dar în prezența lui Stebelkov îmi era cu neputință să deschid o asemenea discuție, așa că m-am tolănit iar pe divan și am deschis o carte care se afla pe masa din fața mea:

— Bielinski, partea a doua! Asta e ceva nou! Vrei să te cultivi pesemne? i-am strigat eu prințului pe un ton voit ostentativ.

Deși era foarte preocupat și grăbit, auzindu-mi vorbele s-a întors brusc spre mine:

— Te rog să nu te atingi de cartea asta, mă repezi el cât se poate de aspru.

Asta era prea din cale afară, și încă în prezența lui Stebelkov! Și după toate, Stebelkov se mai și hlizi, făcând o mină dezgustătoare și plină de subînțeles și arătându-mi pe furiș spre prinț. I-am întors spatele acestui dobitoc.

— Nu te supăra, dragul meu prinț; uite că o șterg, nu vreau să te răpesc unui personaj atât de important...

Voiam să par cât mai degajat.

— Eu sunt personajul important? se amestecă în vorbă Stebelkov, bătându-se, amuzat, cu degetul în piept.

— Firește că dumneata. Ești doar omul cel mai important din lume, după cum te și socotești.

— Ba nu, mă rog, dați-mi voie, pe lume există două categorii de oameni. Eu țin de categoria a doua. Cei din categoria întâi acționează și înfăptuiesc, iar cei din categoria a doua profită și acaparează. În felul acesta, oamenii din categoria a doua ies în prim plan, iar cei din categoria întâi, trec pe planul al doilea. Așa-i ori ba?

— S-ar putea să fie așa, deși, ca de obicei, nu te-am înțeles.

— Dă-mi voie, în Franța a fost o revoluție și i-a ucis tocmai pe cei care-au făcut-o. Apoi a venit Napoleon și a pus mâna pe toate. Revoluția a făcut-o prima categorie, iar Napoleon face parte din a doua, până la urmă însă, Napoleon a ajuns în frunte, iar revoluția a trecut pe planul al doilea. Așa-i ori ba?

În treacăt fie zis, faptul că adusesese vorba despre Revoluția Franceză mi-a amintit de un vechi vicleșug al lui și de aceea m-a amuzat foarte mult: era vădit că tot mai mă socotea un revoluționar și de câte ori îl întâlneam, se simțea dator să facă aluzie la asta.

— Vino cu mine, îi spuse prințul și amândoi trecură în camera alăturată. Când am rămas singur, m-am hotărât să-i restitui cele trei sute de ruble de cum va pleca Stebelkov, deși acești bani m-ar fi scos dintr-o încurcătură

cumplită.

Vreo zece minute nu i-am auzit de fel, când deodată au început să vorbească în gura mare. La un moment dat, prințul s-a pornit să strige atât de tare, de parcă-și ieșise din minți. Era uneori foarte iute la mânie, așa că până și eu îi treceam atunci multe cu vederea. Tocmai în clipa aceea a intrat un lacheu să-i comunice ceva; i-am arătat spre camera unde se găseau și, ca prin farmec, acolo s-a făcut liniște. Prințul a apărut cu un aer foarte preocupat, dar cu zâmbetul pe buze, și peste câteva clipe a intrat la el un oaspete.

Era un personaj foarte important, cu eghileți și însemne imperiale, de cel mult treizeci de ani, cu o înfățișare foarte aristocratică și gravă. Atrag atenția cititorului că pe atunci prințul Serghei Petrovici nu făcea încă parte din adevărata societate înaltă a Petersburgului, deși ar fi dorit grozav să pătrundă în ea (știam cât de fierbinte o dorea) și tocmai de aceea trebuie să se fi bucurat nespus de vizita ce o primea. Știam că era o cunoștință nouă, pe care prințul o făcuse cu prețul multor strădanii; oaspetele venea acum să-i întoarcă vizita și, din nefericire, îl luase prin surprindere, și tocmai într-un moment atât de nepotrivit. L-am văzut pe prinț aruncându-i lui Stebelkov o privire plină de neliniște și deznădejde; Stebelkov, însă, părea să nici nu fi băgat de seamă și, fără să se gândească măcar s-o șteargă, se tolăni pe canapea și începu să-și înfoaie părul, pesemne ca să arate că lui nu-i pasă de nimic. Mai mult, își dădu și un aer important; într-un cuvânt, era și mai nesuferit ca de obicei. Se înțelege că eu știam încă de pe atunci să mă port în societate și desigur n-aș fi făcut pe nimeni de râs, totuși, spre uimirea mea, l-am surprins pe prinț privindu-mă și pe mine tot atât de buimac, desperat și furios: așadar, mă puneă pe același plan cu Stebelkov și se rușina în aceeași măsură de amândoi. Gândul acesta m-a scos din sărite; m-am tolănit și mai necuviincios pe divan și am început să răsfoiesc cartea, ca și cum nu m-aș fi sinchisit de nimic. Stebelkov, dimpotrivă, și-a holbat ochii la ei, s-a aplecat înainte și a început să tragă cu urechea la ceea ce vorbeau, închipuindu-și pesemne că se poartă ca un om politic și amabil. Oaspetele s-a uitat de câteva ori, intrigat, la Stebelkov, dar și la mine.

La început, fiecare se interesă de familia celuilalt, de noutăți; pe vremuri, domnul acesta o cunoscuse pe mama prințului, care se trăgea dintr-o familie vestită. După câte am putut să-mi dau seama, oaspetele, în ciuda tonului său în aparență amabil, simplu și firesc, ea foarte simandicos și fără doar și poate atât de încrezut, încât socotea că face o deosebită cinste oricui, când catadicsește să-i calce pragul. Dacă prințul l-ar fi primit singur și n-ar fi fost stingherit de prezența noastră, sunt convins că s-ar fi arătat mai demn și mai spiritual; acum însă, zâmbetul său încurcat și poate exagerat de curtenitor, precum și expresia lui ciudat de distrată îl dădeau de gol.

N-au apucat să stea de vorbă nici cinci minute când, deodată, ca un făcut, i s-a mai anunțat un musafir, și încă tot unul compromițător. Pe acesta îl știam bine, căci auzisem multe despre el, deși el nu mă cunoștea pe mine. Era un om foarte tânăr, de vreo douăzeci și trei de ani, foarte elegant îmbrăcat, tare chipeș, care, deși de familie bună, se învățea într-o societate

deocheată. Cu un an în urmă, fiind ofițer de cavalerie și aparținând unuia din cele mai alese regimente de gardă, fusese silit să-și dea demisia din motive cunoscute de toată lumea. Era o secătură și chiar propria lui familie fusese nevoită să anunțe prin gazete că nu răspunde de datoriile lui; totuși el ducea mai departe o viață destrăbălată, luând bani pe camătă cu zece la sută pe lună, jucând nebunește prin tripouri și cheltuind sume fabuloase cu o franțuzoaică faimoasă. În orice caz, acum nu-și mai încăpea în piele, fiindcă cu o săptămână în urmă izbutise să câștige la cărți vreo douăsprezece mii de ruble într-o singură seară. Cu prințul avea relații destul de strânse: erau văzuți adesea împreună și chiar la aceeași masă de joc; totuși, prințul a tresărit atât de tare când a dat ochi cu el, încât am observat și eu, deși ședeam destul de departe. Era și firesc: băiatul ăsta se simțea pretutindeni ca acasă, vorbea tare, râdea zgomotos, spunea tot ce-i trecea prin cap, fără să se sfiască de nimeni, și, bineînțeles, nici n-ar fi putut bănui că prințul tremură de teamă ca nu cumva prietenii săi să-l facă de râs în fața unui oaspete atât de distins.

De cum intră pe ușă, încă înainte de a se așeza, începu să povestească despre isprăvile lui la joc din seara precedentă, fără să-i pese că întrerupe o discuție începută.

— Mi se pare că ai fost și dumneata acolo? se adresă el după câteva cuvinte oaspetelui important, confundându-l cu cineva din societatea lui, dar, când îl privi mai atent, exclamă: Ah, vă rog să mă iertați, v-am confundat cu unul dintre jucătorii de aseară!

— Alexei Vladimirovici Darzan, Ippolit Alexandrovici Nașciokin, se grăbi prințul să le facă cunoștință. Oricum, băiețandru' ăsta putea fi prezentat, că de, era dintr-o familie bună și cunoscută, pe noi însă nu ne recomandase, așa că ședeam mai departe, fiecare în colțul său. Eu nu voiam cu nici un preț să mă întorc spre ei; Stebelkov, însă, de cum îl zări pe tânăr, începu să se hlizească, încântat, la el și de bună seamă că se și pregătea să intre în vorbă. Situația începea să mă amuze.

— Anul trecut v-am văzut adesea la contesa Verighina.

— Îmi amintesc și eu de dumneavoastră, dar, mi se pare că atunci erați în uniformă, răspunse Nașciokin prietenos.

— Da, pe atunci eram militar, însă, datorită... Ah, Stebelkov, până și aici ai ajuns? Ce caută ăsta aici? Păi tocmai datorită dumnealui și celor de teapa lui nu mai port uniformă, arătă el spre Stebelkov, râzând în hohote.

Stebelkov izbucni de asemenea într-un râs vesel, crezând pesemne că i se făcuse un compliment. Prințul roși și se grăbi să-i pună o întrebare lui Nașciokin, în timp ce Darzan se apropie de Stebelkov, cu care începu să discute foarte aprins, dar în șoaptă.

— Dacă nu mă înșel, în străinătate ai fost în relații bune cu Katerina Nikolaevna Ahmakova. Îl întrebă deodată oaspetele pe prinț.

— Da, da, desigur.

— Mi se pare că o să auzim în curând noutăți despre ea, se spune că se mărită cu baronul Bioring.

— E adevărat! strigă Darzan.

— Dumneata... știi sigur? îl întrebă prințul pe Nașciokin foarte apăsător și vădit tulburat.

— Așa am auzit și pare-mi-se că toată lumea a început să vorbească despre asta. Totuși n-aș putea spune că știu sigur.

— O, nu încape îndoială! exclamă Darzan, apropiindu-se de ei. Mi-a spus-o chiar Dubasov ieri, și el întotdeauna află primul astfel de noutăți. Mă miră că prințul nu știe, el ar fi doar în măsură...

Nașciokin așteaptă să termine Darzan, apoi se adresează din nou prințului:

— De la un timp iese foarte rar în lume.

— În ultima lună tatăl ei a fost bolnav, spuse prințul destul de înțepat.

— Pe cât se pare, cucoana asta a avut destule aventuri, o trânti deodată Darzan.

Am tresărit, și ridicându-mi ochii de pe carte, i-am înfruntat cu un aer semeț:

— Am cîntea s-o cunosc personal pe Katerina Nikolaevna și de aceea socotesc de datoria mea să asigur pe oricine că toate aceste zvonuri scandaloase pe socoteala ei nu-s decât minciuni, calomnii infame, scornite de aceia care... i-au dat târcoale, dar n-au obținut nimic.

După ce mă rezezisem ca un prost, am tăcut brusc, continuând să rămân țeapăn, cu fața aprinsă și să-i privesc provocator. Ceilalți s-au întors și ei spre mine și, deodată, Stebelkov a început să chicotească; rânji chiar și Darzan, care părea să se fi dat bătut.

— Arkadi Makarovici Dolgoruki, mă prezintă prințul lui Darzan

— Ah, crede-mă, *prințe*, mi se adresează Darzan deschis și cordial, lucrurile astea nu pornesc de la mine și chiar dacă circulă anumite zvonuri, nu le-am răspândit eu.

— Nu m-am referit la dumneata! m-am grăbit eu să-i răspund, dar chiar în clipa aceea Stebelkov a izbucnit într-un râs cât se poate de necuviincios, numai fiindcă Darzan mă intitulase prinț, după cum m-am lămurit mai târziu. Numele meu blestemat mi-a jucat și de astă dată un reghi. Până în ziua de azi roșesc la gândul că atunci m-am sfiit, mai bine zis m-am rușinat să corectez eroarea și să declar sus și tare că nu-s prinț, ci pur și simplu Dolgoruki, ceea ce mi se întâmpla pentru prima oară. Darzan s-a uitat nedumerit, la mine și la Stebelkov, care tocmai râdea.

— Ah, dar cine era fata nostimă pe care am întâlnit-o la dumneata pe scară, blondina aceea vioaie? îl întrebă el deodată pe prinț.

— Zău că nu știu despre cine vorbești, răspunse acesta repede.

— Atunci cine să știe? pufni Darzan în râs.

— Știu eu... poate că era..., bâigui prințul încurcat.

— Nu "poate"... Era fără îndoială surioara dumnealui, Lizaveta Makarovna! exclamă Stebelkov, arătând spre mine. Doar am întâlnit-o și eu adineauri.

— Aha, da, într-adevăr, își aminti deodată prințul, de astă dată cu un aer cât se poate de serios. Trebuie să fi fost desigur Lizaveta Makarovna, o foarte bună prietenă de-a Annei Feodorovna Stolbeeva, în casa căreia și locuiesc. Pesemne că a venit azi s-o vadă pe Daria Onisimovna, o altă prietenă a Annei

Feodorovna, căreia la plecare i-a lăsat în grijă casa.

Nimic mai adevărat. Daria Onisimovna era mama bieteii Olea, despre care am mai vorbit și pe care Tatiana Pavlovna o aciuse în cele din urmă pe lângă Stolbeeva. Știam prea bine că Liza venea adesea pe la Stolbeeva, iar după plecarea ei, continua s-o viziteze din când în când pe biata Daria Onisimovna, pe care toată familia noastră o îndrăgise; dar în ziua aceea, după cele spuse de prinț pe tonul cel mai serios, de altfel, și lipsit de orice echivoc, și mai cu seamă după ieșirea stupidă a lui Stebelkov, ba poate și fiindcă adineauri fusesem luat drept prinț, mi s-au aprins obraji. Din fericire, chiar în clipa aceea Nașciokin s-a ridicat să plece, dându-i mâna lui Darzan. Îndată ce am rămas singuri, Stebelkov mi-a făcut cu ochiul spre Darzan, care stătea în prag cu spatele la noi. Eram atât de furios, încât l-am amenințat cu pumnul pe Stebelkov.

Numaidecât după aceea plecă și Darzan, înțelegându-se cu prințul să se întâlnească neapărat a doua zi la locul stabilit — într-un tripou, bineînțeles. Când ieși, îi strigă ceva lui Stebelkov și se înclină ușor înaintea mea. Nici nu apucase tine să iasă pe ușă, că Stebelkov sări de la locul lui și se proțăpi în mijlocul camerei, ridicând un deget:

— Coconașul ăsta a făcut săptămâna trecută o ispravă care le întrece pe toate: a dat o poliță și l-a iscălit în fals pe Averianov, chipurile ca girant. Polița circulă în forma aceasta, numai că este o escrocherie, un caz de pușcărie, că la mijloc sunt opt mii de ruble.

— Nu m-aș mira ca polița să fi ajuns la dumneata, i-am spus eu, privindu-l fioros.

— Eu, mă rog, am o întreprindere serioasă, o bancă, un "munte de pietate", eu nu-s cămătar să umblu cu polițe! Ai auzit de "*Mont-de-piété*" de la Paris? Știi ce înseamnă? O pomană, o adevărată binefacere pentru săraci! Un astfel de "*Mont-de-piété*" am și eu...

Prințul, care tocmai se întorsese, îi tăie vorba brutal și tăios:

— Ce mai cauți aici, de ce ai stat ca bătut în cuie?

— Ah! făcu Stebelkov, clipind des din ochi. Cum așa? Parcă era vorba?...

— Îndrăznești să mai întreb? strigă prințul, bătând din picior. Nici pomeneală. Ți-am spus odată!

— Bine, dacă o iei așa... fie! Numai că nu-i tocmai așa...

Se întoarse brusc și ieși cu capul plecat și cu spinarea încovoiată. Prințul strigă după el din prag:

— Află, domnul meu, că eu nu mă tem câtuși de puțin de dumneata!

Era foarte iritat; dădu să se așeze, dar, zărindu-mă, se răzgândi. Privirea lui parcă-mi spunea și mie: "Și tu ce mai aștepti?"

— Eu, dragul meu prinț, dădui să spun...

— Acum n-am timp, Arkadi Makarovici. Trebuie să plec numaidecât.

— O clipă, te rog, trebuie să-ți spun ceva foarte important, dar mai întâi, ia-ți cele trei sute de ruble înapoi.

— Ce înseamnă asta?

Se plimba prin cameră, dar, când m-a auzit, s-a oprit locului.

— Înseamnă că după tot ce s-a întâmplat... după ce ai spus despre

Versilov că e necinstit, și, în sfârșit, după toată purtarea dumitale de astăzi... ce mai încolo-încoace, nu-i pot primi cu nici un preț.

— Bine, dar de o lună tot *primești* mereu.

Se așează deodată pe un scaun. Eu stăteam în picioare lângă masă, cu o mână frunzăream cartea lui Bielinski, iar în cealaltă țineam pălăria.

— Pe atunci, ne legau alte sentimente... Și apoi, niciodată n-aș fi atins o anumită sumă... Mi-e lehamite de jocul ăsta... Pe scurt, nu-i primesc.

— Te doare pentru că n-ai fost luat în seamă, de aceea ești furios! În orice caz te-aș ruga să lași cartea asta în pace.

— Ce înseamnă că "n-am fost luat în seamă"? Ce-i drept, față de musafirii dumitale m-ai tratat aproape ca pe Stebelkov.

— Va să zică asta-i buba! spuse el, rânjind sarcastic. Unde mai pui că te-ai și fâstâcit când Darzan te-a luat drept prinț.

Începu să râdă răutăcios. Atunci am izbucnit:

— Nu înțeleg de ce faci atâta caz de titlul de prinț... Mie nu-mi trebuie, n-aș da nici două parale pe el...

— Las' că te cunosc eu! Ce caraghios ai fost când ai sărit să-i iei apărarea Ahmakovei! Lasă cartea în pace!

— Cum îți îngădui să vorbești așa cu mine? am strigat și eu.

— La-să cartea! urlă el deodată, furios, ridicându-se pe jumătate din fotoliu, de parcă ar fi vrut să se repeadă la mine.

— Te cam întreci cu măsura! am spus eu printre dinți și m-am îndreptat repede spre ușă. Dar cum am ajuns în camera cealaltă, l-am auzit strigându-mă din pragul biroului:

— Arkadi Makarovici, întoarce-te! Vino înapoi! Întoarce-te imediat!

Nu l-am ascultat și mi-am văzut de drum. El a alerga după mine, m-a ajuns din urmă, m-a prins de mână și m-a tras înapoi în birou. Nu m-am împotrivit.

— Ia-i! îmi spuse el palid de emoție, întinzându-mi cele trei sute de ruble pe care le azvârlisem pe masă. Ia-i numaidecât... Altfel între noi... Hai, nu te mai codi!

— Cum pot să-i primesc?

— Nici dacă-ți cer iertare nu vrei? Poftim, te rog să mă ierți!...

— Dragul meu, eu am ținut întotdeauna la dumneata, și dacă ții și dumneata la mine...

— Fără îndoială că țin; hai, ia banii...

L-am luat. Când m-am uitat la el, am văzut că-i tremurau buzele.

— Înțeleg prea bine dragul meu, că te-a scos din sărite ticălosul acela... i-am spus eu, tremurând și mai tare ca el, totuși nu-i primesc dragul meu, decât dacă ne îmbrățișăm ca altădată după ce ne certam...

— Ce rost au duioșiile astea?... bâigui prințul, zâmbind încurcat, totuși se aplecă și mă sărută.

Am tresărit, fiindcă în clipa când mă săruta, am citit pe fața lui o repulsie vădită.

— Ți-a adus cel puțin banii?

— Lasă, n-are importanță!

— Te-am întrebat, fiindcă mă îngrijorează situația dumată.
— Ei bine, mi i-a adus.
— Dragul meu prinț... noi am fost prieteni... și-apoi Versilov...
— Da, da, bine!
— Până la urmă, zău că nu știu dacă să primesc sau nu cele trei sute de ruble.
Tot le mai țineam în mână.
— Ia-le! Bagă-le în buzunar! stăruie el, zâmbindu-mi iar, de astă dată însă zâmbetul lui era foarte răutăcios.
Totuși am luat banii.

CAPITOLUL AL TREILEA

Luasem banii numai pentru că țineam la prinț. Dacă cineva ar pune cuvintele mele la îndoială, aș putea să-l asigur că, cel puțin în clipa când am primit banii, eram ferm convins că, dacă aș vrea, aș putea să fac rost de o sumă mult mai mare din altă parte. Așadar, nu-i promisem de nevoie, ci numai din delicatețe, ca să nu-l jignesc. Căci, din păcate, așa gândeam pe atunci! Și totuși, când am plecat de la el, simțeam parcă o piatră pe inimă. Mă durea că-l văzusem atât de schimbat față de mine în dimineața aceea; niciodată nu avusese o astfel de purtare, ca să nu mai vorbesc de atitudinea lui de-a dreptul dușmănoasă față de Versilov. Desigur că și Stebelkov trebuie să-l fi înfuriat grozav adineauri, dar totul a început încă înainte de venirea lui. Țin să repet că de câteva zile mi se păruse schimbat față de cum fusese la început, dar nu în așa hal — iată ce mă frământa îndeosebi.

Poate că l-a mai influențat și zvonul acela stupid în legătură cu baronul Bioring... Doar mă tulburase și pe mine, totuși... De fapt, pe atunci eram orbit de altceva, mai strălucitor, de aceea și treceam cu atâta ușurință peste multe, mă grăbeam să-mi întorc ochii de la tot ce era neplăcut, întunecat și să-mi îndrept spre strălucire...

Era pe la amiază, nu se făcuse nici ora unu. M-am suit în trăsură la Matvei al meu și de la prinț m-am dus direct — nici n-o să credeți la cine — la Stebelkov! Luasem această hotărâre, fiindcă mă uimise nu atât prin vizita lui la prinț (căruia îi făgăduise, de altfel, să vină), ci prin faptul că acolo, când îmi făcuse cu ochiul, după obiceiul lui prost, părea să aibă în vedere cu totul altceva decât m-aș fi așteptat; în seara din ajun promisem prin poștă o scrisorică de la el, destul de enigmatică, prin care mă ruga foarte mult să vin să-l văd chiar în ziua următoare, între unu și două, căci "e în măsură să-mi comunice niște noutăți senzaționale". Ceea ce mă uimise în timpul vizitei la prinț era tocmai faptul că nu făcuse nici cea mai mică aluzie la această scrisoare. Ce secrete puteau exista între mine și Stebelkov? Până și gândul acesta mi se părea caraghios, totuși, ținând seama de ceea ce se petrecuse, în timp ce mă îndreptam spre locuința lui, eram destul de tulburat.

E drept că mai fusesem pe la el o dată, cu vreo două săptămâni în urmă, ca să-i cer niște bani împrumut. Și cu toate că se arătase dispus să-mi

dea, am plecat fără să-i iau, nici eu nu prea știu de ce: poate fiindcă îmi bălmăjise ceva în doi peri, după obiceiul lui, și mă temusem să nu fie vorba de cine știe ce condiții suspecte; și, cum mă deprinsesem să-l iau de sus de câte ori îl întâlneam la prinț, i-am tăiat-o scurt, indignat la gândul că poate să-mi pună astfel de condiții, și am plecat țănoș, cu toate că a alergat după mine până la ușă. Și de data aceea am luat de la prinț banii de care aveam nevoie.

Locuia absolut singur și pe picior mare într-o casă cu patru camere foarte frumoase, elegant mobilate, ținea un valet, o bucătăreasă și o menajeră, de altfel, în vârstă. Am intrat la el, furios.

— Ascultă stimabile, am început eu de la ușă, mai întâi cum de-ai îndrăznit să-mi trimiți o scrisoare? Nu sunt dispus să fac corespondență cu dumneata. Și-apoi, de ce nu mi-ai spus ce aveai de spus adineauri, la prinț, ca să nu mai bat drumul până aici?

— Dar dumneata de ce ai tăcut chitic acolo? De ce nu m-ai întrebat? Îmi răspunse el, zâmbind până la urechi de satisfacție.

— Fiindcă nu eu aveam ceva să-ți spun, ci dumneata mie! am strigat eu, pierzându-mi cumpătul.

— Dacă-i așa, atunci de ce te-ai mai ostenit să vii până la mine? izbucni el, gata să sară în sus de bucurie. I-am întors pe loc spatele și am dat să plec, dar el m-a înșfăcat de umăr.

— Nu te supăra, am glumit. E vorba de o chestiune foarte importantă, ai să vezi.

M-am așezat, fiindcă, mărturisesc, eram foarte curios. Ședeam unul în fața celuilalt, pe cele două fotolii dinaintea unui birou mare. El îmi zâmbi șiret și dădu să ridice un deget după obiceiul său.

— Te rog, fără șiretlicuri și fără degete ridicate, dar mai ales fără alegorii. Treci direct la subiect, că de nu, plec numaidecât! am strigat eu, înfuriindu-mă iarăși.

— Ești cam... prea mândru! rosti el pe un ton de dojană, cu totul nepotrivit, aplecându-se spre mine și ridicând din sprâncene, de i se adânciră toate cutele de pe frunte.

— Așa și trebuie să se poarte omul cu dumneata.

— Dumneata... ai luat azi bani de la prinț, trei sute de ruble. Bani am și eu. Și ai mei te-ar costa mai puțin.

— De unde știi că am luat bani de la prinț? m-am mirat eu. Nu cumva ți-a spus chiar el?

— Ba da, chiar el mi-a spus; dar fii pe pace, mi-a spus-o numai în treacăt, fără să vrea, fiindcă venise vorba. Fapt e că știu. Oricum, era mai bine să nu-i fi luat. Am sau n-am dreptate?

— Bine, dar dumneata iei șapte piei de pe om! După câte am auzit, ceri niște dobânzi neîngăduite.

— Eu am *Mont-de-piété*, nu iau șapte piei. Bani nu dau decât prietenilor, ca să-i servesc. Ceilalți n-au ce căuta la *Mont-de-piété*...

Așa-zisul *Mont-de-piété* era o casă de împrumut pe amanet ca oricare, pe numele altuia, la o altă adresă, care îi aducea câștiguri mari.

— Și unde mai pui că prietenilor le dau sume importante.

— Dar de unde până unde ești dumneata chiar atât de prieten cu prințul?

— Află că sunt, deși... cam face pe nebunul. Dar cu mine nu-i merge.

— Se vede că-l ai la mână. Îți datorează mult?

— De... e dator vândut.

— O să-ți plătească. N-a primit moștenirea?!

— Moștenirea nu-i a lui; și-apoi n-are numai datorii bănești, mai are și de alt fel. Și chiar dacă ar fi a lui, moștenirea nu le-ar acoperi pe toate. Dumitale însă îți dau fără dobândă.

— Tot în calitate de "prieten"? Prin ce-am meritat aceasta onoare? I-am întrebat eu, râzând.

— Ai s-o meriți.

Se aplecă iar spre mine și dădu să ridice un deget.

— Stebelkov, dacă ridici degetul, să știi că plec.

— Ascultă... ar putea să se însoare cu Anna Andreevna! spuse el pe neașteptate, făcându-mi cu ochiul și zâmbind diabolic.

— Bagă de seamă, Stebelkov, te cam întreci cu măsura... cum îndrăznești să rostești numele Annei Andreevna?!

— Stai, nu te supăra.

— Abia mă mai stăpânesc, îmi calc pe inimă ca să te ascult, și o fac numai fiindcă văd prea bine că urzești ceva și vreau să aflu ce anume.... Dar ai grijă să nu-mi ies din sărite, Stebelkov!

— Nu te supăra și nu te ține atât de mândru cu mine. Lasă-ți o clipă mândria la o parte și ascultă-mă. Pe urmă n-ai decât să ți-o reiei. Cunoști situația Annei Andreevna, nu-i așa? Știi desigur și faptul că... prințul ar putea s-o ia de nevastă?...

— Am auzit firește, despre un asemenea proiect, știu tot; dar n-am vorbit niciodată cu prințul despre asta. După câte am aflat, ideea aceasta i s-a năzărit bătrânului prinț Sokolski, care nici acum nu-i tocmai teafăr; eu n-am vorbit însă niciodată de ea și n-am nici un amestec. După ce ți-am spus toate astea, numai ca să știi cum stai, îmi îngădui să te întreb și eu ceva: mai întâi, ce urmărești prin discuția noastră? Și apoi, e oare cu puțință ca prințul să discute cu *dumneata* astfel de lucruri?

— Nu le discută el, nici pomeneală de asta, el nici nu catadicsește măcar să asculte când aduc vorba despre ele. Adineauri a și strigat la mine.

— Cred și eu. Și pe bună dreptate.

— Moșul, adică prințul Sokolski, are să-i dea o zestre grasă Annei Andreevna, fiindcă a știut să i se vâre sub piele. Dacă ar lua-o, tânărul prinț Sokolski ar putea să-mi dea toți banii înapoi, și în afară de datoriile bănești ar fi în stare să le achite și pe celelalte. Sunt convins că are să le plătească pe toate! Acum însă, n-are cu ce.

— Bine, dar ce amestec am eu în toate astea, ce nevoie ai de mine?

— Cum să n-am? Mi-ai putea fi de mare folos, fiindcă îi cunoști pe toți, ești de-al lor și poți afla orice.

— Ei drăcie!... Ce să aflu?

— Bunăoară, dacă prințul vrea, dacă Anna Andreevna e și ea de acord, dacă nu s-a răzgândit bătrânul. Țin să aflu precis.

— Cum îndrăznești să-mi propui mie să fiu spionul dumitale, și încă pentru bani?! am sărit eu în sus de indignare.

— Stai puțin, nu te înfierbânta. Lasă mândria la o parte; încă cinci minute și am terminat.

Mă sili să mă așez iar. Era vădit că nici nu se sinchisește de izbucnirile mele; totuși, m-am hotărât să-l ascult până la capăt.

— Trebuie să aflu curând, cât mai curând, fiindcă... fiindcă în curând va fi poate prea târziu. Ai văzut cum a înghițit adineauri hapul, când a pomenit ofițerul despre zvonul că Ahmakova se mărită cu baronul?

Îmi dădeam seama că era înjositor să-l mai ascult, dar nu mai izbuteam să-mi înfrâng curiozitatea.

— Ascultă, om de nimic ce ești, l-am întrerupt eu tăios, dacă stau și te ascult și-ți îngădui să vorbești despre asemenea oameni, ba încă îți și răspund, să nu-ți închipui că o fac cumva fiindcă ți-aș recunoaște vreun drept. Vreau să văd numai ce potlogărie pui la cale... Întâi și-ntâi ce poate spera prințul de la Katerina Nikolaevna?

— Nimic, dar de înfuriat tot se înfurie.

— Nu-i adevărat.

— Ba se înfurie. Se vede că Ahmakova o fi zis "pas", așa că el n-a mai putut dubla miza. Acum nu i-a mai rămas decât Anna Andreevna. Sunt gata să-ți dau două mii de ruble... fără dobândă și fără poliță.

După această ofertă, se lăsă pe spate cu un aer important și își holbă ochii la mine.

— Văd că porți haine de la croitorul de lux de pe Bolșaiia Millionnaia, asta costă bani nu glumă, și crede-mă, e mai avantajos să iei de la mine decât de la el. Îți dau și mai mult de două mii.

— Dar pentru ce? De ce dracii ...

Am bătut cu piciorul în pământ. El s-a aplecat spre mine și mi-a spus insinuant:

— Pentru ca să nu-mi încurci socotelile.

— Eu oricum n-am de gând să mă amestec! am strigat.

— Sunt convins că știi să taci. Și asta-i bine.

— Nu am nevoie de aprobarea dumitale! Și eu aș dori din tot sufletul să se realizeze acest lucru, dar socotesc că n-am căderea să mă amestec, că ar fi o necuviință din partea mea.

— Chiar așa, o necuviință! Ei vezi, ei vezi?! exclamă el, ridicând un deget.

— Ce să văd?

— Că-i o necuviință... De! Începu el deodată să râdă, înțeleg, înțeleg prea bine că mai ales dumitale nu ți-ar șede bine, dar... cel puțin sper că n-ai să fii o piedică? și-mi făcu din nou cu ochiul, de astă dată mai nerușinat, mai batjocoritor și mai josnic ca oricând.

Era limpede că mă socotește capabil de o josnicie, că se bizuie chiar pe josnicia mea.... totuși nu-mi dădeam seama ce anume așteaptă de la mine.

— Păi și Anna Andreevna e sora dumitale, mă rog, rosti el cu tâlc.

— Cum îndrăznești să vorbești despre asta? În general, nu-ți permit să pomenști de Anna Andreevna.

— Lasă mândria și mai ține-ți firea un minut! Ascultă, când o pune mâna pe bani, prințul va avea grijă de toți, spuse Stebelkov apăsător, de toți, mă înțelegeți? De *toți*.

— Nu cumva îți închipui că am să primesc bani de la el?

— Dar azi cum primești?

— Iau dintr-ai mei.

— Dintr-ai dumitale? Cum așa?

— Din banii lui Versilov, doar prințul îi datorează douăzeci de mii.

— Lui Versilov îi datorează, nu dumitale.

— Versilov e tatăl meu.

— Nu, dumneata te numești Dolgoruki, nu Versilov.

— N-are nici o importanță! Într-adevăr, pe atunci așa judecam! În sinea mea știam că are importanță, doar nu eram atât de prost, totuși așa judecam, și tot din "delicatețe". Ajunge! am strigat eu. Nu pricep ce vrei de la mine. Cum ai îndrăznit să mă chemi pentru asemenea fleacuri?

— Într-adevăr nu înțelegeți? Nu cumva te prefaci? spuse Stebelkov rar și apăsător, zâmbind neîncrezător și privindu-mă cu stăruință.

— Zău că nu pricep nimic!

— Îți repet că el poate face un rost tuturor, auzi, *tuturor*. Cu condiția să nu-l împiedici și să nu-l influențezi...

— Pesemne că ai înnebunit?! Ce-i tot dai zor într-una cu "toți"? Poate vrei să spui că o să-l căpătuiască și pe Versilov?

— De ce te gândești numai la dumneata și la Versilov?... Trebuie să mai ții seama și de alții. Doar și Anna Andreevna ți-e soră, ca și Lizaveta Makarovna!

M-am holbat, nedumerit, la el. Deodată, am surprins în privirea lui mârșavă o licărire de milă față de mine:

— Dacă nu înțelegeți, cu atât mai bine! Sunt foarte bucuros, sunt încântat că nu înțelegeți! E foarte lăudabil din partea dumitale... dacă într-adevăr nu înțelegeți.

Mi-am ieșit cu totul din sărite:

— Dracu să te ia cu palavrele dumitale, descreieratule! i-am strigat, luându-mi pălăria.

— Astea nu-s palavre! Ei, primești? Nu te grăbi să pleci, că tot ai să te întorci.

— Te înșeli! I-am repezit eu și am ieșit pe ușă.

— Ba ai să te întorci, și atunci... atunci o să vorbim altfel. O să discutăm, pe legea mea. Două mii, ține minte!

Eram atât de scârbit și de tulburat de mârșăvia acestui individ, încât am scuipat de câteva ori și m-am silit să nu mă mai gândesc la el. Ideea că prințul a putut vorbi cu el despre mine și despre banii pe care mi-i dăduse mă împungea ca un ac în inimă. "Azi am să câștig la cărți și am să i-i dau imediat", mi-am zis eu, ca și cum ar fi fost vorba de ceva sigur.

Oricât de încâlcit ar fi gândit și s-ar fi exprimat Stebelkov, mie îmi apărea limpede că este un ticălos sadea și mai ales că nu se poate să nu fi pus la cale vreo potlogărie. Numai că pe atunci n-aveam răgazul să cercetez asemenea potlogării și de aci mi se și trăgea orbul găinilor. M-am uitat, neliniștit, la ceas, dar nu se făcuse nici ora două, așadar, aveam timp să mai fac o vizită, altfel, de tulburat ce eram, mi-aș fi pierdut mințile până la ora trei. Am pornit deci la sora mea Anna Andreevna Versilova. Mă împrietenisem cu ea la bătrânul meu prinț, și anume în timpul bolii acestuia. Acum mă și mustra cugetul că de trei, patru zile nu mai fusesem pe la el. Noroc că în ultima vreme prințul căpătase o deosebită slăbiciune pentru Anna Andreevna, despre care-mi vorbise ca despre îngerul lui păzitor. Era adevărat că planul de a o mărita cu prințul Serghei Petrovici pornise din capul bătrânului, care mi-l și împărtășise de câteva ori, bineînțeles în taină. La rândul meu i l-am dezvăluit lui Versilov deoarece observasem de mult că, spre deosebire de alte chestiuni importante care-l lăsau atât de rece, față de întâlnirile mele cu Anna Andreevna și de tot ce o privea manifesta întotdeauna un interes deosebit. Cu acest prilej, Versilov a mormăit că Anna Andreevna e destul de deșteaptă ca să se poată lipsi de sfaturile altora într-o problemă atât de delicată. Stebelkov avea fără îndoială dreptate când susținea că bătrânul o va înzestra, dar cu ce drept spera să tragă el foloase de aici? Când plecase de la prințul Serghei, acesta îi strigase că nu se teme câtuși de puțin de el, ceea ce mă făcea să bănuiesc că în birou Stebelkov îi vorbise despre Anna Andreevna; și mie mi-ar fi sărit țandăra să fi fost în locul lui.

De la un timp începusem să mă duc destul de des la Anna Andreevna. Dar de fiecare dată se întâmpla un lucru ciudat: deși ea mă poftea întotdeauna, stabilind și ora când să vin, când intram pe ușă, cu toate că eram așteptat, se prefăcea negreșit că e surprinsă și tulburată de vizita mea; observasem de la început această ciudățenie, totuși mă simțeam din ce în ce mai legat de ea. Locuia la bunica ei, Fanariotova, care o crescuse și o întreținea {Versilov nu le dădea nici un ban), dar situația ei în casă era cu totul alta decât a fetelor sărace ținute de milă de către o boieroaică bogată, așa cum descrie bunăoară Pușkin în *Dama de pică* relațiile dintre bătrâna contesă și nepoata ei Liza. Anna Andreevna trăia ea însăși ca o contesă. Deși locuia în aceeași casă și la același etaj cu familia Fanariotov, ocupa un apartament complet separat, compus din două camere, așa încât, de câte ori mă duceam pe la ea, nu întâlneam nici un alt membru al familiei. Era liberă să primească pe cine voia și să-și petreacă timpul după bunul ei plac. E drept că împlinise douăzeci și doi de ani. În ultimul an, încetase aproape să mai iasă în lume, deși Fanariotova nu era zgârcită și nu precupețea nimic pentru nepoata ei, pe care o iubea nespus de mult, după câte am auzit. Ceea ce-mi plăcea mie la Anna Andreevna era tocmai că se îmbrăca foarte modest și niciodată nu trândăvea, întotdeauna o găseai citind sau lucrând. Avea o înfățișare foarte sobră, aproape de călugăriță, care mă încânta. Era tăcută din fire, dar când vorbea, spunea lucruri gândite și mai ales știa să asculte, ceea ce eu n-am știut niciodată. Când îi spuneam că, deși n-are nici o trăsă-

tură comună cu Versilov, totuși aduce grozav cu el, roșea totdeauna ușor. De altfel, roșea des și brusc, dar numai foarte ușor — particularitate care mă fermeca. Față de ea nu-mi îngăduiam niciodată să-l numesc pe Versilov altfel decât Andrei Petrovici, pentru că așa mi se părea firesc. Îmi dădeam prea bine seama că, în general, familia Fanariotov trebuie să se rușineze de Versilov; ajunsesem la această concluzie judecând numai după Anna Andreevna, deși nici măcar nu știu dacă "se rușinau" în adevăratul înțeles al cuvântului sau se simțeau numai stingheriți. Uneori vorbeam cu ea și despre prințul Serghei Petrovici și aveam impresia că mă ascultă cu mare atenție și cu deosebit interes, dar de fiecare dată eu eram acela care aduceam vorba despre prinț, ea nu încercase niciodată să mă descoasă. Despre o eventuală căsătorie a lor n-am îndrăznit să-i pomenesc, deși mă simțeam adesea ispitit s-o fac, fiindcă și mie mi-ar fi plăcut într-o oarecare măsură să se realizeze acest plan. Când intram la ea, îmi pierdea ca prin farmec curajul de a vorbi despre o mulțime de lucruri, și totuși mă simțeam grozav de bine acolo. Mă mai încânta și faptul că era foarte cultă, citea mult, cu mult mai mult decât mine, și chiar cărți serioase.

Prima oară mă poftise ea însăși. De pe atunci îmi dădeam seama că uneori trăgea poate nădejde să afle câte ceva de la mine. O, pe vremea aceea, oricine putea să afle orice de la mine! "N-are a face, îmi ziceam eu, dar nu numai pentru asta mă pofteste la ea"; într-un cuvânt, eram chiar mulțumit că-i pot fi de folos și... când eram împreună, aveam întotdeauna impresia că stau cu sora mea, deși nu pomenisem niciodată, printr-un cuvânt sau măcar printr-o aluzie, că suntem rude, ca și cum nici n-am fi știut acest lucru. Ea se purta în așa fel, încât mi se părea cu neputință să aduc vorba despre legăturile dintre noi, și mărturisesc, când o priveam, îmi trecea uneori prin minte un gând absurd: poate că nici nu știe că suntem frați.

În ziua aceea am găsit-o la ea pe Liza, ceea ce m-a mirat grozav. Știam prea bine că ele se întâlneau și înainte, se cunoscuseră cu prilejul "copilașului". Despre acest capriciu al Annei Andreevna, atât de mândră și de pudică, de a vedea copilul, și despre întâlnirea mea cu Liza, voi povesti poate mai târziu, dacă va fi locul. Totuși nu m-aș fi așteptat ca Anna Andreevna s-o poftească vreodată pe Liza la ea. De aceea am și rămas atât de plăcut surprins văzând-o acolo, deși, firește, m-am ferit s-o arăt. Am salutat-o ca de obicei pe Anna Andreevna, i-am strâns cu căldură mâna Lizei și m-am așezat lângă ea. Amândouă erau preocupate de o problemă foarte serioasă. Pe masă și pe genunchii lor era întinsă o costisitoare rochie de seară de-a Annei Andreevna, care se învechise, mai precis fusese purtată de trei ori, și pe care ar fi dorit s-o prefacă. Cum Liza avea mult gust și era mare "meșteră" în lucruri de-astea, se întruniseră într-un fel de consiliu solemn, și acum dezbăteau această problemă cu o gravitate de "femei savante". Mi-am adus aminte de impresiile lui Versilov din copilărie și am izbucnit în râs; oricum, eram într-o dispoziție excelentă.

— Văd că azi ești foarte vesel și îmi face plăcere, rosti Anna Andreevna serios și răspicat.

Avea un glas grav și sonor de contralto, dar, de obicei, și-l tempera,

vorbind încet, calm, cu un zâmbet aproape imperceptibil pe fața ei palidă, plecându-și ușor genele lungi.

— Întreab-o pe Liza ce plăcere e să stai cu mine când nu sunt vesel, i-am răspuns eu voios.

— Poate că Anna Andreevna a și avut prilejul să constate singură, mă zădări Liza cu un zâmbet poznaș.

Draga de ea! De-aș fi știut ce se petrecea atunci în sufletul ei!

— Ce mai faci? mă întrebă Anna Andreevna. (Trebuie să spun că ea însăși mă rugase să vin în ziua aceea la ea.)

— Stau și mă întreb: de ce oare îmi place mai mult să te găsesc citind decât lucrând? Zău că nu te prinde de loc lucrul de mână! În privința asta semăn cu Andrei Petrovici.

— Tot nu te-ai hotărât încă să intri la universitate?

— Îți sunt foarte recunoscător că n-ai uitat discuțiile noastre; înseamnă că te gândești câteodată la mine. Dar... cu privire la universitate încă n-am luat o hotărâre. Apoi, mai am și alte planuri.

— Mai bine zis are un secret, preciza Liza.

— Lasă glumele, Liza. Un om inteligent îmi spunea de curând că toată mișcarea noastră progresistă din ultimii douăzeci de ani a dovedit în primul rând că suntem de o incultură crasă. Desigur că această situație se datorește în bună măsură și universităților noastre.

— Asta trebuie s-o fi spus tata; ai luat adesea obiceiul să repeți ideile lui, constată Liza.

— Vorbești, Liza, de parcă nu mă crezi în stare să gândesc cu capul meu.

— În ziua de astăzi nu strică să ascuți părerile oamenilor inteligenți și să le reții, încercă Anna Andreevna să-mi ia apărarea.

— Ai dreptate, Anna Andreevna, am încuviințat eu cu însuflețire. Acela care nu se gândește la momentul prin care trece astăzi Rusia nu este un adevărat cetățean! Eu privesc Rusia dintr-un punct de vedere care poate să pară ciudat. Noi am supraviețuit invaziei tătarilor și robiei de două secole care i-a urmat, fiindcă ne-am deprins probabil cu amândouă. Acum am căpătat libertatea; vom ști oare să-i facem față? Vom fi în stare să ne deprindem tot așa de ușor cu ea? Iată întrebarea!

Liza aruncă o privire Annei Andreevna, care-și plecă numaidecât ochii, prefăcându-se că ar căuta ceva; am văzut că Liza se stăpânește cu greu și când privirile noastre s-au întâlnit, fără să vrem, a pufnit în râs, ceea ce m-a înfuriat.

— Ești nesuferită, Liza!

— Iartă-mă! îmi spuse ea aproape cu tristețe, încetând brusc să râdă. Dumnezeu știe ce se petrece în capul meu...

Glasul îi tremura de parcă era gata să izbucnească în plâns. M-am rușinat grozav, i-am luat mâna și i-am sărutat-o din toată inima.

— Ai un suflet foarte bun, zise Anna Andreevna cu blândețe, în timp ce sărutam mâna Lizei.

— Ceea ce mă bucură mai mult decât orice, Liza, e că te văd, în sfârșit, râzând, i-am spus eu. Poate n-ai să crezi, Anna Andreevna, dar în ultimele

zile, de câte ori am întâlnit-o, mă întâmpina cu o privire ciudat de neliniștită, de parcă m-ar fi întrebat: "N-ai aflat vreo veste rea? Totul e-n regulă?" Zău că nu știu ce se petrece cu ea...

Anna Andreevna o privi lung și pătrunzător. Liza lăsă ochii în jos. De altfel, îmi dădeam acum seama că ele se cunosc cu mult mai bine, mai de aproape decât aș fi putut bănuî când am intrat, și gândul acesta mă bucură.

— Ai spus adineauri că am un suflet bun; nici nu-ți închipui cât de mult mă schimb în bine la dumneata și cât de bine mă simt aici, Anna Andreevna, i-am mărturisit eu cu căldură.

— Mă bucur că-mi spui asta tocmai acum, îmi răspunse ea cu tâlc.

Recunosc că ea nu-mi pomenise niciodată de viața mea destrăbălată, despre vâltoarea în care mă lăsasem târât, deși știam că aflase despre toate, și nu numai atât: căuta să se și informeze discret, de câte ori avea prilejul. Așadar, abia acum îmi făcea pentru prima oară o aluzie și de aceea am îndrăgit-o și mai tare.

— Cum îi mai merge bolnavului nostru? am întrebat-o.

— O, cu mult mai bine, a și început să iasă din casă, ieri și azi s-a plimbat cu trăsura. Va să zică, nici azi n-ai trecut pe la el. De-ai ști cu câtă nerăbdare te așteaptă!

— Mă simt vinovat față de el, deși nu cred să-mi ducă prea mult dorul, de vreme ce dumneata te duci atât de des să-l vezi. E un trădător. Acum toată dragostea lui se îndreaptă spre dumneata, pe mine m-a și uitat.

Ea se încruntă, probabil fiindcă gluma mea i se părise trivială.

— Am fost azi dimineață la prințul Serghei Petrovici. am mormăit eu, și acolo... Fiindcă veni vorba, Liza, tu ai trecut adineauri pe la Daria Onisimovna?

— Da, am fost la ea, îmi răspunse ea scurt fără să ridice ochii. Parcă știam că te duci în fiecare zi la prinț, de când e bolnav? mă întrebă ea deodată, poate numai ca să zică ceva.

— De dus mă duc eu, numai că nu ajung la el, am spus eu, zâmbind cu subînțeles. Cum intru în casă, o iau la stânga.

— Până și bătrânul prinț a observat cât de des te duci pe la Katerina Nikolaevna. Mi-a spus-o chiar aseară râzând, zise Anna Andreevna.

— De ce a râs? Ce-i de râs aici?

— A glumit. Îl cunoști idoar. Dimpotrivă, a susținut că o femeie tânără și atât de frumoasă nu poate stârni decât indignare și mânie în sufletul unui tânăr de vârsta dumitale, adăugă Anna Andreevna, izbucnind în râs.

— Ia te uită... să știi că a brodit-o foarte bine! am strigat eu. Dar tare mi-e teamă că astea-s cuvintele dumitale, nu ale lui.

— De ce? Află că te înșeli.

— Dar ce te faci dacă frumoasa doamnă îl va lua în seamă pe acest tânăr, cu toate că nu-i nimic de capul lui, că stă îmbufnat într-un colț, tocmai fiindcă se știe atât de "mic" și într-o bună zi îl va prefera mulțimii de admiratori care o înconjoară? am întrebat eu pe neașteptate cu obraznicie și sfidare, deși îmi zvâcnea inima.

— Atunci ai să te pierzi cu totul în fața ei, zise Liza, râzând.

— Eu să mă pierd?! am exclamat. Da de unde! Sunt convins că n-am să mă pierd. Dacă o femeie va încerca să mă înfrunte, o voi sili să mă urmeze. Cine îmi stă în cale o pățește cu mine...

Mult mai târziu, aducându-și aminte despre această scenă, Liza mi-a spus în treacăt că am rostit ultimele cuvinte cu un aer foarte ciudat, grav și parcă preocupat, dar în același timp "atât de caraghios", încât era cu neputință să "nu-ți stârnească râsul"; chiar așa trebuie să fi fost, căci Anna Andreevna a izbucnit iar în râs.

— Râzi, râzi de mine! am exclamat eu încântat, fiindcă toată această discuție și tonul ei îmi plăceau grozav. Dar dumitale nu ți-o iau în nume de rău, dimpotrivă, îmi face plăcere. Ce frumos râzi, Anna Andreevna! Am băgat de seamă că stai tăcută și serioasă și deodată izbucnești în râs, cu totul pe neașteptate, nimeni n-ar fi putut bănuși cu o clipă înainte că îți vine a râde. Am cunoscut la Moscova o doamnă pe care îmi plăcea s-o privesc de departe: era aproape la fel de frumoasă ca dumneata, dar nu știa să râdă tot atât de frumos; când râdea, fața ei, atrăgătoare ca a dumitale, își pierdea tot farmecul. Dumneata însă devii și mai încântătoare... datorită tocmai acestui contrast... De mult voiam să ți-o mărturisesc.

Când am spus că doamna aceea "era la fel de frumoasă" ca ea, am recurs la un vicleșug: m-am prefăcut că vorbele mi-au scăpat fără să vreau, fiindcă știam prea bine că un compliment care "îți scapă fără să vrei", e mai prețuit decât unul oricât de dibaci ticluit. Și cu toate că Anna Andreevna a roșit, eram convins că-i făcuse plăcere. Unde mai pui că nici nu cunoscusem vreodată la Moscova vreo astfel de doamnă și că scornisem totul anume ca s-o laud pe Anna Andreevna și să-i fac o plăcere.

— S-ar putea crede că într-adevăr în ultimul timp te găsești sub influența unei femei frumoase, glumi ea cu un zâmbet fermecător.

Parcă pluteam de fericire... Mă simțeam chiar ispășit să le dezvălui ceva... dar m-am stăpânit.

— Și când te gândești cât de puțin a trecut de când vorbeai cu atâta dușmănie despre Katerina Nikolaevna.

— Dacă am vorbit urât despre ea, m-am repezit eu cu înflăcărare, asta se datorește numai calomniei infame despre faptul că ea l-ar dușmăni pe Andrei Petrovici. Calomnia aceasta era un tăiș îndreptat și împotriva lui, care cică ar fi iubit-o, ar fi cerut-o în căsătorie și așa mai departe — tot felul de năzbâtii. Pe socoteala ei s-au mai răspândit și alte scorneli, tot atât de monstruoase, bunăoară că ea, încă de pe vremea când îi trăia soțul, i-ar fi făgăduit, chipurile, prințului Serghei Petrovici să se mărite cu el după ce va rămâne văduvă și că pe urmă cică nu s-a ținut de cuvânt. Dar eu știu de la oameni demni de încredere că nici vorbă nu putea fi de asta, că totul n-a fost decât o glumă. O dată, pe când se găseau în străinătate, într-un moment de veselie, ea a glumit într-adevăr, spunându-i prințului o vorbă în doi peri: "poate odată și odată"; dar cine ia în serios un cuvânt aruncat într-o doară? Eu știu prea bine că prințul, în ceea ce-l privește, nu-i poate cere să țină o asemenea făgăduială și nici n-are de gând s-o facă, am adăugat eu, dându-mi seama că mă cam luase gura pe dinainte. După cum se pare,

prințul are cu totul alte intenții, am insinuat eu cu șiretenie. Azi dimineață, l-am auzit pe Nașciokin spunându-i că pesemne Katerina Nikolaevna se căsătorește cu baronul Bioring și vă asigur că a primit această veste cu toată seninătatea — credeți-mă.

— Nașciokin a fost la el? Întrebă deodată Anna Andreevna pe un ton grav și oarecum mirat.

— Da, firește; pare un domn foarte simandicos.

— Și Nașciokin i-a vorbit despre căsătoria ei cu Bioring? Întrebă Anna Andreevna cu un interes vădit.

— Nu despre căsătorie, ci despre zvonul care circulă despre o eventuală căsătorie între ei; a spus că așa se vorbește în societate; eu unul sunt sigur că nu-s decât palavre.

Anna Andreevna căzu pe gânduri și își văzu mai departe cu râvnă de lucru.

— Eu țin foarte mult la prințul Serghei Petrovici, am declarat eu pe neașteptate, cu avânt. Fără îndoială că are și cusururi, după cum ți-am mai spus, unele idei fixe, dar până și cusururile lui dovedesc noblețe sufletească, nu-i așa? Azi, bunăoară, era cât pe aci să ne certăm din pricina unei asemenea idei: el e convins că pentru a avea dreptul să vorbești despre cinste, trebuie să fii tu însuși un om cinstit, că altfel ceea ce spui e minciună. Dumitale ți se pare logică o astfel de afirmație? Și totuși ea dovedește înalta lui concepție despre cinste, despre datorie, despre dreptate. Nu-i așa?... Ah, Doamne, cât o fi ceasul? am strigat eu deodată, când am dat cu ochii de pendula de pe cămin.

— Trei fără zece, spuse ea liniștit, aruncând o privire spre ceas.

Tot timpul cât vorbisem despre prinț mă ascultase cu ochii plecați și cu un zâmbet șiret și totodată încântător; doar își dădea seama cu ce scop îl laudam atâta. Liza mă ascultase și ea aplecată peste lucru, dar de mult nu se mai amestecase în discuție. Am sărit ca ars.

— Trebuia să te duci undeva și ai întârziat?

— Da... nu... de fapt, era cât pe aci să întârzii. Am plecat. Dar înainte vreau să-ți mai spun ceva, Anna Andreevna, fiindcă azi nu mă pot opri să nu-ți fac anumite mărturisiri! Trebuie să-ți destăinui că nu o dată te-am binecuvântat pentru bunătatea și delicatețea cu care m-ai poftit să vin pe la dumneata... Faptul că te-am cunoscut a avut o influență covârșitoare asupra mea. În preajma dumitale parcă mi se purifică sufletul și de fiecare dată plec de aici mai bun decât sunt de obicei. Crede-mă că așa este. Când suntem împreună nu numai că nu pot vorbi despre lucruri urâte, dar nu sunt capabil nici de un gând urât. Toate lucrurile rele și urâte dispar în prezența dumitale, și chiar dacă vreodată îmi trece vreunul prin cap, mă rușinez numaidecât de el și în sinea mea roșesc și am remușcări. Țin să mai știi că m-a bucurat nespun că am întâlnit-o azi pe soră-mea aici. În purtarea dumitale văd atâta noblețe sufletească... atâta prietenie, într-un cuvânt te porți atât de frățeste, dacă-mi îngădui să sparg gheața dintre noi, încât eu...

În timp ce vorbeam, ea s-a ridicat de pe scaun, îmbujorindu-se din ce în ce mai tare la față; deodată păru să se sperie, pesemne fiindcă depășisem

anumite limite pe care ar fi trebuit să le respect, și mă întrerupse brusc:

— Te rog să mă crezi că prețuiesc din toată inima sentimentele dumitale... Le ghicisem și fără să mi le spui... și încă de mult...

Se opri tulburată și îmi strânse mâna. Deodată, Liza mă trase pe furiș de mânecă. Mi-am luat rămas bun și am plecat, dar Liza a fugit după mine și m-a ajuns în camera de alături.

— De ce m-ai tras de mânecă, Liza? am întrebat-o.

— E rea, vicleană, și nu merită... Te momește încoace ca te tragă de limbă, îmi șopti ea repede, tremurând de ciudă. Fața ei nu avusese niciodată o expresie atât de răutăcioasă.

— Liza, ce ți s-a năzărit? Cum poți vorbi așa despre o ființă atât de încântătoare?

— Bine, atunci eu sunt o ticăloasă!

— Ce-i cu tine?

— Sunt o nemernică. Poate că într-adevăr ea este o ființă încântătoare, iar eu o ticăloasă. Acum ajunge, lasă astea! Ascultă: mama ar vrea să te roage ceva, "dar nu îndrăznește să ți-o spună", după cum mi-a mărturisit chiar ea. Dragul meu Arkadi, nu mai juca cărți! Te implor, scumpul meu... Și mama de asemenea...

— Știu Liza că așa ar trebui, dar... știu că dau dovadă de o slăbiciune dezgustătoare... totuși... nu fi îngrijorată, astea-s fleacuri! Vezi tu, m-am înglodat în datorii ca un prost și vreau să câștig numai ca să mi le pot plăti. Sper că voi izbuti, fiindcă dacă am jucat până acum nesăbuit, la întâmplare, ca un descreierat, de acum înainte am să tremur pentru fiecare rublă... Dacă n-am să câștig, să nu-mi spui pe nume! Crede-mă, nu este o pasiune puternică, nu-i nimic serios, e doar o toană trecătoare! Am destulă voință ca să mă pot opri când vreau. Cum îmi plătesc datoriile, am să mă întorc definitiv la voi, spune-i și mamei că n-am să vă mai părăsesc o clipă.

— Când te gândești cât de scump te-au costat cele trei sute de ruble de azi!

— Tu de unde știi? am tresărit eu.

— Daria Onisimovna a auzit tot...

Dar în clipa aceea Liza m-a împins brusc după o draperie și amândoi ne-am trezit într-un fel de "marchiză", adică într-o mică încăpere semicirculară, cu geamuri de jur împrejur. Nici n-am apucat să mă dezmeticesc, când, deodată, am auzit un glas cunoscut, zornăit de pîteni și niște pași pe care i-am identificat numaidecât.

— Prințul Serioja! am șoptit.

— El e, îmi răspunse ea tot în șoaptă.

— De ce te-ai speriat atât de tare?

— Așa, nu vreau cu nici un preț să mă găsesc aici...

— *Tiens!* Nu cumva îți dă târcoale? am întrebat-o, zâmbind ironic. Dacă-i așa, îl învăț eu minte! Unde te duci?

— Hai să plecăm. Vin cu tine.

— Cum, fără să-ți iei rămas bun de la ea?

— Ba mi-am luat. Haina mea e în vestibul.

Am plecat împreună. Pe scară mi-a fulgerat deodată ceva prin minte:

— Știi, Liza, mi se pare că a venit s-o ceară în căsătorie!

— Da de unde... Nici prin gând nu-i trece... rosti ea rar și apăsător, fără să ridice glasul.

— Vezi tu Liza, cu toate că m-am certat azi cu el, de ce ți-aș ascunde-o, de vreme ce tot ai aflat, zău că-l iubesc sincer și-i doresc din toată inima s-o ia de nevastă. De altfel, ne-am împăcat numaidecât. Când omul e fericit devine foarte bun și îngăduitor... Știi, e capabil de multe sentimente frumoase... și de omenie... Chiar dacă deocamdată nu sunt prea evidente, sunt sigur că, dacă ar încăpea pe mâna unei fete energice și inteligente ca Versilova, ar deveni un om minunat și ar fi fericit. Din păcate, mă grăbesc... dacă ai veni cu mine în sanie o bucată de drum ți-aș mai povesti multe...

— Nu, du-te singur. N-avem același drum. Vii să iei azi masa la noi?

— Vin, vin sigur, doar ți-am făgăduit. Ascultă, Liza: o lichea, pe scurt un individ cât se poate de dezgustător, anume Stebelkov, dacă ai auzit de el, exercită o presiune îngrozitoare asupra lui din pricina unor polițe... Pe scurt, îl are la mână și-l strânge cu ușa, așa că e silit să primească soluția înjositoare pe care i-o impune și s-o ceară pe Anna Andreevna de nevastă. Altă ieșire nici nu are. Cred că ar trebui s-o punem și pe ea la curent cu situația, deși ar fi o prostie, fiindcă această căsătorie ar rezolva totul. Dar tu ce zici, ea are să primească ori nu?

— La revedere, mă grăbesc, îmi tăie Liza vorba, și în privirea pe care mi-o aruncă în treacăt am deslușit atâta ură, încât am strigat îngrozit:

— Liza, ce ai, draga mea?

— Cu tine n-am nimic. Doar atâta te rog, să nu mai joci...

— Ah, vorbești de cărți? Bine, n-am să mai joc.

— Adineauri ai spus "când omul e fericit", așadar ești foarte fericit?

— Foarte fericit, Liza. Grozav de fericit! Doamne, s-a făcut ora trei, ba a și trecut... La revedere, Lizocika, scumpa mea. Spune și tu, pot lăsa o femeie să mă aștepte? Ar fi de neiertat!

— Așadar, ai o întâlnire? spuse Liza, străduindu-se să zâmbească, dar buzele îi erau palide și tremurau.

— Lasă-mă să-ți sărut mânuța, are să-mi aducă noroc.

— Nu, mâna mea nu poate să-ți aducă noroc! Dimpotrivă!

Se depărta repede. Nu atât cuvintele ei m-au îngrozit, cât seriozitatea și convingerea cu care le-a strigat. M-am grăbit să mă urc în sanie. Da, da tocmai din pricina acestei "fericiri" eram pe atunci orb ca o cârțiță și în afară de mine nu vedeam și nu înțelegeam nimic.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Parcă nici nu mai am curajul să povestesc. Toate astea s-au petrecut demult, dar și azi mai sunt pentru mine un coșmar. Cum de-a putut o astfel de femeie să dea întâlnire unui băiețandru odios, cum eram eu pe atunci! Iată întrebarea care se pune în primul rând. După ce m-am despărțit de Liza,

m-am repezit acolo, în goana cailor, iar inima îmi bătea să se spargă, de mă întrebam singur dacă n-am înnebunit: ideea unei întâlniri fixate de ea mi se părea o aberație atât de izbitoare, încât era cu neputință să o crezi adevărată. Și cu toate astea eu nu mă îndoiam câtuși de puțin. Dimpotrivă, cu cât un lucru era mai de necrezut, îl credeam mai realizabil.

Mă neliniștea faptul că trecuse de ora trei: "Dacă mi-a dat întâlnire, cum pot să întârzii?" mă gândeam eu. Îmi treceau prin minte tot felul de întrebări stupide: "Cum e mai bine să mă arăt îndrăzneț sau timid?" Dar erau numai gânduri fugare, fiindcă inima mi-era stăpânită de un sentiment mult mai puternic, deși nu l-aș putea defini. În ajun, îmi spusese: "Mâine la ora trei voi fi la Tatiana Pavlovna", atâta tot. Bine, dar mai întâi, când mă duceam la ea, mă primea întotdeauna între patru ochi, așa că îmi putea spune tot ce credea de cuviință și nu era nevoie să se ostenească până la Tatiana Pavlovna; așadar, ce-o determinase să-mi fixeze o întâlnire în altă parte? Apoi se mai puneau întrebări: Tatiana Pavlovna va fi acasă sau nu? Dacă e vorba de o întâlnire, înseamnă că nu va fi acasă. Dar cum putea s-o facă să plece, fără să-i explice totul dinainte? Va să zică, și Tatiana Pavlovna cunoaște secretul. Gândul acesta mi se părea nebunesc și cam indecent, aproape trivial. Dar, la urma urmei, poate că pur și simplu i se năzărise să se ducă la Tatiana Pavlovna și-mi comunicase această intenție fără gând ascuns, iar eu îmi închipuiam cine știe ce. Și-apoi, mi-o spusese doar în treacăt, într-o doară, cu un ton firesc și încă după o vizită foarte plicticoasă de a mea, căci în ajun, cât timp stătusem la ea, fusesem destul de buimac. Am stat ca un nătâng, abia îngăimând câte o vorbă și neștiind ce să-i spun, ceea ce mă înfuria și mă făcea și mai timid; ea se pregătea să se ducă undeva, după cum a reieșit mai târziu, și s-a bucurat desigur când a văzut că dau să plec. Toate aceste raționamente mi se învălmășeau în cap. În cele din urmă m-am hotărât să urc scara, să sun la ușă și când bucătăreasa îmi va deschide, s-o întreb: Tatiana Pavlovna e acasă? Dacă nu o voi găsi acasă, înseamnă că este vorba de o "întâlnire"; de altfel, nu mă îndoiam câtuși de puțin că așa și era!

Am urcat scara în fugă și, încă înainte de a ajunge la ușă, mi-a pierit orice teamă. "Fie ce-o fi, îmi ziceam, numai să se întâmple odată!" Bucătăreasa mi-a deschis și cu tonul ei revoltător de flegmatic a mormăit că Tatiana Pavlovna nu era acasă. "Nu-i nici altcineva aici, n-o așteaptă nimeni pe Tatiana Pavlovna?" am vrut s-o întreb, dar m-am răzgândit. "E bine să mă conving singur" și, bolborosindu-i bucătăresei că am să aștept, mi-am scos blana și am deschis ușa. Katerina Nikolaevna ședea la fereastră și "o aștepta pe Tatiana Pavlovna".

— Nu s-a întors încă? mă întrebă ea de cum mă văzu, cu oarecare îngrijorare și ciudă. Și tonul și expresia ei răspundeau atât de puțin așteptărilor mele, încât am rămas pironit în prag.

— Cine să se întoarcă? am bâiguit eu.

— Păi, Tatiana Pavlovna! Nu te-am rugat eu ieri să-i transmiți că vin azi la ora trei la ea?

— Dar eu... nici n-am văzut-o.

— Cum, ai uitat?

M-am așezat, năucit și abătut. Va să zică asta era?! Și, culmea, după ce totul era limpede ca lumina zilei, eu tot mai continuam să cred cu încăpățănare ceea ce-mi vârașem în cap.

— Nici nu-mi amintesc să mă fi rugat să-i transmit ceva. Și apoi nici nu m-ai rugat. Mi-ai spus pur și simplu că ai să fii aici la ora trei, am repezit-o eu nervos, fără s-o privesc.

— Ah, strigă ea brusc, păi dacă ai uitat să-i transmiți, deși ai reținut că vin încoace, ce cauți dumneata aici?

Mi-am ridicat ochii la ea: pe fața ei nu era nici urmă de batjocură sau mânie, ci numai zâmbetul ei luminos, vesel și o expresie foarte poznașă — obișnuita ei expresie de copil pus pe ștregării, de parcă ar fi vrut să spună: "Ei, vezi că te-am prins cu mâța în sac? Ce mai poți spune acum?"

Nu voiam să răspund și am lăsat iar ochii în jos. A urmat o tăcere de câteva clipe.

— Acum vii de la *papa*? mă întrebă ea pe neașteptate.

— Vin de la Anna Andreevna, nici n-am trecut pe la prințul Nikolai Ivanovici... după cum știi și dumneata, am adăugat eu deodată.

— Nu cumva ți s-a întâmplat ceva la Anna Andreevna?

— Adică vrei să spui că par zăpăcit? Nu, și înainte de a mă duce la Anna Andreevna păream la fel de aiurit.

— Și nici după ce ai fost la ea nu ți-a venit mintea la cap?

— Nu, după cum vezi. Unde mai pui că acolo am auzit ca te măriți cu baronul Bioring.

— Ți-a spus-o chiar ea? mă întrebă deodată, curioasă.

— Nu, mai precis eu i-am comunicat ei vestea; am aflat-o azi la prințul Serghei Petrovici, de la Nașciokin, care venise tocmai să-l vadă.

Stăteam tot timpul cu ochii în jos, fiindcă dacă aș fi privit-o, mi s-ar fi umplut sufletul de lumină, de bucurie, de fericire, și în momentul acela nu voiam să fiu fericit. Mi s-a înfipt un ghimpe în inimă și într-o clipă am luat o hotărâre copleșitoare. Apoi m-am trezit vorbind, dar nici nu-mi amintesc prea bine despre ce. Glasul mi-era sugrumat, abia legam două cuvinte, dar acum aveam curajul s-o privesc în față. Inima îmi bătea grozav. Vorbeam despre ceva care n-avea nici o legătură cu noi, de altfel, destul de logic, pare-mi-se. La început, m-a ascultat cu zâmbetul ei calm și îngăduitor, ca întotdeauna, dar încetul cu încetul în privirea ei stăruitoare a apărut mai întâi o umbră de mirare, iar pe urmă chiar de spaimă. Cu toate că-și mai păstra încă zâmbetul, buzele îi tremurau din când în când.

— Ce-i cu dumneata? am întrebat-o deodată, văzând că se cutremură.

— Mi-e teamă de dumneata, îmi răspunse, aproape înspăimântată.

— Atunci de ce nu pleci? Vezi bine că Tatiana Pavlovna nu-i acasă și nici n-o să vină curând, așa că ar trebui să te ridici și să pleci. De ce mai stai?

— Voiam s-o aștept, acum însă... Într-adevăr... Dădu să se ridice.

— Ba nu, mai șezi, am oprit-o eu. Uite, iar ai tresărit, dar dumneata și când ești înspăimântată zâmbești. Ești totdeauna cu zâmbetul pe buze. Uite, acum ai zâmbit de-a binelea.

— Ai înnebunit?
— Da, mi-am pierdut mințile.
— Mi-e teamă, șopti ea din nou.
— De ce?
— Ca nu cumva... să te întreci cu măsura, spuse ea tot zâmbind, dar de astă dată speriată cu adevărat.

— Nu mai pot suporta zâmbetul dumitale!...

Am început iar să vorbesc. Aveam impresia că zbor și parcă mă mâna cineva de la spate. Niciodată, niciodată nu îndrăznisem să vorbesc astfel cu ea și acum mă intimidă îngrozitor; totuși vorbeam. Țin minte că i-am strigat deodată în față:

— Nu mai pot suporta zâmbetul dumitale! De ce oare la Moscova mi te-am închipuit cumplită, maiestooasă și perfidă? Da, încă la Moscova, fiindcă vorbeam mereu cu Maria Ivanovna despre dumneata, încercând să ne închipuim cum ai putea să fii... O ții minte pe Maria Ivanovna? Ai fost doar de curând la ea. În tren, pe când veneam înapoi, te-am visat toată noaptea, și aici, înainte de sosirea dumitale, timp de o lună întreagă, ți-am studiat portretul din biroul prințului, și tot nu m-am putut dumeri. Prea ai o expresie de copil, poznașă și nevinovată din cale afară! Și de când vin pe la dumneata am rămas la fel de nedumerit. O, dar câteodată știi să privești cu atâta trufie, încât privirea dumitale strivește omul. Îmi amintesc cum m-ai privit atunci, la tatăl dumitale, în ziua când ai sosit de la Moscova... Nu-mi puteam lua ochii de la dumneata, dar dacă m-ar fi întrebat cineva, după ce am ieșit pe ușă, cum arăți, ce fel de om ești, n-aș fi putut să-l lămuresc. N-aș fi putut să spun măcar dacă ești înaltă ori scundă. De cum te-am văzut, parcă am orbit. Ești cu totul altfel decât te înfățișează portretul. Ochii nu-ți sunt întunecați. Nu ești nici prea mică, nici prea înaltă, voinică și durdulie, dar sprintenă ca o femeie tânără și sănătoasă de la țară. Și fața dumitale are trăsături țărănești, arăți ca o țărancă frumoasă; nu te supăra, nu vreau să te jignesc, mi se pare minunat că ai o față rotundă, rumenă, luminoasă, deschisă, zâmbitoare și... totodată sfioasă. Chiar așa, sfioasă. Cine s-ar fi așteptat de la Katerina Nikolaevna Ahmakova să fie sfioasă? Și totuși jur că ai o expresie timidă și feciorelnică! Mai mult, chiar copilăroasă! Iată cum arăți! Eram tot timpul uluit și mă tot întrebam: ea să fie oare? Acum m-am convins că ești foarte inteligentă, la început însă te credeam prostuță și naivă. Inteligența dumitale se îmbină cu umorul și cu veselia, dar e spontană, fără artificii. Îmi mai place și că zâmbești întotdeauna: zâmbetul dumitale îmi umple sufletul de fericire. Mă încântă și liniștea dumitale, calmul, felul dumitale de a vorbi, melodios, lin, aproape leneș, tocmai această moliciune mă farmecă. Am impresia că dacă s-ar prăbuși un pod sub dumneata, și atunci ai vorbi calm și măsurat. Mi te închipuiam plină de ifose și de pasiuni, dar de două luni, de când te cunosc, vorbim la fel de simplu și de prietenește ca doi studenți... Niciodată nu mi-aș fi închipuit că ai o astfel de frunte, ca de statuie: puțin îngustă, dar albă și netedă ca marmura, încoronată de un păr bogat. Ai talia înaltă și mlădioasă, mersul ușor, ești de o frumusețe neobișnuită, dar fără pic de îngâmfare, abia acum m-am convins de asta, înainte nici nu-mi venea să

cred!

Ea ascultase toată această tiradă nebunească, privindu-mă cu ochii larg deschiși, fiindcă văzuse că și eu tremur. De câteva ori, ridicase mânuța ei înmănușată, căutând să mă oprească printr-un gest timid și blajin, dar de fiecare dată și-o retrăsese, nedumerită și speriată. De câteva ori, se trăsese înapoi, înspăimântată, în două, trei rânduri, zâmbetul ei obișnuit fu cât pe aci să-i lumineze fața; la un moment dat a și roșit foarte tare, dar la sfârșit s-a speriat de-a binelea și a început să pălească. Îndată ce-am terminat, ea întinse mâna ca și cum ar fi vrut să mă împiedice să mai adaug ceva și spuse cu un glas rugător și totuși liniștit:

— Așa nu se poate vorbi... e neîngăduit...

Deodată, se ridică de pe scaun, luându-și cu mișcări line șalul și mașonul de samur.

— Pleci? am strigat eu.

— Mă tem într-adevăr de dumneata... abuzezi..., rosti ea tăgănat, parcă cu părere de rău și mustrare.

— Ascultă, îți jur că n-am să mă întrec cu măsura.

— Păi văd că ai și început, nu-și putu ea stăpâni un zâmbet, nici măcar nu știu dacă ai să mă lași să plec. Și parcă se temea chiar că n-am să-i dau drumul.

— Dimpotrivă, am să-ți deschid eu însumi ușa, poți pleca, dar să știi că am luat o hotărâre capitală, și, dacă vrei să-mi iei o piatră de pe inimă, întoarce-te, așază-te și ascultă-mă doar câteva clipe. Dacă nu vrei, poți pleca și-ți voi deschide ușa chiar eu!

Ea mă privi, apoi se așază din nou.

— Cât de indignată ar fi plecat alta în locul dumitale, dumneata însă ai rămas! am strigat eu, încântat.

— Înainte nu-ți îngăduiai niciodată să vorbești așa.

— Fiindcă înainte mă fâstâceam. Nici adineauri, când am intrat pe ușă, nu știam ce să-ți spun. Crezi oare că acum nu sunt intimidat? Ba bine că nu! Dar acum dintr-o dată, am luat o hotărâre vitală și mă simt în stare s-o duc până la capăt. Și cum am luat-o, mi-am ieșit din minți, de aceea am și îndrăznit să vorbesc așa... Iată de ce te-am rugat să rămâi. Vreau să-mi răspunzi neapărat la o întrebare: Crezi că te spionez? Da sau nu?

Ea roși brusc.

— Nu, nu-mi răspunde deocamdată, Katerina Nikolaevna, mai întâi ascultă-mă până la capăt și pe urmă să-mi spui tot adevărul.

Am rupt deodată toate zăgazurile și mi-am dat drumul.

— Acum două luni, când am stat ascuns aici după draperie... Îți amintești... ai vorbit cu Tatiana Pavlovna despre o anumită scrisoare. Atunci am țâșnit din ascunzătoare și de furie m-a luat gura pe dinainte. Dumneata ai înțeles numaidecât că eu știu ceva... nu se poate să nu fi priceput... Doar căutai un document important și ți-era teamă să nu fi încăput pe mâna cuiva... Stai puțin, Katerina Nikolaevna, mai stăpânește-te o clipă și pe urmă ai să vorbești. Îți declar că bănuielile dumitale erau întemeiate. Scrisoarea aceea există... mai bine zis exista... am văzut-o cu ochii mei; e vorba de

scrisoarea dumitale către Andronikov, nu-i așa?

— Ai văzut scrisoarea aceea? Întrebă ea repede, încurcată și tremurând de emoție. Unde?

— Am văzut-o... la Kraft... știi, acela care s-a împușcat.

— Într-adevăr? Ai văzut-o cu ochii dumitale? Și acum unde a ajuns?

— Kraft a rupt-o.

— În fața dumitale, pe când erai acolo?

— În fața mea. A rupt-o desigur, fiindcă avea de gând să se sinucidă. Eu pe atunci nici nu bănuiam că se va împușca.

— Așadar a fost distrusă. Slavă Domnului! rosti ea rar, apoi oftă și-și făcu cruce.

N-o mințisem. Chiar dacă se părea că o mințisem, fiindcă scrisoarea se găsea la mine și nu fusese niciodată la Kraft, acesta nu era decât un amănunt neînsemnat; în esență însă nu mințisem, fiindcă în clipa când mințeam mi-am jurat să ard scrisoarea în aceeași seară. Îmi dau cuvântul de onoare că dacă aș fi avut-o la mine, aș fi scos-o din buzunar și i-aș fi restituit-o, dar din păcate o lăsasem acasă. Deși poate că n-aș fi avut curajul să i-o dau, fiindcă mi-ar fi fost rușine să-i mărturisesc atunci că era la mine și că o păstrasem atâta timp, că șovăisem atâta timp să i-o restitui. Dar era totuna: de vreme ce eram hotărât să ard scrisoarea de îndată ce voi ajunge acasă, înseamnă că nu mințisem. Jur că în clipa aceea eram cu conștiința curată.

— Dar dacă este așa, am continuat eu aproape scos din minți, atunci spune-mi. Ai căutat să mă atragi, te-ai purtat prietenește cu mine, m-ai primit la dumneata numai fiindcă bănuiai că știi ceva despre scrisoare? Stai puțin, Katerina Nikolaevna, mai ai răbdare o clipă și lasă-mă să termin: de câte ori veneam la dumneata, bănuiam tot timpul că ești atât de drăguță cu mine numai ca să mă tragi de limbă, ca să-mi smulgi o mărturisire... Mai așteaptă puțin; să știi că această bănuială mă făcea să sufăr. Fățarnicia dumitale mă copleșea fiindcă... fiindcă, între timp, am descoperit că ai sufletul cel mai nobil cu putință! Recunosc deschis, ți-o spun pe șleau: deși venisem la dumneata ca dușman, am ajuns să te socotesc cea mai nobilă făptură de pe lume. Ai izbutit să mă dezarmezi de la început. Totuși mă chinuia fățarnicia dumitale, mai bine zis bănuiala că ai putea fi fățarnică... Acum a venit însă momentul să ne lămurim, să avem o explicație definitivă. Totuși, nu vorbi încă, mai așteaptă puțin, să afli mai întâi părerea mea despre toate astea, ce cred eu acum, în clipa de față; îți mărturisesc deschis: chiar dacă ar fi fost așa, tot nu m-aș supăra... voiam să spun mai degrabă, nu m-aș fi simțit jignit, fiindcă îmi dau seama că era și firesc să fie așa. Nici nu-i de mirare. Cine ți-ar putea-o lua în nume de rău? Te frământă din pricina unei scrisori și într-o bună zi bănuiești că cineva îi știe de urmă, ei, și-atunci e cât se poate de firesc să încerci să-l descoși. Nu văd nimic rău în asta, nimic condamabil, ți-o spun sincer. Acum însă trebuie să-mi spui și dumneata ceva... să te spovedești (iartă-mi expresia). Trebuie să știu adevărul. Am motive serioase să stărui. Spune-mi așadar, te-ai arătat atât de bună, atât de prietenoasă, numai ca să pui mâna pe scrisoare?... Spune, Katerina

Nikolaevna.

Vorbeam cu inima din ce în ce mai strânsă și fruntea îmi ardea. În timp ce mă asculta, de pe fața ei dispăruse orice teamă, căpătase o expresie blajină și duioasă. Mă privea însă cu oarecare sfială, de parcă îi era rușine.

— Da, pentru asta, rosti ea rar și aproape în șoaptă, iartă-mă, mă simt vinovată față de dumneata, adăugă deodată, întinzând ușor mâinile spre mine.

Nu mă așteptam la asta. La orice m-aș fi așteptat, nu însă să aud din gura ei aceste cuvinte. Nici măcar acum, când ajunsesem să o cunosc.

— Dumneata îmi spui mie că te simți "vinovată"?! Atât de simplu și deschis?! am strigat.

— O, de mult am început să mă simt vinovată față de dumneata... Și-mi pare bine că s-a ivit prilejul să ți-o spun, în sfârșit.

— De mult? Atunci de ce nu mi-ai spus-o înainte?

— Fiindcă nu știam cum, mărturisi ea, zâmbind. Adică chiar dacă știam, adăugă ea, zâmbind din nou, totuși mă codeam, mi-era rușine... fiindcă într-adevăr la început numai pentru asta am căutat să te "atrag", după cum spuneai. Dar, peste puțin m-a scârbit... m-a plictisit această prefăcătorie! adăugă ea cu amărăciune. Și-apoi mi-era lehamite de toate frământările și căutările!

— Bine, dar de ce, de ce nu m-ai întrebat atunci pe șleau, era destul să-mi spui: "Tu știi de scrisoare, hai, nu te mai prefac", și numaidecât ți-aș fi spus tot, pe loc ți-aș fi mărturisit tot.

— Fiindcă... mă cam temeam de dumneata. Recunosc că nici n-aveam încredere în dumneata. Și la urma urmei, dacă eu am fost vicleană, nici dumneata n-ai fost mai bun, zise ea, zâmbind cu tâlc.

— Da, într-adevăr, n-am fost demn de încrederea dumitale! am strigat eu, uluit de perspicacitatea ei. O, și încă nici nu știi în ce mocirlă am alunecat!

— Ei, acum ai ajuns și la mocirlă! îți recunosc stilul, zise ea încet, zâmbind blajin. Scrisoarea asta, adăugă ea cu tristețe, a fost cea mai regretabilă și mai nesăbuită faptă din viața mea. O să am veșnic remușcări din pricina ei. Numai niște împrejurări nefericite și anumite temeri m-au făcut să mă îndoiesc de tatăl meu, un om atât de bun și de generos! Știind că această scrisoare ar putea să ajungă... în mâna unor oameni răi... și aveam motive serioase să gândesc astfel (rosti ea cu emoție), tremuram ca nu cumva să facă uz de ea, să o arate tatei... și să-i pricinuiască o durere grozavă... mai ales în starea lui... cu sănătatea lui șubredă... și apoi mă temeam să nu pierd și dragostea lui... Da, stăruie ea, privindu-mă cu ochi limpezi drept în față, da, recunosc că mă îngrijora și soarta mea: mă temeam că el... irascibil cum e din pricina bolii... ar putea să mă lase fără nici un sprijin... Nu tăgăduiesc nici acest sentiment, deși cred că și în privința asta îi fac o nedreptate. E atât de bun și de mărinimos, încât m-ar fi iertat desigur. Ei, acum ți-am spus tot adevărul, după cum mi-ai cerut. În ceea ce te privește, ai dreptate, n-ar fi trebuit să mă port așa, încheie ea, rușinându-se din nou, m-ai făcut să roșesc.

— Nu, dumneata n-ai de ce să roșești! am strigat eu.

— Într-adevăr, m-am bizuit pe înflăcărarea dumitale, o recunosc, spuse ea, lăsând ochii în jos.

— Katerina Nikolaevna, cine, spune-mi, cine te silește să-mi faci asemenea mărturisiri?! am strigat eu, năucit. Doar ți-era mai ușor să te ridici și să-mi demonstrezi prin sofisme subtile că ce-i alb e negru și ce-i negru e alb, convingându-mă că totul nu-i decât o părere de a mea. Știi, așa cum se procedează cu adevărul în lumea dumitale aristocratică. Doar eu sunt un neghiob și un necioplit, așa că te-aș fi crezut imediat. Aș fi luat drept bun orice mi-ai fi spus! Doar nu-ți cerea cine știe ce efortare, și e cu neputință să te temi de mine! Cum ai putut să te înjosești așa, și încă de bună voie, înaintea unui parvenit, a unui prăpădit de adolescent?

— Desigur că prin această mărturisire, cel puțin, nu m-am înjosit înaintea dumitale, rosti ea cu o demnitate impresionantă, înțelegând pe-semne greșit sensul cuvintelor mele.

— O, dimpotrivă! Dimpotrivă! Cum de n-ai simțit respectul și admirația mea?!

— Ah, cât de urât și de ușuratic m-am purtat! exclamă ea, ducându-și mâna la față, ca și cum ar fi vrut să și-o ascundă. Și ieri mi-a fost rușine, de aceea ți-am și părut atât de stingherită când ai venit la mine... Drept să-ți spun, împrejurările sunt de așa natură, încât trebuia să aflu cu orice preț adevărul despre scrisoarea aceea nenorocită. Altfel, aș fi uitat de ea, fiindcă te rog să crezi că nu numai de dragul ei te pofteam la mine, adăugă ea pe neașteptate.

Inima începu să-mi bată mai tare.

— Zău că nu, zise ea cu un zâmbet imperceptibil, te asigur că nu! Eu... adineauri ai făcut o observație foarte justă, Arkadi Makarovici, când spuneai că stăteam de vorbă ca niște studenți. Crede-mă, uneori mă plictisesc îngrozitor în societate, mai cu seamă de când m-am întors din străinătate și după toate nenorocirile care s-au abătut asupra familiei noastre... De altfel, în ultima vreme mă și duc foarte rar undeva și asta nu numai din pricina apatiei; am adesea chef să plec la țară, acolo aș avea răgazul să recitesc cărțile mele preferate, pe care de mult mi le tot pun deoparte, dar nu apuc nici măcar să le deschid, după cum ți-am mai spus. Parcă ai și râs de mine când ți-am destăinuit că citesc zilnic câte două gazete rusești?

— Ba n-am râs...

— Firește, fiindcă și pe dumneata te frământă aceleași probleme. Iar eu, după cum ți-am mărturisit de mult, mă simt rusoaică până în măduva oaselor și iubesc Rusia. Ții minte de câte ori am citit împreună "faptele diverse", cum le numea dumneata?!... îmi aminti ea, zâmbind. Deși deseori ești cam... ciudat, uneori te însuflețeai pe neașteptate și atunci găseai întotdeauna cuvântul cel mai potrivit și manifestai atâta interes tocmai pentru problemele care mă interesau și pe mine. Când te porți ca un student, ești cât se poate de simpatice și de original, zău așa. Pesemne că alte roluri ți se potrivesc mai puțin, mă zeflemisi ea cu un zâmbet șiret și fermecător. Îți mai aduci aminte cum discutam uneori ceasuri întregi numai despre cifre, cum calculam și

comparam, cât de preocupați eram de numărul școlilor la noi, de perspectivele învățământului?... Număram crimele și delictele penale, punându-le în balanță cu știrile îmbucurătoare... Voiam să deducem încotro se îndreaptă lucrurile și, în sfârșit, ce ne așteaptă pe noi înșine. Ceea ce mi-a plăcut mai mult la dumneata a fost sinceritatea. În lumea noastră nu se vorbește niciodată așa cu noi, femeile. Săptămâna trecută, am adus vorba cu prințul X despre Bismarck, fiindcă mă interesa grozav personalitatea lui, dar nu izbuteam să-mi fac singură o părere precisă, și, închipuiește-ți, s-a așezat lângă mine și a început să-mi povestească despre el cât se poate de amănunțit, însă cu ironia și cu îngăduința nesuferită cu care obișnuiesc să vorbească "oamenii de seamă" cu noi, femeile, când îndrăznim să ne vârâm nasul "unde nu ne fierbe oala"... Dar, ții minte că atunci când am discutat noi despre Bismarck era cât pe-acți să ne certăm? Încercai să mă convingi că ai o "idee" a dumitale, cu mult mai grozavă decât a lui Bismarck, izbucni ea deodată în râs. "În viața mea n-am întâlnit decât doi oameni care au discutat într-adevăr cu mine, răposatul meu soț, un om foarte, foarte inteligent și... de o mare noblețe sufletească, rosti ea apăsător și cu convingere, iar al doilea... bănuiești desigur cine este...

— Versilov! am exclamat eu.

O urmăream cu răsuflarea tăiată.

— Da. Îmi plăcea grozav să-l ascult și până la urmă devenisem cu el pe deplin... poate prea sinceră, și tocmai atunci a început să se arate neîncrezător față de mine.

— Nu te-a crezut?

— Nu, și nu numai el, nimeni n-a avut vreodată încredere în mine.

— Nici Versilov? El e doar altfel decât ceilalți.

— Nu numai că nu m-a crezut, murmură ea cu un zâmbet ciudat, lăsând ochii în jos, dar a mai și tras concluzia că am "toate viciile", toate cusurile.

— Tocmai dumneata, care n-ai nici unul?!

— Ba am și eu câteva.

— Versilov nu te-a iubit, de aceea nu te-a înțeles! strigai eu mânios.

O clipă fața i se crispă.

— Să nu mai vorbim despre asta... și să nu-mi mai pomenești niciodată despre... omul acesta... încheie ea cu înflăcărare și cu o deosebită stăruință. Dar să sfârșim, s-a făcut târziu (se ridică să plece). Ei, ce zici, mă ierți, ori nu? rosti ea răspicat, privindu-mă cu ochi limpezi.

— Eu... să te iert... pe dumneata?!... Ascultă, Katerina Nikolaevna, dar să nu te superi, e adevărat că te măriți?

— Nu este încă nimic hotărât, spuse ea, stingherită și parcă speriată.

— E un om bun? Iartă-mă, iartă-mi această întrebare.

— Da, e un om foarte bun.

— Ajunge, nu merit să-mi răspunzi mai mult. Știu prea bine că asemenea întrebări sunt o necuviință din partea mea. Vreau să știu numai dacă e demn de dumneata ori nu. Dar asta am s-o aflu și singur.

— Vai de mine! se sperie ea.

— Bine, dacă nu vrei, n-am s-o fac, n-am să mă amestec... Nu vreau

să-ți mai spun decât atât: să-ți dea Dumnezeu fericire în toate privințele și pe orice drum ai păși... drept răsplată, pentru nespusa fericire pe care mi-ai dăruit-o dumneata în acest ceas. Chipul dumitale îmi va rămâne veșnic întipărit în suflet. Voi păstra ca pe o comoară amintirea perfecțiunii dumitale. Când te bănuiam că ești perfidă, cochetă și interesată, eram nefericit, fiindcă... gândul acesta nu se potrivea cu imaginea dumitale... În ultima vreme, m-am frământat zi și noapte, dar acum totul e limpede ca lumina zilei. Când am venit încoace, m-am așteptat să înfrunt un iezuit viclean și fățarnic, un șarpe iscoditor, și când colo am dat de cinste, de curățenie și demnitate, de un suflet de student!... Râzi? Ei și, n-ai decât! Doar o sfântă ca dumneata nu-și poate bate joc de ceea ce este sfânt...

— O nu, mi-a venit numai să râd când te-am auzit folosind asemenea expresii năstrușnice... Ce înțelegi prin "șarpe iscoditor"? spuse ea izbucnind în râs.

— Azi ți-a scăpat un cuvânt înduioșător, am continuat eu, entuziasmat. Cum ai putut să-mi mărturisești că: "te-ai bizuit pe înflăcărea mea?" Da, ai recunoscut până și asta tocmai fiindcă ești o sfântă și atunci când ți-ai închipuit că porți o vină, ai vrut să te pedepsești, umilindu-te. De fapt, însă, nu ești vinovată cu nimic, fiindcă orice ai face e sfânt! Totuși, puteai să nu rostești chiar acest cuvânt, o asemenea expresie!... Atâta sinceritate e de neînchipuit, ea dovedește o extraordinară curăție sufletească și totodată respect și încredere față de mine, am strigat eu, năuc. O, nu roși, n-ai de ce. Dar cine, cine a îndrăznit să te ponegrească spunând că ești o femeie pătimasă? O, iartă-mă: văd pe fața dumitale că te-am rănit. Iartă-i unui băiețandru înflăcărat cuvintele lui nesăbuite! Dar există oare cuvinte, expresii care să te atingă pe dumneata?! Oare nu ești mai presus de toate? Versilov mi-a spus o dată că Othello a ucis-o pe Desdemona și apoi și-a pus capăt zilelor nu fiindcă era gelos, ci numai fiindcă și-a pierdut idealul. Eu îl înțeleg, pentru că azi mi-am regăsit idealul!

— Prea mă ridici în slava cerului. N-o merit, mă întrerupse ea cu convingere. Mai ții minte ce ți-am spus despre ochii dumitale? adăugă pe un ton glumeț.

— Mi-ai spus că în loc de ochi am două microscopae care dau fiecărei muște proporțiile unui elefant! Nu, de astă dată te înșeli! Cum, pleci?

Ea rămăsese în picioare în mijlocul încăperii, cu șalul și manșonul în mână.

— Aștept să pleci dumneata mai întâi și abia pe urmă mă duc și eu. Mai vreau să scriu două rânduri Tatianeî Pavlovna.

— Uite că plec, plec numaidecât, vreau numai să-ți repet urarea mea: Să-ți dea Dumnezeu fericire, fie că rămâi singură, fie că te măriți cu acela pe care ți-l alegi! Eu mă mulțumesc cu idealul meu, atât îmi ajunge.

— Dragul meu, bunul meu Arkadi Makarovici, crede-mă că nu am față de dumneata... Tatăl meu spune întotdeauna despre dumneata: "E un băiat bun și mi-e tare drag!" Te rog să crezi că toată viața îmi voi aminti ce mi-ai povestit despre bietul băiețuș părăsit printre străini și despre visurile cu care-și alina singurătatea. Înțeleg prea bine în ce condiții grele te-ai format.

De acum înainte, însă, oricât ne-am socoti noi de studenți, adăugă ea cu un zâmbet rugător și sfios, strângându-mi mâna, totuși n-o să ne mai putem vedea ca înainte, deoarece... desigur, înțelegi și dumneata de ce?

— Va să zică, n-o să ne mai putem vedea?

— Nu, multă vreme... și de asta numai eu sunt vinovată., îmi dau seama că de azi înainte nu se mai poate... O să ne întâlnim însă câteodată la tata...

"Ți-e teamă de «ânflăcărarea mea», n-ai încredere în mine?" am vrut eu să strig, dar când mi-am dat seama cât e de stingherită, cuvintele mi s-au oprit în gât.

— Spune-mi, mă opri ea în clipa când dădeam să ies pe ușă, ai văzut cu ochii dumitale că... a rupt scrisoarea? Îți aduci bine aminte? Cum ți-ai dat seama atunci că era scrisoarea mea către Andronikov?

— Kraft mi-a povestit conținutul ei și chiar mi-a arătat-o... Rămâi cu bine! Când stăteam împreună în biroul dumitale, mă simțeam intimidat, dar când mă lăsa singur, eram gata să sărut urmele pașilor dumitale... am bâiguit eu în neștire și, fără să mă mai uit la ea, am plecat repede.

Am pornit în grabă spre ai mei; sufletul mi-era plin de entuziasm. Gândurile mi se învălmășeau în minte ca răvășite de viscol, dar o mare fericire îmi umplea inima. Când m-am apropiat de casa mamei, mi-am amintit deodată de ingratitudea Lizei față de Anna Andreevna, de cuvintele ei crude și pătimașe de adineauri și am simțit o mare durere în suflet!

"Ce cruzi sunt oamenii! Dar nu înțeleg ce-i cu Liza. Ce-o fi pățit?" m-am gândit, în timp ce urcam treptele.

I-am dat drumul lui Matvei și i-am poruncit să vină să mă ia de acasă la ora nouă.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Deși întârzasem mult, ei nu se așezaseră încă la masă, ci mă așteptau. Poate fiindcă în general mâncam destul de rar la mama. Pregătise chiar în cinstea mea mai multe feluri decât de obicei, bunăoară, la aperitiv s-au servit și sardele, și așa mai departe. Dar spre mirarea și tristețea mea, i-am găsit pe toți posomorâți și parcă îngrijați. Liza de-abia mi-a zâmbit când m-a văzut, iar mama era vădit tulburată. Versilov m-a întâmpinat cu un zâmbet forțat. "Nu cumva s-au certat?" m-am întrebat. De altfel, la început totul a mers bine, numai Versilov a cam strâmbat din nas la supa cu tăiței și a strâmbat din nou când s-au adus chiftelele umplute cu casa.

— E destul să vă spun că o anumită mâncare nu-mi priește, ca a doua zi să și apară pe masă, izbucni el cu ciudă.

— Vai de mine Andrei Petrovici ce ți-a cășunat, doar e o mâncare bună pe care o fac de când mă știu, îngăimă mama cu sfială.

— Maică-ta, spre deosebire de anumite *gazete* care socotesc că tot ce-i nou e și bun, are cultul tradiției, încercă Versilov să glumească cât mai blajin și mai inofensiv, dar nu izbuti decât s-o înspăimânte și mai tare pe mama, care, firește, n-a înțeles nimic din comparația cu ziarele și s-a uitat,

nedumerită, de la unul la altul. În clipa aceea, intră pe ușă Tatiana Pavlovna și, după ce anunță că mâncase, se așează pe canapea, lângă mama.

Eu tot nu reușisem încă să intru în grațiile acestei doamne; chiar dimpotrivă, de la un timp, mă lua și mai tare la rost de câte ori avea prilejul și chiar fără prilej. Mai ales în ultima vreme se arăta din ce în ce mai nemulțumită de mine, nu putea suferi hainele mele de filfizon și, după câte am aflat de la Liza, făcuse aproape o criză de nervi când a auzit că îmi tocmisem cu luna un birjar de lux. Până la urmă, am ajuns s-o ocolesc pe cât era cu putință. Cu două luni în urmă, când Versilov renunțase la moștenire, m-am dus numaidecât s-o văd ca să mă laud cu gestul lui, dar n-am găsit la ea nici un fel de înțelegere, dimpotrivă, era furioasă la culme, fiindcă renunțase la toată moștenirea, nu numai la jumătate; mai mult, m-a luat și pe mine la rost:

— Pun rămașag că ești convins că Versilov a renunțat la bani și l-a provocat pe prinț la duel numai ca să crească în ochii lui Arkadi Makarovici.

Aproape că nu se înșelase: de fapt, cam așa și credeam pe atunci.

De cum a intrat, am ghicit că are să se repeadă numaidecât la mine: eram aproape sigur că pentru asta și venise, de aceea m-am purtat și mai arogant ca de obicei; de altfel, în momentul acela nu mă sinchiseam de nimic, fiindcă mai păstram în inimă bucuria și seninătatea dinainte. Trebuie să spun o dată pentru totdeauna că aroganța nu se potrivește nici cu firea, nici cu înfățișarea mea, ci, dimpotrivă, de câte ori am încercat să mă arăt astfel, m-am făcut de râs. Așa mi s-a întâmplat și de astă dată. Numaidecât am și început să calc în străchini. Văzând că Liza e tare posomorâtă, m-a luat gura pe dinainte și am spus într-o doară, fără nici o intenție rea:

— Când vin și eu din an în paște să mănânc cu voi te găsesc bosumflată, Liza, parcă o faci dinadins.

— Mă doare capul, răspunse Liza.

— Ce are a face că ești bolnavă, sări Tatiana Pavlovna, când Arkadi Makarovici catadicsește să vină la masă, trebuie să joci tontoroii de bucurie.

— Dumneata ești nefericirea vieții mele, Tatiana Pavlovna; n-am să mai vin pe aici decât atunci când voi fi sigur că n-am să te întâlnesc, am strigat eu cu ciudă neprefăcută, bătând cu palma în masă; mama a tresărit, iar Versilov mi-a aruncat o privire ciudată. Am izbucnit în râs și le-am cerut iertare.

— Tatiana Pavlovna, îmi retrag cuvintele și nu te mai socotesc o nefericire, i-am spus, continuând s-o fac pe arogantul.

— Ba nu, mi-o tăie ea. E cu mult mai măgulitor pentru mine să fiu nefericirea ta decât contrariul. Poți fi sigur.

— Dragul meu, în viață trebuie să știi să înduri micile nefericiri, mormăi Versilov zâmbind. Fără ele viața n-are nici un haz.

— Află că ești îngrozitor de retrograd, am exclamat eu nervos.

— Nu mă sinchisesc eu de asta, băiete.

— Ba ar trebui să te sinchisești! De ce nu spui unui măgar în față că e măgar?

— Nu cumva te referi la tine? Mai întâi fiindcă nu pot să judec pe alții și nici nu vreau.

— De ce nu poți, de ce nu vrei?
— Mi-e și lene și silă. O femeie inteligentă mi-a spus o dată că n-am dreptul să judec pe alții, fiindcă, "nu știu să sufăr", iar ca să ai dreptul de a fi judecătorul altora trebuie să ți-l dobândești prin suferință. E cam bombastic, dar în ceea ce mă privește poate că e adevărat, așa că m-am supus bucuros acestei sentințe.

— Nu cumva ți-a spus-o chiar Tatiana Pavlovna? am sărit eu.
— De unde știi? mă întrebă Versilov, privindu-mă mirat.
— Am ghicit după fața Tatianei Pavlovna, care la un moment dat s-a crispat.

Vorbisem într-o doară, dar pe urmă a reieșit că într-adevăr Tatiana Pavlovna îi spusese această cugetare lui Versilov, în timpul unei discuții aprinse din ajun. Repet că în ziua aceea dădusem buzna peste ei, neobișnuit de vesel și expansiv, într-un moment foarte nepotrivit, deoarece fiecare dintre ei avea un mare necaz.

— Nu înțeleg nimic, fiindcă totul e cât se poate de abstract; de altfel, așa vorbește întotdeauna Andrei Petrovici, și asta e o dovadă de egoism: numai egoiștilor le place să facă filozofie abstractă.

— Ai întors-o destul de bine, dar aș prefera să mă lași în pace.
— Ba nu, dă-mi voie, am stăruit eu și mai întărit, ce înseamnă să "dobândești prin suferință dreptul de a judeca"? Cine e cinstit are dreptul să judece pe alții. Eu așa gândesc.

— În cazul acesta ai să găsești foarte puțini judecători.
— Pe unul l-am și găsit.
— Cine este?
— Acela care vorbește acum cu mine.

Versilov zâmbi cu o ironie ciudată, se aplecă spre mine, mă cuprinse pe după umeri și-mi șopti la ureche: "Să știi că te minte întotdeauna".

Nici până în ziua de azi nu pricep ce i-a trecut atunci prin minte, totuși mi-am dat seama că era extrem de alarmat (din pricina unei anumite știri, după cum am dedus mai târziu). Dar mărturisirea lui că minte întotdeauna fusese atât de neașteptată și spusă pe un ton atât de serios, atât de straniu, cătuși de puțin glumeț, încât am tresărit nervos, aproape înspăimântat, și l-am privit năuc. Întâlnindu-mi privirea, Versilov s-a grăbit să izbucnească în râs.

— Așa, slavă Domnului! spuse mama, care se speriasse văzându-l că-mi șoptește ceva la ureche. Și când te gândești că eu eram gata să... Arkașa, să nu te superi pe noi, oameni deștepți se mai găsesc destui pe lume, dar dacă te lepezi de noi, cine o să mai țină atât la tine?

— Vezi dumneata, mamă, de aceea și socotesc că e imorală dragostea dintre părinți și copii, fiindcă nu e nevoie s-o cucerești. De fapt, dragostea trebuie cucerită.

— Până una alta, părinții te iubesc și fără s-o meriți. N-ai nevoie să te ostenești pentru asta.

Toți izbucniră în râs.

— Ești grozavă mamă, ai nimerit drept la țintă, nu știu dacă dinadins sau

din greșeală, am exclamat eu, de asemenea râzând.

— Nu cumva îți închipui că ai cine știe ce merite pentru care ți se cuvine dragostea lor? se repezi iar la mine Tatiana Pavlovna. Nu numai că ei te iubesc de pomană, dar trebuie să se prefacă și că nu văd cât ești de nesuferit!

— Ba te înșeli! am strigat eu vesel. Ia să vedem dacă ghicești cine mi-a dat azi a înțelege că ține la mine?

— Cineva care a vrut să-și bată joc de tine! mi-o întoarse deodată Tatiana Pavlovna cu o răutate atât de neașteptată chiar din partea ei, încât părea să bănuiască despre ce e vorba. Păi, un om delicat, mai cu seamă o femeie, nu poate să fie decât scârbit de un suflet josnic ca al tău, ca să nu mai vorbim de celelalte cusururi. Ai o freză impecabilă, o cămașă fină, haine cusute de un franțuz, și tocmai astea dovedesc cât ești de murdar! Cine îți plătește hainele, cine te hrănește, cine îți dă bani să joci la ruletă? Nu-ți crapă obrazul când te gândești de la cine iei acești bani?

Mama roșise îngrozitor. N-o văzusem niciodată rușinându-se în așa hal și m-am cutremurat.

— Nu cheltuiesc decât banii mei și nu-s dator să dau nimănui socoteală, am repezit-o eu, roșind totuși.

— Ai tăi? Ce bani ai tu?

— Dacă nu-s ai mei, sunt ai lui Andrei Petrovici, și el n-are nimic împotriva.... Banii pe care i-am împrumutat de la prinț merg în contul celor pe care-i datorează lui Andrei Petrovici.

— Află dragul meu, roști deodată Versilov răspicat, că nu-mi datorează nici un ban.

Am rămas trăsnit și n-am mai putut scoate nici un cuvânt. Cuvintele acestea aveau o semnificație teribilă. O, desigur, ținând seama de purtarea mea paradoxală, nesăbuită și lipsită de scrupule de pe atunci, fără îndoială că aș fi vrut să ies din încurcătură printr-o izbucnire "de nobilă înflăcărare", sau printr-o formulă bombastică, dar deodată am citit pe fața posomorâtă a Lizei o învinuire răutăcioasă și nedreaptă, aproape o batjocură la adresa mea și atunci parcă dracu m-a pus să mă leg de ea.

— Dumneata, domnișoară, m-am întors spre ea, te duci destul de des pe la prinț, pe cât se pare ca s-o vezi pe Daria Onisimovna? N-ai vrea oare să-i predați aceste trei sute de ruble pentru care mi-ai scos sufletul astăzi?

Am scos banii și i-am întins. Oricât ar părea de necrezut, spuseseam aceste cuvinte perfide într-o doară, fără nici o intenție și fără nici o aluzie. De altfel, nici n-aș fi putut face vreo aluzie, fiindcă în momentul ace-la nu știam absolut nimic. Poate că mă îmboldise numai dorința relativ inofensivă de a o înțepa, de a-i da a înțelege că, de vreme ce se amestecă în treburile care n-o privesc, și dacă ține neapărat să se afle în treabă, poate că vrea să se întâlnească cu prințul, cu acest ofițer tânăr și chipeș, iar dacă-i așa, "dacă are chef să-și vâre nasul în treburile unor tineri", n-are decât să-i predea banii. Dar, în clipa aceea, spre uimirea mea, mama s-a ridicat și, amenințându-mă cu degetul, mi-a strigat:

— Cum îndrăznești să te atingi de ea? Nu-ți permit!

Niciodată nu mi-aș fi închipuit o asemenea ieșire din partea mamei, de aceea am sărit și eu ca ars de la locul meu, nu de spaimă, ci de amărăciune; simțeam parcă o rană dureroasă în inimă, fiindcă deodată am intuit că se petrecuse ceva foarte grav. Dar mama nu putu să îndure multă vreme această situație încordată, își acoperi fața cu mâinile și ieși repede din cameră. Liza alergă după ea, fără să-mi arunce măcar o privire, iar Tatiana Pavlovna stătea tăcută cu ochii țintă la mine.

— Într-adevăr nu ți-ai dat seama ce spui? îmi strigă spre surprinderea mea, privindu-mă nespus de nedumerită, apoi, fără să mai aștepte vreun răspuns, fugi și ea după ele. Versilov se ridică de la masă cu un aer supărat aproape furios, și-și luă pălăria.

— Eu nu te cred chiar atât de prost, ci numai neprihănit, mormăi el batjocoritor. Când se întorc, spune-le să nu mă aștepte cu desertul, fiindcă mă duc să mă plimb puțin.

Am rămas singur; la început eram mirat, apoi m-am simțit jignit, iar în cele din urmă m-am dumerit că sunt vinovat. Deși, la drept vorbind, nu prea știam de ce mă făcusem vinovat, aveam totuși un sentiment de vinovăție. M-am așezat la fereastră și am așteptat. După vreo zece minute mi-am luat și eu pălăria și m-am dus sus, în fosta mea cămăruță. Știam că am să le găsesc acolo, pe mama și pe Liza adică, fiindcă Tatiana Pavlovna plecase. Când am intrat, ședeau amândouă pe divanul meu și vorbeau în șoaptă, dar cum am apărut, au amuțit. Spre mirarea mea, nu păreau supărate pe mine, cel puțin mama, care mi-a și zâmbit.

— Te rog să mă ierți, mamă, am început eu....

— Lasă, lasă, nu-i nimic, m-a întrerupt mama. Tot ce vă cer e să vă iubiți unul pe altul și să nu vă certați niciodată; atunci o să aibă și Dumnezeu grijă de voi și o să fiți fericiți.

— Eu sunt sigură, mamă, că el n-are să mă necăjească niciodată! spuse Liza cu convingere și căldură.

— Numai din vina Tatiane Pavlovna s-au întâmplat toate, am strigat eu. Ce făptură nesuferită!

— Ei vezi, mamă, nu ți-am spus eu? întări Liza, arătând spre mine.

— Vreau să știți amândouă că viața e frumoasă, că nu toți oamenii sunt niște ticăloși ca mine! le-am declarat eu.

— Nu te supăra, Arkașa, dragul meu, dar de-ai înceta o dată...

— Să joc! Să mă las de cărți? Am să încetez, mamă, azi voi juca pentru ultima oară, mai ales că Andrei Petrovici a susținut sus și tare că prințul nu-i datorează nici un ban. Nici nu vă închipuiți ce rușine îmi e... De altfel, trebuie să mă lămuresc cu el... Mamă, scumpa mea, data trecută, când am fost aici, ți-am spus o prostie.... Am mințit, mămico: doresc din toată inima să cred; am vrut numai s-o fac pe grozavul, dar în fond îl iubesc pe Hristos...

Data trecută se iscase într-adevăr între noi o discuție de acest fel și o lăsasem pe mama foarte amărâtă și îngrijorată. Auzind mărturisirea mea de acum, mama îmi zâmbi ca unui copil.

— Hristos iartă orice: el te-a iertat când l-ai hulit, după cum iartă și păcate mai mari decât ale tale. Hristos e un părinte, el n-are nevoie de

laudele noastre, căci oricum va străluci și în bezna cea mai adâncă.

Mi-am luat rămas bun de la ele și am plecat, întrebându-mă unde aş putea să-l întâlnesc pe Versilov în ziua aceea, fiindcă aveam ceva foarte important de discutat cu el și adineauri nu izbutisem. Eram aproape convins că mă aşteaptă la mine acasă, de aceea am și pornit pe jos într-acolo. Vremea se mai răcise și începuse un ușor îngheț, totuși era foarte plăcut să te plimbi.

Locuiam lângă podul Voznesenski, într-o clădire uriașă, cu intrarea prin curte. La poartă, m-am ciocnit de Versilov, care tocmai pleca de la mine.

— Am ieșit la plimbare, și, ca de obicei, am trecut pe la tine. Te-am și aşteptat la Piotr Ippolitovici, dar pe urmă m-am plictisit și am plecat. Oamenii ăștia se ceartă veșnic; azi nevastă-sa chiar se simte prost și plânge. Când am văzut-o și pe asta, am plecat.

Nu știi de ce m-a cuprins ciuda.

— Mi se pare că eu și Piotr Ippolitovici suntem singurii oameni la care te duci. Oare nu mai ai pe nimeni în tot Petersburgul?

— Dragul meu... n-are importanță.

— Încotro ai pornit-o acum?

— Oricum, la tine tot nu mă mai întorc. Dacă vrei, hai să ne plimbăm. E o seară minunată.

— Dacă în loc să faci tot felul de considerațiuni abstracte, ai vorbi mai omenește cu mine, dacă bunăoară mi-ai fi dat măcar o dată a înțelege să mă las de blestematul ăsta de joc de cărți, poate că nu m-aș fi prostit așa, i-am spus eu deodată.

— Ți pare rău? Frumos din partea ta, îmi răspunse el printre dinți. Întotdeauna am bănuir că jocul de cărți nu este idealul vieții tale, ci nu-mai o distracție trecătoare... Ai dreptate, dragul meu, este o tâmpenie să joci, și unde mai pui că poți să pierzi tot ce ai.

— Și nu numai banii tăi, dar și pe ai altora.

— Cum, ai ajuns să pierzi și bani străini?

— Pe ai dumitale. Am luat bani de la prinț, în contul dumitale, și i-am pierdut. Firește că a fost o mare greșeală, o imensă prostie din partea mea... să socotesc că banii dumitale sunt și ai mei. Dar tot timpul voiam să-mi scot paguba.

— Ți mai atrag încă o dată atenția, dragul meu, că n-am nici un ban de primit de la prinț. Știu că tânărul acesta este el însuși la mare ananghie și de aceea nu aştept nimic de la el, cu toate făgăduielile lui.

— În cazul acesta, mă găsesc într-o situație și mai proastă, de-a dreptul ridicolă! Dacă-i așa, cu ce scop îmi dă banii, și cu ce drept îi primesc?

— Asta te privește... Dar ia spune, crezi într-adevăr că n-ai nici un temei să primești bani de la el?

— În afară de faptul că suntem prieteni...

— Să lăsăm prietenia la o parte, alt temei care să te îndreptățească să primești bani de la el nu ai? Poate că or mai fi și alte considerente?

— Ce considerente? Nu înțeleg ce vrei să spui.

— Cu atât mai bine că nu înțelegi și îți mărturisesc, dragul meu, că eram

convins de asta. *Brisons la, mon cher*, dar caută să nu mai joci.

— De ce nu m-ai oprit mai demult? Chiar și acum mi-o spui de parcă te-ai codi.

— Dacă aș fi încercat mai demult să te opresc, singurul rezultat ar fi fost că ne-am fi certat și nu m-ai mai fi primit atât de bucuros de câte ori veneam seara la tine. Și apoi, află dragul meu, că a da sfaturi cuiva pentru a-l salva cu anticipație, înseamnă a te vârî cu sila în sufletul lui, ca un oaspete nepoftit. Destule ori m-am vârât în sufletul altuia și până la urmă m-am ales cu bobârnace și batjocură. Firește, nu mă sinchiesc de ele, dar partea proastă este că pe această cale nu obții nici un rezultat: nimeni nu te ascultă, oricât ai stărui... Și pe deasupra îți faci din prieteni dușmani.

— Îmi pare bine că ai început, în sfârșit, să vorbești cu mine despre lucruri reale. De mult voiam să te tot întreb ceva, dar până acum prea m-ai ținut la distanță. Bine că suntem pe stradă. Îți mai aduci aminte că în ultima seară pe care am petrecut-o în casa dumitale, acum două luni, când am stat împreună, în "coșciugul" meu și ți-am pus tot felul de întrebări despre mama și Makar Ivanovici — îți mai aduci aminte cât de "arogant" am fost atunci cu dumneata? E neîngăduit ca un mucos să vorbească astfel despre maică-sa! Dumneata, însă, nu mi-ai făcut nici cea mai mică observație, dimpotrivă, mi te-ai și "spovedit", ceea ce mi-a dat nas să devin și mai arogant.

— Dragul meu băiat, îmi face o plăcere nespusă să aud din gura ta că... ești însuflețit de astfel de sentimente... da, mi-amintesc foarte bine că în seara aceea așteptam să te văd, în sfârșit, roșind și dacă te-am încurajat, poate că am făcut-o anume ca să văd până unde ai să mergi...

— Va să zică, atunci m-ai amăgit doar, și ai izbutit să tulburi și mai tare singurul izvor curat din sufletul meu. Da, sunt un mucos, un neisprăvit, care de multe ori nu știe nici el ce-i bun și ce-i rău. Dacă atunci mi-ai fi arătat măcar printr-o aluzie pe ce drum s-o apuc, aș fi înțeles tot și pe loc aș fi apucat-o pe calea cea bună. Dar în seara aceea n-ai izbutit decât să mă întăriți.

— *Cher enfant*, am presimțit întotdeauna că într-un fel sau altul o să ne împrietenim: iată că azi ai "roșit" singur și fără nici o mustrare din partea mea și e mai bine așa, ți-o jur... Dragul meu, văd că în ultima vreme te schimbi din ce în ce mai mult în bine... oare asta se datorește relațiilor tale cu nenorocitul acela de prinț?

— Te rog să nu mă lauzi, nu pot suferi asta. Nu-mi stârni în inimă bănuiala dureroasă că mă lauzi din fățărnicie, măsluind adevărul, numai ca să-mi placi, numai din cochetărie. Iar în ceea ce privește schimbarea de care vorbeai, vezi dumneata... acum petrec mai mult timp în societatea femeilor. Știai, bunăoară, că Anna Andreevna mă primește întotdeauna foarte bine?

— Am aflat-o chiar de la ea, dragul meu. Da, e într-adevăr foarte drăguță și deșteaptă. *Mais brisons la, mon cher*. Mă mir și eu de ce mi-o fi azi lehamite de toate? Să fie oare ipohondrie, sau poate că hemoroizii sunt de vină? Ce se mai aude pe acasă? Nu s-a mai întâmplat nimic? Desigur că v-ați împăcat și că totul s-a terminat cu îmbrățișări. *Cela va sans dire*. Uneori, nu te trage inima să te întorci la ele, nici chiar după cea mai neplăcută plimbare.

Drept să-ți spun, câteodată chiar dacă plouă fac câte un ocol mare, ca să mă întorc cât mai târziu în bârlog... Și ce plictiseală. Doamne, ce plictiseală!

— Mama...

— Maică-ta e cea mai desăvârșită și mai încântătoare făptură, *mais...* Într-un cuvânt, pesemne că nu le merit... nici pe ea, nici pe soră-ta. Fiindcă veni vorba, ce le-a găsit azi pe toate? De câteva zile parcă nu sunt în apele lor. Știi, eu de obicei, încerc să nu iau nimic în seamă, dar azi era vădit că au pățit ceva. Tu n-ai observat nimic?

— Nu știu ce-ar putea să aibă, și nici n-aș fi observat nimic dacă nu se vâra afurisita de Tatiana Pavlovna, pe care n-o rabdă inima să nu se repeadă ca un câine la mine. Cred că ai dreptate, trebuie să li se fi întâmplat ceva. Azi am găsit-o pe Liza la Anna Andreevna. Și acolo mi s-a părut cam ciudată, m-am și mirat de ea. Știi desigur că ea se duce pe la Anna Andreevna.

— Știu, dragul meu. Dar tu... tu când ai fost azi pe la Anna Andreevna, pe la ce oră? Mă interesează dintr-un anumit motiv.

— Între două și trei. Și închipuiește-ți, când plecam, a sosit prințul.

I-am povestit vizita mea până în cele mai mici amănunte. El m-a ascultat în tăcere și nici măcar atunci când i-am spus că s-ar putea ca prințul s-o ceară în căsătorie pe Anna Andreevna, n-a scos nici un cuvânt. Numai când m-a auzit lăudând-o cu atâta entuziasm pe Anna Andreevna, a mormăit din nou că "e foarte drăguță".

— Azi am izbutit s-o uluiesc de-a dreptul când i-am comunicat cel mai proaspăt zvon din lumea bună, și anume căsătoria probabilă dintre Katerina Nikolaevna și baronul Bioring, i-am spus eu deodată, ca și cum m-ar fi luat gura pe dinainte.

— Ei așa? Închipuiește-ți că ea însăși mi-a comunicat această "noutate" pe la ora douăsprezece, adică cu mult înainte de a fi apucat tu s-o uluiești!

— Ce vorbești? am înlemnit eu pe loc. Dar de unde a putut s-o afle? La urma urmei, nici nu-i de mirare. Se înțelege că putea s-o afle înaintea mea, dar, știi, m-a ascultat cu atâta atenție de parcă i-aș fi comunicat o noutate surprinzătoare! De altfel... de ce i-aș lua-o în nume de rău? Trăiască îngăduința! Trebuie să te arăți îngăduitor față de oameni, nu-i așa? Eu, bunăoară, mi-aș fi dat numaidecât în petic, pe când ea știe să-și pună lacăt la gură... Treaba ei, n-are decăt. Totuși rămâne cea mai încântătoare făptură, cu cel mai minunat caracter!

— O, fără îndoială, fiecare om cu felul lui de-a fi! Dar partea cea mai hazlie e că aceste caractere minunate știu să te pună uneori în cele mai năstrușnice încurcături; închipuiește-ți cum am rămas azi când Anna Andreevna m-a întrebat pe nepusă masă dacă o iubesc pe Katerina Nikolaevna Ahmakova ori nu?

— Ce întrebare brutală și absurdă! am strigat eu, și mai uluit, parcă totul mi se întunecase dinaintea ochilor de tulburat ce eram. Eu nu mă încumetasem niciodată să ating acest subiect față de el, și iată că singur a adus vorba... Și cum a motivat întrebarea?

— În nici un fel, dragul meu, și-a pus îndată lacăt la gură. Și ia seama, e cu atât mai curios cu cât până azi nici ei, nici mie nu ne-ar fi trecut prin

mente că ar fi cu puțință să discutăm despre asemenea lucruri. De altfel, spui că o cunoști, așa că poți să-ți închipui cum i se potrivește o întrebare ca asta. Tu de ce crezi că a făcut-o?

— Habar n-am! Sunt la fel de intrigat ca și dumneata. Poate din curiozitate, ori poate a glumit.

— O, dimpotrivă, m-a întrebat cât se poate de serios, chiar categoric, de parcă îmi cerea socoteală. Și se vedea că este o întrebare bine chibzuită, că are motive imperioase. Te mai duci curând pe la ea? N-ai putea să afli tu despre ce e vorba? Te-aș ruga foarte mult, fiindcă vezi tu...

— Dar cum e cu puțință, și lucrul acesta mă miră îndeosebi, să presupună măcar că o iubești pe Katerina Nikolaevna. Iartă-mă, dar nu-mi pot veni în fire. Eu nu mi-aș fi îngăduit niciodată să vorbesc cu dumneata despre această chestiune sau despre una asemănătoare...

— A fost foarte cuminte din partea ta, dragul meu.

— Cred că ar fi indecent ca noi doi să discutăm despre aventurile și legăturile dumitale sentimentale din trecut, din partea mea ar fi chiar o nerozie; și totuși, de la un timp, mai ales în ultimele zile, m-am tot întrebat: ce s-ar fi întâmplat dacă ai fi iubit-o pe această femeie măcar o clipă? O, atunci, de bună seamă că nu te-ai fi înșelat atât de amarnic, că nu ți-ai fi făcut o părere atât de falsă despre ea, ca să ajungeți unde ați ajuns. Căci știu unde ați ajuns: încă de la Moscova am aflat și de atunci am mai auzit de nenumărate ori că vă dușmăniți, că vă urâți reciproc, dar aici mi-a sărit în ochi faptul că între voi există o vrajbă cumplită, o antipatie violentă, așadar, contrariul iubirii; atunci cum de i-a venit Annei Andreevna să te întrebe dacă o iubești? Să fie chiar atât de prost informată? Parcă nu-mi vine a crede! Te asigur că a glumit, că a vrut să râdă!

— După cum bag de seamă, dragul meu, și în glasul lui răsună deodată o anumită neliniște și o căldură care-ți pătrundea în suflet, ceea ce i se întâmpla foarte rar, ai început și tu să privești cam pătimaș această chestiune. Ai spus adineauri că te duci în vizită pe la diferite femei... mie, firește, nu-mi vine să te întreb prea multe... despre această "chestiune", cum te-ai exprimat tu... totuși, aș vrea să știu dacă și "această femeie" e trecută pe lista prietenilor tale recente.

— Aceasă femeie... glasul începu deodată să-mi tremure. Ascultă, Andrei Petrovici, această femeie e ceea ce azi dimineată, în discuția cu prințul, dumneata numeai "chintesența vieții", mai ții minte? Ai spus că chintesența vieții e ceva atât de simplu, atât de linear și de evident, încât tocmai din pricina simplității și a evidenței nu-ți vine a crede că ai găsit tocmai ceea ce ai căutat cu atâta trudă toată viața... Cu această neîncredere ai privit dumneata femeia desăvârșită, întruchiparea idealului, atunci când ai întâlnit-o aievea, și n-ai văzut în acest ideal decât întruchiparea tuturor viciilor. Așa să știi!

Din aceste cuvinte cititorul își poate da seama cât eram de pătimaș.

— "Toate viciile!" Aha, expresia asta o recunosc! exclamă Versilov. Dacă ai ajuns până acolo, încât ți s-a citat această expresie, n-ar fi oare cazul să te felicit pentru succes? Asta înseamnă că între voi este o asemenea intimitate,

încât poate că s-ar cuveni să te și laud pentru discreția ta, pentru felul cum știi să păstrezi o taină, calități de care foarte puțini tineri dau dovadă.

După glasul lui am ghicit că râdea, dar era un râs simpatic, prietenesc și afectuos... Și în cuvintele lui, și în expresia feței lui destinse, pe care am zărit-o prin întuneric, era o ironie drăgăstoasă, parcă ar fi vrut să mă întărească. Mă încânta mai ales însuflețirea lui neobișnuită, care mă făcea să mă simt și mai fericit.

— Ce discreție, ce taină?! O, te înșeli, am strigat eu, roșind și în ace-lași timp strângându-i mâna, pe care i-o luasem fără să-mi dau seama și nu-i mai dădeam drumul. Nu, nici gând! Într-un cuvânt, n-ai pentru ce să mă feliciți și în privința asta nu vei avea niciodată prilejul, fiindcă, niciodată nu se va întâmpla ceea ce bănuiești, am spus eu cu răsuflarea tăiată, dar cu inima atât de ușoară, de parcă zburam, și tare aș fi vrut să pot zbura, atât eram de încântat de această discuție. Dar fie... numai o dată, o singură dată! Vezi, scumpul meu, dragul meu tată — îngăduie-mi să-ți spun tată — nu numai unui părinte sau unui fiu, dar nimănui nu i se cade să-i vorbești de legăturile tale cu o femeie, chiar și atunci când sunt cât se poate de curate! Mai mult, cu cât sunt mai curate, cu atât e mai neîngăduit să vorbești despre ele. E dezgustător, e trivial, într-un cuvânt, nu se cade să faci confidențe! Dacă însă nu s-a întâmplat nimic, absolut nimic, atunci poți vorbi, nu-i așa?

— Cum te îndeamnă inima.

— Dă-mi voie să-ți pun o întrebare foarte, foarte indiscretă: așa e că dumneata ai cunoscut și alte femei, ai mai avut și alte legături în viața dumitale?... Vorbesc în general, numai în general, nu-ți cer nici un fel de amănunte!... I-am întrebat eu, roșind și exaltat la culme.

— Să zicem că am mai păcătuit și eu câteodată.

— Atunci am să-ți povestesc o întâmplare și am să te rog să mi-o explici, ca un om cu mai multă experiență: ce înseamnă când o femeie îți spune la plecare, în treacăt, într-o doară, fără să se uite măcar la tine: "Mâine la ora trei voi fi în cutare loc", ei, să zicem bunăoară la Tatiana Pavlovna, m-a luat gura pe dinainte, și atunci am simțit cum îmi fuge pământul de sub picioare. Inima mi-a zvâcnit o dată cu putere, apoi s-a oprit în loc. De emoție, mi-a pierit o clipă și glasul. El mă asculta tot timpul cu atenția încordată. Așadar, a doua zi, la ora trei, m-am înființat la Tatiana Pavlovna și pe scară mi-am făcut următoarea socotelă: "Dacă-mi deschide bucătăreasa — o știi pe bucătăreasa ei? — o întreb dacă Tatiana Pavlovna e acasă, iar dacă bucătăreasa îmi spune că nu este acasă, dar că o așteaptă o doamnă, ce concluzie trebuie să trag de aici, spune-mi?... Într-un cuvânt, dacă erai dumneata în locul meu...

— E simplu ca bună ziua: femeia îți dăduse întâlnire. Așadar, s-a întâmplat? Chiar astăzi, așa-i?

— Ba nu, nu s-a întâmplat nimic, absolut nimic! Chiar dacă s-a întâmplat, n-a fost ce-ți închipui; întâlnirea a avut cu totul alt scop și ți-o declar de la început, căci altfel aș fi un ticălos, a fost ceva, totuși...

— Dragul meu, întâmplarea începe să devină atât de interesantă, încât îți propun...

— Nu o dată am dat câte zece, ba chiar câte douăzeci și cinci de ruble,

oricui mi-a cerut. Vă cer un mizilic, doar câteva copeici; atâta vă roagă un locotenent, vă imploră un fost locotenent! Cel care ne ruga era un bărbat înalt, poate într-adevăr un locotenent în retragere, care ne ieșise brusc în cale. Ceea ce-i mai curios, cel care întindea mâna era surprinzător de bine îmbrăcat pentru îndeletnicirea lui. Dinadins n-am lăsat la o parte incidentul acela trivial cu locotenentul decăzut, deoarece numai redând întreaga situație până în cele mai mici amănunte îl pot înfățișa pe Versilov așa cum era în acele clipe când se hotăra soarta lui. Era la grea cumpănă și eu nici nu bănuiam acest lucru.

— Dacă nu ne lași în pace, domnule, am să chem imediat poliția, îl amenință Versilov pe locotenent, cu un ton neașteptat de violent, oprindu-se în fața lui.

Niciodată nu mi-aș fi închipuit că un filozof ca el se poate înfuria atât de tare, și încă din asemenea fleac. Repet că discuția noastră fusese întreruptă tocmai în momentul cel mai interesant pentru el, după cum a și mărturisit după aceea.

— Nu cumva pretinzi că n-ai nici zece copeici? strigă cu grosolănie locotenentul, făcând un gest de dispreț. Doar orice canalie are azi zece copeici în buzunar. Bădăranilor! Ticăloșilor! După ce are o blană de boier în spinare, mai face atâta caz pentru zece copeici, parcă ar fi o chestiune de stat!

— Sergent! strigă Versilov.

Dar nici n-ar fi fost nevoie să strige, căci sergentul era la colțul străzii și auzise cum ne ocărâse locotenentul.

— Ai fost martor când m-a jignit dumnealui și te rog să-l duci la comisariat.

— Ei și? Nici că-mi pasă. N-ai să poți dovedi absolut nimic! Și mai cu seamă că ești deștept!

— Pune mâna pe el, sergent, și vino cu noi, stăruie Versilov.

— Ce rost are să mergem la comisariat? Dă-l dracului! i-am șoptit eu.

— Ba nu, dragul meu, ne ducem negreșit. Pe străzile noastre a ajuns să domnească o debandadă revoltătoare. Și dacă fiecare și-ar face datoria, ar fi spre folosul tuturor. *C'est comique, mais c'est ce que nous ferons*³⁵.

Vreo sută de pași locotenentul a vorbit foarte aprins și a făcut pe grozavul. Îndruga cu nerușinare că "asta e neîngăduit", că "toată zarva a pornit de la zece copeici" ș.a.m.d. Dar, în cele din urmă, a început să șoptească ceva sergentului. Acesta, pe cât se pare un om chibzuit și desigur un dușman al scandalurilor de pe stradă, era de partea locotenentului, dar numai dintr-un anumit punct de vedere. La întrebările acestuia mormăia cu jumătate gură că "acum nu se mai poate", că "lucrurile s-au încurcat" și că "dacă, bunăoară, ți-ai cere scuze, iar domnul ar binevoi să le primească, atunci poate că..."

— Ei, po-o-ftim, stimate domn, încotro mergem acum? Te întreb: ce urmărim și ce haz are toată tărășenia? strigă locotenentul în gura mare. Dacă un biet om nefericit, bătut de soartă, ar primi să-ți ceară scuze... În

³⁵E caraghios, dar așa vom face.

sfârșit, dacă ții neapărat să-l umilești... dracu s-o ia de treabă, doar nu ne găsim într-un salon, ci pe stradă! Pe stradă trebuie să te declari satisfăcut și cu aceste scuze...

Versilov se opri și începu deodată să râdă în hohote; îmi venea să cred că stârnise toată istoria ca să se distreze, ceea ce nu era adevărat.

— Mă declar pe deplin satisfăcut cu scuzele dumitale, domnule ofițer, și te asigur că apreciez calitățile dumitale. Poartă-te așa și în saloane, căci în curând nici acolo n-o să se poarte lumea altfel. Dar, deocamdată, poftim patruzeci de copeici, ca să bei ceva și să iei o gustare; te rog să mă ierți, domnule sergent, că ți-am dat de lucru. Aș fi vrut să te răsplătesc pentru oboseala dumitale, dar acum, de când ați ajuns oameni cu vază, nu mai îndrăznesc... Dragul meu, se întoarse el spre mine, este pe aici, prin apropiere, un birt, de fapt, o cârciumă ordinară, dar am putea să intrăm să luăm un ceai, dacă n-ai nimic împotrivă... Să mergem, e foarte aproape.

Repet că niciodată nu-l văzusem atât de agitat, deși figura lui era veselă și luminoasă; totuși am observat că atunci când a scos portmoneul din buzunar ca să-i dea ofițerului cele patruzeci de copeici, mâinile îi tremurau atât de tare, încât n-a izbutit să prindă banii cu degetele și, până la urmă, m-a rugat pe mine s-o fac; nu pot uita acest amănunt.

M-a dus într-un mic birt dintr-un tunel săpat chiar sub chei. Înăuntru era foarte puțină lume, cânta fals o orgă hodorogită și mirosea a șervete soioase; ne-am așezat într-un colț.

— Nu știi dacă ți-am spus, dar uneori, când mă roade plictiseala, când mi-e sufletul pustiu și mă apasă tristețea, îmi place să intru în câte o tavernă nenorocită ca asta. Toată atmosfera de aici, aria răgușită din *Lucia*, chelnerii în așa-zisele lor costume rusești de cel mai prost gust, fumul gros de mahorcă, zarva din sala de biliard, totul e atât de vulgar și de prozaic, încât frizează fantasticul. Ei, s-auzim mai departe, dragul meu, căci fiul acela al lui Marte ne-a întrerupt pare-se în momentul cel mai interesant... Iată și ceaiul, știu să-l pregătească bine aici... Închipuiește-ți că Piotr Ippolitovici s-a apucat adineauri să-l convingă pe chiriașul acela ciupit de vărsat că în veacul trecut parlamentul englez a instituit o comisie specială de juriști ca să reconstituie procesul lui Hristos înaintea marelui preot și a lui Pilat și să-l judece după legile de astăzi, ceea ce au și făcut cu mare pompă, cu avocați, procurori și așa mai departe... până la urmă jurații au fost siliți să dea o sentință de condamnare... mă mir și eu de ce. Dobitocul acela de chiriaș a început să-l contrazică, s-a înfuriat, s-a luat la harță cu el și a declarat că mâine se mută. Proprietareasa a început să plângă, de ciudă că pierdea un venit... *Mais passions*³⁶.

În asemenea cârciumi găsești uneori și privighetori. Cunoști o anecdotă veche à la Piotr Ippolitovici, care circula la Moscova? Într-un birt de la Moscova cânta o privighetoare. Deodată, intră un negustor din acela cu pandalii, cu care nu face să-ți pui mintea, și întreabă cât costă privighetoarea? "O sută de ruble." "Să mi-o frigeți și să mi-o aduceți." După ce i-au fript-o și i-au pus-o pe masă, a poruncit: "Tăiați-mi o porție de zece copeici".

³⁶Dar să lăsăm asta. (Fr.)

I-am povestit-o o dată lui Piotr Ippolitovici, dar el nu m-a crezut, ba chiar și-a manifestat indignarea...

A vorbit multă vreme, îndrugându-mi vrute și nevrute. Fragmentele de mai sus le-am reprodus numai ca mostră. Am încercat de nenumărate ori să-mi continui povestirea, dar cum deschideam gura, mă întrerupea și începea să-mi înșire niște năzbâtii care n-aveau nici o legătură cu ea; vorbea însă cu însuflețire și veselie, râdea fără nici un rost și chiar chicotea, ceea ce nu făcuse niciodată față de mine. Bău pe nerăsuflăte un pahar de ceai și-și turnă altul. Acum înțeleg starea lui: semăna cu un om care a primit o scrisoare așteptată cu nerăbdare de la o ființă dragă, dar care o ține în fața lui și dinadis n-o deschide, ci, dimpotrivă, o pipăie îndelung, cercetează plicul, ștampila, se duce în camera vecină și caută ceva, într-un cuvânt, amână cât mai mult momentul culminant, fiindcă știe că oricum nu-l va scăpa, și face totul pentru a gusta o plăcere cât mai deplină.

Bineînțeles că până la urmă i-am povestit tot de-a fir-a-păr, timp de aproape un ceas. Nici nu se putea altfel, căci de mult ardeam de nerăbdare să-i spun tot ce aveam pe suflet. Am început povestirea din momentul când am văzut-o pentru prima oară în casa prințului, îndată după sosirea ei de la Moscova; pe urmă, i-am descris cum s-au desfășurat lucrurile. N-am scăpat nimic din vedere și chiar să fi vrut n-aș fi putut, căci el mă descosea, ghicea și chiar îmi sugera fiecare amănunt în parte. Uneori, aveam impresia că trăiesc o întâmplare fantastică: îmi ghicea atât de bine fiecare gest, fiecare sentiment, de parcă în aceste două luni de zile m-ar fi urmărit pas cu pas, asistând nevăzut la toate sau stând nevăzut la ușă. Îmi făcea o deosebită plăcere să mă spovedesc lui Versilov, fiindcă mă încânta sincera lui îngăduință, profunda și subtila lui intuiție psihologică, neobișnuita lui perspicacitate care-l ajuta să reconstituie dintr-un singur cuvânt o situație complexă. Mă asculta cu înțelegere și duioșie, ca o femeie. Și mai ales proceda în așa fel, încât puteam să-i spun orice fără să mă rușinez; câteodată stăruia asupra unui amănunt sau mă întrerupea și-mi repeta febril: "Nu uita amănuntele, mai ales pe cele mici, căci de multe ori tocmai acestea sunt mai semnificative". De câte ori nu mi-a repetat acest lucru! Bineînțeles că la început am vorbit despre ea cu un ton de superioritate, dar foarte curând am redus lucrurile la proporțiile lor adevărate. I-am mărturisit sincer că eram gata să mă reped să sărut urmele pașilor ei pe covor. Cel mai frumos și mai vrednic de laudă din partea lui mi s-a părut înțelegerea deplină a faptului că, "deși se zbuciumase atâta din pricina acelui document compromițător", își păstrase desăvârșita curăție și noblețe sufletească pe care mi le dovedise în ziua aceea. El a înțeles perfect și sensul pe care îl dădea ea cuvântului "student". Totuși, când m-am apropiat de sfârșit, am observat că, în ciuda zâmbetului său cald, începea să i se zărească din când în când în ochi o licărire de nerăbdare și privirea îi devenea din ce în ce mai aspră și mai tăioasă. Când am ajuns la scrisoarea cu pricina, am stat pe gânduri: "să-i spun întregul adevăr sau nu?" — și până la urmă, cu toată exaltarea mea, i l-am ascuns. Însemn aici acest lucru, ca să-l țin minte toată viața. Și lui i-am dat aceeași explicație ca și ei, punând totul pe seama lui

Kraft. Ochii i-au sticlit și pe frunte i-a apărut pentru o clipă o cută ciudată, care i-a dat o expresie foarte întunecată.

— Ții minte bine, dragul meu, că scrisoarea a ars-o Kraft la lumânare? Nu cumva te înșeli?

— Nu mă înșel, am întărit eu.

— Ia seama, această scrisoare are o importanță vitală pentru ea, și dacă ai avea-o în mână, chiar azi ai putea... dar ce anume "aș putea" nu mi-a mai spus. E sigur că nu se află la tine?

M-am cutremurat în sinea mea, dar m-am stăpânit să nu mă trădez; nici n-am clipit măcar. Totuși, nu voiam să cred că îmi pusese cu adevărat această întrebare și am stăruit:

— Cum să se afle la mine? *Acum?* Păi dacă a ars-o Kraft, cum ar putea să fie la mine?

— Așa? făcu el, ațintindu-mă cu o privire iscoditoare, fixă, pe care n-o pot uita.

Deși zâmbea, de pe fața lui dispăruseră cu desăvârșire blândețea și duioșia aproape feminină de până atunci. Pe chip i se întipărise o expresie tulbure și distrată, din ce în ce mai distrată. Dacă ar fi fost și în clipa aceea tot atât de stăpân pe sine ca și până atunci, desigur că nu mi-ar fi pus întrebarea cu privire la scrisoare, dar a făcut-o pentru că își pierduse și el cumpătul. De altfel, abia acum îmi dau seama de toate acestea, atunci însă n-am observat atât de repede schimbarea lui, fiindcă tot mai pluteam în nori și în suflet îmi răsunau aceleași melodii divine. Când am terminat de povestit, m-am uitat la el.

— Stranie întâmplare! spuse el deodată, văzând că nu mai am nimic de adăugat. Foarte stranie, dragul meu. Spui că ai stat acolo de la trei la patru și că Tatiana Pavlovna nu era acasă?

— De la trei fix până la patru și jumătate.

— Ei bine, închipuiește-ți că și eu am fost la Tatiana Pavlovna exact la trei și jumătate, m-am și uitat la ceas. M-a întâmpinat în bucătărie, căci, de obicei, intru la ea pe scara de din dos.

— Cum? Te-a întâmpinat în bucătărie? am strigat eu, tresărind de mirare.

— Da, și mi-a declarat că nu mă poate primi. N-am stat decât două minute, fiindcă tot mă dusesem doar ca s-o poftesc la masă.

— Poate că se întorsese tocmai atunci acasă?

— Nu știu. Ba nu, nu se poate, era în capot. Asta s-a întâmplat exact la trei și jumătate.

— Bine, dar... Tatiana Pavlovna nu ți-a spus că eram și eu acolo?

— Nu, nici nu mi-a pomenit de tine... Dacă aș fi știut, ce rost avea să te mai întreb?

— Stai puțin, asta e foarte important...

— De... depinde cum judeci lucrurile; după cum văd, ai și pălit, dragul meu. Dar la urma urmei, de ce ți se pare atât de important?

— Și-au bătut joc de mine ca de un copil!

— Ba nu, s-o fi temut numai de "înflăcărea ta" cum ți-a mărturisit ea

însăși, și atunci pentru mai multă siguranță a rugat-o și pe Tatiana Pavlovna să rămână acasă.

— Of, Doamne, cum m-au tras pe sfoară! Îți dai seama: m-a lăsat să-i spun tot ce aveam pe suflet, când știa că mă mai aude cineva, și încă Tatiana Pavlovna. Va să zică ea a ascultat tot ce-am vorbit! Păi... mă cutremur la gândul ăsta!

— *C'est selon, mon cher*³⁷ unde mai pui că tu însuși ai recunoscut adineauri că în general femeile trebuie privite cu îngăduință, ai strigat chiar: "Trăiască îngăduința!"

— Dacă eu aș fi Othello, iar dumneata Iago, n-ai găsi un argument mai potrivit.... De altfel, comparația e atât de caraghioasă, încât îmi vine și mie să râd! Nici vorbă nu poate fi de Othello, de vreme ce între ea și mine n-au fost niciodată asemenea relații. Da, situația e într-adevăr de râs! Dar, n-are a face. Eu cred mai departe în ceea ce îmi este cu mult superior. Eu nu mi-am pierdut idealul... Dacă a fost o glumă din partea ei, o iert. De ce i-aș lua în nume de rău că a glumit pe socoteala unui băiețandru neisprăvit?! Doar n-am încercat să mă dau drept altceva decât sunt. Iar student am fost și rămân, în mintea și-n inima ei, orice s-ar întâmpla, da, pe student nu-l va putea șterge din sufletul ei! Și asta mi-ajunge! Spune, ce mă sfătuiești: să mă duc chiar acum la ea ca să aflu adevărul, sau nu?

Pretinsesem că râd, dar ochii mi-erău plini de lacrimi.

— Cum crezi, dragul meu, dacă vrei, du-te.

— Acum, după ce ți-am destăinuit tot, am impresia că mi-am pângărit sufletul. Nu te supăra, scumpul meu, dar despre o femeie, îți repet, despre o femeie nu-i îngăduit să vorbești cu altcineva. Nici un confident nu te poate înțelege pe deplin, chiar dacă ar fi un înger. Dacă respecti femeia, nu face confidențe, dacă te respecti pe tine însuși, nu-ți lua un confident! Acum mi-am pierdut tot respectul față de mine. N-am să mi-o iert niciodată... La revedere.

— Lasă, dragul meu, exagerezi. Doar tu singur spui că "n-a fost nimic". Am ieșit pe chei și ne-am luat rămas bun.

— De ce oare nu mă săruți niciodată din toată inima, ca un copil, așa cum își sărută un fiu părintele? Îngăimă el cu un tremur ciudat în glas. L-am sărutat cu foc. Dragul meu băiețaș... să-ți păstrezi întotdeauna sufletul la fel de curat ca acum.

Era prima oară în viață când îl sărutam și nici nu mi-aș fi putut închipui că are s-o dorească vreodată.

CAPITOLUL AL ȘASELEA

"Firește că mă duc! mi-am zis eu, îndreptându-mă grăbit spre casă. Mă duc chiar acum. Sunt aproape convins că am s-o găsesc singură; dar chiar de-ar fi cineva la ea, pot s-o chem în altă cameră. Are să mă primească; se va mira, desigur, dar mă va primi. Iar de nu mă primește, am să stărui, am

³⁷Depinde cum o iei, dragul meu.

să-i trimit vorbă că trebuie s-o văd numaidecât. Ea își va închipui că poate vreau să-i comunic ceva în legătură cu scrisoarea și mă va primi. În primul rând, voi căuta să aflu ce-a fost cu Tatiana Pavlovna. Iar pe urmă... ce-am să fac pe urmă? Dacă am nedreptățit-o, îmi voi răscumpăra greșeala, dar dacă am dreptate și ea e vinovată, atunci, totul s-a sfârșit! Atunci ce-am de pierdut? Absolut nimic! Mă duc deci! Mă duc!"

Și totuși, nu voi uita niciodată și-mi voi aminti mereu cu mândrie că *nu* m-am dus. Nimeni nu va afla vreodată acest lucru, îl voi tăinui până la moarte. Dar cu toate acestea sunt mulțumit că eu îl știu și că într-o asemenea moment am fost în stare de o pornire atât de nobilă!" Am să rezist ispitei, m-am hotărât eu după ce am chibzuit mai bine, n-am să dau înapoi din pricina unui fapt, îl tăgăduiesc și-mi păstrez credința în curăția ei sufletească. Ce rost are să mă duc la ea, ca s-o întreb? La urma urmei, de ce trebuia să aibă în mine aceeași încredere pe care o am eu în ea, de ce s-ar fi bizuit pe «cugetul meu curat»? Oare nu era firesc să se teamă de «înflăcărarea mea» și să se apere prin prezența Tatianeii? Nu făcusem încă nimic ca să-i câștig încrederea. N-are nici o importanță că ea nu știe că-i merit încrederea, că nu mă las târât «în ispită», că nu dau crezare calomniilor, important e că eu știu toate astea și că mă respect pe mine și sentimentele mele. O, fără îndoială, m-a lăsat să-i destăinui tot ce am pe inimă, deși știa că Tatiana mă aude, că râde de mine, mai mult, chiar ea îi îngăduise să tragă cu urechea (fiindcă o cunoștea și-și dădea seama că Tatiana nu va putea răbda să nu tragă cu urechea), și asta era îngrozitor, cumplit! Totuși... poate că n-a avut încotro... ce putea să facă într-o situație ca cea de azi? Și-apoi, ce drept aș fi avut să o învinuiesc? Tocmai eu care o mințisem în privința lui Kraft, doar o înșelasem și eu pe ea, fiindcă nici eu nu avusesem încotro, așadar, fusesem nevoit s-o mint, și nu mă simțeam vinovat; o făcusem cu cele mai bune intenții. Doamne! am exclamat eu, roșind deodată, cuprins de remușcări, dar cum am putut eu să fac adineauri același lucru: atunci când i-am povestit tot lui Versilov, oare n-am pus-o în aceeași situație în care mă pusese ea față de Tatiana?! Deși nu-i chiar același lucru, o deosebire există. Cu Versilov nu fusese vorba decât despre scrisoare; în fond, nici nu-i destăinuisem altceva, fiindcă n-aveam ce; doar nu se întâmplase nimic, așa cum îi și atrăsesem atenția de la început; mai mult, i-am spus și că «nici nu s-ar fi putut întâmpla». Și-apoi Versilov e un om înțeleghător. Hm... Totuși câtă ură îi mai poartă încă și azi în inima lui! Așadar, între ei se petrecuse atunci o adevărată dramă! Ce-a dezlănțuit-o oare? Desigur numai amorul propriu! *Versilov nici nu este în stare de alt sentiment în afară de acest orgoliu fără margini!"*

Da, am ajuns la această concluzie cu totul pe neașteptate, fără voia mea și fără să-i dau vreo importanță. Iată gândurile care mi s-au perindat atunci prin minte, și trebuie să spun că eram foarte sincer față de mine însumi: nu căutam să mă mint, nici să mă amănesc, iar dacă mi-a scăpat atunci ceva, sau am înțeles greșit anumite lucruri, înseamnă numai că în momentul acela n-aveam destulă minte, nu că aș fi fost fățarnic cu mine însumi.

Când m-am întors acasă, eram grozav de exaltat și totodată foarte vesel, deși nu știu nici eu de ce, fiindcă, în fond, mă simțeam foarte tulburat. Mă temeam totuși să-mi analizez starea sufletească și căutam ceva care să-mi abată atenția de la preocupările mele. Când am intrat, m-am dus imediat la proprietăreasă, fiindcă știam că este în mare conflict cu soțul ei. Era o tipică nevastă de funcționar, tuberculoasă în ultimul hal, și, deși poate nu era rea la suflet, avea toane, ca orice tuberculos. Am căutat numaidecât să-i împac, apoi m-am dus la chiriașul ciupit de vărsat, anume Cerviakov, un funcționar de bancă extrem de vanitos, dar prost și moșic din fire, pe care nu-l puteam suferi nici eu, deși eram în relații destul de bune, fiindcă avusesem josphicia de a-i ține isonul de câteva ori când își bătea joc de Piotr Ippolitovici. L-am convins numaidecât să rămână, de fapt, nici el nu fusese chiar hotărât să se mute. Până la urmă am izbutit s-o liniștesc de tot pe gazdă și pe deasupra i-am potrivit atât de bine perna sub cap, încât mi-a spus cu mulțumire răutăcioasă: "Niciodată Piotr Ippolitovici n-ar da dovadă de atâta îndemânare!" Pe urmă, mi-am făcut de lucru la bucătărie cu cataplasmele ei de muștar și i-am pregătit cu mâna mea două, care au încântat-o. Bietul Piotr Ippolitovici mă privea cu invidie, dar eu nu l-am lăsat să se atingă de nimic și până la urmă am fost răsplătit din plin: gazda mi-a mulțumit literalmente cu lacrimi de recunoștință în ochi. Dar îmi aduc aminte că deodată m-am plictisit să mai fac pe infirmiera, fiindcă mi-am dat seama că nu din bunătate aveam grijă de bolnavă, ci din cu totul alte motive.

Îl așteptam cu nerăbdare pe Matvei: eram hotărât să-mi încerc în seara aceea pentru ultima oară norocul... dar trebuie să spun că și eu aveam o grozavă poftă de joc. Altfel cred că nici nu m-aș fi putut stăpâni să nu mă duc la ea. Matvei trebuia să vină din clipă în clipă, când deodată s-a deschis ușa și a intrat un musafir cu totul neașteptat: Daria Onisimovna. Am strâmbat din nas și m-am mirat. Îmi cunoștea adresa, fiindcă mai fusese o dată la mine, din însărcinarea mamei. Am poftit-o să șadă și am început s-o privesc întrebător. Ea nu scotea nici un cuvânt, ci numai se uita drept în ochii mei, cu un zâmbet stingherit și umil.

— Nu cumva vii din partea Lizei? am întrebat-o eu într-o doară.

— Nu, mă rog, am trecut pe aici...

I-am atras atenția că mă pregăteam de plecare. Ea mi-a răspuns din nou că n-a venit decât în trecere pe la mine și că pleacă îndată. Nu știu de ce mi-a inspirat deodată o milă grozavă. După cum am mai arătat, noi toți, mai ales mama și Tatiana Pavlovna, îi arătasem multă grijă și simpatie, dar după ce i se făcuse un rost în casa Stolbeevei, am început cu toții s-o cam lăsăm în părăsire, afară de Liza, care se ducea adesea s-o vadă. Cred că ea însăși era de vină, fiindcă fugea de oameni, în ciuda felului ei de a fi smerit și umil și a zâmbetelor ei mieroase, pe care, de altfel, nu le puteam suferi. Nu-mi plăcea nici expresia ei afectată, care m-a și făcut s-o bănuiesc o dată că nu suferise prea mult după moartea fiicei ei, dar nu știu de ce în seara aceea mi s-a făcut o milă grozavă de ea.

Deodată, din senin, fără să spună un cuvânt s-a aplecat, a lăsat ochii în jos, a întins mâinile spre mine, m-a cuprins de mijloc și și-a sprijinit capul de

genunchii mei. Apoi m-a prins de mână, credeam că vrea să mi-o sărute, dar și-a dus-o la ochi și am simțit cum îi curg șiroaie de lacrimi fierbinți. Deși se zguduia toată de plâns, nu scotea nici măcar un suspin. Mi s-a strâns inima, dar în același timp mi-era parcă și ciudă. Ea însă mă îmbrățișa cu căldură și încredere, fără nici un pic de teamă că m-aș putea supăra, cu toate că abia cu câteva clipe în urmă îmi zâmbise, speriată și umilă ca o roabă. Am început s-o rog să se liniștească.

— Puiule, dragul meu, nu știu ce să mă mai fac, cum se înserează, nu mai pot răbda, cum se întunecă nu mă mai pot stăpâni, îmi vine să alerg pe stradă, să mă pierd în întuneric. Nu-mi găsesc liniștea, mi s-a năzărit de la un timp ca îndată ce am să ies din casă, am s-o întâlnesc pe stradă. Și umblu așa, ceasuri întregi, și mereu mi se pare că o vad. Mai bine zis, mă iau după câte o femeie, mă țin după ea și mă tot gândesc: ce-ar fi să fie ea, te pomenești că-i Olea mea? Și gândul ăsta nu-mi dă pace, și tot umblu năucă, mă izbesc de oameni, și simt cum mă îneacă amărăciunea. Mă izbesc de oameni de parcă aș fi beată, unii mă și ocărăsc, dar îmi îngrop durerea în inimă și nu mă duc la nimeni. De ce m-aș duce, căci între oameni mă simt și mai nenorocită. Adineauri, am trecut pe lângă casa dumitale și mi-am zis: "Hai să intru la el; e mai bun decât toți ceilalți, și apoi a fost și atunci de față". Iartă-mă, puiule, iartă o biată nenorocită fără căpătâi. Plec numaidecât, uite ca mă duc...

Se ridică brusc și plecă în grabă. Tocmai atunci sosi și Matvei, așa că am poftit-o în sanie și am dus-o până acasă, adică până la Stolbeeva.

În ultimul timp, începusem să mă duc pe la tripoul ținut de Zerșikov, unde se joacă ruletă. Până atunci mai fusesem la vreo trei tripouri tot în tovărășia prințului, care "mă introducea" în asemenea cercuri. Într-unul din ele se juca mai ales "*chemin de fer*" și numai pe sume foarte mari. Dar acolo nu-mi plăcea, fiindcă, după cum constatasem, nu te simțeai bine decât dacă aveai buzunarul plin. Și apoi, veneau prea mulți indivizi cu ifose și prea mulți filfizoni: "faimosul" tineret din înalta societate. Tocmai asta îl atrăgea pe prinț acolo; desigur îi plăcea să joace, dar să se și învâртеască printre asemenea pușlamale. Observasem că, deși intram întotdeauna împreună în asemenea locuri, făcea ce făcea și în cursul serii se depărta de mine, ferindu-se să-mi facă cunoștință cu vreun tânăr din "lumea lui". Pe de altă parte, eu stăteam atât de retras, încât adesea băteam la ochi prin sălbăticia mea. Uneori, la masa de joc, se întâmpla să intru în vorbă cu câte cineva; o dată însă, întâlnindu-mă în seara următoare, în același loc, cu unul dintre acești domnișori lângă care șezusem în ajun și cu care nu numai că vorbisem, dar și glumisem, ba chiar în două rânduri îl și ajutasem să câștige, ghicind ce carte avea să iasă, dumnealui, când l-am salutat, s-a făcut că nu mă recunoaște. Mai mult, m-a privit cu mirare ostentativă și a trecut pe lângă mine, zâmbind disprețuitor. De aceea, după scurtă vreme, n-am mai călcat pe acolo, în schimb am luat obiceiul să-mi petrec serile într-o cloacă, căci nu pot numi altfel locul acela. Era un mic tripou de mâna a treia, unde se juca ruletă, ținut de o proxenetă, care nu se arăta însă niciodată în sala de joc. Acolo domnea un dezmaț fățiș și cu toate că veneau și ofițeri, și mari negustori, atmosfera

era destul de dubioasă, ceea ce, de altfel, îi și atrăgea pe cei mai mulți. Unde mai pui că eu, unul, parcă aveam aci mai mult noroc la joc ca în altă parte. Totuși nici pe acolo n-am mai călcat după un incident dezgustător, care a izbucnit în toiul jocului și s-a sfârșit printr-o încăierare între doi jucători; de atunci, am început să mă duc la Zerșcikov, unde tot prințul mă introdusese. Căpitan de stat-major în retragere, Zerșcikov izbutea prin tonul său sobru și laconic să impună o atmosferă decentă, aproape militară, și respectarea riguroasă a codului de onoare. La el, coțcării, bunăoară, sau cheflii nu aveau ce căuta. De altfel, atât la ruletă cât și la cărți se juca pe sume mari, nu glumă. Până în seara aceea de cincisprezece noiembrie nu fusesem acolo decât de două ori, totuși Zerșcikov, pe cât se pare, mă și cunoștea din vedere. Eu însă nu cunoșteam încă pe nimeni. Ca un făcut, în seara aceea prințul și Darzan n-au sosit decât pe la miezul nopții, fiindcă înainte fuseseră la tripoul frecventat de "faimosul" tineret din înalta societate, unde eu încetasem să mă mai duc. Așadar, în seara aceea mă simțeam izolat în mijlocul unei mulțimi de necunoscuți.

Pentru cel care a citit tot ce-am scris până acum despre pățaniile mele, n-ar mai fi desigur cazul să adaug că sunt cu totul lipsit de însușirile necesare pentru a trăi într-o societate, oricare ar fi ea. În primul rând, nu știu câtuși de puțin să mă port în societate. Când intru undeva unde e multă lume, am totdeauna senzația că orice privire îndreptată asupra mea mă străpunge ca un curent electric. De la început mă simt apăsător, încerc de-a dreptul o apăsare fizică. Și asta chiar în localurile publice, bunăoară la teatru, ca să nu mai vorbesc de casele particulare. Îndeosebi în tripouri, în lumea pestriță a jucătorilor, nu sunt în stare să mă comport normal: ori încremenesc pe un scaun, muștrându-mă că sunt excesiv de timid și de politicoș, ori izbucnesc pe neașteptate și mă port ca un bădăran. Gândul că alții cu mult inferiori mie, niște ticăloși, au în astfel de împrejurări o ținută ireproșabilă mă înfurie și, în cele din urmă, mă face să-mi pierd cumpătul. Trebuie să mărturisesc că nu numai acum, dar încă de pe atunci toată această societate, ba chiar și câștigul la joc, dacă e să nu ascund nimic, mă dezgustau, mă mâhneau adânc. De la un timp, începuseră într-adevăr să mă chinuiască. Încercam desigur și o plăcere nemaipomenită, însă cu prețul unei mari suferințe; jocul, oamenii din jurul meu și eu însumi — totul îmi părea îngrozitor de josnic. "Să mai câștig o singură dată și după aceea nici nu mai vreau să aud de joc", îmi spuneam de fiecare dată înainte de a adormi, în zori, după o noapte pierdută într-un tripou. Nu înțeleg de ce mă gândeam la câștig, de vreme ce nu puneam nici un preț pe bani. N-am să invoc și eu înjositorul motiv consacrat prin care se dezvinovățesc, de obicei, jucătorii, pretinzând că aș fi jucat numai de dragul jocului, al senzațiilor, al plăcerii pe care ți-o stârnesc riscul, pasiunea și celelalte, și nu de dragul câștigului. Aveam o nevoie cumplită de bani. Deși această cale de a-i obține nu corespundea "ideii", planurilor mele, m-am hotărât totuși să o încerc cu titlu de experiență. Iată raționamentul care a fost destul de puternic ca să mă abată din drum: "Ai ajuns o dată pentru totdeauna la concluzia că poți deveni cu siguranță milionar, cu condiția să ai tăria de caracter necesară; cum ți-ai

pus de atâtea ori voința la încercare, dovedește și aici de ce ești în stare: oare ruleta cere mai multă tărie decât realizarea planului tău?" îmi repetam într-una. Cum până în ziua de azi sunt convins că la jocurile de noroc, dacă îți păstrezi pe deplin calmul și sângele rece, care mențin agerimea minții și capacitatea de a calcula, e cu neputință să nu învingi brutalitatea hazardului orb și să nu câștigi, se înțelege că pe atunci trebuie să-mi fi pierdut din ce în ce mai mult cumpătul, văzând cât de slab de înger mă dovedesc în fiecare clipă și cum mă las stăpânit de impulsuri ca un copil. "Eu, care am putut să-mi înving foamea, să mă las copleșit de asemenea fleacuri?!" mă mustream cu ciudă. Totuși, conștiința că, oricât aș fi părut de ridicol și de nedemn, în sufletul meu se ascunde o comoară — o forță uriașă care într-o zi va sili toată lumea să-și schimbe părerea despre mine, conștiință căpătată încă în anii grei și plini de umilință ai copilăriei — era singura mea rațiune de a trăi, bucuria și mândria mea, singura mea armă și mângâiere, fără de care poate că mi-aș fi curmat zilele încă de copil. Se putea așadar să nu-mi fie ciudă pe mine, văzând cum mă degradez la masa de joc? Iată adevăratul motiv pentru care nu mă puteam lăsa de joc. Dar acest lucru îl înțeleg pe deplin abia acum. Unde mai pui că patima mea era stârnită și de un orgoliu meschin: de câte ori pierdeam la joc, mă simțeam umilit în ochii prințului, în ochii lui Versilov, deși acesta nu catadicsea niciodată să mă dojenească în ochii tuturor, chiar și ai Tatianei Pavlovna — fie că ei împărtășeau sau nu impresia mea. În sfârșit, trebuia să mai fac o mărturisire: încă de pe atunci mă năvălisem; mi-ar fi venit greu să renunț la prânzul copios de șapte feluri de mâncare, pe care mă obișnuisem să-l iau la restaurant, la trăsura lui Matvei, la magazinul englezesc, la părerea frizerului meu, într-un cuvânt, la o viață pe picior mare. Atunci bănuiam adevărul, nu mă sinchiseam de el; acum, însă, când îl aștern pe hârtie, roșesc de rușine.

În seara aceea, cum venisem singur și nu cunoșeam pe nimeni m-am așezat de la început într-un colț al mesei și timp de două ore am jucat pe sume mici, fără să mă clintesc din loc. Aceste două ore le-am pierdut degeaba, mai mult m-am aflat în treabă. Lăsasem să-mi scape câteva prilejuri foarte prielnice și mă străduiam să nu-mi pierd cumpătul, ca să pot înfrunta norocul cu sânge rece și hotărâre. Până la urmă, nu eram nici în câștig, nici în pagubă; din cele trei sute de ruble cu care venisem, pierdusem doar vreo zece, cincisprezece. Acest jalnic rezultat, la care s-a mai adăugat și o întâmplare foarte penibilă, m-a scos din sărite. Știu prea bine că la mesele de ruletă se săvârșesc adesea pungășii, nu de către hoți de rând, ci chiar de către jucători cunoscuți. Sunt convins, bunăoară, că vestitul jucător Aferdov e un hoț; și acum trăiește pe picior mare, chiar de curând l-am zărit în oraș tolănit în trăsura lui trasă de doi ponei, totuși este un hoț, care m-a furat și pe mine. Dar despre asta voi vorbi mai târziu; ceea ce s-a întâmplat în seara respectivă n-a fost decât un preludiu, în cele două ore cât am șezut la un colț de masă, în stânga mea a stat tot timpul un filfizon sfrijit, un ovreiaș, cred eu, care, de altfel, după câte am auzit, face parte din nu știu ce organizație, ba mai și scrie și chiar publică pe undeva. În ultimul moment, am câștigat pe neașteptate douăzeci de ruble. M-am pomenit cu două bancnote roșii în fața

mea, când, deodată, văd că ovreiașul întinde mâna și trage fără să clipească una din bancnotele mele spre el. Am dat să-l opresc, dar el a început să-mi explice pe un ton obraznic, fără să ridice însă câtuși de puțin glasul, că banii erau ai săi, deoarece mizase adineauri și câștigase, apoi, ca să curme orice discuție, mi-a întors spatele. Cum din întâmplare nu fusesem atent, fiindcă mi-era gândul la cu totul altceva, tocmai calculam o combinație care să-mi aducă un câștig serios, am tras o înjurătură, m-am ridicat repede de la masă și, ca să evit cearta, am plecat, renunțând la cele zece ruble. De altfel, mi-ar fi fost greu să-mi pierd vremea, dându-l în vileag pe acest hoțoman nerușinat, deoarece, până să mă dezmeticesc, ruleta pornise din nou. Lăsându-mă atât de repede păgubaș, făcusem însă o mare greșeală, care a avut urmări neplăcute: trei-patru jucători din jur observaseră incidentul și, văzând cât de ușor m-am dat bătut, au socotit probabil că eu sunt hoțul. Orologiul bătuse tocmai ora douăsprezece, când am trecut în camera alăturată; am stat un timp pe gânduri, combinând un nou plan de joc, iar când m-am întors la ruletă, mi-am schimbat la crupier toate bancnotele în monezi de câte cinci ruble. Mi-au revenit vreo patruzeci și ceva de monezi pe care le-am împărțit în zece fișicuri, pentru că mă hotărâsem să pontez de zece ori la rând pe zero, punând de fiecare dată câte douăzeci de ruble. "Dacă voi câștiga, norocul meu, dacă pierd, cu atâta mai bine, căci n-am să mai joc niciodată." Trebuie să adaug că în ultimele două ore zero nu ieșise niciodată, așa încât până la urmă nimeni nu mai juca pe zero.

Am pontat, rămânând în picioare, tăcut, încruntat și cu dinții strânși. La al treilea joc, Zerșikov a anunțat în gura mare că o ieșit zero pentru prima oră în seara aceea. Am primit o sută patruzeci de monezi de aur de câte cinci ruble. Cum îmi mai rămăseseră încă șapte fișicuri, am continuat să joc, deși toate mi se învârtteau și-mi jucau pe dinaintea ochilor.

— Treci aici! am strigat eu peste masă unui jucător cărunt, mustăcios, cu fața stacojie, îmbrăcat în frac, lângă care șezusem până adineauri și care de câteva ore juca cu o răbdare nespusă, pontând sume mici și pierzând sistematic. Vino încoace, ăsta e un loc norocos!

— Cu mine vorbești? îmi răspunse mustăciosul de la celălalt capăt al mesei cu un glas mirat și totodată amenințător.

— Da, cu dumneata! Dacă mai stai acolo, ai să rămâi fără o lețcaie!

— Nu-i treaba dumitale și te rog să mă lași în pace!

Dar eu nu mai aveam astâmpăr. De cealaltă parte a mesei ședea un ofițer bătrân. Urmărindu-mi gestul, îi mormăi vecinului său:

— Ciudat, tot pe zero. Nu, nu mă pot hotărî să joc pe zero.

— Ba să te hotărăști, domnule colonel! am strigat eu, în timp ce pontam.

— Te rog să mă lași și pe mine în pace, n-am nevoie de sfaturile dumitale, mi-o reteză el tăios. Ești cam gălăgios.

— Sfatul meu pornește dintr-o intenție bună; pun rămășag că și de astă dată va ieși iarăși zero: pun zece galbeni la bătaie. De acord?

Și am pus pe masă zece monezi de aur de câte cinci ruble.

— Primesc rămășagul, fiindcă sunt sigur că nu va ieși zero, rosti el grav

și aspru.

— Atunci pariem pe zece napoleoni, colonele.

— Ce-i aia napoleoni?

— Pe zece monezi de aur de câte cinci ruble, colonele. Napoleoni era numai o figură de stil.

— Atunci vorbește lămurit. Cu mine să nu-ți îngădui nici figuri de stil, nici glume.

Eu, firește, nici nu speram să câștig rămășagul; de partea mea era doar o singură șansă, pe când de partea lui treizeci și șase. Făcusem propunerea în primul rând ca să-l înfrunt pe colonel și în al doilea rând ca să atrag atenția tuturor. Vedeam prea bine, deși nu știam de ce, că nimeni din cei de față nu mă putea suferi și că fiecare simțea o deosebită plăcere să-și manifeste antipatia față de mine. Între timp, ruleta porni din nou și, spre uimirea generală, ieși iarăși zero! Nimeni nu-și putu stăpâni un strigăt de mirare. Câștigul mă ameți într-atât, încât îmi întunecă mintea. M-am pomenit din nou cu o sută patruzeci de monezi de aur înaintea mea. Zerșikov mă întrebă dacă nu doresc să primesc o parte din câștig în bancnote, dar eu n-am fost în stare să-i răspund calm și deslușit, am mormăit doar ceva, atât eram de buimac. Mi se muiaseră și picioarele. Deodată, mi-am dat seama că sunt gata să comit orice imprudență. Simțeam nevoia să fac un gest neobișnuit, să propun cuiva un rămășag oricât de riscat, să număr cuiva în palmă câteva mii de ruble. Trăgeam spre mine în neștire grămada de bancnote și de galbeni, dar nu mă puteam concentra să-i număr. În clipa aceea, am zărit în spatele meu pe prinț și pe Darzan, care tocmai veniseră de la tripoul lor, unde după cum am aflat mai târziu, pierduseră până la ultimul sfanț.

— A, Darzan! i-am strigat eu. Nu lăsa norocul să-ți scape. Pontează pe zero!

— M-am curățat, n-am nici un ban, îmi răspunse el înțepat. Prințul, în schimb, se prefăcea că nu mă recunoaște, că nici nu mă vede.

— Poftim bani! i-am strigat eu, arătându-i grămada de bani din fața mea. Cât vrei?

— Asta-i bună! se răsti Darzan la mine, roșind. Ți-am cerut eu bani?!

— Vă cheamă cineva, îmi spuse Zerșikov trăgându-mă de mânecă.

Colonelul, care pierduse rămășagul, mă strigase până atunci de câteva ori pe un ton cât se poate de jignitor.

— Poftim, ia-ți câștigul! îmi strigă el, stacojiu de mânie. Mult ai să mă mai lași să aștept?! Numără-i acum, ca să nu pretinzi pe urmă că n-ai primit toți banii.

— Am toată încrederea, colonele, nu-i nevoie să-i număr; te rog numai să nu strigi așa la mine și să nu te pierzi cu firea, am căutat eu să-l potolesc, trăgând spre mine grămăjoara de galbeni pe care mi-o pusese în față.

— Stimate domn, te poftesc să mă slăbești cu efuziunile dumitale, mă repezi colonelul. Doar n-am păscut porcii împreună!

— Cum de-a pătruns aici? Cine-o mai fi și ăsta? Ce caută neisprăvitul ăsta aici? se întrebau cei din jurul meu aproape fără sfială.

Eu însă nu-i luam în seamă și pontam la întâmplare. Evitându-l de astă dată pe zero, împrăștiase pe primele optsprezece numere un teanc de bancnote de câte o sută de ruble.

— Hai să mergem, Darzan, răsună în spatele meu glasul prințului.

— Pleci acasă? m-am întors eu spre el. Așteaptă-mă puțin, să plecăm împreună. Termin numaidecât.

Am câștigat din nou, și încă o sumă serioasă.

— Basta! am strigat eu. Măinile îmi tremurau în timp ce adunam galbenii, îi vâram fără să-i număr în buzunare și mototoleam în neștire teancurile de bancnote pe care mă străduiam să le îndes de-a valma în buzunarul de la piept. Deodată, Aferdov, care ședea acum în dreapta mea și jucase și el pe sume mari, puse mâna lui durdulie, împodobită cu un inel scump, peste trei dintre bancnotele mele de câte o sută de ruble.

— Te rog să mă ierți, dar astea nu-s ale dumitale, rosti el grav și apăsător, ce-i drept, fără să ridice glasul.

Intervenția lui nu era decât un preludiv al cărui consecințe penibile aveau să se facă simțite abia peste câteva zile. Acum pot jura că acele trei sute de ruble erau ale mele atunci însă, spre ghinionul meu, deși eram convins că-mi aparțin, aveam și o umbră de îndoială, care pentru orice om cinstit este hotărâtoare. Iar eu sunt un om cinstit. Unde mai pui că pe atunci încă nu știam precis că Aferdov este un pungaș; pe vremea aceea nu-i știam nici numele, așa încât în clipa respectivă am putut într-adevăr să cred că m-am înșelat și că cele trei hârtii de o sută de ruble nu erau cuprinse în suma câștigată de mine. Eu nu număraseram grămada de bani din fața mea, trăsesem doar de fiecare dată câștigul spre mine, iar Aferdov avusese și el tot timpul o sumă de bani pe masă, chiar alături de ai mei, însă el îi număra și-i așeza cu grijă în teancuri. Apoi, Aferdov era cunoscut de toți cei de față, care-l socoteau un bogătaș și-i arătau tot respectul. Atitudinea generală m-a influențat și pe mine, împiedicându-mă și acum să protestez. Îngrozitoare greșală! Dar cel mai rușinos lucru era că de bucurie mă simțeam în al nouălea cer.

— Îmi pare grozav de rău că nu-mi aduc aminte precis, totuși sunt aproape sigur că banii îmi aparțin, am îngăimat eu, simțind cum îmi tremură buzele de indignare. Cuvintele mele au stârnit numaidecât murmure de protest.

— Ca să afirmi una ca asta, trebuie să-ți aduci aminte precis, or, după cum dumneata singur ai binevoit să recunoști, nu-ți aduci aminte precis, rosti Aferdov cu o aroganță copleșitoare.

— Dar cine mai e și ăsta?! E de neîngăduit! răsunară câteva exclamații înăbușite.

— Și dumnealui nu-i la prima încercare de acest fel. Adineauri, la masa de alături, s-a luat la hartă și cu Rechtberg pentru zece ruble, se auzi lângă mine un glas perfid.

— Ei, ajunge, să sfârșim odată! am strigat eu. Poftim, ia-i, nu mă opun! Am terminat... Dar unde-s prințul și Darzan?... Au plecat? Domnilor, n-ați văzut încotro au apucat-o prințul și Darzan?

Și, înșfăcându-mi banii, fără să mai zăbovesc o clipă, cu ultimele monezi de aur încă în mână, am luat-o la fugă ca să-i ajung pe prinț și pe Darzan. Cititorul își dă desigur seama că nu mă cruț de fel și că-mi zăgrăvesc portertul de atunci până în cele mai penibile amănunte. O fac tocmai ca să reiasă cât mai limpede ceea ce a urmat.

Prințul și Darzan coborâseră între timp scara, fără să ia în seamă chemările mele stăruitoare. I-am ajuns din urmă la ușă, dar m-am oprit o clipă lângă portar, căruia, dracu știe de ce, i-am îndesat în mână trei galbeni; omul a rămas atât de uluit, încât a și uitat să-mi mulțumească. Puțin îmi pasă însă, dacă ar fi fost și Matvei acolo, i-aș fi azvârlit și lui un pumn de aur, chiar așa și aveam de gând să fac, dar, după ce am dat buzna pe ușă afară, mi-am adus aminte că încă de când sosisem îi dădusem drumul acasă. Tocmai atunci opri la scară sania prințului, trasă de un trăpaș, și prințul se urcă în ea.

— Ia-mă și pe mine, prințe, vin și eu la dumneata! i-am strigat, ridicând învelitoarea saniei și dând să mă urc; dar, deodată, Darzan trecu pe lângă mine și sări în sanie, iar vizitiul îmi smulse pătura din mână și-i înveli pe cei doi domni.

— Ei drăcie! am strigat eu, scos din sărite. S-ar fi putut crede că am ridicat pătura anume pentru Darzan, ca un lacheu.

— Acasă! porunci prințul.

— Stai! am urlat, agățându-mă de sanie, dar calul o luă din loc, așa că m-am rostogolit în zăpadă. Mi s-a părut chiar că amândoi au izbucnit în râs. M-am ridicat numaidecât, am sărit într-o birjă care tocmai trecea și am pornit în goană spre locuința prințului, îndemnând în fiecare clipă birjarul să dea bice mârtoagei.

Ca și cum ar fi vrut să-mi facă în ciudă, mârtoaga se târa cu o încetineală înnebunitoare, cu toate că birjarul, căruia îi făgăduisem o rublă, îi tot trăgea la bice ca să merite un asemenea bacșiș gras. Inima mi-era atât de strânsă de emoție, încât, deși încercasem să intru în vorbă cu birjarul, nu puteam îngăima decât cuvinte fără șir. Iată în ce stare mă găseam când am dat buzna la prinț, care se întorsese tocmai atunci, după ce-l dusesese pe Darzan până acasă. Era singur în birou, palid, și se plimba nervos de colo până colo. Repet că în seara aceea pierduse la joc o sumă impresionantă. Mă privi, mirat și oarecum absent.

— Iar ai venit! spuse el, încruntându-se.

— Numai ca s-o rup definitiv cu dumneata domnule, i-am răspuns cu răsuflarea tăiată. Cum ai îndrăznit să te porți așa cu mine?

Mă privi, nedumerit.

— Dacă aveai de gând să pleci cu Darzan, puteai să mi-o spui deschis, nu să pornești sania, ca eu...

— Ah, da, mi se pare că ai căzut în zăpadă, zise el, pufnind în râs fără să se sfiască.

— La asta nu se poate răspunde decât printr-o provocare la duel, și de aceea am venit să ne încheiem socotelile... și cu mâni tremurătoare am început să-mi scot repede banii din buzunar și să pun pe divan, pe măsuta de marmură și chiar pe o carte rămasă deschisă fișicuri și grămezi de galbeni,

teancuri de bancnote. Câteva monezi s-au rostogolit pe covor.

— Ah, da, ai câștigat la joc, pare-mi-se?... Se și vede după atitudinea dumitale.

Niciodată nu-mi vorbise atât de obraznic. Am pălit.

— Aici sunt... nu știu cât... Ar trebui numărați. Îți datorez aproximativ trei mii... dacă nu mă înșel. Spune exact cât: mai mult sau mai puțin?

— Cred că nu te-am somat să-ți plătești datoria.

— Ce e drept, n-ai ajuns până acolo; eu singur vreau să mă achit, și cred că înțelegi de ce. Știu că în acest teanc sunt o mie de ruble în bancnote de câte o sută, da, așa-i! Începusem să-i număr, dar cum mâinile îmi tremurau, m-am lăsat păgubaș. Oricum, știu sigur că aici sunt o mie de ruble. Uite, această mie o păstrez, iar tot restul, toate aceste grămezi, ți le las dumitale, ca să-mi plătesc datoria, dacă nu toată, măcar în parte. Aici trebuie să fie vreo două mii, poate chiar mai mult!

— Și totuși, mia ți-o păstrezi? făcu prințul, rânjind.

— Nu cumva ai nevoie și de ea? Dacă-i așa... Aveam de gând să ți-o dau, dar mi-am închipuit că n-ai să primești... Totuși, dacă asta ți-e voia, ține-o!...

— Nu, nu vreau, spuse el cu dispreț, întorcându-mi spatele, și începu să se plimbe iar prin cameră. De ce dracu ți s-a năzărit să-mi înapoiezi banii? mă întrebă deodată, oprindu-se brusc în fața mea. Toată expresia lui arăta că vrea să mă înfrunte și să mă jignească.

— Ți-i înapoiez, ca să-ți pot cere socoteală! i-am strigat înfruntându-l la rândul meu.

— Leși afară! M-am plictisit de gesturile și de cuvintele dumitale patetice! urlă el deodată, bătând din picior, de parcă-și ieșise din minți. De mult voiam să mă descotorosesc și de dumneata și de Versilov al dumitale.

— Ai înnebunit de-a binelea! i-am strigat eu. Și, după toate semnele, aveam dreptate.

— Destul m-ați chinuit amândoi cu frazele voastre bombastice. Și toate nu-s decât vorbe, vorbe, vorbe! Bunăoară, frazele voastre frumoase despre cinste și onoare! Mi-e și silă! De mult voiam s-o rup cu voi. Îmi pare bine, nespun de bine că a venit în sfârșit momentul. Mă socoteam dator să vă primesc, dar îmi crăpa obrazul de rușine! De acum înainte însă, nu mă mai socotesc obligat cu nimic față de voi, cu absolut nimic, așa să știți! Versilov al dumitale m-a întărâtat împotriva Ahmakovei, m-a îndemnat s-o defăimez... Și după toate astea mai îndrăzniți să vorbiți despre cinste în casa mea, când sunteți amândoi atât de necinstiți... da, amândoi! Cum nu ți-a fost rușine dumitale să primești bani de la mine?

Mi se înunecase înaintea ochilor.

— I-am primit, fiindcă te socoteam prieten, am îngăimat cu glasul sugrumat, aproape în șoaptă. Mi i-ai oferit singur și eu am crezut în prietenia dumitale...

— Între noi nici nu poate fi vorba de prietenie! Cu totul altceva m-a îndemnat să-ți dau bani, știi prea bine ce anume.

— I-am primit în contul celor pe care-i datorai lui Versilov; a fost desigur o prostie din partea mea, totuși, eu...

— Dumneata nu-i puteai lua în contul datoriei mele față de Versilov fără învoirea lui, după cum nici eu nu ți-i puteam da fără autorizația lui... Ți-am dat de la mine și dumneata primeai, cu toate că știai, iar eu toleram această comedie odioasă în casa mea!

— Ce știam? Care comedie? Nu înțeleg: de ce mi-ai dat banii?

— *Pour vos beaux yeux, mon cousin*³⁸!, începu el să râdă cu vădită batjocură.

— Dracu să te ia! am urlat eu. Ia tot, ține și mia asta! Acum suntem chit, iar mâine...

I-am azvârlit în față și teancul de bancnote de câte o sută cu care voiam să trec la realizarea planurilor mele de îmbogățire. Izbindu-se de pieptul lui, banii se împrăștiară pe jos. Prințul făcu trei pași uriași și se opri drept în fața mea.

— Îndrăznești cumva să pretinzi, rosti el fioros și răspicat de parcă ar fi silabisit, că de o lună întreagă îmi tot ceri bani fără să știi că sora dumitale așteaptă un copil de la mine?

— Cum? Ce face? am strigat și, simțind cum mi se moaie picioarele am căzut pe divan.

Chiar prințul mi-a spus mai târziu că mă făcusem alb ca varul la față. Eram năucit. Mi-aduc aminte numai că ne-am privit multă vreme în tăcere. Pe fața lui a trecut parcă o umbră de spaimă, apoi s-a aplecat deodată și m-a prins de umeri ca să mă sprijine. Nu pot uita zâmbetul care-i împietrise pe buze, zâmbetul acela plin de neîncredere și de mirare. Era și firesc! Nu se așteptase de fel ca vorbele lui să producă un asemenea efect asupra mea, deoarece era convins că mă purtasem necinstit.

Până la urmă am leșinat, dar peste câteva clipe mi-am revenit, m-am ridicat în picioare și, fără să-mi iau ochii de la el, am început să cântăresc situația — și deodată s-a făcut lumină în mintea mea, am înțeles în sfârșit întregul adevăr! Dacă cineva mi-ar fi povestit totul mai înainte și m-ar fi întrebat cum m-aș purta cu prințul într-o asemenea împrejurare, aș fi răspuns desigur că l-aș sfâșia. Dar spre surprinderea mea, lucrurile au ieșit cu totul altfel: mi-am acoperit deodată fața cu mâinile și am început să plâng amarnic, cu hohote. Și totuși, reacția mea era firească! Deși depășisem vârsta copilăriei, m-am purtat ca un copil, ceea ce dovedea că în sufletul meu de om tânăr mai dăinuiau încă pornirile copilului de odinioară. Prăbușit pe divan, plângeam cu sughițuri îngăimând: "Liza, Liza, biata mea surioară nefericită!" Deodată, prințul s-a convins pe deplin de buna mea credință.

— Doamne, cât sunt de vinovat față de dumneata! a exclamat el, sincer îndurerat. Te-am judecat atât de greșit, numai fiindcă eu sunt bănuitor din cale-afară... Iartă-mă Arkadi Makarovici!

Am sărit ca ars și m-am postat în fața lui, cu gândul să-i spun ceva, dar în cele din urmă, fără să scot un cuvânt, am luat-o la fugă părăsind camera aceea, casa aceea. M-am târât în neștire până acasă. M-am trântit pe pat, fără să aprind lumina, mi-am îngropat fața în pernă și m-am lăsat pradă gândurilor. În asemenea clipe omul nu e în stare să gândească logic,

³⁸Pentru ochii dumitale frumoși, vere! (Fr.)

consecvent. Prin minte mi se învâlmășeau fel de fel de imagini și gânduri fără șir, și după câte îmi aduc aminte, m-am lăsat târât de visuri cu totul străine de preocupările mele de atunci, unele fără nici o noimă, dar pe neașteptate mă întorceam iar la durerea și la nenorocirea care mă copleșise și atunci începeam din nou să-mi frâng mâinile și să strig: "Liza, Liza!" și iar mă podidea plânsul. Nu-mi amintesc cum am adormit; tot ce știu e că am căzut într-un somn adânc și dulce.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

M-am trezit a doua zi dimineața pe la ora opt, am încuiat repede ușa, m-am așezat la fereastră și am început să mă gândesc. Am stat așa, dus pe gânduri, până la ora zece. Servitoarea mi-a bătut de vreo două ori în ușă, dar am gonit-o. Pe la unsprezece, am auzi din nou o bătaie în ușă și mă pregăteam să mă răstesc iarăși, dar mi-am dat seama că era Liza. O dată cu ea a intrat și servitoarea, care mi-a adus cafeaua și s-a apucat să facă focul în sobă. Cum de astă dată nu mai era chip s-o alung, tot timpul cât Fekla a așezat lemnele și a ațâțat focul, m-am plimbat cu pași mari prin cămăruța mea, evitând să deschid discuția și chiar s-o privesc pe Liza. Servitoarea se mișca cu o încetineală nemaipomenită. Desigur, dinadins, ca toate servitoarele, când bagă de seamă că prezența lor îi stingherește pe stăpâni. Liza se așezase pe scaunul de la fereastră și mă urmărea.

— Ți se răcește cafeaua, spuse ea deodată.

Am privit-o lung. Nu părea câtuși de puțin tulburată, dimpotrivă, era foarte calmă și chiar zâmbea.

— Așa-s femeile! nu m-am putut eu stăpâni să nu-i spun, ridicând din umeri. În cele din urmă, servitoarea a izbutit să aprindă focul și se pregătea să deretice prin odaie, dar am luat-o la goană și am încuiat în sfârșit, ușa.

— Spune-mi, te rog, de ce ai încuiat iar ușa? întrebă Liza.

M-am oprit în fața ei.

— Nu mi-aș fi închipuit niciodată, Liza, că ai fi în stare să mă minți până într-atâta! am izbucnit, rămânând eu însumi surprins de felul cum începusem discuția; m-aș fi așteptat mai degrabă să izbucnesc iar în plâns, decât să simt acea furie aproape răutăcioasă care îmi sfredelea inima.

Liza roși, dar nu-mi răspunse; continuă doar să mă privească drept în ochi.

— Stai Liza, stai puțin! Vai, cât de prost am fost! Dar parcă aici e vorba de prostie? Abia ieri am prins tâlcul nenumăratelor aluzii care mi se făceau. Dar până atunci cum aș fi putut să bănuiesc măcar adevărul? Din simplul fapt că te duceai pe la Stolbeeva și pe la nenorocita aceea... la Daria Onisimovna? Bine, dar eu mă uitam la tine ca la soare, Liza, cum ar fi putut să-mi treacă prin cap una ca asta? Ții minte când te-am întâlnit acum două luni în casa *lui* și cum ne-am plimbat împreună, bucurându-ne de vremea frumoasă... spune, și atunci erai...? Spune!

Ea dădu afirmativ din cap.

— Așadar, de pe atunci mă mințai! Nu prostia mea m-a orbit, Liza, ci mai degrabă egoismul meu, izolarea mea sufletească și poate... credința că există ceva sfânt pe lume. O, dintotdeauna am fost convins că voi toți îmi sunteți cu mult superiori, și poftim! Nici măcar ieri, în ciuda tuturor aluziilor, n-am apucat să mă dumeresc, căci într-o singură zi nu pot lămuri o astfel de situație... Și apoi, ieri aveam cu totul alte griji!

Deodată, mi-am adus aminte de Katerina Nikolaevna și am simțit iar o înțepătură dureroasă, de parcă mi-ar fi înfipt cineva un ac în inimă, și am roșit tot. Se înțelege că într-un asemenea moment eram incapabil de porniri generoase.

— De ce te tot dezvinovățești, Arkadi? Parcă ții cu orice preț să te justifici, dar nu vād de ce te frământă? mă întrebă Liza încet cu glas blând, dar totodată hotărât și stăruitor.

— De ce? De n-ar fi decât problema atitudinii mele în momentul de față și încă nu-i ușor să găsești o soluție! Și tu mă mai întrebi de ce mă frământ? Habar n-am ce trebuie să fac! Nu știu cum trebuie să procedeze un frate într-o asemenea împrejurare... Am auzit că unii frați impun căsătoria cu pistolul în mână... Aș vrea să procedez ca un om cinstit! Dar, din nefericire, nu știu cum s-ar cădea să procedeze un om cinstit!... Nici nu-i ușor. Firește, noi nu suntem nobili, iar el e prinț și vrea să-și creeze o situație în lumea lui; cu noi, niște bieți oameni cinștiți, nici n-o să stea de vorbă. Și apoi, pe noi amândoi lumea nici nu ne socotește frați, în ochii ei nu suntem decât niște bastarzi cu o stare civilă echivocă, niște copii de iobagi; și oare un prinț se căsătorește cu o fată de iobag? Of, ce ticăloșie! Și, după toate, tu te mai miri de mine.

— Te cred că suferi, spuse Liza roșind din nou, dar prea te pripești, te chinui singur.

— Mă prilesc? Nu cumva socotești că n-am orbecăit destul? Tocmai tu, Liza, tocmai tu vorbești astfel? am izbucnit eu, fără să-mi mai pot stăpâni indignarea. Gândește-te cât am fost de înjosit, cât trebuie să mă fi disprețuit prințul! O, abia acum m-am dumerit! Abia acum pot să reconstitui toată povestea: prințul și-a închipuit fără doar și poate că eu bănuiesc de mult legătura lui cu tine, și totuși tac, ba chiar că-mi iau nasul la purtare, fiindcă mă mândresc cu această "cinste" — iată ce era îndreptățit să creadă despre mine! Mai mult, că-mi vând sora, că țin mai mul la bani decât la cinstea ei. Așa stând lucrurile, nu puteam să-i inspir decât dezgust. Și pe bună dreptate. N-am de ce să-l învinuiesc: să ai zilnic de-a face cu un ticălos și să-l primești în casa ta numai fiindcă e fratele "ei", ba încă să-ți mai și vorbească despre onoare... Asta ar împietri inima oricui, chiar și pe a prințului! Și tu ai îngăduit toate astea! Nici măcar nu m-ai prevenit. Prințul a ajuns să mă disprețuiască într-atât, încât i-a mărturisit lui Stebelkov, ba și mie mi-a spus-o ieri în față, că de mult voia să ne alunge și pe mine și pe Versilov. Atunci ce să mă mai mir de Stebelkov, care mi-a spus: "Doar și Anna Andreevna ți-e soră, ca și Lizaveta Makarovna". Și când să plec, a și strigat după mine: "Banii mei sunt mai buni". Și ce să mai zic de mine, eu care mă tolăneam cu atâta obrăznicie pe divanele din casa lui și mă vâram în sufletul cunoscuților lui, ca un egal,

dracu să-l ia! Și tu ai îngăduit toate astea! Poate că a aflat și Darzan, altfel nu se explică purtarea lui de aseară... Toată lumea știa, afară de mine!

— Nimeni nu știe nimic, el n-a povestit nimic nici unuia dintre cunoscuții săi și nici nu putea să le spună, mă întrerupse Liza. Cât despre Stebelkov, prințul mi-a spus că acesta îl chinuiește, și prin urmare e posibil doar să fi bănuț ceva. Despre tine i-am vorbit de câteva ori și l-am convins pe deplin că nu știi nimic. De aceea nici nu înțeleg ce s-a petrecut ieri între voi, de unde se trage totul.

— Bine că am izbutit ieri să-i plătesc măcar datoria. Mi s-a luat măcar această piatră de pe inimă! Liza, mama știe? Păi cum să nu știe; altfel n-ar fi fost și ea împotriva mea ieri, tot ieri!... Ah, Liza, socotești oare într-adevăr că aveai tot dreptul să te porți așa, că nu ești câtuși de puțin vinovată? Habar n-am cum se judecă în ziua de astăzi o astfel de comportare și cum vezi tu relațiile tale cu mine, fratele tău, cu mama, cu tata... Versilov știe?

— Mama nu i-a spus nimic, iar el nu întreabă, mai degrabă evită să pună întrebări.

— Așadar știe, dar se face că nu știe. Nici nu te poți aștepta la altceva din partea unui om ca el. Admit că nu ieși în serios rolul meu de frate, că ți se pare caraghios un frate care vorbește despre pistol, dar la mama nu te-ai gândit, la mama, Liza, nu-ți dai seama că purtarea ta este o învinuire adusă mamei? Toată noaptea m-a chinuit gândul că mama trebuie să sufere îngrozitor, că-și spune într-una: "Asta s-a întâmplat, fiindcă și eu am păcătuit, și eu sunt vinovată; fii-că-mea calcă pe urmele mele!"

— O, ce cuvinte răutăcioase și crude! strigă Liza cu lacrimi în ochi și, ridicându-se, se îndreaptă repede spre ușă.

— Stai, stai! am chemat-o eu înapoi și, cuprinzându-i umerii, am dus-o până la scaun și m-am așezat lângă ea, ținând-o tot timpul îmbrățișată.

— Pe când veneam înapoi m-am tot gândit eu că așa o să se întâmple, că ai să ții morțiș să mă căiesc și să mă învinuiesc singură. Dacă asta vrei, află că mă socotesc vinovată. Adineauri, am tăcut numai din mândrie, de aceea nu ți-am spus că de tine și de mama îmi pare mult mai rău decât de mine...

Se întrerupse și izbucni într-un plâns amarnic.

— Lasă Liza, nu trebuie, nu-ți cer nimic. Nu sunt eu chemat să te judec. Dar ce-i cu mama, Liza? Spune, ea știe de mult?

— Cred că da, deși nu i-am mărturisit totul decât de curând, când a dat necazul peste mine... rosti ea încet, cu ochii în pământ.

— Și ea ce-a zis?

— Mi-a spus: "Păstrează copilul", șopti Liza și mai încet.

— Da, Liza, mama are dreptate! Nu cumva să faci vreo prostie, Doamne ferește!

— N-am să fac nici o prostie, îmi răspunse ea cu hotărâre, privindu-mă iar în ochi. Fii pe pace! adăugă ea, nici nu poate fi vorba de asta.

— Liza, draga mea, îți mărturisesc că nu m-am dumerit de fel, în schimb, abia acum îmi dau seama cât de mult țin la tine. Un singur lucru nu pot pricepe, Liza; totul e limpede pentru mine, numai asta nu: ce te-a făcut

să te îndrăgostești de el? Cum poți iubi un astfel de om? Asta-i întrebarea care mă frământă.

— Probabil că și din pricina asta te-ai chinuit toată noaptea? Întrebă Liza, zâmbind cu blândețe.

— Stai puțin, Liza, recunosc că întrebarea e stupidă și că e firesc să râzi de mine, dar, oricât ai râde, trebuie să admiți că contrastul dintre voi e izbitor pentru oricine, gândește-te: tu și *e*! Prințul — și pot spune că-l cunosc — este o fire posomorâtă, bănuitoare, capabil, ce-i drept, de sentimente generoase, dar în schimb înclinat să vadă în toate în primul rând partea rea (de altfel, în privința asta seamănă leit cu mine). Pune mai presus de orice noblețea sufletească — îi recunosc acest merit incontestabil — dar, pare-se, numai în principiu, pe plan abstract, ideal. O, e totdeauna gata să se căiască, toată viața se muștră și se căiește neîncetat, în schimb, nu se îndreaptă niciodată. De altfel, cred că și în privința asta semănăm. Are o mie de prejudecăți și de idei false, iar niciodată nu gândește cu capul lui! Visează să săvârșească un act de mare eroism, dar în viața de fiecare zi comite o serie de mici ticăloșii. Iartă-mă, Liza, de fapt sunt un neghiob: spunându-ți toate astea știu că te jignesc, îmi dau prea bine seama...

— Portretul ar fi destul de reușit, constată Liza, zâmbind, numai că tu ești prea pornit împotriva lui din pricina mea, și îi îngroși atât de mult trăsăturile, încât nu mai seamănă de fel. El s-a arătat de la început neîncrezător față de tine, și de aceea nu l-ai putut cunoaște sub toate aspectele, pe când față de mine, încă de la Luga... Încă de când ne-am cunoscut la Luga, n-avea ochi decât pentru mine. Da, e bănuitor din cale-afară, de o sensibilitate bolnăvicioasă, și fără mine și-ar fi pierdut mințile; dacă mă părăsește are să înnebunească sau are să se împuște. Pare-se că a înțeles și el acest lucru, și nu-l uită, adăugă Liza ca pentru sine, dusă pe gânduri. Da, în viața de fiecare zi e un om slab, dar tocmai asemenea oameni slabi sunt în stare să dovedească o dată o mare tărie de caracter... cât de ciudat mi s-a părut când te-am auzit vorbind de pistol, Arkadi: e inutil să recurgi la asta, doar știu bine cum se vor desfășura lucrurile. Nu eu alerg după el, ci el aleargă după mine. Mama plânge și îmi spune mereu: "Dacă te măriți cu el, ai să fii nenorocită, fiindcă n-are să te mai iubească". Eu nu cred. Poate că voi fi într-adevăr nenorocită, dar el nu va înceta să mă iubească. Nu din pricina asta nu i-am răspuns până acum la cererea lui în căsătorie ci din cu totul alt motiv. De două luni, l-am tot animat cu răspunsul, dar astăzi i-am spus: da, mă mărit cu tine. Știi, Arkașa, el s-a dus ieri la Anna Andreevna (ochii îi străluceau și deodată m-a cuprins de gât cu amândouă mâinile) și i-a spus deschis, cu toată sinceritatea, că nu o poate iubi, da, i-a mărturisit totul, așa că de-acum înainte s-a isprăvit cu acest plan cu care el nu s-a împăcat, de fapt, niciodată. Totul a fost scornit de prințul Nikolai Ivanovici iar asupra lui făceau mereu presiuni și-l chinuiau Stebelkov și încă unul de teapa lui... Uite, de aceea i-am și spus astăzi: da. Dragul meu Arkadi, el vrea grovaz să te vadă și te roagă să nu fii supărat pentru ceea ce s-a întâmplat aseară; cum azi nu se simte prea bine, rămâne toata ziua în casă, așa că poți trece oricând pe acolo. E într-adevăr bolnav Arkadi, să nu crezi cumva că e un

pretext. M-a trimis anume încioace și m-a rugat să-ți transmit că are "mare nevoie" de tine, că vrea să-ți spună multe și că în orice caz aici, în casa asta, n-o să puteți vorbi nestingheriți. Ei, și acum rămâi cu bine. Ah, Arkadi, mi-e și rușine să-ți mărturisesc că, pe când veneam încioace, m-am temut grozav că nu mă mai iubești și tot drumul mi-am făcut cruce, și când colo tu ai fost atât de bun și de drăguț cu mine! N-am să uit niciodată asta! Mă duc la mama. Încearcă să ții și tu la el măcar puțin, vrei?

Am îmbrățișat-o cu drag și i-am spus:

— Liza, cred că tu ești un om tare. Da, sunt convins că nu tu alergi după el, ci că el se ține după tine, și totuși...

—"Și totuși, ce te-a făcut să te îndrăgostești de el? iată-ntrebarea!" mă întrerupse Liza, zâmbind șăgalnic ca mai înainte. Ultimele cuvinte le rostise întocmai ca mine, și, ca să imite până și gestul pe care îl făcusem, își duse și ea arătătorul la frunte. Ne-am sărutat la despărțire, dar, după plecarea ei, mi s-a strâns iar inima.

Trebuie să recunosc în sinea mea că după plecarea Lizei m-au năpădit o mulțime de gânduri la care nu m-aș fi așteptat de fel, și totuși eram foarte încântat de ele în anumite momente îmi ziceam, bunăoară: "De ce mi-oi fi bătând atâta capul? La urma urmei, ce-mi pasă mie? Nu-i nici primul, nici ultimul caz. Ei, și ce-i dacă i s-a întâmplat și Lizei? De ce aș fi eu dator să apăr «onoarea familiei»?" Menționez toate aceste gânduri murdare, ca să arăt cât de șovăielnică era judecata mea, cât de inconsistentă era pentru mine granița dintre bine și rău. Mă salva numai dragostea pentru ai mei: de câte ori mă gândeam la mama și la Liza, simțeam că amândouă sunt nenorocite și numai de aceea mi-am dat seama că se întâmplase o nenorocire. Trebuie să atrag de pe acum atenția că evenimentele din ziua aceea, până la catastrofa care s-a încheiat cu boala mea, s-au desfășurat cu asemenea repeziciune, încât azi, când îmi aduc aminte de ele, stau și mă mir cum de-am putut rezista, cum de nu m-a strivit soarta. Ele mi-au slăbit într-atât mintea și inima, încât, dacă n-aș fi rezistat și, până la urmă, aș fi săvârșit o crimă (ceea ce era, de altfel, cât pe aci să se întâmple), sunt aproape sigur că jurații m-ar fi achitat. Mă voi strădui însă să povestesc faptele exact în ordinea în care s-au desfășurat, deși, trebuie să atrag atenția că în mintea mea doamnea pe atunci haosul cel mai desăvârșit. Evenimentele s-au abătut asupra-mi ca un vânt de toamnă, învălmășindu-mi gândurile ca pe niște frunze uscate. Cum toată înțelepciunea mea constă doar în ideile altora, cum aș fi putut să judec cu capul meu, ca să pot lua o hotărâre independentă? Pe de altă parte, n-aveam pe nimeni care să mă îndrume.

Mă hotărâsem să mă duc la prinț chiar în seara aceea, ca să vorbim despre toate în voie, cu inima deschisă, iar până atunci să rămân acasă. Spre seară însă, am primit iar prin poștă câteva rânduri de la Stebelkov, care mă ruga stăruitor și "din toată inima", să vin la el a doua zi dimineața pe la unsprezece pentru a-mi comunica "câteva chestiuni extrem de importante și, după cum te vei convinge, foarte urgente". După ce am cântărit totul bine, mi-am zis că mai am timp până a doua zi, și că voi proceda în funcție de îm-

prejurări.

Se făcuse ora opt seara; aş fi plecat de mult dacă n-aş fi tras nădejde că Versilov va veni pe la mine: aş fi vrut să-i spun în faţă tot ce mă apăsa pe inimă. Dar Versilov nu mai venea, şi nici n-a venit în seara aceea. Cu mama şi cu Liza nu îndrăzneau încă să dau ochi şi apoi bănuiam că şi Versilov lipsise toată ziua de acasă. Până la urmă, am pornit pe jos şi pe drum mi s-a năzărit să trec pe la cârciuma de sub chei unde fusesem în ajun şi întradevăr l-am găsit pe Versilov şezând la aceeaşi masă.

— Eram sigur că ai să vii încoace, îmi spuse el cu un zâmbet straniu, privindu-mă tot atât de straniu. Era un zâmbet întunecat, cum nu mai văzusem de mult pe faţa lui.

M-am aşezat lângă el şi am început să-i povestesc tot ce ştiam despre prinţ şi despre Liza, ciocnirea mea cu prinţul, din ajun, după ce părăsisem tripoul; n-am uitat să-i pomenesc nici despre câştigul meu de la ruletă. M-a ascultat cu multă atenţie şi a ținut să-i repet că prinţul e într-adevăr hotărât să se căsătorească cu Liza.

— *Pauvre enfant!* Nu cred că această căsătorie o să-i aducă fericire. Dar probabil că nici nu va avea loc...Deşi el e în stare...

— Spune-mi drept, ca unui prieten, nu-i aşa că ai ştiut totul, sau măcar că ai presimţit că aşa are să se întâmple?

— Dragul meu prieten, puteam eu oare să împiedic ceva? Cine poate influenţa sentimentele şi conştiinţa cuiva, chiar atunci când e vorba de o biată fetiţă ca Liza. Îţi repet: pe vremuri, m-am vârat destul în sufletul oamenilor, şi m-am convins că nu este tocmai ceea ce se cuvine! La nenorocire nu refuz să dau o mână de ajutor, pe măsura puterilor şi a priceperii mele. Dar tu dragul meu, n-ai bănuir într-adevăr nimic până acum?

— Bine, dar cum ai putut dumneata, am izbucnit eu, scos din sărite, cum ai putut, având o bănuială cât de vagă că eu sunt la curent cu legătura Lizei cu prinţul şi văzând că primesc bani de la el, cum ai putut să mai vorbeşti cu mine, să stai la aceeaşi masă cu mine, să-mi întinzi mâna, când ar fi trebuit să mă socoteşti un nemernic?! Sunt gata să pun rămaşag că dumneata bănuiai că eu ştiu tot despre soră-mea şi că mă las plătit de prinţ ca să tac!

— Şi asta este o chestiune de conştiinţă, spuse el, zâmbind ironic. De unde ştii, adăugă el răspicat, pe un ton care trăda un sentiment ascuns, de unde ştii că nu mă temeam şi eu, cum te-ai temut tu cu alt prilej, să nu-mi pierd "idealul", şi în locul băieţuşului meu cinstit şi înflăcărat să găsesc un ticălos? Această teamă m-a făcut să tot amân o explicaţie hotărâtoare. De ce oare mă crezi capabil numai de nepăsare şi de viclenie, nu şi de un sentiment mai curat, fie chiar naiv, dar nobil? Deşi, *que diable*³⁹! de multe ori mă port ca un neghiob şi ca un ticălos. Şi apoi ce rost avea să mă mai ostenesc cu tine dacă aş fi fost convins că ai o fire josnică? În asemenea cazuri e nedemn să faci morală şi să cauţi să îndrepti pe cineva. În ochii mei n-ai mai fi avut nici o valoare, chiar dacă aş fi reuşit să te îndrept...

— Dar de Liza ți-e milă, o compătimești?

— Mi se rupe inima de ea, dragul meu. De unde ai mai scos-o că mi-e

³⁹Drace! (Fr.)

inima împietrită... Te asigur că voi face pentru ea tot ce-mi va sta în putință... Dar, ia spune, ție cum îți merge, cum stai cu chestiunile *tale*?

— Să nu vorbim despre asta. În momentul de față nici nu mă gândesc la chestiunile *mele*. Ascultă, de ce te îndoiești că are s-o ia de nevastă? A fost ieri la Anna Andreevna și i-a spus că renunță definitiv... știi, la planul acela absurd... ticluit de prințul Nikolae Ivanovici, căruia i s-a năzărit să facă pe pețitorul. I-a declarat Annei Andreevna că n-are de gând să se însoare cu ea.

— Așa? Când s-a întâmplat asta? Și tu de la cine ai aflat? mă iscodi el cu vădit interes. I-am povestit tot ce știam.

— Hm... făcu el, dus pe gânduri, și continuă ca și cum și-ar fi răspuns sieși la anumite întrebări, așadar, asta s-a întâmplat exact cu un ceas înainte, înaintea celeilalte explicații. Hm... păi da, desigur, o asemenea explicație era posibilă între ei... cu toate că, după câte știu, nici unul nu s-a trădat vreodată printr-un cuvânt sau printr-un gest decisiv... Deși, ce-i drept, o situație se poate lămuri și din două cuvinte. Totuși, află, spuse el pe neașteptate, zâmbind ciudat, află că am să-ți comunic o veste care te va ului: chiar dacă prințul tău i-ar fi cerut ieri mâna Annei Andreevna (ceea ce, *entre nous soît-dit*, m-aș fi străduit din răsputeri să împiedic, deoarece bănuiam legătura lui cu Liza), în orice caz Anna Andreevna l-ar fi refuzat pe loc și definitiv. Tu, pare-mi-se, ții foarte mult la Anna Andreevna, o respecti și o prețuiești, nu-i așa? Asta e foarte frumos din partea ta, de aceea te vei bucura desigur aflând că se mărită; ținând seama de caracterul ei, de data aceasta e lucru hotărât. În ceea ce mă privește, îi dau bucurosi binecuvântarea.

— Se mărită? Cu cine? am strigat eu, mirat la culme.

— Ia ghicește. Dar nu vreau să te mai chinuiesc. Cu prințul Nikolai Ivanovici, cu simpaticul tău bătrânel.

Am rămas cu ochii holbați la el.

— Se vede că ea nutrea de mult acest gând, și atunci, firește, l-a studiat și l-a cizelat cu o mîgală de artist, continuă el cu un glas tărăgănat și parcă alene. Presupune că ce-a urmat s-a petrecut exact un ceas după vizita "prințului Serioja". (Proastă inspirație a avut și asta să pice tocmai atunci!) Ea s-a dus la prințul Nikolai Ivanovici și l-a cerut pur și simplu în căsătorie.

— Cum era să-l ceară în căsătorie? Vrei să spui că el i-a cerut mâna.

— Da de unde, nu s-ar fi încumetat! Inițiativa a pornit de la ea. Cum necum, el e în al nouălea cer de bucurie. După câte am auzit, de atunci tot stă și se miră cum de nu i-a trecut lui prin minte această idee. Se spune chiar că s-a și îmbolnăvit... pesemne tot de bucurie.

— Nu înțeleg cum poți vorbi cu atâta ironie despre asta... Mie nici nu-mi vine a crede. Și apoi cum i-a venit să facă ea o astfel de propunere? Ce i-o fi spus?

— Te rog să crezi, dragul meu, că eu mă bucur sincer, îmi răspunse el cu un ton neașteptat de serios. El e bătrân, dar, atât din punct de vedere legal, cât și social, are tot dreptul să se însoare; iar în ceea ce o privește pe ea, ne aflăm iar în fața unui caz de conștiință, în care, după cum îți spuneam adineauri, n-avem căderea să ne amestecăm. De altfel, ea e destul de

înțeleaptă ca să poată judeca singură și să ia o hotărâre. Cum au decurs lucrurile și ce i-o fi spus, asta nu-ți mai pot relata cu de-amănuntul, dragul meu, dar fii sigur că a găsit ea o formulă care nici mie, nici ție nu ne-ar fi trecut poate prin minte. Partea cea mai frumoasă e că totul s-a petrecut fără scandal, cât se poate de *comme il faut*⁴⁰ după toate regulile mondene.

Firește, e foarte limpede că ea a vrut să-și facă o situație în lumea bună, pe care, de altfel, o și merită. La urma urmei, dragul meu, în societatea noastră asemenea lucruri sunt din cele mai obișnuite. Și apoi, ea trebuie să fi procedat cât se poate de elegant și de demn. Este un om serios și sobru, o adevărată călugăriță, cum ai caracterizat-o tu cândva. O fecioară înțeleaptă, cum o numesc eu de mult. În sfârșit, după cum știi, se poate spune aproape că el a crescut-o și nu o dată i-a dovedit bunătatea lui. Ea mi-a declarat de nenumărate ori cât de mult îl respectă și-l prețuiește, câtă milă și simpatie îi inspiră și așa mai departe, încât, drept să-ți spun, nu mă prea miră hotărârea ei. Vestea mi-a fost transmisă în numele și din însărcinarea Annei Andreevna de către fiul meu și fratele ei, Andrei Andreevici, pe care mi se pare că tu nici nu-l cunoști, și cu care mă întâlnesc regulat de două ori pe an. El mi-a declarat că respectă și aprobă hotărârea ei.

— Așadar, s-a anunțat oficial. Doamne, cât sunt de uluit!

— Ba nu, deocamdată trebuie să rămână secret. Ce va fi mai târziu nu știu. În general, mă țin deoparte. În orice caz, tot ce ți-am spus este adevărat.

— Dar Katerina Nikolaevna ce are să zică? Crezi oare că acest preludiu are să-l încânte pe Bioring?

— Asta nu mai știu... Deși nu prea văd ce ar putea să-i displacă, deoarece te asigur că Anna Andreevna este și în această privință cât se poate de corectă. N-am ce zice, este un om și jumătate. Chiar ieri dimineață m-a iscodit dacă o iubesc sau nu pe doamna Ahmakova. Îți amintești că aseară ți-am povestit cât am rămas de mirat când m-a întrebat dacă ea s-ar putea mărita cu tatăl, în caz că eu m-aș căsători cu fiica. Acum pricepi unde bătea?

— Ah, da, într-adevăr, am strigat eu, bine, dar cum a putut Anna Andreevna să presupună că dumneata... ai dori să te căsătorești cu Katerina Nikolaevna?

— Iacă așa i s-a năzărit ei. De altfel, dragul meu, cred că ar fi timpul să te duci unde aveai de gând. Pe mine, vezi tu, mă cam doare capul. Am să cer să-mi cânte *Lucia*. Îmi place plictiseala solemnă, după cum, de altfel, ți-am mai spus-o. Am început să mă repet într-un mod supărător... Totuși poate că am să plec de aici. Te iubesc, dragul meu, dar acum e mai bine să ne despărțim; când mă doare capul sau o măsea, vreau să fiu singur.

Pe fața lui apăruse o cută care trăda suferința. Acum sunt convins că în seara aceea îl durea capul, ceea ce era și firesc.

— La revedere, pe mâine, i-am spus eu.

— Pe mâine? Cine știe ce va fi mâine? Îmi spuse el, zâmbind acru.

— Sau vin eu la dumneata, sau vii dumneata la mine.

⁴⁰Cuviincios. (Fr.)

— Nu, nu eu am să vin la tine, tu ai să alergi într-un suflet la mine...

Avea o expresie de-a dreptul sinistă, dar nu de el îmi ardea mie după ce aflasem o asemenea veste.

Într-adevăr, prințul nu se simțea bine, l-am găsit singur acasă, cu capul înfășurat într-un prosop ud. Mă aștepta cu nerăbdare; totuși nu părea să-l doară numai capul, cred că trecea mai degrabă printr-o serioasă criză sufletească. Trebuie să atrag din nou atenția că în ultima vreme, până la catastrofă, ca un făcut, n-am avut de-a face decât cu oameni atât de nervoși, de parcă erau cu toții pe cale să înnebunească, așa încât, fără voia mea, era inevitabil să mă molipsesc și eu. Mărturisesc că venisem la prinț cu sentimente nu tocmai cordiale, căci mi-era rușine că mă podidise în ajun plânsul față de el. Și apoi, mi-era ciudă că, împreună cu Liza, izbutise să mă ducă de nas cu atâta dibăcie, încât mă vedeam nevoit să recunosc că eram un prostănac. Într-un cuvânt, când am intrat la el, în sufletul meu vibrau coarde distonante. Dar starea aceasta n-a durat decât o clipă. Ce-i al lui e al lui: îndată ce-și lepăda ipohondria și i se spulberau îndoielile, se dăruia fără rezerve; în asemenea momente era duios, drăgăstos și încrezător ca un copil. În seara aceea mă sărută cu lacrimi în ochi și începu imediat să vorbească despre ceea ce-l preocupa... Da, avea într-adevăr mare nevoie de mine: cuvintele și gândurile lui confuze trădau o adâncă tulburare. Îmi confirmă hotărârea lui neclintită de a se căsători cu Liza, și încă cât mai curând. "Nu mă stingherește câtuși de puțin faptul că nu este o aristocrată, crede-mă, îmi declară el, doar și bunicul meu a fost căsătorit cu o fată de iobag, cântăreață la teatrul de la curtea unui moșier vecin. Se înțelege că familia mea și-a făcut fel de fel de iluzii în ceea ce mă privește, dar acum va fi nevoită să cedeze și fără prea multă greutate. Vreau să renunț, să renunț definitiv la felul meu de viață de până acum! Vreau să rup cu mediul meu, să încep o viață nouă! Nu pricep de ce m-o fi îndrăgit sora dumitale; știu însă că fără ea poate că nici n-aș mai fi pe lumea asta. Astăzi socotesc că numai providența mi-a scos-o atunci în cale la Luga, ți-o jur pe ce am mai scump. Presupun că mă iubește din pricina «prăbușirii mele morale fără margini»...nu știu dacă mă înțelegi, Arkadi Makarovici?"

— Înțeleg perfect! l-am asigurat cât se poate de convins.

Eu ședeam într-un fotoliu, lângă masă, iar el se plimba prin cameră.

— Trebuie să-ți povestesc de-a fir-a-păr întâlnirea noastră, fără să-ți ascund nimic. Totul s-a tras de la taina care mă apăsa pe suflet și pe care n-a aflat-o decât ea, fiindcă nu mă încumetasem s-o încredințez altcuiva. Nici până în ziua de azi n-o știe nimeni. De desperare, mă refugiasem atunci la Luga și trăsesem la Stolbeeva — habar n-am de ce tocmai la ea, probabil fiindcă evitam orice societate. Îmi dădusem de curând demisia din regimentul N... în care intrasem la întoarcerea mea din străinătate, după incidentul cu Andrei Petrovici. Pe vremea aceea, aveam bani și cât am stat la regiment, i-am tocat pe mese și petreceri, dar ceilalți ofițeri, colegii mei, nu mă iubeau, deși căutam să nu-i jignesc. Trebuie să-ți mărturisesc, de altfel, că nimeni nu m-a iubit vreodată. Printre noi se afla și un cornet, anume Stepanov, drept să-ți spun, un om șters, fără personalitate, timid și stângaci,

pe scurt, un om cu totul neinteresant, dar de o cinste incontestabilă. Venea mereu pe la mine, deși eu nu mă prea sinchiseam de el. Ședea într-un colț, tăcut, dar demn, fără să mă stingherească câtuși de puțin. Odată i-am relatat o poveste care circula pe atunci, înflorind-o în fel și chip, am scornit că fata colonelului a pus ochii pe mine, și că, desigur, colonelul sperând s-o iau de nevastă, nu-mi refuză niciodată nimic... N-are rost să mai intru în amănunte, pe scurt, toată povestea s-a umflat, degenerând într-o bârfeală cât se poate de murdară. Vinovatul nu era Stepanov, ci ordonanța mea, care trăsesse cu urechea și reținuse totul, numai fiindcă această poveste compromițătoare pentru tânăra fată era destul de hazlie. Curând a izbucnit scandalul și ordonanța a fost interogată de ofițeri, a menționat numele lui Stepanov, mai precis a declarat că eu îi povestisem acestuia "anecdota" cu pricina. Stepanov a fost pus în situația să nu poată tăgădui că auzise povestea de la mine; era doar o chestiune de onoare. Cum mai bine de jumătate de poveste fusese scornită de mine, ofițerii au fost pe drept cuvânt, revoltați, și colonelul, nevoit să clarifice cazul, ne-a chemat pe toți la el. Aici, față de toată lumea, Stepanov a fost întrebat dacă i-am povestit sau nu anecdota și el a trebuit să mărturisească tot adevărul. Și ce crezi că am făcut atunci eu, un prinț dintr-o familie veche de o mie de ani? Am negat și i-am spus lui Stepanov în față că a mințit, bineînțeles într-o formă politicoasă, susținând că "el înțelesese greșit" și așa mai departe... Trebuie să spun, fără a mai intra în amănunte, că pe această cale încercam să ies mai ușor din încurcătură: cum Stepanov venea foarte des pe la mine, puteam să susțin, cu oarecare șanse de a fi crezut, că intrase în conflict cu ordonanța, fiindcă amândoi căutau să tragă anumite foloase de pe urma mea. Stepanov m-a privit doar în tăcere și a ridicat din umeri. Și acum mă urmărește privirea lui, n-am s-o uit cât oi trăi. După aceea, Stepanov s-a hotărât să-și dea numaidecât demisia; și care crezi că a fost rezultatul? Toți ofițerii s-au dus glonț la el și l-au convins să renunțe la demisie. Peste două săptămâni însă, am părăsit eu regimentul, deși nimeni nu m-a alungat, nici măcar nu mi-a dat a înțelege că s-ar cuveni să-mi dau demisia; am plecat din proprie inițiativă, invocând motive familiale. Așa s-a încheiat povestea. La început nu m-am simțit de fel rușinat, dimpotrivă, eram furios pe camarazii mei; am plecat la Luga, unde am făcut cunoștință cu Lizaveta Makarovna, dar mai târziu, peste vreo lună, am început din ce în ce mai des să-mi privesc revolverul și să mă gândesc la moarte. În general, sunt o fire destul de pesimistă, Arkadi Makarovici. Am scris o scrisoare adresată fostului meu comandant și celorlalți ofițeri din regiment, în care recunoșteam cinstit că îi mințisem, știrbind astfel onoarea lui Stepanov. Când scrisoarea a fost gata, am început să mă frământ, întrebându-mă: "După ce o expediez, pot să mai rămân în viață sau trebuie să mor?" Singur n-aș fi găsit niciodată răspunsul. Întâmplarea, poate destinul orb, a făcut ca, după o scurtă și ciudată convorbire cu Lizaveta Makarovna, să mă apropii sufletește de ea. Și până atunci o văzusem destul de des în casa Stolbeevei, dar când ne întâlneam ne spuneam doar bună ziua și numai rareori schimbam câteva cuvinte. Și deodată am simțit nevoia să-i mărturisesc totul. În acel moment greu ea mi-a venit în ajutor.

— Și ce te-a sfătuit?

— Să nu trimit scrisoarea; și i-am urmat sfatul. Iată cum a argumentat: Dacă aş expedia scrisoarea, aş face fără doar și poate un gest nobil care m-ar spăla de rușine, și nu numai atât. Dar pe urmă voi fi eu în stare să suport situația creată? După părerea ei, nimeni n-ar suporta-o, fiindcă ar însemna să te îngropi de viu, să nu mai poți renaște la o viață nouă.

Sacrificiul ar mai avea un rost, dacă Stepanov ar suferi, dar el fusese în orice caz reabilitat de întregul corp ofițeresc. Ce mai tura-vura, știu că era un paradox; totuși m-am supus voinței ei și n-am mai expediat scrisoarea.

— Este un raționament de iezuit, și, totuși, tipic femeiesc! am strigat eu. Sunt sigur că te iubea încă de pe atunci.

— De aceea am și renăscut și simt în mine forța de a începe o viață nouă. Mi-am jurat să mă schimb, să pornesc pe un drum nou, să-mi redobândesc respectul față de mine însumi și să-l câștig pe al ei. Și poftim iată ce s-a ales din bunele mele intenții! În ciuda jurămintelor am continuat să colind tripourile împreună cu dumneata, să joc cărți, m-am lăsat ispitit de moștenire, am căutat să parvin, m-am complăcut în societatea unor oameni dubioși, într-o viață pe picior mare... am chinuit-o pe Liza. Ce rușine!

Își șterse cu palma nădușeala de pe frunte și începu să se plimbe iar prin cameră.

— Noi amândoi, Arkadi Makarovici, suntem niște victime ale destinului cu două tăișuri care ne paște pe noi, rușii, dovadă că nici dumneata, nici eu nu știm ce să facem. De îndată ce un rus se îndepărtează cât de cât de făgașul consfințit prin lege și tradiție, nu mai știe ce trebuie să facă; câtă vreme rămâne pe făgaș, totul vine de la sine: avere, rang, situație în societate, caleașca, post, nevastă; de cum se abate cu un pas, ce se alege de el? Devine o frunză purtată de vânt. Zău că nu știu ce-i de făcut! De două luni de zile, mă străduiesc să mă mențin pe făgaș, am izbutit să mă deprind cu el, a ajuns să-mi și placă. Dumneata încă nu-ți poți da seama cât de jos m-am rostogolit pe această pantă: o iubeam pe Liza, o iubeam sincer, și în același timp nu-mi puteam lua gândul de la Ahmakova!

— Adevărat? am exclamat eu cu durere. Fiindcă ai pomenit de Ahmakova, lămurește-mă, ce-ai vrut să spui aseară când mi-ai dat a înțelege că Versilov te-a întărit împotriva ei, îndemnându-te chiar la ticăloșii.

— Poate că am exagerat și, bănuitor din fire cum sunt, l-am nedreptățit ca și pe dumneata. Să nu mai vorbim despre asta. Dar să nu crezi cumva că în tot acest răstimp de când am plecat de la Luga n-am năzuit spre o viață curată că ani renunțat la idealul meu! Îți jur că nu l-am părăsit o clipă, că strălucirea lui nu s-a întunecat în sufletul meu. N-am uitat niciodată că m-am legat față de Lizaveta Makarovna să mă schimb cu desăvârșire. Te asigur că Andrei Petrovici, când a vorbit ieri despre rolul nobilimii, nu mi-a spus nimic nou. Idealul meu nestrămutat e foarte limpede; câteva zeci de hectare de pământ (trebuie să mă mulțumesc cu atât, fiindcă nu mi-a rămas mai nimic din moștenire); apoi o ruptură totală și definitivă cu lumea mea, renunțarea la orice carieră, o casă de țară, o familie, o viață care să nu se deosebească prea mult de a oricărui plugar. O, n-ar fi primul caz în familia noastră: fratele

tatălui meu ara singur, bunicul meu, de asemenea. Ce-i drept, suntem prinți de o mie de ani și la fel de nobili ca familia Rogan, totuși am ajuns la sapă de lemn. Iată ce i-aș învăța eu pe copiii mei: "Țineți minte toată viața că sunteți nobili, că în vinele voastre curge sângele sfânt al cnejilor ruși, dar să nu vă rușinați că tatăl vostru și-a arat singur pământul, căci a făcut-o asemenea cnejilor de altădată!" Nu le-aș lăsa altă moștenire decât acest petic de pământ, în schimb, socotesc de datoria mea să le dau posibilitatea de a urma o școală superioară. O, ce mare ajutor mi-ar da Liza într-o astfel de viață. Liza, copiii, munca, cât am legănat împreună cu ea aceste vise. Uite aici, în casa asta, am făurit împreună aceste planuri, dar în același timp eu mă gândeam la Ahmakova, fără s-o iubesc câtuși de puțin, la o eventuală căsătorie prin care să-mi consolidez averea și situația în societate! Și numai după ce am aflat de la Nașciokin că ea l-a ales pe Bioring m-am hotărât să mă duc la Anna Andreevna.

— Nu te-ai dus să-i spui că n-ai de gând să te căsătorești cu ea? Cred că măcar de astă dată ai procedat cinstit!

— Așa crezi? spuse el, oprindu-se în fața mea. Se vede că încă nu-mi cunoști adevărata fire! Sau... poate că mă înșel eu, poate că nu-i vorba numai de fire. Eu țin sincer la dumneta, Arkadi Makarovici, și afară de asta te-am nedreptățit profund în ultimele două luni, tocmai de aceea vreau ca dumneta, în calitate de frate al Lizei, să afli tot adevărul; m-am dus la Anna Andreevna ca să-i cer mâna și nu să renunț la ea.

— E cu neputință! Doar Liza mi-a spus...

— Am mințit-o pe Liza.

— Stai puțin: ai cerut-o în căsătorie după toate regulile și ea te-a refuzat? Da? Spune, așa a fost? Amănuntele sunt extrem de importante pentru mine.

— Nu. Nici n-am apucat s-o cer în căsătorie; ea mi-a luat-o înainte, dându-mi a înțelege pe departe, "delicat", dar cât se poate de limpede că intențiile mele n-au nici o șansă de realizare.

— Dacă nu i-ai cerut formal mâna și mândria dumatăle n-a avut de suferit, de ce te mai plângi?

— Cum poți judeca așa? Dar remușcărilor, dar Liza, pe care am mințit-o și... am vrut s-o părăsesc. Nu-i chiar atât de simplu. Ca să nu mai vorbesc de legământul pe care l-am făcut față de conștiința și de toți strămoșii mei, de a începe o viață nouă și de a-mi răscumpăra toate ticăloșiile de până acum! Te implor să nu-i pomenești Lizei de asta. Poate că e singurul lucru pe care n-ar fi în stare să mi-l ierte! De ieri sunt distrus, bolnav. Dar și mai grav e că totul s-a terminat, fiindcă ultimul prinț Sokolski își va încheia probabil viața în ocnă. Biata Liza! Te-am așteptat cu atâta nerăbdare, Arkadi Makarovici, ca să-ți încredințez dumatăle, fratele Lizei, o taină pe care nici măcar ea n-o știe: sunt un infractor de drept comun, fac parte dintr-o bandă care falsifică acțiuni ale unei societăți de cale ferată.

— Asta mai lipsea! Să ajungi la ocnă! am sărit eu ca ars, privindu-l îngrozit. Pe fața lui se citea o durere adâncă, o desperare fără margini.

— Șezi aici îmi spuse el, arătându-mi un fotoliu și așezându-se pe un

altul din fața lui. Să-ți spun de unde a pornit totul: acum un an și ceva, în vara când s-a întâmplat incidentul de la Ems și istoria cu Lidia și Katerina Nikolaevna, și a trebuit să plec pe două luni la Paris, într-o bună zi m-am pomenit acolo fără un ban, după cum era de așteptat. Tocmai atunci mi l-a scos dracu în cale pe Stebelkov, pe care-l cunoșteam dinainte. El mi-a împrumutat niște bani și mi-a făgăduit să-mi mai dea, dar, în schimb, mi-a cerut să-i dau și eu o mână de ajutor: căuta pentru anumite scopuri un pictor, care să fie totodată desenator, gravor, litograf, chimist și tehnician. Chiar de la prima întâlnire a făcut aluzii destul de transparente cu privire la scopurile lui. Se vede că omul îmi cunoștea caracterul, de vreme ce a prevăzut cum voi reacționa: propunerea lui mi s-a părut amuzantă. Din întâmplare aveam un cunoscut, un fost coleg de școală care la un moment dat a emigrat din Rusia la Hamburg și care, de fapt, nici nu era rus de origine. În Rusia fusese amestecat într-o istorie cu niște acte falsificate. Pe omul acesta îşi pusese ochii Stebelkov, dar avea nevoie de o scrisoare de recomandatie către el de aceea și venise la mine. I-am dat două rânduri de care am și uitat numaidecât. Ulterior, ne-am mai întâlnit de două-trei ori și în total am primit atunci de la el vreo trei mii de ruble. De când m-am întors nici nu mai m-am gândit la povestea asta. Aici împrumutam mereu bani de la el pe poliță sau pe amanet. Se târa pe brânci în fața mea ca un rob, până ieri, când mi-a spus deodată că sunt un infractor de drept comun.

— Ieri? Când anume?

— Ieri dimineață, atunci când m-ai auzit strigând în birou înainte de a veni Nașciokin. Ieri, a îndrăznit pentru prima oară să-mi vorbească de Anna Andreevna. Când am ridicat mâna să-l lovesc, s-a sculat deodată în picioare și mi-a declarat că soarta mea e legată de a lui, într-un cuvânt, sunt complicele lui, deci un escroc ca și el. Chiar dacă nu s-a exprimat așa, în orice caz acesta era sensul cuvintelor lui.

— Ce absurditate! Totul nu-i decât o născocire de-a lui, nu-i așa?

— Din păcate nu. Azi a fost din nou la mine și mi-a explicat mai amănunțit situația. Acțiunile acelea circulă de mult pe piață și acum urmează să se pună în circulație un nou stoc. Dar, pe cât se pare, lumea a cam început să prindă de veste. Eu, firește, nu sunt amestecat direct, dar iată ce mi-a spus Stebelkov: "De, oricum, nu uita că pe vremuri ai binevoit să-mi dai scrisorica aceea".

— De unde să știi în ce scop ți-a cerut-o? Ori poate știi?

— Știam, îmi răspunse prințul în șoaptă, cu capul plecat, adică nu știam nimic precis, dar bănuiam despre ce e vorba. Când mi-a făcut propunerea, am izbucnit în râs, fiindcă m-a amuzat. Pe atunci, nu m-am gândit la nimic rău, cu atât mai mult cu cât pe mine nu mă interesau de fel acțiunile astea false și apoi nici nu se punea problema să le fac eu. Și totuși n-a mai pomenit niciodată de cele trei mii de ruble pe care mi le-a dat atunci și nici nu mi le-a pus la socoteală, iar eu m-am împăcat cu situația. Și apoi, nu se poate susține că nu sunt un falsificator! Nu pot invoca motivul că n-am știut nimic, doar nu sunt un copil; am priceput tot, dar m-a amuzat ideea și am ajutat niște escroci... care au mai înfundat ocna... și am făcut-o pentru bani! Prin

urmare sunt și eu un escroc, un falsificator!

— Exegarezi; ce-i drept vinovat ești, dar îți exagerezi vina.

— Partea cea mai proastă e că în afacerea asta mai e amestecat și un tânăr, anume Jibelski; un trepăduș de tribunal, care, dacă nu mă înșel, se învârtește pe lângă un avocat de mână a zecea. Nu-s tocmai lămurit ce rol joacă el în toată combinația cu acțiunile, fapt e că peste câțva timp a venit la mine din partea cunoscutului meu de la Hamburg, cu un pretext oarecare, nici eu n-am înțeles prea bine de ce, fără să-mi pomenească însă nimic de acțiuni... Oricum, în mână lui se găsesc două scrisori de câteva rânduri, scrise de mână mea, care desigur ar putea constitui și ele o dovadă împotriva mea; de asta mi-am dat seama abia astăzi. Stebelkov pretinde că lucrurile s-au încurcat din pricina lui Jibelski: se pare că a furat niște bani, că a comis o delapidare și că are de gând să mai fure, iar apoi să fugă peste graniță; dar, ca să poată emigra, are nevoie nici mai mult, nici mai puțin decât de opt mii de ruble de la mine, ca ajutor; Stebelkov susține că s-ar declara mulțumit dacă îi dau partea mea de moștenire, dar pretinde că trebuie să i se închidă gura și lui Jibelski... Pe scurt, îmi cer să renunț la partea mea de moștenire și pe deasupra să le mai dau și zece mii de ruble — asta e ultimul lor cuvânt. Numai cu condiția asta îmi restituie cele două scrisori. E limpede că lucrează mână în mână.

— Ce absurditate! Păi bine dacă te denunță pe dumneata înseamnă că se dau și ei legați! N-or s-o facă nici în ruptul capului!

— Firește. De altfel, nici nu m-au amenințat că mă denunță. Ei spun numai atât! "Noi nu avem de gând să te amenințăm, dar dacă afacerea iese la iveală, atunci desigur..." Asta-i tot ce-mi spun; dar mie mi-e de ajuns și atât! Gândește-te, oricum s-ar întoarce lucrurile, chiar dacă scrisorile s-ar găsi la mine în buzunar, pungașii ăștia tot m-ar avea la mână, tot rămân pe viață complicele lor! Să minți veșnic: să-ți minți patria, copiii, pe Liza, chiar și conștiința.

— Liza știe?

— Nu, nu știe tot. În situația ei n-ar suporta o asemenea durere. Mai port și acum uniforma regimentului meu, dar în fiecare clipă, de câte ori întâlnesc un soldat din acest regiment, mă mustră cugetul, fiindcă n-aș avea dreptul s-o port.

— Ascultă! am strigat eu deodată. Dacă vrei să te salvezi, nu există decât o singură cale: du-te la prințul Nikolai Ivanovici și roagă-l să-ți dea zece mii de ruble, dar fără să-i spui pentru ce, cheamă apoi pe cei doi pungași, răscumpără-ți scrisorile și încheie definitiv socotelile cu ei. Numai așa poți scăpa din încurcătură! Și după ce ai terminat cu toată trășenia, apucă-te de agricultură. Pune frâu fanteziilor și încrede-te în viață!

— Așa m-am gândit și eu, îmi răspunse el, convins, toată ziua de azi m-am frământat și, în sfârșit, m-am hotărât. Numai pe dumneata te-am mai așteptat. Așa am să și fac. Poate n-ai să mă crezi, dar în viața mea n-am luat un ban de la prințul Nikolai Ivanovici. El a fost totdeauna foarte bun cu familia mea... și chiar a ajutat-o, totuși eu personal, eu nu i-am cerut niciodată bani. Acum însă n-am încotro... Nu uita că neamul nostru e de mai

veche noblețe decât al prințului Nikolai Ivanovici: ei sunt o ramură mai nouă a familiei Sokolski, colaterală, chiar discutabilă. Strămoșii noștri erau chiar în dușmănie. La începuturile reformelor lui Petru I, un strămoș al meu, pe care îl chema tot Piotr, și-a păstrat vechea credință și, fiind socotit eretic a trebuit să fugă în codrii din jurul Kostromei. Acest prinț Piotr a fost înșurat de două ori și de fiecare dată a luat o fată din popor. Numai datorită acestor împrejurări s-a putut ridica cealaltă ramură a familiei Sokolski. Deși eu... Dar de unde pornisem?

Era foarte obosit și vorbea aproape în neștire.

— Hai, liniștește-te, i-am spus eu, ridicându-mă și luându-mi pălăria, în primul rând, ai nevoie de odihnă, du-te la culcare. N-ai nici o grijă, prințul Nikolai Ivanovici n-are să te refuze, mai ales acum, când e în al nouălea cer. Ai aflat desigur ce noroc a dat peste el. Cum, nu știi nimic? E într-adevăr de necrezut, dar se însoară. Deocamdată e un secret; bineînțeles, nu pentru dumneata.

Și așa cum eram, în picioare, cu pălăria în mână, i-am povestit totul. Era vădit că nu știa nimic. M-a copleșit cu întrebările, ținea să afle cât mai repede și cât mai amănunțit când și cum s-a întâmplat și mai cu seamă dacă se poate pune temei pe acest zvon. Eu, firește, nu i-am tăinuit că, după câte știu, faptul s-a petrecut imediat după vizita lui la Anna Andreevna. Nici nu pot spune cât l-a uimit și l-a îndurerat această veste. S-a schimbat atât de mult la față, încât era de nerecunoscut, trăsăturile i se crispaseră și gura i se strâmbase într-un rânjel dureros; spre sfârșit l-au copleșit gândurile și a rămas încremenit, cu capul plecat, înspăimântător de palid. Deodată, mi-am dat seama cât de adânc îi rănise orgoliul refuzul din ajun al Annei Andreevna. Poate că abia în clipa aceea, datorită desigur și stării lui de tensiune nervoasă, a înțeles limpede, chinuitor de limpede ce rol ridicol și înjositor jucase față de această fată, mai ales fiindcă până atunci fusese atât de sigur de consimțământul ei. Cine știe, poate că-l mai chinuia și gândul că fusese atât de nedrept față de Liza, că se purtase ca un ticălos cu ea! Mă întreb ce părere au unii despre alții acești tineri din aristocrație și cum s-ar mai putea respecta între ei: doar prințul trebuia să presupună că Anna Andreevna știe despre legătura lui cu Liza, care, de fapt, e sora ei, iar dacă n-a aflat încă, tot are să afle într-o bună zi; și cu toate astea el nu s-a îndoit o clipă de consimțământul ei!

— Cum ți-a trecut prin minte că eu, spuse prințul pe neașteptate, fulgerându-mă cu o privire trufașă și sfidătoare, eu aș fi în stare să mai mă duc acum, după ce am aflat o asemenea veste, la prințul Nikolai Ivanovici și sa-i cer bani! Tocmai lui, logodnicul fetei care m-a respins chiar ieri! Mă socotești un cerșetor, un lacheu?! Nu, acum totul e pierdut, chiar dacă ajutorul acestui bătrân ar fi ultima mea nădejde, n-am să recurg la el!

În sinea mea îi dădeam perfectă dreptate; totuși, realitatea trebuia privită cu mai multă luciditate: oare prințul, un moșneag, putea fi socotit un rival, un logodnic? Deodată, mi s-au iscat în minte câteva idei. Eu în orice caz avusesem de gând să-i fac a doua zi o vizită bătrânului. Deocamdată, însă, m-am străduit să-l liniștesc pe bietul prinț și să-l trimit la culcare. "După o

noapte de somn, o să ți se limpezească și gândurile!" La despărțire îmi strânse mâna cu căldură, dar nu mă mai îmbrățișă. I-am făgăduit să vin la el a doua zi seara și atunci "o să vorbim despre toate: s-au adunat prea multe lucruri nespuse între noi". La aceste cuvinte ale mele, îmi răspunse doar printr-un zâmbet enigmatic.

CAPITOLUL AL OPTULEA

Toată noaptea aceea n-am visat decât ruletă, joc de cărți, grămezi de aur, socoteli. Tot timpul calculam, parcă m-aș fi găsit la masa de joc, mizam, combinam martingale, și cât a fost noaptea de lungă m-a chinuit acest coșmar. Trebuie să mărturisesc că în ziua precedentă, în ciuda faptului că eram covârșit de impresii după atâtea întâmplări nemaipomenite, nu puteam uita o clipă de lovitura pe care o dădusem la Zerșcikov. Oricât căutam să alung acest gând, el mă urmărea și numai amintirea celor câteva ceasuri mă făcea să tresar. Norocul la joc mă scosese din minți, turnându-mi parcă o otravă perfidă în suflet. Să fiu oare un jucător predestinat? În orice caz, e incontestabil că am însușiri de jucător. Chiar și acum, când scriu aceste rânduri, îmi face mare plăcere să mă gândesc din când în când la jocul de noroc! Mi se întâmplă uneori să stau ceasuri întregi, tăcut, și să urzesc în minte tot felul de combinații, să mă transpun în gând la masa de joc, să le aplic, să mizez și să câștig. Da, într-adevăr, am tot soiul de "calități" și un suflet fără astâmpăr.

Pe la zece, aveam de gând să pornesc spre Stebelkov, și de data aceasta să fac drumul pe jos. Pe Matvei îl trimisesem acasă de cum sosise. Deocamdată, îmi beam cafeaua și mă străduiam să-mi adun gândurile. Simțeam o mulțumire inexplicabilă; concentrându-mă o clipă asupra sentimentelor mele, mi-am dat seama că sunt mulțumit în primul rând fiindcă astăzi am să fiu iar în casa lui Nikolai Ivanovici. Dar această zi avea să fie hotărâtoare pentru viața mea, o zi plină de surprize, după cum s-a arătat de dimineață.

La ora zece fix, ușa camerei mele s-a dat de perete și înăuntru a năvălit... Tatiana Pavlovna. La orice m-aș fi putut aștepta numai la vizita ei nu, și de aceea, când am dat cu ochii de ea, am sărit de spaimă ca ars. Fața îi era crispată de furie, gesturile dezordonate, și dacă aș fi întrebato de ce năvălise peste mine, probabil că nici nu mi-ar fi răspuns. Trebuie să atrag de pe acum atenția că primise tocmai o veste extraordinară, care o zguduise, și încă nu-și venise în fire. Vestea mă privea și pe mine. De altfel, n-a stat decât o jumătate de minut, cel mult un minut, dar în nici un caz mai mult. Părea gata să mă sfâșie.

— Va să zică din ăștia-mi ești! strigă ea, proțâpindu-se în fața mea, cu capul înainte, ca și cum ar fi vrut să se năpustească asupra mea. Neisprăvitule! Cum ai putut face una ca asta? Vrei să zici poate că nu știi? Dumnealui își bea liniștit cafeaua de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat! De cap să-ți fie, limbutule, moară stricată! Amorez de paie ce ești!... Meriți să fii

bătut cu vergile în piața publică, asta meriți!

— Ce-i, Tatiana Pavlovna? Ce s-a întâmplat? I-e rău mamei?...

— Las' că te dumerești tu, îmi strigă ea, amenințătoare, fugind spre ușă și dusă a fost. Aș fi alergat, firește, după ea, dar m-a oprit un gând, mai bine zis o teamă nelămurită; simțeam că din toate ocările ei, singura care trebuia să-mi dea de gândit era: "Amorez de paie". Firește că nu eram în stare să dezleg singur enigma, de aceea am și plecat în grabă, ca să termin cât mai repede cu Stebelkov și să mă duc apoi la prințul Nikolai Ivanovici. "Acolo e, desigur cheia!" îmi spuneam instinctiv.

Nici până azi nu m-am dumerit cum, dar fapt e că Stebelkov aflase totul despre Anna Andreevna, și încă cu amănunte; n-are rost să redau nici cuvintele, nici gesturile lui, dar în orice caz pot spune că nu-și mai încăpea în piele de bucurie și că era încântat mai ales de "măreția artistică a gestului ei eroic."

— Halal femeie, n-am ce zice! M-a dat gata! tot exclama el. Asta ne-a făcut praf pe toți. Pe lângă ea, noi suntem niște tembeli. Așteptăm să ne pice mana din cer. Dumneaei, când i-a fost sete, a sorbit dintr-o înghițitură tot izvorul. Ce mai tura-vura, este.... o statuie antică! Chiar așa, mă rog, o statuie ambulantă a Minervei, îmbrăcată după ultima modă!

L-am rugat să-mi spună, în sfârșit, de ce mă chemase; după cum îmi închipuisem, voia să intervin pe lângă prinț și să-l conving să-i ceară bătrânului Nikolai Ivanovici, suma care-l putea salva. "De nu, poate s-o pățească foarte, foarte rău, și asta nu din vina mea; am sau n-am dreptate?"

Deși mi se uita tot timpul în ochi, nu cred să-i fi trecut prin minte că știu mai multe decât în ajun. La urma urmei nici n-ar fi putut bănui. E de la sine înțeles că eu nu m-am trădat prin vreun cuvânt sau printr-o aluzie că aflasem despre potlogăria cu acțiunile. Discuția noastră n-a durat prea mult, căci mi-a făgăduit de la început bani: "Îți dau o sumă frumoasă, bani nu glumă, dacă pui umărul ca prințul să se ducă la bătrân. Spune-i că e urgent, foarte urgent, și că dacă zăbovește, are să-i pară rău!"

Cum nu voiam să mai discut și să mă cert cu el ca în ajun, m-am pregătit să plec, spunându-i într-o doară că am să încerc. Dar în momentul când mă îndreptam spre ușă, m-a cuprins pe neașteptate de mijloc și spre uimirea mea, a început să-mi îndruga... niște aiureli... Nu mai intru în amănunte și nu mai redau convorbirea, ca să nu devin plictisitor. În esență, îmi cerea să-i fac cunoștință cu "domnul Dergaciov, deoarece știu că te duci des pe la el"!

Eram uluit, dar am căutat să mă stăpânesc, ca să nu mă trădez nici măcar printr-un gest. M-am grăbit să-i răspund că nu suntem prieteni și că n-am fost la el decât întâmplător, o singură dată.

— Bine, dar de vreme ce ai fost primit o dată, înseamnă că te mai poți duce, am sau n-am dreptate?

L-am întrebat pe șleau, însă foarte calm, ce interes are. Nici până azi nu pricep cum poate fi în așa hal de naiv un om fără îndoială isteț și "cu spirit practic", după cum bine îl caracterizase Vasin! El mi-a explicat cât se poate de deschis că, după bănuielile lui, în casa lui Dergaciov "se petrec probabil

lucruri interzise, strict interzise, prin urmare, dacă le-aș da de rost, aș putea să trag anumite foloase". Și, radios, îmi făcu semn cu ochiul.

De teamă să nu-i întăresc bănuielile, m-am prefăcut ca stau pe gânduri și, făgăduindu-i că am să meditez la propunerea lui, am plecat în grabă. Ițele se încurcau din ce în ce; am alergat într-un suflet la Vasin și din fericire, l-am găsit acasă.

— A, și dumneata! exclamă el enigmatic, când dădu cu ochii de mine.

Fără să-i cer nici o explicație, am intrat direct în subiect și i-am povestit tot. Era vădit că vestea îl uluise, deși nu-și pierdu nici o clipă sângele rece. Mi-a pus o serie de întrebări, ca să afle toate amănuntele.

— Poate că n-ai înțeles bine.

— Ba am înțeles foarte bine. De altfel, mi-a spus pe șleau ce urmărește.

— În orice caz îți sunt foarte recunoscător, adăugă el cu sinceritate neîndoielnică. Da, într-adevăr, dacă lucrurile s-au petrecut așa, înseamnă că-și închipuie că n-ai să poți rezista la ispita banilor, mai ales dacă e vorba de o sumă mai serioasă.

— Unde mai pui că el îmi cunoaște prea bine situația... știi Vasin, în ultima vreme am căzut în patima jocului și, în general, mi-am făcut de cap.

— Am auzit.

— Propunerea lui e cu atât mai suspectă, cu cât nu se poate să nu știe ca și dumneata te duci pe acolo, m-am încumetat eu să merg și mai departe.

— Știe prea bine că eu nu sunt amestecat în treburile astea, îmi răspunse Vasin fără șovăială. Și apoi, toți acești tineri sunt în cea mai mare parte niște flecari și nimic mai mult. De altfel, ai putut să te convingi singur de asta.

Am avut impresia că are oarecare rezerve față de mine.

— În orice caz, îți rămân foarte îndatorat.

— Am auzit că domnului Stebelkov i s-au cam încurcat treburile, am încercat eu să-l mai iscodesc. Se vorbește de niște acțiuni...

— Ce acțiuni?

Adusesem dinadins vorba despre "acțiuni", iar, firește, nu cu intenția de a-i divulga secretul pe care mi-l încredințase prințul în ajun. Mi se năzărise să fac această aluzie numai ca să pot ghici după expresia sau după privirea lui dacă știe ceva despre afacerea cu acțiunile. Încercarea mi-a reușit. După tresărirea aproape imperceptibilă a feței lui, am înțeles că probabil știe ceva și în această privință. Am tăcut, evitând să-i răspund la întrebare și, lucru ciudat, nici el n-a stăruit.

— Ce mai face Lizaveta Makarovna? întrebă el cu vădit interes.

— E sănătoasă. Știi, soră-mea te prețuiește foarte mult... Ochii îi străluciră de bucurie: va să zică, vechea mea bănuială că Liza nu-i este indiferentă se dovedea întemeiată.

— Acum câteva zile a fost la mine prințul Serghei Petrovici, îmi spuse el pe neașteptate.

— Când? am strigat eu, mirat.

— Acum patru zile.

— Nu cumva ieri?

— Nu, nu ieri. Mă privi întrebător. Poate că altă dată am să-ți povestesc cu de-amănuntul vizita lui, acum însă socotesc de datoria mea să-ți atrag atenția, rosti Vasin pe un ton enigmatic, că prințul părea bolnav sufletește... poate și mintal. De altfel, înainte de venirea dumitale am mai avut un oaspete, spuse el deodată, zâmbind, care mi-a făcut de asemenea impresia că nu se află într-o stare tocmai normală.

— Prințul a fost adineauri aici?

— Nu, nu-i vorba de prinț. Adineauri a venit la mine Andrei Petrovici Versilov și... era tare tulburat. Știi cumva ce-a pățit?

— Poate să i se fi întâmplat ceva. Dar pentru ce a venit la dumneata? I-am întrebat eu, intrigat.

— De fapt, e un secret și poate că n-ar trebui să ți-l divulg... dar noi doi avem un fel ciudat de a discuta, ocolim prea multe subiecte, constată el, zâmbind iar. De altfel, Andrei Petrovici nici nu mi-a cerut să păstrez secretul. Totuși, dumneata ești fiul lui și, deoarece îți cunosc sentimentele față de el, cred că de astă dată e de datoria mea să te previn. Închipuiește-ți că a venit la mine ca să-mi pună următoarea întrebare: "În eventualitatea că zilele acestea, foarte curând, aș fi nevoit să mă bat în duel, ai primi să fii martorul meu?" Bineînțeles că l-am refuzat categoric.

Vestea m-a năucit, era cea mai îngrijorătoare dintre toate. Survenise desigur ceva, se întâmplase ceva, și încă ceva grav, dar cum de nu aflasem? Deodată, mi-am adus aminte că în ajun Versilov îmi spusese cu tâlc: "Nu eu am să vin la tine, tu ai să alergi într-un suflet la mine". M-am grăbit să plec la prințul Nikolai Ivanovici, mânat de presimțirea că acolo mi se vor dezlega toate enigmele. La despărțire, Vasin mi-a mulțumit încă o dată.

L-am găsit pe bătrânul prinț șezând în fața căminului, cu picioarele învelite într-o pătură. M-a întâmpinat cu o privire nedumerită, de parcă s-ar fi mirat de venirea mea, deși trimitea aproape în fiecare zi pe cineva să mă poftască la el. Ce-i drept, mi-a strâns mâna prietenește, însă la primele mele întrebări mi-a răspuns aproape în silă și îngrozitor de distrat. Din când în când, cădea pe gânduri și mă privea cu stăruință, de parcă uitase ceva — fără îndoială ceva în legătură cu mine — și se străduia să-și aducă aminte. I-am spus deschis că aflasem totul și că eram foarte bucuros. Fața i se lumină de un zâmbet duios și binevoitor; se învioră numaidecât, ieși din atitudinea lui bănuitoare și prudentă, mai bine zis uită de ea.

— Dragul meu prieten, eram sigur că tu ai să vii primul să mă feliciți, și știi, ieri, gândindu-mă la tine, mi-am zis: "Cine are să se bucure? El, firește." Că de, afară de tine nu se mai bucură nimeni. Lumea e meschină, îi place să bârfească. *Cher enfant*, ce mi s-a întâmplat e înălțător, atât de frumos!... Dar ce să-ți mai spun, o cunoști și tu destul de bine. De altfel, și Anna Andreevna are cea mai bună părere despre tine. Fața ei gravă e încântătoare. Îți amintește de un portret englezesc. E cea mai fermecătoare gravură englezească pe care ți-o poți închipui. Acum trei ani aveam o întreagă colecție de asemenea gravuri. Întotdeauna am nutrit acest gând, întotdeauna, mă mir numai cum de nu mi-am dat seama...

— După câte mi-aduc aminte, ați ținut întotdeauna foarte mult la Anna

Andreevna și ați prețuit-o.

— Dragul meu, noi nu vrem să facem rău nimănui. Să trăiești înconjurat de prieteni, de rude, de cei dragi — e raiul pe pământ. Toți poeții au scris despre asta... Într-un cuvânt, ăsta e un adevăr cunoscut, se știe de când lumea... Știi, la vară, plecăm întâi la Soden și apoi la Bad Gastein. Dar bine, dragul meu, de ce n-ai mai dat de atâta timp pe aici? Ce-a fost cu tine? Te-am așteptat cu nerăbdare. Cât de multe s-au întâmplat între timp, nu-i așa? Păcat numai că nu sunt liniștit. Cum rămân singur, mă cuprinde neli-niștea. De aceea nici nu trebuie să rămân singur. Nu-i așa? E limpede ca lumina zilei. Mi-am dat seama de asta de la primele ei cuvinte. Ah, dragul meu, nu mi-a spus decât două cuvinte, dar a fost... ca un poem sublim. De altfel, tu ești fratele ei, sau aproape, dacă nu mă înșel, nu degeaba mi-ai fost atât de drag de la început! Îți jur că am presimțit totul. I-am sărutat mânuța și m-au podidit lacrimile.

Își scoase batista din buzunar, de parcă se pregătea să plângă iar. Era foarte tulburat și părea să treacă printr-o "criză" mai gravă decât cele obișnuite; nu-mi amintesc să-l fi văzut niciodată astfel de când îl cunoșteam. De obicei, era cu mult mai vioi și mai bine dispus.

— Sunt gata să-i iert pe toți, dragul meu, îngăimă el mai departe. Aș vrea să-i iert pe toți, căci de mult nu mai sunt supărat pe nimeni. Arta, *la poésie dans la vie*⁴¹ filantropia și ea, cu frumusețea ei biblică. *Quelle charmante personne*^{42*} nu-i așa? *Les chants de Salomon... non, ce n'est pas Salomon, c'est David qui mettait une jeune belle dans son pour se chauffer dans sa vieillesse. Enfin, David, Salomon*⁴³, toate mi se învălmășesc în minte, e o adevărată harababură în capul meu. Orice lucru, *cher enfant*, poate fi sublim și în același timp ridicol. *Cette jeune belle de la vieillesse de David — c'est tout un poème*⁴⁴. Paul de Kock însă ar fi înfățișat-o ca pe *une scène de bassinoire*⁴⁵ stârnindu-ne râsul. Paul de Kock n-are nici simțul măsurii, nici gust, deși nu-i lipsit de talent...

Katerina Nikolaevna zâmbește... i-am spus că noi n-o s-o stingherim. Între noi s-a înfiripat o poveste de dragoste și tot ce vrem e să fim lăsați s-o trăim până la capăt; chiar dacă nu-i decât un vis, nimeni n-are dreptul să ni-l tulbure.

— Cum adică, nu-i decât un vis?

— Vis? De ce vis? Chiar dacă nu-i decât un vis, să fim lăsați să murim cu el.

— De ce vă gândiți la moarte? Acum trebuie să vă gândiți la viață, trebuie să trăiți!

— Păi, eu ce zic? Tot asta susțin și eu. Zău că nu știu de ce-o fi viața atât de scurtă! Pesemne ca să nu i se urască omului cu ea, fiindcă viața este și ea

⁴¹Poezia în viață. (Fr.)

⁴²Ce ființă încântătoare. (Fr.)

⁴³Cântările lui Solomon... nu, nu Solomon, ci David își aducea la bătrânețe o fată tânără și frumoasă în pat, ca să se încălzească. În sfârșit, David sau Solomon. (Fr.)

⁴⁴Această tânără frumoasă care i-a încălzit bătrânețele lui David...e un adevărat poem (Fr.)

⁴⁵Aici — scenă de alcov. (Fr.)

o operă de artă a creatorului însuși, și are o formă tot atât de riguroasă și de perfectă ca un poem de Pușkin. Totuși, s-ar cădea ca aceluia care nu s-a implicat de viață, să le fie dat să trăiască mai mult.

— Spuneți, *mon prince*, ați anunțat oficial logodna?

— Nu, dragul meu, nici gând. Ne-am înțeles să nu înștiințăm decât familia, doar rudele apropiate, atât. De fapt, numai Katerinei Nikolaevna i-am împărtășit totul, fiindcă mă simt vinovat față de ea. O, Katerina Nikolaevna e un înger, un înger!

— Adevărat!

— Așa-i? Va să zică ești de aceeași părere. Și eu care te bănuiam c-o dușmănești! Ah, da, *a propos*, ea m-a rugat să nu te mai primesc, și, închipuiește-ți, de cum ai intrat pe ușă am și uitat.

— Vorbiți serios? am sărit eu ca ars. Pentru ce? De când?

(Așadar, presimțirile mele nu mă înșelaseră; mă așteptasem la așa ceva încă de la vizita Tatianeii!)

— Ieri dragul meu, ieri m-a rugat; nici nu pricep cum de ai putut ajunge până la mine, fiindcă a luat toate măsurile. Cum ai intrat?

— Foarte simplu, ca de obicei.

— Nici nu se putea altfel. Dacă ai fi încercat să te strecuri prin vicleșug, probabil că te-ar fi prins, dar, cum ai intrat de-a dreptul, nu te-a oprit nimeni. Cea mai subtilă viclenie, *mon cher*, e să te porți simplu și firesc.

— Nu mai înțeleg nimic. Va să zică, și dumneavoastră ați hotărât să nu mă mai primiți?

— Nu, dragul meu, i-am spus că eu nu vreau să mă amestec... adică am lăsat-o să facă ce vrea. Dar te asigur, scumpul meu băiat, că eu țin nespuse de mult la tine, însă Katerina Nikolaevna a stăruit peste măsură... Ah, uite-o!

În clipa aceea, Katerina Nikolaevna apărură pe neașteptate în ușă. După felul cum era îmbrăcată, se vedea că e gata să iasă în oraș și, ca de obicei, trecuse mai întâi pe la taică-său ca să-l îmbrățișeze. Când dădu cu ochii de mine, se opri, descumpănită, în loc, apoi se întoarse repede și plecă.

— *Voilà!!* exclamă prințul, uluit și îngrozitor de tulburat.

— Este o neînțelegere! am strigat eu. Se va lămuri într-o clipă... Eu... mă întorc numaidecât! și am alergat după Katerina Nikolaevna.

Tot ceea ce a urmat s-a desfășurat atât de repede, că nici n-am apucat să-mi adun gândurile și cu atât mai puțin să chibzuiesc cum trebuie să mă port. Dacă aș fi avut timp să mă gândesc, firește că m-aș fi comportat cu totul altfel! Așa însă m-am fâstăcit ca un copil. Am vrut să dau buzna în camera ei, însă mi-a ieșit înainte un lacheu care mi-a spus că în clipa aceea Katerina Nikolaevna ieșise și că o aștepta caleașca. Am pornit valvârtej pe scară în jos. Katerina Nikolaevna, îmbrăcată într-un palton de blană, cobora tocmai ultimele trepte, însoțită, mai bine zis la brațul unui ofițer înalt și bine făcut, în uniformă și cu sabie, dar fără manta; în urma lor, un lacheu îi ducea mantaua. Era baronul, un colonel de vreo treizeci și cinci de ani, tipul ofițerului fercheș, uscățiv, cu fața cam prelungă, cu mustăți și gene roșcate. Avea trăsături urâte, însă energice, și pe deasupra o expresie arogantă. Îl descriu în fugă, așa cum mi-a apărut atunci. Îl vedeam pentru prima oară.

Am alergat după ei pe scară, fără pălărie și fără palton. Mai întâi, m-a zărit Katerina Nikolaevna și i-a șoptit repede ceva. El a întors capul, apoi a făcut numaidecât un semn lacheului și portarului. Lacheul a dat să se apropie de mine chiar în dreptul ușii de la intrare, dar eu l-am împins în lături și m-am repezit după ei afară. Bioring o ajuta tocmai pe Katerina Nikolaevna să se urce în caleașca.

— Katerina Nikolaevna! Katerina Nikolaevna! strigam eu în neștire ca un neghiob. (Mare dobitoc am fost! Roșesc de câte ori mi-aduc aminte. Și nu-mi luasem nici măcar pălăria!)

Bioring, furios, s-a întors din nou spre lacheu și i-a strigat în gura mare un cuvânt sau două, dar n-am înțeles ce anume. Am simți numai că cineva m-a apucat de braț. În clipa aceea, caleașca s-a urnit din loc. Eu m-am smucit și am dat să fug după ea. Am văzut-o pe Katerina Nikolaevna scoțând capul pe fereastra caleștii. Părea foarte neliniștită. Dar în momentul când m-am repezit după caleașca, în grabă l-am îmbrâncit fără să vreau pe Bioring și, paremi-se, l-am și călcat tare pe picior. El scoase o exclamație de durere, scrâșni din dinți, mă înșfacă de umăr, și mă împinse cu atâta furie, încât am zburat la vreo trei pași. Lacheul îi puse mantaua pe umeri, el se urcă în sanie și, înainte de a porni, mai strigă ceva lacheilor și portarului, cu un glas amenințător, arătând spre mine. Aceștia m-au împresurat și m-au prins de mâini; unul mi-a azvârlit paltonul pe spate, altul mi-a întins pălăria și toți vorbeau de-a valma; nu mai țin minte ce mi-au spus, știu numai că stăteam, înlemnit, și-i ascultam, fără să înțeleg nimic. Deodată, le-am întors spatele și am luat-o la fugă. Am alergat năuc, izbindu-mă de oameni, spre casa Tatianei Pavlovna, fără să-mi vină măcar în gând să iau o birjă. Bioring mă îmbrâncise în văzul ei! E drept că îl călcasem pe picior și el nu făcuse decât un gest instinctiv, ca orice om pe care-l calci pe bătătură (cine știe, poate că într-adevăr îl călcasem pe bătătură!). Totuși ea văzuse scena! Văzuse și cum mă înșfăcaseră slugile. Totul se petrecuse în prezența ei, și totuși nu intervenise! Când am dat buzna la Tatiana Pavlovna, câteva clipe n-am fost în stare să scot un cuvânt și bărbia îmi tremura, de parcă aș fi avut friguri. De fapt, mă și scuturau frigurile și, pe deasupra, mai și plângeam... Doamne, cât de îngrozitor fusesem jignit!

— Aha, va să zică, te-au dat afară! Bine ți-au făcut! Nici nu meriți altceva! zise Tatiana Pavlovna.

Eu mă prăbușisem pe divan și o priveam fără să spun nimic.

— Dar ce-i cu tine? mă întrebă Tatiana Pavlovna, cercetându-mă cu luare-aminte. Na, ține un pahar cu apă! Bea, hai bea! Spune, ce potlogărie ai mai făcut pe acolo?

Am îngăimat că mă alungaseră și că Bioring mă îmbrâncise pe stradă.

— Ești în stare să mai înțelegi ceva ori ba? Poftim de citește și bucură-te! Și, luând de pe masă o scrisoare, mi-o întinse și rămase în așteptare în fața mea.

Am recunoscut numaidecât scrisul lui Versilov; scrisoarea, numai de câteva rânduri, era adresată Katerinei Nikolaevna. Am tresărit și în clipa aceea mi s-a făcut brusc lumină în minte. Iată conținutul acestei scrisori

îngrozitoare, odioase, absurde și perfide, pe care o reproduc cuvânt cu cuvânt:

"Stimată doamnă Katerina Nikolaevna,

Cu toate că știam cât ești de perversă din fire și cât de iscusită ești în a perverti pe alții, credeam că ai să-ți înfrânezi poftetele și n-ai să mergi până acolo încât să corupi și copii. Dar ai fost destul de nerușinată ca să nu te dai înapoi nici de la asta. Îți aduc însă la cunoștință că documentul pe care probabil îl cauți n-a fost ars la lumânare și nu s-a găsit niciodată în mâna lui Kraft, așa că n-ai nimic de câștigat prin asemenea manevre. N-ai de ce să pervertești un tânăr nevinovat. Cruță-! E încă minor, aproape un copil, necopt la minte și nede dezvoltat fizicește, așadar, ce satisfacții poți avea de pe urma lui? Mă interesează soarta lui și numai de aceea mi-am călcat pe inimă și ți-am scris, deși nu prea trag nădejde să obțin vreun rezultat. Am onoarea să te previn că totodată trimit și baronului Bioring o copie a acestei scrisori.

A. Versilov."

Am pălit, citind scrisoarea, dar pe urmă tot sângele mi-a năvălit în cap și buzele au început să-mi tremure de indignare.

— E vorba despre mine! A abuzat de ceea ce i-am destăinuit alaltăieri! am strigat eu, scos din minți.

— Așa-ți trebuie, dacă i te-ai spovedit! făcu Tatiana Pavlovna, smulgându-mi scrisoarea din mână.

— Bine, dar... eu nu am spus asta, am spus cu totul altceva! Doamne, ce poate să-și închipuie ea despre mine acum! Nu cumva a înnebunit? Firește că-i nebun... Abia ieri m-am întâlnit cu el. Când a trimis scrisoarea?

— A trimis-o ieri după masă și a sosit seara, iar ea mi-a înmănat-o astăzi.

— Bine, dar eu l-am văzut ieri. A înnebunit cu siguranță! Versilov nu putea să scrie asemenea rânduri! Asta-i scrisoarea unui nebun! Ce om cu mintea întreagă îi poate scrie așa unei femei?

— Așa poate scrie un bezmetic scos din minți, orbit și asurzit de gelozie, de furie, când sângele din vine i se preface în fiere, în otravă... Tu încă nu-l cunoști, nu știi de ce e în stare. Dar acum s-a zis cu el, or să-l strivească. Singur și-a pus ștreangul de gât! Dacă s-a săturat să-și poarte capul pe umeri, n-avea decât să se ducă noaptea pe linia ferată, să se culce pe șine și-ar fi scăpat de el! Dar tu, de ce dracu i-ai spus?! Cine te-a pus să-l întărești? Ai vrut să te fudulești?

— Ce ură! Câtă dușmănie! am exclamat eu, lovindu-mă cu palma peste frunte. Dar pentru ce, pentru ce să urăști astfel o femeie! Ce i-a făcut? Ce legături au fost între ei, ca să-i poată scrie asemenea scrisori?

— Auzi, ură, dușmănie! mă îngână Tatiana Pavlovna cu furie și batjocură. Sângele mi-a năvălit în cap: pricepusem deodată ceva cu totul neașteptat. Am privit-o cu atâta stăruință de parcă aș fi vrut să-i smulg răspunsul la întrebarea care mă frământa.

— Leși afară, afară! răcni ea întorcându-mi brusc spatele și făcând un gest de scârbă. Destul mi-am amărât zilele cu voi toți!... Numai de maică-ta îmi mai este milă...

Se înțelege că am alergat glonț la Versilov. Nu m-aș fi așteptat din partea lui la atâta perfidie!

Versilov nu era singur. Trebuie să spun de la început că, după ce trimisese în ajun scrisoarea Katerinei Nikolaevna, ba încă și o copie după ea baronului Bioring (Dumnezeu știe de ce), nu putea să nu se aștepte, chiar în ziua aceea, la "anumite urmări" și de aceea își luase unele măsuri. Încă de dimineață ceruse mamei și Lizei (care, după cum am aflat mai târziu, întorcându-se de dimineață din oraș s-a îmbolnăvit și zăcea în pat) să se mute sus, la mansardă, în "sicriu"; în odăile de jos, mai cu seamă în așa-zisul nostru salon, domnea o ordine și o curățenie neobișnuită. Și într-adevăr, după-amiază, la ora două, a sosit la el baronul R., un colonel, militar de carieră, om de vreo patruzeci de ani, neamț de origine, înalt, uscățiv, și, după toate aparențele, de o mare forță fizică, roșcovan ca și Bioring, dar spre deosebire de acesta, cam chel. Era unul dintre acei baroni R., atât de numeroși în armata rusă, plini de ifose aristocratice, dar fără nici o avere, care trăiesc numai din soldă, cu toții excesiv de zeloși și cu apucături cazone. Eu n-am asistat de la început la convorbirea lor; când am sosit, după cum era și firesc, discutau foarte aprins. Versilov ședea pe canapeaua din fața mesei, iar baronul într-un fotoliu, la un capăt al mesei. Versilov era palid, dar căuta să se stăpânească și vorbea printre dinți, iar baronul ridica din când în când glasul și se vedea că reușește cu greu să-și frâneze firea violentă, dar în privirea aspră și arogantă i se citea disprețul, amestecat cu oarecare mirare. Când dădu cu ochii de mine, se încruntă, în schimb Versilov părea că se bucură:

— Bună ziua, dragul meu. Domnule baron, iată, acesta este tânărul, adolescentul de care e vorba în scrisoare; vă asigur că n-are să ne stingherească, dimpotrivă, s-ar putea să ne fie chiar de folos. (Baronul mă măsură cu o privire disprețuitoare). Dragul meu, adăugă Versilov, adresându-mi-se, îmi pare chiar foarte bine că ai venit și te rog să te așezi coala în colț, fiindcă baronul și cu mine mai avem ceva de vorbit. Fiți pe pace domnule baron, are să stea liniștit într-un colț și n-are să ne tulbure.

N-am reacționat în nici un fel, fiindcă hotărârea mea era luată dinainte, și apoi, eram năucit de ceea ce se petrecea; m-am retras într-un colț, cât mai departe, și am rămas tăcut și nemișcat, fără să clilesc măcar, până la sfârșitul discuției...

— Țin să vă repet încă o dată, domnule baron, rosti Versilov răspicat, că o socotesc pe Katerina Nikolaevna Ahmakova căreia i-am scris scrisoarea aceea infamă și dementă, nu numai ființa cea mai nobilă cu putință, dar și întruchiparea perfecțiunii din toate punctele de vedere.

— Dacă vă retractați cuvintele într-o astfel de formă, atunci sunt nevoit să vă repet și eu că, pe cât se pare, mai degrabă vreți să le întăriți, răcni baronul. Vă exprimați într-un fel cât se poate de necuviincios.

— Ați fi mai aproape de adevăr dacă n-ați căuta să-mi răstălmăciți cuvintele. Vedeți dumneavoastră, eu am adesea crize de nervi și, în general... sufăr de diferite tulburări, de altfel, urmez și un tratament, e explicabil, așadar, ca într-un astfel de moment...

— Aceste explicații nu pot fi luate în considerație. De câte ori să vă mai spun că n-are rost să vă amăgiți singur. Ori poate vreți să vă amăgiți, și de aceea vă încăpățânați. V-am prevenit doar de la început că scopul discuției noastre nu este de a lămuri atitudinea dumneavoastră față de doamna Ahmakova, așadar, nici nu poate fi vorba de scrisoarea pe care i-ați adresat-o văduvei generalului Ahmakov. De aceea nu înțeleg de ce vă tot întoarceți la asta. Baronul Bioring m-a rugat și m-a însărcinat să vă cer o singură explicație și exclusiv în ceea ce-l privește pe el, mai exact, cu privire la impertinența dumneavoastră de a-i trimite acea copie și de a adăuga în *postscriptum* că "sunteți gata să răspundeți oricum și oricând va socoti de cuviință".

— Bine, dar mi se pare că măcar acest *postscriptum* e destul de limpede ca să nu mai necesite vreo explicație.

— Asta am mai auzit-o și o știu. După cum văd însă, dumneavoastră nu numai că nu cereți scuze, dar mai continuați să repetați cu încăpățânare că sunteți gata "să răspundeți oricum și oricând va socoti de cuviință". Cred și eu că această soluție v-ar conveni! Dar, ținând seama de faptul că refuzați sistematic să dați o explicație satisfăcătoare, mă socotesc de pe acum în drept să vă spun fără ocol părerea mea, și anume: am ajuns la concluzia că în nici un caz baronul Bioring nu poate și nu trebuie să procedeze cu dumneavoastră... cum ar proceda cu un egal.

— Firește, aceasta e cea mai convenabilă soluție pentru prietenul dumneavoastră, baronul Bioring, și mărturisesc că nu mă surprinde câtuși de puțin, m-am așteptat la asta.

Menționez în treacăt că de la primele cuvinte, de la prima privire, m-am lămurit că Versilov caută ceartă cu lumânarea, că dinadins îl provoacă și-l întărită pe acest baron irascibil din fire, punându-i prea mult răbdarea la încercare. Baronul era indignat, și pe drept cuvânt.

— Auzisem că aveți o limbă ascutită, dar asta nu dovedește negreșit inteligență.

— Iată o observație extrem de subtilă, colonele.

— Vă rog să mă scutiți de laudele dumneavoastră, strigă baronul, și să nu mai bateți apa în piuă! Binevoiți să mă ascultați până la capăt: când a primit scrisoarea dumneavoastră, baronul Bioring a stat la îndoială, întrebându-se dacă nu cumva e scrisă de un nebun de la balamuc. Desigur, se puteau lua imediat măsuri ca să vă... liniștească. Totuși, din anumite considerente, s-a procedat cu indulgență și mai întâi s-au cules informații cu privire la persoana dumneavoastră, din care a reieșit că, deși ați făcut cândva parte din înalta societate și ați fost ofițer de gardă, acum sunteți ostracizat, având o reputație mai mult decât dubioasă. Totuși, trecând peste toate acestea, am venit încoace ca să mă conving personal. Și dumneavoastră vă mai permiteți să faceți spirite și să invocați crize de nervi... Ajunge! Situația și renumele baronului Bioring nu-i îngăduie să aibă de-a face cu un om de teapa dumneavoastră... Într-un cuvânt, domnul meu, sunt înputernicit să vă anunț că la prima tentativă de acest fel se vor găsi imediat mijloace de a vă face inofensiv, niște mijloace cât se poate de rapide

și eficiente, pot să vă asigur. Doar nu trăim în codru, ci într-un stat bine organizat.

— Sunteți chiar atât de sigur de asta, dragul meu baron R.?

— Ei drăcie! izbucni deodată baronul, ridicându-se în picioare. Mă ispitiți să vă dovedesc pe loc că n-am de ce să vă fiu chiar atât de "drag"!

— Ah, sunt nevoit să vă repet, spuse Versilov, ridicându-se și el, că în această casă se află soția și fiica mea... de aceea v-aș ruga să vorbiți mai încet, ca strigătele dumneavoastră să nu ajungă până la ele.

— Soția dumneavoastră... asta-i bună!... Dacă m-am înjosit să vin încoace și să stau de vorbă cu dumneavoastră, am făcut-o numai ca să lămuresc această istorie infamă, continuă baronul, tot atât de mânios ca înainte și fără să coboare câtuși de puțin tonul. Dar ajunge! strigă el, furios la culme. Pe drept cuvânt v-au întors spatele toți oamenii cumsecade, căci după toate mai sunteți și un maniac, un descreierat și un nebun, cum v-a și mers vestea! Nu meritați nici un pic de indulgență. Vă anunț că se vor lua chiar azi măsuri împotriva dumneavoastră, veți fi chemat într-un loc unde vor ști să vă bage mințile în cap... și să vă trimită unde vi-e locul!

După aceea baronul ieși repede, cu pași mari, din cameră. Versilov nu-l petrecu. Rămase în picioare, privindu-mă cu un aer absent, ca și cum nu m-ar fi observat; deodată, zâmbi, scutură din cap și, luându-și pălăria, se îndreptă de asemenea spre ușă. L-am prins de mână.

— Ah, da. Ai stat tot timpul aici? Va să zică... ai auzit tot? mă întrebă el, oprindu-se în fața mea.

— Cum ai putut să faci una ca asta? Cum ai putut să denaturezi așa lucrurile, să scornești asemenea calomnii? Câtă perfidie!

Mă privea țintă, iar zâmbetul i se accentua din ce în ce, transformându-se până la urmă în râs.

— Mai și râzi, după ce am fost batjocorit!... În fața ei! Da, în fața ei! Și-au bătut joc de mine sub ochii ei, iar el... m-a îmbrâncit! am urlat eu, scos din fire.

— Serios? Vai bietul meu băiețaș, ce milă mi-e de tine... Va să zică dumnealor... și-au bătut joc de tine!

— Și dumneata râzi de mine! Îți mai și arde de râs!

Își smulse repede mâna dintr-a mea, își puse pălăria și, tot râzând, de astă dată cât îl ținea gura, plecă de acasă.

Ce rost avea să alerg după el? Înțelesesem totul — și pierdusem totul într-o singură clipă! Deodată, am dat cu ochii de mama; venise de sus și se uita cu teamă în jur.

— A plecat?

Am îmbrățișat-o, fără să-i spun un cuvânt, și ea s-a lipit tare, cât a putut mai tare de mine.

— Mamă, scumpa mea, crezi că mai poți rămâne aici? Hai să plecăm chiar acum. Am să vă ocrotesc eu, am să muncesc ca un ocnaș pentru dumneata, pentru dumneata și pentru Liza... Să-i dăm dracului pe toți, pe toți, și să plecăm. Vom trăi singuri. Mamă, îți mai aduci aminte cum ai venit să mă vezi la Touchard, și eu nu voiam să te recunosc?

— Cum să nu-mi aduc aminte puiule, doar toată viața m-am simțit vinovată față de tine; te-am adus pe lume și te-am părăsit.

— El e vinovat, mamă, nu dumneata. El e vinovat de toate, n-a ținut niciodată la noi.

— Ba da, a ținut.

— Hai să plecăm, mamă.

— Cum să-l las, nu vezi cât e de nefericit?

— Unde-i Liza?

— Stă culcată; cum s-a întors acasă, i s-a făcut rău. Sunt tare îngrijorată. Ia spune, ăia sunt tare supărați pe el? Ce-au de gând să-i facă? Încotro a pornit? De ce l-a amenințat adineauri ofițerul acela?

— Lasă, mamă, n-o să pățească nimic; cu firea lui, nu i se poate întâmpla nimic și nici nu o să i se întâmple vreodată. Iat-o și pe Tatiana Pavlovna, întreab-o pe ea dacă nu mă crezi pe mine. (Tatiana Pavlovna intrase tocmai pe ușă). Acum te las, mamă. Mă întorc îndată și atunci am să te întreb din nou dacă te-ai hotărât...

Am ieșit în fugă din casă. În momentul acela nu voiam să văd pe nimeni; nu puteam suporta nici prezența mamei, darămite pe a Tatiane Pavlovna. Simțeam nevoia să fiu singur, singur de tot.

De cum am ieși însă în stradă, mi-am dat seama că n-am ce căuta printre toți acești oameni străini și indiferenți, de care mă izbeam în neștire; dar unde să mă duc? Cine are nevoie de mine și cu ce m-ar putea ajuta alții, dacă eu singur nu știu ce vreau? Am pornit din obișnuință, fără să-mi dau seama, spre prințul Serghei Petrovici. Când am ajuns, nu era acasă. I-am spus lui Piotr, servitorul lui, că am să-l aștept în birou (cum făcusem de nenumărate ori). Biroul lui era o cameră mare, foarte înaltă și ticsită de mobilă. M-am refugiat în colțul cel mai întunecos, m-am așezat pe o canapea, m-am rezemat cu coatele de masă și mi-am îngropat fața în palme. Da, întrebarea care mă frământa era: "ce vreau, încotro s-o apuc?" Chiar dacă aș fi izbutit atunci să formulez precis această întrebare, în nici un caz n-aș fi fost în stare să răspund la ea.

Dar în momentul acela nu izbuteam să-mi adun gândurile. După cum am amintit mai sus, evenimentele din ultimele zile mă copleșiseră; ședeam buimac, iar în capul meu era un adevărat haos. "Da, mi-au scăpat tocmai trăsăturile lui esențiale, de aceea n-am înțeles nimic", îmi trecea din când în când prin minte. "Adineauri, când mi-a râs în față" râdea de Bioring, nu de mine. Alaltăieri, la masă, se vede că știa, de aceea era atât de posomorât. S-a folosit de destăinuirea mea stupidă de la cârciumă, a denaturat-o, călcând în picioare adevărul; dar, la urma urmei, la ce i-ar fi servit adevărul? El însuși nu crede un cuvânt din tot ce i-a scris. A urmărit doar s-o jignească, s-o jignească pe nedrept, fără să știe măcar de ce. Și pentru asta n-avea nevoie decât de un pretext, și pretextul i l-am oferit eu... A procedat ca un câine turbat. Și acum nu cumva vrea să-l ucidă pe Bioring? La ce i-ar servi? Asta nu știe decât inima lui... Da, nici măcar acum nu-l înțeleg. S-o iubească, oare atât de pățimaș? Ori poate că-i la mijloc o ură atât de pățimașă? Nu-mi dau seama și mă întreb dacă el își dă seama. Ce mi-o fi venit să-i spun

mamei că «lui nu i se poate întâmpla nimic»? Ce-am vrut să spun cu asta? Mi-am pierdut oare dragostea față de el, ori nu?" "...Ea a văzu cum m-au îmbrâncit... Oare a râs și ea sau nu? În locul ei, eu aș fi râs! O iscoadă care și-a primit pedeapsa!"... "Ce-a urmărit, m-am întrebat eu deodată, când a scris în scrisoarea lui infamă că documentul acela n-a fost ars și că mai există"...

"Nici prin gând nu-i trece să-l omoare pe Bioring, acum șade probabil la cârciumă și ascultă *Lucia*! Dar, mai știi, te pomenești că după *Lucia* se duce la Bioring și-l omoară. Bioring m-a îmbrâncit, m-a lovit aproape; oare m-a lovit într-adevăr? Bioring n-a catadicsit să se bată în duel nici măcar cu Versilov, atunci cum o să se bată cu mine?" "Poate că va trebui să-l pândesc mâine pe stradă și să-l împușc..." Acest gând mi s-a înfiripat instinctiv în minte, dar nu m-am oprit nici o clipă asupra lui.

Uneori, visam că în clipa următoare se va deschide ușa, va intra Katerina Nikolaevna, îmi va întinde mâna și amândoi vom izbucni în râs. Parcă o și auzeam, spunându-mi: "Dragul meu student!" Acest vis, mai bine zis această dorință mi s-a iscat atunci când în cameră se întunecase de tot. "Oare a trecut chiar atât de mult timp de când stăteam în fața ei și-mi luam rămas bun și la despărțire ea mi-a întins, râzând, mâna? Cum s-a putut întâmpla ca într-un răstimp atât de scurt să se caște între noi o asemenea prăpastie? Ar trebui să mă duc pur și simplu la ea, da, chiar în clipa asta, și să-i explic totul, acum pe loc, simplu și deschis! Doamne, cum se face că m-am trezit peste noapte într-o lume cu totul străină și neînțeleasă! Da, o lume nouă, absolut necunoscută. Și prințul, și Liza țin încă de lumea veche, și totuși acumă mă găsesc în casa prințului. Iar mama, cum a putut să mai trăiască cu el, dacă așa stau lucrurile? Eu aș fi putut, eu sunt în stare de orice, dar ea? Ce are să se întâmple de acum înainte?" Și astfel se perindau prin creierul meu bolnav, ca într-un iureș, chipul Lizei, al Annei Andreevna, al lui Stebelkov, al lui Aferdov, ale tuturor, alungându-se unul pe altul. Iar gândurile mele deveneau din ce în ce mai confuze și mai inezisabile; eram fericit când puteam să mă agăț de unul și să-l duc până la capăt.

"Păi eu am «ideea» mea!" Mi-am adus deodată aminte. "Așa-i, ori ba? Dar nu cumva repet acest cuvânt ca pe o poezie învățată pe de rost, fără să cred în el? Ideea mea implică o viață retrasă în umbră și singurătate; aș fi eu oare în stare să mă mai întorc acum la existența întunecată dinainte? Ah Doamne, e adevărat că n-am ars documentul! E drept că alaltăieri am uitat să-l ard. Cum mă întorc acasă am să-l ard la lumânare, da la lumânare; dar de ce mi-oi fi adus aminte tocmai de asta?"...

Se întunecase de mult și Piotr aduse sfeșnicele cu lumânările aprinse. Rămase o clipă aplecat asupra mea și mă întrebă dacă am luat masa. Nu i-am răspuns, i-am făcut doar semn să mă lase în pace. Totuși, peste o oră mi-a adus ceai și am băut cu lăcomie o ceașcă mare. Pe urmă, l-am întrebat cât e ceasul. Aflând că se făcuse ora opt și jumătate, nici nu m-am mirat că ședeam acolo de cinci ore.

— Am intrat de trei ori la dumneavoastră, îmi spuse Piotr, dar mi s-a părut că dormeați.

Nu-mi aduceam aminte că mai intrase. La gândul că dormisem, m-am speriat grozav, am sărit în picioare și am început să mă plimb prin cameră ca să nu ațipesc din nou. La un moment dat a început să mă doară foarte tare capul. Prințul s-a întors la ora zece fix; când am dat cu ochii de el, m-am mirat, fiindcă uitasem cu totul că-l așteptam.

— Erai aici, iar eu am trecut pe la dumneata să te iau, îmi spuse.

Nici măcar nu-mi zâmbi, fața îi era întunecată și gravă, iar după ochi se vedea că e stăpânit de o singură idee.

— Toată ziua m-am zbatut, am încercat toate mijloacele, continuă el, preocupat, dar în zadar, viitorul mă îngrozește... (*N.B.* La prințul Nikolai Ivanovici însă nu se duse.) L-am întâlnit pe Jibelski, e un om care nu ține seama de nimic. Mi-a spus că nu stă de vorbă decât cu banii pe masă, atunci vom vedea. Dar dacă nici cu bani nu reușesc să-i închid gura, ce mă fac?... M-am hotărât totuși să nu mă mai gândesc azi la asta. Azi trebuie să facem rost de bani și mâine om vedea cum trebuie procedat mai departe. Câștigul duminică de acum trei zile e intact: sunt trei mii fără trei ruble. Scăzând ceea ce-mi datorezi, îți mai rămân trei sute patruzeci de ruble. Mai ia încă șapte sute, ca să fie o mie, iar eu iau celelalte două mii și ne ducem la Zerșikov, ne așezăm la câte un capăt al mesei și încercăm să câștigăm zece mii; poate că reușim, iar de nu, atunci... De altfel, asta e singura speranță care mi-a mai rămas.

Mă privi ca un condamnat la moarte.

— Da, da! am strigat eu deodată de parcă aș fi înviat. Să mergem! De aceea te și așteptam...

De fapt, trebuie să recunosc că în aceste cinci ore nu mă gândisem nici o clipă la ruletă.

— Nu-i oare o josnicie? Nu procedăm oare ca niște canalii? mă întrebă pe neașteptate prințul.

— Că vrem să câștigăm la ruletă?! Doar n-avem altă ieșire! Banii hotărâsc totul! În comparație cu alții, noi suntem niște sfinți. Vezi bine că Bioring s-a vândut, Anna Andreevna s-a vândut de asemenea, iar Versilov — ai auzit că Versilov a înnebunit? E nebun! Nebun de legat!!

— Dar dumneata, Arkadi Makarovici, ești sănătos? Ai o privire destul de ciudată.

— Spui asta ca să scapi de mine? Nici să nu încerci, am să mă țin scai de dumneata. Nu degeaba m-am visat toată noaptea la masa de joc! Hai să mergem, să mergem mai repede! am strigat, atât de convins, de parcă de asta depindea dezlegarea întregii situații.

— Atunci, să mergem, deși mi se pare că ai friguri. La urma urmei...

Nu-și spuse gândul până la capăt. Avea o expresie îngrozitor de întunecată, aproape sinistă. Am pornit spre ușă.

— Știi, îmi spuse el deodată, oprindu-se în prag, afară de ruletă, ar mai fi un mijloc să scap de nenorocire!

— Care?

— Un mijloc demn de un prinț.

— Și anume? Hai, spune!

— Ai să-l afli mai târziu. Tot ce pot să-ți spun e că nu mai sunt demn de el, fiindcă am șovăit prea mult. Să mergem totuși, dar ai să-ți aduci aminte de cuvintele mele. Să încercăm această soluție demnă de un lacheu. Crezi că eu nu-mi dau seama că procedez în mod conștient, de bunăvoie, ca un lacheu?

Abia așteptam să ajung la ruletă, de parcă de ea depindea salvarea mea, de parcă aceasta era singura soluție, deși, după cum am mai spus, până la sosirea prințului nici nu mă gândisem la ea. Și-apoi, nici nu mă duceam să joc pentru mine, ci pentru prinț, cu banii lui; nici azi nu pricep ce mă atrăgea acolo, dar fapt e că simțeam o atracție irezistibilă. Și totuși, adunătura aceea de la Zerșcikov, mutrele acelea descompuse, crupierii, strigătele pătimăse ale jucătorilor, toată ambianța aceea mizerabilă nu mi s-a părut niciodată mai dezgustătoare, mai apăsătoare, mai jalnică și mai vulgară ca în seara aceea. Îmi amintesc prea bine cum din când în când mi se strângea inima de tristețe și de scârbă în acele ore petrecute la masa de joc. Bine, dar atunci de ce n-am plecat? Pentru ce am suportat totul, de parcă însăși soarta mi-ar fi impus acest sacrificiu, acest martiriu? Un lucru e sigur: nu se poate spune despre mine că în seara aceea am fost zdravăn la minte. Și totuși, n-am jucat niciodată mai chibzuit ca atunci. Eram tăcut, atent, încordat și îngrozitor de calculat, jucam cu răbdare, strâns, dar în același timp îndrăzneț în momentele hotărâtoare. M-am așezat iarăși în dreptul lui *Zero*, adică tot între Zerșcikov și Aferdov, care ședea întotdeauna în dreapta lui; mi-era silă de locul acela, dar n-am avut încotro, fiindcă țineam să forțez neapărat pe *Zero*, iar celelalte scaune din apropierea lui erau ocupate. Jucam de peste o oră, când deodată am văzut că prințul, palid, se ridică de la locul lui, se apropie și se oprește în fața mea, de cealaltă parte a mesei; era vădit că pierduse totul și acum urmărea buimac jocul meu, desigur fără să-l priceapă, ba chiar cu gândul aiurea. În momentul acela, începusem tocmai că câștig și Zerșcikov îmi număra banii. Deodată, sub ochii mei, Aferdov, fără să spună un cuvânt, trase cu nerușinare o bancnotă de o sută de ruble din câștigul meu către grămada de bani din fața lui. Am scos un țipăt și l-am apucat de mână. În clipa aceea s-a petrecut cu mine ceva foarte ciudat: m-am dezlănțuit de parcă pierderea bancnotei de o sută de ruble ar fi întruchipat deodată toate necazurile și umilințele din ziua aceea, de parcă tot ce îndurasem, tot ce mocnea în sufletul meu n-ar fi așteptat decât această clipă ca să explodeze.

— E un hoț, mi-a furat chiar acum o sută de ruble! am strigat, scos din sărite, uitându-mă împrejur.

Nu mai descriu învălmășeala care s-a produs. O asemenea istorie se întâmpla acolo pentru prima oară. La Zerșcikov toată lumea se purta cuviincios, tripoul lui era renumit în această privință. Eu însă îmi ieșisem din fire. Glasul lui Zerșcikov acoperi deodată hărmălaia.

— Poftim, au dispărut toți banii! Adineauri i-am numărat, erau patru sute de ruble!

În același timp, se mai petrecuse un incident: de sub nasul lui Zerșcikov dispăruseră și banii băncii, un pachet de patru sute de ruble. Zerșcikov arăta

locul unde fuseseră cu o clipă înainte, și locul acela era chiar lângă mine, lângă banii mei, în orice caz cu mult mai aproape de mine decât de Aferdov.

— Iată hoțul! Tot el i-a furat! Percheziționați-l! am exclamat eu, arătându-l pe Aferdov.

— Trebuia să ne așteptăm la asta, răsună un glas puternic și sentențios, care le acoperi pe celelalte, dacă oricine are acces aici! Așa-i când nu se mai cere nici o recomandatie! Cine-i dumnealui?! Cine l-a introdus?

— Un oarecare Dolgoruki.

— Prințul Dolgoruki?

— L-a introdus prințul Sokolski! strigă cineva.

— Ascultă, prințe, am urlat eu deodată, înnebunit, către prinț, care se afla de cealaltă parte a mesei, mai trec și drept un hoț, după ce eu am fost furat aici, în clipa asta! Spune-le că mă cunoști, spune-le ce fel de om sunt!

Atunci, s-a întâmplat un lucru îngrozitor, mai îngrozitor decât tot ceea ce pățisem în ziua aceea... ba chiar în toată viața mea: prințul s-a lepădat de mine. L-am văzut ridicând din umeri și, drept răspuns la toate întrebările nerăbdătoare din jur, l-am auzit rostind tăios și răspicat:

— Eu nu răspund pentru nimeni. Vă rog să mă lăsați în pace.

Între timp, Aferdov stătea nemișcat în învălmășeală și cerea în gura mare să fie percheziționat, începu chiar să-și întoarcă buzunarele pe dos. Dar nimeni nu luă în serios cererea lui; toți cei de față îi strigau: "N-are nici un rost, știm doar cine-i hoțul!" Doi lachei chemați în grabă m-au înșfăcat de mâini pe la spate.

— Nu admit să fiu percheziționat, nu îngădui! am strigat eu, smucindu-mă.

Totuși m-au tras într-o cameră alăturată și acolo, în văzul tuturor, m-au percheziționat cu de-amănuntul; degeaba am strigat și m-am zbatut.

— Se vede că a aruncat banii, trebuie să-i căutăm pe jos, susținu cineva.

— Acum nu mai are nici un rost să-i cauți!

— Pesemne că a apucat să-i zvârle sub masă!

— De atunci le-o fi pierit și urma!

M-au scos afară, dar în prag am izbutit să mă opresc și să le strig tuturor în față, cu o furie nestăpânită:

— Jocul de ruletă e interzis de poliție. Chiar azi am să vă denunț pe toți!

Apoi m-au târât pe scară în jos, mi-au pus paltonul pe umeri, mi-au deschis ușa și... m-am trezit în stradă.

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

Ziua se încheiase printr-o catastrofă, dar nici noaptea care a urmat n-a fost mai puțin zbuciumată. Iată tot ce-mi amintesc din noaptea aceea: Cred că abia trecuse de miezul nopții, când m-am pomenit pe stradă. Era o noapte senină, liniștită și geroasă. Am pornit aproape în fugă, ca și cum m-aș fi grăbit să ajung undeva, nici eu nu știam unde. Oriunde, numai acasă nu! "Ce să caut acasă? Ce nevoie mai am de casă? O casă îi trebuie omului ca să

trăiască; dacă mă întorc acasă, când mă voi trezi mâine dimineață va trebui să trăiesc, dar îmi mai este oare cu putință să trăiesc de acum înainte? Viața mea s-a sfârșit. Nu-mi mai este îngăduit să trăiesc." Și am rătăcit așa pe străzi, neștiind încotro să mă duc, și apoi nici nu știu dacă voiam să mă duc undeva. Mi-era foarte cald și-mi descheiam mereu paltonul greu, căptușit cu blană de urs. În anumite momente mi se părea că "orice aș întreprinde de acum înainte nu mai are nici un rost". Aveam o senzație ciudată: parcă în jurul meu totul, chiar și aerul pe care-l respiram, era de pe altă planetă, parcă m-aș fi trezit deodată în lună. Totul, orașul, trecătorii, trotuarul pe care alergam — totul îmi devenise străin. "Iată, asta-i Piața Palatului și asta e catedrala Isaakievski, îmi trecea prin minte, dar ce legătură mai am eu cu ele?" Mă înstrăinasem de toate, dintr-o dată, nimic nu mai era *al meu*. "O am pe mama, pe Liza; ei, și, ce mai am eu comun cu ele? Totul s-a sfârșit brusc, totul în afară de un singur lucru: faptul că voi fi socotit veșnic un hoț."

"Cum să dovedesc că nu sunt un hoț? Și apoi, se mai poate oare? Să plec în America? Bine, dar ce-aș dovedi cu asta? Versilov va fi primul care va crede că am furat! Ideea mea? Ce idee?! Ce rost mai are? Și peste cincizeci de ani, și peste o sută de ani, când voi trece pe stradă, se va găsi un om care va spune, arătându-mă cu degetul: «Asta-i un hoț! A început să-și aplice ideea, furând bani de la ruletă...»"

Eram oare furios? Nu știu, poate că da. Oricât ar părea de ciudat, am avut întotdeauna, aș zice chiar din fragedă copilărie, o trăsătură: de câte ori mi se făcea un rău ireparabil, sau eram jignit peste măsură, se isca în sufletul meu dorința irezistibilă de a mă împăca cu situația și chiar de a o agrava, de a anticipa intenția celui ce mă jignise, spunându-le celor care mă nedreptățeau: "Iată, m-ați umilit, dar eu mă voi umili și mai tare, priviți-mă și admirați-mă!" Touchard mă bătea uneori ca să arate că sunt o slugă și nu fiu de senator, și tocmai de aceea am și primit atât de ușor să joc rolul de slugă. Nu numai că îl ajutam să se îmbrace, dar mai luam și peria și începeam să-l perii până când nu mai rămânea nici un fir de praf; fără să mă roage sau să-mi poruncească, alergam uneori după el cu peria în mână, mai zelos ca un valet, ca să-i iau și ultima scamă de pe frac, așa încât mă oprea el însuși: "Ajunge, Arkadi, destul!" Câteodată, când se întorcea acasă și-și scotea haina, eu i-o curățăm, o împătureauam cu grijă și-o acopeream cu un șal de mătase cadrilat. Știu că colegii își băteau joc de mine și mă disprețuiau, dar tocmai asta îmi și plăcea: "Dacă ați vrut să faceți din mine o slugă, iată că am și ajuns o slugă, dacă m-ați socotit un bădăran, mă și port ca un bădăran". Eram în stare să păstrez cu anii în suflet o asemenea ură pasivă și o astfel de furie mocnită. Atunci cum de mi-am ieșit din fire la Zerșikov și am strigat înnebunit, cât m-a ținut gura: "Am să vă denunț pe toți! Ruleta e interzisă de poliție!" Și totuși, jur că și de astă dată fusese o reacție de aceeași natură: mă înjosiseră, mă percheziționaseră, mă trataseră ca pe un hoț în văzul tuturor, mă nenorociseră — atunci am sărit peste cal: "Ei bine, aflați cu toții că ați nimerit-o, nu sunt numai un hoț, dar și un denunțător!" Asta-i concluzia la care ajung astăzi când îmi aduc aminte de cele întâmplate, dar trebuie să adaug că atunci nu-mi ardea câtusi de puțin să mă

analizez. Strigătul meu de atunci n-a fost premeditat, nici măcar cu o clipă înainte nu știam că am să reacționez astfel; strigătul a țâșnit de la sine, fiindcă aceasta era reacția *firească* a sufletului meu.

Fără îndoială că pe când alergam năuc pe străzi începusem să aiurez, totuși îmi aduc foarte bine aminte că eram conștient de faptele mele. Mai mult, îmi dădeam seama că în momentul acela nu sunt în stare să mă ridic până la anumite idei și să trag anumite concluzii; chiar în acele clipe îmi spuneam în sinea mea că "unele gânduri îmi pot trece prin cap, iar altele îmi sunt acum inaccesibile". Același lucru trebuie să spun și despre judecata mea; în starea de atunci unele hotărâri pe care le luam puteau fi cu totul lipsite de logică, în ciuda limpezimii gândurilor. Mai mult: îmi aduc foarte bine aminte că în unele clipe eram pe deplin conștient de absurditatea unei hotărâri, și totuși, treceam numaidecât la îndeplinirea ei. Da, în noaptea aceea eram aproape de crimă și numai din întâmplare n-am săvârșit-o.

Deodată, mi-au trecut prin minte cuvintele Tatianei Pavlovna cu privire la Versilov: "N-avea decât să-și pună capul pe șine și ar fi scăpat de el". Acest gând a pus pentru o clipă stăpânire pe mine, dar l-am alungat numaidecât cu amărăciune: "Dacă mi-aș pune capul pe șine și aș muri, mâine s-ar spune: «A făcut-o fiindcă a furat, de rușine!» — nu, asta nu, cu nici un preț!" Și tocmai în această clipă mi-aduc aminte că m-a cuprins brusc o furie îngrozitoare. "Ei, bine, m-a străfulgerat un gând, dacă nu-i chip să mă dezvinovățesc, dacă nici să încep o viață nouă nu-i cu putință, atunci nu-mi rămâne decât să mă resemnez, să devin un lacheu, un câine, un vierme, un denunțator, de astă dată un adevărat denunțator, iar în timpul acesta să mă pregătesc în taină, și într-o bună zi, cand s-or aștepta mai puțin, să arunc totul în aer, să-i nimicesc pe toți, și pe cei vinovați, și pe cei nevinovați, dar așa ca toată lumea să afle că eu am făcut-o, eu, acela pe care l-au socotit un hoț... și abia după aceea să mă omor."

Nu-mi aduc aminte cum am ajuns pe o străduță din apropierea parcului Konnogvardeiski. De ambele părți ale străduței, pe o distanță de vreo sută de pași, se întindeau ziduri înalte de piatră, care împrejmuiau curțile de din dos ale unor case. În spatele unui zid din stânga am văzut o stivă uriașă de lemne care depășea zidul cu vreun stângen de parcă ar fi fost acolo un depozit de lemne. M-am oprit în dreptul ei și am căzut pe gânduri. Aveam în buzunar o mică chibritelniță de argint cu chibrituri de ceară. Repet că și atunci îmi dădeam limpede seama la ce mă gândesc și ce vreau să fac — îmi aduc atât de bine aminte de parcă totul s-ar petrece acum — dar de ce voiam s-o fac, asta nu știu, habar n-am de ce. Știu doar atât că deodată m-a cuprins o dorință irezistibilă. "Nu-i mare lucru să mă urc pe gard" chibzuiau eu; unde mai pui că la doi pași am descoperit și o poartă în zid, pe care probabil n-o deschide nimeni cu lunile. "Dacă mă urc pe pragul de jos, îmi făceam eu socoteala, și mă agăț de poartă, pot să mă cațăr pe zid fără să mă vadă cineva, căci nu-i nici țipenie de om pe aici, e pustiu! Iar după aceea încalec pe zid, de unde pot foarte bine să dau foc lemnelor, fără să sar măcar în curte, deoarece stiva e la un pas de zid. Pe un ger ca ăsta focul se întinde repede, trebuie doar să ajung cu chibritul până la un lemn de mestecăn... la

urma urmei, nici de atâta nu-i nevoie: chiar de pe zid pot să rup o bucată de coajă de pe un lemn, s-o aprind cu chibritul, iar după ce a luat foc, s-o vâr printre lemne, și incendiul e gata. Apoi am să sar jos și am să-mi vād de drum. N-am nevoie nici măcar să mă grăbesc, fiindcă are să treacă mult timp până o să observe cineva incendiul..." Așa am judecat totul cu de-amănuntul și în cele din urmă m-am hotărât. Am simțit deodată o mare plăcere, o nespusă satisfacție și am început să mă cațăr. De altfel, eram foarte sprinten, la liceu nu mă întrecea nimeni la gimnastică, acum însă, cu galoșii în picioare, nu mi-a venit atât de ușor să mă cațăr. Totuși am izbutit să mă agăț de o piatră a zidului ieșită în afară și să mă salt, dar când să ridic mâna ca să mă prind de muchea de sus a zidului, am alunecat și am căzut pe spate. Cred că m-am izbit atât de tare cu ceafa de pământ, încât am rămas un minut sau două leșinat. Când mi-am venit în fire, am strâns repede paltonul pe mine, fiindcă mă pătrunsese frigul, și, încă buimac, m-am târât în neștire până în dreptul porții și m-am ghemuit, zgribulit, în colțul dintre poartă și zid. Gândurile au început să mi se încurce și probabil că în scurt timp am ațipit. Îmi aduc aminte ca prin vis că deodată...mi-a răsunat în urechi un dangăt puternic și grav de clopote pe care am început să-l ascult cu bucurie.

Clopotul bătea tare și des, din două în două, sau din trei în trei secunde, totuși nu dădea alarma, căci prea suna plăcut și armonios; deodată, sunetul mi s-a părut cunoscut, așa sunau clopotele la Sfântul Nikola, biserica aceea roșie, peste drum de Touchard, o biserică veche, moscovită, pe care o țin atât de bine minte, clădită încă pe vremea țarului Alexei Mihailovici, bogat împodobită, cu multe cupole și coloane, și deodată mi-a apărut în fața ochilor grădinița lui Touchard, îndată după Paști, și am auzit fremătând frunzulițele tinere ale mestecenilor firavi, abia înverziți. Razele piezișe ale soarelui puternic de după-amiază luminează sala noastră de clasă, iar în cămăruța din stânga, unde Touchard m-a mutat cu un an înainte, ca să mă despartă de "copiii de conți și senatori", șade o femeie care a venit să mă vadă. Da, și la mine, copilul părăsit, a venit în sfârșit cineva, pentru prima oară de când mă aflu la Touchard. Am recunoscut-o pe loc, de cum a intrat, deși n-o mai văzusem de mult, de când m-a dus la împărțășanie, la biserica din sat, prin cupola căreia a trecut atunci în zbor un porumbel. Ședeam singuri, și eu o priveam lung și ciudat. Abia mai târziu, după mulți ani, am aflat că Versilov plecase pe neașteptate în străinătate și de aceea putuse să vină la Moscova cu puținii ei bani, de capul ei, ferindu-se de cei cărora le fusese lăsată în grijă, și că înfruntase toate aceste greutăți numai ca să mă vadă. Mai ciudat e că nici ea, după ce a intrat și a stat de vorbă cu Touchard, nu mi-a spus și nici măcar nu mi-a dat a înțelege că e mama mea... Ședea, tăcută, lângă mine și mi-aduc aminte că m-am și mirat cât de puțin vorbea. Adusese și o legăturică, iar când a desfăcut-o, au ieșit la iveală șase portocale, câteva bucățele de turtă dulce și două franzeluțe cu lapte. M-am simțit jignit că-mi adusese două franzele obișnuite și i-am spus cu un aer îmbufnat că "aici primim *hrană* foarte bună și că în fiecare zi la ceai căpătăm câte o franzeluță."

— Cu atât mai bine, puiule. Eu, în prostia mea, mi-am zis: "Te pomenești că acolo, la școală, îl ține rău", așa că n-ai de ce să te superi, dragă.

— Și Antonina Vasilievna (soția lui Touchard) are să se supere. Și colegii au să-și bată joc de mine...

— Ce-ar fi să le primești, poate totuși ai să le mănânci?

— Bine, lasă-le aici și oi vedea...

Nici nu m-am atins măcar de bunătățile ei; am lăsat portocalele și turta dulce pe masă, iar eu am stat tot timpul cu ochii în pământ, dar cât am putut mai demn. Cine știe, poate că țineam să-i arăt și că vizita ei nu-mi face nici o onoare în ochii colegilor; prin toată atitudinea mea voiam să-i dau a înțelege: "După ce mă faci de rușine, nici nu-ți dai seama de asta". Încă de pe atunci alergam după Touchard cu peria în mână, străduindu-mă să nu las nici un fir de praf pe haina lui! Îmi închipuiam câtă batjocură va trebui să îndur din partea băieților de cum va pleca și poate chiar din partea lui Touchard, așa că în sufletul meu nu mai era loc pentru vreun sentiment bun față de ea. Mă mulțumeam să privesc cu coada ochiului rochia ei închisă, ponosită, mâinile destul de bătătorite, de om obișnuit cu munca, pantofii cât se poate de ordinari și fața foarte slăbită; deși avea încă de pe atunci fruntea brăzdată de zbârcituri, Antonina Vasilievna mi-a spus seara, după plecarea ei: "Se vede că *maman* a dumitale a fost cândva frumoasă".

Pe când ședeam împreună, a intrat deodată Agafia cu o ceașcă de cafea pe tavă. Era îndată după masă și la ora aceea soții Touchard aveau obiceiul să-și bea cafeaua în salon. Mama a mulțumit, dar nu s-a atins de cafea, căci, după cum am aflat mai târziu, pe vremea aceea cafeaua îi producea palpitații. Trebuie să spun că în sinea lor soții Touchard socoteau desigur că, primind-o pe mama și îngăduindu-i să mă vadă, se dovediseră extrem de mărinimoși, iar faptul că-i mai trimiseseră și o ceașcă de cafea reprezenta pentru ei un gest de supremă umanitate, care făcea mare cinste sentimentelor lor de oameni civilizați, cu mentalitate europeană. Și, ca un făcut, mama refuzase cafeaua.

Touchard a trimis să mă cheme și mi-a cerut să-i arăt mamei toate caietele și cărțile mele: "Ca să vadă și ea cât de mult ai câștigat de când ești la mine". Profitând de acest prilej, Antonina Vasilievna, cu gura făcută pungă, mi-a spus printre dinți, cu un aer înțepat și ironic:

— Mi se pare că *maman* a dumitale n-a găsit cafeaua noastră pe placul ei.

Mi-am luat caietele și, trecând pe lângă "copiii de conți și senatori", care se îmbulzeau în sala de clasă ca să ne urmărească, i le-am dus mamei. Mi-a făcut chiar plăcere să îndeplinesc porunca lui Touchard până în cele mai mici amănunte. Am început să-i arăt caietele foaie cu foaie, explicându-i: "Aici sunt exerciții de gramatică franceză, astea sunt dictări, aici e conjugarea verbelor auxiliare *avoir* și *etre*, astea-s teme de geografie, descrierea principalelor orașe din Europa, a tuturor continentelor și așa mai departe. O jumătate de ceas și mai bine i-am tot explicat încet, cu un glas monoton, cu ochii plecați, ca un copil binecrescut. Știam că mama n-a învățat carte, că nici nu știe să citească, și tocmai de aceea îmi și plăcea scena pe care o

jucam. Totuși n-am izbutit s-o plictisesc, m-a ascultat tot timpul fără să mă întrerupă, cu atenția încordată și chiar cu admirație, așa încât până la urmă, mi s-a urât mie și m-am lăsat păgubaș. Altfel, avea o privire tristă și o expresie destul de abătută.

Când s-a ridicat, în sfârșit, să plece, a intrat deodată Touchard și a întrebat-o cu o gravitate ostentativă, cu totul deplasată: "Sunteți mulțumită de succesele fiului dumneavoastră?" Mama a început să îngăime cuvinte fără șir și nu mai contenea cu mulțumirile. La urmă, când a venit și Antonina Vasilievna, mama i-a rugat pe amândoi "să ocrotească un biet orfan, căci nu i se poate spune altfel acum, să-și facă pomană cu el"... Și, cu lacrimi în ochi, se ploconi adânc până la pământ, în fața fiecăruia dintre ei, așa cum se ploconesc "oamenii de rând" când vin cu o rugămintă la niște boieri de seamă. Atâta umilință i-a mirat până și pe soții Touchard, chiar și pe Antonina Vasilievna a înduioșat-o, fiindcă era vădit că n-o mai judeca atât de aspru ca atunci când refuzase ceașca de cafea. Touchard, luându-și un aer și mai important, îi răspunse mărinimos "că el nu face deosebire între copii, că aici toți sunt copiii lui, că se socotește părintele lor și că se poartă cu mine aproape la fel ca și cu ceilalți copii de senatori și conți, că ține să i se recunoască acest merit", și așa mai departe. Mama continua să se ploconească, din ce în ce mai stânjenită, și, în cele din urmă s-a întors spre mine cu ochii plini de lacrimi și mi-a spus: "Rămâi cu bine puiule".

Apoi m-a sărutat, mai bine zis i-am îngăduit să mă sărute o dată. Se vedea că ar fi vrut să mă sărute încă și încă, să mă ia în brațe și să mă strângă la pieptul ei, dar, fie că ea însăși s-a rușinat s-o facă față de oameni străini, fie că a copleșit-o amărăciunea, fie că și-a dat seama că eu mor de rușine din pricina ei, fapt e că s-a întors în grabă și, după ce a mai făcut o plecăciune soților Touchard, a pornit spre ușă. Eu am rămas nemișcat.

— *Mais suivez donc votre mère*⁴⁶, mă îndemnă Antonina Vasilievna. *Il n'a pas de coeur, cet enfant*⁴⁷!

Touchard se mulțumi să ridice din umeri, ca și cum ar fi vrut să-i răspundă: "Va să zică, am dreptate că-l tratez ca pe o slugă".

M-am supus și am coborât scara împreună cu mama și am ieșit cu ea în curte. Știam că toată lumea ne privește pe fereastră. Mama s-a întors spre biserică și, cuvioasă, și-a făcut de trei ori cruce; țin minte că buzele îi tremurau și din clopotniță răsună dangățul sonor și ritmic al clopotului. Apoi s-a apropiat de mine și nu s-a putut reține să nu-mi pună, plângând, amândouă mâinile pe cap.

— Lasă, mămico, ajunge.... e rușine... ne vede toată lumea pe fereastră...

Ea tresări și mă blagoslovi în grabă:

— Of, Doamne... Dumnezeu să te aibă în paza lui... Să te ocrotească îngerii din ceruri, Maica Precista, sfântul Nicolae... Doamne, Dumnezeule! Îngăimă ea pe nerăsuflăte, tot făcând cruci pe capul meu, din ce în ce mai repede, ca și cum s-ar fi temut că tot nu-s destule. Puiul meu, dragul meu!

⁴⁶Petrece-o pe mama dumitale. (Fr.)

⁴⁷N-are inimă, copilul ăsta! (Fr.).

Dar, stai puțin, puiule...

Își vârî repede mâna în buzunar și scoase o batistă albastră cadrilată, cu un nod strâns la un colț, pe care dădu să-l desfacă, dar nu izbuti.

— Lasă, nu-i nimic, păstrează și batista, e curată și poate o să-ți prindă bine, sunt aici patru bănuți de câte douăzeci copeici, s-ar putea să ai nevoie de ei, iartă-mă, puiule, mai mult n-am nici eu... iartă-mă, puiule...

Am primit batista și era cât pe-acți să-i spun că "domnul Touchard și Antonina Vasilievna ne asigură o întreținere foarte bună și că nu ducem lipsă de nimic", totuși m-am stăpânit și am băgat batista în buzunar.

A mai făcut o dată semnul crucii asupra mea, a mai rostit o rugăciune, apoi, deodată, mi-a făcut și mie o plecăciune ca mai înainte soților Touchard — o plecăciune adâncă, gravă, prelungită, pe care n-am s-o uit niciodată! Văzând-o, am tresărit, fără să știu nici eu de ce. Ce-o fi vrut să-mi spună prin plecăciunea aceea? Poate că a vrut să mărturisească astfel că "se simte vinovată față de mine"? Așa mi-am explicat gestul ei după multă vreme. Atunci însă, m-am rușinat și mai tare la gândul că "de sus se uită cu toții la noi", iar Lambert "poate că o să mă și bată".

În sfârșit, plecă. Până să mă întorc eu, copiii de senatori și de conți mâncaseră portocalele și turta dulce, iar Lambert mi-a luat numaidecât cele optzeci de copeici și s-a grăbit să cumpere cu ele de la cofetărie prăjituri și ciocolată, din care nu mi-a dat nici măcar să gust.

Trecuse o jumătate de an de la vizita mamei și venise luna octombrie, aducând cu ea frig, ploi și vânt. Pe mama o uitasem de tot. Da, încă de pe atunci mi se cuibărise ura în inimă, o ură surdă față de toți și de toate, care izgonise treptat orice alt sentiment. Deși continuam să-l perii pe Touchard ca mai înainte, ajunsesem să-l urăsc cumplit, din ce în ce mai mult. Într-o zi tristă de toamnă, pe înserate, scotocind prin sertarul meu, am dat peste batista ei albastră de batist, care zăcea acolo uitată de când mi-o dăduse. Am scos-o și m-am uitat la ea cu oarecare curiozitate; într-un colț se mai vedeau încă urmele nodului și chiar conturul bănuților; după aceea am pus batista la loc și am închis sertarul. Era în ajun de sărbătoare și deodată am auzit clopotul bătând de vecernie. Elevii plecaseră îndată după masă pe la casele lor, numai Lambert rămăsese să-și petreacă duminica la școală fiindcă, din cine știe ce motiv, ai lui nu trimiseseră pe nimeni să-l ia. Deși continua să mă bată, începuse să-mi încredințeze foarte multe și acum avea nevoie de mine. Am stat de vorbă toată seara despre pistoalele *Le page* pe care nici unul dintre noi nu le văzuse vreodată, despre săbiile cercheze și despre mânuirea lor, despre dorința noastră de a alcătui o ceată de tâlhari și, până la urmă, Lambert a ajuns la poveștile lui preferate, având toate același subiect scabros, și deși în sinea mea mă miram de atâta îndrăzneală, îl ascultam cu multă plăcere în seara aceea însă, mi s-a făcut silă și i-am spus că mă doare capul. Era ora zece, ne-am dus la culcare. Mi-am tras plapuma peste cap și am scos de sub pernă batista albastră: cu vreo oră înainte mi se năzărise s-o iau din sertar și, cum ni se și făcuseră paturile, am vârât-o sub pernă. Mi-am lipit numaidecât fața de ea și deodată am început s-o sărut: "Mamă, mamă" am șoptit eu, amintindu-mi de ea și simțeam cum mi se

strânge inima ca într-un clește. Am închis ochii și i-am văzut chipul, buzele tremurânde, în clipa când își făcea cruce în fața bisericii, și apoi când m-a binecuvântat și eu n-am găsit altceva să-i spun decât: "E rușine, ne vede lumea". "Mamă, mămica mea, o singură dată ai venit și tu la mine... Mămico, unde ești tu acum, la ce depărtări? Îți amintești și tu acum de bietul tău băiețaș pe care ai venit să-l vezi cândva?... De te-aș mai vedea măcar o dată, de mi te-ai arăta măcar în vis, ca să-ți pot spune cât te iubesc, ca să te pot îmbrățaș și să-ți sărut ochii tăi albaștri, ca să-ți spun că nu-mi mai e de fel rușine cu tine, că și atunci te iubeam, că mi se rupea inima deși m-am purtat ca un nesimțit, ca un lacheu. N-ai să afli niciodată mamă, cât de mult te iubeam atunci. Unde ești acum mămico, mă auzi oare? Mamă, mamă, mai ții minte porumbelul de la biserica din sat?"...

— Ei drăcie... ce te-a apucat? bodogăni Lambert din patul lui. Las' că ți-arăt eu ție! Nici să dorm nu mă lași... Sări deodată din pat, se repezi la mine și apucă de plapumă, dar eu mi-o trăseseam peste cap și o țineam cu toată puterea.

— Mai și bâzâi, dobitocule, ce te-ai găsit să te smiorcăi, boule! Las' că te învăț eu, na! Na! și începu să mă bată, izbindu-mă din ce în ce mai tare cu pumnii în spate, în coaste; am dat să strig de durere și... deodată am deschis ochii...

Se luminase de-a binelea și totul sclipea; zăpada, zidul acoperit de promoroacă.

Ședeam ghemuit, zgribulit în palton, și abia îmi mai trăgeam sufletul de înghețat ce eram, iar cineva care se opri în fața mea căuta să mă trezească, ocărându-mă în gura mare și izbindu-mă cât putea de tare cu piciorul drept în coaste. Am ridicat capul și am văzut un bărbat într-un palton scump, căptușit cu blană de urs și cu o căciulă de samur; avea ochii negri, favoriți îngrijiți, negri ca smoala, nasul coroiat, fața rumenă și albă ca o mască și, cum rânjea, i se zăreau dinții strălucitor de albi... S-a aplecat atât de tare peste mine, încât am văzut cum îngheța aburul care-i ieșea din gură la fiecare răsuflare.

— Ai înghețat, bețivanule, dobitocule! Ai să mori ca un câine! Hai, scoală-te! Mișcă-te.

— Lambert! am strigat eu.

— Da tu cine dracu mai ești?

— Dolgoruki!

— Ei drăcie, care Dolgoruki?

— Pur și simplu Dolgoruki!... De la Touchard... Acela căruia i-ai înfipt o furculiță între coaste la cârciumă!...

— Aha-a-a! exclamă el, zâmbind vag, ca un om care caută să-și amintească ceva. (Oare e cu putință să mă fi uitat?!) Aha! Va să zică tu erai!

M-a apucat de subsuori și m-a ridicat în picioare; cum mă clătinam și abia mă mai puteam mișca, m-a luat de braț și, sprijinindu-mă, a pornit cu mine. Copleșit de gânduri și amintiri, mă privea în ochi, ascultându-mă totodată cu înfrigurare, în timp ce eu bâiguiaam cu tot atâta înfrigurare, în neștire, fără întrerupere și mă simțeam fericit, nespus de fericit că pot vorbi

cu cineva, și încă cu Lambert! Nu știu dacă m-am bucurat atât de mult fiindcă am văzut în el un "salvator", sau fiindcă îl socoteam un om din cu totul altă lume — atunci nici nu mi-am pus această întrebare, fapt e că m-am agățat de el. Nici nu-mi amintesc ce i-am spus atunci, cred mai degrabă că îngăimam cuvinte fără șir și fără noimă; totuși, el mă asculta cu toată atenția. A oprit prima birjă care a trecut pe lângă noi și peste câteva minute m-am pomenit la căldură, în camera lui.

Toți oamenii, fără excepție, păstrează desigur amintirea unui lucru care li s-a întâmplat și care are pentru ei, sau căruia vor să-i atribuie, un aspect fantastic, neobișnuit, nemaipomenit, aproape miraculos — fie că este vorba de un vis, de o întâlnire, de o prezicere, de o presimțire, sau de altceva de aceeași natură. Până în ziua de azi sunt înclinat să văd în acea întâlnire a mea cu Lambert un semn al Providenței... cel puțin judecând după împrejurările în care s-a produs și după urmările ei. La drept vorbind însă, totul s-a petrecut într-un mod cât se poate de firesc, măcar în ceea ce-l privește pe el: întorcându-se ca de obicei de la una din ocupațiile sale nocturne (se va vedea mai departe în ce consta această ocupație), cam amețit de băutură, s-a oprit o clipă pe o stradă laterală, lângă o poartă și acolo a dat cu ochii de mine. De altfel, se afla la Petersburg abia de câteva zile. Încăperea în care m-am pomenit era destul de mică, foarte simplu mobilată — o cameră obișnuită dintr-o pensiune de mână a doua din Petersburg. În schimb, Lambert era foarte bine îmbrăcat, chiar luxos. Pe jos zăceau două geamantane numai pe jumătate despachetate. Într-un colț al camerei, după un paravan, era patul.

— Alphonsine! strigă Lambert.

— *Présente!* îi răspunse de după paravan un glas răgușit de femeie cu accent parizian și în câteva clipe țâșni de acolo *mademoiselle* Alphonsine, așa cum se găsea în pat, doar cu un capot îmbrăcat în grabă: era o faptură ciudată, înaltă și uscată ca o surcea, negricioasă, cu talia lungă, cu fața lungă, cu obraji supti și cu privirea rătăcită, pe scurt, o femeie trecută, grozav de îmbătrânită!

— Hai mai repede! (Traduc, fiindcă vorbea franțuzește cu ea.) Probabil că au și pus samovarul. Adă mai repede apă fiartă, o sticlă de vin roșu, dar hai mai repede, vezi bine că e înghețat. E prietenul meu... și a dormit toată noaptea în zăpadă.

— *Malheureux!* strigă ea, împreunându-și palmele cu un gest teatral.

— Hai, șterge-o! se răsti Lambert la ea ca la un cățel, amenințând-o și cu degetul; ea renunță numaidecât la poza teatrală și alergă să-i îndeplinească ordinul.

Lambert mă privi cu atenție, mă pipăi, îmi luă pulsul, îmi puse mâna pe frunte, pe tâmple.

— Mă și mir, bombăni el, cum de n-ai înghețat... E drept că te ghemuiseși tot în blană, ca într-un bârlog...

Deodată, m-am trezit cu un pahar fierbinte în mână și după ce l-am sorbit cu sete, m-am și înviorat; am început iar să îndrug vrute și nevrute, tolănit pe un divan din colțul camerei, vorbeam fără încetare, pe nerăsuflăte

— dar ce și cum i-am povestit nu-mi prea amintesc, abia de-mi vine în minte câte un crâmpeli. Repet că nu știu cât o fi înțeles din tot ceea ce i-am îndrugat; mai târziu, m-am dumerit însă că înțelesese destul ca să ajungă la concluzia că poate trage anumite foloase de pe urma întâlnirii cu mine. Voi explica ulterior, la locul potrivit, ce socoteli își făcea.

Nu numai că mă înviorasem, și încă peste măsură, dar în anumite momente, pe cât se pare, eram chiar vesel. Îmi aduc aminte cum soarele a năvălit deodată în cameră când s-au ridicat storurile, cum a început să trosnească focul în sobă, când l-a aprins cineva — dar cine și când nu-mi amintesc. Mi-a rămas însă în minte cățelușul micuț de tot și negru pe care-l ținea în brațe *mademoiselle* Alphonsine, strângându-l cu cochetărie la piept. Cățelușul ăsta mă amuza grozav, atât de mult, încât uneori mă făcea să-mi pierd șirul povestirii, ba chiar de vreo două ori am și întins mâna spre el, dar la un semn al lui Lambert, Alphonsine s-a făcut nevăzută după paravan împreună cu cățelul.

El, însă, ședea tăcut și nemișcat pe scaun, aplecat spre mine, și mă asculta cu o deosebită atenție, de parcă ar fi vrut să-mi soarbă fiecare cuvânt; câteodată, zâmbea îndelung, cu gura până la urechi, arătându-și dinții, cu ochii închiși pe jumătate, ca și cum s-ar fi străduit să dezlege o problemă. Un singur lucru mi-amintesc limpede, și anume că, pe când povesteam despre "document", vorbeam cât se poate de confuz și dezlânat și atunci am citit pe fața lui că nu pricepe nimic, dar că ar dori foarte mult să priceapă, atât de mult, încât la un moment dat m-a și întrerupt cu o întrebare, ceea ce era destul de riscat, deoarece cum mă întrerupea cineva, îmi pierdeam șirul, uitând cu desăvârșire despre ce vorbisem. Cât timp om fi stat așa de vorbă, habar n-am, nu-mi pot da seama. Deodată, el s-a ridicat și a strigat-o pe Alphonsine:

— Are nevoie de odihnă. Poate că va trebui să chemăm și un doctor. Să-i îndeplinești orice dorință, cu alte cuvinte... *vous comprenez, ma fille? Vous avez de l'argent*⁴⁸ ori ba? Poftim! Scoase o bancnotă de zece ruble și i-o întinse, apoi schimbară câteva cuvinte în șoaptă. *Vous comprenez?! Vous comprenez?!* îi repetă el aspru, încruntându-se și amenințând-o cu degetul. Am văzut că-i știe grozav de frică.

— Mă întorc curând. Până atunci, ar fi bine să tragi un somn, îmi spuse el, zâmbind, și-și puse căciula pe cap.

— *Mais vous n'avez pas dormi du tout, Maurice*⁴⁹! strigă Alphonsine pe un ton patetic.

— *Taisez-vous, je dormirai apres*⁵⁰, i-o reteză el și plecă.

— *Sauvée*⁵¹! șopti ea, arătând cu un gest teatral spre ușă. *Monsieur, monsieur!* începu ea numaidecât să declame, stând în mijlocul camerei, de parcă s-ar fi găsit pe scenă. *Jamais homme ne fut si cruel, si Bismarck, que cet être, qui regarde une femme comme une saleté de hasard. Une femme,*

⁴⁸ ... intelegi, fata mea? Ai bani...

⁴⁹ Dar nu ai dormit de loc, Maurice!

⁵⁰ Taci, o sa dorm dupa aceea

⁵¹ Salvata!

*qu'est-ce que ça dans notre époque? "Tue-la!" Voilà le dernier mot de l'Académie française*⁵².

O priveam cu ochii holbați și vedeam dublu, mi se părea că am de-a face cu două Alphonsine... Deodată, am băgat de seamă că plânge; am tresărit la gândul că îmi vorbea probabil de mult, așadar, în tot acest răstimp ațipisem sau zăcusem în nesimțire.

*"Hélas! De quoi m'aurait servi de le découvrir plutôt, strigă ea, et n'aurais-je pas autant gagné à tenir ma honte cachée toute ma vie? Peut-être, n'est-il pas honnête à une demoiselle de s'expliquer si librement devant un monsieur, mais enfin je vous avoue que s'il m'était permis de vouloir quelque chose, oh, ce serait de lui plonger au coeur mon couteau, mais en détournant les yeux, de peur que son regard execrable ne fit trembler mon bras et ne glaçât mon courage. Il a assassiné ce pape russe, monsieur, il lui arracha sa barbe rousse pour la vendre à un artiste en cheveux au pont des Marechaux, tout près de la Maison de monsieur Andrieux — hautes nouveautés, articles de Paris, linge, chemises, vous savez, n'est-ce pas?... Oh, monsieur, quand l'amitié rassemble à table épouse, enfants, soeurs, amis, quand une vive allegresse enflamme mon coeur, je vous le demande, monsieur: est bonheur préférable à celui dont tout jouit? Mais il rit, monsieur, ce monstre execrable et inconcevable et si ce n'était pas pour Ventremise de monsieur Andrieux, jamais, oh, jamais je ne serais... Mais quoi, monsieur, qu'ave-vous, monsieur*⁵³?

A alergat spre mine. Se pare că aveam frisoane, poate chiar leșinasem. Nu pot spune ce impresie apăsătoare, jalnică îmi făcea această făptură la un pas de nebunie. Ea își închipuia poate că fusese însărcinată să-mi țină de urât, se vede că de aceea nu mă părăsea nici o clipă. Pesemne că fusese cândva actriță, vorbea pe un ton îngrozitor de declamator, se învârtea de colo până colo, nu-i tăcea gura o clipă, cu toate că eu amușisem de mult. Tot ce am izbutit să pricep din trăncăneala ei era că avea legături strânse cu o oarecare *"Maison de monsieur Andrieux — hautes nouveautés, articles de Paris etc."* Poate că și provenea de acolo, dar că fusese despărțită pe veci de *monsieur Andrieux par ce monstre furieux et inconcevable*, de unde și

⁵²Niciodată n-a existat un om atât de crud, atât de Bismarck, ca această făptură care se uită la o femeie ca la un gunoi, peste care a dat întâmplător. Ce însemnătate are o femeie în epoca noastră? Ucide-o!" Iată ultimul cuvânt al Academiei franceze! (Fr.)

⁵³Vai! Ia ce mi-ar fi servit dacă l-aș fi dat în vileag mai devreme, și oare n-aș fi fost mai câștigată dacă mi-aș fi tăinuit rușinea toată viața? Poate că nu-i cuviincios pentru o domnișoară să vorbească atât de deschis față de un domn dar, în sfârșit, vă mărturisesc că dacă mi-ar fi îngăduit să doresc ceva, oh, ar fi să-i înfig cuțitul în inimă, întorcându-mi însă ochii de la el, de teamă ca privirea lui mârșavă să nu facă brațul să-mi tremure și să nu-mi piară curajul! El a asasinat pe acel popă rus domnule, i-a smuls barba roșcovană, ca s-o vândă unui frizer artist de lângă Podul Mareșalilor, alături de magazinul domnului Andrieux — știți nu-i așa, acolo se vând ultimele noutăți aduse de la Paris, lingerie, cămăși? O domnule, atunci când armonia strânge în jurul mesei soția, copiii, surorile, prietenii, când o veselie plină de viață îmi înflăcărează inima, vă întreb și pe dumneavoastră, domnule: există oare o fericire mai mare ca aceea de care totul se bucură? El însă râde, domnule, acest monstru înfiorător și de neînchipuit, și dacă n-ar fi intervenit domnul Andrieux, niciodată, o, niciodată, n-aș fi... Dar ce-i, domnule, ce aveți, domnule? (Fr.)

tragedia ei... Plângea cu sughițuri, totuși mi se părea că juca teatru, că, de fapt, nici nu-i venea să plângă. Uneori, mi se năzărea că o să se desfacă brusc în bucăți ca un schelet; rostea cuvintele cu un glas sugrumat și tremurător; bunăoară cuvântul *préféré* îl pronunța *préfé-a-ble*, repetându-l pe a de parcă ar fi behăit o oaie. La un moment dat, când mi-am revenit din leșin, am văzut-o făcând o piruetă în mijlocul camerei, nu că ar fi dansat, ci numai fiindcă avea obiceiul să mimeze tot ce povestea. Deodată, se repezi la pianul mic, vechi și dezacordat care se găsea în cameră, îl deschise și începu să zdrăngăne și să cânte din gură. Pare-se că atunci m-a cuprins deodată un somn adânc ca un leșin care trebuie să fi ținut cel puțin zece minute, dar cățelul a schelălăit și m-am deșteptat: conștiința mi-a revenit într-o clipă și, când mi-am dat seama unde mă găsesc, am sărit, îngrozit, în picioare.

"Lambert, mă găsesc la Lambert", mi-am zis eu, înșfăcându-mi căciula și repezindu-mă să-mi iau paltonul.

— *Où allez-vous, monsieur*⁵⁴? strigă Alphonsine, care nu mă slăbea din ochi.

— Vreau să plec, vreau să plec de aici! Dă-mi drumul, lasă-mă...

— *Oui, monsieur*, încuviință Alphonsine cu convingere și se grăbi să-mi deschidă ea însăși ușa spre coridor. *Mais ce n'est pas loin, monsieur, ce n'est pas loin du tout, ça ne vaut pas la peine de mettre votre choubà, c'est ici pres, monsieur*⁵⁵! strigă ea de răsună în tot coridorul.

Am fugit din odaie și am luat-o la dreapta.

— *Par ici, monsieur, c'est par ici!* țipa ea cât o ținea gura agățându-se cu degetele ei lungi și osoase de haina mea și arătându-mi cu mâna cealaltă spre o ușă din stânga coridorului, unde nici n-aveam de gând să mă duc.

M-am smucit din mâinile ei și am fugit spre ușa care dădea pe scară.

— *Il s'en va, il s'en va*⁵⁶! strigă Alphonsine cu glasul ei spart, alergând după mine. *Mais il me tuera, monsieur, il me tuera*⁵⁷!

Dar dintr-un salt am ajuns pe scară și, cu toate că ea tot se mai ținea după mine, am coborât în fugă. Am izbutit să deschid ușa de la intrare, să mă reped în stradă și să sar în prima birjă care trecu pe acolo. I-am dat birjarului adresa mamei...

Judecata care mi se luminase o clipă mi se întunecă însă din nou. Îmi aduc aminte ca prin vis cum am ajuns la mama, cum m-au dus în casă, unde mi-am pierdut îndată cunoștința pentru multă vreme. A doua zi, după cum mi s-a povestit mai târziu (ceea ce, de altfel, îmi aduc și eu aminte), am avut din nou un moment de luciditate. Parcă mă văd culcat pe divan în camera lui Versilov, înconjurat de mama, de Liza, de Versilov, țin minte că acesta mi-a vorbit despre Zerșcikov, despre prinț, că mi-a arătat o scrisoare și tot căuta să mă liniștească. Ei mi-au povestit mai târziu că întrebam mereu cu groază de un oarecare Lambert și că mi se tot năzărea că aud un cățel lătrând. Dar

⁵⁴ Unde plecati, domnule?

⁵⁵ Da, domnule. Dar nu e departe, domnule, nu e de loc departe, nu merită să vă mai puneți șuba, e foarte aproape, domnule! (Fr.)

⁵⁶ Pleacă, pleacă! (Fr.)

⁵⁷ Dar are să mă omoare, domnule, are să mă omoare! (Fr.)

și această slabă lumină a conștiinței se stinse repede; spre seară, am căzut în delir. Aci trebuie să fac însă o digresiune și să explic ceea ce se întâmplase între timp.

În seara aceea, după ce fugisem de la Zerșcikov și după ce lumea se mai liniștise, pe neașteptate, înainte de a reîncepe jocurile, Zerșcikov anunță în gura mare că se făcuse o greșală regretabilă: cele patru sute de ruble dispărute se găsiseră într-un alt teanc de bani, și că după ce se făcuseră socotelile se constatare că nu lipsește nici un bun din bancă. Atunci prințul, care rămăsese în sală, se apropie de Zerșcikov și-i ceru cu stăruință să declare în public că sunt nevinovat și pe deasupra să-mi trimită o scrisoare de scuze. Zerșcikov socoti cererea pe deplin întemeiată și-și dădu față de toată lumea cuvântul de onoare să-mi trimită chiar a doua zi o scrisoare prin care să-mi explice situația și să-mi ceară scuze. Prințul îi dăduse adresa lui Versilov și, într-adevăr, acesta primi chiar a doua zi o scrisoare din partea lui Zerșcikov, adresată mie, și o mie trei sute și ceva de ruble care îmi aparțineau și pe care le uitasem pe masa de ruletă. Așadar, incidentul de la Zerșcikov fusese lămurit pe deplin; această veste îmbucurătoare a contribuit foarte mult la însănătoșirea mea, după ce m-am trezit din nesimțire.

După ce se întoarse de la ruletă, prințul scrisese chiar în aceeași noapte două scrisori. Una adresată mie, iar cealaltă regimentului din care făcuse parte și unde se întâmplase istoria cu cornetul Stepanov. A doua zi dimineată, expedie amândouă scrisorile, apoi întocmi un raport către autorități și se duse cu el dis-de-dimineată la comandantul regimentului său, căruia îi declară că este "un delincvent de drept comun, implicat în falsificarea acțiunilor X, că cere să fie predat organelor de justiție și judecat". Apoi îi înmână raportul, în care totul era expus pe larg. Drept urmare, fu arestat. Reproduc textual scrisoarea lui către mine, scrisă în aceeași noapte:

"Neprețuitul meu Arkadi Makarovici,

Deoarece am recurs la o «soluție» de lacheu, mi-am pierdut dreptul de a mă mângâia măcar cu gândul că în cele din urmă am avut și eu curajul să mă hotărâsc la o faptă eroică în numele dreptății. Sunt vinovat față de patrie și față de neamul meu, și pentru asta eu, ultimul descendent al acestui neam, îmi iscălesc singur sentința de moarte. Nu înțeleg cum am putut să mă agăț de instinctul josnic de autoconservare, care m-a făcut chiar să sper un timp că mă pot salva plătindu-le tăcerea cu bani! Chiar dacă aș fi izbutit, în fața conștiinței mele aș fi rămas veșnic un ticălos. Apoi și indivizii aceia, chiar dacă mi-ar fi restituit scrisorile compromițătoare, m-ar fi hărțuit toată viața! Așadar, nu-mi rămânea decât să trăiesc în mijlocul lor, să rămân în cârdășie cu ei toată viața — iată soarta care mă aștepta! N-am putut să mă împac cu ea și, până la urmă, am găsit în mine destulă tărie — sau poate că era numai desperare — ca să mă hotărâsc la pasul pe care-l fac.

Am scris o scrisoare foștilor mei camarazi de la regiment în care am arătat nevinovăția lui Stepanov. Gestul acesta nu este și nici nu poate fi socotit drept un act eroic merit să-mi răscumpere vina: el nu este decât un capitol din testamentul întocmit în ajunul morții de către un om care știe că mâine va fi un cadavru. Așa trebuie privit.

Iartă-mă că te-am renegat la tripou; am făcut-o fiindcă în momentul acela nu eram sigur de dumneata. Acum când mă socotesc un om mort, pot face chiar și asemenea mărturisiri... de pe lumea cealaltă.

Biata Liza, ea n-a știut nimic despre hotărârea mea; să nu mă blesteme, să caute să mă înțeleagă. Eu nu mă pot dezvinovăți față de ea, nici măcar nu găsesc cuvinte să-i explic cât de cât ceea ce simt. Țin să mai afli, Arkadi Makarovici, că ieri dimineața, când Liza a venit pentru ultima oară la mine, i-am mărturisit c-o înșelasem, i-am destăinuit că m-am dus la Anna Andreevna cu intenția de a o cere în căsătorie. Înainte de a face ultimul pas la care mă și hotărâsem în sinea mea, am vrut să-mi ușurez conștiința și, văzând cât de mult mă iubește, i-am mărturisit. Ea m-a iertat, mi-a iertat totul, totuși n-o pot crede; nu m-a iertat cu adevărat; în locul ei, eu n-aș fi putut să iert.

*Să-ți amintești din când în când de prietenul dumitale nefericit,
Ultimul prinț Sokolski."*

Am zăcut în neștire nouă zile încheiate.

PARTEA A TREIA

CAPITOLUL ÎNTÂI

Acum am să trec la cu totul altceva.

De fiecare dată făgăduiesc să vorbesc "despre altceva" și când colo mă pomenesc povestind tot despre mine. Cu toate acestea, după cum am declarat de o mie de ori, n-am cătuși de puțin intenția să mă descriu pe mine; de când mi-am început însemnările, eram ferm hotărât să mă feresc de lucrul acesta, deoarece înțeleg prea bine că persoana mea nu prezintă nici un interes pentru cititor. Intenția mea e să-i descriu pe alții, ceea ce și încerc să fac, iar dacă mă întorc mereu la mine, e doar o greșeală regretabilă, pe care nu-i chip s-o evit, oricât m-aș strădui. Mai mult decât orice mă supără însă faptul că, povestindu-mi cu atâta pasiune propriile mele pățanii, dau temei să se creadă că aș fi și acum la fel ca pe atunci. Cititorul trebuie să-și amintească, de altfel, că nu o dată am exclamat: "O, de-ar fi cu putință să schimb trecutul, de-aș putea lua totul de la început!" Această exclamație ar fi de neînțeles dacă între timp nu m-aș fi schimbat radical și n-aș fi devenit cu totul alt om. Nimic mai evident; nici nu-și poate cineva închipui cum mi s-a urât cu toate aceste scuze și explicații pe care sunt silit să le introduc în miezul însemnărilor mele, poticnindu-mă la tot pasul! Să intru, în sfârșit, în subiect.

Când mi-am revenit în fire, după ce zăcusem nouă zile inconștient, am simțit că renăscusem, dar cu toate vechile mele cusururi; de altfel, în ceea ce mă privește, nici nu putea fi vorba atunci de o renaștere în adevăratul ei înțeles; dacă s-ar petrece astăzi, ar fi cu totul altceva. Singurul gând, mai

bine zis singurul sentiment care pusese stăpânire pe mine era (ca de o mie de ori până atunci) să mă despart de ei, dar de astă dată definitiv, nu așa cum făcusem înainte, când luasem de nenumărate ori această hotărâre, fără s-o duc însă niciodată la capăt. Nu voiam să mă răzbun pe nimeni — o declar pe cinstea mea — deși fusesem nedreptățit de toți. Aveam de gând să plec fără ură, fără blesteme, voiam să dobândesc o forță proprie, o forță adevărată de astă dată, independentă de ei și de oricine pe lume; și când te gândești că era cât pe-acți să mă împac cu soarta mea! Țin să precizez că dorința mea de atunci nu izvora dintr-un raționament, ci dintr-o pornire irezistibilă. Dar atâta vreme cât nu părăsisem patul, nu voiam să-mi alcătuiesc un plan precis. Pe când zăceam bolnav și vlăguit în camera lui Versilov, pe care el mi-o cedase, îmi dădeam seama cu durere cât de neputincios ajunsese: în pat se zvârcolea un pai, nu un om, și asta nu numai din pricina bolii — mă cuprindea o ciudă nemaipomenită la gândul acesta! Și tocmai de aceea, din străfundurile sufletului meu, din toată făptura mea exasperată se ridica un protest din ce în ce mai puternic și mă copleșea sentimentul exagerat din cale-afară al superiorității mele și dorința de a sfida pe toată lumea. Nu-mi aduc aminte să fi fost vreodată în viața mea mai înfumurat și mai arogant decât în acele zile când abia începeam să mă întrezăresc, mai bine zis când mai zăceam încă în pat, neputincios ca un pai.

Dar pentru moment tăceam, și nici măcar nu voiam să mă gândesc la situația mea! Îi priveam pe toți cu atenție, străduindu-mă să ghicesc după fața lor ceea ce mă interesa. Se vedea că nici ei nu vor să-mi pună întrebări; nu manifestau nici un fel de curiozitate și vorbeau cu mine numai despre lucruri indiferente. Mie îmi plăcea atitudinea lor, dar în același timp mă și necăjea; cred că n-are rost să explic această contradicție, fiindcă era normal să fie așa. Pe Liza o vedeam mai puțin decât pe mama, deși în fiecare zi venea pe la mine măcar o dată, dacă nu chiar de două ori.

După câteva crâmpie din discuțiile lor și după toată înfățișarea lor am dedus că Liza avea grozav de multe necazuri pe cap și că pleca adesea de acasă după treburile ei; până și gândul că cineva poate avea treburile lui mi se părea o jignire adusă mie; de altfel, toate acestea nu erau decât reacțiile aproape fiziologice ale unui bolnav, asupra cărora nici nu merită să stăruim. Tatiana Pavlovna venea și ea la mine aproape în fiecare zi și, cu toate că nu se arăta cătuși de puțin duioasă, cel puțin nu mă mai ocăra ca înainte, ceea ce mă scotea din sărite, așa că într-o bună zi i-am spus pe șleau: "Află, Tatiana Pavlovna, că atunci când nu bruftuluiești n-ai nici un haz". "Bine, atunci nici n-am să mai vin" mă repezi ea și plecă. Eu însă, eram foarte încântat că măcar ea n-are să mă mai plictisească cu vizitele ei.

Cel mai mult o chinuiam pe mama, pe ea îmi vărsam tot necazul. Aveam pe atunci o poftă de mâncare nemaipomenită și bombăneam mereu că nu mi se dă la timp să mănânc (ceea ce, de fapt, nu se întâmpla niciodată). Mama nu mai știa cum să-mi intre în voie. O dată mi-a adus supă și, pe când mă hrănea ca de obicei cu lingura, am bodogănit fără încetare. La un moment dat m-am înfuriat pe mine: "Poate că în afară de ea nu mai iubesc pe nimeni și tocmai pe ea o chinuiesc". Dar această constatare în loc să mă liniștească,

m-a întăritat și mai tare și am început să plâng de ciudă; ea sărmana, și-a închipuit că plâng de duioșie, s-a aplecat spre mine și a început să mă sărute. Mi-am călcat pe inimă și am lăsat-o, deși în clipa aceea am urât-o cu adevărat. Totuși pe mama am iubit-o întotdeauna, chiar și atunci, așa că nici vorbă nu putea fi de ură, dar așa se întâmplă întotdeauna: pe cine iubești mai mult, pe acela-l și jignești mai tare.

De fapt în primele zile de convalescență nu l-am urât decât pe doctor. Era un tânăr plin de ifose, care vorbea aspru și chiar mojik. Oamenii aceștia care au avut de-a face cu știința își dau întotdeauna niște ifose, de parcă ar fi făcut peste noapte cine știe ce descoperire senzațională, deși peste noapte nu se întâmplase nimic deosebit; dar ce să-i faci, așa-s oamenii mediocri, vulgari. Multă vreme l-am suportat, dar la un moment dat mi-a sărit țandăra și i-am declarat față de toți ai mei că degeaba mai bate drumul, fiindcă am să mă vindec și fără el, că deși își dă aere de om cu picioarele pe pământ e îmbâcsit de prejudecăți și nu pricepe că medicina n-a vindecat niciodată pe nimeni; în sfârșit, i-am mai spus că e bădăran și incult, "cum sunt în zilele de azi toți tehnicienii și specialiștii de la noi, care în ultima vreme și-au luat nasul la purtare". Doctorul s-a supărat grozav (întărind astfel spusele mele), totuși a continuat să vină regulat, într-o bună zi, i-am declarat lui Versilov că dacă doctorul nu încetează cu vizitele sale, am să-i trântesc în față niște adevăruri de zece ori mai neplăcute. Versilov s-a mulțumit să constate că nu-mi va fi cu putință să găsesc nici ceva de două ori mai supărător decât ceea ce-i spuseseam, darămite de zece ori. Observația lui mi-a făcut plăcere.

Ciudat om, n-am ce zice! Mă refer la Versilov. El și numai el era vinovat de toate — și ce să vezi: singurul om care nu mă scotea din sărite era el. Mă cucerise nu numai prin felul lui de a se purta cu mine. Cred că pe atunci simțeam amândoi că fiecare îi e dator celuilalt prea multe explicații și tocmai de aceea e mai bine să nici nu încercăm vreodată să ne lămurim. În astfel de împrejurări ale vieții este cât se poate de plăcut să ai de-a face cu un om inteligent! Am și arătat în partea a doua a povestirii mele, anticipând evenimentele, că Versilov îmi vorbise pe scurt, dar limpede, despre scrisoarea trimisă de prinț înainte de arestarea sa, despre Zerșikov, despre declarația lui în favoarea mea și așa mai departe. Cum eram hotărât să tac, i-am pus numai vreo două-trei întrebări scurte, pe un ton cât se poate de sec; el mi-a răspuns clar și precis dar fără nici un cuvânt de prisos, și ceea ce mi-a plăcut și mai mult, fără sentimente de prisos. În momentul acela mă temeam mai cu seamă de patetismul inutil.

Deși n-am pomenit nimic de Lambert, cititorul își închipuie desigur că mă gândeam foarte mult la el, prea mult. Pe când aiuram, am vorbit de câteva ori despre Lambert, dar după ce mi-am revenit și i-am observa mai atent pe ai mei, mi-am dat seama de îndată că întâmplarea cu Lambert rămăsese o taină, că nu știau nimic despre ea, nici măcar Versilov. Faptul acesta mă bucură și-mi spulberă neliniștea, totuși, după cum am aflat mai târziu, spre uimirea mea bucuria îmi era neîntemeiată: Lambert mă căutase de câteva ori în timpul cât fusesem bolnav dar, cum Versilov îmi tăinuse acest lucru, credeam că-mi pierduse urma pe veci. Cu toate acestea, mă gândeam

adesea la el; mai mult, acum mă gândeam la el fără dezgust, cu mult interes, ba chiar cu simpatie, ca și cum m-aș fi așteptat de la el la ceva nou, la un sprijin pe măsura noilor sentimente și planuri care se încheau în sufletul meu. Într-un cuvânt, îmi propuneam ca atunci când voi lua hotărârea de a începe să mă gândesc, să-l analizez în primul rând pe Lambert. Trebuie să menționez un amănunt ciudat: uitasem cu desăvârșire unde locuiește și pe ce stradă se petrecuse toată povestea. Mi se întipărise atât de bine în minte camera, Alphonsine, cățelul, coridorul, încât aș putea să le desenez și azi din memorie, dar uitasem cu desăvârșire unde, mai precis pe ce stradă și în ce casă le văzusem pe toate. Lucrul cel mai ciudat e că mi-am da seama de asta abia a treia, sau a patra zi după ce îmi venisem în fire, adică după ce Lambert începuse și mai mult să mă preocupe.

Iată, așadar, care au fost primele reacții după ce am revenit la viață. Nu le-am redat decât în parte, foarte superficial, și tare îmi vine a crede că mi-a scăpat tocmai esențialul, într-adevăr, e foarte probabil că tot ce e esențial s-a conturat și s-a precizat în inima mea tocmai în acea perioadă; doar n-oi fi fost tot timpul furios și înciudat numai fiindcă nu mi se aducea la timp supa. O, îmi amintesc ce tristețe, ce melancolie mă cuprindea uneori, mai ales când rămâneam multă vreme singur. Și ca un făcut, ai mei au înțeles repede că prezența lor mă stingherește, iar compătimirea lor mă irită și de aceea, de la un timp, mă lăsau din ce în ce mai des singur, dovedind o perspicacitate și o delicatețe într-adevăr excesive.

Într-a patra zi, după ce îmi recăpătasem cunoștința, pe la ora două, zăceam în pat, singur în cameră. Era o zi senină și știam că după ora patru, când soarele va coborî spre asfințit, o rază roșie va pătrunde pieziș pe fereastră până în colțul de lângă mine, proiectând o pată puternică de lumină. Știam acest lucru din zilele precedente, după cum știam că se va întâmpla negreșit peste un ceas, și tocmai această certitudine mă înfuria la culme. M-am răsucit brusc pe partea cealaltă și deodată, în tăcerea adâncă ce domnea în casă am deslușit limpede cuvintele: "Doamne Isuse Hristoase, Dumnezeu nostru, miluiește-ne pe noi!" Cuvintele fuseseră rostite aproape în șoaptă, după ele a urmat un oftat adânc, din fundul inimii, apoi s-a lăsat iarăși o liniște desăvârșită. Am ridicat repede capul.

Încă din ajun, dacă nu chiar cu două zile în urmă, băgasem de seamă că în cele trei odăi ale noastre de jos se petrece ceva neobișnuit. În cămăruța de lângă salon, unde locuia mama cu Liza, părea să stea acum altcineva. Auzisem de câteva ori niște sunete ciudate, atât ziua cât și noaptea, dar nu durau decât o clipă, apoi, timp de câteva ceasuri doamnea o liniște deplină, așa încât nu le-am prea luat în seamă. În ajun, îmi trecuse prin minte că acolo trebuie să se fi mutat Versilov, mai ales că, îndată după ce auzisem sunetele, Versilov intrase la mine; totuși, știam precis din convorbirile lor că atâta timp cât voi fi bolnav, Versilov avea să locuiască în altă casă, rămânând acolo și peste noapte. Mama și Liza, după cum aflasem de mult, se mutaseră amândouă (ca să nu-mi tulbure liniștea, presupuneam eu) sus, în fostul meu "sicriu" și chiar o dată m-am întrebat în sinea mea: "cum de încap amândouă acolo?" Acum însă, ieșea la iveală că în fosta lor cameră

stătea altcineva, dar în nici un caz Versilov. Cu o ușurință la care nu m-aș fi așteptat (deoarece până atunci mă socotisem sleit de puteri), am coborât din pat, mi-am vârât picioarele în papuci, mi-am pus pe umeri halatul cenușiu căptușit cu blană de miel, care se afla la îndemână (mi-l cedase Versilov), și, trecând prin salon, m-am îndreptat spre fostul dormitor al mamei. Dar ceea ce am văzut acolo m-a buimăcit; era ceva atât de neașteptat, încât am încremenit în prag. Am dat peste un moșneag cu părul alb de tot, cu o barbă mare, sclipitor de albă; era limpede ca ședea de mult acolo, însă nu pe pat, ci pe scăunelul mamei, rezemându-se doar cu spinarea de pat. De fapt, se ținea atât de drept, încât aveai impresia că nici n-avea nevoie să se rezeme, deși nu încăpea îndoială că era bolnav. Peste cămașă purta o scurtă îmblănită, avea pantofi în picioare, iar genunchii și-i înfășurase în pătura mamei. Se vedea că e înalt, spătos și, în ciuda bolii, foarte vânos, deși destul de palid și slab; avea fața prelungă, părul foarte des, dar nu prea lung; părea să fi trecut de șaptezeci de ani. Pe o măsuță de lângă el avea la îndemână trei-patru cărți și niște ochelari cu ramă de argint. Deși nu mă așteptam cătuși de puțin la această întâlnire, am ghicit pe loc cine este, numai că nu înțelegeam cum putuse să stea atât de liniștit încât nici să nu-i bănuiesc prezența timp de câteva zile, cu toate că nu ne despărțea decât o singură încăpere.

Când dădu cu ochii de mine, nu făcu nici o mișcare, mă privi doar tăcut și stăruitor, așa cum îl priveam și eu, cu singura deosebire că în timp ce pe fața mea se citea o mirare nespusă, el nu părea cătuși de puțin mirat. Dimpotrivă, după ce mă măsură în tăcere din cap până-n picioare, vreo cinci, zece secunde, îmi zâmbi deodată și izbucni chiar într-un râs mut, care, deși nu ținu mult, lăsă o dâră de lumină și de veselie pe fața lui și mai ales în ochii lui foarte albaștri, strălucitori și mari, dar cu pleoapele căzute și cam umflate, înconjurați de o rețea fină de zbârcituri. Râsul lui m-a impresionat mai mult decât orice.

După părerea mea, atunci când un om râde, de cele mai multe ori ți-e silă să te uiți la el. De cele mai multe ori râsul dă în vileag o anumită trivialitate, îl micșorează pe om, deși cel care râde nu-și dă aproape niciodată seama de impresia pe care o produce, după cum nimeni nu știe cum arată când doarme. Unii păstrează și în somn o expresie inteligentă, pe când alții, chiar inteligenți fiind, capătă o expresie foarte stupidă, deci caraghioasă. Nu știu care să fie cauza, vreau numai să spun că un om care râde, ca și unul care doarme, de cele mai multe ori nu-și dă seama cum arată. Majoritatea covârșitoare a oamenilor nici nu știu să râdă. De altfel, râsul nu se învață: e un dar înnăscut pe care nu-l dobândești. Tot ce poți face în această privință e să te reeduci, să-ți desăvârșești caracterul, să-ți învingi pornirile rele, numai astfel s-ar putea ca și râsul tău să devină mai frumos. Unii oameni atunci când râd își dau toată arama pe față și într-o clipă descoperi ce zace în sufletul lor. Chiar și un râs foarte inteligent poate fi uneori respingător. Râsul presupune în primul rând sinceritate, dar câți oameni sunt sinceri? Râsul presupune întâi și întâi bunătate, dar de cele mai multe ori oamenii râd cu răutate. Un râs sincer și plin de bunătate înseamnă veselie, dar în veacul

nostru unde mai găsești veselie adevărată, câți oameni mai știu să fie cu adevărat veseli? (Observația despre veselia veacului nostru a făcut-o Versilov, iar mie mi s-a întipărit în minte.) Niciodată firea omului nu se dezvăluie mai deplin ca atunci când râde. Uneori, e foarte greu să dibuiești caracterul câte unui om, dar e de ajuns să-l surprinzi o singură dată râzând sincer și brusc și atunci caracterul lui îți apare limpede ca lumina zilei. Numai un om foarte evoluat, care a ajuns la o mare armonie interioară, e în stare de o veselie contagioasă, mai bine zis senină și totodată irezistibilă. Nu mă refer aici la gradul de evoluție intelectuală a omului, ci la treapta de desăvârșire a caracterului său, la întreaga lui personalitate. Așadar, dacă vrei să cunoști un om și să-i pătrunzi în suflet, n-are rost să-l observi când tace sau când vorbește, când plânge sau când se entuziasmează pentru cele mai nobile idei, cel mai bun lucru e să-l privești când râde. Dacă omul râde frumos înseamnă că are un suflet frumos. Dar trebuie să se țină seama de toate nuanțele: bunăoară, râsul unui om nu trebuie să ți se pară în nici un caz prostesc, oricât ar fi de vesel și de spontan. Dacă râsul lui trădează cea mai mică urmă de prostie, înseamnă fără îndoială că omul acela e mărginit la minte, chiar dacă, în general, jonglează cu ideile. Iar dacă omul care râde ți se pare cât de cât caraghios, chiar dacă râsul lui nu-i stupid, să știi că omul acela e lipsit de demnitate, dacă nu de tot, măcar în parte. În sfârșit, dacă râsul omului e comunicativ, dar ți se pare trivial, fără să-ți dai seama de ce, să știi că adevărata fire a acestui om e și ea trivială, iar toate trăsăturile nobile pe care le-ai observat la el mai înainte sunt fie o prefăcătorie conștientă, fie o simplă maimuțareală inconștientă, iar pe viitor omul acela se va schimba negreșit în rău, își va găsi o ocupație mai "profitabilă" și va renunța fără părere de rău la toate ideile sale nobile, socotindu-le doar niște rătăcirii ale tinereții, niște elanuri trecătoare.

Dinadins am făcut această lungă digresiune despre râs, cu riscul de a fărâmița unitatea povestirii, fiindcă concluziile mele în privința aceasta fac parte dintre cele mai serioase învățăminte pe care le-am tras din experiența vieții. De ele ar trebui să țină seama mai ales fetele de măritat care se află în pragul căsătoriei cu alesul inimii lor și totuși mai stau pe gânduri fiindcă mai au oarecare rezerve față de el și nu se pot hotărî definitiv. Să nu vi se pară ridicol că un biet adolescent care nu știe nimic despre căsătorie se încumetă să dea sfaturi într-o chestiune atât de delicată. În orice caz, un lucru știu precis, și anume că râsul e cel mai sigur examen al sufletului omenesc. Uitați-vă la copii: unii știu să râdă cum nu se poate mai frumos și tocmai de aceea sunt atât de fermecători. Un copil care plânge mi se pare respingător, în schimb unul care râde plin de voieșie este o rază de lumină din rai, o viziune a viitorului, când omul va deveni, în sfârșit, la fel de pur și de spontan ca un copil. Iar râsul care a luminat o clipă fața bătrânului avea ceva copilăresc, neînchipuit de atrăgător. M-am apropiat numaidecât de el.

— Iacă șezi aici, văd eu că nu prea te țin picioarele, mă pofti prietenos să mă așez lângă el, continuând să mă privească drept în față cu ochii lui strălucitori.

M-am așezat și i-am spus:

— Te-am recunoscut numaidecât: ești Makar Ivanovici.

— Așa-i puiule. Mă bucur că te-ai ridicat din pat. Nici nu se cădea altfel, doar ești tânăr. Bătrânii trag spre mormânt și tinerii spre viață.

— Ești bolnav?

— Da, dragă, sunt bolnav, mă lasă picioarele; m-au dus ele cu chiu, cu vai până în pragul casei voastre, dar cum am poposit aici mi s-au umflat ca niște butuci. De joia trecută au început să mă doară, de când a dat gerul. Știi, până acum le ungeam cu unsoarea asta; mi-a dat-o doctorul Lichten de la Moscova, Edmund Karlâci, și-mi alina durerea, parcă mi-o lua cu mâna, dar de la o vreme uite că nu-mi mai ajută. Și pe piept mă apasă ceva, de mă înăbuș, iar de ieri am un junghi în spate de parcă mă sfâșie câinii... Nu închid ochii cât e noaptea de lungă.

— Atunci, cum ai putut sta atât de liniștit, de nici nu te-am auzit până acum? I-am întrerupt eu.

M-a privit, dus pe gânduri:

— Vezi numai să n-o trezești pe maică-ta, urmă el ca și cum atunci și-ar fi amintit de ea. Toată noaptea s-a învățit pe aici, dar umbla în vârful picioarelor și nu făcea mai mult zgomot decât o muscă; știu că abia acum s-a dus să se odihnească puțin. Rău e s-ajungi un moșneag neputincios, oftă el, te miri de unde mai ia sufletul putere să se agațe de viață, dar uite că nu vrea să se dea bătut, se vede că i-o fi dragă viața; te pomenești că de i-ar fi dat să ia viața de la început, sufletul n-ar zice ba, atât e de nesățios; de, cine știe, poate că e un păcat să vorbești așa.

— De ce-ar fi un păcat?

— Iacă de ce: dacă te gândești la asta, înseamnă că așa ai dori să fie, iar unui bătrân i se cade să aștepte moartea senin. Vezi tu, este un mare păcat să te răzvrătești, sau chiar să cârtești împotriva morții. Dar de, când ai îndrăgit viața și știi să-i prețuiești bucuriile, fiindcă sufletul ți-a rămas tânăr, cred că Dumnezeu îl iartă până și pe un moșneag. Îi e greu omului să știe când păcătuiește, să-și dea seama ce e păcat și ce nu-i: asta e o taină pe care mintea omului nu poate s-o cuprindă. Un bătrân trebuie să fie întotdeauna cu sufletul împăcat, iară moartea trebuie s-o întâmpine cu înțelepciune, senin, ca pe o sărbătoare, mulțumit că i-a fost dat să trăiască și atât, să-și aștepte în pace sfârșitul și să se îndrepte spre moarte ca un spic ce se alătură snopului, bucuros că se săvârșește și cu el marea taină.

— Vorbești tot mereu de o "taină"; ce înseamnă că "se săvârșește marea taină?," I-am întrebat eu aruncând o privire spre ușă. Eram mulțumit că suntem singuri și că în jurul nostru domnea o tăcere desăvârșită. Pe fereastră pătrundea lumina puternică a soarelui care încă nu începuse să asfințească. Bătrânul vorbea cam bombastic și destul de confuz, totuși se vedea că e foarte sincer și tare emoționat; părea să se bucure într-adevăr de venirea mea. Dar exaltarea lui se datora fără îndoială și faptului că avea febră, și încă mare. Și eu eram bolnav, și pe mine începuseră să mă scuture frigurile din clipa când intrasem la el.

— De taină mă întrebi? Apoi totul este o taină dragă, în toate cele se ascunde o taină dumnezeiască: în fiecare copac, în orice fir de iarbă. În

cântecul unei păsărele cât de micuțe, în puzderia de stele ce strălucesc noaptea pe cer, în toate se ascunde aceeași taină. Dar cea mai mare dintre toate este ceea ce se întâmplă cu sufletul omului pe lumea cealaltă. S-o știi de la mine, dragă!

— Nu înțeleg ce vrei să spui... Nu stăruie ca să te întărești, firește, și apoi, fii pe pace, și eu cred în Dumnezeu; toate aceste taine au fost însă de mult dezlegate de mintea omului, iar cele care au rămas neînțelese vor fi cu siguranță dezlegate în viitor, poate chiar într-un viitor foarte apropiat. Botanica a lămurit pe deplin cum crește un pom, iar un fiziolog și anatomist știu până și de ce cântă o pasăre, sau vor descoperi curând; cât despre stele, nu numai că se știe câte sunt la număr, dar s-a și calculat precis mișcarea fiecăreia dintre ele, până la secundă, așa încât se poate prevedea cu o mie de ani înainte minutul și secunda când va apărea o nouă cometă... iar în ziua de azi se cunoaște până și alcătuirea celor mai îndepărtate stele. Dacă iei, bunăoară, un microscop — știi, o lentilă care mărește de un milion de ori — și privești prin el o picătură de apă, ai să descoperi o întreagă lume necunoscută în care trăiesc nenumărate ființe vii; și asta a fost o taină până acum, dar iată că a fost dezlegată în cele din urmă.

— Am auzit de asta puiule, mi-au mai spus-o și alții. Nimic de zis, e un lucru mare și frumos; dar tot ce i se dezvăluie omului e din voia Domnului; nu degeaba a suflat Dumnezeu peste el și i-a dat viață, spunându-i: "Trăiește și cunoaște".

— Astea-s teorii învechite. Totuși sper că nu ești un dușman al științei, un fanatic? Nu știi dacă mă înțelegi...

— Nu, puiule, eu din tinerețe am prețuit știința, cu toate că nu mă pricep la de-alde astea; dacă eu n-am avut parte de învățătură, măcar să aibă alții. Poate că e chiar mai bine așa: fiecare cu soarta lui. Că de, puiule, învățătura nu-i prieste fiecăruia, oamenii nu-și cunosc lungul nasului, fiecare vrea să uimească lumea întreagă și poate că eu aș vrea mai abtîr ca alții, dacă aș fi mai învățat. Dar așa nepriceput cum sunt, cum să-mi mai dau și ifose? Tu însă, tânăr și isteț cum te văd, trebuie să înveți, dacă așa ți-a fost hărăzit. Caută să știi cât mai multe, că atunci când te vei lovi de un necredincios, sau de vreo altă pramatie, să le închizi gura, ca nu cumva să-ți împuie ei capul cu vorbele lor nebunești și să-ți tulbure mintea necoaptă. Cât despre sticla aceea de care ai pomenit, am și văzut-o nu demult.

Se opri o clipă să-și tragă răsuflarea și oftă adînc. Era limpede că venirea mea îi făcea o deosebită plăcere. Simțea fără îndoială o nevoie aproape bolnăvicioasă de a avea mereu pe cineva în preajma lui și de a-și împărtăși gândurile. Și apoi, sunt convins că nu greșesc când afirm că mă privea uneori cu o dragoste cu totul neobișnuită: ba își puneă cu duioșie mîna pe a mea, ba mă mîngăia pe umăr... alteori, însă, ce-i drept, parcă uita cu desăvîrșire de mine; deși se exprima cu aceeași însuflețire ca până atunci, rămînea cu ochii pierduți în gol și vorbea ca pentru sine.

— Știi, dragă, urmă el, la schitul sfîntului Ghenadie trăiește un om foarte înțelept. E de neam mare, are grad de locotenent-colonel în armată și e putred de bogat. Când trăia printre oameni n-a vrut să se lege prin taina

căsătoriei; de zece ani trăiește în sihăstrie, căci tare a îndrăgit locurile acelea liniștite și singuratice, iar de când s-a lepădat de deșertăciunile lumii, sălășluiește pacea și în inima lui. Deși păzește toate canoanele mănăstirii, nu vrea să se călugărească. Și are la cărți, dragă, cum n-am văzut încă la nimeni. Mi-a spus chiar el că fac vreo opt mii de ruble. Piotr Valerianovici îl cheamă. De câte ori am fost pe la el, m-a învățat multe, și tare-mi mai plăcea să-l ascult! O dată l-am întrebat: "Cum se face, boierule, că dumneata, om cu mintea luminată, care ai trăit zece ani la mănăstire după toate canoanele, smerit, lepădându-te de bunăvoie de toate cele lumești — cum se face că nu vrei să te călugărești, ca să te dovedești cu adevărat cuvios?"... Și să vezi ce mi-a răspuns: "Ce tot vorbești de mintea mea, moșule: de unde știi că nu m-a înrobitor ea pe mine, în loc s-o stăpânesc eu pe ea? Și ce te face să crezi că sunt smerit? Poate că, dimpotrivă, sunt un răzvrătit. Și-apoi, de unde ai scos că m-am lepădat de toate deșertăciunile lumești? La avere, la rang, la gradul meu de colonel sunt gata să renunț oricând, dar uite că de zece ani mă tot căznesc să mă las de tutun și încă n-am izbutit. Atunci ce fel de călugăr aș putea să mai fiu? Vezi, așadar, că n-ai de ce să mă lauzi." Tare m-a mirat umilința lui. Dar iată că vara trecută de Sânpetru, m-am dus iar la schitul acela — Domnul mi-a îndrumat pașii — și în chilia lui, ce să vezi, un microscop adus din străinătate pe bani grei. "Stai puțin, zice, moșule, să-ți arăt o minunăție, cum n-ai mai pomenit de când ești. Uită-te la picătura asta de apă curată ca lacrima și acum privește câte mai mișună în ea. Să vezi că învățații ăștia or să dezvăluie în curând toate tainele Domnului și nouă, mie și ție, n-or să ne mai lase nici una de dezlegat", chiar așa mi-a zis, mi-aduc bine aminte. Dar eu mai văzusem microscop cu vreo treizeci și cinci de ani înainte, la Alexandr Vladimirovici Malgasov, stăpânul meu și unchiul după mamă al lui Andrei Petrovici, de la care a și moștenit moșia. Era boier mare, avea rang de general, pe moșia lui se făceau multe vânători, de aceea și ținea o grămadă de câini, iar mie îmi dăduse în grijă șoimii, și mulți ani am făcut treaba asta. Pe atunci și-a adus și el un microscop din străinătate, a adunat toate slugile de la curte, bărbați și femei, și le-a poruncit să se uite pe rând prin microscop și ne-a arătat un purice, un păduche, un vârf de ac, un fir de păr și o picătură de apă. Atunci să fi văzut comedie: oamenii se temeau de microscop, dar și boierului îi știau de frică, de, era tare iute la mânie. Unii nici nu știau cum să se uite, așa de tare strângeau din ochi, că nu mai vedeau nimic, alții zbierau de spaimă, iar starostele, Savin Makarov, și-a acoperit ochii cu palmele și tot striga: "Fă ce vrei cu mine, boierule, că de drăcovenia asta tot nu mă apropii!" Cei mai mulți râdeau ca proștii unii de alții. Lui Piotr Valerianovici nu i-am spus că mai văzusem minunea asta cu vreo treizeci și cinci de ani în urmă, fiindcă n-am vrut să-i stric plăcerea omului, dimpotrivă, când mi-a arătat-o, m-am prefăcut că mă mir și mă sperii. După ce m-a lăsat să mă uit un timp, m-a întrebat: "Ei, moșule, ce mai zici acum?" l-am făcut o plecăciune și i-au răspuns: "Domnul a zis: «Facă-se lumină și lumină se făcu»." Dar el mi-a întors-o: "Nu crezi oare că se făcu întuneric?" Tare ciudat a mai vorbit, nu glumea de fel. M-am mirat de așa vorbe, iar el s-a încruntat deodată și a căzut pe gânduri.

— Fără doar și poate că Piotr Valerianovici al dumitale, oricâtă colivă ar mânca și oricâte mătânii ar bate la mănăstire, nu crede în Dumnezeu, iar dumneata ai dat peste el într-un moment de îndoială, asta-i tot, l-am lămurit eu, în orice caz trebuie să fie un om destul de caraghios: desigur că mai văzuse de cel puțin zece ori în viața lui un microscop, așa că nu înțeleg de ce să-și piardă cumpătul tocmai a unsprezecea oară! Pesemne că la mănăstire... o fi devenit atât de impresionabil și de nervos.

— Omul ăsta are un suflet curat și o minte luminată, rosti bătrânul cu convingere, și nu este un necredincios. Are minte cu carul, numai că inima îi e prea zbuciumată. Mulți domni și cărturari au ajuns azi în halul ăsta. Să știi de la mine că oamenii ăștia se chinuiesc singuri, fiindcă îi mustră cugetul. Tu să fii bun cu ei și să nu-i întărâți. Dar seara înainte de culcare, să-i pomenеști în rugăciunile tale, fiindcă tocmai ăștia îl caută pe Dumnezeu. Dar ia spune, tu te rogi înainte de culcare?

— Nu, fiindcă oamenii se roagă numai din obișnuință. Totuși trebuie să-ți mărturisesc că Piotr Valerianovici al dumitale îmi place, ăsta măcar nu-i otreapă ci om, și seamănă întrucâtva cu cineva de care amândoi suntem legați și pe care-l cunoaștem prea bine.

Bătrânul însă nu luă în seamă decât prima parte a răspunsului meu.

— Rău faci puiule că nu te rogi. Rugăciunea îți face bine, îți veselește inima și, înainte de a adormi, și dimineața, când te scoli, și când te trezești în puterea nopții, ascultă-mă pe mine. De cum venea vara, încă din luna iulie, noi porneam spre mănăstirea Maicii Preciste, ca să ajungem la hram. Cu cât ne apropiam, ceata noastră se îngroșă, până la urmă ne adunam vreo două sute de inși care ne grăbeam cu toții să ajungem cât mai repede să ne închinăm la sfintele moaște ale marilor făcători de minuni Aniki și Grigori. O dată, când am înnoptat pe câmp, drăguță, m-am trezit în zori, toți dormeau duși, nici soarele nu se zărea încă dincolo de pădure. Am ridicat capul, m-am uitat de jur împrejur și am oftat, atât era de frumoasă lumea lui Dumnezeu! Era liniște, răcoare, azeai parcă iarba crescând — crești, ierbulița lui Dumnezeu, cânta o păsărică — cântă, păsărică lui Dumnezeu, un copilaș din brațele unei femei a scâncit — Domnul să te ocrotească, puiule de om, crește și fii fericit, pruncule! Și atunci parcă pentru prima oară în viața mea toate acestea mi-au pătruns în suflet. M-am culcat iarăși și am adormit ușor ca un copil. Frumos e să colinzi lumea, drăguță. De m-ar lăsa durerile, la primăvară aș porni iar la drum. Da, totul e o taină și e bine așa; te minunezi și te înspăimânți, dar spaima asta e spre bucuria inimii: "Totul e în mâinile tale, Doamne! Și eu sunt în mâinile tale; primește-l pe robul tău la tine!" Nu cârți, copile, lumea îți pare atât de frumoasă tocmai pentru că e o taină, adăugă el, înduioșat.

— "Lumea îți pare atât de frumoasă tocmai pentru că e o taină"... am să țin minte cuvintele astea. Te exprimi îngrozitor de confuz, totuși eu te înțeleg... Ceea ce mă uimește e că știi și înțelegi mult mai mult decât poți exprima; numai că pari să aiurezi... mi-a scăpat fără să vreau, când i-am văzut ochii strălucitori de febră și fața înspăimântător de palidă, dar el pare-mi-se nici n-a auzit cuvintele mele.

— Știi, copilul meu drag, zise el ca și cum și-ar fi urmat gândul, știi că amintirea omului pe acest pământ nu ține la nesfârșit? Mai mult de o sută de ani nu-și aduce nimeni aminte de un om. Încă la o sută de ani după moartea lui își mai aduc aminte de el copiii sau nepoții care au apucat să-l vadă la față, dar pe urmă, chiar dacă-l mai pomenește cineva, îl știe numai din auzite, după nume, fiindcă toți care l-au cunoscut la față au murit pe rând. Și atunci pe mormântul lui din cimitir cresc buruieni, crucea de la căpătâi se fărâmă și toată lumea îl uită, până și urmașii săi, apoi i se șterge chiar și numele din amintirea oamenilor, căci numai puțini sunt aceia pe care lumea nu-i uită în veci. Dar nu-i nimic! Chiar dacă mă uitați dragii mei, eu am să vă iubesc și în mormânt. Parcă aud copilașii mei, glasurile voastre voioase și pașii voștri pe mormintele părinților de ziua morților; până atunci trăiți și bucurați-vă de soare, iar eu am să mă rog lui Dumnezeu pentru voi și am să mă arăt vouă în vis... Da, dragostea nu piere odată cu moartea...

De fapt, și mie îmi împăienjenise febra creierul, ca și lui; în loc să plec sau să-l liniștesc, poate chiar să-l culc în pat văzând că aiurează de-a binelea, l-am apucat deodată de mână, i-am strâns-o și i-am șoptit cu glasul sugrumat de emoție, cu lacrimi în ochi:

— Mă bucur că ai venit. Acum înțeleg că te așteptam de mult. Nu iubesc pe nimeni dintre ei, fiindcă n-au armonie sufletească. N-am să merg pe urmele lor, nu știu încotro s-o apuc, aş pleca în lume cu dumneata...

Din fericire, mama a intrat tocmai atunci pe ușă, căci altfel nu știu cum s-ar fi sfârșit scena. Era încă buimacă de somn și părea îngrijorată; în mână ținea o sticlută și o lingură; când ne-a văzut, a strigat:

— Mă temeam eu că așa o să se întâmple! Am întârziat cu doctoria și uite cum te scutură frigurile. Iartă-mă că n-am venit la timp cu chinina, Makar Ivanovici, dar m-a furat somnul, dragul meu.

M-am ridicat și am ieșit. Ea izbuti să-i dea doctoria și să-l culce în pat. M-am întors în camera mea, m-am întins din nou în pat, dar nu-mi găseam liniștea, de tulburat ce eram după întâlnirea cu bătrânul. Mă tot gândeam la bătrân deși nu știu ce puteam să aștept atunci de la el. Mi se învălmășeau în minte tot felul de gânduri fără legătură între ele, mai bine zis, crâmpie de gânduri. Așa cum ședeam culcat cu fața la perete, am zărit deodată în colț o pată puternică de lumină aruncată de soarele ce asfințea, pata aceea pe care o așteptasem înainte cu atâta ciudă, și mi-aduc aminte că, în clipa când am zărit-o, sufletul mi-a tresălit de bucurie de parcă m-ar fi pătruns o lumină nouă. Clipa aceea a fost nespus de dulce și nu vreau s-o uit niciodată, fiindcă atunci mi-au încolțit în suflet o nouă nădejde și noi forțe... Începusem să mă întremez, așa că s-ar putea ca ceea ce am simțit atunci să nu fi fost decât urmarea firească a stării mele nervoase, și totuși mi-am păstrat și astăzi nădejdea aceea curată — iată de ce am ținut s-o consemnez și să re trăiesc clipa când s-a înfiripat. Firește, știam foarte bine și atunci că n-am să cutreier țara cu Makar Ivanovici și n-aș putea spune în ce consta noua năzuință care pusese stăpânire pe mine, totuși, ea ieșise la iveală atunci când rostisem în delir: "Ei n-au armonie sufletească". "Nu încape îndoială că din clipa aceea am început să caut «armonia sufletească» pe care ei n-o au, iată de ce

trebuie să-i părăsesc", îmi repetam eu cu frenezie.

Am auzit un foșnet în spatele meu și m-am întors: era mama, care se aplecă peste mine și mă privi în ochi cu sfială și curiozitate. Am prins-o brusc de mână:

— De ce nu mi-ai spus nimic mamă despre scumpul nostru oaspete? am întrebat-o pe neașteptate, aproape fără să vreau. De pe fața ei dispăru orice urmă de îngrijorare, se lumineă toată de bucurie dar nu-mi răspunse, mulțumindu-se să repete doar:

— Ai uitat-o pe Liza, să n-o uiți nici pe Liza, gândește-te la ea.

Rostise aceste cuvinte pe nerăsuflăte, stingherită, roșindu-se, și se vedea că vrea să plece cât mai repede, fiindcă nici ea nu putea suferi efuziunile sentimentale, semăna în această privință cu mine, era tot atât de sfioasă și de pudică; afară de asta se înțelege că se ferea să discute cu mine despre Makar Ivanovici; ceea ce ne puteam comunica în tăcere, prin priviri, ne era de ajuns, și totuși eu care urăsc dulcegăriile sentimentale, tocmai eu am prins-o de mână și am reținut-o cu sila: am privit-o galeș în ochi râzând încet și duios, iar cu cealaltă mână am mângâiat-o pe fața ei atât de dragă, pe obraji ei supti. Mama s-a aplecat și și-a lipit fruntea de a mea.

— Domnul să te aibă în pază, spuse ea pe neașteptate, cu fața radioasă, îndreptându-se de mijloc. Însănătoșește-te mai repede. N-am să uit niciodată cum te-ai purtat azi. E bolnav sârmanul, tare bolnav... Viața omului e în mâinile lui Dumnezeu... Vai ce-am spus, nici nu vreau să mă gândesc la asemenea nenorocire!...

Leși repede din odaie. Abia atunci am înțeles cât respect, câtă teamă, câtă îngrijorare și câtă venerație îi inspirase o viață întreagă soțul ei legitim, bătrânul acesta cuvios care colinda sfintele lăcașuri și care o iertase cu atâta mărinimie, o dată pentru totdeauna.

CAPITOLUL AL DOILEA

Mama se înșelase, nici vorbă s-o fi "uitat" pe Liza. Sensibilă cum era, mama văzuse că între cei doi copii ai ei se produsese parcă o răceală; de fapt, Liza și cu mine nu ne iubeam mai puțin, dar ceea ce ne despărțea era mai degrabă un fel de gelozie. Am să lămuresc situația în două cuvinte, ca să se poată înțelege ceea ce va urma.

De la arestarea prințului, biata Liza manifesta un orgoliu ostentativ, sfida pe toată lumea cu o aroganță supărătoare; dar toți ai casei înțeleseseră adevărul și-și dădeau seama cât de mult suferă, iar dacă la început eu luam în nume de rău atitudinea ei și mă bosumflam, de vină era numai firea mea irascibilă care, datorită bolii, devenise de-a dreptul insuportabilă — iată cum judec astăzi relațiile noastre de atunci. Însă nici o clipă n-am încetat s-o iubesc pe Liza, dimpotrivă, o iubeam și mai mult, dar nu voiam să fac eu primul pas, deși înțelegeam prea bine că nici ea nu-l va face, orice s-ar întâmpla.

Adevărul e că îndată ce a izbucnit scandalul cu prințul, urmat de

arestarea lui, Liza s-a grăbit să ia față de noi și față de toată lumea o atitudine de parcă voia să arate că nici nu concepe că cineva ar putea s-o compătimească, sau s-o consoleze, sau să încerce să-l dezvinovățească pe prinț. Dimpotrivă, ferindu-se de orice explicație și de orice discuție, părea totdeauna cât se poate de mândră de fapta nefericitului ei logodnic, ca și cum acesta ar fi dat dovadă de un eroism sublim. Liza părea că ar fi vrut să ne spună în fiecare clipă (repet: numai prin atitudine, fără să scoată vreodată un cuvânt în legătură cu aceasta): "Care dintre voi ar fi în stare de o faptă asemănătoare, de un sacrificiu izvorât din simțul onoarei și al datoriei? Care dintre voi are o conștiință atât de curată și de exigentă? Vreți să-l judecați pe el, dar care dintre voi n-are păcate pe suflet? Numai că voi toți vă tăinuți greșelile, pe când omul acesta a preferat să se nenorocească decât să-și piardă pentru totdeauna respectul de sine!" Iată ceea ce exprima limpede fiecare gest al ei. Nu știu de ce, dar în locul ei aș fi procedat la fel. De altfel, n-aș putea spune dacă într-adevăr gândea așa, bănuiesc însă că nu. Fără îndoială că mai păstrase un rest de luciditate, care o silea, de fapt, să recunoască că "eroul" ei era în realitate un nemernic; căci cine poate tăgădui astăzi că acest nefericit, oricât de mărinimos ar fi fost în felul său, nu era în același timp un om de nimic? Însuși faptul că ne sfida, că era atât de arțăgoasă cu noi toți, ca și cum ne-ar fi bănuț neîncetat că îl condamnăm, dovedea măcar în parte că în adâncul inimii îi încolțise și altă părere despre nefericitul ei prieten. Mă grăbesc însă să adaug că, după mine, atitudinea Lizei era destul de îndreptățită, ea putea fi mai ușor iertată decât oricare dintre noi pentru că șovăia să tragă o concluzie definitivă. Mărturisesc cinstit că până în ziua de astăzi, când totul a trecut de mult, nici eu însumi nu-mi pot face o părere definitivă despre acest nefericit care ne-a pricinuit tuturor atâta bătaie de cap.

Cu toate astea, datorită Lizei, casa noastră s-a transformat într-un mic iad, ceea ce, fără îndoială, o făcea să sufere și pe ea, care ne iubea atât de mult. Firea ei, însă, îi impunea să sufere în tăcere. Semăna cu mine, adică era la fel de mândră și de autoritară, de aceea am socotit întotdeauna, și atunci, și acum, că l-a iubit pe prinț tocmai fiindcă ea era o fire despotică, iar el, un om slab, fără caracter, care, din prima clipă, de la primul cuvânt, i se supusese cu totul. Aceste relații se stabiliseră de la sine între ei, nu în urma vreunui raționament; dar o asemenea dragoste a unei femei tari față de un om slab e uneori cu mult mai puternică și mai chinuitoare decât dragostea dintre două firi asemănătoare, fiindcă, fără să vrea, caracterul mai puternic se simte răspunzător pentru celălalt. Cel puțin asta e convingerea mea. De la început, noi toți ne-am purtat față de ea cu cea mai mare delicatețe, chiar cu duioșie, îndeosebi mama; ea, însă, nu s-a îmbunătățit, nu a luat în seamă simpatia noastră, ca și cum ar fi vrut să ne arate că e hotărâtă să respingă orice ajutor. La început, mai stătea de vorbă cu mama, dar pe zi ce trecea devenea tot mai închisă, mai tăcută, mai irascibilă și chiar mai dură. La început se sfătuia cu Versilov, dar curând după aceea a început să recurgă numai la sfaturile și la ajutorul lui Vasin, după cum am aflat mai târziu, spre surprinderea mea... Se ducea zilnic la Vasin, umbla pe la tribunal, pe la

superiorii prințului, mergea la avocați, la procurori; până la urmă ajunsese să nu mai dea pe acasă zile întregi. Se înțelege că mergea în fiecare zi, și chiar de două ori, la prinț, care se afla la închisoare, în secția nobililor, deși aceste întrevederi erau foarte penibile pentru Liza, după cum m-am convins ulterior. Dar este oare un al treilea în măsură să cunoască adevăratele relații dintre doi îndrăgostiți? Știu însă că, oricât s-ar părea de ciudat, prințul o jignea adânc, și cu ce credeți? O chinuia veșnic cu gelozia lui. Dar asupra acestei chestiuni voi reveni mai târziu, acum vreau să mai pomenesc de un gând care mă frământă: cine poate spune care dintre ei îl chinuia mai mult pe celălalt? Bănuiesc că Liza, care față de noi se mândrea cu eroul ei, se purta cu totul altfel când rămânea între patru ochi cu el, bănuială întărită de anumite fapte asupra cărora voi reveni de asemenea mai târziu.

Așadar, Liza și cu mine ne ascundeam adevăratele sentimente, mințeam și ne prefăceam care mai de care, deși niciodată n-am ținut mai mult unul la celălalt. Mai adaug că față de Makar Ivanovici Liza se arăta destul de indiferentă, ba chiar disprețuitoare, încă de la sosirea lui, după ce în primul moment acesta îi stârnise mirare și oarecare curiozitate. Parcă nu-l lua dinadins în seamă.

Și pentru că făcusem în sinea mea legământul "să tac", după cum am explicat în capitolul precedent, firește că în principiu eram hotărât, mai bine zis speram să mă țin de cuvânt. O, cu Versilov, bunăoară, aș fi fost gata să vorbesc mai curând despre zoologie sau despre împărații romani, decât despre ea, de pildă, sau despre punctul esențial din scrisoarea lui către ea, și anume, afirmația lui că "documentul n-a fost ars, că există și va ieși la iveală", afirmație la care am început din nou să mă gândesc de cum mi-am venit în fire și mi s-a limpezit mintea după cele câteva zile de febră mare și delir. Din păcate însă, mi-am dat seama de la început, din primul moment, că practic îmi va fi foarte greu, cu neputință chiar, să respect un asemenea angajament luat în pripă: a doua zi după ce-l cunoscusem pe Makar Ivanovici, o împrejurare neașteptată m-a tulburat într-atât, încât m-a făcut să-mi calc cuvântul.

Ceea ce m-a tulburat a fost vizita neașteptată a Nastavsiei Egorovna, mama răposatei Olea. Aflasem de la maică-mea că în timpul bolii mele ea mai venise de vreo două ori și că se arătase foarte îngrijorată de starea sănătății mele. Nu întrebasesm însă dacă această "femeie de treabă", după cum spunea mama, venise anume la mine, sau trecuse numai pe la mama, ca de obicei. Mama îmi povestea întotdeauna ce se întâmpla în casă, mai ales pe când îmi dădea supa cu lingura (când încă nu aveam putere să mănânc singur) ca să mă distreze; de fiecare dată mă străduiam cu încăpățănare să-i arăt că toate aceste vești nu mă interesează câtuși de puțin, și de aceea nici nu i-am cerut amănunte cu privire la vizitele Nastasiei Egorovna, mai mult, m-am prefăcut că nici n-am auzit.

Dimineața, pe la ora unsprezece, când tocmai dădeam să mă scol din pat și să mă așez pe un fotoliu de lângă masă, ea a intrat deodată pe ușă. Am rămas dinadins în pat. Mama era sus, și, cum avea multă treabă, n-a coborât s-o primească, așa încât m-am pomenit singur cu ea. S-a așezat în

fața mea pe un scaun de lângă perete și a început să-mi zâmbească, fără să scoată nici un cuvânt. Presimțeam că are de gând să tacă tot timpul; și fără asta vizita ei mă plictisea la culme. N-o salutasem nici măcar printr-un semn din cap și acum o priveam drept în ochi, așa cum mă privea și ea.

— Acum când nu mai e nici prințul, trebuie să-ți fie urât singur în casă, așa-i? am întrebat-o eu deodată pierzându-mi răbdarea.

— Nu, mă rog, acum nici nu mai stau în casa aceea. Acum, mulțumită Annei Andreevna, îngrijesc de copilașul dumnealui.

— De al cui copil?

— De al lui Andrei Petrovici, îmi șopti ea confidențial, aruncând o privire spre ușă.

— Parcă știam că Tatiana Pavlovna...

— Și Tatiana Pavlovna, și Anna Andreevna, dar nu numai ele, și Lizaveta Makarovna, și mămica dumitale, toată lumea se îngrijește de el. Tatiana Pavlovna și Anna Andreevna s-au împrietenit acum la cataramă.

Ce noutate! Pe măsură ce vorbea, se însuflețea tot mai mult. O priveam cu ură.

— Azi ești cu mult mai bine dispusă decât ultima oară când ai fost la mine.

— Ah, da.

— Parcă te-ai și îngrășat.

Îmi aruncă o privire ciudată:

— Am îndrăgit-o foarte mult, nespun de mult.

— Pe cine?

— Păi pe Anna Andreevna mă rog. Tare mi-i dragă. Rar găsești o domnișoară cu un suflet atât de nobil și cu atâta judecată...

— Așa va să zică! Ce mai face?

— E foarte liniștită, mă rog, cât se poate de liniștită.

— Așa a fost întotdeauna.

— Da, mă rog, totdeauna.

— Dacă ai de gând să bârfești, am strigat eu deodată nemaiputându-mă stăpâni, atunci află că nimic nu mă mai interesează, m-am hotărât să părăsesc totul, pe toți... Nu îmi pasă de nimic, din partea mea poate să se întâmple orice, eu plec în lume!...

Am tăcut rușinat, fiindcă mi-am dat brusc seama cât e de umilitor să-i împărtășesc tocmai ei noile mele planuri. Ea însă mă ascultase fără să se mire și fără să se tulbure, iar după ce m-am oprit, a continuat să tacă. Apoi s-a ridicat deodată, s-a dus la ușă și a aruncat o privire în odaia vecină. După ce s-a convins că nu-i nimeni acolo și că suntem absolut singuri, s-a întors cât se poate de liniștită la locul ei și s-a așezat din nou.

— Asta mi-a plăcut! am spus eu izbucnind în râs.

— Mai ai de gând să-ți păstrezi camera la funcționarul acela? mă întrebă ea pe nepusă masă, aplecându-se puțin spre mine și coborând glasul, de parcă venise anume ca să afle acest lucru.

— Camera? Nu știu. Poate că am să mă mut. Să vedem.

— Gazdele dumitale abia te așteaptă; și funcționarul și nevastă-sa te

așteaptă cu nerăbdare. Andrei Petrovici i-a încredințat că te întorci cu siguranță la ei.

— Dar pe dumneata de ce te interesează?

— Anna Andreevna ar vrea și ea să știe ce ai de gând. A fost foarte bucuroasă când a aflat că rămâi acolo.

— Dar cum se face că e chiar atât de sigură că n-am să mă mut?

Era cât pe-acți să adaug: "Și-apoi, ce-i pasă ei?", dar, din mândrie, m-am abținut să o trag de limbă.

— Păi și domnul Lambert a încredințat-o.

— Ce spui?!

— Da, mă rog, domnul Lambert. Dumnealui a susținut morțiș față de Andrei Petrovici că ai să locuiești mai departe acolo, și pe Anna Andreevna tot el a convins-o.

M-am cutremurat. De unde și până unde ajunsese Lambert să-l cunoască pe Versilov?! Cum a dat de el?! Dar prin ce minune pătrunsese Lambert până la Anna Andreevna?! La gândul acesta m-au trecut căldurile, totuși am tăcut. Am simțit că un val de mândrie îmi pune stăpânire pe suflet. Să fi fost oare mândrie sau alt sentiment? În orice caz, în clipa aceea mi-a trecut prin minte: "O singură întrebare să pun și mă împotmolesc din nou în lumea asta cu care n-am s-o mai rup niciodată". În inimă mi s-a aprins o ură cumplită. Am tăcut cu dinții încleștați și n-am făcut nici o mișcare; timp de un minut nici ea n-a scos un cuvânt.

— Ce face prințul Nikolai Ivanovici? am întrebat deodată, de parcă mi-aș fi pierdut mințile. De fapt, întrebases numai ca să schimb vorba, dar mi-am dat seama că, fără să vreau, intrasem chiar în miezul problemei, întorcându-mă, ca un inconștient, în lumea pe care după atâta zbucium abia mă hotărâsem să o părăsesc.

— Acum e la Țarskoe Selo. E cam bolnav, și, cum în oraș bântuie acum frigurile, toată lumea l-a sfătuit să se mute la Țarskoe Selo, în casa dumnealui de acolo, ca să stea la aer curat.

Nu i-am răspuns.

— Anna Andreevna și generăleasa se duc să-l vadă de două ori pe săptămână. Se duc și se întorc împreună.

Va să zică, Anna Andreevna și generăleasa (adică ea) sunt prietene! Se duc împreună la el! Am continuat să tac.

— Da, mă rog, s-au împrietenit la cataramă. Și nici nu-ți închipui cât de frumos vorbește Anna Andreevna despre Katerina Nikolaevna...

O ascultam fără să scot un cuvânt.

— Katerina Nikolaevna a prins iar gust să iasă în lume. O ține într-o petrecere. Strălucește oriunde se duce. Se spune că până și domnii ăi mari de la curte, sunt îndrăgostiți lulea de ea... Iar pe domnul Bioring l-a lăsat în plata Domnului, nici vorbă să se mai mărite cu el; așa zice toată lumea, știi... de când cu întâmplarea aceea.

Făcea aluzie fără îndoială la scrisoarea lui Versilov. Tremuram tot, dar nici de astă dată n-am scos un cuvânt.

— Tare îi mai pare rău Annei Andreevna de prințul Serghei Petrovici, și

Katerinei Nikolaevna de asemenea, dar toată lumea spune că pe el or să-l achite și că numai ăla... Stebelkov o să fie condamnat...

I-am aruncat o privire plină de ură. Ea s-a ridicat și s-a aplecat pe neașteptate spre mine:

— Anna Andreevna mi-a cerut cu stăruință să aflu cum te simți, rosti ea în șoaptă, și mi-a repetat de nu știu câte ori să-ți spun că te roagă să vii pe la ea îndată ce ai să începi să ieși din casă. Ei, și-acum rămâi cu bine. Văd că ești pe cale să te întremezi, așa am să-i și spun...

După ce plecă, m-am așezat pe pat; simțeam broboane reci de sudoare pe frunte, și totuși nu eram speriat. Vestea absurdă, de neconceput, privitoare la Lambert și la uneltirile lui, bunăoară, nu mă îngrozea, mai ales ținând seama de spaima poate înconștientă care mă cuprindea atât în timpul bolii, cât și în primele zile de convalescență, de câte ori îmi aduceam aminte de întâlnirea noastră din noptea aceea. Dimpotrivă, în primul moment, după plecarea Nastasiei Egorovna, pe când ședeam buimac pe pat, Lambert nu m-a preocupat de loc, dar... mai mult decât orice mă uluiseră veștile despre ea: ruptura ei cu Bioring, succesul ei în societate, viața ei de petreceri, succesele și "strălucirea" ei. Cuvintele Nastasiei Egorovna că "strălucește oriunde se duce" îmi răsunau mereu în urechi. Deodată am simțit că n-am destulă putere să mă smulg din acest vârtej, deși avusesem destulă tărie să mă stăpânesc, să tac și să nu o iscodesc pe Nastasia Egorovna, oricât mă uluiseră poveștile ei ciudate! Mă mistuia o sete nespusă de această viață, de viața lor și... un dor fierbinte care mă umplea de fericire și totodată mă chinuia cumplit. Gândurile mele o luară razna și mă lăsai în voia lor. "Ce rost are să mă frământ atâta!" îmi șoptea parcă o voce lăuntrică. "Totuși, până și mama mi-a ascuns că Lambert a venit pe aici, mi-a trecut prin minte, printre alte frânturi de gânduri, desigur că Versilov a sfătuit-o să tacă... Dar chiar de-aș ști că mor, n-am să-l întreb nimic pe Versilov despre Lambert!" "Versilov, mă bătu deodată gândul, Versilov și Lambert, câte n-ar putea să afle unul de la altul! Bravo, Versilov! Prin scrisoarea lui a izbutit să-l sperie pe Bioring și neamțul a dat înapoi; e drept că a ponegrit-o și... *la calomnie... il en reste toujours quelque chose*⁵⁸, așa că neamțul s-a temut să nu-și piardă situația la curte dacă izbucnește un scandal... Ha-ha... are să fie o lecție pentru ea!" "Dar Lambert... nu cumva a reușit să ajungă și până la ea? N-ar fi de mirare! La urma urmei de ce n-ar avea «relații» și cu el?"

Când m-am pomenit gândindu-mă la asemenea bazaconii, m-a cuprins disperarea și am căzut istovit cu capul pe pernă. "Am luat-o razna, ajunge!" am strigat eu, venindu-mi în simțiri, am sărit brusc din pat, mi-am pus papucii, halatul și am pornit glonț spre camera lui Makar Ivanovici, de parcă acolo aveam să găsesc leacul împotriva tuturor halucinațiilor, de parcă acolo era salvarea, ancora de care să mă agăț. Se prea poate că atunci să fi crezut într-adevăr acest lucru cu toată tăria; altfel ce m-ar fi îmboldit să sar ca ars din pat și să alerg într-un suflet la Makar Ivanovici?

Am rămas însă descumpănit când, intrând în camera lui, am dat peste mama și peste doctor. Nu știu de ce, dar îmi închipuisem că-l voi găsi pe

⁵⁸Calomnia... lasă totdeauna urme.(Fr.)

bătrân singur, ca în ajun, de aceea am încremenit năuc în prag. Înainte de a mă dezmetici însă, a apărut și Versilov și îndată după el a sosit și Liza... Așadar, își dăduseră cu toții întâlnire la Makar Ivanovici cu un anumit scop și tocmai "în momentul cel mai nepotrivit"!

— Am venit să văd cum te mai simți, am îngăimat eu, îndreptându-mă spre Makar Ivanovici.

— Îți mulțumesc dragul meu, te și așteptam, știam că ai să vii! Și azi-noapte m-am gândit la tine.

Mă privea drăgăstos în ochi și mi-am dat seama că poate el mă iubește mai mult decât toți ceilalți; deși avea o expresie veselă, am înțeles instinctiv că boala i se agravase peste noapte. Înainte de venirea mea, doctorul îl examinase temeinic. Am aflat mai târziu că doctorul acesta (era tânărul cu care mă certasem și care-l îngrijea pe Makar Ivanovici de când sosise) îl urmărea cu multă atenție pe pacientul său, fiindcă presupunea că bătrânul suferă de un întreg complex de boli, n-aș putea preciza care anume, deoarece nu cunosc termenii medicali. Dintr-o privire mi-am dat seama că între Makar Ivanovici și doctor se și legase o prietenie foarte strânsă, ceea ce nu mi-a plăcut de loc; de altfel, sunt sigur că în momentul acela eram și eu cât se poate de urâcios.

— la spune Alexandr Semionovici, cum îl găsești astăzi pe scumpul nostru bolnav? se interesă Versilov.

De n-aș fi fost eu însumi atât de tulburat, desigur că în primul rând aș fi cercetat cu cea mai mare atenție relațiile lui Versilov cu bătrânul, care mă preocupau încă din ajun. Ceea ce m-a uimit acum mai mult a fost expresia neașteptat de blândă și de prietenoasă a lui Versilov, care fără îndoială era sinceră. Am mai menționat, pare-mi-se, că în rarele lui momente de sinceritate, chipul lui Versilov devenea nespus de atrăgător.

— Iacă, ne tot certăm, răspunse doctorul.

— Cu Makar Ivanovici? Nu-mi vine a crede, cu el e cu neputință să te cerți.

— Nu vrea să mă asculte, noaptea nu doarme...

— Hai încetează, Alexandr Semionovici, destul m-ai ocărât, zise Makar Ivanovici râzând. la spune Andrei Petrovici, ce-a pățit domnișoara noastră? Uită-te la ea taică, adăugă el, arătând spre mama, de azi dimineață se tot frământă și nu-și mai găsește locul.

— Ah Andrei Petrovici, strigă mama, într-adevăr foarte îngrijorată, hai, povestește mai repede, nu ne mai chinui; ce s-a ales cu ea, sărmana?

— Au condamnat-o pe domnișoara noastră!

— Vai de mine! strigă mama.

— Liniștește-te, n-a fost condamnată la deportare în Siberia, ci numai la o amendă de cincisprezece ruble. A fost o comedie întreagă.

Versilov se așeză, apoi și doctorul. Vorbeau despre Tatiana Pavlovna, dar eu încă nu aflasem nimic despre pățania ei. Ședeam lângă Makar Ivanovici, iar Liza în fața mea, ceva mai la dreapta. Se vedea că în ziua aceea avea pe suflet o durere mare, și că venise anume ca s-o împărtășească mamei; fața îi era răvășită și crispată. Privirile noastre s-au întâlnit din întâmplare și atunci

mi-am zis în sinea mea: "Amândoi suntem dezonozați, deci eu trebuie să fac primul pas spre ea". Deodată, am simțit că mi se moaie inima și că nu mai sunt supărat pe ea. Între timp, Versilov începuse să povestească despre toată trăsnia din dimineața aceea.

Pe scurt, în dimineața aceea se judecase la judecătoria de ocol procesul Tatiane Pavlovna cu bucătăreasa ei. Totul se trăgea dintr-un fleac; am amintit doar că aceasta era o finlandeză răutăcioasă, care, atunci când se supăra, avea obiceiul să tacă săptămâni întregi, fără să răspundă măcar la întrebările stăpânei ei; am amintit de asemenea că Tatiana Pavlovna avea o deosebită slăbiciune pentru ea, îi ierta orice și nu voia cu nici un preț s-o alunge o dată pentru totdeauna. După mine, asemenea ciudățeni psihologice ale fetelor bătrâne și ale cucoanelor merită să fie tratate mai degrabă cu dispreț, decât să li se dea importanță, dacă stăruie însă asupra acestei istorii, o fac numai fiindcă bucătăreasa va avea de jucat în desfășurarea ulterioară a evenimentelor un rol destul de important, chiar fatal. Așadar, iată că într-o bună zi, Tatiana Pavlovna, scoasă din sărite de încăpățănarea bucătăresei, care de câteva zile nu mai catadicsea să-i mai răspundă nici un cuvânt, a palmuit-o, ceea ce nu se mai întâmplase până atunci. Nici de astă dată bucătăreasa n-a crâcnit, dar în aceeași zi a intrat în legătură cu un subofițer de marină în retragere, anume Osetrov, care locuia în aceeași casă, într-o cămăruță cu intrarea pe scara din dos și, ca să mai scoată un ban, alerga pe la autorități cu diverse treburi mărunte, punând, bineînțeles, la cale procese tot atât de importante pe la judecătoria. Drept urmare, Tatiana Pavlovna a fost convocată la judecătorul de pace, iar Versilov a fost nevoit să se înfățișeze ca martor la proces.

Versilov a povestit toate acestea în glumă, cu o veselie neobișnuită, așa încât până și mama a izbucnit în râs; imita pe Tatiana Pavlovna, pe marinar și pe bucătăreasă. De la început bucătăreasa îi ceruse judecătorului să o condamne pe stăpâna ei la o despăgubire bănească fiindcă: "dacă intră cucoana la închisoare, eu pentru cine mai gătesc?" La toate întrebările judecătorului, Tatiana Pavlovna a răspuns cât se poate de arogant, fără să binevoiască măcar să se dezvinovățească; dimpotrivă, și-a încheiat astfel declarația: "Am plesnit-o și am s-o mai plesnesc", drept care a și fost condamnată pe loc la o amendă de trei ruble pentru insulte aduse instanței. Subofițerul de marină, un tânăr slab și deșirat, a dat să înceapă o lungă pladoarie în favoarea clienței sale, dar a luat-o razna și a stârnit râsul întregii săli. Dezbaterile procesului s-au terminat repede și Tatiana Pavlovna a fost condamnată să plătească o despăgubire de cincisprezece ruble Mariei, pe care o jignise cu vorba și cu fapta. Tatiana Pavlovna scoase pe loc portofelul și începu să-i numere Mariei banii în palmă, dar în momentul acela se înființă și subofițerul de marină și întinse mâna să-și primească "onorariul". Tatiana Pavlovna îi împinse mâna cât colo și se întoarse spre Maria. "Lăsați cucoană, nu vă mai osteniți, îi treceți și pe ăștia la socoteală, iar cu dumnealui mă înțeleg eu." "De unde l-ai mai scos și pe lunganul ăsta?!" făcu Tatiana Pavlovna, arătându-l pe subofițerul de marină, bucuroasă că Maria își recăpătase, în sfârșit, glasul. "Lungan sadea, cucoană, răspunse Maria cu

șiretenie. Da parcă pentru azi la prânz mi-ați poruncit să gătesc chiftele cu mazăre, n-am înțeles prea bine, mă grăbeam să vin încoace". "Ba nu, cu varză, Mario, dar te rog să nu le mai arzi ca ieri." "N-aveți nici o grijă cucoană, azi o să-mi dau mai multă osteneală ca oricând; dați-mi mânuța, vă rog", și-i sărută mâna cucoanei, în semn de împăcare, ceea ce stârni din nou râsul întregii săli.

— Știu că are haz! spuse mama, clătinând din cap, încântată și de vestea ce i se dăduse și de povestirea lui Andrei Petrovici, pe care-l ascultase însă aruncând din când în când o privire îngrijorată spre Liza.

— Așa a fost domnișoara din tinerețe, o fire aprigă, spuse Makar Ivanovici, zâmbind.

— Prea multă fiere și trândăvie, diagnostică doctorul.

— Eu sunt o fire aprigă? Eu am prea multă fiere și duc o viață de trândăvie? izbucni Tatiana Pavlovna care intrase pe neașteptate, vădit mulțumită de sine. Măcar ție, Alexandr Semionovici nu ți s-ar cădea să vorbești prostii; mă cunoști de când aveai zece ani, așa că știi cât sunt de trândavă, iar de fiere mă tratezi chiar tu de un an întreg și tot n-ai fost în stare să mă vindec, așa că ție ar trebui să-ți fie rușine! Acum vă rog să încetați, că destul m-ați batjocorit. Îți mulțumesc, Andrei Petrovici, că te-ai ostenit să vii la proces. Ei, Makarușka, cum o mai duci, ca numai pe tine am venit să te văd, nu și pe dumnealui. (Arată spre mine, însă numaidecât mă bătu prietenește pe umăr; n-o mai văzusem niciodată atât de veselă.) Ei, ce zici? Încheie ea, întorcându-se brusc spre medic și încruntându-se îngrijorată.

— Iacă, nu vrea să rămână în pat, și tot stând așa în capul oaselor se istovește fără nici un rost.

— Lasă-mă să mai șed și eu puținel printre oameni, mormăi Makar Ivanovici cu o expresie rugătoare, ca de copil.

— Tare-ți mai place să stai la taifas, înconjurat de oameni; asta a fost slăbiciunea ta de când te cunosc, Makarușka, spuse Tatiana Pavlovna.

— Știu eu că ești isteț nevoie mare, se întoarse bătrânul către medic, zâmbind iar, și că nu te scoate omul dintr-ale tale, dar stai, nu te pripi, ascultă-mă și pe mine: de, puiule, dacă ții morțiș, am să mă culc, cu toate că pe la noi se spune: "de te-i culca, poate nu te-i mai scula" și, vezi tu frate, vorba asta nu-mi iese din cap.

— Eram sigur că trebuie să fie vreo superstiție la mijloc. "Dacă mă culc, te pomenești că nu mă mai scol", iată ce-și zic foarte des oamenii din popor și preferă să bolească pe picioare, decât să se ducă la spital unde sunt siliți să stea în pat. Cât despre dumneata, Makar Ivanovici, n-ai astâmpăr, fiindcă te-a găsit dorul de libertate, dorul de ducă; sunt convins că asta-i toată boala dumitale; te-ai dezobișnuit să stai mult timp într-un loc, pe câte știu ești un fel de pelerin, nu-i așa? De, în poporul nostru viața de pribegie a ajuns aproape o patimă, nu o dată mi-a fost dat să întâlnesc asemenea cazuri. Nicăieri nu găsești atâtea pribegi ca la noi.

— Va să zică, după tine, Makar e un pribeag! îl repezi Tatiana Pavlovna.

— O, nu, n-am spus-o în sensul acesta, am folosit doar cuvântul în înțelesul lui cel mai larg. Desigur, ceea ce-l mână pe drumuri e credința, dar

chiar așa, cu frica lui Dumnezeu, e totuși pribeag. Oricât de respectabile ar fi motivele lui, rămâne totuși un pribeag... vorbesc din punct de vedere medical...

— Te asigur, m-am întors eu deodată spre doctor, că mai degrabă noi, dumneata, eu și toți câți ne aflăm aici suntem niște pribegi, decât bătrânul ăsta de la care avem cu toții de învățat, fiindcă el trăiește după un principiu, nu se abate din drumul lui, pe când noi, câți ne găsim aici, n-avem nici un principiu în viață și trăim ca frunzele în bătaia vântului... Dar voi nu sunteți în stare să pricepeți asta.

Vorbisem, firește, prea aspru, dar de la început avusesem intenția să-i jignesc. De fapt, nu știu de ce mai rămâneam acolo, poate numai fiindcă eram într-o stare vecină eu nebunia.

— Ce te-a găsit? mă întrebă Tatiana Pavlovna, privindu-mă bănuitor. Ei, ce părere ai despre el Makar Ivanovici? se întoarse ea spre bătrân, arătându-mă cu degetul.

— E tare isteț, să-l țină Dumnezeu, rosti bătrânul foarte serios, dar la cuvântul "isteț" aproape toți cei de față izbucniră în râs; mai tare decât toți râdea doctorul. Eu abia îmi mai țineam firea. Din păcate, încă nu aflasem că Versilov, medicul și Tatiana Pavlovna se înțeleseseră cu trei zile în urmă să facă tot ce le va sta în putință ca să spulbere presimțirile rele și temerile mamei cu privire la Makar Ivanovici, care era cu mult mai bolnav decât bănuiam eu pe atunci și aproape nu mai avea scăpare. Iată de ce se străduiau cu toții să glumească și să râdă. Medicul, fiind însă un prostănac, nu știa să glumească și de aici s-a tras tot ce a urmat. Dacă eu aș fi știut de înțelegerea dintre ei, n-aș fi mers atât de departe. Nici Liza n-avea habar de nimic. Eu stăteam și-i ascultam, distrat, cum vorbesc și râd, dar gândul mi-era numai și numai la Nastasia Egorovna și la veștile aduse de ea; parcă o vedeam aievea șezând în fața mea și privindu-mă, apoi ducându-se tiptil să arunce o privire în camera de alături. Deodată, i-am auzit pe toți izbucnind în râs, fiindcă, din cine știe ce motiv, Tatiana Pavlovna îi spusese doctorului că e un ateu: "Ce ți-e și cu mintoșii ăștia de doctori — toți niște atei!"...

— Makar Ivanovici! strigă doctorul, prefăcându-se proteste că se simte jignit și face apel la bătrân ca la un judecător. Ce crezi, sunt eu un ateu, un necredincios?

— Tu? Nu, tu nu ești un necredincios, răspunse bătrânul grav, privindu-l cu stăruință. Nu, slavă Domnului! făcu el, clătinând din cap. Tu ești un om vesel.

— Va să zică, un om vesel nu poate fi un necredincios? observă doctorul cu ironie.

— Să știi că e o idee! întări Versilov cât se poate de serios.

— E o idee mare am strigat eu fără să vreau, fiindcă mă uimise sensul cuvintelor sale.

Doctorul însă ne privea pe toți nedumerit.

— Cărturarii ăștia, profesorii ăștia (pesemne că cineva pomenise adineauri de profesori), începu Makar Ivanovici, lăsând ochii în jos, mă înspăimântau grozav pe vremuri, mă feream de ei, fiindcă mai rău decât

orice pe lume mă temeam cu strășnicie de necredincioși. N-am decât un singur suflet, îmi ziceam și dacă mi-l prăpădesc, nu dau de altul; dar cu timpul am prins curaj și m-am gândit: "La urma urmei, n-or fi ei cu stea în frunte, ci tot oameni ca noi, păcătoșii". Unde mai pui că eram și tare curios: "Ia să văd eu, pe ce se întemeiază necredința?" mă întrebam. Dar mai târziu, dragii mei, n-am mai fost nici măcar curios.

Tăcu o clipă, dar se vedea că are de gând să continue cu același zâmbet grav și blajin. Există oameni care merg atât de departe cu buna lor credință, încât nu se sfiesc să-și deschidă sufletul față de oricine, fiindcă nici prin gând nu le trece că cineva ar putea să-i ia în râs. Asemenea oameni sunt întotdeauna mărginiți tocmai fiindcă împărtășesc primului-venit sentimentele lor cele mai sfinte. Totuși, Makar Ivanovici, după părerea mea, nu făcea parte din această categorie. Pe el nu-l îndemna să vorbească o bună-credință, o naivitate exagerată, ci cu totul altceva: din când în când ieșea la iveală misionarul din el. Spre marea mea satisfacție, am surprins pe fața lui un zâmbet șiret, aproape ironic, stârnit de medic, poate chiar și de Versilov. Era vădit că mai discutaseră de multe ori în cursul săptămânii pe această temă; dar, spre ghinionul meu, în cursul discuției s-a rostit cuvântul acela nefericit care mă electrizase de-a dreptul în ajun și mă făcuse să izbucnesc — izbucnire de care îmi pare rău până în ziua de astăzi.

— Poate că de un om cu adevărat necredincios, urmă bătrânul stăruitor, m-aș teme și acum, numai că, vezi tu, dragă Alexandr Semionovici, de câte ori mi s-a părut în viață că am întâlnit un adevărat necredincios, n-am dat decât peste un suflet sterp, frământat de deșertăciuni, atât și nimic mai mult. Suflete de-astea găsești pretutindeni, unde nici nu gândești; și printre boierii ăi mari, și printre săraci, și printre proști și printre cărturari, ba chiar și printre oamenii cei mai de rând, la toți te lovești de aceeași deșertăciune. Până și cei care o viață întreagă au tot citit și au tot învățat, sorbind toată dulceața cărților, tot nu sunt în stare să judece cu capul lor, darămite să dezlege taina vieții! Unii sunt atât de împrăștiți, încât nu se mai văd nici pe ei înșiși. Unii s-au prefăcut parcă în stane de piatră și în inima lor numai visele deșarte mai fierb ca vinul. Altul e nesimțit și ușuratic și nu-i arde decât de râs. Câte unul n-a ales din cărți decât floricelele, și din astea numai cele care i-au plăcut lui, dar tot un cap sec a rămas și un suflet deșert, fiindcă n-a știut ce să caute. Eu cred că de multe ori și plictiseala e de vină. Vezi dumneata un sărac bunăoară: n-are nici ce mânca, nici cu ce-și ține copiii, noaptea îl înțeapă paiele, fiindcă n-are nici măcar un țol să-l aștearnă peste ele, totuși inima îi e veselă, ușoară; chiar când păcătuiește și înjură, o face cu inimă bună. Iar boierii ăi mari, bogătașii, care beau și mănâncă după pofta inimii, care șed pe un morman de aur, au sufletul cătrănit de plictiseală. Altul a învățat câte în lună și în soare, și tot nu i s-a luminat sufletul și-i e lehamite de viață. Și-mi trece prin gând că, cu cât aduni mai multă minte, cu atât ți se face mai lehamite de toate. Dar ce să mai vorbim, oamenii învață de când lumea și pământul, dar la ce le folosește toată învățătura, dacă nu știu cum să prefacă această lume într-o grădină minunată, veselă și înfloritoare care să bucure sufletul omului? Să vă mai spun ceva, oamenii n-au armonie

sufletească, și nici nu năzuiesc la ea; merg cu toții la pierzanie, și fiecare își laudă drumul lui, în loc să-și întoarcă sufletul către singurul adevăr, căci viața fără credință în Dumnezeu nu-i decât un chin. Va să zică, blestemăm tocmai ceea ce ne luminează calea, și nici măcar nu ne dăm seama de asta. La urma urmei, omul nici nu poate trăi fără să se închine la ceva, asta întrece puterile omului, oricât de tare ar fi. Iar dacă se leapădă de Dumnezeu, atunci se închină unui idol pe care ori și-l cioplește din lemn, ori și-l toarnă din aur, ori și-l plăsmuiește în minte. Sunt cu toții niște păgâni, și nu niște necredincioși, iată cum trebuie socotiți. Sunt oare pe lume și oameni fără nici o credință? Cum să nu fie, numai că ăștia sunt cu mult mai primejdioși decât ceilalți, fiindcă au totdeauna numele Domnului pe buze. Am auzit multe despre ei, dar eu n-am întâlnit nici unul. Da, frate, sunt și oameni de ăștia, și eu unul cred că și trebuie să fie.

— Ai dreptate, Makar Ivanovici! încuviință Versilov pe neașteptate. Sunt și asemenea oameni și "trebuie să fie".

— Nu încape îndoială că sunt și că "trebuie să fie"! am izbucnit fără să mă pot stăpâni, cu multă însuflețire, dar n-aș putea spune de ce; m-a entuziasmat însă tonul lui Versilov și m-a cucerit tâlcul pe care mi s-a părut că-l deslușesc în cuvintele "trebuie să fie". Întreaga discuție a fost cu totul neașteptată pentru mine, dar în momentul acela s-a întâmplat ceva și mai neașteptat.

Era o zi foarte luminoasă; după sfatul doctorului, Makar Ivanovici stătea de obicei toată ziua cu storul lăsat, acum însă storul fusese înlocuit printr-o perdeluță, care lăsa descoperită partea de sus a ferestrei, deoarece bătrânul nu putea suferi întunericul și tânjea după soare. Pe când stăteam cu toții în camera lui, o rază de soare l-a izbit pe Makar Ivanovici drept în față. În focul discuției, el nici n-a băgat de seamă la început, deși pe când vorbea, și-a tras instinctiv de câteva ori capul deoparte, fiindcă lumina prea puternică îl supăra și-i irita ochii bolnavi. Mama, care stătea lângă el, arunca mereu priviri îngrijorate spre fereastră, ar fi vrut să o acopere cu ceva, dar ca să nu tulbure discuția, se gândi să tragă deoparte scăunelul pe care ședea Makar Ivanovici; n-ar fi fost nevoie să-l mute decât cu o palmă. Se aplecă de câteva ori și încercă să tragă scăunelul, dar nu izbuti să-l urnească, fiindcă Makar Ivanovici era prea greu. Cu toate că bătrânul era furat de discuție, simți eforturile ei și în mod inconștient încercă de câteva ori să se ridice, dar picioarele nu-l ajutau. Mama continua totuși să se opintească și să tragă de scăunel, ceea ce până la urmă o scoase din sărite pe Liza. Îmi aduc aminte că am surprins-o de câteva ori aruncând în jur priviri scăpărătoare de furie, dar n-am înțeles ce-o mâniase și nici nu m-am întrebat prea mult, fiindcă eram și eu prins în discuție. Deodată însă, m-a izbit vocea ei aspră, aproape striga la Makar Ivanovici:

— Da ridică-te și dumneata cât de cât, vezi bine cum se căznește mama!

Bătrânul întoarse repede capul spre ea, înțelese pe loc despre ce era vorba, dădu numaidecât să se ridice, dar în zadar: nu izbuti să se salte decât puțin, apoi recăzu pe scăunel.

— Nu pot drăguță, îi răspunse el Lizei cu un glas jalnic, privind-o, neputincios și supus ca un copil.

— Să îndrugi ceasuri întregi câte în lună și în soare asta poți, dar ca să te miști puțin n-ai putere.

— Liza! se răsti la ea Tatiana Pavlovna.

Makar Ivanovici făcu din nou o sforțare desperată.

— Ia-ți cârja, doar o ai la îndemână, proptește-te în ea și ridică-te, îl bruftului iar Liza.

— Ai dreptate, recunosc bătrânul și întinse numaidecât mâna după cârjă.

— Ar trebui să-l ajutăm noi, spuse Versilov ridicându-se. Doctorul se apropie de el, Tatiana Pavlovna sări de asemenea să-l sprijine, dar înainte de a apuca cineva să-l ajute, Makar Ivanovici, proptindu-se din toate puterile în cârjă, se ridică deodată în picioare, privindu-ne, triumfător și fericit:

— Iacă m-am ridicat! spuse el aproape cu mândrie, zâmbind bucuros. Ție trebuie să-ți mulțumesc, drăguță, fiindcă m-ai învățat ce să fac, eu credeam că picioarele nu vor să mă mai slujească de fel...

Nici nu apucă bine să-și termine vorba, că deodată, cârja, pe care se lăsase cu toată greutatea, alunecă pe covor, și cum picioarele nu-l mai țineau aproape de loc, se prăbuși grămadă jos. Mi-aduc aminte că am înlemnit de groază. Am scos cu toții un strigăt de spaimă și ne-am repezit să-l ridicăm, dar, din fericire, nu se lovise prea rău; neajutorat cum era, se izbise doar cu zgomot cu amândoi genunchii de dușumea, dar izbutise să întindă la timp mâna dreaptă și să se sprijine în ea. Câțiva dintre noi l-am ridicat și l-am așezat pe pat. Se făcuse foarte palid, nu de spaimă, ci din pricina zguduituri. (Pe lângă alte boli, doctorul constatare că bătrânul suferă și de inimă.) În schimb, mama era înnebunită de spaimă. Makar Ivanovici, înainte de a-și fi revenit, încă palid, tremurând tot, se întoarse deodată către Liza și-i spuse încet, aproape cu duioșie:

— Ne-am înșelat amândoi, drăguță, nu mă mai țin de loc picioarele!

Nu pot să spun ce-am simțit atunci. M-a impresionat mai ales faptul că în glasul bietului bătrân nu răzbătea nici urmă de tânguială sau de mustrare; dimpotrivă, era vădit că de la început cuvintele Lizei nu i se păruseră cătuși de puțin răutăcioase, mai mult, până și tonul ei răstit îl găsea firesc, fiindcă se socotea vinovat și prin urmare se cădea să fie repezit. Scena o zgudui și pe Liza. În clipa când bătrânul căzuse, sărise și ea ca arsă o dată cu ceilalți, apoi rămase înmărmurită de spaimă și desigur, de durere, fiindcă totul se întâmplase din pricina ei, iar când auzi cuvintele bătrânului, obraji i se aprinseră brusc de rușine și remușcări.

— Ajunge! răsună deodată glasul poruncitor al Tatiane Pavlovna. Lăsați flecăreala, că de aici se trage tot răul! Ar fi vremea să ne vedem de treabă. Că de, nu te poți aștepta la nimic bun, când însuși doctorul îl întărată pe bolnav!

— Chiar așa! întări Alexandr Semionovici învârtindu-se în jurul bătrânului. Sunt într-adevăr vinovat, Tatiana Pavlovna, fiindcă un bolnav are nevoie de liniște!

Dar Tatiana Pavlovna nici nu-l luă în seamă, de câteva clipe o cerceta cu stăruință pe Liza.

— Vino încoace, Liza, și sărută-mă, bineînțeles, dacă nu ți-e silă de o bătrână proastă ca mine, spuse ea pe neașteptate.

Și se repezi s-o sărute pe Liza, nu știu pentru ce, dar în orice caz gestul ei mi-a plăcut atât de mult, încât era cât pe aci s-o îmbrățișez și eu pe Tatiana Pavlovna. Făcuse bine că n-o mai copleșise pe Liza cu muștrări, ci, dimpotrivă, întâmpinase cu bucurie și încurajase sentimentul frumos care încolțise fără îndoială în inima fetei. Dar, trecând peste toate aceste bune sentimente, m-am ridicat deodată și am început să vorbesc tăios și răspicat:

— Makar Ivanovici, ai folosit din nou expresia "armonie sufletească", când de câteva zile, și mai cu seamă ieri m-a tot frământat acest gând... dar, ce zic, de o viață întreagă mă tot muncește, numai că până ieri n-am găsit cuvântul potrivit. Socotesc această coincidență drept un semn al destinului, aproape o minune... Ți-o declar aici, față de toată lumea.

Dar n-am fost lăsat să vorbesc mai departe. Repet ca nu știam nimic despre convenția lor cu privire la mama și la Makar Ivanovici, iar, după toate isprăvile de acest soi pe care le făcusem până atunci, aveau tot dreptul să mă socotească în stare de a dezlănțui și de astă dată un scandal.

— Astâmpărați-l, astâmpărați-l! răcni Tatiana Pavlovna, furioasă la culme. Mama tremura toată de îngrijorare. Văzând spaima generală, Makar Ivanovici s-a speriat și el.

— Sfârșește Arkadi! îmi strigă Versilov aspru.

— Socotesc prezența voastră, domnilor, am răcnit eu și mai tare, da, prezența voastră a tuturor, în preajma acestui suflet curat de copil (am arătat spre Makar), o socotesc o infamie. Dintre noi toți, numai mama este o sfântă, cu toate că și ea...

— Nu-l mai tulbura pe bătrân! stăruie și doctorul.

— Știu că toată lumea mă privește ca pe un dușman, am îngăimat eu (nu-mi amintesc dacă m-am exprimat întocmai așa, în orice caz aceasta era ideea), întorcându-mă din nou spre Versilov și sfidându-l cu privirea.

— Arkadi! îmi strigă el, între noi s-a mai petrecut o dată aici o scenă identică. De astă dată te rog din suflet să te stăpânești!

Glasul lui era pătruns de o emoție nespus de puternică, iar pe față i se citea o tristețe nemaipomenită, sinceră și adâncă. Dar ceea ce m-a mirat mai mult a fost privirea lui vinovată, de parcă eu aș fi fost judecătorul, iar el acuzatul. Toate astea m-au scos cu desăvârșire din minți.

— Da, i-am strigat eu drept răspuns, între noi s-a mai petrecut o scenă identică atunci când l-am înmormântat pe Versilov și mi l-am smuls din suflet... Apoi a urmat învierea din morți, acum însă... Învierea nu mai e cu putință! Dar nu-i nimic... o să vă convingeți cu toții de ce sunt în stare. Am să vă dovedesc ceea ce voi nici nu visați!

După aceea am fugit în camera mea. Versilov a alergat după mine...

Boala mi s-a agravat din nou; am căpătat un acces puternic de friguri, iar seara am început să aiurez. Dar n-am fost tot timpul inconștient: în noaptea aceea am avut nenumărate vise, un șir întreg de vise fantastice;

unul dintre ele, sau poate numai o frântură, mi s-a întipărit în minte pe toată viața. Îl redau fără nici un comentariu; a fost un vis profetic și de aceea nu pot trece peste el.

Se făcea că mă aflu într-o cameră mare și înaltă care părea să fie locuința Tatiane Pavlovna, și totuși nu era, fiindcă îmi amintesc foarte bine încăperea și țin să precizez acest lucru de pe acum. Eram însuflețit de un gând generos și măreț. Deși mă găseam singur în cameră, mă neliniștea și mă chinuia tot timpul sentimentul că, de fapt, nu sunt singur, că mai este cineva prin apropiere care mă așteaptă și vrea ceva de la mine. Aveam impresia că după ușă stau niște oameni care mă pândesc să vadă ce fac. Era o senzație groaznică și îmi spuneam mereu: "O, de-aș fi singur!" Și deodată a intrat ea. Mă privea cu sfială drept în ochi și părea îngrozitor de speriată. *În mâinile mele se afla documentul.* Ea îmi zâmbea ca să mă cucerească, mă alinta, iar mie îmi părea rău, fiindcă mă dezgusta din ce în ce mai tare. Deodată, și-a acoperit fața cu mâinile. Atunci am azvârlit "documentul" pe masă și i-am spus cu un dispreț zdrobitor: "Nu-i nevoie să mă rogi, ține, nu vreau nimic de la dumneata! Fiindcă m-ai batjocorit atâta, mă răzbun disprețuindu-te!" Apoi am ieșit din cameră, nespun de mândru de gestul meu nobil. Dar când să ies pe ușă, Lambert m-a prins de mână în întuneric: "Dobitocule, neghiobule! Îmi șoptea el, furios. Va fi nevoită să țină un pension pentru fiicele de nobili, în Vasilievski ostrov (N. B. Ca să aibă din ce trăi, dacă taică-său, aflând de la mine de existența documentului, o va dezmoșteni și o va alunga din casă.)". Redau cuvintele lui Lambert întocmai cum le-am auzit în vis.

"Arkadi Makarovici caută «armonie sufletească»", se auzi glasul melodios al Annei Andreevna, de undeva din apropiere, ca și cum ar fi fost și ea pe scară; după tonul ei usturător de ironic era vădit că nu voise câtuși de puțin să mă laude. M-am întors în cameră împreună cu Lambert, dar când îl zări, ea izbucni într-un hohot de râs. Prima mea reacție a fost o spaimă îngrozitoare, așa că am înlemnit pe loc. O priveam și nu-mi venea a crede: parcă își scosese brusc o mască de pe obraz, căci, deși trăsăturile îi erau neschimbate, fiecare dintre ele exprima acum o nerușinare sfruntată. "Plătește, cucoană, dacă vrei să te răscumperi!" îi strigă Lambert și amândoi începură să hohotească și mai tare. Eu îi priveam cu răsuflarea tăiată și-mi spuneam: "E oare cu putință ca această nerușinată să fie femeia care dintr-o privire îmi trezea în suflet cele mai înălțătoare năzuințe?"

"Iată ce sunt în stare să facă pentru bani acești înfumurați din așa-zisa lume bună!" exclamă Lambert. Dar nerușinata nu s-a tulburat câtuși de puțin, dimpotrivă, a continuat să râdă, văzându-mă atât de îngrozit. O, era limpede că e gata să plătească oricât pentru document, și atunci... ce s-a întâmplat atunci în sufletul meu? N-am mai simțit nici milă, nici dezgust, tremuram ca varga... Eram cuprins de un sentiment nou, pe care nu-l mai încercasem până atunci, un sentiment cu neputință de exprimat în cuvinte, dar mai puternic decât oricare altul... O, pentru nimic în lume n-aș mai fi avut tăria să plec de acolo! Acum mă încânta tocmai nerușinarea care ieșea la iveală! Deodată, am prins-o de mâini și la atingerea lor m-a trecut un fior

dureros. Apoi mi-am apropiat buzele de gura ei impertinentă, provocator de roșie, care tremura de râs și părea să mă îmbie.

O, cum aș vrea să scap de această amintire josnică, de acest vis blestemat! Jur că până la acest vis dezgustător nici nu-mi trecuse vreodată prin minte un gând atât de rușinos! Nici măcar în adâncul sufletului nu-mi încolțise vreodată o astfel de dorință (deși mai păstram încă documentul cusut în căptușeala hainei și uneori îl pipăiam, zâmbind cu tâlc). Atunci cum se explică o pornire atât de neașteptată? Se vede că am un suflet josnic de păianjen . Înseamnă că totul se zămislise și zăcea de mult în sufletul meu destrăbălat, că era o *dorință* ascunsă, pe care inima mea se rușina s-o mărturisească, iar mintea mea se ferea s-o aducă la lumina conștiinței. În vis însă, sufletul meu a dat în vileag tot ce ascunsese până atunci, trădându-și taina cât se poate de limpede, plastic și mai cu seamă profetic. Nu cumva tocmai *asta* voisem să le și *dovedesc* alor mei când fugisem dimineața din camera lui Makar Ivanovici? Dar ajunge, deocamdată nu mai vreau să vorbesc despre asta. Visul meu de atunci rămâne una dintre cele mai fantastice întâmplări din viața mea.

CAPITOLUL AL TREILEA

Dacă n-ar fi început atunci pentru mine o perioadă de câteva zile, care fără să aducă nici o schimbare importantă, mi-a rămas totuși în minte ca o perioadă luminoasă și calmă, cum n-au fost decât foarte puține în viața mea. Nu voi descrie starea mea sufletească de atunci; dacă aș încerca să redau ce simțeam, sunt convins că cititorul nu m-ar crede. De aceea socotesc că e mai bine ca totul să se lămurească din fapte. Deocamdată, vreau să atrag atenția asupra unui lucru: cititorul să nu uite ceea ce am spus despre *sufletul meu de păianjen*. Și când te gândești că această mărturisire o face un om care voia să-și părăsească familia, să o rupă cu societatea în numele "armoniei sufletești"! Nu încapе îndoială că tânjeam după "armonie sufletească", dar cum se poate îmbina o dorință atât de înălțătoare cu atâtea altele la care nici nu vreau să mă gândesc — a rămas o taină pentru mine. De altfel, oricât m-am frământat, n-am izbutit să dezleg această taină uimitoare: cum de pot oamenii (și pe cât mi se pare îndeosebi oamenii de la noi, din Rusia) să nutrească în sufletul lor idealul cel mai înălțător alături de cea mai odioasă josnicie, și ambele cu sinceritate deplină. Dovedește oare acest fenomen o trăsătură specifică a sufletului rus, deosebit de larg și de cuprinzător, trăsătură care o să-l ducă departe, sau este o simplă dovadă de josnicie — iată întrebarea .

Dar nu e locul să stăruim acuma asupra ei. Fapt e că a început pentru mine o perioadă de acalmie. Mi-am dat în sfârșit, seama că trebuie să mă însănătoșesc cu orice preț și cât mai repede, pentru a putea începe să acționez cât mai curând; de aceea m-am hotărât să duc o viață igienică, să urmez sfaturile medicului (oricare ar fi ele) și dând dovadă de o nemaipomenită cumințenie (rod al unui suflet larg), să-mi amân planurile

bătăioase până în ziua când voi ieși din casă, deci până la însănătoșirea deplină. Cum se împăcau bunele mele simțăminte și satisfacția pe care mi-o dădea acalmia cu zvâcnirile neliniștite și totodată dureros de plăcute ale inimii, stârnite de presimțirea apropiatelor schimbări furtunoase din viața mea — n-aș putea spune, cu toate că înclin să văd și aici o dovadă de "armonie sufletească", în orice caz, nu mai eram atât de frământat ca până atunci; amânasem toate frământările până la termenul stabilit, și viitorul nu mă mai înspăimânta ca mai înainte, fiindcă îl priveam ca un om bogat, sigur de mijloacele și forțele sale. Întâmpinam din ce în ce mai semeț viitorul și eram tot mai pregătit să-l înfrunt, în bună parte desigur datorită întremării mele incontestabile și energiei pe care mi-o recâștigam văzând cu ochii. Iată de ce mi-amintesc acum cu atâta plăcere de acele câteva zile în care m-am înzdrăvenit definitiv, cu adevărat.

Ai mei, firește, mi-au iertat totul, în primul rând ieșirea mea violentă, și asta cu toate că le strigasem în față că sunt josnici! Această trăsătură, pe care eu o numesc inteligența inimii, o prețuiesc cel mai mult la oameni; în orice caz, atunci m-a dezarmat numaidecât, deși, bineînțeles, nu de tot. Cu Versilov, bunăoară, continuam să stau de vorbă de parcă am fi fost cei mai buni prieteni, dar de îndată ce deveneam ceva mai expansivi (ceea ce se întâmpla uneori), ne retrăgeam fiecare în carapacea lui, oarecum rușinați. În anumite situații, învingătorului îi este rușine de cel pe care l-a învins, tocmai fiindcă și-a arătat superioritatea față de el. Fără doar și poate că învingătorul eram eu, de aceea mă și rușinam.

În dimineața aceea, când m-am sculat pentru prima oară din pat după recidiva bolii, el a venit la mine și abia atunci am aflat despre consemnul general cu privire la mama și la Makar Ivanovici; mi-a mai atras atenția că deși bătrânul se simte ceva mai bine, doctorul refuză să-și asume vreo răspundere. I-am făgăduit din toată inima ca pe viitor să mă port și eu mai cu băgare de seamă. Când Versilov mi-a adus la cunoștință toate acestea, am înțeles pentru prima oară cât de mult și de sincer îl preocupă și pe el soarta bătrânului, în orice caz, cu mult mai mult decât m-aș fi putut aștepta din partea unui om ca el; atunci m-am convins că se poartă astfel cu Makar Ivanovici fiindcă ține nespus la el, nu numai de dragul mamei. Atitudinea lui m-a cam mirat și mi-a stârnit un interes deosebit, căci recunosc că fără ajutorul lui Versilov n-aș fi descoperit și n-aș fi ajuns să prețuiesc multe din trăsăturile acestui bătrân a cărui imagine mi s-a întipărit în inimă, rămânând una dintre cele mai vii și mai originale amintiri ale mele.

Aveam impresia că Versilov e oarecum îngrijorat de purtarea mea față de Makar Ivanovici, cu alte cuvinte că nu prea are încredere nici în inteligența, nici în tactul meu, și de aceea a rămas atât de plăcut surprins când a descoperit că și eu sunt în stare să înțeleg uneori cum trebuie să te porți cu un om care are cu totul alte concepții și principii, în sfârșit, că, atunci când e necesar, știu să mă arăt și înțelegător și generos. Mărturisesc de asemenea (ceea ce nu socotesc câtuși de puțin umilitor pentru mine) că am găsit la acest om din popor un fel cu totul nou de a privi anumite sentimente și principii, o interpretare nebănuită, infinit mai limpede și mai mulțumitoare

decât cea pe care le-o dădeam eu până atunci. Și totuși, uneori era cu neputință să nu te scoată din sărite anumite prejudecăți naive ale bătrânului, pe care le susținea cu o credință neclintită și o liniște revoltătoare. De vină era numai incultura lui, firește, căci în sufletul lui știa să cântărească toate lucrurile și să le prețuiască la adevărata lor valoare, chiar mai bine decât toți oamenii pe care i-am întâlnit în viața mea.

Ceea ce te încânta în primul rând la el era, după cum am mai arătat, extraordinara lui sinceritate și lipsa totală de vanitate; simțeau de la început că are o inimă nespus de curată, neîntinată de păcate, o inimă "veselă". Tocmai această "veselie" era cheazăia "armoniei sufletești" a bătrânului. De altfel, cuvântul "veselie" îi plăcea grozav și-l folosea mereu. E drept că uneori cădea într-o exaltare bolnăvicioasă, vădind o emotivitate anormală, în parte datorată probabil frigurilor, de care nu scăpa niciodată cu desăvârșire; totuși, nici în asemenea momente armonia lui sufletească nu era umbrită. Te mai izbeau la el și anumite contradicții: uimitoarea lui bună-credință, care îl împiedica uneori să observe o ironie (ceea ce îmi stârnea adesea ciuda), se îmbina cu o șiretenie subtilă, manifestată mai cu seamă în discuțiile cu caracter polemic. Îi plăcea să polemizeze dar numai câteodată și într-un fel destul de original. Atunci reieșea că străbătuse Rusia în lung și-n lat, că văzuse și auzise multe, dar, repet, mai presus de orice puneam duioșia și prin urmare îi plăcea tot ceea ce putea s-o stârnească, de aceea și povestea de cele mai multe ori lucruri înduioșătoare. În general îi plăcea grozav să povestească. De la el am aflat multe despre propriile lui peregrinări și diferite legende din viața "mucenicilor" din cele mai vechi timpuri. Deși nu sunt un cunoscător în materie, totuși cred că înflorea mult aceste legende, pe care în cea mai mare parte le auzise din gura oamenilor din popor. Deși uneori povestirile lui erau cu totul de necrezut, în ciuda înfloririlor și a scornelilor, luate în întregime erau uimitor de armonioase, pline de cele mai autentice simțăminte ale poporului, și totdeauna înduioșătoare... Dintre aceste istorioare mi s-a întipărit în minte, bunăoară, una destul de lungă: *Viața Mariei Egipteanca*⁵⁹. Despre viața acestei sfinte, ca și de a celor mai mulți sfinți de altfel, n-avusesem habar până atunci. Mărturisesc sincer că era aproape cu neputință să-l ascultți fără să-ți dea lacrimile, care nu erau stârnite de duioșie, ci de o exaltare ciudată: te cuprindea un sentiment fierbinte și straniu ca pustiul acela cu nisipuri încinse și cu lei prin care rătăcise sfânta. Dar nu mai vreau să vorbesc despre asta și nici n-am căderea.

În afară de duioșie, mă mai încântau și unele păreri foarte originale de ale lui despre anumite fenomene încă foarte discutabile din realitatea noastră. O dată mi-a povestit, de pildă, o întâmplare petrecută de curând cu un soldat eliberat din armată, întâmplare la care fusese în parte martor. Când și-a terminat armata, soldatul cu pricina s-a întors în satul lui, dar viața printre țărani nu i-a mai plăcut și nici țăranii nu l-au primit bucuros printre ei. Omul a început să-și facă de cap, s-a pus pe beție, și într-o zi a jefuit pe

⁵⁹Conform legendei, Maria Egipteanca a dus în tinerețe o viață păcătoasă, dar și-a dobândit credința, însoțind pelerinii la Ierusalim și și-a răscumpărat păcatele petrecând patruzeci și șapte de ani în pustiu.

cineva; cu toate că nu s-au găsit dovezi zdrobitoare împotriva lui, omul a fost înhățat și tras la judecată. La proces, avocatul era cât pe-acți să-l scoată basma curată, susținând morțiș că nu sunt dovezi, când deodată omul care până atunci îl ascultase liniștit, a sărit în picioare și l-a întrerupt pe avocat: "Stai, nu te pripi" și apoi a istorisit tot de-a fir-a-păr, a recunoscut totul plângând și căindu-se. Jurații s-au închis în camera lor să se sfătuiască, apoi au ieșit buluc și au spus într-un glas: "Nu e vinovat". Toată lumea din sală a început să strige de bucurie, numai soldatul a rămas țeapăn ca o stană de piatră, fiindcă nu pricepea nimic; n-a înțeles nici pe urmă predica pe care i-a ținut-o președintele înainte de a-i da drumul. Când s-a pomenit iar slobod, nici nu i-a venit a crede. A început să tânjească, era muncit de gânduri, nu mânca, nu bea nu vorbea cu nimeni, iar a cincea zi s-a spânzurat. "Nu-ți tihnește omului viața, când are un păcat pe suflet!" spuse Makar Ivanovici în concluzie. Întâmplarea e desigur foarte banală, cum citești azi cu sutele în gazete, dar mie mi-a plăcut tonul bătrânului și mai cu seamă anumite expresii care vădeau fără îndoială un nou fel de a gândi. Vorbind bunăoară despre faptul că soldatul n-a fost bine primit de țărani când s-a întors în sat, Makar Ivanovici s-a exprimat astfel: "Că de, ce altceva e un soldat decât *un țaran stricat*, apoi când a pomenit de avocatul care era pe punctul să câștige procesul, l-a caracterizat astfel: "Că de, ce altceva e un avocat decât un cuget tocmit". A rostit ambele expresii spontan, fără să-și dea seama, deși fiecare oglindea o părere originală despre o întreagă pătură socială, și chiar dacă nu oglindea concepția întregului popor, avea meritul de a fi personală și nu împrumutată. Oamenii din popor te uimesc adesea prin expresiile lor plastice care trădează originalitate și o intuiție aproape miraculoasă.

— Dar nu crezi, oare, Makar Ivanovici, că și sinuciderea este un păcat? I-am întrebat eu cu acest prilej.

— Sinuciderea este cel mai mare păcat pe care-l poate săvârși un om, îmi răspunse el oftând, dar pe un sinucigaș numai Dumnezeu are căderea să-l judece, fiindcă el singur știe tot, și puterea și răbdarea fiecăruia. Noi, însă, suntem datori să ne rugăm pentru sufletul unui astfel de păcătos. De câte ori auzi că un om a păcătuț luându-și zilele să te rogi smerit, înainte de culcare, pentru sufletul sărmanului păcătos sau măcar caută să-l înduiozezi pe Dumnezeu cu un oftat; chiar dacă nici nu l-ai cunoscut — ruga ta va fi cu atât mai mult ascultată.

— Dar dacă e gata osândit, îi mai folosește oare rugăciunea mea?

— De unde știi că nu? Mulți, o, foarte mulți necredincioși aruncă astfel praf în ochii celor neîncercați; tu însă nu-i asculta, fiindcă nici ei înșiși nu-și dau seama cât sunt de rătăciți. Rugăciunea unui om viu pentru un suflet osândit e primită cu adevărat. Ia gândește-te, ce se alege de un suflet pentru care n-are cine să se roage? De aceea, când te rogi înainte de culcare, nu uita să adaugi înainte de sfârșit: "Mântuiește, Doamne lisuse, și pe cei pentru care n-are cine să se roage". Mult auzită e o asemenea rugăciune și foarte plăcută lui Dumnezeu, ca și atunci când te rogi pentru toți păcătoșii de pe pământ: "Doamne, mare-i mila ta, îndură-te și de cei nepocăiți și mântuiește-i". Și asta-i o rugăciune tare bună.

I-am făgăduit că mă voi ruga, simțind că făgăduiala mea îi va face o deosebită bucurie. Și într-adevăr, s-a luminat la față; totuși țin să adaug că în astfel de împrejurări nu-mi vorbea niciodată de sus, ca un bătrân înțelept unui copil; dimpotrivă, foarte des mă asculta cu multă atenție, chiar cu plăcere, când îmi expuneam părerile, fără să uite că are de-a face cu un "copchil", cum îmi spunea el cu oarecare afectare (deși știa prea bine că acum se spune copil, și nu copchil), dar dându-și seama totodată că acest "copchil" e cu mult mai învățat decât el. Îi plăcea bunăoară să vorbească, și încă foarte des, despre pustnici, punându-i cu mult mai presus decât pelerinii care colindă pe la locurile sfinte. Eu îl contraziceam cu însuflețire, scoțând la iveală egoismul acestor oameni care au părăsit societatea și au renunțat să mai aducă vreun folos omenirii, urmărind doar un scop egoist, propria lor mântuire. Cred că la început nu m-a înțeles, bănuiesc chiar că nu m-a înțeles nici până la urmă, de vreme ce continua să apere cu atâta înflăcărare viața de pustnic: "E drept că la început îți pare rău de tine (adică atunci când te duci în sihăstrie), pe urmă însă, pe zi ce trece, îți pare tot mai bine, iar de la o vreme ajungi chiar să vezi aievea chipul Domnului". Drept răspuns i-am înfățișat un întreg tablou al activității atât de folositoare a unui savant, a unui medic și în general a oricărui om care se pune în slujba omenirii, izbutind să-i stârnesc cu adevărat entuziasmul, poate fiindcă eu însumi vorbeam cu înflăcărare; el încuviința tot timpul: "Ai dreptate, dragă, chiar așa-i, Domnul să te binecuvânteze, că adevăr grăiești"; când am sfârșit însă, nu s-a arătat pe deplin convins: "Oi fi având tu dreptate, făcu el oftând adânc, dar câți sunt aceia care merg până la capăt, fără să se abată din drum? Chiar dacă banul n-o fi ochiul dracului, tot nu-i lucru curat, că prea-l duce pe om în ispită. Ca să nu mai vorbim de femei, de îndoială, de pizmă și de câte și mai câte. Și iată că uită țelul cel minunat și se lasă furați de nimicuri. Dar ia gândește-te la viața de sihastru în sihăstrie omul se călește atât de mult, încât e în stare de orice viteză. Și apoi, ia să vedem, dragă, cu ce te alegi când trăiești printre oameni? exclamă el exaltat. Oare nu-s toate numai visuri deșarte? Ia un grăunte de nisip și seamănă-l pe o stâncă, iar când grăuntele tău galben va încolți și va înverzi pe stânca aceea, atunci se va înfăptui și visul tău pe pământ, cum se spune în pildă. Cu totul altceva ne învață Domnul nostru Isus Hristos: "...du-te, vinde ce ai, dă la săraci și fă-te sluga tuturor." Atunci vei fi de mii și mii de ori mai bogat decât înainte, fiindcă nu hrana îmbelșugată, nici hainele scumpe, nici trufia, nici pizma semenilor nu te fac fericit, ci bogat ești prin dragostea semenilor tăi ce crește și se înmulțește însutit și înmiit cu fiecare faptă bună. Atunci nu mai ești stăpân doar pe mica ta avere, fie ea de sute de mii sau chiar de un milion, ci pe lumea întreagă! În ziua de azi omul nu se mai satură tot adunând averi pe care să le risipească nebunește, atunci, însă, nu vor mai fi nici orfani, nici cerșetori, fiindcă toți vor alcătui o familie, se vor socoti neamuri, fiecare va fi stăpânul și sluga tuturor! Azi se întâmplă ca până și omul cel mai puternic și mai bogat să nu țină la viață, fiindcă nu mai știe cum să-și alunge urâtul, atunci însă zilele și clipele vieții omului pe pământ se vor înmulți de mii și mii de ori, și el va căuta să nu irosească nici o clipă, căci fiecare îi va bucura inima din plin. Atunci omul nu

va mai sorbi înțelepciune doar din cărți, ci are să stea față-n față cu Dumnezeu; și atunci pământul va străluci mai tare decât soarele, se va preface pe de-a-ntregul într-un rai minunat, din care vor fi pierit și suferința și amarul..."

Asemenea tirade înflăcărâte îi plăceau grozav lui Versilov, după câte știu. La ultima fusese și el de față.

— Makar Ivanovici! I-am întrerupt brusc pe bătrân, înflăcărându-mă și eu peste măsură (n-am să uit niciodată seara aceea). Păi dacă-i așa, după cum văd, dumneata propovăduiești comunismul, comunismul în cel mai deplin sens al cuvântului!

Dar bătrânul nu știa absolut nimic despre învățătura comunistă, mai mult, până și denumirea o auzea pentru prima oară, așa că am început numaidecât să-i expun tot ceea ce știam în această privință. Recunosc că nici azi nu-s prea priceput în materie, pe vremea aceea însă cunoștințele mele erau și mai reduse și mai confuze, totuși i-am împărtășit și lui ceea ce știam cu un entuziasm nemărginit. Și acum îmi aduc aminte cu plăcere de impresia extraordinară pe care am făcut-o asupra bătrânului. Era mai mult decât impresionat, chiar zguduit. Urmarea a fost că m-a copleșit cu întrebările, ca să afle cât mai multe amănunte istorice: "Unde s-a întâmplat? Cum? Cine s-a gândit la asta? Cine a spus așa?" în treacăt fie zis, am observat că acesta este în general o trăsătură a omului simplu: când ceva îl interesează foarte mult, el nu se mulțumește cu o idee generală, ci ține să afle neapărat date cât mai precise și mai amănunțite. Cum nici eu nu prea cunoșteam amănuntele, am început să le cam încurc și, fiindu-mi rușine de Versilov, m-am aprins din ce în ce mai tare. Până la urmă, Makar Ivanovici, înduioșat la culme, repeta într-una: "Așa, așa!" dar se vedea că pierduse firul și că nu mai înțelege nimic. M-a cuprins ciuda, dar, din fericire, Versilov a pus pe ne-așteptate capăt discuției, ridicându-se și declarând că e timpul să ne ducem la culcare. În seara aceea eram cu toții adunați în camera lui Makar Ivanovici și se făcuse într-adevăr târziu. Când Versilov a venit peste câteva minute la mine, l-am întrebat numaidecât ce părere are despre Makar Ivanovici în general și ce impresia i-au făcut cuvintele lui din seara aceea. Versilov zâmbi înveselit (dar nu de cunoștințele mele vagi și confuze în materie de comunism, dimpotrivă, s-a ferit să și pomenească de ele). Repet că Versilov îl îndrăgise cu adevărat pe Makar Ivanovici și adesea când îl asculta pe bătrân, surprindeam pe fața lui un zâmbet cald și luminos. De altfel, zâmbetul acesta nu-l împiedica să-l privească critic.

— Nu trebuie să uităm că Makar Ivanovici nu este un simplu țăran iobag, un plugar, ci o slugă, un om trăit la curte, rosti el cu vădită satisfacție, o fostă slugă și un fost iobag născut și crescut la curte, ai cărui părinți și strămoși au slujit și ei la curtea boierească. În trecut, slugile și oamenii de la curte în general participau în mare măsură la viața intimă, spirituală și intelectuală a stăpânilor lor, însușindu-și multe din obiceiurile și concepțiile lor. Ține seama că până în ziua de azi pe Makar Ivanovici îl interesează mai cu seamă ceea ce se petrece în lumea moșierilor și a aristocraților. Nici nu-ți închipui cât de mult îl interesează anumite evenimente petrecute în ultimul

timp în Rusia. Știai că-l pasionează politica? Dacă îi povestești cine cu cine poartă război, care va fi poziția Rusiei într-un viitor război, nu-i mai trebuie nimic! Pe vremuri îl făceam fericit cu asemenea discuții. Are mare respect față de știință, și dintre toate științele, cel mai mult îi place astronomia. Și unde mai pui că a câștigat o anumită independență de gândire, la care n-ar renunța nici în ruptul capului. Are convingerile lui ferme și destul de limpezi... ba chiar temeinice. Așa incult cum este, te uluiește uneori când vezi cu câtă precizie folosește anumiți termeni abstracti, pe care nici n-ai fi bănuț că-i știe măcar. Deși vorbește cu atâta entuziasm de pustnici, nu s-ar face cu nici un preț nici sihastru, nici călugăr, fiindcă are o fire de "pribeag", cum bine l-a caracterizat Alexandr Semionovici, pe care, fie zis în treacăt, n-ai de ce să fii supărat. În sfârșit, Makar Ivanovici e întrucâtva artist, multe din ceea ce spune sunt gândite de el, dar altele sunt de împrumutat. Când își expune ideile, logica lui cam șchioapătă și uneori devine foarte abstract; se lasă adesea târât de sentimentalism, dar sentimentalismul lui este autentic popular, mai bine zis lunecă adesea pe panta acelei duioșii caracteristice oamenilor simpli, pe care poporul nostru o împletește atât de generos cu sentimentele sale religioase. Nu mai vorbesc de puritatea lui sufletească, de bunătatea și blândețea lui, că de, noi amândoi ar trebui să ne cam ferim de acest subiect...

Ca să închei caracterizarea lui Makar Ivanovici am să redau una din povestirile lui, de astă dată din viața de toate zilele. Aceste povestiri aveau un caracter ciudat, sau mai bine zis fiecare avea ciudățenia ei, fără nici o trăsătură comună cu celelalte; nu se putea desprinde din ele nici o morală și nici o tendință generală, afară poate de faptul că toate erau mai mult sau mai puțin înduioșătoare. Totuși erau printre ele și unele neînduioșătoare, iar altele de-a dreptul umoristice, bunăoară anecdote despre călugări destrăbalați, așa încât, povestindu-le, se ridica tocmai împotriva ideilor pe care le propovăduia, dar când i-am atras atenția asupra acestei contradicții, nu m-a înțeles. Câteodată te și întrebai ce-l îndeamnă să tot povestească și adesea mă mira vorbăria lui neîncetată, pe care o puneam în cea mai me parte pe seama bătrâneții și a bolii.

— S-a schimbat mult în ultima vreme, îmi șopti o dată Versilov, înainte era cu totul altfel. Are să moară în curând, mult mai curând decât ne închipuim, și trebuie să fim pregătiți.

Am uitat să spun că luasem obiceiul să ne strângem seara cu toții la Makar Ivanovici. Afară de mama, care nu-l părăsea o clipă, în camera lui își petrecea serile și Versilov; întotdeauna mă înființam și eu, că tot n-aveam altceva de făcut; în ultimele zile venea aproape în fiecare seară și Liza, dar ceva mai târziu decât ceilalți și stătea tăcută tot timpul. Venea adesea și Tatiana Pavlovna iar din când în când, doctorul. Nu știu cum, dar până la urmă m-am apropiat de doctor, și dacă n-am devenit chiar prieteni, în orice caz nu-l mai repezeam. Începuse să-mi placă simplitatea, naivitatea, pe care am descoperit-o sub aparenta lui grosolănie, ca și sentimentele lui afectuoase față de familia noastră, așa încât, până la urmă, mi-am călcat pe inimă și i-am iertat aroganța lui profesională, mai mult chiar, l-am învățat să

se spele măcar pe mâini și să-și curețe unghiile, dacă nu-și putea schimba cămașa la timp. I-am spus pe șleau că un om îngrijit nu este neapărat un filfizon sau un estetik, iar curățenia face parte în mod firesc din îndatoririle unui medic, ceea ce i-am și dovedit. În sfârșit, venea adesea și Lukeria din bucătărie și, de după ușă, asculta poveștile lui Makar Ivanovici. O dată Versilov, văzând că stă după ușă, a chemat-o înăuntru și a poftit-o să șadă cu noi. Mi-a plăcut gestul lui, dar de atunci Lukeria nu s-a mai apropiat de ușă. Fiecare cu apucăturile lui!

Voi reproduce la întâmplare una dintre povestirile lui Makar Ivanovici, numai fiindcă pe aceasta o țin minte în întregime. E povestea unui negustor, și cred că asemenea istorii se întâmplă cu miile în orașele și târgurile noastre, numai că trebuie să știi să le descoperi. Cine dorește poate sări peste această povestire, cu atât mai mult cu cât o redau în stilul bătrânului.

"Ei, și acum să vă povestesc ce minune s-a întâmplat o dată la noi, în orașul Afimievsk. Trăia acolo un negustor anume Skotoboinikov, Maxim Ivanovici, și în tot ținutul nu se afla bogătaș mai mare ca el. Și-a ridicat o fabrică de stămburi și la el trudeau câteva sute de lucrători, așa că negustorul nostru nu-și mai încăpea în piele. Ce-i drept, toată lumea se ploconeia înaintea lui, până și mai-marii orașului îi cântau în strună, chiar și arhimandritul nu mai contenea cu laudele și mulțumirile pentru râvna lui: dăruia bani cu nemiluita mănăstirii și câteodată, pe nepusă masă, îl apuca o grijă grozavă de sufletul lui, nu-și mai afla liniștea, atât se tot gândea la lumea de apoi. Era văduv și nici copii nu avea; umbla vorba că nevesti-și el i-a făcut de petrecanie încă din primul an, că încă din tinerețe era aprig la mânie; dar de atunci trecuse multă vreme și omul nu mai voia cu nici un preț să-și pună pirostriile pe cap. Din cânid în când îl apuca patima beției, și când se îmbăta, nu mai știa de el, alerga gol pușcă prin oraș și urla cât îl ținea gura; ce-i drept, nu era un oraș mare și vestit, dar, oricum, ar fi trebuit să-i crape obrazul de rușine. După ce-i treceau pandaliile, era tot timpul mânios, și lumea nu mai știa cum să-i intre în voie, iar cuvântul lui era lege. Pe oameni îi plătea după bunul lui plac, lua abacul, își punea ochelarii și se răstea: «Tu, Foma, cât ai de primit?» «Păi de la Crăciun n-am mai văzut un ban, Maxim Ivanovici, așa că am de luat treizeci și nouă de ruble.» «Ăștia-s bani nu glumă! E prea mult pentru tine, tu întreg, cu toate măruntaiele tale, nu faci atâția bani, și mai ai nas să-i ceri! Ce mai tura-vura, pune cruce la zece ruble și ține douăzeci și nouă». Și omul tace, că de, cine îndrăznește să crâcnească înaintea lui Maxim Ivanovici!

«Eu, zice, știu mai bine cât se cade să-i dau fiecăruia. Îmi cunosc eu oamenii și știu cum trebuie să te porți cu ei. Aici lumea s-a destrăbălat; fără mine, de mult ar fi murit cu toții de foame, împreună cu tot neamul lor! Unde mai pui că aici n-ai de-a face decât cu hoți, ăștia fură și cloșca de pe ouă, n-au pic de obraz. Nu mai spun ce bețivi sunt cu toții; cum pun mâna pe bani, aleargă la cârciumă și se aștern pe băutură până-și beau și izmenele, când ies de acolo sunt goi pușcă. După toate sunt și niște nemernici; îl vezi că se așază pe un bolovan în fața cârciumii și începe să se văicărească: "Maică, măiculița mea, de ce ai mai adus pe lume un bețiv și un amărât ca

mine? Mai bine mă sugrumai din fașă, decât să mă lași să ajung așa!" Parcă ăștia-s oameni? Sunt dobitoace, nu oameni! Astora trebuie să le bagi mai întâi mințile în cap și abia pe urmă să le dai bani. Știu eu când și cât să le dau.»

Iacă așa vorbea Maxim Ivanovici de norodul din Afimievsk, rău îl mai ocăra, dar, orice s-ar zice, avea și puțină dreptate: oamenii erau cam slabi de înger.

În orașul acela mai fusese și un alt negustor, dar murise; era un om tânăr și ușuratic, care o ducea tot într-un chef și până la urmă a ajuns la sapă de lemn. Înainte de a muri, s-a zbătut un an întreg ca peștele pe uscat, dar viața i-a dat o lecție atât de aspră, că l-a băgat în mormânt. Cu Maxim Ivanovici nu s-a împăcat niciodată și se băgase dator vândut la el. Și pe patul de moarte l-a blestemat pe Maxim Ivanovici. După el a rămas o văduvă tânără împovărată cu cinci copii. Vai de zilele unei biete văduve fără apărare, e ca un pui de rândunea căzut din cuib, darămite când mai rămâne și cu cinci copii și fără o bucată de pâine; că Maxim Ivanovici a luat și bruma de avere ce o mai aveau, până și căsuța lor de lemn, că de, răposatul îi rămăsese dator. Atunci, biata văduvă și-a înșirat toți copilașii la poarta bisericii: copilul cel mai mare, un băiețaș, abia împlinise opt anișori, iar cele patru fetițe erau încă mititele de tot: cea mai mare avea patru ani, iar cea mai mică era încă un copilaș de țâță. Când s-a isprăvit slujba, și Maxim Ivanovici a ieșit din biserică, copilașii au căzut cu toții în genunchi înaintea lui, cu mânuțele întinse, după cum îi învățase mama lor, iar dânsa, cu al cincilea copilaș în brațe, i-au făcut o plecăciune până-n pământ și într-un glas l-au rugat față de toată lumea: «Maxim Ivanovici, îndură-te, taică, de niște bieți orfani, nu le lua ultima bucățică de la gură, nu-i alunga din cuibul în care s-au născut!» Pe toți câți erau de față i-au podidit lacrimile, atât de frumos îi învățase să se roage. Sărmana văduvă s-o fi gândit așa: «Ca să facă pe grozavul față de oameni, are să ne ierte de datorie și de rușine are să dea orfanilor casa îndărăt», dar s-a înșelat. Maxim Ivanovici s-a proțăpit în fața ei și i-a zis: «Nu de mila orfanilor plângi tu, o văduvă tânără ca tine tânjește după bărbat. Las' că știu eu că răposatul m-a blestemat și pe patul de moarte!» și-și văzu de drum, iar casa nici vorbă să le-o mai dea. «După ce-și fac mendrele, să-i mai și ajuți?! Dacă îți faci pomană cu ei, te hulesc și mai abitir; dacă le întinzi un deget vor toată mâna și îți mai scot și vorbe.» Ce-i drept, umbla vorba că-i cam dăduse târcoale acestei văduve când era fată, cu vreo zece ani în urmă și că trimisese pe cineva la ea, s-o ispitească cu bănet mult că era tare frumoasă, fără să se gândească că asta e un păcat mare, ca și cum ai dărâma o biserică. Dar degeaba, fata nici n-a vrut să audă; ticăloșii de astea mai făcuse el destule, și prin oraș, și prin toată gubernia, ba s-ar putea spune că în privința asta de-a dreptul se întrecuse cu măsura.

În zadar s-au jelit văduva și pușorii ei, că el tot a izgonit orfanii din casă; poate că n-a făcut-o numai din răutate, dar așa e omul, uneori nu știe nici el de ce se încăpățânează. La început a mai ajutat-o lumea, dar pe urmă a fost nevoită să-și caute de lucru, și cum își poate câștiga o biată femeie o

bucată de pâine la noi, dacă nu se duce la fabrică; unul o cheamă să-i spele podelele, altul să-i plivească grădina, al treilea să-i pregătească baia de aburi, și sărmana de ea muncește, plângând, cu copilașul în brațe, iar ceilalți patru aleargă doar în cămășuțe pe uliță. Când îi așezase în genunchi la poarta biserici mai aveau încă ghetuțe în picioare, ce-i drept, cam scâlciate, și hăinuțe în spinare, ce-i drept, cam ponosite, oricum, erau copii de negustor; de la un timp au început însă să alerge desculți, zdrențăroși, că așa-s copiii, fac praf hainele. Copiilor însă nici că le păsa; e destul să fie soare, ca să se bucure, nu-și dau seama ce-i paște, sunt ca păsărelele, și glăsciorul lor răsună vesel ca niște zurgălăi. Dar biata văduvă se gândea: «Ce să mă fac cu voi când vine iarna? De v-ar lua Dumnezeu până atunci!» Dar n-a mai trebuit să aștepte atâta vreme. Prin părțile noastre dă din când în când o molimă în copii, o tuse, de-i zice măgărească, și atunci se molipsesc unul de la altul. Mai întâi s-a prăpădit copilașul de țată, iar după el s-au îmbolnăvit și ceilalți, și toate cele patru fetițe au pierit una după alta în toamna aceea. E drept că pe una a călcat-o o trăsură pe stradă. Și ce crezi, la înmormântarea lor bocea de-ți era mai mare mila; până atunci îi tot blestema, dar când i-a luat Dumnezeu, i se rupea inima de jale. De, inimă de mamă!

Din toți copiii, n-a mai rămas decât cu băiețelul cel mare, și ținea la el ca la ochii din cap, tremura de grija lui. Băiețelul era cam pirpiriu, firav și drăgălaș ca o fetiță. Într-o zi l-a dus la fabrică, la nașul lui, care era administrator, și ea s-a băgat dădacă la copiii unui funcționar. O dată, copilul alerga prin curte și tocmai atunci a intrat pe poartă trăsura lui Maxim Ivanovici; și ca un făcut, negustorul era cam afumat; copilul, care alerga pe scară în jos, a alunecat, și din greșeală, a dat buzna peste el în clipa când cobora din trăsură, și l-a izbit cu amândouă mâinile în pânțele. Dumnealui, nici una, nici două, i-a pus mâna în chică și a început să urle: «Al cui e? Aduceți vergile! Dați-i o bătaie zdravănă, acum, pe loc, în fața mea!» Băiețelul a încremenit de spaimă, și când au început să-l bată, a strigat ca din gură de șarpe. «Mai îndrăznești să și strigi?! Bate-l până n-o mai țipa!» Nu știu cât l-or fi bătut, dar a tot strigat, până a rămas țeapăn ca un mort. Abia atunci l-au lăsat în pace; s-au speriat cu toții când au văzut că băiețelul zace în neștire și nici nu mai suflă. Oamenii mi-au spus pe urmă că nu l-au bătut prea mult, dar copilul era tare sperios. Și Maxim Ivanovici o cam băgase pe mânecă. «Al cui e?» a întrebat. Și când a aflat, a poruncit: «Duceți-l la maică-sa! Asta-i bună, ce căuta la fabrică?» După ce a stat două zile tăcut și posomorât, a întrebat: «Ce face băiatul?» Copilul abia își mai trăgea zilele: boala în cămăruța maică-si, care plecase de la funcționar, numai ca să-și îngrijească băiețelul, că de, nu era de glumit, avea aprindere de plămân. «la te uită! Se miră Maxim Ivanovici, din ce i s-o fi tras? Aș mai zice și eu, dacă l-ar fi bătut măr, dar abia de l-au atins, ca să-l sperie. Am pus de atâtea ori să mai bată și pe alții, și încă mai rău, dar n-a ieșit așa tărașenie.» Cum se aștepta ca mama copilului să facă o plângere, s-a îndârjit și nici n-a mai pomenit de el; dar sărmana de ea nici n-a îndrăznit să se plângă. Când a văzut așa, i-a trimis cincisprezece ruble și un doctor, pe care tot el l-a plătit, nu de teamă, ci așa, fiindcă s-a căit. Dar în curând i-a venit iar sorocul beției

și trei săptămâni în cap a tot băut.

Și a trecut iarna, și au venit sfintele Paști, și chiar în ziua învierii Domnului, i s-a năzărit lui Maxim Ivanovici să întrebe iar: «Ce mai face băiatul ăla?» Și când te gândești că toată iarna nici nu pomenise de el. Și atunci i s-a răspuns: «S-a însănătoșit, e la maică-sa: muncește cu ziua sârmana, să-l țină.» Fără să mai stea pe gânduri, Maxim Ivanovici s-a dus la văduvă, dar n-a intrat în casă, nici n-a coborât din brișcă, ci a chemat-o la poartă și i-a spus: «Uite ce, preacinstită văduvă, zice, de azi înainte vreau să fiu binefăcătorul fiului tău, să-l iau sub ocrotirea mea: îl duc acasă, și de acum o să stea cu mine. Dacă o să-mi intre cât de cât în voie îi dau un capital frumușel și-l fac om; iar dacă mi s-o lipi de suflet, îl las moștenitor pe toată averea mea, ca pe un fiu adevărat. Atâta doar îți cer: domnia ta să nu-mi treci pragul decât la sărbătorile mari. Dacă te învoiești, să-mi aduci băiatul chiar mâine dimineață, că i-a trecut vremea să se joace în arșice.» Cum și-a isprăvit vorba, a și plecat. Biata femeie era ca scoasă din minți. Când au auzit vecinii ce s-a întâmplat, i-au spus: «Când o crește băiatul, are să-ți scoată pe nas că i-ai alungat norocul.» Toată noaptea a plâns la căpătâiul copilului, iar a doua zi dimineață l-a luat de mână și l-a dus. Băiețelul era mort de spaimă. Maxim Ivanovici l-a îmbrăcat ca pe un domnișor, i-a luat un dascăl și chiar din ziua aceea l-a pus să învețe; așa s-a legat de el, că nu-l mai slăbea din ochi și-l ținea tot timpul pe lângă dânsul. Nu-l lăsa nici să răsuflă, mereu îi striga: «Vezi-ți de carte, învață, învață, că vreau să fac om din tine.» Băiețașul era bolnăvicios și, de când cu bătaia, începuse să tușească. «Ce-i lipsește? se tot mira Maxim Ivanovici. La maică-sa umbla desculț, n-avea nici după ce bea apă, la mine o duce împărătește și e mai prăpădit ca înainte!» Dascălul, mai cu minte, a căutat să-i deschidă ochii: «Un copil, zice, trebuie să se mai și zbenguie, nu poate să stea tot cu nasul în carte, are nevoie de mișcare». Maxim Ivanovici a căzut pe gânduri, apoi a recunoscut: «Ai dreptate». Dascălul ăsta, Piotr Stepanovici, fie-i țărâna ușoară, avea o meteahnă: bea peste măsură, și de bețiv ce era, îl dădură afară de peste tot și ajunsese să trăiască din mila oamenilor, încolo era un om tare înțelept și tobă de carte. «Nu aici e locul meu, spunea el, eu ar trebui să fiu profesor la universitate, dar m-am cufundat în mocirla de aici, de a ajuns să-mi fie și mie scârbă de mine.» Maxim Ivanovici s-a așezat în fața băiatului și i-a strigat: «Zburdă!» Dar băiatul nici nu îndrăznea să sufle când îl vedea. Bietul copil era atât de înspăimântat, că până și glasul lui îl făcea să tremure ca varga, iar Maxim Ivanovici se tot mira. «Ce zace în el? L-am scos din noroi, l-am îmbrăcat în catifea, l-am încălțat cu cizme de postav, poartă cămașă brodată, îl țin ca pe un fiu de general și în loc să se lipească de mine, tace și mă privește ca un pui de lup!» Cu toate că lumea se obișnuise de mult cu toanele lui Maxim Ivanovici, de astă dată s-a mirat, văzându-l că ține morțiș să se vâre în sufletul copilului și nu se dă batut nici în ruptul capului. «Scot eu încăpățânarea din el, chiar de-aș ști că mor. Taică-său m-a blestemat pe patul de moarte, după ce a luat sfânta împărțășanie; se vede că a moștenit firea crâncenă a lui taică-său.» Nici măcar nu l-a atins vreodată cu varga, că de când cu

pățania aceea nu se mai încumeta. Dar intrase spaima în copil. Tremura înaintea lui și fără să-l bată.

Și să vezi ce s-a întâmplat: într-o zi, cum a ieșit el din odaie, băiatul a lăsat cartea din mână și s-a cățărat repede pe un scaun ca să-și ia mingea de pe dulap, unde o azvârlise înainte, dar din greșeală a răsturnat cu cotul o lampă de porțelan care era pe dulap; când lampa a căzut pe dușumea și s-a făcut țandări, a răsunat toată casa. Unde mai pui că era un lucru scump, porțelan de Saxa. Când a auzit Maxim Ivanovici din a treia odaie zgomotul, a început să strige. De spaimă, copilul a luat-o la goană încotro a văzut cu ochii, a ieșit pe terasă, a străbătut într-un suflet grădina și, pe porțița din dos, a fugit glonț până la râu. De-a lungul râului este un bulevard cu sălcii bătrâne, pe unde se plimbă lumea, și e tare frumos acolo. Băiatul a alergat pe mal în jos, până la marginea apei, unde se oprește podul plutitor, și oamenii l-au văzut că e gata să se arunce în apă, dar pesemne că s-a înspăimântat și a încremenit locului. Acolo râul e larg și apa vine repede, trec bărci, iar de partea cealaltă sunt tarabe, o piață, strălucesc turlele aurite ale unei biserici. S-a nimerit ca tocmai atunci să vină acolo și nevasta colonelului Ferzing cu fetița ei, ca să treacă dincolo, unde se găsea un regiment de infanterie. Fetița, un copilăș tot de vreo opt ani, îmbrăcată într-o rochiță albă, se uita râzând la băiețuș, iar în mână ținea un coșuleț țărănesc în care avea un arici. «Uită-te, mămico, zice, băiețușul ăsta nu-și mai ia ochii de la ariciul meu.» «Nu, răspunse coloneleasa, pare mai degrabă speriat. De ce te-ai speriat așa, băiețușule dragă? (Chiar așa mi-au povestit oamenii că i-a spus.) Ia te uită ce băiețel drăguț, zice, și ce frumos e îmbrăcat. Al cui ești, puiule?» El însă, cum nu mai văzuse până atunci un arici, se uita ca vrăjit la el și nu mai știa de nimic. Că de, așa-s copiii, uită repede. «Ce-aveți aici?» întrebă el. «Un arici, răspunse domnișorica, l-am cumpărat adineauri de la un țăran, l-a găsit în pădure.» «Va să zică, ăsta e un arici?» și începu să râdă și să-l zădărescă, iar ariciul se făcu ghem. Fetița se bucura și ea de bucuria băiatului: «Îl ducem acasă, zice, și vrem să-l domesticim». «Vai, zice, dați-mi mie ariciul!» și pe când se ruga așa, se auzi deodată glasul lui Maxim Ivanovici, care țipa de sus: «Aha, aici erai! Puneți mâna pe el!» (Alergase după copil în capul gol, atât era de furios.) Atunci băiețelul și-a adus aminte de tot ce s-a întâmplat, a scos un țipăt, a alergat spre apă, cu pumnii strânși la piept, și-a ridicat o dată ochii către cer (oamenii au văzut tot!) și s-a aruncat în apă! Lumea a început să strige, câțiva inși care erau pe podul plutitor au sărit să-l scape, dar apa l-a dus departe, că pe acolo curge repede, și până să-l scoată s-a înecat. Era tare slab de piept, așa că nu i-a trebuit mult. De când lumea nu se pomenise prin părțile acelea ca un copil atât de mic să-și ia zilele! Asta e mare păcat! Ce are să-i spună bunului Dumnezeu un suflet atât de fraged, pe lumea cealaltă?!

De atunci întrebarea aceasta nu i-a mai dat pace nici lui Maxim Ivanovici. S-a schimbat omul de nu-l mai cunoșteai. L-a doborât amărăciunea. La început s-a pus pe băutură și a tot băut, dar pe urmă s-a lăsat, fiindcă n-a găsit alinare. Nici pe la fabrică nu mai călca, nu mai voia să știe de nimic. Când vorbea cineva cu el, tăcea sau dădea abătut din mână. Așa a dus-o

vreo două luni și de la un timp a început să vorbească singur. Umbla în neștire și vorbea de unul singur. Tocmai atunci s-a întâmplat să ardă cătunul Vaskova și nouă case s-au făcut scrum. Maxim Ivanovici s-a urcat în trăsură și s-a dus și el să vadă ce s-a întâmplat. Bieții oameni care rămăseseră fără adăpost l-au înconjurat, jelindu-se; el le-a făgăduit un ajutor, a și dat poruncă să li se dea, dar pe urmă s-a răzgândit, l-a chemat pe administrator și i-a zis să nu mai dea nimic, dar fără să-o spună de ce. «Dumnezeu a vrut să ajung de ocară oamenilor, zice, ca o fiară blestemată. Ca vântul mi-a mers vestea.» Până și arhimandritul s-a dus atunci la el. Era un bătrân aspru, care ducea o viață fără prihană la mănăstire: «Ce-i cu tine?» l-a luat el la rost. «Iată ce-i!» făcu Maxim Ivanovici, deschizând în fața lui Evanghelia și arătându-i:

«Iar cine va sminti pe unul dintr-aceștia micii, care cred în mine, mai bine ar fi de el să-i atârne cineva de gât o piatră de moară și să-l afunde în adâncul mării.» (Matei 18,6.)

«De, zise arhimandritul, după ce citi, deși nu tocmai despre asta e vorba aici, dar o legătură tot este. E rău de omul care-și pierde măsura, se duce de răpă. Și tu prea te înfumuraseși.»

Maxim Ivanovici stătea înlemnit, de parcă îl lovise damblaua. Arhimandritul s-a uitat lung la el și pe urmă i-a zis: «Ascultă și ține minte o vorbă înțeleaptă: "Ce spune omul la deznădejde împrăștiat vântul". Și să mai ții minte că nici îngerii Domnului nu sunt desăvârșiți, numai Domnul nostru Isus Hristos e fără cusur și fără prihană, de aceea îl slujesc îngerii, și apoi tu n-ai dorit moartea aceluia prunc, te-ai purtat numai ca un smintit. Doar de un lucru stau și mă mir: câte nelegiuiri și mai mari ai săvârșit, câți oameni n-ai lăsat pe drumuri, câți oameni n-ai dus la pierzanie, pe câți nu i-ai nenorocit — oare astea nu-s păcate tot atât de grele ca un omor? Oare n-au pierit tot din vina ta și surioarele lui, patru copilași nevinovați și nici nu te-ai sinchisit? Atunci de ce te tulbură în așa hal moartea unui singur copil? De toți ceilalți nu ți-a părut rău, cred că nici nu te-ai mai gândit vreodată la ei, așa-i? Atunci de ce te apasă așa pe suflet moartea acestui copil de care nici nu ești întru totul vinovat?»

«Îl visez și noaptea în somn», mărturisi Maxim Ivanovici. «Ei și?» Dar mai mult n-a fost chip să scoată de la el. A stat mut. S-a mirat ce s-a mirat arhimandritul, apoi când a văzut că nu-i nimic de făcut, s-a dus.

Într-o zi, Maxim Ivanovici a trimis după dascăl, după Piotr Stepanovici, pe care nu-l mai văzuse de când cu nenorocirea.

«Îl ții bine minte?» l-a întrebat. «Cum să nu!» i-a răspuns. «Am văzut la birt fel de fel de poze zugrăvite de tine în ulei. Ai făcut chiar și o copie după portretul arhiereului. Poți să-mi pictezi și mie un tablou în culori?»

«Eu să nu pot? Eu pot orice, sunt meșter la toate.» «Atunci să-mi faci un tablou mare de tot, cât peretele, întâi și-ntâi să-mi zugrăvești pe el râul, și malul râpos, și podul plutitor, și toți oamenii câți au fost atunci de față. S-o pui și pe coloneleasă, și pe fetiță, până și ariciul. Mai vreau să-mi zugrăvești și malul celălalt cu tot ce-i pe el, și biserica, și piața, și tarabele, și locul unde stau briștile — toate câte sunt acolo să mi le înfățișezi aidoma, iar lângă

podul plutitor, chiar lângă malul apei, unde s-a întâmplat, băiețașul, dar negreșit cu pumnișori strânși la piept. Întocmai așa să-l faci. Iar în fața lui, de partea cealaltă, pe cer, deasupra bisericii, cetele de îngeri, care vin în zbor să-l întâmpine. Poți să faci tot ce-ți cer, ori ba?» «Eu pot orice.» «Norocul tău e că îi ții minte chipul, altfel nu m-aș fi încurcat eu cu un neisprăvit ca tine, puteam doar să tocmesc pictorul ăl mai vestit de la Moscova, sau chiar de la Londra. De n-o semăna de loc, sau numai puțin, îți dau doar cincizeci de ruble, iar de seamă leit, capeți două sute. Nu uita că avea ochișori albaștrii, și vezi să-mi faci un tablou mare de tot, cât mai mare.»

S-au învoit, și Piotr Stepanovici s-a apucat de treabă. Dar deodată Maxim Ivanovici se pomenește cu el. «Nu se cade, zice, să-l înfățișăm cum mi-ai cerut.» «Cum așa?» «Păi, fiindcă sinuciderea e un păcat greu, cel mai greu dintre toate. Și atunci, cum să vină îngerii să-l întâmpine?» «Bine, dar un copilaș ca el nu știe ce face.» «Nu, nu era un copilaș chiar atât de mic, era un băiat de opt ani când a făcut-o, așa că tot trebuie să dea socoteală cât de cât.»

Maxim Ivanovici s-a îngrozit și mai tare.

«Uite ce m-am gândit eu, zise Piotr Stepanovici, n-are rost să se mai deschidă cerul și să mai zugrăvim și îngeri; am să pictez o rază de lumină care cade din cer, ca și cum i-ar lumina calea; știi, o singură rază de lumină, ca un semn ceresc.»

Până la urmă așa s-au și înțeles. Am văzut cu ochii mei tabloul ăsta, după multă vreme, am văzut și raza de lumină, și râul, cât peretele de lung și albastru de tot, și bietul băiețel cu pumnii strânși la piept, și domnișorica, și ariciul, ce mai încolo încoace, a căutat omul să-i intre în voie cum s-a priceput mai bine. Atunci Maxim Ivanovici n-a arătat nimănui tabloul, l-a încuiat în odaia lui de lucru, ca nu cumva să-l vadă cineva. Dar când s-a răspândit vestea în oraș, toată lumea a dat năvală să-l vadă, el însă a poruncit slugilor să-i alunge pe toți. Mare zarvă s-a mai iscat atunci! Iar Piotr Stepanovici nici nu-și mai încăpea în piele: «Eu, zice, m-am încredințat acum că pot orice. Un om ca mine s-ar cădea să stea la curte, la Sankt-Petersburg.» Era un om tare de treabă, numai că prea îi plăcea să se fudulească. De aici i s-a tras și moartea: cum a primit cele două sute de ruble s-a și pus pe băutură și a început să se laude față de toată lumea cu banii; și într-o noapte l-a omorât un mahalagiu, tovarășul lui de beție, ca să-l jefuiască; abia a doua zi dimineață a ieșit omorul la iveală.

Toate ca toate, dar cum s-a sfârșit povestea n-or să uite oamenii niciodată. Într-o bună zi, Maxim Ivanovici s-a suit în brișcă și s-a dus la văduvă, care ședea cu chirie într-o cocioabă de la marginea orașului. De astă dată a intrat în curte și când a dat cu ochii de ea, i-a făcut o plecăciune până la pământ. De câte pățise, biata femeie se îmbolnăvise și abia se mai mișca. «Preacinstită văduvă, strigă el, mărită-te cu mine, ia-mă de bărbat, așa ticălos cum sunt, că nu mai am haznă de viață!» Ea se uită la el, mai mult moartă decât vie de spaimă. «Vreau, zice, să mai avem un băiețel, căci dacă îmi naști unul, înseamnă că răposatul copil ne-a iertat pe amândoi, și pe mine, și pe tine. Chiar băiețelul tău m-a învățat să fac așa, când mi s-a

arătat în vis.» A văzut femeia că omul nu era în toate mințile, că vorbea ca un apucat, dar cu toate astea nu a răbdat-o inima să nu-i spună: «Vorbești prostii, ești un om de nimic, i-a răspuns. Din pricina ta mi-am pierdut toți copilașii; după ce nu te pot vedea în ochi, îmi mai și ceri să-mi amărăsc zilele cu tine cât oi trăi.»

Maxim Ivanovici a plecat, dar tot nu s-a dat bătut. Vuia orașul când s-a aflat de așa minune. Și Maxim Ivanovici i-a trimis pețitoare, două mătuși mai sărace care trăiau într-un târgușor din aceeași gubernie. Le adusesese de acolo anume pentru asta. Nu știu dacă îi erau chiar mătuși bune, dar oricum, erau neamuri; în felul ăsta voia să-i arate văduvei cât o cinstește. Pețitoarele s-au apucat s-o momească, s-o lingusească și nu se mai dezlipeau de lângă ea, tot căznindu-se s-o înduplece. I-a trimis Maxim Ivanovici și femeii din oraș s-o pețască, neveste de negustori, de funcționari, până și pe nevasta protopopului de la catedrală; tot orașul s-a ținut de capul ei, dar degeaba, văduva era prea scârbită: «Dacă ar putea să învie copilașii mei, aș mai zice, dar așa, ce rost are? Și față de ei aș săvârși un păcat greu!» Și arhiereul a încercat s-o înduplece, șoptindu-i la ureche: «Tu, zice, ai putea să-l schimbi, să faci din el alt om». Biata femeie era îngrozită. Lumea însă se mira de ea: «Auzi, să dea cu piciorul la așa noroc!» Dar să vezi cu ce a câștigat-o până la urmă: «Oricum, zice, sinucigașul nu mai era un copil neștiutor, era băiat mare, îi trecuse și vremea să primească sfânta împărtășanie fără să se spovedească, așa că tot trebuie să dea socoteală de păcatul lui, cât de cât. Dacă te cununi însă cu mine, mă leg să zidesc o biserică pentru veșnica pomenire a sufletului copilului.» Numai făgăduiala asta a înduplecat-o pe văduvă să se mărite cu el. Și mare a fost mirarea oamenilor când au văzut că din prima zi au trăit în cea mai deplină înțelegere, cu frica lui Dumnezeu, că țineau cu adevărat unul la altul, de parcă ar fi fost un singur suflet în două trupuri. Ea a rămas grea chiar în iarna aceea și atunci au început să colinde împreună casele Domnului și să-i ceară lui Dumnezeu milă și iertare. S-au dus și la trei mănăstiri, ca să li se procească viitorul din cărțile sfinte. El s-a ținut de făgăduială și a ridicat o biserică, iar în oraș a zidit un spital și un azil. O parte din avere a împărțit-o la văduve și la orfani. Și-a adus aminte de toți cei pe care i-a jecmănit și a vrut să le dea totul înapoi; a început să arunce în dreapta și în stânga cu banii, așa că până și nevastă-sa și arhiereul au trebuit să-l țină în frâu, spunându-i: «Ajunge cât ai făcut!» Maxim Ivanovici i-a ascultat, dar tot a zis: «Eu, zice, l-am înșelat atunci la socoteală pe Foma». Și Foma a primit tot ce i se cuvenea; bietului om nici nu i-a venit să creadă, i-au dat și lacrimile: eu, zice, n-am cerut nimic... oricum eram mulțumit, dar de azi înainte am să mă rog neîncetat lui Dumnezeu să vă aibă în paza lui». Faptele bune ale lui Maxim Ivanovici le-au mers oamenilor drept la inimă, căci adevărat se spune: pilda cea bună dă roade. Iar prin părțile acelea oamenii sunt buni.

Fabrica a dat-o în seama nevesti-și, care a făcut o rânduială de o mai pomenesc oamenii și azi. De băutură însă Maxim Ivanovici nu s-a lăsat, dar când îl apucau pandaliile, ea îl ținea din scurt și până la urmă l-a și lecuit. Cu timpul a început să vorbească cuviincios, până și glasul i s-a îmblânzit, s-a

făcut cum nu se poate mai milos, chiar și față de animale: o dată, când a văzut pe fereastră un țăran lovindu-și fără îndurare calul cu biciul peste ochi, i-a cumpărat numaidecât calul, plătindu-i de două ori mai mult decât făcea. Când îl căutai avea ochii înlăcrimați, se lăsa foarte ușor înduioșat, era destul să-i spună cineva ceva, ca să-l podidească lacrimile. Când i-a venit femeii sorocul să nască, s-a milostivit Domnul în sfârșit de rugăciunile lor și le-a dăruit un fiu, și atunci sufletul lui Maxim Ivanovici s-a înveselit pentru prima oară după nenorocire. A împărțit bani cu nemiluita la săraci, pe mulți i-a iertat de datorii, iar la botez a poftit tot orașul. Dar a doua zi după petrecere s-a întunecat ca noaptea la față. Când a văzut nevastă-sa că nu era în apele lui, i-a adus copilașul cel nou-născut: «Ne-a iertat, zice, răposatul băiat, l-au înduplecat lacrimile și rugăciunile noastre». Trebuie să spun că despre asta nu mai pomenise de un an, de când se cununaseră, deși, în taină, fiecare era muncit de acest gând. Atunci Maxim Ivanovici i-a aruncat o privire întunecată ca noaptea: «Nu te pripî, zice, că vezi tu, de un an întreg răposatul nu mi s-a mai arătat, dar astă-noapte l-am visat iarăși». «A vorbit atît de ciudat, că pentru prima oară mi-a pătruns și mie groaza în suflet», povestea nevastă-sa mai târziu.

Căci nu degeaba i se arătase băiatul în vis. Nici n-a apucat bine Maxim Ivanovici să-și termine vorba, că din clipa aceea, ca un făcut, copilașul s-a și îmbolnăvit. Și opt zile a tot bolît. Bieții oameni s-au rugat zi și noapte, au chemat fel de fel de doctori, au adus și cu trenul pe cel mai de seamă doctor de la Moscova, dar ăsta cum a venit s-a și înfuriat: «Eu, zice, sunt cel mai de seamă doctor de la Moscova, și acolo mă așteaptă o lume întreagă». Le-a spus să-i dea copilului niște picături și s-a grăbit să plece, după ce a luat nici mai mult nici mai puțin decît opt sute de ruble. Iar până în seară copilașul s-a prăpădit.

Și ce crezi că s-a întîmplat după aceea? Maxim Ivanovici a trecut toată averea pe numele iubitei lui neveste, i-a dat în mână toți banii și hîrtille, a pus bună rînduială în toate, după lege, apoi s-a înfățișat înaintea femeii și i s-a ploconit până la pămînt: «Lasă-mă să plec, nevastă neprețuită, să-mi mîntuiesc sufletul, cît mai e timp. Dacă nici acum n-oi izbuti să-mi curăț sufletul de păcate, n-am să mă întorc niciodată. Cu toate că o viață întreagă am fost crud și nemilos și am asuprit oamenii, trag nădejde că Domnul se va milostivi de mine, dacă de acum înainte voi trăi în chin și pocăință, colindînd sfintele lăcașuri, căci numai bunul Dumnezeu știe cît îmi este de greu să părăsesc totul, cum mi se mai rupe inima». Nevastă-sa îl tot ruga, sărmana, topindu-se de plîns: «Numai pe tine te mai am pe lume, cui mă lași, cui mă lași? De un an, de când trăim împreună, inima mi s-a umplut de dragoste și de milă pentru tine». Tot orașul a stăruit o lună întreagă pe lângă el să se răzgîndească. Toți l-au rugat, și când au văzut că nu e chip să-l înduplece, au hotărât să-l urmărească pas cu pas și să-l oprească cu sila. Dar el n-a ținut seama de nimic și într-o noapte a plecat pe furiș și dus a fost. Și de atunci, după cîte am auzit, străbate țara în lung și-n lat de la un sfânt lăcaș la altul, ducînd o viață smerită și cucernică, iar nevestei lui dragi nu-i trimite vești decît o dată pe an..."

CAPITOLUL AL PATRULEA

Acum mă apropiu de ultima catastrofă, cu care se încheie însemnările mele. Dar înainte de a merge mai departe, trebuie să anticipez asupra evenimentelor și să explic un fapt despre care habar n-am avut când s-au petrecut toate câte urmează, și pe care l-am aflat și l-am înțeles pe deplin abia cu mult mai târziu, adică după ce totul s-a sfârșit. Dacă n-aș face-o, aș fi nevoit să vorbesc în enigme, în loc să redau limpede lucrurile. De aceea, cu riscul de a încălca așa-zisele canoane literare, voi da mai jos o explicație simplă, obiectivă, nepărtinitoare, ca o informație din gazetă, ca și cum nu m-ar privi câtuși de puțin.

Iată cum stau lucrurile: Lambert, prietenul meu din copilărie, făcea parte, dacă nu mă înșel, și sunt mai mult ca sigur că nu mă înșel, dintr-una din acele bande infame de escroci mărunți, înjghebate cu scopul de a săvârși ceea ce se numește azi șantaj, care încă nu este prevăzut în codul nostru penal, și deci, nu poate fi pedepsit. Banda în care intrase Lambert opera la Moscova și avea la activul ei destule ticăloșii (după cum a ieșit la iveală mai târziu, când banda a fost în cea mai mare parte demascată). Am aflat ulterior că un timp șeful ei de la Moscova fusese un om în vârstă, extrem de abil, inteligent și cu multă experiență. Banda opera când în totalitatea ei, când în grupuri izolate. Sub conducerea șefului ei, comisese pe lângă o serie de potlogării cât se poate de murdare și scabroase (despre care s-a și scris în gazete) unele escrocherii destul de complicate, chiar subtile. Am aflat și eu de câteva, dar n-are rost să intru în amănunte. Menționez numai că în general metoda lor era să surprindă anumite secrete ale unor oameni foarte cinstiți și uneori de mare vază; după aceea, dumnealor se prezentau la aceste persoane și le amenințau că vor da în vileag anumite documente compromițătoare (pe care de multe ori nici nu le aveau), dacă nu vor primi o sumă de bani în schimbul tăcerii lor. Dezvăluirea anumitor lucruri, care, deși nu constituie un păcat, și cu atât mai puțin un delict, înspăimântă chiar și pe un om cumsecade și curajos. De aceea banda căuta să tragă foloase mai cu seamă de pe urma secretelor familiale. Ca să arăt cât de dibaci lucra uneori șeful ei, voi povesti pe scurt o astfel de potlogărie, rezumându-o în trei rânduri și lăsând amănunțele la o parte, într-o familie foarte onorabilă s-a petrecut un lucru condamnat atât din punct de vedere moral, cât și juridic: soția unui om cunoscut și respectat de toată lumea întreținea în secret legături amoroase cu un ofițer tânăr și bogat. Prinzând de veste, escrocii au procedat astfel: întâi și-ntâi i-au pus în vedere ofițerului că vor aduce totul la cunoștința soțului. N-aveau, firește, nici cea mai mică dovadă, ofițerul știa prea bine acest lucru, pe care, de altfel, nici ei nu i l-au tănuit; dar în cazul acela procedeul s-a dovedit foarte dibaci, fiindcă toată șmecheria lor consta în socoteala că soțul, o dată ce va fi pus la curent, va reacționa absolut la fel și va lua exact aceleași măsuri ca și atunci când ar fi fost pus în fața unor dovezi incontestabile. Ei se bizuiau pe firea acestui om și pe situația lui

familială, cunoscându-le temeinic pe amândouă, datorită faptului că din bandă făcea parte și un tânăr din cea mai bună societate, care izbutise în prealabil să obțină informațiile necesare. Astfel l-au jecmănit pe amant de o sumă frumușică, și fără nici un risc pentru ei, deoarece însuși păgubașul ținea ca totul să rămână secret.

Lambert, deși fusese complice la unele operații ale bandei, nu făcea propriu-zis parte din ea; prinzând însă gust, începuse să acționeze singur, cu titlu de experiență. Trebuie să spun dinainte că nu prea era înzestrat din fire pentru asta. Ce-i drept, era foarte deștept și calculat, dar prea pripit, și pe deasupra naiv, mai bine zis lipsit de experiență, necunoscând nici oamenii, nici societatea. El, bunăoară, nu-și dădea seama, pare-se, de rolul important pe care-l juca șeful bandei de la Moscova, își închipuia că nu-i mare lucru să pui la cale și să duci la bun sfârșit astfel de operații. În sfârșit, socotea că aproape toți oamenii sunt la fel de ticăloși ca el. Dacă îi trecea prin cap că cineva se teme sau trebuie să se teamă din anumite motive, presupunerea lui se transforma numaidecât în convingere. Mai avea încă o trăsătură pe care nu știu cum s-o numesc, dar pe care voi căuta s-o ilustrez mai târziu prin fapte: după părerea mea, era destul de primitiv și nu numai că nu credea în sentimente bune și nobile, dar mai mult, nici măcar nu le putea concepe.

Venise la Petersburg, unde dorea de mult să se stabilească, fiindcă socotea că aci va găsi un teren mai vast de activitate, și totodată fiindcă la Moscova făcuse cândva o bucată unuia care acum îl urmărea ca să-i plătească polița. De îndată ce sosise la Petersburg, intrase în legătură cu un vechi complice de al său, dar cum terenul se dovedi mai puțin prielnic, trebui să se mulțumească doar cu mici matrapazlăcuri. Cu toate că își făcuse unele relații, nu izbutise încă să întreprindă nimic serios: "În orașul ăsta nu găsești un om mai acătării, toți sunt niște neisprăviți", l-am auzit și eu spunând de multe ori. Dar iată că într-o bună dimineață, când se crăpa de ziuă, a dat din întâmplare peste mine, zăcând înghețat sub un gard, și atunci, pe neașteptate, i s-a ivit prilejul să facă o "afacere grasă", după părerea lui. Acest prilej i-l oferisem chiar eu, flecărind în neștire pe când mă dezmoșteam în dimineața aceea, în odaia lui. E drept că vorbisem fără nici o noimă, ca un om care aiurează, totuși, din palavrele mele reieșea limpede că din toate umilințele îndurate în ziua aceea fatală, cel mai rău mă durea jignirea adusă de Bioring și de ea: altfel nu i-aș fi vorbit atunci numai despre asta lui Lambert, i-aș fi pomenit bunăoară și despre Zerșikov, ceea ce nu s-a întâmplat însă, cum am aflat mai târziu chiar de la Lambert. Și unde mai pui că și entuziasmul mă făcea să-mi pierd orice măsură, dacă în dimineața aceea de coșmar ajunsesem să văd în Lambert și în Alphonsine niște binefăcători, niște adevărați salvatori! Pe urmă, în timpul convalescenței, pe când mai zăceam în pat și mă tot întrebam ce putuse să aleagă Lambert din palavrele mele, și cât îi dezvăluisem, nici prin minte nu mi-a trecut că îi trădasem atât de mult. Desigur, judecând după remușcările mele, bănuiam încă de pe atunci că pesemne mă luase gura pe dinainte, deși, repet, nici nu mi-aș fi închipuit că mersesem chiar atât de departe! Speram, ba chiar mă

bizuiam pe faptul că în dimineața aceea nici nu fusesem în stare să rostesc deslușit cuvintele — de altfel, singurul lucru pe care mi-l aminteam precis — deși pe urmă s-a dovedit că atunci vorbisem cu mult mai limpede decât presupuneam și speram eu mai târziu. Ce e mai grav e că toate astea au ieșit la iveală abia mai târziu, după multă vreme, și de aici mi s-a și tras nenorocirea.

Din delirul meu, din palavrele, bâiguielile, exclamațiile de entuziasm și toate celelalte, el aflate în primul rând o mulțime de nume și chiar unele adrese. În al doilea rând, își făcuse o idee destul de precisă despre situația persoanelor respective (a bătrânului prinț, a ei, a lui Bioring, a Annei Andreevna și chiar a lui Versilov); în al treilea rând, înțeleșese că mă simt jignit și caut să mă răzbun, și, în sfârșit, în al patrulea rând, aflate până și lucrul cel mai important, și anume că există o hârtie misterioasă, ascunsă de cineva, o scrisoare, care dacă ar ajunge în mâna prințului, un bătrân cam ținut, acesta, aflând din ea că propria lui fiică, socotindu-l nebun, a și "recurs la sfatul unor juriști", ca să-l pună sub interdicție, sau își va pierde mințile cu desăvârșire, sau o va alunga pe ea din casă și o va dezmoșteni, sau se va însura cu o oarecare domnișoară Versilova, cu care în orice caz ar dori să se căsătorească, dacă nu l-ar împiedica familia. Într-un cuvânt, Lambert înțeleșese foarte multe, deși problema mai avea pentru el tot atâtea aspecte nelămurite; în orice caz, pentru un escroc versat în șantaje și atâta ar fi fost de ajuns ca să prindă firul întregii istorii. Cum am fugit atunci de sub paza Alphonsinei, el mi-a și căutat adresa (și încă pe calea cea mai simplă: de la biroul de adrese); pe urmă a început numaidecât să culeagă informații, ca să se convingă dacă toate persoanele de care îi pomenisem există într-adevăr, și abia după aceea a pornit la acțiune.

Planul lui se întemeia pe existența unei anumite hârtii care se găsea în posesia mea, și Lambert nu se îndoia câtuși de puțin că această hârtie este de importanță vitală. Las la o parte o împrejurare despre care cred că e mai bine să vorbesc la locul și la timpul său; deocamdată menționez numai că mai cu seamă această împrejurare a întărit convingerea lui Lambert că scrisoarea există într-adevăr și mai ales că prezintă o mare importanță. (Trebuie să spun de pe acum că a fost o împrejurare fatală, pe care n-o puteam bănuî nu numai atunci, dar nici mai târziu; abia la sfârșit a ieșit la iveală, după catastrofă, când lucrurile s-au lămurit de la sine.) Așadar, după ce presupunerea pe care se bizuia s-a confirmat, Lambert a făcut primul pas, și anume, s-a dus la Anna Andreevna.

Totuși, până în ziua de azi a rămas pentru mine de neînțeles cum de a putut un individ de teapa lui Lambert să se strecoare până la o ființă atât de nobilă și de distantă ca Anna Andreevna și să i se vâre în suflet. E drept că și luase toate informațiile cu privire la persoana ei, dar oare asta era de ajuns? E drept că umbla foarte elegant îmbrăcat, că vorbea franțuzește, dar cu toate astea, cum a putut Anna Andreevna să nu vadă numaidecât că este un escroc? Nu-mi rămâne decât să presupun că tocmai de un escroc avea ea nevoie atunci. Să fie oare cu puțință?

N-am izbutit niciodată să aflu amănunte în legătură cu întâlnirea lor,

totuși, mai târziu, m-am străduit adesea să-mi imaginez această scenă. Presupunerea cea mai verosimilă e că din prima clipă Lambert s-a dat drept cel mai bun prieten al meu din copilărie, prefăcându-se foarte îngrijorat de soarta mea, tocmai fiindcă ținea, chipurile, nespus de mult la mine. Firește însă, că de la prima întâlnire i-a strecurat o aluzie cât se poate de transparentă la existența unei anumite scrisori care se găsește în mâna mea, dându-i în același timp a înțelege că este o taină pe care numai el, Lambert, o cunoaște, și că eu aș avea de gând să folosesc această scrisoare, pentru a mă răzbuna pe văduva generalului Ahmakov și așa mai departe; în orice caz a fost în stare să-i explice cât se poate de precis importanța și valoarea acelei hârtii. Cât despre Anna Andreevna, în momentul acela se găsea într-o asemenea situație, încât nu putea să rămână indiferentă la o veste atât de promițătoare, nu putea să nu-l asculte cu cea mai mare atenție și... să nu cadă în cursă, că de, era vorba de "lupta pentru existență". Tocmai atunci fusese despărțită de logodnicul ei, care era sechestrat la Țarskoie Selo și supravegheat îndeaproape; mai mult, ea însăși fusese pusă sub tutelă. Așadar, cum era să n-o bucure o descoperire atât de senzațională? De astă dată nu mai era vorba de trăncăneli muieresti pe care să i le șoptești la ureche prințului, de tânguiri și de lacrimi, de minciuni și clevetiri, de astă dată exista un document, scris negru pe alb, care dovedește în mod incontestabil intențiile perfide ale propriei lui fiice și ale tuturor celor care caută să-l îndepărteze de logodnica lui, prin urmare, dacă nu vrea să ajungă într-un ospiciu de nebuni, singura lui scăpare e să rupă numaidecât cu familia și să se refugieze la ea, adică la Anna Andreevna, unicul lui sprijin, și să se cunune cu ea chiar a doua zi.

S-ar putea însă ca Lambert să nu fi folosit nici un vicleșug față de ea, ci dimpotrivă să-i fi spus chiar de la început pe șleau: "*Mademoiselle*, ai de ales: sau rămâi fată bătrână, sau ajungi prințesă și milionară. Numai eu te pot ajuta, și iată cum: există în manile unui tânăr un anumit document pe care sunt gata să ți-l aduc... dacă îmi iscălești o poliță de treizeci de mii de ruble". Înclin să cred că întocmai așa s-au petrecut lucrurile. Doar îi socotea pe toți oamenii la fel de ticăloși ca el; repet, ticăloșia lui era atât de înconștientă, atât de naivă, încât mergea uneori până la inocență. Dar, oricum s-ar fi petrecut lucrurile, chiar dacă Lambert ar fi fost bătăran, e foarte probabil că Anna Andreevna n-a rămas descumpănită nici o clipă, ci dimpotrivă, a știut să se stăpânească foarte bine și l-a ascultat până la capăt pe șantajist, lăsându-l să vorbească pe limba lui, și asta numai fiindcă este o persoană cu "vederi largi". Bineînțeles că la început o fi roșit puțin, dar pe urmă și-a călcat pe inimă și l-a ascultat până la capăt. Când mi-o închipui pe fata asta dinstantă, mândră, cu adevărat demnă și atât de inteligentă mergând mână în mână cu Lambert, nu pot spune decât... halal inteligență! Numai la noi în Rusia, unde oamenii se dau în vânt după "vederi largi", poate merge cineva atât de departe cu inteligența, și încă o femeie, și în asemenea împrejurări!

Ca să nu mai lungesc vorba, până să ies eu pentru prima oară din casă după boală, Lambert își ticluise două planuri (lucru pe care astăzi îl știu

sigur): primul era să ia de la Anna Andreevna o poliță de cel puțin treizeci de mii de ruble, în schimbul scrisorii, și apoi s-o ajute să-l sperie pe prinț, să-l răpească și să-l cunune prin surprindere cu ea; totul era pus la punct până în cele mai mici amănunte și, ca să treacă la acțiune, nu mai așteptau decât ajutorul meu, mai bine zis, scrisoarea.

Al doilea plan era s-o trădeze pe Anna Andreevna, să-i întoarcă spatele și să vândă hârtia generălesei Ahmakova, dacă afacerea ar fi fost mai rentabilă. În cazul acesta, în calculele lui intra și Bioring. Pe Ahmakova deocamdată o urmărea numai, nu se dusese încă la ea, fiindcă mă aștepta pe mine.

Se înțelege că avea nevoie de mine, mai bine zis nu de mine, ci de scrisoare! Și în ceea ce mă privește îmi făcuse două planuri. Primul era să înfrângă orice rezistență morală și fizică din partea mea, apoi să mă ia părtaș și, dacă n-o avea încotro, să împartă banii pe din două cu mine. Al doilea plan îl ispitea însă cu mult mai mult. Iată în ce consta: să mă păcălească ca pe un țânc și să-mi fure scrisoarea sau, la nevoie, să mi-o smulgă cu forța. Mai ales în acest plan îmi puneam toate speranțele. Repet: datorită unei anumite împrejurări, pe care, după cum am mai spus, o voi arăta mai târziu, el era aproape sigur de succesul celui de-al doilea plan. În orice caz mă aștepta cu înfrigurare, căci de mine depindea totul, atât alegerea planului, cât și aplicarea lui.

Oricum, trebuie să-i recunosc meritul că, până la însănătoșirea mea, a izbutit să-și stăpânească firea impulsivă. În timpul bolii n-a dat pe la mine decât o singură dată, și atunci s-a mulțumit să stea de vorbă cu Versilov; nu voia nici să mă sperie, nici să mă pună în gardă, și de aceea, până la deplina mea însănătoșire, căută să pară cât mai indiferent față de mine. Nu se temea cătuși de puțin că aș putea să vorbesc cu altcineva despre scrisoare, să i-o încredințez sau s-o distrug. Din câte îi spuseseam, era îndreptățit să tragă concluzia că eu însumi doream foarte mult să păstrez secretul și mă temeam grozav să nu afle cineva de existența scrisorii. Nu s-a îndoit nici o clipă că de îndată ce mă voi însănătoși primul meu drum va fi pe la el, nu la altcineva: doar Nastasia Egorovna venea la mine mai cu seamă din însărcinarea lui, știa, așadar, că prea mă roade curiozitatea și spaima ca să mă pot stăpâni... Unde mai pui că-și luase toate măsurile de precauțiune, putea să afle până și ziua când voi ieși din casă, așa că nu era chip să scap de el, chiar dacă aș fi vrut.

Dar oricât de nerăbdător era Lambert să mă vadă, cred că Anna Andreevna mă aștepta cu și mai mare înfrigurare. Trebuie să recunosc că Lambert avea oarecare temeiuri s-o tragă pe sfoară și vinovată era ea însăși. În ciuda faptului indiscutabil că încheiaseră un pact (de asta sunt convins, chiar dacă nu știu în ce termeni), până în ultima clipă Anna Andreevna n-a fost complet sinceră, nu și-a deschis sufletul față de el. I-a dat să înțeleagă că e de acord cu propunerea și cu condițiile lui, dar numai atât; probabil că l-a lăsat să-și expună planul în toate amănuntele, dar nu l-a aprobat decât prin tăcere. Am aflat destule date ca să pot trage această concluzie; pricina era că *mă aștepta pe mine*. Sunt ferm convins că prefera să aibă de-a face cu

mine, decât cu un nemernic ca Lambert, ceea ce e și de înțeles; dar greșeala ei a fost că s-a purtat astfel, încât, până la urmă a înțeles și Lambert acest lucru. Lambert n-avea decât de pierdut dacă, peste capul lui, ea m-ar fi convins să-i dau scrisoarea și s-ar fi înțeles cu mine, mai ales că pe atunci el nu se mai îndoia câtuși de puțin de reușita "afacerii". Altul în locul lui ar fi șovăit, sau ar mai fi păstrat oarecare îndoieli; Lambert însă era tânăr, sigur de sine, hrăpăreț și nerăbdător la culme, nu prea cunoștea oamenii și de aceea îi socotea pe toți ticăloși; un astfel de om nu putea să aibă nici cea mai mică îndoială, cu atât mai mult cu cât prin diferite tertipuri îi smulsese Annei Andreevna confirmarea tuturor presupunerilor lui.

Se mai pune încă o ultimă întrebare, poate chiar cea mai importantă: oare pe atunci Versilov știa ceva de planurile lui Lambert, își puna oare vreo speranță oricât de vagă în ele? Nu, câtuși de puțin, pe *atunci* încă nu, deși poate că încă de pe atunci fusese aruncat cuvântul fatal... Dar ajunge, trebuie să mă opresc aici, ca să nu anticipez prea mult.

Și acum să încerc să lămuresc ce era în capul meu. Știam eu ceva până să ies pentru prima oară din casă, și ce anume? La începutul acestei explicații am arătat că până atunci nu știusem nimic, că toate acestea le-am aflat prea târziu, abia după ce totul s-a sfârșit. Asta e adevărul, dar este oare tot adevărul? Nu chiar tot; e de netăgăduit că știam ceva, chiar prea mult, dar pe ce cale ajunsesem să știu? Cititorul n-are decât să-și aducă aminte de *visul meu*! Dacă am putut avea un asemenea vis, dacă el a mocrnit în inima mea, dacă el s-a întruchipat în această formă, mai erau foarte multe lucruri pe care dacă nu le știam, le *intuiam*, pornind de la ceea ce am expus adineauri, lucruri pe care, în realitate le-am aflat abia "după ce totul s-a terminat". Chiar dacă nu aveam anumite date, totuși inima mea era frământată de presimțiri și duhurile rele puseseră stăpânire pe visele mele. Și iată că mă simțeam irezistibil atras de omul acesta, deși îl cunoșteam perfect, mai mult chiar, îl intuiam până în cele mai mici amănunte! Dar de ce mă atrăgea atât de mult? Închipuiți-vă că acum, în momentul când scriu, mi se pare ca încă de pe atunci știam foarte bine de ce mă atrăgea, deși repet, n-aș fi avut de unde să știu. Poate că cititorul mă va înțelege totuși. Acum însă mă întorc la fapte și le voi înșira în ordinea în care s-au petrecut.

Iată cum a început totul: într-o seară, cu două zile-înainte de a ieși eu din casă, Liza s-a întors din oraș tremurând de mânie. Se vedea că fusese jignită îngrozitor, și într-adevăr, i se întâmplase ceva de neînchipuit.

Am pomenit mai înainte despre relațiile ei cu Vasin. Ea se ducea la el nu numai ca să ne arate că nu are nevoie de noi, ci fiindcă îl prețuia cu adevărat pe Vasin. Se cunoșteau încă de la Luga și mie mi se păruse întotdeauna că Vasin nu este indiferent față de ea. Când o lovise nenorocirea, era firesc să pună preț pe sfatul unui om cu o judecată atât de limpede, obiectivă, întemeiată pe principii morale înalte, cum îl socotea ea pe Vasin. Unde mai pui că femeile nu se prea pricep să cântărească inteligența unui bărbat, dacă acesta le place, și sunt gata să ia paradoxurile lui drept concluzii logice, mai ales când ele coincid cu propriile lor dorințe. Liza ținea la Vasin mai ales fiindcă arăta înțelegere pentru situația ei și simpatie față de prinț, după cum

i se păruse la început. Cum bănuia adevăratele lui sentimente față de ea, Liza îl aprecia cu atât mai mult pentru simpatia pe care i-o inspira rivalul său. În schimb prințul, căruia ea însăși i-a povestit că se duce uneori să se sfătuiască cu Vasin, a primit de la început această veste cu vădită enervare, fiindcă îi stârnise gelozia. Liza, jignită de gelozia lui, a continuat dinadins să se ducă pe la Vasin. Prințul n-a mai săcâit-o, dar era întotdeauna posomorât. Liza mi-a povestit însă mai târziu (după foarte multă vreme) că foarte curând Vasin a dezamăgit-o; era atât de calm, încât tocmai calmul lui imperturbabil, care-l plăcuse atât de mult la început, o enerva din ce în ce mai tare. Ce-i drept, avea o minte lucidă, și într-adevăr îi dăduse câteva sfaturi foarte bune în aparență, dar ca un făcut, nici unul dintre ele nu putea fi pus în practică. Uneori judeca lucrurile cu prea multă răceală, prea de sus, fără să țină seama de sentimentele Lizei, devenind din ce în ce mai lipsit de tact, schimbare pe care ea o atribuia unui dispreț inconștient, dar tot mai vădit pentru situația ei. O dată Liza i-a mulțumit că se arată totdeauna atât de binevoitor față de mine și că, având o inteligență cu mult superioară, vorbește cu mine de la egal la egal (de fapt i-a reprodus cuvintele mele). El i-a răspuns:

— Te înșeli și într-o privință și în alta. Mă port așa cu el, fiindcă socotesc că nu se deosebește cu nimic de toți ceilalți oameni. Nu-l găsesc mai prost decât orice om inteligent, nici mai rău decât orice om bun. Eu mă port la fel cu toată lumea, fiindcă după părerea mea toți oamenii sunt la fel.

— Se poate să nu-ți dai seama de deosebiriile dintre ei?

— O, desigur, fiecare se deosebește prin ceva de ceilalți, dar pentru mine aceste deosebiri nu există, fiindcă nu mă privesc; pentru mine toți oamenii sunt egali și totul mi-e egal, de aceea mă și arăt la fel de binevoitor față de toți.

— Și o astfel de viață nu te nemulțumește?

— Nu, fiindcă sunt mulțumit de mine.

— Și nu-ți dorești niciodată nimic?

— Ba da, însă nu prea tare. Am nevoie de foarte puțin, doar de strictul necesar. Oare nu-i totuna dacă port haine de aur sau astea pe care le vezi? Vasin rămâne tot Vasin, oricum s-ar îmbrăca. Nu râvnesc la nici un fel de mărire, căci există oare pe lume funcții și ranguri oricât de înalte care să nu fie mai prejos decât mine?

Liza mi-a dat cuvântul ei de onoare că întocmai așa îi vorbise o dată. Ce-i drept, e greu să judeci cuvintele cuiva fără să cunoști împrejurările în care au fost rostite.

Cu timpul, Liza a ajuns la concluzia că și față de prinț Vasin se arăta atât de îngăduitor nu fiindcă ține la ea, ci numai fiindcă socotește că toți oamenii sunt la fel, fiindcă pentru el "nu există deosebiri"; totuși, spre sfârșit, indiferența lui Vasin începu să se destrame, nu numai că îl condamna pe prinț, dar vorbea despre el cu o ironie mușcătoare. Nu și-a schimbat atitudinea nici atunci când și-a dat seama că o scoate din sărite pe Liza. Culmea e că întotdeauna vorbea foarte blajin și nici măcar atunci când îl condamna pe prinț nu manifesta indignare, ci, pur și simplu, îi demonstra pe cale logică cât de

nemernic era eroul ei; dar tocmai logica raționamentului sublinia ironia. În cele din urmă, i-a demonstrat fără s-o cruțe cât de "absurdă" este dragostea ei, pe care și-o impune numai din încăpățănare. "Sentimentele dumitale se întemeiază pe o eroare, și orice eroare se cere neapărat îndreptată, de cum îți dai seama de ea."

Acest lucru i-l spusese chiar în ziua aceea; Liza, revoltată, s-a ridicat de pe scaun și a dat să plece. Atunci, omul acesta atât de înțelept a făcut un gest cu totul neașteptat: cu un aer solemn și totodată emoționat a cerut-o în căsătorie. Liza i-a trântit în față că este un neghiob și a plecat.

Să propună unei femei să trădeze pe un nenorocit, mai ales atunci când așteaptă un copil de la acest nenorocit, numai pe motiv că "n-o merită" — iată de ce e în stare un asemenea înțelept. După părerea mea, asta nu dovedește decât o gândire îngrozitor de abstractă și o totală necunoaștere a vieții, care se datoresc unui orgoliu fără margini. Culmea e că, după cum bine și-a dat seama Liza, Vasin era chiar mândru de gestul lui, dacă n-ar fi fost decât pentru faptul că o știa gravidă. Cu lacrimi de indignare în ochi, Liza a alergat la prinț, care nu s-a arătat cu nimic mai prejos decât Vasin: deși din ceea ce i-a povestit ea putea să se convingă desigur cât de neîntemeiată era gelozia lui, și-a ieșit din minți. De altfel, așa sunt toți oamenii geloși! I-a făcut o scenă îngrozitoare și a jignit-o atât de adânc, încât era cât pe aci să rupă pe loc legătura cu el.

Când s-a întors acasă a izbutit cu greu să se stăpânească, nu s-a putut opri însă să se destăinuiească mamei. În seara aceea s-au înțeles iarăși ca înainte, gheața dintre ele s-a spart; se vede că, după obiceiul lor, au plâns în voie, una în brațele celeilalte, fiindcă după aceea Liza părea să se fi liniștit, deși era foarte posomorâtă. Toată seara a stat nemișcată în camera lui Makar Ivanovici, fără să scoată un cuvânt, ascultând însă cu atenție ceea ce spunea bătrânul. De la întâmplarea aceea cu scăunelul, Liza se arăta extrem de respectuoasă față de el, chiar sfioasă, deși era tot atât de tăcută ca înainte.

Dar în seara aceea Makar Ivanovici a dat pe neașteptate discuției o întorsătură ciudată; adaug că de dimineață Versilov vorbise cu doctorul despre sănătatea bătrânului și amândoi păruseră foarte îngrijorați. Trebuie să mai spun de asemenea că de câteva zile toți ai casei ne pregăteau să serbăm aniversarea mamei, de care ne mai despărțeau cinci zile, și că vorbeam adesea despre asta. Cu acest prilej pe Makar Ivanovici l-au năpădit deodată amintirile și a început să povestească de copilăria mamei, de pe vremea când "nici nu se ținea încă pe piciorușe". "Voia s-o țin tot timpul în brațe, își amintea bătrânul, și tot eu am învățat-o să umble; uneori o puneam într-un colț al odăii, apoi mă depărtam cu vreo trei pași și o strigam, iar ea alerga fără teamă către mine, râzând, și când era destul de aproape, îmi sărea de gât. Pe urmă am început să-ți povestesc basme, Sofia... Andreevna, și tare-ți mai plăceau; erai în stare să mă ascuți câte două ceasuri, șezând pe genunchii mei. Toți ai casei se mirau: «Ia te uită cum l-a îndrăgit pe Makar!» Altă dată te duceam în pădure, căutam o tufă de zmeură, te așezam lângă ea și pe când mâncai îți ciopleam câte un fluier. Și după ce ne săturam de plimbare, te duceam în brațe acasă și-mi adormeai cu capșorul pe umăr.

O dată te-ai speriat de lup și ai alergat, tremurând toată, dar nici vorbă să fi fost vreun lup prin apropiere."

— De asta mi-aduc aminte, spuse mama.

— Adevărat?

— De multe îmi amintesc. De când m-am pomenit pe lume am avut parte de dragostea și de ocrotirea dumitale, rosti mama cu un glas cald, roșind deodată.

După o pauză, Makar Ivanovici urmă:

— Vă cer iertare, copilașii mei, că eu mă duc. Simt că mi s-a împlinit sorocul, voi mi-ați mângâiat bătrânețele și mi-ați alinat toate durerile; vă mulțumesc din suflet dragii mei.

— Lasă, Makar Ivanovici, ce vorbe-s astea! exclamă Versilov, destul de îngrijorat. Chiar doctorul mi-a spus adineauri că-ți merge mult mai bine.

Mama asculta, speriată.

— Ei, ce știe Alexandr Semionovici al vostru!.... făcu Makar Ivanovici zâmbind. E un om tare de treabă, dar atât. Fiți pe pace, dragii mei, doar n-oți fi crezând că mă tem de moarte. Azi dimineață, după rugăciune, mi-a spus inima că n-am să mai ies din odaia asta, se vede că asta e voința Domnului. Dacă e așa, binecuvântat fie numele Domnului; atâta doar că nu mă mai satur privindu-vă. Și mult încercatul lov își găsea alinare când se uita la copilașii săi cei mici. Dar asta nu înseamnă că nu-și mai aducea aminte de cei pe care îi luase Dumnezeu. E cu neputință să-i fi uitat! Numai că, pe măsură ce trec anii, durerile se împletesc cu bucuriile și chiar dacă mai oftezi când îți amintești de ele, inima ți-e senină și împăcată, căci așa ne e dat pe lumea asta: fiecare suflet să fie și încercat și mângâiat. Mi-am pus în gând, copiii mei, să vă mai spun câte ceva, urmă el cu un zâmbet liniștit și luminos pe care nu-l voi uita niciodată, și se întoarse spre mine: tu, puiule, să ții ca la ochii din cap la sfânta biserică și dacă așa o fi vremea, să fii gata să și mori pentru ea; dar stai, nu te speria, nu trebuie să te pregătești de moarte chiar acum, mă liniști el zâmbind. Până acum poate nici nu te-ai gândit la asta, dar nu-i nimic, ai să te gândești mai târziu. Și uite ce mai vreau să-ți spun : când ai de gând să faci o faptă bună, fă-o în numele Domnului, și nu de ochii lumii. Iar când ai luat o hotărâre, ține-te de ea și nu te da bătut cum dai de greu; fă totul cu chibzuială, nu te pripi și nu te apuca de mai multe lucruri deodată; iată sfaturile pe care voiam să ți le dau. Și apoi, mai deprinde-te să te rogi în fiecare zi cu râvnă. Ți-am spus toate astea, că poate ți-or prinde bine într-o zi, când o să-ți aduci aminte de vorbele mele. Și dumitale, Andrei Petrovici, aș fi vrut să-ți spun ceva, dar n-are rost, căci Domnul îți va lumina inima și fără ajutorul meu. Și apoi, de mult am încetat noi să vorbim despre asta, de când port un ghimpe în inimă. Acum însă, când mi-a venit ceasul, aș vrea numai să-ți amintesc... ce mi-ai făgăduit atunci...

Rostise ultimele cuvinte aproape în șoaptă, cu ochii plecați.

— Makar Ivanovici! exclamă Versilov tulburat, și se ridică de pe scaun.

— Ei, lasă, nu te tulbura, boierule, ți-am amintit și eu, așa într-o doară... că de, eu sunt mai vinovat decât oricine înaintea lui Dumnezeu. Cu toate că mi-erai stăpân, n-ar fi trebuit să-ți îngădui slăbiciunea, de aceea nici tu,

Sofia, nu-ți mai amări inima, fiindcă păcatul nu este al tău, ci al meu: socotesc că pe vremea aceea nu puteai să ai prea multă minte, și nici dumneata boierule, nu erai tocmai înțelept, spuse el zâmbind, în timp ce buzele îi tremurau de o durere ascunsă. Poate că ar fi trebuit să-ți bag mințile în cap, fie și cu ciomagul, că de, mi-erai nevastă și aveam dreptul s-o fac, dar nu m-a lăsat inima, fiindcă ai căzut în genunchi înaintea mea, plângând, și nu mi-ai tăinuit nimic. I-ai sărutat și picioarele. N-aș vrea să crezi draga mea, că este o muștrare, am pomenit de asta numai ca să-i aduc aminte lui Andrei Petrovici... măcar că un boier ca dumneata nu poate să-și calce legământul, iar cununia o să răscumpere totul... Ți-o spun față de copii, taică, deși mi-ai fost stăpân...

Era grozav de tulburat și se uita țintă la Versilov, de parcă ar fi așteptat ca acesta să-și reînnoiască legământul. Repet că totul era atât de neașteptat pentru mine, încât am rămas încremenit. Versilov era și el tot atât de emoționat: s-a apropiat în tăcere de mama și a îmbrățișat-o cu căldură; apoi mama s-a dus la Makar Ivanovici și, fără să scoată o vorbă i-a făcut o plecăciune până la pământ.

În sfârșit, a fost o scenă zguduitoare; în seara aceea, numai noi, familia, ne adunasem în camera bătrânului, nici măcar Tatiana Pavlovna nu era de față. Liza asculta tăcută și încordată; deodată s-a ridicat și i-a spus răspicat bătrânului: "Binecuvântează-mă și pe mine, Makar Ivanovici, că sunt la grea cumpănă. Măine se hotărăște soarta mea și aș vrea să te rogi astăzi pentru mine."

Apoi ieși brusc din cameră. Știu că Makar Ivanovici aflase de la mama despre situația ei. De altfel, în seara aceea îl vedeam pentru prima oară pe Versilov alături de mama; până atunci îmi păruse doar roaba lui. Când mi-am dat seama cât de puțin îl cunoșteam pe acest om, pe care mă grăbisem să-l condamn, am plecat rușinat în camera mea. Trebuie să mărturisesc că tocmai în perioada aceea eram mai nedumerit ca oricând în privința lui. Încă niciodată nu mi se păruse atât de complicat și de enigmatic ca atunci. De altfel, asta m-a și determinat să scriu această poveste. Dar toate se vor lămuri la vremea lor.

"Așadar, mi-am zis eu în sinea mea după ce m-am culcat, se vede că s-a legat față de Makar Ivanovici să se cunune cu mama, dacă o rămâne văduvă. El nici nu mi-a pomenit de această făgăduială, deși mi-a vorbit de multe ori despre Makar Ivanovici."

A doua zi Liza a lipsit până seara de acasă și când s-a întors, destul de târziu, s-a dus de-a dreptul la Makar Ivanovici. Eu m-am sfiit să intru, ca să nu-i stingheresc, peste puțin, când am observat că era și mama acolo, că a mai intrat și Versilov, m-am dus și eu. Liza ședea lângă bătrân și plângea cu capul pe umărul lui, în timp ce el o mângâia pe păr, tăcut și mâhnit.

Versilov mi-a explicat (mai târziu, când a venit la mine) că prințul stăruia să se cunune cu Liza cât mai curând, încă înainte de proces. Liza nu se putea hotărî, deși situația ei o silea aproape să se hotărăscă. Și Makar Ivanovici "îi porunceă" să se cunune. Se înțelege că peste un timp situația s-ar fi rezolvat de la sine, căci Liza, desigur, s-ar fi măritat de bună voie, fără să șovăie și

fără să mai ceară sfatul cuiva; în momentul acela însă fusese prea tare jignită de omul pe care-l iubea și se simțea atât de înjosită de această dragoste, până și în proprii ei ochi, încât îi venea greu să se hotărască. Ea se codea atâta nu numai fiindcă fusese jignită, dar și fiindcă se mai ivise un motiv pe care eu nici nu l-aș fi putut bănuî.

— Ai auzit că tot tineretul acela din Petersburgskaia Storona a fost arestat ieri? mă întrebă Versilov pe neașteptate.

— Cum așa? Și Dergaciov? am strigat eu.

— Da. Și Vasin.

Am rămas uluit, mai ales când am auzit și de Vasin.

— Cum așa, și el e amestecat?! Doamne, ce are să se aleagă de ei? Și când te gândești că abia ieri Liza îi aducea învinuiri atât de grave!... Ce crezi că are să li se întâmple? Asta e isprava lui Stebelkov! Jur că numai el a făcut-o!

— Hai să nu mai vorbim despre asta, îmi spuse Versilov, aruncându-mi o privire ciudată, așa cum te uiți la un om care nu pricepe și nu intuiește nimic. Cine știe ce s-a petrecut acolo și cine poate să prevadă ce-i mai așteaptă? Voiam să te mai întreb ceva. Am auzit că vrei să ieși mâine din casă. Nu cumva ai de gând să te duci la prințul Serghei Petrovici?

— Firește, asta va fi primul meu drum, deși mărturisesc că mi-e foarte penibil. Dar de ce mă întrebî? Vrei să-i comunic ceva?

— Nu, n-am nimic să-i comunic, și apoi am să mă duc și eu pe acolo. Mi-e tare milă de Liza. Ce sfat poate să-i dea Makar Ivanovici, când el însuși nu cunoaște nici oamenii, nici viața? Aș mai fi vrut să-ți atrag atenția asupra unui lucru, dragul meu (de mult nu-mi mai spusese așa) știi... de unii tineri... cum ar fi bunăoară fostul tău coleg de școală Lambert... cred că ar trebui să te ferești, fiindcă sunt niște mari ticăloși... Voiam numai să te previn... Dar, în sfârșit, te privește, îmi dau seama că n-am nici un drept...

— Andrei Petrovici! am strigat eu apucându-l de mână, fără să-mi dau seama, gata-gata să-mi pierd cumpătul, cum mi se întâmplă adesea. Scena s-a petrecut pe întuneric. Andrei Petrovici, am tăcut tot timpul. Cred că ți-ai dat seama de asta! Nu te-ai întrebat oare de ce? Am tăcut numai fiindcă m-am ferit să pătrund în tainele dumitale. Și sunt ferm hotărât să nu le aflu niciodată. Sunt un laș și mi-e teamă ca nu cumva să fiu silit să te smulg din inima mea, dacă ți-aș cunoaște secretele. Și tare n-aș vrea să se întâmple acest lucru. Atunci ce rost are să te amesteci dumneata în secretele mele? Ce te privește unde mă duc și cu cine mă întâlnesc?! N-am dreptate?

— Ai dreptate, dar te rog din suflet să nu mai spui nici un cuvânt, zise el și plecă numaidecât din odaia mea. Va să zică, tot n-am scăpat de explicație, chiar așa, întâmplătoare și incompletă cum a fost. Dar ea n-a făcut decât să sporească neliniștea care mă stăpânea la gândul că a doua zi avea să se producă o cotitură în viața mea; așa că am dormit foarte agitat în noaptea aceea, trezindu-mă mereu; totuși inima mi-era ușoară.

A doua zi am plecat de acasă pe la ora zece și, cu toata că era destul de târziu, am ieșit în vârful picioarelor, ca să nu mă vadă nimeni și să nu trebuiască să-mi iau rămas bun, cu alte cuvinte m-am furișat. Nu știu nici eu

de ce am procedat astfel. Presupun însă că dacă din întâmplare aş fi dat ochi cu mama şi mi-ar fi spus ceva, aş fi repezit-o. Când m-am pomenit în stradă, am tras în piept cu lăcomie aerul rece de afară şi m-am înfiorat, cuprins de o senzaţie nemaipomenit de puternică, aproape animalică, aş spune chiar *senzuală*. De ce plecasem? Încotro? Nu-mi dădeam seama, era o pornire instinctivă, care mă umplea de spaimă, dar şi de bucurie.

"Să vedem, am să mă stropesc azi cu noroi ori nu?" mă gândeam eu, făcând pe grozavul, deşi ştiam prea bine că pasul din ziua aceea, o dată făcut, va fi hotărâtor pentru toată viaţa şi ireparabil. Dar n-are rost să mai vorbesc în enigme.

M-am dus direct la închisoarea unde se afla prinţul. Cu trei zile în urmă căpătasem de la Tatiana Pavlovna un bilet către subdirectorul închisorii, care mă primi foarte bine. Nu ştiu dacă o fi fost un om de treabă şi nici nu cred că are vreo importanţă: în orice caz, mi-a îngăduit să stau de vorbă cu prinţul şi a avut bunăvoinţa să ne cedeze chiar camera lui. Era o încăpere banală, cameră tipică a unui mic funcţionar căruia statul i-a pus la dispoziţie o locuinţă, aşa că e de prisos s-o mai descriu. Mulţumită lui, prinţul şi cu mine am rămas singuri.

Prinţul, îmbrăcat în uniformă, cu un halat de casă pe deasupra, purta o cămaşă sclipitor de albă, o cravată de filfizon, era ras şi pieptănat cu grijă, dar slăbise îngrozitor şi se gălbejise, până şi albul ochilor i se îngălbenise. Într-un cuvânt, era atât de schimbat, încât am rămas încremenit.

— Cum te-ai schimbat! am strigat eu.

— N-are nici o importanţă! Şezi dragul meu, îmi spuse, arătând spre un fotoliu cu un gest degajat, de parcă ne-am fi găsit într-un salon, şi se așează în faţa mea. Să intrăm în subiect: vezi dumneata, scumpul meu Alexei Makarovici...

— Arkadi, l-am corectat eu.

— Cum? Ah, da! N-are a face. Ah, da! Îşi aminti el deodată, te rog să mă ierţi. Dar să intrăm o dată în materie...

Într-un cuvânt, părea foarte grăbit să vorbească despre o anumită problemă. Era obsedat de ceva, de o problemă esenţială pentru el, pe care ţinea să şi-o formuleze şi să mi-o împărtăşească. Vorbea grozav de mult şi de repezit, dureros de crispat, gesticulând, şi cu toate că se străduia din răsputeri să-mi explice ceva, în primul moment n-am înţeles absolut nimic.

— Pe scurt (mai folosise de vreo zece ori această expresie), pe scurt. Încheie el, dacă te-am deranjat, Arkadi Makarovici şi te-am chemat ieri atât de stăruitor prin Liza, am făcut-o nu numai fiindcă chestiunea este arzătoare, dar mai ales fiindcă trebuie să luăm o hotărâre extrem de gravă şi definitivă, de aceea noi...

— Iartă-mă, l-am întrerupt eu, m-ai chemat ieri? Liza nu mi-a transmis nimic.

— Cum? strigă el, nespun de uimit, aproape speriat.

— Nu mi-a comunicat nimic. Aseară s-a întors acasă atât de tulburată, încât n-am apucat să stăm de vorbă. Prinţul sări ca ars de pe scaun.

— Adevărat, Arkadi Makarovici? În cazul acesta... Atunci...

— Bine, dar ce s-a întâmplat? De ce ești atât de neliniștit? Se vede că a uitat sau a intervenit ceva...

El se așază și încremeni de parcă îl lovise damblaua. Părea strivit de vestea că Liza nu-mi comunicase nimic. Deodată începu să-mi vorbească iar, cu gesturi dezordonate, dar și acum îmi era aproape cu neputință să-l înțeleg.

— Stai puțin! exclamă el brusc și se opri cu degetul ridicat. Stai: asta... asta... dacă nu mă înșel eu... asta e o farsă! mormăi el cu un zâmbet de nebun. Atunci înseamnă că...

— Nu înseamnă absolut nimic, l-am întrerupt eu, și nu înțeleg de ce te zbuciumi atâta pentru un asemenea fleac... Of, prințule, din noaptea aceea de pomină, pe care nu cred că ai uitat-o nici dumneata...

— Care noapte? Ce vrei să spui? izbucni el înciudat, căci întreruperea mea îl înfuriase.

— Atunci, la Zerșcikov, când ne-am văzut pentru ultima oară; noaptea când mi-ai scris și scrisoarea... Cum, nu mai ții minte? Și în noaptea aceea erai grozav de agitat, dar nu ca acum; ești atât de schimbat, încât starea dumitale mă îngrijorează foarte mult... Se poate să nu-ți aduci aminte?

— Ah, da, rosti el pe un ton de politețe mondenă, părând să-și fi adus deodată aminte, ah, da. În seara aceea... Am auzit că... Dar dumneata cum te simți, Arkadi Makarovici? Cum îți merge după toate prin câte ai trecut?... Dar să lăsăm asta și să ne întoarcem la ce-i mai important. Vezi dumneata, la drept vorbind, eu urmăresc trei scopuri; trebuie să rezolv trei probleme, dar eu...

Și iar începu să-mi îndruga în pripă despre preocuparea lui "esențială". Mi-am dat seama, în sfârșit, că am în fața mea un om care are nevoie în primul rând de o compresă rece pe frunte, dacă nu chiar să i se scoată sânge. Toată vorbăria lui dezlânată se învârtea, firește, în jurul procesului și al deznodământului său; pomenea și de o vizită a fostului său comandant de regiment, care venise anume să-l sfătuiască să nu facă un anumit lucru, sfat pe care el nu-l urmărise; apoi, a îngăimat ceva despre o cerere pe care tocmai o trimisese cuiva; despre procuror; a mai îndrugat despre probabila lui deportare în nordul Rusiei, ca urmare a pierderii drepturilor; despre posibilitatea de a se stabili ca colonist la Tașkent, spre a se reabilita; despre educația fiului său (cel pe care îl aștepta de la Liza), despre intenția sa de a-i transmite și de a-l învăța cutare și cutare lucru, când va șede undeva "departe, tocmai la Arhanghelsk, sau la Holmogora". "Dacă am ținut atât de mult să-ți aflu părerea, Arkadi Makarovici, crede-mă, e numai datorită sentimentului covârșitor... Dacă ai ști, Arkadi Makarovici, dacă ai ști, dragul meu, fratele meu, ce înseamnă pentru mine Liza, ce a însemnat ea pentru mine acum de când mă găsesc aici, în toată perioada asta!" strigă el deodată, luându-și capul între mâini.

— Serghei Petrovici, nu cumva vrei s-o nenorocești ducând-o cu dumneata tocmai la Holmogora?! am strigat eu, nemaiputându-mă stăpâni. Abia atunci am înțeles limpede și pentru prima oară ce soartă o aștepta pe Liza dacă s-ar lega pe viață cu acest smintit. El m-a privit lung, s-a ridicat iar,

a făcut câțiva pași prin cameră — și toate astea cu capul între mâini.

— În fiecare noapte visez păianjeni! îmi spuse el deodată.

— Fiindcă te frământă atâta. Te sfătuiesc să te întinzi în pat și să chemi imediat un doctor.

— Nu acum, ai răbdare, pe urmă. Te-am rugat să vii la mine, în primul rând ca să-ți spun ce-am hotărât în legătură cu cununia. Știi, se va oficia chiar în biserica de aici, am și primit aprobarea. Aici au fost toți de acord, m-au și încurajat... Cât despre Liza, ea...

— Dragul meu, fie-ți milă de Liza! am exclamat eu, măcar acum n-o mai chinui cu gelozia!

— Cum? strigă el, privindu-mă fix, cu ochii holbați și cu fața schimonosită de un zâmbet buimac. Era vădit că ceea ce-l uluise era faptul că-i pomenisem de gelozie.

— Iartă-mă, dragul meu, am scăpat și eu o vorbă. Știi, prințule, în ultima vreme am cunoscut un bătrân extraordinar pe așa-zisul meu tată... O, dacă l-ai vedea, te-ai liniști numaidecât... Și Liza ține grozav de mult la el.

— Ah, da, Liza... Așa, va să zică, e tatăl vostru... sau... *pardon, mon cher*. Parcă am auzit și eu ceva... Da, mi-aduc aminte... mi-a povestit și ea despre... bătrânul ăsta. Da, fără îndoială, sunt sigur. Am cunoscut și eu o dată un moșneag... *Mais passons*, principalul e să ne lămurim ce-i de făcut în momentul de față. Trebuie...

M-am ridicat să plec. Mi se rupea inima când mă uitam la el.

— Nu te înțeleg! rosti el grav și aspru, văzând că mă pregătesc să plec.

— Mi se strânge inima când te privesc, i-am spus.

— Vreau să-ți mai spun ceva Arkadi Makarovici, un singur cuvânt! Mă prinse deodată de umeri cu un gest și cu o expresie cu totul neașteptate, silindu-mă să mă așez din nou în fotoliu. Ai auzit de ăia, mă înțelegi? îmi spuse aplecându-se spre mine.

— Vorbești de Dergaciov? Totul i se datorește desigur lui Stebelkov! am izbucnit împotriva voinței mele.

— Da, lui Stebelkov și... Cum, nu știi?

Se opri brusc și mă fixă iar cu ochii holbați și cu același zâmbet buimac, neîncrezător și crispat, care se accentua din ce în ce. Fața îi era din ce în ce mai palidă. Deodată m-a fulgerat un gând și m-am cutremurat. Mi-am amintit de privirea ce mi-a aruncat-o în ajun Versilov, când mi-a comunicat că Vasin fusese arestat.

— Oare e cu puțință?! am răcnit eu înspăimântător.

— Vezi, Arkadi Makarovici, de aceea te-am și chemat, voiam să-ți explic, voiam... Începu el să-mi șoptească precipitat.

— Va să zică, dumneata l-ai denunțat pe Vasin! am strigat eu.

— Nu, dar vezi, s-a găsit un manuscris. Cu o zi înainte de arestare, Vasin i l-a dat Lizei... să i-l păstreze. Ea mi l-a lăsat însă mie să văd despre ce e vorba. Dar a doua zi, întâmplarea a făcut ca ei să se certe...

— Și atunci, ai predat manuscrisul autorităților!

— Arkadi Makarovici, Arkadi Makarovici!

— Va să zică, dumneata, am strigat eu cât am putut mai tare și mai

răspicat, sărind de pe scaun, dumneata l-ai nenorocit pe Vasin, numai fiindcă ai văzut în el un *rival*, fiindcă alt motiv și alt scop nu aveai, numai din gelozie ai dat pe mâna autorităților *manuscrisul pe care i-l încredințase Lizei*... Cui l-ai predat? Spune cui? Procurorului?

Dar n-a apucat să-mi răspundă, și apoi nici nu cred că mi-ar fi răspuns, fiindcă stătea ca o stană de piatră în fața mea, cu același zâmbet și cu aceeași privire fixă de nebun, căci deodată ușa s-a deschis și a intrat Liza. Când ne-a văzut împreună, a încremenit.

— Tu aici? Atât de repede? Țipă ea, schimbată la față, prinzându-mi mâinile. Va să zică, știi?

Dar a fost destul să se uite la mine, ca să-și dea seama că "știu". M-am repezit la ea și am strâns-o în brațe cât am putut mai tare. Abia în clipa aceea am înțeles pe deplin și cu toată intensitatea ce nenorocire fără margini și fără ieșire întunecase pe veci soarta acestei... martire de bunăvoie!

— Nu vezi că nu se poate vorbi cu el acuma?! spuse ea, smucindu-se din îmbrățișarea mea. Nu vezi în ce hal e? De ce ai venit? Privește-l, privește-l! Oare un om în starea asta poate fi judecat?

Când a izbucnit astfel, arătându-l pe prinț, pe fața ei se citea o suferință și o compătimire fără margini. El ședea nemișcat pe scaun, cu fața îngropată în palme. Liza avea dreptate: omul acesta era dement și nu putea fi tras la răspundere, și în starea asta se afla probabil de câteva zile. Chiar în dimineața aceea a fost dus la spital, iar până seara s-a declanșat o congestie cerebrală.

Lăsându-l pe prinț în grija Lizei, am luat o birjă și m-am dus la fosta mea locuință. Se făcuse aproape ora unu. Am uitat să spun că era o zi umedă și posomorâtă. Începuse dezghețul și bătea un vânt calduț și enervant, în stare să scoată din sărite și un elefant. De bucurie că mă vede, proprietarul alerga fâstâcit de colo până colo, ceea ce nu pot suferi, mai cu seamă într-un astfel de moment. L-am tratat destul de rece și m-am dus direct în camera mea, dar el s-a ținut după mine și cu toate că nu îndrăznea să mă întrebe nimic, ochii îi străluceau de curiozitate și mă privea de parcă ar fi fost oarecum de datoria mea să-i dau socoteală. Cu toate că aș fi avut interes să mă port politicos cu el, fiindcă țineam neapărat să aflu câte ceva de la el (și eram sigur că pot afla), totuși mi-era silă să-l trag de limbă. L-am întrebat de sănătatea nevastă-si și ne-am dus împreună la ea. M-a primit destul de amabil, dar nu s-a arătat nici prea expansivă, nici prea vorbărească, ceea ce m-a mai liniștit. Pe scurt, am aflat atunci niște lucruri nespuse de ciudate. Bineînțeles că Lambert mă căutase acolo, apoi mai trecuse de vreo două ori pe la ei, "vizitase" toate odăile de închiriat, spunându-le că poate are să se mute într-una din ele. Fusesse și Nastasia Egorovna de câteva ori pe acolo, Dumnezeu știe de ce, și "a pus de asemenea o mulțime de întrebări", cum mi-a spus proprietarul; eu însă nu i-am făcut plăcerea să-l întreb ce voise să afle; în general m-am ferit să-l ispitesc. Vorbea numai el tot timpul, iar eu mă prefăceam că scotocesc prin geamantan (în care, de altfel, nu mai lăsasem aproape nimic). Dar mai rău decât orice mă scotea din sărite faptul că i se năzărise să facă pe misteriosul; văzând însă că nu manifest nici un fel de

curiozitate, s-a simțit dator să vorbească în doi peri, aproape în enigme.

— A fost și o domnișoară pe aici, urmă el, privindu-mă ciudat.

— Care domnișoară?

— Anna Andreevna. A trecut de două ori pe aici. A făcut cunoștință și cu nevastă-mea. Este o persoană foarte drăguță, foarte amabilă. O asemenea relație trebuie prețuită, cultivată, Arkadi Makarovici... Și când mi-a spus asta, a și făcut un pas spre mine, ca și cum ar fi ținut grozav să pricep la ce făcuse aluzie.

— Zici că a fost chiar de două ori? m-am mirat eu.

— Da, și a doua oară a venit chiar cu fratele dumneaei.

"Desigur cu Lambert", mi-a trecut prin minte.

— Nu, mă rog, nu cu domnul Lambert, îmi ghici el gândul, de parcă privirea lui ar fi avut darul să-mi scotocească în suflet. A fost cu fratele dumneaei adevărat, cu domnul Versilov cel tânăr, dumnealui e kammerjunker, dacă nu mă înșel?

Eram foarte descumpănit; el se uita la mine, zâmbind îngrozitor de galeș.

— Ah, da, știi cine a mai fost pe aici și a întrebat de dumneata? Duduia aceea, franțuzoaica, *mamzelle* Alphonsine de Verdaine. Vai, ce frumos cântă, și ce minunat declamă versuri! A trecut pe aici când s-a dus pe ascuns la Țarskoie Selo, la prințul Nikolae Ivanovici, zicea că vrea să-i vândă un cățel negru, mic cât pumnul, o raritate...

L-am rugat să mă lase singur, pretextând că mă doare capul. El se grăbi să-mi satisfacă dorința, fără să-și termine măcar fraza, și nu numai că nu se arătă supărat, dar părea chiar bucuros; după ce făcu un gest misterios de parcă ar fi vrut să-mi spună: "Înțeleg, mă rog, cum să nu înțeleg?" ieși ostentativ în vârful picioarelor, ca să-mi dovedească cel puțin astfel cât e de perspicace și de discret. Sunt pe lumea asta oameni care te scot din sărite.

Când am rămas singur, m-am așezat și am tot chibzuit vreun ceas și jumătate. De fapt, n-am chibzuit, mai curând m-am lăsat furat de gânduri. Eram descumpănit, dar nu mirat. Mă așteptasem la ceva și mai uluitor, la cine știe ce grozăvii. "Poate că între timp s-au și petrecut", mi-am zis. Eram foarte convins, și încă de mult, încă de acasă, că totul e pus pe roate și că mașina nu mai poate fi oprită. "Numai de mine mai au nevoie", m-am gândit cu satisfacție amara și totuși plăcută. Că mă așteptau cu nerăbdare și că aveau de gând să pună ceva la cale în odaia mea — asta era limpede pentru mine ca lumina zilei. "Nu cumva e vorba de nunta bătrânului prinț? Doar l-au încolțit din toate părțile. Dar pe mine nu mă întrebați, domnilor, dacă am să vă îngădui?" mi-am încheiat eu triumfător raționamentul.

"Dacă mă amestec iar am să fiu târât de viitura ca o așchie. Dar acum sunt eu oare liber, în acest moment lucrurile mai depind numai de mine? Întorcându-mă diseară la mama, voi mai putea să-mi spun ca în ultimele zile: «Eu nu depind de nimeni?»?"

Iată în esență ce întrebări îmi puneam, mai bine zis ce întrebări mă munceau, făcându-mi inima să palpita în acea oră și jumătate cât am stat pe marginea patului, cu coatele proptite pe genunchi și cu capul în palme. Știam

doar, încă de pe atunci știam că toate aceste întrebări sunt absurde, de prisos și că nu mă interesează pe lume decât *ea*, ea și numai ea! Iată că în sfârșit am mărturisit-o deschis și am scris-o negru pe alb, deși nici acum după un an, nu pot să definesc sentimentul meu de atunci!

O, desigur că mi-era milă de Liza, că sufeream sincer din pricina ei! Măcar această durere și compătimire față de Liza ar fi trebuit să-mi domolească, dacă nu chiar să-mi anihileze cel puțin pentru un timp *senzualitatea* (iar sunt nevoit să folosesc acest cuvânt). Totuși eram mânat de o curiozitate fără margini și de un soi de spaimă și de încă un sentiment căruia nu-i pot găsi un nume, deși știu, după cum știam și atunci, că nu-mi făcea cinste. Poate că năzuiam să mă arunc la picioarele ei, ori poate că aș fi vrut s-o fac să sufere cumplit și să-i dovedesc "cât mai curând, cât mai repede!" de ce sunt în stare. Nici măcar suferința și mila față de Liza, oricât erau de sincere, nu mă mai puteau opri. Și atunci, cum aș fi putut să mă ridic și să mă duc acasă... la Makar Ivanovici?

"Dar nu s-ar putea oare să mă duc doar până acolo, să aflu de la ei tot ce vreau să știu și pe urmă să-i părăsesc brusc, pentru totdeauna, trecând invulnerabil pe lângă grozăvii și monștri?"

Pe la ora trei mi-am luat inima în dinți și, de teamă să nu întârzii am ieșit grăbit, am sărit într-o birjă, și am pornit în goană la Anna Andreevna.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Când i s-a anunțat vizita mea, Anna Andreevna și-a azvârlit lucrul de mână cât colo și a ieșit în grabă să mă întâmpine în prima cameră, ceea ce nu mai făcuse niciodată până atunci. Îmi întinse amândouă mâinile și roși brusc. Mă duse în tăcere în camera ei, se așeză, își luă din nou broena în mână și mă pofti să mă așez lângă ea, dar în loc să se apuce de lucru, continuă să mă privească duios și cu mult interes, fără să-mi spună însă nici un cuvânt.

— Ai trimis-o de câteva ori pe Nastasia Egorovna la mine, am început eu de-a dreptul, oarecum stânjenit de această simpatie, care mă mângulea însă.

Ea începu deodată să vorbească, fără să răspundă la întrebarea mea directă.

— Am auzit tot, știu tot. Prin câte ai trecut în noaptea aceea îngrozitoare... Cât trebuie să fi suferit! E adevărat că ai fost găsit leșinat afară, în ger, e adevărat?

— Asta o știi... de la Lambert, am îngăimat eu, roșind.

— Încă de atunci am aflat totul de la el, abia așteptam să te văd. Nici nu-ți închipui cât de speriat a venit la mine! La dumneata acasă... adică acolo unde ai zăcut bolnav, nu i-au îngăduit să te vadă... și l-au primit cam ciudat... Drept să-ți spun, eu nu cunosc amănuntele, știu doar ce mi-a povestit el despre noaptea aceea. Spunea că de cum ți-ai venit în fire, i-ai și pomenit despre mine și despre devotamentul dumitale față de mine. Am fost mișcată până la lacrimi, Arkadi Makarovici, și nici nu știu dacă merit o

simpatie atât de caldă din partea dumitale, mai ales când mă gândesc în ce stare erai! Spune, domnul Lambert e prietenul dumitale din copilărie?

— Să zicem... În orice caz, recunosc că am fost destul de imprudent atunci și i-am spus poate prea multe.

— O, fii pe pace, de intriga aceea îngrozitoare și atât de perfidă aș fi aflat oricum! Întotdeauna am presimțit că au să te aducă într-o astfel de situație. Spune, e adevărat că Bioring a avut îndrăzneala să te lovească?

Vorbea de parcă numai din pricina lui Bioring și a ei am ajuns să zac sub un gard. "La urma urmei, are dreptate", mi-a trecut prin minte, totuși m-am revoltat.

— Dacă ar fi îndrăznit să mă lovească, n-ar fi scăpat nepedepsit și în orice caz n-aș fi venit la dumneata înainte de a mă fi răzbunat, i-am răspuns eu cu aprindere.

Lucrul cel mai ciudat e că, deși simțeam că vrea să mă stârnească, să mă întărâte, am căzut în cursă.

— Se prea poate să fi prevăzut că or să mă aducă într-o astfel de situație, după cum spui, totuși din partea Katerinei Nikolaevna n-a fost decât o neînțelegere deși, ce-i drept, această neînțelegere a luat prea repede locul sentimentelor ei bune față de mine.

— Tocmai asta este, că s-a schimbat atât de repede, a subliniat Anna Andreevna cu o simpatie de-a dreptul exagerată. O, de-ai ști ce intrigă se țese acum acolo! Firește, Arkadi Makarovici, dumitale ți-e greu să înțelegi cât de delicată este situația mea, rosti ea, roșind și plecându-și ochii. În dimineața aceea când ne-am văzut pentru ultima oară, am făcut un pas, pe care nu oricine e în stare să-l înțeleagă și să-l tălmăcească, așa cum l-ar înțelege un om cu mintea dumitale neperversă, cu inima dumitale iubitoare, curată și tânără. Crede-mă, dragul meu, că sunt în stare să prețuiesc pe deplin devotamentul dumitale față de mine și că-ți voi răsplăti printr-o recunoștință veșnică. Desigur că lumea din care fac parte va ridica piatra împotriva mea, de altfel, a și ridicat-o. Și chiar dacă ei ar avea dreptate din punctul lor de vedere infam, chiar atunci, care ar putea, cine ar îndrăzni să mă condamne? Tatăl meu m-a părăsit din copilărie, noi, Versilovii, deși facem parte dintr-o viță veche și aristocratică, suntem niște aventurieri; eu, bunăoară, trăiesc din mila altora. Oare nu era firesc să caut un sprijin la acela care încă din copilărie mi-a ținut loc de tată și care de atâția ani de zile mă copleșește cu bunătatea lui? Sentimentele mele față de el le cunoaște și le poate judeca numai Dumnezeu, așa că înalta societate nu are nicidecum căderea să-mi judece pasul! Și când te gândești că s-a mai urzit și intriga cea mai vicleană și mai mârșavă împotriva lui, că împotriva unui părinte atât de încrezător și de generos uneltește propria lui fiică și vrea să-l nenorocească! Cum se poate răbda una ca asta?! Nu, chiar cu prețul reputației mele îl voi salva! Sunt gata să trăiesc lângă el ca o simplă îngrijitoare, să fiu infirmiera și paznicul lui, dar n-am să las să triumfe niște calcule reci, josnice și ambițioase!

Vorbea cu o însuflețire neobișnuită, în bună parte poate ostentativă, și totuși sinceră, fiindcă se vedea cât de mult punea la inimă această

chestiune. Totuși simțeam că minte (rămânând în același timp sinceră, căci se poate minți și sincer) și că în momentul acela era imorală; e ciudat de ce sunt în stare femeile: înfățișarea ei atât de corectă, manierele ei atât de elegante, rangul ei social atât de înalt, încât o făcea inaccesibilă, mândria și moravurile ei fără prihană. Toate acestea m-au dezarmat și am început să-i dau dreptate în toate privințele, cel puțin atâta timp cât am stat la ea, în orice caz n-am avut curajul s-o contrazic. O, nu încape îndoială că din punct de vedere moral, bărbatul este robul femeii, mai ales dacă este mărinimos! O astfel de femeie poate convinge de orice pe un bărbat generos. "Ea și Lambert — Dumnezeule!" mi-am zis eu, privind-o uluit. Dar mărturisesc că nici în ziua de azi nu sunt în stare s-o judec, adevăratele ei sentimente numai Dumnezeu le știe, și apoi omul este o mașină atât de complicată, că în anumite cazuri nu mai înțelegi nimic, mai cu seamă când e vorba de o femeie.

— Spune, Anna Andreevna, ce anume aștepti de la mine? am întrebat-o totuși pe un ton destul de hotărât.

— Cum adică? Nu înțeleg întrebarea dumitale, Arkadi Makarovici.

— După tot ce mi-ai spus... și după alte câteva indicii... am... impresia, am început eu să-i explic destul de încurcat, că ai trimis după mine fiindcă vrei să-mi ceri ceva, dar ce anume?

Ocolind întrebarea, ea începu numaidecât să vorbească iarăși, la fel de repede și însuflețit ca mai înainte.

— Totuși nu pot, sunt prea mândră ca să-mi deschid sufletul față de oricine și să recurg la tranzacții cu un necunoscut ca domnul Lambert. De ajutorul dumitale am nevoie, nu de al domnului Lambert. Mă găsesc într-o situație îngrozitoare, desperată, Arkadi Makarovici. Încolțită de uneltirile acestei femei, sunt nevoită să devin și eu vicleană, și asta mă dezgustă. Oricât ar fi de înjositor, va trebui să urzesc și eu intrigi, de aceea te-am așteptat ca pe un salvator. Nimeni nu mă poate învinui că mă uit cu atâta înfrigurare în jur ca să-mi găsesc măcar un singur prieten, de aceea și sunt atât de bucuroasă că mi-am descoperit unul, căci acela care a putut într-o asemenea noapte, aproape degerat, să-și aducă aminte de mine, și să nu pomenească decât numele meu, acela îmi este fără doar și poate devotat. Iată la ce mă gândesc neîncetat de atunci și de aceea mi-am pus toată speranța în dumneata.

Mă privea drept în ochi, așteptând cu nerăbdare un răspuns. Atunci mi-a pierit iar curajul s-o dezamăgesc, să-i mărturisesc deschis că Lambert o înșelase, că în noaptea aceea nu-i spusese că i-aș fi chiar atât de devotat și că aș fi pomenit "numai numele ei". Așadar, tăcerea părea să confirme minciuna lui Lambert. O, sunt convins că ea însăși înțelegea prea bine că Lambert exagerase, ba chiar că-i spusese o sumedenie de minciuni, numai pentru a avea un pretext elegant de a pătrunde în casa ei și de a stabili relații cu ea, iar dacă mă privea în ochi ca și cum nu s-ar fi îndoit de cuvintele mele reproduse de Lambert nici de devotamentul meu, o făcea fiindcă știa că nu voi îndrăzni să tăgăduiesc, ca să zic așa, din delicatețe și din pricina tinereții mele. De fapt, n-aș putea spune precis dacă presupunerea mea era

întemeiată sau nu. Poate că mintea mea e îngrozitor de pervertită.

— Fratele meu are să mă apere! exclamă ea deodată cu înflăcărare, văzând că nu vreau să-i răspund.

— Am aflat că ai fost împreună cu el la mine acasă, am îngăimat eu, încurcat.

— Vezi, sărmanul prinț Nikolai Ivanovici, ca să scape din această plasă de intrigi, mai precis, să scape de propria lui fiică, aproape că n-are altă soluție decât să se refugieze în casa dumitale, adică în casa unui prieten, că de, măcar pe dumneata e îndreptățit să te socotească un adevărat prieten!... Așadar, dacă vrei să-i dai o mână de ajutor, fă acest lucru pentru el, bineînțeles, dacă poți, dacă ești destul de mărinimos și de curajos... În sfârșit, dacă ai într-adevăr *posibilitatea să o faci*. O, nu de dragul meu, nu pentru mine, ci pentru un biet bătrân, singurul om care te-a iubit vreodată sincer, care într-un timp atât de scurt te-a îndrăgit din toată inima ca pe un fiu, care și acum tânjește de dorul dumitale! Pentru mine nu cer nimănui nimic, nici măcar dumitale, de vreme ce până și tatăl meu a fost în stare să-mi joace un renghii atât de perfid, atât de crud!

— Mi se pare că Andrei Petrovici..., am început eu.

— Andrei Petrovici! m-a întrerupt ea cu ironie amară. La întrebarea mea fățișă, Andrei Petrovici mi-a dat atunci cuvântul lui de onoare că nici nu i-a trecut vreodată prin minte să-i ceară mâna Katherinei Nikolaevna și numai fiindcă l-am crezut orbește am făcut pasul acela; până la urmă s-a dovedit însă că e destul să afle despre un oarecare domn Bioring, ca să-și piardă cumpătul.

— Te înșeli! am strigat eu. Au fost momente când era cât pe-acți să cred că o iubește pe această femeie, dar nu e adevărat... Și chiar dacă ar fi așa, acum cred că va avea toate motivele să se liniștească... după retragerea acestui domn.

— A cărui domn?

— A lui Bioring.

— Dar cine ți-a spus că s-a retras? Poate că niciodată acest domn n-a fost mai la preț ca acum, spuse ea, zâmbind sarcastic; am avut impresia că și de mine își bate joc.

— Mi-a spus-o Nastasia Egorovna, am îngăimat eu, fără să-mi pot ascunde tulburarea pe care fără îndoială a observat-o și ea.

— Nastasia Egorovna este o femeie foarte cumsecade și desigur n-o pot împiedica să țină la mine, dar nu-i în stare să-și dea seama câtuși de puțin de unele lucruri care nu-s pe măsura minții ei.

Mi s-a strâns inima. Fierbeam de indignare, sentiment pe care Anna Andreevna urmărise să mi-l stârnească, numai că nu era îndreptat împotriva *acelei* femei, ci deocamdată numai împotriva ei însăși. M-am ridicat de pe scaun.

— Ca un om cinstit ce sunt, mă simt dator să-ți atrag atenția, Anna Andreevna, că așteptările dumitale în ceea ce mă privește... s-ar putea dovedi cu totul zadarnice.

— Eu nu aștept de la dumneata decât să-mi iei apărarea, spuse ea

hotărât, privindu-mă drept în ochi, să aperi o ființă părăsită de toată lumea... pe sora dumată, dacă ții să ți-o spun, Arkadi Makarovici!

Era gata să izbucnească în plâns.

— Ar fi mai bine să nu te bizui pe mine fiindcă s-ar putea să te dezamăgesc, am bolborosit eu copleșit de un sentiment nespul de penibil.

— Cum să interpretez cuvintele dumată? mă întrebă ea cu sfială, aproape cu spaimă în glas.

— Iată cum: am să vă părăsesc pe toți, și basta! am exclamat eu aproape scos din minți. Iar *scrisoarea* am s-o rup. Adio!

M-am înclinat și am plecat în tăcere fără să îndrăznesc aproape să mă uit la ea, dar în timp ce coboram scara, m-a ajuns din urmă Nastasia Egorovna, care ținea în mână o foaie de hârtie împăturită. Nu pot pricepe de unde răsărise Nastasia Egorovna și unde stătuse în timp ce vorbeam cu Anna Andreevna. Fără să spună o vorbă, mi-a întins scrisoarea și a fugit îndărăt. Am despăturit hârtia. Pe ea era scrisă foarte limpede și citeț adresa lui Lambert; era vădit că stătea pregătită de câteva zile. Mi-am amintit deodată că atunci când a fost Nastasia Egorovna la mine mi-a scăpat că nu știu unde locuiește Lambert, de fapt, i-o spuseseam atunci în sensul că "nu știu și nici nu vreau să știu". Totuși, în momentul de față știam adresa lui Lambert, o aflasem prin Liza, pe care o rugasem să o ceară de la biroul de adrese. Gestul Annei Andreevna mi se părea îndrăzneț din cale afară, chiar cinic. Voia parcă să-mi arate că nu luase în serios refuzul meu de a o ajuta și, neavând nici un pic de încredere în sinceritatea mea mă trimitea la Lambert. Atunci m-am dumerit pe deplin că ea știa totul în legătură cu scrisoarea, și de la cine ar fi putut să afle, dacă nu de la Lambert, căci altfel de ce m-ar fi trimis să mă înțeleg cu el?

"Hotărât lucru, cu toții fără excepție, mă socotesc un mucos lipsit de voință și caracter, din care poți face ce vrei!" îmi ziceam eu indignat.

Dar asta nu m-a împiedicat să mă duc totuși la Lambert. Cum aș fi putut să-mi înfrânerez curiozitatea care mă îmboldea atunci? Lambert, după cum am constatat, locuia foarte departe, pe o străduță de lângă Parcul de vară, de altfel în aceeași cameră mobilată pe care o cunoșteam. Însă, când fugisem de la el, nici nu mi-am dat seama de direcție și de distanță, așa că în urmă cu patru zile, când am căpătat adresa lui de la Liza, m-am mirat, fiindcă nici nu-mi venea să cred că locuiește în cartierul acela. Încă pe când urcam scara, am observat la ușa pensiunii, care se afla la etajul al treilea, doi tineri și m-am gândit că sunaseră probabil înainte și așteptau să li se deschidă. Dar în timp ce mă apropiam de ei, amândoi s-au întors cu spatele la ușă și au început să mă măsoare cu luare-aminte. "Aici sunt destui chiriași și desigur că or fi căutând pe altcineva", m-am gândit eu enervat, când am ajuns în dreptul lor. Mi-ar fi fost foarte neplăcut să mai găsesc pe cineva la Lambert. Ferindu-mă să-i privesc, am întins mâna să sun.

— *Attendez !* îmi strigă unul dintre ei.

— Vă rog să nu sunați încă, îmi spuse celălalt tânăr cu glas tărăgănat, dar plăcut și amabil. Așteptați să terminăm și noi cu ale noastre și apoi sunăm și intrăm cu toții împreună. Vreți?

M-am oprit locului. Amândoi erau foarte tineri, de vreo douăzeci, douăzeci și doi de ani. Făceau în fața ușii o operație ciudată pe care am urmărit-o cu mare mirare. Cel care strigase "*attendez*" era înalt ca o prăjină, uscat și scofâlcit, dar foarte mușchiulos, cu un cap mult prea mic pentru înălțimea lui, cu fața cam ciupită de vărsat, dar cu trăsături destul de regulate, care trădau chiar inteligență, în ciuda expresiei lui stranie, de o gravitate comică. Avea o privire sfredelitoare, exagerat de îndrăzneță, chiar necuviincioasă. Era foarte prost îmbrăcat, purta o manta veche vătuită, cu un guler mic și jerpelit de blană, mult prea scurtă pentru statura lui, căpătată parcă de pomană, era încălțat cu cizme ordinare, aproape țărănești, și pe cap avea un joben îngrozitor de ponosit și decolorat. Era cât se poate de neîngrijit: mâinile, fără mănuși, erau murdare, iar unghiile lungi și îndoliate. Celălalt tânăr, în schimb, era îmbrăcat ca un filfizon, purta o blană ușoară de dihor, o pălărie elegantă și niște mănuși impecabile, de culoare deschisă, bine trase pe degetele lui subțiri; era cam de înălțimea mea, dar avea pe fața lui plăcută și proaspătă o expresie extrem de simpatică.

Flăcăul cel deșirat își deznodase cravata — o panglică slinoasă și neînchipuit de roasă, care ajunsese aproape un șiret — iar băiețandru cel chipeș scosese din buzunar o cravată neagră nou-nouță și o lega la gâtul lunganului, care, supus și grozav de serios, își descheiase mantaua, o lăsase pe umeri și-și întindea gâtul foarte lung.

— Nu, nu se poate, cămașa ți-e prea murdară, zise tânărul cel elegant, așa că nu numai că n-o să faci nici o impresie, dar o să scoată și mai tare la iveală murdăria. Nu ți-am spus eu să porți cămăși cu gulere aplicate?... Nu, nu pot... nu vrei să încerci dumneata? se întoarse el deodată spre mine.

— Ce anume? am întrebat.

— Păi vezi bine, să-i legi dumnealui cravata. Știi, trebuie legată așa, ca să nu se vadă cămașa murdară, altfel ai spune că se pierde tot efectul. Anume i-am cumpărat adineauri cravata asta, de la Filip frizerul. Am dat o rublă pe ea.

— Cum, ai cheltuit rubla? mormăi lunganul.

— Da, și acum nu mai am nici o copeică. Va să zică, nici dumneata nu te pricepi? Atunci va trebui să-o rugăm pe Alphonsine.

— Tot la Lambert ai venit? mă întrebă lunganul pe neașteptate și foarte tăios.

— Da, la Lambert, i-am răspuns la fel de tăios, privindu-l țintă.

— *Dolgorowky*? întrebă el cu același ton.

— Nu, nu mă cheamă Korovkin, i-am răspuns la fel de tăios, căci mă înșelase auzul.

— *Dolgorowky*? repetă lunganul, strigând aproape și făcând un pas spre mine, ca și cum ar fi vrut să mă amenințe. Prietenul lui izbucni într-un hohot de râs.

— *Dolgorowky* a spus, nu Korovkin! mă lămurii el, știi, în "*Journal des Debats*" franțuzii schimonosesc numele rusești.

— În "*Independance*", răcni lunganul.

— Nici cei de la "*Independance*" nu-s mai breji. În loc de Dolgoruki scriu

bunăoară *Dolgorowky* — am văzut cu ochii mei. Iar pentru ei V e întotdeauna contele Wallonieff.

— Dar *Doboyny*!

— Da, și numele ăsta l-am întâlnit, amândoi ne-am prăpădit de râs când am citit că o oarecare madame *Doboyny* din Rusia se află în străinătate... Dar, vezi tu, n-are nici un rost să-i înșirăm acum pe toți, se întoarce el deodată spre lungan, apoi mi se adresează din nou mie: Scuzați, dumneavoastră sunteți domnul Dolgoruki?

— Da, așa mă cheamă, dar de unde știți?

Deodată lunganul îi șopti ceva la ureche tânărului care se încruntă și făcu un gest de dezaprobare, totuși lunganul se întoarce brusc spre mine.

— *Monsieur le prince, vous n'avez pas de rouble d'argent pour nous, pas deux, mais un seul, voulez-vous*⁶⁰?

— Ah, ce dezgustător ești! strigă mărunțelul.

— *Nous vous rendons*, încheie lunganul, rostind anevoie și incorect cuvintele franțuzești.

— Știți, e un cinic, mă lămuri mărunțelul zâmbind. Vă închipuiți cumva că nu știe franțuzește? Vorbește ca un parizian, dar îi imită pe acei ruși cărora le place grozav când sunt în public să vorbească pe franțuzește în gura mare, deși nu cunosc limba...

— *Dans les wagons*, întări lunganul.

— Se înțelege că și în tren, of, ce plicticos ești cu explicațiile tale! Iar ți s-a năzărit s-o faci pe prostul.

Între timp am scos o rublă din buzunar și i-am întins-o lunganului.

— *Nous vous rendons*, repetă acesta vârând rubla în buzunar, apoi se întoarce brusc spre ușă și începu să bată în ea cu vârful cizmei lui uriașe și butucănoase, impasibil, grav și, ce-i mai ciudat, fără să se enerveze câtuși de puțin.

— Of, iar ai să te iei la bătaie cu Lambert! zise mărunțelul alarmat. Mai bine sunați dumneavoastră.

Dar, și după ce am sunat, lunganul continua să izbească cu cizma în ușă.

— *Ah, sacré! ...* se auzi deodată glasul lui Lambert de după ușă, pe care o descuie numaidecât.

— *Dites donc, voulez-vous que je vous casse la tête, mon ami*⁶¹?! se răsti el la lungan.

— *Mon ami, voilà Dolgorowky, l'autre mon ami*, spuse lunganul solemn, uitându-se țintă la Lambert care se făcuse roșu la față de furie.

Dar cum a dat cu ochii de mine, Lambert s-a schimbat la față ca prin minune.

— Ah, tu ești, Arkadi?! În sfârșit! Va să zică, te-ai însănătoșit, bine că te-ai însănătoșit!

Mă prinse de amândouă mâinile și mi le strânse cu putere, într-un

⁶⁰Domnule prinț, n-ați vrea să ne dați o rublă de argint pentru noi, nu două, ci una singură, dacă binevoiți? (Fr.)

⁶¹Ia spune, vrei să-ți sparg capul, amice?!(Fr.)

cuvânt era atât de sincer încântat, încât în momentul acela m-am bucurat și eu, ba chiar am început să-l iubesc.

— Primul meu drum a fost la tine.

— Alphonsine! strigă Lambert.

Ea sări imediat de după paravan.

— *Le voilà!*

— *C'est lui!* exclamă Alphonsine, împreunându-și palmele, apoi se repezi cu brațele deschise să mă îmbrățișeze. Noroc că m-a apărât Lambert.

— Stai cuminte, marș! se răsti Lambert la ea, ca la un cățel. Să vezi, Arkadi, azi am hotărât cu câțiva băieți să luăm masa la restaurantul tătarăsc. Acum nu-mi mai scapi, trebuie să vii cu noi. Luăm masa și după aceea le fac vânt la toți și o să putem sta de vorbă pe îndelete. Hai, intră, intră! Mai stăm o clipă și apoi pornim cu toții...

Am intrat și am rămas în mijlocul camerei, privind cu atenție în jurul meu și amintindu-mi cele întâmplate. Lambert se dusesse după paravan, ca să se schimbe. Lunganul și prietenul lui se ținură după Lambert, cu toată împotrivirea acestuia. Toată lumea rămăsese în picioare.

— *Mademoiselle Alphonsine, voulez-vous me baiser*⁶²? mormăi lunganul.

— *Mademoiselle Alphonsine*, dădu mititelul să se apropie de ea, arătându-i cravata prietenului său, dar ea se repezi ca o furie la amândoi.

— *Ah, le petit vilain!* zbieră ea la cel mai tânăr și mai mărunț. *Ne m'approchez pas, ne me salissez pas, et vous, le grand dadais, je vous flanque à la porte tous les deux, savez-vous cela*⁶³?

Cu toate că ea căuta să-l țină la distanță, dând din mâini cu dispreț și scârbă, de parcă s-ar fi temut într-adevăr să nu o murdărească atingând-o (ceea ce nu pricepeam de fel, deoarece tânărul era atât de drăgălaș și de elegant — mai ales după ce-și scosese blana), mărunțelul a început s-o roage cu stăruință să-i lege lunganului cravata, dar în prealabil să-i dea un guler curat de-al lui Lambert. Alphonsine era gata să-i ia la bătaie de indignată ce era de această propunere, dar Lambert, care auzise ce se petrece, a strigat la ea de după paravan să nu ne țină în loc pe toți și să facă imediat ce i se cere "că altfel tot nu scapă de ei", adăugă el. Atunci Alphonsine a adus într-o clipă gulerul și, fără să se mai arate câtuși de puțin scârbită, s-a apucat să-i lege cravata lunganului, care stătu cu gâtul întins, ca adineauri pe scară, până sfârși ea operația.

— *Mademoiselle Alphonsine, avez-vous vendu votre javră*⁶⁴?

— *Qu'est ce que ça ma "javră"*⁶⁵

Cel mai tânăr o lămuri că "javră" înseamnă cățel.

— *Tiens, quel est ce baragouin*⁶⁶?

— *Je parle comme une dame russe sur les eaux minerales*⁶⁷, o lămuri le

⁶²Domnișoară Alphonsine, vrei să mă săruți?(Fr.)

⁶³Ah, ticălos mic! Nu te apropia de mine, nu mă murdări, și dumneata, lungan neghiob, am să vă dau afară pe amândoi, așa să știți!(Fr.)

⁶⁴Domnișoara Alphonsine, ți-ai vândut "javra"? (Fr.)

⁶⁵Ce-i aia "javra"? (Fr.)

⁶⁶Ce limbă păsărească mai e și asta? (Fr.)

⁶⁷Vorbesc ca o doamnă din Rusia venită la ape minerale (Fr.)

grand dadais, care tot mai stătea cu gâtul întins.

— *Qu'est que ça qu'une dame russe sur les eaux minerales et... où est donc votre jolie montre, que Lambert vous a donnée*⁶⁸?

Se întoarce ea deodată spre cel mai tânăr.

— Cum, iar n-ai ceas? interveni Lambert de după paravan.

— L-am mâncat împreună! mormăi lunganul.

— N-am căpătat decât opt ruble pe el, că de, era de argint și nu de aur, cum pretindeai. Un ceas de ăsta nu costă acum nici la magazin, mai mult de șaisprezece ruble, îi răspunse mărunțelul lui Lambert, dezvinovățindu-se în silă.

— Să nu mai aud de una ca asta! continuă Lambert și mai supărat. Crezi că de asta te îmbrac eu, amice, și-ți dăruiesc tot felul de lucruri splendide, ca dumneata să le vinzi și să cheltuiești banii pe prietenul dumitale cât o prăjină?... Ce cravată i-ai mai cumpărat?

— N-a costat decât o rublă și nici aia nu era din banii dumitale. N-avea cravată de fel. Și apoi, mai are nevoie și de o pălărie.

— Lasă prostiile, îl repezi Lambert, furios de-a binelea, i-am dat destui bani, dar în loc să-și cumpere pălărie, dumnealui s-a grăbit să-i azvârle pe stridii și pe șampanie. Miroase urât de nespălat ce e, nu-i chip să-l scoți între oameni! Cum să-l duc la masă?

— Cu birja! răcni lunganul. *Nous avons un rouble d'argent que nous avons prêté chez notre nouvel ami*⁶⁹.

— Să nu le dai nici un ban, Arkadi! se răsti Lambert la mine.

— Ba să-mi fie cu iertare, Lambert, te poftesc să-mi dai numaidecât zece ruble! se supără deodată mărunțelul atât de tare, încât se îmbujoră la față, ceea ce-l făcea mai drăguț. Și nu cumva să mai îndrăznești să mai îndrugi vreodată asemenea prostii cum i-ai spus adineauri lui Dolgoruki. Îți pretind să-mi dai numaidecât zece ruble, ca să-i restitui pe loc lui Dolgoruki rubla lui, iar din rest mă duc să-i cumpăr lui Andreev o pălărie. Ai să vezi!

Lambert ieși de după paravan.

— Ține trei hârtii de câte o rublă și până marți nu mai vezi un ban, nici să nu îndrăznești să mai ceri, altfel...

Lunganul se repezi și-i smulse banii din mână.

— Dolgorowky, poftim rubla, *nous vous rendons avec beaucoup de grâce*. Haide, Petia, strigă el prietenului său, apoi, ridicând cele două bancnote, începu să le fâlfâie și să urle cât îl ținea gura, cu ochii țintă la Lambert: *Ohé, Lambert! Où est Lambert, as-tu vu Lambert?*

— Încetează! Cum îndrăznești? răcni Lambert mânios la culme.

Îmi dădeam seama că fac cu toții aluzie la întâmplări anterioare, pe care nu le cunoșteam și de aceea îi priveam mirat. Pe lungan însă, mânia lui Lambert nu-l speriasc de fel, dimpotrivă, începu să urle și mai tare: *Ohé, Lambert!* și așa mai departe. Și pe când coborau scara, se mai auzeau aceste strigăte. Lambert dădu să fugă după ei, dar se răzgândi.

⁶⁸Ce înseamnă o doamnă din Rusia venită la ape minerale și unde e ceasul acela frumos pe care ți l-a dat Lambert? (Fr.)

⁶⁹Avem o rublă de argint pe care am împrumutat-o de la noul nostru prieten. (Fr.)

— Las' că în curând am să-i dau afară în brânci! Mai mare-i paguba de pe urma lor decât câștigul! Hai să mergem, Arkadi, am întârziat. Și acolo mă așteaptă tot un om... de care am nevoie... tot o vită... Țtia-s cu toții niște vite, niște otrepe, niște lepădături! strigă el iarăși, aproape scrâșnind din dinți, dar deodată își reveni brusc în fire. Îmi pare bine că te văd în sfârșit! Alphonsine, să nu te miști de acasă! Hai să mergem.

Afară aștepta o birjă de lux și ne-am urcat în ea. Tot drumul Lambert nu s-a putut liniști, oricât se străduia, nu-și putea ascunde mânia împotriva celor doi tineri. Eu mă miram că le dădea atâta importanță după ce fuseseră atât de necuviincioși față de el, și mai ales că părea chiar să se teamă de ei. În virtutea unor impresii înrădăcinate din copilărie, mie încă mi se mai părea că toată lumea trebuie să se teamă de Lambert și în ciuda aerelor mele de independență, în momentul acela mă temeam eu însumi de el.

— S-o știi de la mine, ăștia-s cu toții niște lepădături dezgustătoare, nu se mai potolea Lambert. Nici n-ai să crezi când ți-oi spune că lunganul ăsta ticălos mi-a scos sufletul acum trei zile într-o societate aleasă. S-a proțăpit în fața mea și a început să strige: *Ohé, Lambert!* Și eram între oameni subțiri. Toată lumea a râs, fiindcă știa că o face ca să-mi stoarcă bani. Poți să-ți închipui cum m-am simțit! A trebuit să-i dau. Of, ce canalii sunt! Și nici n-ai să crezi, a fost junker, dar l-au alungat de la regiment și închipuiește-ți, e un om cult, a primit o educație aleasă și e de familie bună, închipuiește-ți! Și e ager la minte, ar fi putut... Dracu să-l ia! Unde mai pui că e puternic ca Hercule! E util, dar nu cine știe ce. Și, după cum ai văzut, nici pe mâini nu se spală. L-am recomandat unei doamne din aristocrație, unei boieroaice bătrâne, spunându-i că se căiește și că remușcarile or să-l ducă la sinucidere, și dumnealui, când s-a dus la ea, s-a așezat picior peste picior și a început să fluiera. Iar celălalt, filfizonul, e fiu de general, familia nici nu mai vrea să știe de el, eu l-am scăpat de pușcărie, l-am scăpat și uite cum mă răsplătește. Țtia nu-s oameni! Am să-i dau afară în brânci.

— Îmi cunoșteau numele. Tu le-ai vorbit despre mine?

— A fost o prostie, recunosc. La masă te rog să-ți ții firea... te previn că are să mai fie acolo o canalie îngrozitoare, un ticălos care îi întrece pe toți, primejdios de viclean, ăștia-s toți niște pramatii! N-ai să găsești un om cinstit printre ei! Dar lasă, numai să terminăm, și atunci... Ce ți-ar place să mănânci? În orice caz, să știi că acolo se gătește bine. Fii pe pace, eu plătesc. E bine că ești îmbrăcat ca lumea. Pot să-ți dau și bani. Treci pe la mine când ai nevoie. Închipuiește-ți că în fiecare zi de când sunt aici, le-am dat să mănânce și să bea cât au vrut, i-am ghiftuit cu plăcinte, e a doua oară când îi dăruiesc un ceas și îl vinde. Ce crezi, năpârstocul ăsta de Trișatov — ai văzut, Alphonsinei îi e scârbă să se uite la el, nici nu-l lasă să se apropie de ea — într-o bună zi la restaurant, când erau numai ofițeri la masă, i s-a năzărit să ceară sitari și n-am avut încotro, a trebuit să-i comand sitari! Dar las' că mi-o plătește el!

— Mai ții minte, Lambert, cum m-ai împuns cu furculița o dată la Moscova, când ne-am dus împreună la cârciumă și cum ai făcut atunci rost de cinci sute de ruble?

— Da, mi-aduc aminte. Ei drăcie, cum să nu-mi aduc aminte! Mi-ești tare drag, crede-mă. Afară de mine nu te iubește nimeni, nu uita că eu și numai eu țin la tine. Țăla ciupit de vărsat pe care ai să-l vezi acolo, este o canalie îngrozitor de vicleană. Dacă intră în vorbă cu tine, lasă-l să vorbească și nu-i răspunde, iar dacă te-o trage de limbă, răspunde-i în doi peri sau taci.

Era atât de enervat, încât cel puțin pe drum m-a scutit de întrebări. Eram de-a dreptul jignit, văzând cât de sigur este de mine; ca nici măcar nu trece prin minte că s-ar putea să n-am încredere în el. Mă miram chiar că e destul de prost să-și închipuie că-mi mai poate porunci, ca pe vremuri. "Și când te gândești cât e de neciopleit" mi-am zis eu când am intrat în restaurant.

În restaurantul acela de pe strada Morskaia mai fusesem și altă dată, în jalnica perioadă de decădere și desfrâu, iar când m-am regăsit în aceleași încăperi cu aceiași lachei care, după ce m-au cercetat cu atenție m-au primit ca pe un vechi client, când m-am pomenit în societatea dubioasă a prietenilor lui Lambert, care mă și priveau ca pe unul de-al lor, și mai cu seamă presimțirea sumbră că mă las târât de bunăvoie în cine știe ce potlogărie din care am să mă aleg fără îndoială numai cu ponoase — când am simțit toate acestea, m-am înfiorat în primul moment, era cât pe-acți să plec, dar acest moment a trecut și am rămas.

Individul acela ciupit de vărsat, care din cine știe ce motive îi inspira atâta teamă lui Lambert, ne aștepta. Avea o înfățișare stupidă de om de afaceri, tip pe care îl urăsc încă din copilărie, era de vreo patruzeci de ani, de statură mijlocie, destul de cărunț, cu obrazul ras impecabil, dezgustător de neted și cu favoriții mici, cărunți, potriviți fără cusur, care atârnavă ca doi cârnăciori de ambele părți ale feței sale teșite, exprimând răutatea. Era firește plicticos, grav, scump la vorbă și, după obiceiul acestei categorii de indivizi, destul de arogant. M-a măsurat cu luare-aminte, fără să-mi spună nici un cuvânt, fiindcă neghiobul de Lambert nici n-a socotit cu cale să ne facă măcar cunoștință, așa că m-a luat se vede drept un șantajist de teapa celor care îl însoțeau pe Lambert. De altfel, nici cu acești tineri, care au sosit aproape o dată cu noi, n-a schimbat o vorbă, deși se vedea că erau cunoștințe vechi. N-a vorbit decât cu Lambert, și cu acesta aproape în șoaptă, mai bine zis Lambert vorbea aproape tot timpul iar ciupitul îl repezea din când în când cu câte un cuvânt scurt și tăios ca un ultimatum. Îl lua de sus, furios și batjocoritor, pe când Lambert, dimpotrivă, îi vorbea cu multă însuflețire, căutând parcă să-l convingă să întreprindă împreună o anumită operație. O dată, când am întins mâna spre o sticlă cu vin roșu, ciupitul, care până atunci nu-mi adresase nici un cuvânt, a luat pe neașteptate o sticlă de Xeres și mi-a oferit-o:

— Gustă din vinul asta, mă îmbie el, întinzându-mi sticla.

În clipa aceea m-am dumerit că trebuie să știe totul despre mine: și numele meu, și biografia mea, poate și ceea ce urmarea Lambert să obțină de la mine. Gândul că mă socotește unealta lui Lambert mi-a stârnit iar furia mai ales când am văzut mutra stupidă și extrem de alarmată a acestuia din clipa când ciupitul s-a întors către mine. Ciupitul a observat și el acest lucru

și a început să râdă. "Nu încape îndoială că toți îl au pe Lambert la mână", mi-am zis eu, urându-l din toată inima în momentul acela. Așadar, deși mâncam cu toții la aceeași masă, ne împărțeam în două grupuri deosebite: lângă fereastră ședea față în față ciupitul și cu Lambert, iar alături eu cu slinosul de Andreev, avându-l în față pe Trișatov. Lambert părea grăbit să termine cu masa și zorea tot timpul chelnerul să servească mai repede. Când am ajuns la șampanie, a întins deodată cupa spre mine:

— Hai să ciocnim în sănătatea ta! rosti el, întrerupându-și discuția cu ciupitul.

— Dă-mi voie să ciocnesc și eu cu dumneata, spuse Trișatov cel chipeș, întinzându-mi cupa peste masă. Până la șampanie șezuse foarte îngândurat și tăcut. Cât despre lungan, acesta nu scosese chiar nici o vorbă în schimb mâncase mult și pe tăcute.

— Cu plăcere, i-am răspuns lui Trișatov, și după ce am ciocnit, ne-am golit paharele.

— Eu n-am de gând să beau în sănătatea dumitale, se întoarse deodată lunganul spre mine, nu fiindcă ți-aș dori moartea, ci numai fiindcă nu-i bine să mai bei acum. Vorbea apăsător și încruntat. Îți ajung trei cupe de șampanie. Văd că nu-ți iei ochii de la mâinile mele nespălate, urmă el punându-și pumnul pe masă. Iacă, pumnul ăsta așa nespălat cum e, îl închiriez lui Lambert, ca să spargă capetele celor care îl strâng cu ușa. Și după ce rosti aceste cuvinte, izbi atât de tare cu pumnul în masă, încât zornăiră paharele și furfuriile.

Afară de noi, în încăperea mai mâncau la alte patru mese niște ofițeri și niște domni destul de impunători. Restaurantul era doar foarte renumit. Toată lumea a tăcut brusc și a întors capul spre masa noastră așezată într-un colț. De fapt, am impresia că de mult stârnisem oarecare curiozitate. Lambert roși tot.

— Poftim, iar începe! Mi se pare că te-am rugat, Nikolai Semionovici, să te porți ca lumea, îi șopti el furios lui Andreev. Acesta îl privi lung și pătrunzător.

— Nu vreau ca noul meu prieten *Dolgorowki* să bea azi prea mult.

Lambert se făcu stacojiu. Ciupitul trăgea cu urechea fără să se amestece, dar cu vădită plăcere. Nu știu de ce, dar ieșirea lui Andreev îi plăcea. Numai eu nu pricepeam de ce nu trebuie să mai beau.

— Se poartă așa numai ca să-mi stoarcă bani. Ascultă, îți mai dau șapte ruble după masă, dar acum nu ne mai strica tot cheful, nu ne face de râs, șuiera Lambert printre dinți.

— Aha! mugi triumfător lunganul, spre marea încântare a ciupitului, care începu să chicotească răutăcios.

— Te cam întreci cu gluma..., încercă Trișatov neliniștit, aproape întristat, să-și liniștească prietenul.

Andreev tăcu, dar nu prea mult, căci își avea socotelile lui. La a doua masă, adică la vreo cinci pași de noi, ședea doi domni și discutau cu însuflețire. Erau amândoi de vârstă mijlocie și păreau foarte simandicoși. Unul era înalt și foarte gras, celălalt, la fel de gras, dar mărunț. Vorbeau în

limba poloneză despre evenimentele recente de la Paris. Lunganul nu-i slăbea de mult din ochi și tot trăgea cu urechea la ce vorbeau. Pesemne că polonezul cel mărunț i s-o fi părut caraghios și de aceea o fi prins numaidecât pică pe el, din senin, așa cum li se năzare câteodată oamenilor bolnavi de ficat, căroră te miri din ce le sare țandăra. Deodată polonezul cel mărunț rosti numele deputatului Madier de Montjou, rostindu-l ca un polonez, cu accentul pe penultima silabă, încât sună Madier de Mântjou. Atâta i-a trebuit lunganului. Se întoarse spre polonezi cu un aer grav și bățos și li se adresă pe neașteptate, tare și răspicat, de parcă i-ar fi întrebat:

— Madier de Montjou? Polonezii s-au întors furioși spre el.

— Ce dorești? strigă pe rusește polonezul cel mătăhălos, cu un ton amenințător. Lunganul atâta aștepta.

— Madier de Montjou? repetă el din nou de răsună toată sala, fără să dea însă altă explicație, la fel de prostește ca atunci când repetase în fața ușii lui Lambert: *Dolgorowky*.

Polonezii săriră ca arși de pe scaun. Lambert dădu să se repeadă la Andreev, dar se răzgândi, alergă la polonezi și începu să le ceară scuze, umil.

— Aștia-s niște caraghioși, pane, niște măscărici! zise cu dispreț polonezul cel mărunț, stacojiu de indignare. Un om cumsecade nici n-o să mai poată pune piciorul aici!

Lumea din sală începuse să se foiască, se auzeau murmure și mai cu seamă râsete.

— Pleacă... te rog... hai cu mine! îngăimă Lambert năucit, neștiind cum să-l scoată mai repede pe Andreev din încăpere.

Acesta îl privi pe Lambert lung și cercetător și când ghici că e gata să-i dea bani, se hotărî să-l urmeze. Se vede că îi mai storsese de multe ori bani lui Lambert, folosind asemenea mijloace nerușinate. Trișatov dădu să alerge după ei, dar mă privi și rămase pe loc.

— Vai, ce rușine! exclamă deodată, acoperindu-și ochii cu degetele lui subțiri.

— Da, e foarte rușinos! mormăi ciupitul de astă dată furios.

Lambert se întoarse în curând foarte palid și, gesticulând agitat, începu să-i șoptească ceva ciupitului, care îl ascultă scârbit, și între timp îi porunci chelnerului să aducă mai repede cafeaua. Se vedea că vrea să plece cât mai curând, deși la urma urmei tot incidentul se reducea la o ștregărie de școlar. Trișatov se ridică de la locul lui și, cu ceașca de cafea în mână, veni să se așeze lângă mine.

— Țin foarte mult la el, începu cu un aer atât de sincer, de parcă îmi mai spusese de nenumărate ori acest lucru. Nici nu-ți închipui cât de nenorocit e Andreev. A mâncat și a băut zestrea surorii lui, mai mult, a tocat toată bruma de avere a familiei lui în anul acela cât a fost în armată, și numai eu știu cum îl chinuiesc acum remușcărilor. De desperare a ajuns să nici nu se mai spele. Are niște idei grozav de ciudate: e în stare să-ți spună bunăoară că între un pungaș și un om cinstit nu-i nici o deosebire, că sunt din același aluat, că nu trebuie să faci nici bine, nici rău, sau că poți face și bine și rău, căci la urma urmei e totuna, dar că cel mai bun lucru e să zaci fără să te primenești cu

lunile, doar să bei, să mănânci, să dormi și atât. Și totuși, sunt convins că nici el nu crede ce spune. Știi, mi se pare chiar că adineauri a făcut-o pe nebunul, numai fiindcă și-a pus în gând s-o rupă cu Lambert. Mi-a spus-o încă de ieri. Poate nici n-ai să crezi, dar uneori, noaptea, sau când rămânem singuri multă vreme, începe să plângă, și are un fel al lui de a plânge, cum nu am mai văzut pe nimeni plângând: urlă cu atâta desperare, de te cutremuri... cum să nu ți se rupă inima, când vezi un vlăjgan ca el topindu-se de plâns. Îți dai seama cât e de nefericit! Dacă ți-aș spune că vreau să-l salvez, deși eu însumi nu sunt decât un păcătos, un copil depravat, poate n-ai să mă crezi! Spune, Dolgoruki, oare n-ai să mă dai afară, dacă voi veni vreodată la dumneata?

— Cum poți vorbi așa? Te rog să vii, îmi ești foarte simpatic.

— Ce-ai găsit la mine? În orice caz îți mulțumesc. Hai să mai bem un pahar. Dar ce-mi veni? Lasă, e mai bine să nu bei. Andreev a avut dreptate când ți-a spus că dumneata nu trebuie să mai bei azi, îmi spuse el cu tâlc, făcându-mi cu ochiul. Eu am să beau totuși, mie nu mi se mai poate întâmpla nimic, crede-mă, și apoi eu nu sunt în stare să rezist la nici o ispită. Ar fi destul să-mi spună cineva că de azi înainte nu mai am voie să iau masa la restaurant, că aș fi gata să fac orice ca să pot mânca la restaurant. O, te asigur că dorim sincer să devenim oameni cinstiți, numai că o amânăm de pe o zi pe alta. Cât despre el, mă tem grozav să nu se spânzure într-o zi, fără să spună nimănui un cuvânt. Îl cunosc eu. Vezi bine câți se spânzură astăzi, cine știe, poate că sunt mulți ca noi. Eu, bunoară, nu pot trăi fără să azvârl cu banii. Mă pot lipsi și de strictul necesar, cu condiția să am bani de risipit. Ascultă, îți place muzica? Eu sunt nebun după ea. Am să-ți cânt ceva când am să vin la dumneata. Știi, eu cânt foarte bine la pian, am învățat ani de zile, și încă foarte serios. Știi, dacă aș compune o operă, aș lua subiectul din *Faust*, fiindcă-mi place la nebunie. Lucrez mereu la scena din biserică, dar numai în cap. Parcă o și văd: îmi imaginez o catedrală gotică, coruri, imnuri, deodată intră Gretchen, dar știi, corurile trebuie să fie medievale, să creeze atmosfera secolului al cincisprezecelea, Gretchen își spune durerea, începe printr-un recitativ încet, dar tulburător de dureros, iar corul răsună puternic, sumbru, aspru și implacabil:

*Dies irae, dies illa*⁷⁰.

Deodată se aude glasul diavolului, aria lui Mefisto. El nu apare, nu i se aude decât cântecul, paralel cu imnurile, împletindu-se cu ele, uneori într-atâta, încât se suprapun aproape, deși exprimă cu totul altceva — iată în ce fel ar trebui realizată această scenă. Aria e lungă, obsedantă, cântată de o voce de tenor, neapărat de un tenor. Începe încet și duios: Îți mai aduci aminte, Gretchen, cum veneai cu mama în această biserică, pe când mai erai un copil nevinovat, și îngânai rugăciuni dintr-o carte roasă?" Apoi cântecul devine tot mai puternic, mai pătimaș, mai precipitat și notele din ce în ce mai înalte sunt pătrunse de lacrimi, de o durere neostoită, fără margini, care ajunge până la deznădejde: "Iertare pentru tine, Gretchen, nu-i, nu vei găsi aici iertare!" Gretchen încearcă să se roage, dar din pieptul ei nu izbucnesc

⁷⁰Ziua mâniei va fi ziua aceea! (Lat.)

decât strigăte — știi, ca atunci când lacrimile te înăbușă — iar cântecul Satanei continuă nemilos, i se înfinge tot mai adânc în suflet, ca un cuțit, și sfârșește prin strigătul culminant: "Totul s-a sfârșit, fii blestemată!" Gretchen cade în genunchi, își frânge mâinile și abia acum izbutește să se roage. E o rugăciune foarte scurtă, naivă, aproape un recitativ, cât se poate de pură și simplă, cât mai medievală, doar patru versuri, nu mai mult — numai la Stradella⁷¹ găsești câteva din asemenea motive — și la ultima notă își pierde cunoștința! În biserică se iscă forfotă. Oamenii o ridică și, în timp ce o duc pe brațe, izbucnește deodată corul ca un tunet. Trebuie să fie o explozie de glasuri, un cor entuziast, triumfal, cutremurător, ceva ca: Dori-no-și-ma-cin-mi, care se cântă în bisericile noastre, așa ca totul să se zguduie din temelii și să culmineze într-un strigăt general de bucurie și de victorie: "Ossanna!" — trebuie să fie ca o izbucnire a întregului univers, în timp ce Gretchen e dusă încet pe brațe afară și se lasă cortina. Dacă aș putea realiza scena asta, să știi că ar fi ceva nemaipomenit. Numai că acum nu mai sunt în stare de nimic, nu mai pot decât să visez. Și tot visez mereu, zi și noapte, toată viața mea s-a transformat într-un vis. Spune, Dolgoruki, ai citit *Magazinul de Antichități* al lui Dickens?

— L-am citit, dar de ce mă întrebi?

— Îți mai aduci aminte... stai să mai bem un pahar... Îți mai aduci aminte de pasajul de la sfârșit, când bătrânul acela nebun și nepoțica lui, fetița aceea încântătoare de treisprezece ani, au izbutit, după fuga lor fantastică și după atâtea peripeții, să se refugieze în sfârșit într-un colț îndepărtat al Angliei, lângă o catedrală gotică, unde, ca să li se dea o pâine, fetița a fost tocmită să arate vizitatorilor frumusețile acestui monument medieval... Și o dată, la asfințit, fetița stă în pridvorul catedralei, învăluită în ultimele raze ale soarelui, și sufletul ei de copil, cuprins de mirare se cufundă într-o meditație senină în fața acestui mister, a acestei duble enigme, soarele care întruchipează ideea divinității, iar catedrala care simbolizează parcă gândirea umană... Nu-i așa? O, eu nu sunt în stare să exprim toate astea, știu numai că lui Dumnezeu trebuie să-i placă asemenea gânduri care se trezesc pentru prima oară în sufletul unui copil... Iar pe trepte, lângă ea, bunicul, bătrânul acela nebun, care a încremenit cu ochii la ea... Știi, în acest tablou Dickens nu înfățișează nimic extraordinar, nimic dosebit, și totuși, n-ai să-l uiți cât vei trăi, toată Europa îl ține minte — de ce oare? Fiindcă e sublim! E atâta puritate și nevinovăție în el! Nu pot să spun precis de ce, știu numai că te încântă. Pe când eram la liceu, citeam tot timpul romane. Știi, am o soră doar cu un an mai mare decât mine, care trăiește la moșie, deși acum nici moșia nu mai e a noastră, a trebuit să vindem totul! O dată ședeam cu ea pe terasă, la umbra teilor noștri bătrâni și citeam acest roman, și era tot pe la asfințit, când deodată ne-am ridicat ochii de pe carte și ne-am spus unul altuia că ne vom strădui să fim și noi la fel de buni, la fel de curați... Știi, pe atunci mă pregăteam să intru la universitate, dar... ah, Dolgoruki, vezi tu, fiecare om cu amintirile lui!...

⁷¹ *Stradella*, Alessandro (1645-1682), compozitor și cântăreț italian, autor a numeroase lucrări instrumentale, cantate, opere, oratorii.

Și deodată și-a rezemat căpșorul lui atât de frumușel de umărul meu și a început să plângă! Mi s-a făcut o mila grozavă de el. E drept că băuse prea mult, dar îmi vorbise atât de sincer, ca unui frate, și cu atâta căldură... Dar chiar în clipa aceea de pe stradă au răsunat brusc strigăte și cineva a bătut tare în geamul din dreptul nostru (cum restaurantul era la parter și avea ferestre mari, se putea bate în ele din stradă). Era Andreev care fusese dat afară.

— *Ohé Lambert! Où est Lambert? As-tu vu Lambert?* urla el din stradă cât îl ținea gura.

— Ah, e tot aici! Va să zică, n-a plecat?! exclamă tânărul de lângă mine, sărind ca ars de pe scaun.

— Plata, se răsti Lambert la chelner, scrâșnind din dinți.

În timp ce număra banii, îi tremurau și mâinile de ciudă; ciupitul însă nu l-a lăsat să plătească și partea lui.

— Se poate? Doar eu te-am poftit, iar dumneata ai primit, nu-i așa?

— Nu, nu admit! i-o tăie ciupitul. Își scoase portofelul și după ce socoti cât e partea lui, plăti separat.

— Mă jignești, Semion Sidorovici!

— Așa cred eu de cuviință! îl repezi Semion Sidorovici, își luă pălăria și, fără să spună măcar bună seara, plecă.

Lambert azvârli banii chelnerului, se sculă în grabă și alergă după el atât de tulburat, încât uită și de mine. Trișatov și cu mine am ieșit ultimii. Andreev sta ca un stâlp la ușa restaurantului și-l aștepta pe Trișatov.

— Nemernicule! nu se putu stăpâni Lambert să nu-l ocărăască.

— Ține-ți gura! răcni Andreev la el, izbindu-l cu palma peste pălăria rotundă, care se rostogoli pe trotuar. Lambert, umilit, se repezi s-o ridice.

— *Vingt cinq roubles!* se lăudă Andreev lui Trișatov, arătându-i bancnota pe care izbutise s-o stoarcă adineauri de la Lambert.

— Isprăvește! se răsti Trișatov la el. De ce tot faci scandal?!... De ce l-ai jecmănit de douăzeci și cinci de ruble? Nu ți se cuveneau decât șapte.

— De ce l-am jecmănit? Păi n-a făgăduit că o să luăm masa cu niște grecoaice, și în loc de femei ne-a adus pe ciupit?! Și apoi, faptul că mi-am lăsat mâncarea în farfurie și am tremurat afară în frig face pe puțin optsprezece ruble! Asta și cu cele șapte pe care mi le datora fac exact douăzeci și cinci.

— Duceți-vă dracului amândoi! urlă Lambert. Am să vă alung pe amândoi, vă bag eu mințile în cap...

— Ba nu Lambert, eu am să te alung, eu am să-ți bag dumitale mințile în cap! îi strigă Andreev, *Adieu, mon prince*, să nu mai bei! Înainte marș, Petia! *Ohé Lambert! Où est Lambert? As-tu vu Lambert?* urlă el pentru ultima oară, în timp ce se îndepărta cu pași uriași.

— Atunci am să vin pe la dumneata, dacă îmi dai voie, îmi șopti Trișatov la repezeală, grăbindu-se să-și ajungă din urmă prietenul.

Am rămas singur cu Lambert.

— Ei... să mergem și noi! rosti el buimăcit, cu răsuflarea tăiată.

— Unde să merg? Nu mă duc nicăieri cu tine! l-am repezit eu

înfruntându-l.

— Cum așa? tresări el, speriat, venindu-și brusc în fire. Păi, abia așteptam să rămânem singuri!

— Unde să mai mergem? Recunosc că și eu eram cam amețit după cele trei cupe de șampanie și două pahare de Xeres.

— Uite colea, vezi?

— Da, văd, scrie că le-au sosit stridii proaspete. Prea miroase urât acolo!

— Ți se pare numai, fiindcă ești după masă. Doar e bodega lui Miliutin; stridii n-o să mâncăm, dar fac cinste cu șampanie...

— Nu-mi trebuie! Știu că vrei să mă îmbeți.

— Ei ți-au vârât asta în cap, ca să-și bată joc de tine. Să n-ai nici o încredere în ticăloșii ăștia.

— Nu, Trișatov nu-i un ticălos, și apoi, află că știu să mă feresc și singur.

— Vrei să-mi arăți că ai personalitate?

— Da, în orice caz mai multă decât tine; fiindcă tu ești la cheremul primului-venit. Ne-ai făcut pe toți de râs. Te-ai dus ca o slugă să le ceri iertare polonezilor! Se vede că de multe ori ai mâncat bătaie prin cârciumi. Așa-i?

— Păi bine, dobitocule, ai uitat că trebuie să stăm de vorbă?! îmi strigă el cu atâta nerăbdare și dispreț, de parcă ar fi vrut să-mi spună: "Și tu ești de teapa lor?" Nu cumva ți-e teamă de mine? Suntem prieteni ori ba?

— Eu nu sunt prieten cu un escroc ca tine! Totuși, să mergem, vin numai ca să-ți dovedesc că nu mi-e frică de tine. Vai, cum duhnește aici! Pute a brânză că ți se face greață.

CAPITOLUL AL ȘASELEA

Am mai spus o dată că eram amețit și rog să nu se uite acest lucru, căci de nu aș fi fost, aș fi vorbit și m-aș fi purtat cu totul altfel. În încăperea din fund a bodegii se serveau într-adevăr stridii, iar masa la care ne-am așezat era acoperită cu o față de masă dezgustătoare, murdară. Lambert a cerut șampanie și, când m-am pomenit cu o cupă plină de vin auriu și rece în fața mea, m-am simțit ispitit, deși mi-era ciudă.

— Vezi tu, Lambert, mă jignește mai ales faptul că-ți închipui că-mi mai poți porunci și acum, ca pe vremuri, la Touchard, deși astăzi ai ajuns tu robul tuturor.

— Ești un prost! Hai mai bine să ciocnim!

— Nici măcar nu catadicsești să te prefaci față de mine, barem intenția de a mă îmbăta puteai să ți-o ascunzi.

— Minți, și apoi ești gata beat. Ar trebui să mai bei ca să te înveselești. Hai, pune mâna pe pahar, ce mai aștepți!

— Îndrăznești să-mi poruncești iar? Dacă-i așa, plec și am terminat cu tine!

Și, într-adevăr, am dat să mă ridic de pe scaun. Atunci el s-a înfuriat îngrozitor:

— Desigur, Trișatov te-a întărit împotriva mea, am văzut eu cum ați tot sușotit. Mare prost ești, n-am ce zice. Până și Alphonsinei îi e scârbă când se apropie de ea... e o pramatie fără pereche. Să-ți povestesc eu cine-i dumnealui.

— Mi-ai mai spus asta. Tu pe toți îi judeci după calapodul Alphonsinei, tare ești mărginit.

— Eu mărginit? se miră el. Află că acum au intrat în cârdășie cu ciupitul. Asta este! Iată de ce i-am gonit! N-au pic de obraz. Ciupitul e o canalie fără scrupule și are să-i târască în prăpastie. Eu însă le-am pretins să se poarte întotdeauna ca niște nobili.

M-am așezat la loc și fără să-mi dau seama, am luat un pahar de șampanie și am sorbit o înghițitură.

— Apoi și în ce privește cultura îți sunt cu mult superior, am adăugat eu, dar el era atât de încântat văzând că mă așez din nou, încât s-a mulțumit să-mi mai toarne șampanie. Așa-i că ți-e frică de ei? am continuat eu să-l zădăresc (dovedindu-mă în această împrejurare la fel de josnic ca el). Andreev ți-a azvârlit pălăria pe jos drept mulțumire că i-ai dat douăzeci și cinci de ruble.

— Nu-i nimic, are să mi-o plătească. Au luat-o ei razna, dar las' că-i pun eu cu botul pe labe.

— Văd că-i știi de frică ciupitului, numai la el ți-e gândul! Mi se pare că acum n-ai mai rămas decât cu mine; în mine ți-ai pus toate speranțele, nu-i așa?

— Da, Arkașka, așa-i, tu ai rămas singurul meu prieten, după cum bine ai spus, încuviință el, bătându-mă pe umăr.

Ce era să-i mai spun unui om atât de primitiv, atât de neevoluat, care lua ironia drept laudă?

— Tu ai putea să mă scapi de multe necazuri, dacă te-ai arăta un bun camarad, Arkadi, urmă el, privindu-mă cu duioșie.

— Cum aș putea să te scap de necazuri?

— Știi bine cum. Tu fără mine nu faci două parale, te poate prosti oricine; împreună însă, am putea face rost de treizeci de mii și le-am împărți pe din două. Știi tu despre ce e vorba. Gândește-te ce-i de capul tău. N-ai nici nume, nici familie și din senin îți pică o plească. Când o să pui mâna pe atâta bănet, ai să faci carieră, nu glumă!

M-a uimit felul în care mi-a pus problema. Mă așteptasem să mă ia pe departe, cu viclenie, și când colo el mi-a vorbit deschis, cu o naivitate de copil. M-am hotărât să-l ascult până la capăt, că de, sunt un om cu vederi largi, și apoi... îmi stârnise grozav curiozitatea.

— Am să-ți spun ceva Lambert, deși nu ești în stare să mă înțelegi: accept să te ascult, numai fiindcă sunt un om cu vederi largi, i-am declarat eu răspicat și am sorbit iar din pahar. Lambert s-a grăbit să mi-l umple din nou.

— Să-ți spun și eu ceva Arkadi: dacă unul ca Bioring ar fi îndrăznit să mă înjure, ba încă să mă și lovească față de o doamnă, față de femeia pe care o ador, nu știu ce i-aș fi făcut! Tu însă ai răbdare și ai tăcut, mi-e scârbă de tine

fiindcă ești o zdreanță!

— Cum poți pretinde că Bioring m-a lovit! am strigat roșind. Mai curând eu l-am lovit pe el.

— Ba nu, el te-a lovit pe tine și nu tu pe el.

— Minți! L-am călcat pe picior, de i l-am strivit!

— El însă te-a îmbrâncit cât colo și a poruncit servitorilor să te alunge... iar în timpul asta ea te privea din trăsură și-și bătea joc de tine, că de, știe că n-ai tată și că oricine te poate jigni.

— Discutăm ca niște școlari, Lambert, mai mare rușinea, zău așa! Îmi spui toate astea atât de brutal și direct numai ca să mă întărâți, de parcă aș fi un mucos de șaisprezece ani. Ai pus totul la cale cu Anna Andreevna! am strigat eu, tremurând de furie și tot sorbind în neștire din pahar.

— Anna Andreevna este o mare șmecheră! Asta are să ne tragă pe sfoară pe toți, și pe mine, și pe tine, și pe toată lumea. Te-am așteptat mai ales fiindcă tu poți s-o scoți mai bine la capăt cu cealaltă.

— Cu care?

— Cu *madame* Ahmakova. Știu tot. Mi-ai mărturisit chiar tu că se teme grozav de scrisoarea care se află la tine...

— Ce scrisoare?... Aiurezi... Ai fost la ea? am bâiguit eu, încurcat.

— În orice caz am văzut-o. E frumoasă, n-am ce zice. *Très belle!*

Recunosc că ai gust.

— Știu că ai văzut-o, dar sunt sigur că n-ai îndrăznit să vorbești cu ea și te poftesc ca de acum înainte să nu îndrăznești nici să vorbești despre ea.

— Tu ești un copil, iar ea își bate joc de tine. Asta este. Am avut noi de-a face cu o mironosiță ca asta la Moscova. Tare mândră se mai ținea! Dar cum am amenințat-o că o să dăm totul în vileag, a început să tremure și s-a făcut blândă ca un miel, iar noi n-am fost proști, ne-am ales și cu bani și cu... mă înțelegi! Acum dumneaei face din nou pe sfânta și se uită de sus la toată lumea. Și când vezi pe ce picior mare trăiește, în ce caleașca se plimbă, ptiu drace, nici n-ai crede în ce cotlon am înghesuit-o. Tu încă nu cunoști viața, de-ai ști până unde sunt în stare să coboare cucoanele astea mari!...

— Îmi închipui, am murmurat eu fără să vreau.

— Sunt stricate până în măduva oaselor! Habar n-ai tu de ce sunt ele în stare! Până și Alphonsine, care numai ușă de biserică nu e, vorbește cu scârbă de ele, fiindcă le cunoaște. A stat într-o casă din alea...

— Îmi închipui, l-am aprobat eu din nou.

— Și după ce ai fost bătut, îți mai este și milă.

— Ești un nemernic, Lambert, un păcătos! am strigat eu tremurând, fiindcă deodată mă fulgerase un gând. Toate astea le-am văzut în vis, te-am visat pe tine și pe Anna Andreevna... Of, blestematule! Ai crezut într-adevăr că sunt chiar atât de ticălos? Visul meu dovedește că mă așteptam să-mi faci o asemenea propunere. În sfârșit, nu se poate să nu-mi ascunzi tu ceva. Tocmai faptul că-mi vorbești atât de simplu și deschis mă face să bănuiesc că lucrurile sunt mai complicate.

— la te uită cum s-a infuriat .Măi... măi... măi... se minună Lambert, râzând triumfător. Bravo frate Arkașa, acum am aflat tot ce voiam să știu.

lăcă, de asta te-am și așteptat. Va să zică, o iubești și vrei să te răzbuni pe Bioring, uite, de asta voiam să mă conving. De altfel, bănuiam eu încă de la început. *Ceci pose, cela change la question*. Și e cu atât mai bine, căci și ea te iubește. Atunci însoară-te, nu mai zăbovi. E cel mai bun lucru pe care-l poți face. După cum văd, ai ales soluția cea mai bună. Dar să nu uiți niciodată Arkadi, că ai un singur prieten, pe mine, care mă arunc și-n foc pentru tine. Prietenul tău te va ajuta să te însori, el te va cununa, din pământ îți fac rost de toate, Arkașa! Dar după aceea n-ai să-l uiți pe vechiul tău prieten și ai să-i dăruiești vreo treizeci de miișoare că s-a ostenit atâta, nu-i așa? Pe ajutorul meu te poți bizui, fii pe pace. Nimeni nu se pricepe ca mine la treburi de astea, scot eu de la ei toată zestrea, te alegi peste noapte și cu avere, și cu carieră.

Deși eram cam amețit, mă uitam totuși cu nespusă mirare la Lambert. Vorbea foarte serios, măcar atât cât te puteai aștepta de la el, în orice caz vedeam limpede cât de convins era că mă poate fericii prin această căsătorie, și că ideea îl entuziasma. Bineînțeles că îmi dădeam seama și de faptul că încerca să mă momească de parcă aș fi tot un băiețaș (am văzut asta imediat), dar gândul că m-aș putea căsători cu ea mi-a mers drept la inimă, așa ca deși mă miram cum de poate Lambert să pună pe el atâta temei, până la urmă m-am lăsat încântat, fără să pierd însă nici o clipă din vedere cât e de absurd și de irealizabil. Nu știu cum se împăcau aceste contradicții în capul meu, dar fapt e că se împăcau.

— Cum ar fi cu puțință? am îngăimat eu.

— Foarte simplu. N-ai decât să-i arăți scrisoarea și are să se sperie atât de tare încât o să se mărite cu tine, ca să nu piardă averea.

Eram hotărât să nu-l opresc pe Lambert, oricâte ticăloșii mi-ar fi propus, fiindcă vorbea foarte deschis și era atât de naiv, încât nici prin gând nu-i trecea că aș putea să mă revolt; totuși am bâiguit la un moment dat că nu vreau să se mărite cu mine numai fiindcă n-are încotro.

— Pentru nimic în lume nu vreau s-o iau cu sila; cum poți fi atât de mârșav, încât să-mi propui una ca asta!

— Ei na-ți-o bună! Fii pe pace, are să te ia de bunăvoie nici nu va trebui s-o silești, va trage o spaimă atât de mare, încât va fi încântată să se mărite. Și unde mai pui că te și iubește, adăugă repede Lambert, când își dădu seama că-l luase gura pe dinainte.

— Asta ai scornit-o tu. Îți bați joc de mine. De unde știi că mă iubește?

— Nu încape îndoială, sunt convins. De altfel, și Ana Andreevna bănuiește acest lucru. Ți-o spun foarte serios, zău așa, și apoi, când ai să vii la mine, am să-ți mai povestesc ceva care are să te convingă și pe tine că te iubește. Alphonsine a fost la Țarskoie Selo și a aflat și ea câte ceva acolo.

— Ce putea să afle ea acolo?

— Hai la mine și are să-ți povestească ceva care are să te bucure. Și la urma urmei, cu ce ești tu mai prejos decât altul? Ești chipeș, binecrescut...

— Da, sunt binecrescut..., am murmurat eu cu răsuflarea tăiată. Inima îmi bătea să se spargă. Firește nu numai din pricina vinului.

— Ești arătos, bine îmbrăcat.

— Da, sunt bine îmbrăcat.
— Ai și inimă bună...
— Da, am și inimă bună.
— Atunci de ce s-ar împotrivi? Și apoi, Bioring fără zestre n-o ia, iar zestrea ei e în mâinile tale — iată de ce trebuie să se teamă. Dacă te căsătorești cu ea, înseamnă că te răzbuni și pe Bioring. Doar în noaptea aceea, când te-am găsit aproape degerat, mi-ai spus chiar tu că e îndrăgostită de tine.
— Ți-am spus eu asta? Nu-mi vine a crede.
— Ba da, așa mi-ai spus.
— Se vede că aiuram. Tot atunci ți-am vorbit și despre scrisoare?
— Da, mi-ai spus că ai o scrisoare compromițătoare și de aceea m-am și întrebat: dacă așa stau lucrurile, cum poate lăsa norocul să-i scape printre degete?
— Toate astea sunt niște aiureli și nu-s chiar atât de prost ca să le iau în serios, am mormăit eu. Mai întâi nu uita deosebirea de vârstă, și apoi, eu n-am nici măcar un nume.
— Totuși, are să se mărite cu tine. N-are încotro, dacă nu vrea să piardă averea, las' pe mine! Și unde mai pui că te și iubește. Știi doar că bătrânul prinț ține foarte mult la tine și prin protecția lui nici nu-ți închipui ce relații îți poți face, iar că n-ai un nume, nu-i nimic, azi nu mai e nevoie de asta: dacă pui mâna pe bani ai să te ridici atât de sus, cum nici nu te gândești, iar peste zece ani ai să ajungi un milionar înaintea căruia se va pleca toată Rusia, și atunci chiar că n-ai să mai ai nevoie de un nume! În Austria titlurile de baron se pot cumpăra, și cum te însori pui piciorul în prag, să-ți știe toți de frică. Când o femeie te iubește, îi place s-o ții din scurt. Femeile nu prețuiesc decât bărbații care știu să se impună. Chiar din momentul când ai să-i arăți scrisoarea, ai să-i dovedești autoritatea: "Ia te uită, are să-și zică, atât de tânăr și cum știe să se impună!"
Eram năucit. Cu nimeni altul nu m-aș fi coborât până la o discuție atât de absurdă. De astă dată însă îmi făcea atâta plăcere, încât nu puteam rezista ispitei de a o continua. Și apoi, Lambert era prea prost și prea mârșav ca să-mi fie rușine de el.
— Știi, Lambert, orice-ai crede tu, astea nu-s decât palavre. M-am lăsat târât în această discuție, numai fiindcă ne cunoaștem prea bine ca să ne fie rușine unul de altul, altcineva însă nici în ruptul capului nu m-ar fi înjosit într-atât. Și la urma urmei, pe ce te bizui când susții mă iubește? Tot ce-ai spus adineauri despre puterea banului e adevărat, numai că tu, Lambert, nu cunoști înalta societate: află că se întemeiază pe relațiile cele mai patriarhale, de trib, ca să zic așa, și de aceea, atâta timp cât nu voi fi dovedit ce sunt în stare și până unde mă pot ridica în viață, ei i-ar fi totuși rușine că este nevasta mea. N-am să-ți ascund însă, Lambert, că toată povestea asta are și un aspect care îndreptățește anumite speranțe. Iată: s-ar putea ca ea să se mărite cu mine din recunoștință, fiindcă numai eu aș putea s-o scap de ura unui om de care se teme.
— Ah, vorbești de taică-tău? Dar ce, o iubește chiar atât de mult? se

dumiri brusc Lambert stăpânit de o mare curiozitate.

— O nu! am exclamat eu. Vai cât ești de primejdios și de prost în același timp, Lambert! Crezi că dacă ar iubi-o cu adevărat, aș mai dori s-o iau de nevastă? Oricum, suntem tată și fiu și ar fi mai mare rușinea. Află că el o iubește pe mama, numai pe mama, am înțeles acest lucru când l-am văzut o dată îmbrățișând-o. Înainte credeam și eu că o iubește pe Katerina Nikolaevna, dar acum știu că, chiar dacă a fost cândva demult îndrăgostit de ea, a început s-o urască și vrea să se răzbune, iar ea se teme, fiindcă, trebuie să-ți spun, Lambert, e fioros când vrea să se răzbune pe cineva. Parcă își pierde mințile. Când îl apucă furia împotriva ei, e în stare de orice nebunie. Este o dușmănie din cele de modă veche, în numele unor principii înalte. În vremurile noastre nu se mai sinchisește nimeni de principii, azi nu mai contează decât cazurile particulare, și nu principiile generale. Of, Lambert, tu nu pricepi nimic, ești prost ca o ciubotă, ce rost are să-mi bat gura vorbindu-ți de principii, când tu habar n-ai de ele?! Ești îngrozitor de incult. Mai ții minte cum mă băteau pe vremuri? Acum însă eu sunt mai tare decât tine, îți dai seama de asta?

— Hai la mine acasă, Arkașa! Ne petrecem seara împreună, mai bem o sticlă și Alphonsine ne va cânta din gură și la chitară.

— Nu, nu vin. Ascultă, Lambert, eu am o "idee" a mea. Dacă nu izbutesc să mă însor, am să mă retrag și am să-mi închin toată viața acestei idei. Tu însă n-ai o idee pe care te sprijini.

— Toate bune și frumoase, dar hai cu mine și ai să-mi povestești acasă.

— Nu vin! am spus eu, ridicându-mă. Fac ce-mi place, dacă vreau vin, dacă nu, nu. Totuși am să vin, deși ești un ticălos. Am să-ți dau și cele treizeci de mii de ruble — treacă de la mine — dar cu toate astea, rămân mai curat decât tine și-ți sunt superior în toate privințele. Înțeleg prea bine că vrei să mă tragi pe sfoară pe toate căile, îți interzic însă să te gândești la ea, fiindcă e superioară tuturor, cât despre planurile tale, sunt atât de josnice, încât mă și mir cum de ți-au putut trece prin minte, Lambert. E drept că aș vrea să mă însor cu ea, dar asta e cu totul altceva, fiindcă n-am nevoie de averea ei, eu disprețuiesc banii, chiar dacă mi-ar oferi averea ei în genunchi, tot n-aș primi-o... De căsătorit m-aș căsători, nu zic ba, dar din cu totul alte motive. Să știi însă că ai avut dreptate când mi-ai spus că o soție trebuie ținută din scurt. S-o iubești, s-o iubești cu pasiune, cu toată generozitatea de care numai un bărbat e în stare, căci la femei n-o găsești niciodată, și totuși să te porți ca un despot. După cum spuneai Lambert, femeilor le place să simtă o mână de fier. Nu tăgăduiesc că tu cunoști femeile, Lambert, deși în toate celelalte privințe ești de o prostie uimitoare. De fapt, tu nu ești chiar atât de ticălos cum pari, Lambert, ești mai curând naiv. De aceea și țin la tine. Of, Lambert, de ce ești tu atât de lichea? Că de n-ai fi, ce bine ne-am putea distra împreună. Știi, Trișatov e un băiat foarte drăguț.

Aceste ultime cugetări dezlânate i le-am îndrugat pe stradă. Redau toată scena, până în cele mai mici amănunte, pentru ca cititorul să poată vedea cum în ciuda năzuințelor, a entuziasmului, a tuturor făgăduielilor și a jurămintelor de a începe o viață nouă, căutând desăvârșirea morală, am

putut atunci să mă las atât de ușor târât în mocirlă! Jur însă că dacă n-aș fi pe deplin convins că m-am schimbat complet și că astăzi, datorită experienței de viață pe care am dobândit-o, caracterul meu s-a călit, pentru nimic în lume n-aș mărturisi toate acestea cititorului.

Când am ieșit din bodegă, Lambert m-a sprijinit, ținându-mă ușor pe după umeri. Deodată mi-am întors capul spre el și când i-am întâlnit privirea, am văzut că era la fel de fixă, iscoditoare, cât se poate de atentă și lucidă, ca în dimineața aceea când mă găsisse înghețat și mă dusesse tot cu brațul petrecut pe după umerii mei până la o birjă, ascultând, numai ochi și urechi, bolboroseala mea fără șir. Oamenii amețiți de băutură, care încă nu s-au îmbătat de tot, au uneori momente de luciditate deplină.

— Nici în ruptul capului nu vin la tine! i-am declarat eu deodată tare și răspicat, privindu-l cu ironie și împingându-i brațul cu care mă sprijinea.

— Lasă prostiile și hai, am s-o pun pe Alphonsine să ne facă ceai.

Eram ferm convins că n-am să pot scăpa de el, mă ținea îmbrățișat și mă sprijinea cu vădită satisfacție, ca pe o victimă gata picată în plasă, și nu încăpea îndoială că avea nevoie de mine chiar în seara aceea și în starea în care mă găseam. Se va vedea mai târziu de ce anume.

— Nu vin, nu vin! am repetat. Birjar!

Tocmai trecea pe lângă mine o sanie și dintr-o săritură m-am urcat în ea.

— Ce-i cu tine, încotro ai pornit? urlă Lambert, înspăimântat la culme, înșfăcându-mă de palton.

— Îndrăznește numai să te ții după mine! i-am striga în clipa aceea sania s-a urnit din loc și Lambert a fost silit să dea drumul paltonului meu.

— Las' că vii tu singur! răcni el furios în urma mea.

— Dacă am să vreau, am să vin, fac ce-mi place! i-am strigat din sanie, întorcându-mă spre el.

Nu s-a ținut după mine, desigur, fiindcă n-a găsit pe loc altă sanie, așa că mi-a pierdut urma. Nu m-am dus decât până în piața Sennaia, unde am coborât din sanie și i-am dat drumul. Aveam un chef grozav să mă plimb pe jos. Nu eram nici obosit, nici prea amețit de băutură, dimpotrivă, eram cât se poate de vioi: mă simțeam pătruns de val de energie, mai dornic ca oricând de a întreprinde indiferent ce, și-mi treceau prin minte tot felul de gânduri plăcute.

Inima îmi bătea atât de tare și rar, că îi auzeam fiecare bătaie, tot ce vedeam în jurul meu mă încânta, totul mi se părea simplu și firesc. Când am trecut pe lângă corpul de gardă din piața Sennaia, abia m-am stăpânit să nu mă duc la sentinelă și s-o sărut. Începuse dezghețul și cu toate că piața era plină de noroi și mirosea a bălegar, mie mi-a plăcut grozav.

"Acum dau în bulevardul Obuhov, mi-am zis, pe urmă o iau la stânga și ajung la cazarma regimentului Semionovski, așadar, fac un ocol și asta e minunat, totul e minunat! Ce are a face că umblu cu paltonul descheiat, doar n-o să mi-l fure nimeni, că nu văd nici un hoț pe aci, deși se spune că prin piața Sennaia umblă hoții. Ei și, n-au decât să vină, poate că le-aș da paltonul chiar de bunăvoie. La urma urmei, ce nevoie am de el? A posedat un

palton înseamnă a avea o proprietate, iar *la propriété c'est le vol*⁷². Doamne, ce prostii îmi trec prin minte, și ce frumoasă e viața! Ce bine că a început dezghețul. Ce rost are să fie ger, cui îi place? Și să-ți treacă prin minte prostii e bine. Ce naiba i-am îndrugat lui Lambert despre principii? I-am spus pare-mi-se că nu există principii generale, ci numai cazuri particulare. Asta-i minciună, o minciună gogonată! I-am spus-o dinadins, ca să fac pe grozavul. Acum mi-e cam rușine, dar nu-i nimic, am să-mi îndrept greșeala. Lasă rușinea la o parte și nu te mai zbuciuma atâta Arkadi Makarovici! Să știi că-mi plăci Arkadi Makarovici, îmi plăci chiar foarte mult, tânărul meu prieten. Păcat numai că ești o mică lichea... și... și... ah, da!"

Deodată m-am oprit în loc, beat de fericire.

"Ah, Doamne, a fost o părere sau într-adevăr mi-a spus că ea mă iubește? Ba chiar așa mi-a spus, deși e un pungaș și sunt convins că mi-a turnat o mulțime de minciuni, numai ca să mă ducă la el și să mă țină toată noaptea acolo. Dar mai știi, poate că este adevărat. Mi-a spus că așa crede și Anna Andreevna... De, poate că a trimis-o și la ea pe Nastasia Egorovna s-o iscodească, doar asta izbuteste să se strecoare oriunde. La urma urmei, de ce nu m-am dus la el? Aș fi putut să aflu tot. Nu se poate să nu aibă el un plan! Am presimțit eu toată povestea asta în cele mai mici amănunte. Așadar, mi se adevărește. Ți-ai făcut un plan grandios, domnule Lambert, dar te cam înșeli, căci n-are să se realizeze. Deși te pomenești că sunt oarecare șanse! Mai știi, poate că se realiază și și-a pus în gând să mă însoare, dar parcă de el depinde? Deși la urma urmei, s-ar putea să izbutească. În orice caz e destul de naiv ca să fie sigur de succes. E prost și înfipt ca toți oamenii de afaceri, iar prostia unită cu obraznicia constituie o mare forță. Recunoaște însă, Arkadi Makarovici, că ți-a fost cam frică de Lambert. Ce-i pasă lui de oameni cinstiți, doar spune foarte serios că aici nu există nici un om cinstit! Dar tu ești om cinstit? Bine, dar ce spun eu?! Oare ticăloșii n-au nevoie de oameni cinstiți? Când pui la cale o potlogărie, ai nevoie mai mult ca oricând de oameni cinstiți. Ha-ha, numai dumneata n-ai știut până acum acest lucru, Arkadi Makarovici, cu nevinovăția dumitale desăvârșită. Doamne, dar dacă reușește într-adevăr să mă însoare cu ea!"

M-am oprit iar locului. Acum trebuie să mărturisesc o altă prostie de a mea (de care m-am lecuit însă de multă vreme), trebuie să mărturisesc așadar, că încă de mult visam că mă însor, de fapt, nu era o intenție precisă căci până acolo n-am ajuns niciodată (și nici nu voi ajunge vreodată, pe cuvântul meu), deși nu arareori, cu mult înainte de toate aceste întâmplări, visam să mă însor mai precis în nenumărate seri înainte de a adormi i-mi ziceam ca ar fi bine să mă însor. Încă de la cincisprezece ani am început să legăn acest vis. Aveam pe atunci un coleg de liceu de vârsta mea, anume Lavrovski, un băiat cât se poate de simpatic, liniștit și drăguț, care, de altfel, nici nu avea calități. Nu vorbisem cu el aproape niciodată, dar într-o bună zi s-a nimerit să stăm alături și să fim singuri, el era foarte îngândurat și deodată mi-a spus : "Ce zici Dolgoruki, nu crezi că ar fi bine să ne însurăm?"

⁷² "*Proprietatea este un furt*", expresie celebră, formulată de Pierre Joseph Proudhon (1809-1865), în lucrarea sa *Ce este proprietatea?*

Spune și dumneata, când să ne însurăm, dacă nu acum? Asta e vremea cea mai frumoasă, dar uite că nu-i chip!" își spusese păsul cu toată sinceritatea. L-am aprobat numaidecât, la fel de sincer, fiindcă și la mine se înfiripase această dorință. Pe urmă ne-am întâlnit câteva zile la rând și ferindu-ne de ceilalți am vorbit mereu despre asta, și numai despre asta. Pe urmă, nu știu cum s-a întâmplat, dar nu ne-am mai întâlnit și nici n-am mai stat de vorbă. Iacă, de atunci a început să mă urmărească acest vis. Desigur că n-ar fi avut rost să pomenesc o întâmplare atât de mărunță, dacă n-aș fi ținut să arăt cât de timpuriu se nasc uneori asemenea gânduri...

"Nu există decât o singură piedică mai serioasă, am continuat eu să meditez în timp ce mergeam spre casă, o, desigur că mica deosebire de vârstă dintre noi n-are nici o importanță, singura piedică e că ea e o mare aristocrată, iar eu sunt pur și simplu Dolgoruki! Cumplită soartă! Oare Versilov, căsătorindu-se cu mama, n-ar putea să ceară guvernului încuviințarea de a mă înfia?... drept răsplată pentru meritele sale, ca să zic așa. Pe vremuri a fost în slujba statului, așa că trebuie să fi avut și ceva merite, a fost doar mijlocitor de pace... Of, drace, ce josnicie!"

Când mi-a scăpat această exclamație, m-am oprit brusc, pentru a treia oară, dar de data asta parcă mă lovise cineva cu o măciucă în cap. Sentimentul chinuitor că fusesem în stare să mă înjosesc până într-atât, încât să doresc un lucru atât de rușinos ca schimbarea numelui prin adopțiune, renegându-mi astfel toată copilăria, mi-a alungat într-o clipă buna dispoziție dinainte și bucuria mea s-a destrămat ca fumul. "Nu, n-am să mărturisesc nimănui acest gând, mi-am zis eu, roșind îngrozitor, am putut să mă înjosesc până într-atât numai fiindcă... sunt îndrăgostit și m-am prostit. Nu, totuși Lambert are dreptate într-o privință, și anume, atunci când susține că toate aceste mofturi nu mai au ce căuta azi, că în vremurile noastre contează întâi omul și în al doilea rând averea lui, mai bine zis nu averea, ci puterea lui. Cu un asemenea capital aș putea să-mi pun numaidecât «ideea» în aplicare, iar peste zece ani toată Rusia va fi la picioarele mele, și asta va fi răzbunarea mea. Iar față de ea n-are rost să mă port cu mânuși, și în privința asta are Lambert dreptate. E destul s-o înspăimânt și are să se mărite de bunăvoie cu mine. În fața faptelor are să capituleze ca cea mai simplă și mai vulgară femeie! «Tu habar n-ai, nici nu-ți poți închipui în ce cotlon s-a petrecut totul!» mi-au răsunat în urechi cuvintele lui Lambert. "Așa și este, am întărit eu, Lambert are dreptate în toate privințele, are de o mie de ori mai multă dreptate decât Versilov și decât toți idealistii de teapa noastră. El e realist. Când ea va vedea că sunt în stare să mă impun, are să spună: «Iată un om care știe ce vrea!» Lambert e un ticălos care nu urmărește decât să stoarcă de la mine treizeci de mii de ruble, totuși e singurul meu prieten, altul n-am. De fapt, nici nu există altfel de prieteni și nici nu pot să existe decât în închipuirea unor oameni fără simț practic. Iar pe ea nici măcar n-aș înjosi-o, asta înseamnă că o înjosesc? Cătuși de puțin. Așa-s toate femeile! Există oare vreo femeie care să nu fie în stare de o ticăloșie? Tocmai de aceea are nevoie de un bărbat care s-o conducă, de aceea soarta ei este să fie supusă. Femeia întruchipează viciul și ispita, iar bărbatul — noblețea sufletească și

mărinimia. Așa va fi în vecii vecilor. N-are a face că am de gând să folosesc scrisoarea, asta nu-mi știrbește întru nimic noblețea sufletească și mărinimia. Eroi ca în piesele lui Schiller nu există în viață, ei au fost scorniți. Pentru un scop măreț, merită să te alegi și cu o pată! După aceea petele dispar și totul e dat uitării. În ziua de azi, când gândești așa treci drept un om cu vederi largi, care cunoaște viața și ține seama de realitate, asta-i părerea generală de azi."

Țin să repet rugămintea de a nu mi se lua în nume de rău că reproduc pe larg toate divagațiile mele de om beat din seara aceea. Firește, nu redau decât sensul gândurilor mele de atunci, deși am impresia că și formularea a fost aceeași. M-am simțit dator să le consemnez, fiindcă numai din dorința de a mă judeca m-am apucat de scris. Și cum poți judeca un om, fără a-i analiza gândurile? Există oare un criteriu mai serios decât felul lui de a gândi, de a privi viața? Faptul că băusem nu constituia o circumstanță atenuantă. *În vino veritas*⁷³.

Cufundat în visuri și iluzii, nici nu mi-am dat seama cum am ajuns în cele din urmă acasă, sau mai bine zis la locuința mamei. Nu știu cum, dar deodată m-am pomenit în casă și de cum am pus piciorul în antreul nostru strâmt, am înțeles că se petrecuse ceva neobișnuit; în casă se vorbea tare, se auzeau strigăte și plânsul mamei. Când am dat să intru, Lukeria, care alerga într-un suflet din camera lui Makar Ivanovici spre bucătărie, era cât pe ce să mă răstoarne. Mi-am azvârlit paltonul de pe mine și am intrat în camera lui Makar Ivanovici, unde era strânsă toată familia.

Versilov, în picioare, o strânse la piept pe mama, care era mai mult moartă decât vie. Makar Ivanovici ședea ca de obicei pe scăunelul lui, dar era sleit de puteri, și Liza se străduia să-l țină de umeri ca să nu cadă, cu toate acestea aveai impresia că are să se prăbușească dintr-o clipă în alta. M-am apropiat repede și, când am ajuns lângă el am tresărit, fiindcă mi-am dat seama că bătrânul era mort.

Murise chiar atunci, cu puțin înainte de sosirea mea. Cu zece minute mai devreme nu se simțea nici mai bine, nici mai rău ca altă dată. În camera lui nu se afla decât Liza, povestea despre durerea ei și bătrânul o mângâia pe cap, ca în ajun. Deodată bătrânul s-a cutremurat tot (după cum mi-a spus Liza), a vrut să se ridice, a deschis gura, dar înainte de a apuca să strige, a căzut încet pe partea stângă "O sincopă!" spunea Versilov. Liza a început să țipe de-a răsunat toată casa și atunci toți au alergat într-acolo; această scenă se petrecuse doar cu câteva clipe înainte de sosirea mea.

— Arkadi! îmi strigă Versilov. Fugi imediat la Tatiana Pavlovna. E cu siguranță acasă. Roag-o să vină numaidecât. Ia o birjă. Du-te cât mai repede, te implor!

Îmi amintesc foarte bine cum îi străluceau ochii. Pe fața lui nu se vedea însă nici durere adevărată, nici lacrimi — numai mama, Liza și Lukeria plângeau; îmi aduc foarte bine aminte că m-a mirat expresia lui neobișnuit de însuflețită, aproape exaltată. Am alergat într-un suflet la Tatiana Pavlovna.

Locuia destul de aproape, după cum am mai spus, așa că n-am mai luat

⁷³Vinul scoate adevărul la iveală. (Lat.)

birjă și tot drumul am fugit, fără să mă opresc o clipă. Eram foarte tulburat și parcă mă cuprinsese și pe mine un soi de exaltare. Înțelegeam că se petrecuse ceva ireparabil. Până am ajuns la ușa Tatianei Pavlovna și am sunat, îmi pierise orice urmă de beție și odată cu ea toate gândurile josnice.

Mi-a deschis bucătăreasa.

— Nu-i acasă, a bodogănit și a dat să-mi închidă ușa în nas.

— Cum nu-i acasă? am strigat eu pătrunzând cu forța în antreu. Nu se poate! A murit Makar Ivanovici.

— Cuuum?! răsună deodată strigătul Tatianei Pavlovna prin ușa închisă a salonului.

— A murit! Makar Ivanovici a murit! Andrei Petrovici te roagă să vii numaidecât la noi.

— Ce tot îndrugi!...

Am auzit cum trage zăvorul, apoi a crăpat doar ușa și mi-a poruncit:

— Povestește cum s-a întâmplat!

— Nu știu nici eu, adineauri, când m-am întors acasă l-am găsit mort.

Andrei Petrovici spune că a avut o sincopă!

— Vin îndată, într-o clipă. Fugi și spune-le că vin numaidecât, hai du-te, ce mai aștepți, șterge-o! Ce tot zăbovești?

Prin ușa crăpată văzusem însă foarte bine că cineva ieșise de după perdeaua care despărțea salonul de dormitor și rămăsese în fundul camerei, în spatele Tatianei Pavlovna. Am pus instinctiv mâna pe clanță, ca să nu mai poată închide ușa.

— Arkadi Makarovici, e adevărat că a murit? a răsunat deodată un glas cunoscut calm și melodios, cu timbru metalic, care m-a cutremurat până în adâncul sufletului: din felul cum rostise întrebarea am înțeles că vestea o uluise și o tulburase și pe ea.

— Dacă-i așa, se răsti deodată Tatiana Pavlovna, deschizând brusc ușa, descurcă-te cum știi că singură ți-ai făcut-o!

Apoi, îmbrăcându-și din mers paltonul și punându-și un șal pe cap, plecă repede de acasă și coborî treptele în fugă. Atunci mi-am scos numaidecât paltonul, am intrat în odaie și am închis ușa după mine. Ea stătea în fața mea, întocmai ca la prima noastră întâlnire, cu fața luminoasă și cu ochii limpezi, și tot ca atunci mi-a întins amândouă mâinile. De emoție mi s-au tăiat picioarele și am căzut în genunchi înaintea ei.

Mi-au dat lacrimile, fără să știu nici eu de ce, nu-mi aduc aminte cum m-a așezat lângă ea, îmi amintesc doar, și asta este una din cele mai scumpe amintiri ale mele, cum am șezut alături, mână în mână, și cu câtă însuflețire am stat de vorbă: ea mă tot întreba de bătrân și de moartea lui iar eu îi povesteam despre el, așa încât se putea crede că plâng după Makar Ivanovici, ceea ce nu corespundea cătuși de puțin adevărului, de altfel sunt convins că ea n-ar fi presupus nici în rușinatul capului că aș fi în stare de o comportare trivială de mucos. În cele din urmă, când mi-am venit deodată în fire, m-am rușinat. Astăzi cred că atunci am plâns numai de fericire și bănuiesc că și ea și-a dat prea bine seama de asta, așa încât această amintire nu e umbrită de nimic.

Deodată mi s-a părut foarte ciudat că mă tot întreabă atâta despre Makar Ivanovici.

— L-ai cunoscut oare? am întrebat-o, mirat.

— Am auzit de mult despre el. Nu l-am văzut niciodată, deși a jucat un oarecare rol în viața mea. Pe vremuri mi-a povestit multe despre el omul acela de care mă tem, înțelegi de cine vorbesc.

— Înțeleg, mai ales că "omul acela" a fost cu mult mai aproape de inima dumitale decât mi-ai destăinuit înainte, am spus eu fără să-mi dau seama ce urmăresc, dar cu mustrare în glas și foarte încruntat.

— Spuneai că a sărutat-o adineauri pe mama dumitale? Că o ținea îmbrățișată? Ai văzut cu ochii dumitale? continuă ea să mă iscodească, fără să mă asculte.

— Da, am văzut cu ochii mei și crede-mă, a fost o pornire cât se poate de sinceră și generoasă din partea lui! m-am grăbit eu să întăresc, văzând cât e de bucuroasă.

— Să dea Dumnezeu! exclamă ea, făcându-și cruce. Acum nu-i mai stă nici o piedică în cale. O viață întreagă, cât a trăit bătrânul ăsta minunat, a fost legat de mâini și de picioare. O dată cu moartea bătrânului va reînvia în sufletul lui simțul datoriei și... demnitatea, așa cum au mai reînviat și înainte vreme. O, el este în primul rând generos, va alunga neliniștea din inima mamei dumitale, pe care o iubește mai mult decât orice pe lume, și, în sfârșit, se va liniști și el, că slavă Domnului, ar fi și timpul.

— Ți-e foarte drag?

— Mi-e foarte drag, deși nu în felul cum ar fi dorit el și care reiese din întrebarea dumitale.

— Dar în clipa asta ești alarmată pentru soarta lui sau pentru a dumitale?

— De, astea-s probleme prea complicate, peste ele.

— Bine, dacă așa dorești, numai că eu nu știu nimic despre toate astea, poate că mi-au scăpat prea multe, dar n-are importanță, fiindcă acum totul s-a schimbat, cum bine spuneai. Și dacă e să învie cineva, eu voi fi primul. Am avut intenții josnice față de dumneata, Katerina Nikolaevna, și numai cu un ceas în urmă poate am și săvârșit o josnicie împotriva dumitale, dar știi, acum, când stau lângă dumneata, nu simt nici un fel de remușcări, fiindcă în clipa de față toate s-au șters, toate s-au schimbat, iar cu omul care acum o oră puneam la cale o ticăloșie împotriva dumitale nu mai am nimic comun și nici nu voi mai avea vreodată.

— Vino-ți în fire, mă liniști ea, zâmbind, s-ar zice că aiurezi.

— Ce poate să creadă un om despre sine, când se compară cu dumneata? am continuat eu. Fie că-i cinstit, fie că-i josnic, dumneata te găsești față de el la aceeași înălțime de neatins, ca și soarele... Spune, cum ai putut să mi te arăți după tot ce s-a întâmplat? De-ai ști ce s-a petrecut acum un ceas, numai cu un ceas în urmă! Și ce vis mi se adevărește!

— Poate că știu tot, spuse ea, zâmbind blând. Desigur ca acum un ceas ai vrut să te răzbuni pe mine de ceva, că ai jurat să mă nenorocești, dar probabil că ai fi ucis sau bătut măr pe oricine ar fi îndrăznit să spună față de

dumneata un singur cuvânt urât despre mine.

E drept că-mi zâmbea și glumea, dar n-o făcea decât dintr-o bunătate nemărginită, fiindcă în clipa aceea, după cum mi-am dat seama mai târziu, o apăsa pe suflet un necaz și era copleșită de un sentiment atât de puternic, încât nu putea să vorbească cu mine și să răspundă la întrebările mele stupide și enervante decât așa cum răspunzi unui copil mic, care te sâcâie cu întrebările lui copilărești, ca să scapi de el. Când am înțeles în sfârșit acest lucru, m-am rușinat dar eram prea pornit ca să încetez.

— Nu! am strigat eu, fiindcă nu mă puteam stăpâni, nu l-am ucis pe omul acela care a vorbit urât despre dumneata, dimpotrivă, i-am ținut isonul.

— O, pentru Dumnezeu, încetează! Nu trebuie, nu vreau să-mi povestești nimic, și întinse deodată mâna ca să mă oprească, iar pe fața ei am zărit chiar o umbră de suferință. Apucasem însă să sar de pe scaun și să mă proțăpesc în fața ei ca să-i spun tot ce aveam pe suflet, și dacă aș fi făcut-o, aș fi evitat întâmplările neplăcute care au urmat, fiindcă i-aș fi destăinuit probabil totul și până la urmă i-aș fi înapoiat scrisoarea. Dar deodată ea a izbucnit în râs.

— Lasă, nu trebuie să-mi spui nimic, nu vreau să cunosc nici un fel de amănunte! Pot să-mi închipui ce crime ai comis, pun rămășag că ai vrut să te însori cu mine, sau ceva de felul ăsta și că adineauri ai pus totul la cale cu vreun fost coleg de școală, care s-o fi oferit să-ți dea o mână de ajutor ... Ah, mi se pare că am ghicit! strigă ea, privindu-mă lung și serios.

— Cum... de-ai putut ghici? am îngăimat eu ca un prost, mirat la culme.

— Asta-i bună! Dar acum destul, ajunge. Te iert, cu condiția să încetezi numaidecât, și făcu din nou un gest de nerăbdare. Sunt și eu o fire visătoare și nici nu știi câte îmi trec prin cap în unele momente când imaginația mea o ia razna! Dar ajunge! Dumneata îmi abați întotdeauna gândurile. Îmi pare foarte bine că Tatiana Pavlovna a plecat, țineam foarte mult să te văd și față de ea n-am fi putut vorbi atât de nestingheriți ca acum. Mi se pare că mă socotești vinovată de ceea ce s-a întâmplat atunci. Nu-i așa? Spune, așa-i?

— Dumneata, vinovată? Păi, eu te-am trădat atunci față de el. Erai îndreptățită să crezi despre mine orice. Numai la asta m-am gândit de atunci, în fiecare zi, în fiecare clipă m-a chinuit acest gând. (Și nu mințeam.)

— În zadar te-ai chinuit atâta, fiindcă eu de atunci am înțeles prea bine cum s-a întâmplat totul. De bucurie ți-a scăpat pur și simplu față de el că te-ai îndrăgostit de mine... în sfârșit, că eu te-am lăsat să mi-o spui. N-ai decât douăzeci de ani, așa că e de înțeles. Și apoi, îl iubești mai mult decât orice pe lume și cauți să-i câștigi prietenia, fiindcă reprezintă idealul dumitale, nu-i așa? Dar când am înțeles acest lucru, era prea târziu; da, firește, eu sunt vinovată de toate câte s-au întâmplat atunci. Ar fi trebuit să te chem numaidecât și să te liniștesc, dar prea mi-era ciudă pe dumneata, de aceea am și cerut să nu mai fii primit în casă. Așadar, eu am provocat scena de la intrare și tot ce a mai urmat în noaptea aceea. Trebuie să-ți spun că în tot acest răstimp am visat și eu, ca și dumneata, să ne întâlnim pe ascuns, dar nu știam cum să fac. Și de ce crezi că mă temeam cel mai mult? Mă temeam ca nu cumva să-ți pleci urechea la calomniile lui împotriva mea.

— Asta nu, niciodată! am strigat eu.

— Eu îmi amintesc cu drag de întâlnirile noastre din trecut. Ceea ce-mi place la dumneata e tinerețea și poate chiar această sinceritate buclucașă... Orice s-ar crede, sunt o fire serioasă. Sunt cea mai gravă și mai posomorâtă dintre toate femeile din lumea noastră. Așa să știi — ha-ha-ha? O să stăm noi de vorbă cândva mai pe îndelete, fiindcă acum nu prea sunt în apele mele, sunt tulburată... poate chiar exaltată, am o criză de nervi. Dar în sfârșit, măcar de acum înainte, e/ o să mă lase să trăiesc liniștită.

Această exclamație îi scăpase fără să vrea, eu am înțeles numaidecât despre ce era vorba, dar m-am făcut că nu aud deși tremuram tot.

— El știe că l-am iertat! exclamă ea din nou, ca pentru sine.

— Ai putut într-adevăr să-l ierți, când ți-a scris o asemenea scrisoare? Și de unde ar putea el să știe că l-ai iertat? am strigat eu, ieșindu-mi din fire.

— De unde știe? Fii pe pace că știe el, îmi răspunse cu un aer atât de absent, de parcă ar fi uitat cu totul de mine și ar fi vorbit cu sine însăși. Acum și-a venit în fire. Și apoi, cum să nu știe că l-am iertat, când îmi cunoaște sufletul până în străfunduri?! Mai ales că și semănăm în-trucâtva.

— Adevărat?

— Fără îndoială, și el știe asta. O, eu nu sunt pățimașă, sunt o fire liniștită, dar și eu aș dori, ca și el, să fie toți oamenii buni și cinstiți... Tocmai de aceea m-a și îndrăgit.

— Atunci cum a putut să spună că ai toate viciile?

— Chiar dacă a spus-o în sinea lui crede cu totul altceva, dar ăsta e secretul lui. Nu-i așa că scrisoarea era caraghios ticluită?

— Caraghios? (O urmăream încordat, mi se pare că era într-adevăr într-o stare vecină cu isteria și poate că... nici nu mi se adresa mie, totuși, nu m-am putut stăpâni să nu pun întrebări.)

— O, dar era foarte caraghioasă, și cum aș mai fi râs dacă... nu m-aș fi temut. N-aș vrea să crezi însă că sunt chiar atât de fricoasă, totuși din pricina acelei scrisori n-am putut dormi o noapte întreagă, fiindcă părea scrisă cu sânge, și cu atâta venin, ca de un om bolnav... Iar după o asemenea scrisoare te poți aștepta la orice! Eu iubesc viața și mă tem cumplit de tot ce mi-ar putea-o primejdui, în privința asta sunt cumplit de fricoasă... Ah, ascultă! exclamă ea pe neașteptate. Du-te la el, du-te numaidecât la el! Acum trebuie să fie singur, doar nu poate rămâne tot timpul acolo, și desigur că a plecat singur undeva, caută-l cât mai repede, caută-l neapărat, și cât mai repede, aleargă la el și arată-i că ești un fiu iubitor, dovedește-i că ești un băiat bun și duios, că ești într-adevăr studentul meu pe care eu... ah, să-ți dea Dumnezeu fericire! Eu nu iubesc pe nimeni, și e mai bine așa, dar aș vrea să-i văd pe toți fericiți, pe toți și în primul rând pe el. Și aș dori să aflu acest lucru... cât mai curând, chiar acum, asta mi-ar face o deosebită plăcere.

Se ridică brusc și dispăru după perdea; în clipa aceea pe față îi sclipeau lacrimi (stârnite de un râs isteric). Am rămas singur, emoționat și buimac. Nu înțelegeam ce o tulburase atât de mult, mai ales că nici nu mi-aș fi închipuit vreodată că își poate pierde cumpătul în asemenea hal. Am simțit cum mi se

strânge inima.

Am așteptat cinci minute, apoi încă cinci, dar în cele din urmă m-a izbit tăcerea adâncă din jurul meu și atunci m-am hotărât să deschid ușa și să strig. La strigătul meu a apărut Maria, care mi-a spus cât se poate de liniștită că doamna se îmbrăcase și plecase de mult pe ușa din dos.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

Atâta mi-a trebuit! Mi-am înșfăcat paltonul și îmbrăcându-l din mers am fugit, mânat de un singur gând: "Ea m-a rugat să mă duc la el, dar unde să-l caut?"

În același timp mă mai frământa însă o problemă: "De ce crede ea că a intervenit ceva care îl va determina s-o lase în pace? Firește, nu poate fi vorba decât de căsătoria lui cu mama, dar ea se bucura că el se căsătorește cu mama sau, dimpotrivă, tocmai de aceea e atât de nefericită? Poate că așa se explică și criza de nervi. De ce nu sunt în stare să dezleg această problemă?"

Consemnez întocmai acest al doilea gând care mă frământa atunci, fiindcă îl socotesc foarte important și aș vrea să fie reținut. Seara aceea a fost fatală. Aproape că-ți vine să crezi în destin: nu făcusem nici o sută de pași, când în drum spre locuința mamei, m-am izbit de acela pe care-l căutam. El m-a apucat de umăr și m-a oprit.

— Tu ești? exclamă el, bucuros și în același timp uimit. Închipuiește-ți că am fost la tine, începu el să-mi vorbească precipitat, te-am căutat, am întrebat de tine, fiindcă în momentul de față am mai multă nevoie de tine decât de oricine pe lume. Proprietarul tău mi-a îndrugat vrute și nevrute, dar când am aflat că nu ești acasă, am plecat și de grăbit ce eram, am uitat să-l rog să-ți comunice că de îndată ce te întorci să vii numaidecât la mine. Și n-ai să crezi, tot drumul am avut convingerea fermă că soarta trebuie să mi te scoată negreșit în cale, acum când am mai multă nevoie de tine ca oricând, și iată, tu ești primul om pe care-l întâlnesc! Hai la mine, până acum n-ai fost încă niciodată la mine...

Într-un cuvânt, ne căutasem unul pe celălalt, mânați probabil de același sentiment. Și acum ne priveam, uluiți de această întâlnire neașteptată. Am pornit foarte grăbiți.

Tot drumul n-a rostit decât câteva cuvinte, mi-a spus bunăoară că o lăsase pe mama în grija Tatianei Pavlovna și așa mai departe. Mă trăgea după el, ținându-mă de braț.

Locuia în apropiere, așa că am ajuns numaidecât. Într-adevăr, nu mai fusesem niciodată la el. Avea o locuință destul de mică, de trei camere, pe care o închinase (mai bine zis o închiriasse Tatiana Pavlovna) anume pentru "pruncul" acela. De întreținerea casei se ocupase de la început Tatiana Pavlovna, acolo locuiau copilul cu dădaca lui (iar acum și Nastasia Egorovna), dar una din camere și-o rezervase Versilov, și anume, prima de la intrare, care era destul de spațioasă și destul de bine mobilată, într-un cuvânt părea

biroul unui om căruia îi place să scrie și să citească. Într-adevăr, masa, dulapul și rafturile erau încărcate de cărți (în casa mamei abia dacă găseai o carte, două), de manuscrise, de teancuri de scrisori legate cu grijă, în sfârșit, se vedea că Versilov locuia de mult acolo, de altfel, știu că și înainte (deși destul de rar) se muta din când în când în această casă, uneori chiar pe câteva săptămâni. Primul lucru care mi-a atras atenția a fost portretul mamei de pe peretele din fața biroului, splendid încadrat într-o ramă sculptată dintr-un lemn prețios; fără îndoială că această fotografie fusese făcută în străinătate și, judecând după mărimea ei, trebuie să fi costat scump. Eu nu văzusem niciodată acest portret, nici nu auzisem de el, și ceea ce m-a uimit a fost în primul rând asemănarea lui extraordinară, nu atât în ceea ce privește trăsăturile fizice, cât mai degrabă cele morale — într-un cuvânt, portretul părea mai degrabă opera unui pictor, decât înregistrarea mecanică a unui aparat. De cum am intrat, m-am oprit fără să vreau în fața lui.

— Ei, ce zici? am auzit deodată glasul lui Versilov din spatele meu.

Voise să mă întrebe desigur: "Ce zici, nu-i așa că seamănă uimitor?" Când am întors capul am rămas uluit de expresia lui. Era destul de palid dar avea o privire încordată, arzătoare, care strălucea de bucurie și mândrie; niciodată nu-l văzusem astfel.

— Nu știam că o iubești atât de mult pe mama! am strigat deodată, eu însumi entuziasmat.

Mi-a zâmbit fericit, deși, zâmbetul îi era parcă umbrat de o suferință, mai bine zis exprima un sentiment atât de uman, aproape sublim... nici nu sunt în stare să-l redau în cuvinte; de fapt, mie mi se pare că pe fața unui om foarte evoluat, fericirea nici nu poate să imprime o expresie solemnă și triumfătoare. Fără să-mi răspundă a luat cu amândouă mâinile tabloul de pe perete, s-a aplecat și l-a sărutat, apoi l-a atârnat cu grijă la loc.

— Ține seama, îmi spuse el, că fotografiile ies foarte rar asemănătoare și e de înțeles de ce: fiindcă și originalul, adică fiecare dintre noi, seamănă foarte rar cu sine însuși; numai în anumite momente, foarte rare, figura omului scoate la iveală trăsăturile lui esențiale, preocuparea lui cea mai caracteristică. Pictorul, atunci când studiază figura unui om, intuiește această trăsătură principală, chiar dacă în momentul când o redă ea nu apare pe fața modelului. Aparatul fotografic însă îl înfățișează pe om exact așa cum este în clipa respectivă, de aceea se prea poate că în anumite momente Napoleon să fi apărut un prost, iar Bismarck, un sentimental. În acest portret însă, s-a nimerit ca aparatul s-o surprindă pe Sofia într-un moment caracteristic, să scoată la lumină inima ei plină de dragoste sfioasă și blândă, toată pudoarea ei feciorelnică, puțin sălbatică și sperioasă. Și apoi, era atât de fericită, fiindcă abia atunci s-a convins cât de mult țineam să am portretul ei. Deși fotografia nu-i prea veche, pe atunci era totuși mai tânără și mai frumoasă, de altfel, încă de pe atunci avea obraji supti, fruntea brăzdată și privirea, care pe măsură ce trec anii, devine tot mai timidă și mai sperioasă. Nu știu dacă ai să mă crezi, dragul meu, dar acum aproape nici nu mi-o pot închipui altfel, deși cândva a fost și ea tânără și fermecătoare. La noi în Rusia, femeile se ofilesc repede, frumusețea lor nu ține decât o clipă, și

asta ce-i drept, nu se datorește numai unui specific etnografic, dar și faptului că dragostea și devotamentul lor nu cunosc margini. Atunci când iubește rusaica se dăruiește cu totul, ea nu precupește nimic, nici clipa, nici viața întreagă, nici prezentul, nici viitorul, fiindcă nu știe să drămuiască nimic, nu ascunde și nu pune nimic deoparte, și de aceea frumusețea ei trece în scurtă vreme asupra bărbatului pe care-l iubește. Iată, și obrazul ei supt dovedește că mi-a dăruit mie frumusețea ei, că a jertfit-o pentru toanele mele de o clipă. Te bucuri când vezi cât am iubit-o pe maică-ta, poate că n-ai crezut niciodată că am iubit-o cu adevărat, nu-i așa? Da, dragul meu, am iubit-o foarte mult, deși nu i-am făcut decât rău... Stai să-ți mai arăt un portret, privește-l!

Luă un portret de pe masă și mi-l întinse. Era tot o fotografie, dar cu mult mai mică, într-o ramă subțire și ovală de lemn, înfățișând o fată slabă, suferindă (probabil ofticoasă) și totuși foarte frumoasă, cu o față visătoare și totodată ciudat de inexpressivă. Avea trăsături regulate, un tip de frumusețe aristocratică, oarecum degenerată, care-ți inspira mai degrabă milă: aveai impresia că această făptură era stăpânită de o idee fixă, care o chinuia, fiindcă-i depășea puterile.

— Este... este fata aceea cu care ai vrut să te căsătorești în străinătate și care a murit de tuberculoză... fiica ei vitregă? am rostit eu destul de sfios.

— Da, am vrut să mă însor cu ea, a murit de tuberculoza și e fiica ei vitregă. Eram sigur că ți-au ajuns la ureche toate aceste bârfeli. De altfel, în afară de bârfeli nici nu puteai să afli nimic. Lasă portretul dragul meu, n-a fost decât o biată nebună și atât.

— Era într-adevăr nebună?

— Sau cretină, de fapt, eu cred că era și una și alta. A avut un copil de la prințul Serghei Petrovici (într-o clipă de nebunie, nu de dragoste; de altfel, asta este una dintre cele mai mari ticăloșii săvârșite de prințul Serghei Petrovici). Acum copilul se află aici, în camera de alături; de mult voiam să ți-l arăt. Prințul Serghei Petrovici nici n-a îndrăznit să vină încoace să vadă copilul, de altminteri așa ne-am și înțeles încă din străinătate. L-am luat la mine cu încuviințarea mamei tale și tot cu încuviințarea ei voiam pe atunci să mă însor cu această... nenorocită.

— Oare e de închipuit o asemenea încuviințare? am izbucnit eu.

— Se vede că da, de vreme ce maică-ta mi-a dat-o: nu putea fi geloasă decât pe o femeie, dar asta nu era femeie.

— Ea nu era femeie pentru toată lumea, afară de mama. N-am să cred niciodată că mama n-a fost geloasă pe ea.

— Ai dreptate. Am început să înțeleg acest lucru abia după ce totul fusese hotărât, adică după ce mi-a dat încuviințarea. Dar să nu mai vorbim de asta... Căsătoria nu s-a încheiat fiindcă între timp Lidia a murit, dar poate ca nu s-ar fi încheiat chiar dacă ar fi rămas în viață, pe maică-ta însă n-o las nici acum să vină la copil. Totul n-a fost decât un episod în viața noastră. Dragul meu, de mult aștept să vii aici, de mult visez întâlnirea noastră de astăzi. Știi de când? Încă de acum doi ani visam că ai să vii încoace.

Mă privea drept în ochi, cu sinceritate și cu nespusă căldură. L-am prins

de mână:

— De ce ai zăbovit atâta? De ce nu m-ai chemat mai demult? O, de-ai ști câte s-au întâmplat... și câte puteau să nu se întâmple, dacă m-ai fi chemat la timp!...

În clipa aceea s-a adus samovarul, apoi pe neașteptate a intrat și Nastasia Egorovna cu copilul adormit în brațe.

— Privește-l! m-a îndemnat Versilov. Eu îl iubesc și de aceea am și cerut să-l aducă acum, ca să-l vezi și tu. Poți să-l duci înapoi Nastasia Egorovna. Așază-te aici, lângă samovar. Am să-mi închipui că noi doi am trăit în-totdeauna împreună, fără să ne despărțim vreodată, și că ne-am petrecut toate serile împreună. Lasă-mă să te privesc, vino mai aproape ca să te văd mai bine. Nici nu știi cât mi-e de drag chipul tău! Cum mă străduiam să mi-l închipui, când te așteptam să vii de la Moscova. Mă întrebai de ce n-am trimis mai demult după tine? Ai răbdare, poate că abia acum ai să înțelegi de ce.

— Cum se face că numai moartea bătrânului ți-a dezlegat limba? Ciudat...

Deși cuvintele mele fuseseră cam aspre, îl priveam totuși cu dragoste. Vorbeam ca doi prieteni, în înțelesul cel mai înalt și mai deplin al acestui cuvânt. Mă adusesese la el ca să-mi explice, să-mi povestească ceva, să se dezvinovățească. Dar între timp totul se lămurise, fără să mai fie nevoie de nici o explicație, de nici o dezvinovățire. Orice s-ar mai fi spus acum, ar fi fost de prisos, căci scopul fusese atins. Și privirile noastre spuneau că amândoi știm acest lucru și că suntem fericiți.

— Nu moartea bătrânului e cauza, mi-a răspuns el, în orice caz nu este singura cauză, a mai intervenit ceva care a contribuit la asta... Domnul să binecuvânteze această clipă și viața noastră acum și de-a pururi. Dar hai să stăm e vorbă, dragul meu. Gândurile mi se tot împrăstie, mă abat mereu din drum, încep să vorbesc de una și mă pierd în o mie de amănunte secundare. Așa se întâmplă întotdeauna când ți-e inima plină... Totuși, hai să stăm de vorbă, a venit momentul! Află băiețașul meu, că de mult te-am îndrăgit. Se rezemă de speteaza fotoliului și mă privi încă o dată lung.

— Mi se pare atât de ciudat să te aud vorbind așa! Nespus de ciudat! am îngânat cu răsuflarea tăiată de atita fericire.

Și atunci, îmi amintesc că fața lui și-a reluat pentru o clipă expresia obișnuită, tristă și totodată ironică, pe care o cunoșteam atât de bine. Apoi, după o clipa de șovăială, și-a luat inima în dinți și a început să vorbească.

— Judecă și tu, Arkadi: ce aș fi putut să-ți spun dacă te-aș fi chemat înainte? În această întrebare e cuprins și răspunsul meu.

— Cu alte cuvinte, vrei să spui că acum ești soțul mamei și tatăl meu, pe când înainte... n-ai fi știut ce să-mi spui în privința situației mele sociale, nu-i așa?

— Nu numai asta n-aș fi putut să-ți explic dragul meu, ar fi trebuit să trec sub tăcere încă multe altele. Situația are și unele aspecte atât de caraghioase și înjositoare, încât totul pare o farsă și încă una ordinară, de bâlci. La urma urmei, cum era să ne înțelegem până acum unul pe altul, când

eu însumi m-am înțeles abia astăzi, da, azi la ora cinci după masă, exact cu două ore înainte de moartea lui Makar Ivanovici. De ce ai rămas atât de neplăcut surprins? Ai răbdare să-ți explic faptele, căci ceea ce ți-am spus e cât se poate de motivat: rătăcirile și căutările mele de o viață întreagă și-au găsit brusc răspuns într-o zi oarecare la ora cinci după masă! E de-a dreptul umilitor, nu-i așa? Dacă numai cu câteva zile înainte mi-ar fi spus cineva acest lucru, m-aș fi simțit jignit.

Îl ascultam într-adevăr uimit și îndurerat, fiindcă iarăși ieșea cu putere la iveală vechiul fel de a fi al lui Versilov, care după toate mărturisirile din seara aceea, mă supăra mai mult ca oricând. Deodată am exclamat:

— Doamne! Nu cumva ai primit vreun semn de la ea... la ora cinci?

M-a privit stăruitor și vădit impresionat de exclamația mea, poate și de expresia "de la ea".

— Ai să afli tot, îmi spuse el, zâmbind îngândurat. Fii pe pace, n-am de gând să-ți ascund ceea ce trebuie să știi, doar de aceea te-am și adus încoace, dar toate la timpul lor. Vezi tu, dragul meu, eu știam de mult că, desigur, copiii noștri sunt frământați încă din copilărie de situația lor familială și se simt înjosiți de imoralitatea părinților și a mediului. Încă de pe vremea când eram la școală am observat asemenea copii frământați și pe atunci credeam că se frământă numai fiindcă a încolțit prea de timpuriu invidia în sufletul lor. De altfel, eram și eu un copil destul de frământat, deși... te rog să mă ierți, dragul meu, sunt teribil de distrat. Voiam numai să-ți spun că în tot acest răstimp te-am urmărit cu multă îngrijorare. Întotdeauna mi te-am închipuit ca pe unul dintre acei copii care de mici sunt conștienți de valoarea lor și de aceea se izolează de ceilalți.. Și eu sunt ca tine, nici mie nu mi-a plăcut niciodată să am prieteni. Vai și amar de acești copii care nu se pot bizui decât pe puterile și pe visele lor și care prea de timpuriu năzuiesc pătimăș la desăvârșirea morală, mai cu seamă din dorința de a se răzbuna, da, mai ales din sete de răzbunare. Dar să lăsăm asta, dragul meu, văd că iar am luat-o razna... Și înainte de a fi început să te îndrăgesc, mă gândeam la tine și-mi închipuiam visele tale de copil retras și sălbatic... Dar ajunge, drept să spun am și uitat despre ce voiam să-ți vorbesc! De altfel, tot trebuia să-ți fac odată și odată aceste mărturisiri, dar înainte, până acum, ce-aș fi putut să-ți spun? Acum îți simt privirea ațintită asupra mea și știu că mă privește *fiul* meu, și când te gândești că nici ieri încă n-aș fi crezut ca voi sta vreodată de vorbă cu băiatul meu așa cum stau astăzi!

Era într-adevăr din ce în ce mai distrat și totodată înduioșat.

— Acum când te-am găsit în sfârșit, nu va mai trebui să mă refugiez într-o lume ireală, de vise! Sunt gata să merg cu dumneata până la capătul lumii! am strigat din suflet, gata să-mi dau și viața pentru el.

— Cu mine? Ți-am spus doar că astăzi peregrinările mele au luat sfârșit, așa că te-ai trezit cam târziu, dragul meu. Astăzi se încheie ultimul act și se lasă cortina, dar acest ultim act s-a prelungit foarte mult. A început tare de mult, încă de atunci când am fugit pentru ultima oară în străinătate. Află, dragul meu, că atunci am părăsit totul, chiar și pe maică-ta, și i-am spus-o și ei, trebuie să știi acest lucru. I-am declarat atunci că plec pentru totdeauna,

că n-are să mă mai vadă niciodată, și, ce-i mai grav, am uitat să-i las și bani. Nici la tine nu m-am gândit nici o clipă. Am plecat atunci hotărât să mă stabilesc undeva în Europa și să nu mă mai întorc niciodată, dragul meu. Așadar, emigrasem.

— Voiai să-l urmezi pe *Herzen*⁷⁴, să iei parte la propaganda din străinătate? Pesemne că toată viața ai făcut parte dintr-o conspirație! am strigat eu, nemaiputându-mă stăpâni.

— Nu, dragul meu, n-am participat la nici o conspirație. Numai la gândul acesta au și început să-ți scânteieze ochii; îmi plac izbucnirile tale de entuziasm, dragul meu. Nu, am plecat de plictiseală. Mă apucase deodată un neastâmpăr și un dor de schimbare. Era nostalgia aceea specifică a nobilului rus — o explicație mai bună nu ți-aș putea da. Melancolie boierească și nimic mai mult.

— Regretai iobăgia... te supăra eliberarea poporului? am îngăimat eu cu răsufierea tăiată.

— Desființarea iobăgiei? Crezi că mă întrista chiar într-atât știrbirea drepturilor mele de moșier? Că n-am putut suporta eliberarea poporului? O, nu dragul meu, nu uita că noi înșine l-am eliberat. Nu de amărăciune am emigrat, în perioada aceea eu fusesem mijlocitor de pace și m-am zbatut din răputeri pentru înfăptuirea reformei. M-am zbatut cu totul dezinteresat și n-am plecat nici măcar din cauză că n-am fost răsplătit cum se cuvine pentru liberalismul meu. Nici unuia dintre noi nu i s-a recunoscut vreun merit. Mă refer bineînțeles, la cei cu vederile mele. Nu regretele ci mai curând mândria m-a făcut să mă expatriez. Și crede-mă, și azi e foarte departe de mine gândul că a venit vremea să-mi închei viața ca un modest cizmar; totuși eram îndurerat. În Rusia mai trebuie să fie loc de oameni ca mine, s-ar putea ca într-adevăr să nu rămână mai mulți, dar și atâția sunt destui pentru ca să nu piară ideea. Căci noi dragul meu, suntem purtătorii unei idei! Vezi tu, îți spun toate astea cu nădejdea bizară ca să ai să alegi ceva din flecăreala mea dezlânată. Te-am chemat la mine, fiindcă așa m-a îndemnat inima: de mult îmi închipuiam cum am să-ți împărtășesc ce am pe suflet... ție și numai ție! Deși, deși...

— Ba nu, vorbește! am strigat eu. Văd pe fața dumitale că iar ești sincer... Spune, când ai cutreierat Europa, ai simțit oare că renaști? Dar în ce consta acea "melancolie boierească"?

— Iartă-mă, dragul meu, dar încă n-am izbutit să te înțeleg. Mă întreb dacă Europa m-a ajutat să renasc? Dimpotrivă, m-am dus acolo ca s-o înmormântezi.

— S-o înmormântezi? am întrebat eu mirat.

El îmi zâmbi.

— Dragă Arkadi, acum sufletul mi-e cuprins de duioșie și de aceea gândurile mi s-au tulburat. N-am să uit niciodată primele impresii pe care

⁷⁴Stabilindu-se în 1852 la Londra, Herzen întemeiază aici *Tipografia liberă rusă* (1853), editând broșuri și proclamații antiobăgiste. Activitatea propagandistică revoluționară a lui Herzen s-a mai materializat în această perioadă în editarea Almanahului politic-literar *Polearnaia zvezda* (1855-1868) și a ziarului *Kolokol* (1857-1869).

le-am cules în această călătorie prin Europa. Mai trăisem și înainte în străinătate, dar de astă dată erau vremuri excepționale și apoi, niciodată nu plecasem într-acolo cu sufletul copleșit de atâta tristețe... și de atâta dragoste. Să-ți povestesc una din primele mele impresii de atunci, un vis pe care l-am trăit atunci, un vis adevărat. S-a întâmplat încă în Germania. Plecasem tocmai de la Dresda și de distrat ce eram am trecut de stația unde trebuia să schimb trenul și m-am pomenit că pornisem în cu totul altă direcție decât aveam intenția. Am fost dat jos din tren în prima gară, era pe la ora două după amiază și afară era o vreme minunată. Nimerisem într-un mic orașel nemțesc. Am fost îndrumat la un hotel, fiindcă aveam mult de așteptat: trenul următor sosea abia la unsprezece noaptea. Această încurcătură mi-a făcut chiar plăcere, fiindcă nu mă grăbeam să ajung undeva anume. Călătoream doar de dragul călătoriei. Hotelul la care am tras era mic și sărăcăcios, dar înecat în verdeață și înconjurat cu nenumărate ronduri de flori, după obiceiul din părțile acelea. Mi s-a dat o cămăruță strâmtă și, cum fusesem toată noaptea pe drum, am adormit îndată după masă, adică pe la ora patru.

Atunci am avut un vis foarte ciudat, cum nu mai avusesem niciodată. În Galeria din Dresda există un tablou al lui Claude-Lorrain, care figurează în catalog sub titlul *Acis și Galateea* și pe care l-am numit întotdeauna *Veacul de aur*, fără să știu nici eu de ce. Mai văzusem tabloul și înainte, dar cu trei zile în urmă, trecând prin Dresda, îl revăzusem. Și iată, tocmai acest tablou l-am și visat, dar nu ca pe un tablou, ci ca pe o scenă care s-ar fi petrecut aievea. N-aș putea să-ți redau tot visul, știu numai că mă găseam în același decor ca în tablou, parcă și în aceeași epocă, undeva în arhipelagul grecesc, cu trei mii de ani în urmă, talazuri albastre și domoale, insule și stânci, un țărm plin de flori și de verdeață, toate scăldate în lumina de vrajă a soarelui care asfințește maiestuos și fascinant în zare — o priveliște ca din basme, de o frumusețe care nu încapă în cuvinte. Peisajul acesta mi-a amintit de leagănul civilizației europene și mi-a trezit în suflet o dragoste ca pentru locul meu natal. Era raiul pe pământ, unde zeii coborau printre oameni și se înrudeau cu ei... O, ce oameni minunați trăiau acolo! Ei se deșteptau și adorau meu fericiți și nevinovați, pajiștile și crângurile răsunau de cântecele și de strigătele lor vesele, marele prisos al forțelor lor proaspete, neîncercate, se prefăcea în dragoste și în bucurie simplă, curată. Soarele îi scălda în lumina lui caldă, bucurându-se și el de fiii săi minunați... Splendid vis, măreață amăgire a omenirii! Epoca de aur e visul cel mai fantastic dintre toate câte le-a visat omenirea, și totuși, pentru el oamenii și-au dat viața, lui și-au închinat toate puterile, pentru el au murit, au fost uciși profeții, fără el popoarele nu vor să trăiască și nu pot nici măcar să moară! Același lucru l-am simțit și eu cât a durat acest vis; mai vedeam parcă în fața ochilor stâncile și marea și razele piezișe ale soarelui ce asfințea, când m-am trezit și am deschis ochii împăienjeniți de lacrimi. Și-mi amintesc că erau lacrimi de bucurie. O senzație de fericire pe care n-o încercasem niciodată, aproape dureroasă, îmi cuprindea inima: era dragostea pentru toată omenirea. Afară se înserase, pe fereastra cămăruței mele străbătea printre ghivecele de flori de pe pervaz un

mănunchi de raze piezișe care mă învăluiau într-o lumină dulce. Și iată, dragul meu că asfințitul de soare din prima zi a civilizației europene pe care-l văzusem în vis, s-a transformat aievea, în clipa când m-am trezit, în asfințitul de soare al ultimei zile a civilizației europene. Pe atunci, în Europa răsunau parcă mai deslușit ca oricând clopotele de înmormântare. Nu vorbesc numai de război și nici despre Tuileries, știam dinainte că totul se va preface, că mai devreme sau mai târziu trebuie să se schimbe fața bătrânei Europe, dar eu, ca rus și ca european, nu puteam admite acest lucru. Da, pe atunci ei s-au mărginit să ardă palatul Tuileries... O, fii pe pace, știu că era "logic" să se întâmple așa și înțeleg prea bine că valul crescând al unei idei nu poate fi zăgăzuit, și totuși eu, ca purtător al înaltului ideal rus de civilizație, nu puteam să admit aceasta, fiindcă principiul suprem al gândirii ruse este să împace toate ideile. Și tocmai pentru că nimeni în lume n-ar fi fost pe atunci în stare să priceapă un asemenea gând, de aceea și cutreieram lumea singur. Nu vorbesc de mine ca persoană, ci de mine ca reprezentant al gândirii ruse. Acolo războiul și logica mergeau mână în mână, fiindcă franțuzul se socotea numai franțuz, iar neamțul numai neamț și fiecare era mai înverșunat decât în tot cursul istoriei sale; prin urmare, niciodată franțuzul n-a făcut atâta rău Franței, iar neamțul Germaniei, ca în vremea aceea. Pe atunci în toată Europa nu exista nici un european! Afară de mine. Numai eu puteam să le spun în față incendiatorilor că ceea ce au făcut la Tuileries a fost o greșală, și tot numai eu puteam să le spun conservatorilor însetați de răzbunare că ceea ce s-a făcut la Tuileries a fost o crimă, chiar dacă fapta lor își găsea o explicație logică. Și asta numai fiindcă eu ca rus, eram *singurul european* din Europa, și nu era meritul meu ci al gândirii ruse. Și așa cutreieram oraș după oraș dragul meu, rătăceam dintr-o țară într-alta, știind bine că trebuie să tac și să-mi văd de drum. Totuși eram foarte trist, fiindcă eu, băiete, fac parte din nobile și nu pot să n-o respect. Mi se pare că râzi de mine?

— Nu, nu râd, i-am răspuns eu cu convingere, nu-mi vine de loc să râd: m-a zguduit viziunea dumitale despre epoca de aur și te rog să crezi că încep să înțeleg. Dar cel mai mult mă bucură că te respecți atât de mult. Țin să-ți declar acest lucru. Niciodată nu m-aș fi așteptat la asta din partea dumitale!

— Ți-am mai spus cât de mult îmi plac exploziile tale de entuziasm, dragul meu, îmi spuse el, zâmbind din nou de exclamația mea naivă și, ridicându-se din fotoliu, începu să se plimbe fără să-și dea seama prin cameră. M-am ridicat și eu. Apoi continuă să-mi vorbească în felul său ciudat, care vădea totuși o gândire adâncă și pătrunzătoare.

— Da, băiete, îți repet că nu pot să nu respect calitatea mea de nobil. La noi s-a creat în decursul veacurilor un tip de om care reprezintă civilizația superioară cum nu găsești în lumea întreagă — tipul omului care suferă pentru toată omenirea. Aceasta este o trăsătură tipic rusească și se întâlnește doar în păturile superioare cele mai culte ale poporului rus, din care fac și eu parte, prin urmare posed și eu și sunt mândru de acest lucru, fiindcă tipul acesta de om reprezintă viitorul Rusiei. Poate că nu suntem decât o mie de oameni, dar n-are a face dacă suntem mai mulți sau mai puțini, important e că toată Rusia a trăit până acum numai ca să producă

această mână de oameni. Se vor găsi unii să spună că e prea puțin, ba chiar să se revolte că forțele unui popor de atâtea milioane s-au cheltuit timp de veacuri numai ca să creeze această mie de oameni. După părerea mea, însă, nu-i chiar atât de puțin.

Îl ascultam încordat. Acum ieșeau la iveală convingerile lui, firul conducător al întregii lui vieți. Această "mie de oameni" îi trăda mentalitatea, scoțând-o mai puternic în relief decât orice discurs! Simțeam ca se arată atât de expansiv față de mine, fiindcă intervenise ceva care-l tulbura nespul. Îmi vorbea cu atâta căldură și fiindcă mă iubea, totuși adevărata pricină care l-a făcut să-și deschidă deodată sufletul și tocmai față de mine mi-era încă necunoscută.

— M-am expatriat, urmă el, și nu-mi părea rău de nimic din ceea ce lăsasem în urma mea. Înainte de a pleca, făcusem pentru Rusia tot ce fusese în puterea mea, și după aceea am continuat s-o slujesc, dar într-un sens mai larg de astfel, i-am adus servicii cu mult mai mari decât dacă m-aș fi mulțumit să fiu numai un rus, așa după cum atunci franțuzul era numai franțuz, iar neamțul — numai neamț. În Europa nu se poate înțelege una ca asta. Europa a creat până acum un tip nobil de francez, de englez, de german, fără să se preocupe de tipul nobilului care-i va crea viitorul. S-ar părea că deocamdată acest lucru nici n-o interesează. E și de înțeles: noi suntem oameni liberi, iar ei nu. Pe atunci în toată Europa, cu melancolia mea rusească, eram singurul om liber.

Vreau să-ți atrag atenția asupra unei ciudățenii, dragul meu: fiecare franțuz e în stare să se pună nu numai în slujba Franței, dar și a omenirii întregi, însă numai cu condiția să rămână cât mai franțuz, asta se referă în aceeași măsură la englez și la neamț. Singur rusul a ajuns încă de pe acum, adică cu mult înainte de a face bilanțul general, să se simtă cu atât mai rus, cu cât este mai european. Aceasta este cea mai caracteristică trăsătură națională care ne deosebește de toate celelalte popoare, pe care n-o găsești la nici un alt popor. Când mă găsesc în Franța mă simt francez, între nemți mă simt neamț, când iau contact cu vechea civilizație greacă mă simt grec, și tocmai atunci sunt mai rus ca oricând. Prin aceasta sunt un adevărat rus și slujesc Rusia mai mult ca oricând, fiindcă devin exponentul principiului fundamental al gândirii ruse. Eu sunt un pionier al acestei gândiri. Chiar dacă am emigrat atunci, înseamnă oare că am părăsit Rusia? Nu, deoarece am continuat s-o slujesc. Chiar dacă n-aș fi făcut nimic în Europa, chiar dacă am plecat numai s-o colind (și știam că numai de aceea plec), totuși e destul că pretutindeni mă însoțea concepția mea, conștiința mea. Am dus cu mine acolo nostalgia mea de rus. O, nu m-a înspăimântat sângele care se vărsa pe atunci, nici ceea ce s-a petrecut la Tuileries, ci tot ceea ce trebuia să urmeze.

Au să se mai bată încă multă vreme între ei, fiindcă nemții sunt încă prea nemți, francezii prea francezi și încă nu și-au dus rolul până la capăt. Până atunci pe mine mă doare inima de tot ce se distruge. Un rus ține tot atât de mult la Europa ca și la Rusia, fiecare piatră de acolo îi este dragă și o prețuiește. Europa a fost dintotdeauna patria noastră, la fel ca și Rusia, ba chiar mai mult! Nimeni nu poate iubi Rusia mai mult decât o iubesc eu, totuși

niciodată nu m-a mustrat conștiința pentru că Veneția, Roma, Parisul, comorile științei și artei lor și toată istoria lor îmi sunt mai dragi decât Rusia. O, rușilor le sunt nespuse de scumpe aceste vechi monumente străine, aceste minuni ale unor vremi apuse, aceste rămășițe ale unor miracole divine, da, nouă ele ne sunt chiar mai scumpe decât lor! Pe ei îi frământa acum alte gânduri și alte sentimente, așa că au încetat să mai pună preț pe aceste pietre vechi... Acolo, conservatorii nu se luptă decât pentru existența lor iar răzvrătiții nu se zbat decât pentru o bucată de pâine. Singură Rusia nu trăiește pentru sine, ci pentru o idee, și trebuie să recunoști, dragul meu, cât de semnificativ e faptul că de aproape o sută de ani Rusia pune interesele Europei mai presus de ale ei! În Europa oamenii vor mai trebui să treacă însă prin chinuri îngrozitoare înainte de a realiza împărăția Domnului pe pământ.

Recunosc că-l ascultam foarte tulburat; chiar tonul cu care îmi vorbea mă înspăimânta, nu mai spun că gândurile lui mă uimeau de-a dreptul. Aveam o spaimă bolnăvicioasă de minciună. Deodată l-am întrerupt, spunându-i destul de tăios:

— Ai pomenit acum de împărăția Domnului. Am auzit că în străinătate făceai propagandă religioasă și purtai lanțuri, e adevărat?

— Lanțurile mele n-au nici o legătură cu toate astea, îmi răspunse el, zâmbind. Pe atunci nu propovăduiam încă nimic, deși, ce-i drept, mă atrăgea credința lor. Pe atunci ei se declarau atei... n-are a face că numai o mână de oameni o luaseră razna, principalul e că se făcuse pasul *hotărâtor*. Și aici m-am lovit iar de logica lor, iar logica îți lasă întotdeauna un gust amar. Eu crescusem într-o altă civilizație și inima mea nu putea să admită ingratitudinea cu care s-au lepădat de credința lor și bulgării de noroi cu care o împrășcau, mă înspăimânta trivialitatea procedeelelor, brutalitatea lor. De altfel, realitatea e întotdeauna brutală și mirositoare, chiar când e vorba de o năzuință curată spre un ideal înalt, ceea ce ar fi trebuit să fiu desigur, totuși eu eram un alt tip de om: eu eram liber să aleg pe când ei nu. De aceea și sufeream, îi deplângeam pe ei și vechea lor credință, și poate ai să crezi că exagerez, însă plângeam cu lacrimi adevărate.

— Chiar atât de puternică ți-era credința în Dumnezeu? l-am întrebat eu cu îndoială.

— Dragul meu, întrebarea ta mi se pare de prisos. Admițând chiar că nu eram prea credincios, totuși nu se putea ca ideea aceasta să nu mă frământa, nu puteam să nu mă întreb adesea cum va trăi omul fără Dumnezeu și dacă aceasta va fi vreodată cu putință. Inima mea îmi răspundea că omul se poate lipsi de credință pentru o perioadă oarecare, însă nu pentru totdeauna. Nici nu mă îndoiam că va veni o asemenea perioadă și de câte ori mă gândeam la ea îmi apărea în minte alt tablou...

— Care?

E drept că-mi mărturisise înainte că e fericit, desigur vorbea foarte exaltat, de aceea nu iau ca atare multe din câte mi-a spus el atunci. Se înțelege că din respect pentru omul acesta nu mă încumet să aștern pe hârtie tot ce am flecărit noi atunci, totuși voi încerca să redau măcar câteva trăsături ale ciudatului său portret sufletesc pe care cu greu i l-am prins.

Ceea ce mă frământa mai ales și încă de multă vreme erau "lanțurile", și cum voiam să lămuresc cu orice preț această istorie, am stăruit asupra ei. În orice caz, câteva din imaginile fantastice sau din ideile nespuse de ciudate pe care mi le-a expus atunci mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte.

— Dragul meu uneori îmi închipui, începu el zâmbind îngândurat, că lupta a încetat și spiritele s-au potolit. După ce blestemele, huiduielile și fluierăturile au luat sfârșit, s-a așternut o perioadă de acalmie și oamenii au rămas singuri, după cum au dorit, fiindcă ideea măreață de pe vremuri i-a părăsit, marele izvor de forță, care până atunci îi hrănea și îi încălzea s-a retras ca soarele acela maiestuos și fascinant din tabloul lui Claude-Lorrain, dar acest asfințit prevestea sfârșitul omenirii. Și atunci oamenii încă o dată au rămas complet singuri și se simt părăsiți ca niște copii orfani. Știi, dragul meu băiat, n-am crezut niciodată că oamenii sunt ingrați și proști. Dacă ar rămâne fără ocrotire, oamenii s-ar strânge laolaltă, s-ar lipi cât mai strâns și mai drăgăstos unii de alții, s-ar prinde de mâini, fiindcă și-ar da seama că nu se mai pot bizui decât unii pe alții. Dacă ar dispărea măreața idee a nemuririi, ea ar trebui înlocuită, marele prinos de dragoste care înainte se concentra asupra aceluia care a întruchipat nemurirea s-ar revărsa atunci asupra naturii, asupra universului, asupra oamenilor, asupra fiecărui fir de iarbă. Atunci oamenii ar începe să iubească cu o dragoste fără margini pământul și viața și pe măsură ce și-ar da seama cât de trecătoare și limitată e viața lor, ar iubi-o cu totul altfel decât înainte. Ei ar începe să observe natura și ar descoperi fenomene și taine pe care înainte nici nu le bănuiau, fiindcă atunci ar privi natura cu alți ochi, așa cum își privește un îndrăgostit iubita. Dimineața, de cum s-ar trezi, s-ar grăbi să se îmbrățișeze unii pe alții, ar căuta să-și arate cât mai multă dragoste, fiindcă și-ar da seama că zilele sunt scurte și că asta e tot ce le rămâne. Ar munci unii pentru alții și fiecare ar împărți tuturor ceea ce a agonisit, fiindcă numai pe această cale și-ar găsi fericirea. Fiecare copil ar ști și ar simți că fiecare om de pe pământ îi este un părinte. "Chiar dacă mâine îmi va veni sfârșitul, s-ar gândi orice om privind asfințitul, nu-mi pasă că mor, fiindcă după mine rămân ei toți, iar după ei vor urma copiii lor," și gândul acesta, că după tine rămân ceilalți și că vor continua să se iubească și să se ajute unii pe alții ar înlocui speranța unei regăsiri într-o viață viitoare. Oamenii s-ar grăbi să se iubească pentru a înăbuși marea tristețe din sufletele lor. Fiecare ar fi mândru și curajos când ar fi vorba de el, dar grijuliu și precaut când ar fi vorba de ceilalți, fiecare ar tremura pentru viața și fericirea tuturor. Oamenii ar deveni duiosi unul față de altul, fără să se rușineze de duiosia lor, ca acum, s-ar alina unii pe alții ca niște copii. Când s-ar întâlni, s-ar uita cu adâncă simpatie și înțelegere unii în ochii altora și privirile lor ar fi pătrunse de dragoste și tristețe.

Dragul meu, se întrerupse el deodată zâmbind, asta nu-i decât o fantasmagorie, și încă una cât se poate de neverosimilă, totuși i-am re-prezentat-o de nenumărate ori, fiindcă astea-s gânduri care m-au urmărit toată viața. Nu-i vorba credința mea, că nu-s prea credincios, sunt doar deist, adept al filozofiei deiste după cum presupun ca sunt o mie de oameni dintre care fac parte, și totuși... totuși e semnificativ că de fiecare dată meditațiile

mele încheiau printr-o viziune ca aceea înfățișată de Heine în *Hristos pe Marea Baltică*. Viziunea aceasta mă obseda. Eu puteam să nu mi-l închipui până la urmă coborând printre oamenii rămași fără ocrotire. Venea la ei cu mâinile întinse și le spunea: "Cum ați putut uita de părintele vostru?" și în clipa aceea de pe ochii tuturor se ridica parcă un vâl și dintr-o dată răsună imnul măreț al unei noi învieri, al celei din urmă.

Dar să nu mai vorbim despre asta, dragul meu, cât despre "lanțuri", asta nu-i decât o prostie, așa că n-ai de ce să te mai frământai. Țin să-ți mai spun ceva: știi că eu sunt un om destul de închis și cumpătat la vorbă; dacă mi-am deschis sufletul acum, am făcut-o fiindcă m-au năpădit fel de fel de sentimente și mai ales fiindcă sunt cu tine, altcuiva nu m-aș fi destăinuit niciodată. Am vrut să precizez ca să te liniștesc.

Eram de-a dreptul mișcat, îmi fusese teamă că este un mincinos, un farsor, dar teama mea se dovedise neîntemeiată, mă bucura mai cu seamă faptul că omul acesta, fără îndoială, se zbuciumase și suferise mult și mai ales că era în stare să iubească cu adevărat, și asta m-a legat cel mai mult de el. I-am împărtășit și eu bucuria mea.

— Știi, i-am spus deodată, mie mi se pare că trebuie să fi fost grozav de fericit pe atunci, în ciuda melancoliei și a zbuciumului, nu-i așa?

El începu să râdă înveselit.

— Azi te dovedești mai perspicace ca oricând, constată el. Da, eram întradevăr fericit. Și apoi, cum aș fi putut să nu fiu nefericit, când trăiam într-o lume a viselor. Nu există om mai liber și mai frumos decât omul european din Rusia care colindă lumea, și asta e valabil pentru întreaga noastră categorie de o mie de aleși, și zău că nu glumesc, ți-o spun foarte serios. Crede-mă că n-aș fi schimbat zbuciumul, melancolia, visele mele pe nici o altă fericire. În felul acesta am fost fericit toată viața, dragul meu. Și fericirea asta m-a făcut atunci să o îndrăgesc pentru prima oară cu adevărat pe maică-ta.

— Pentru prima oară? Cum așa?

— Uite așa. În timp ce rătăceam, mânat de vise și năzuinți, trist și singur prin lume, am simțit deodată că o iubesc mai mult ca oricând și am trimis numaidecât după ea.

— Hai, povestește cum s-a întâmplat, vorbește-mi despre mama!

— Păi de aceea te-am și chemat, spuse el zâmbind vesel. Știi, la un moment dat m-am și temut ca nu cumva de dragul lui Herzen sau al aureolei de conspirator pe care mi-ai atribuit-o, să-mi ierți toată suferința pe care i-am pricinuit-o mamei...

CAPITOLUL AL OPTULEA

Deoarece în seara aceea am stat de vorbă până târziu, nu voi reproduce în întregime discuția, ci numai acel fragment care m-a ajutat să dezleg în sfârșit o enigmă din viața lui.

Trebuie să spun de la început că nu mă îndoiesc câtuși de puțin de

dragostea lui pentru mama, și dacă atunci când a plecat în străinătate s-a despărțit de ea, a "părăsit-o", a făcut-o numai fiindcă îl apucase dorul de ducă sau altă toană, ceea ce se poate întâmpla oricui în lume, deși e totdeauna greu să explici de ce. Dar în străinătate, ce-i drept, după o despărțire destul de lungă, a simțit brusc că o iubește din nou pe mama, ca să zic așa, s-a îndrăgostit iar de ea de la distanță, în imaginație, și a trimis după ea. Poate că unii vor spune: "a fost iar o toană", eu sunt însă de altă părere; cred că, în ciuda toanelor și a apucăturilor lui ușurate, pe care i le iert în parte, de astă dată era vorba de cel mai serios sentiment de care e în stare un om. Mai mult, aş jura că și melancolia lui de european nu numai că poate fi pusă pe același plan, ci este cu mult mai presus decât orice activitate practică din ziua de azi, cum ar fi bunăoară construirea unei căi ferate. Sunt convins că dragostea lui față de omenire era un sentiment cât se poate de sincer și adânc, fără urmă de prefăcătorie, sunt convins că și pe mama o iubea cu adevărat, oricât de capricioasă ar fi fost această dragoste. Dovadă că, pe când răătăcea singur prin străinătate, buciumat și fericit (unde, de altfel, a dus o viață de călugăr după cum am aflat mai târziu de la Tatiana Pavlovna), și-a adus deodată aminte de mama, în primul rând de "obrajii ei supti", și a trimis numaidecât după ea.

— Dragul meu, îmi mărturisi el în treacăt, am înțeles deodată că idealul pe care îl slujeam nu mă scutea, în calitatea de ființă dotată cu rațiune și o anumită morală, de îndatorirea de a realiza concret măcar fericirea unui singur om în viața mea.

— E cu putință oare ca dragostea dumitale să se fi întemeiat pe o idee atât de livrescă? am întrebat nedumerit.

— Nu, nu e livrescă, deși s-ar putea să ai oarecare dreptate. În cazul de față ideea s-a împlinit cu sentimentul. Fapt e că pe maică-ta am iubit-o sincer, cu adevărat, că n-a fost un sentiment livresc. Dacă n-aș fi iubit-o astfel, n-aș fi trimis după ea; aş fi "fericit" pe prima nemțoaică sau pe primul neamț care mi-ar fi ieșit în cale, dacă aş fi ținut numai să-mi aplic principiile. De altfel, socotesc că este o îndatorire morală a fiecărui om evoluat să realizeze în viața lui măcar fericirea unei singure ființe, dar negreșit în mod practic, după cum aş face și o lege care să oblige pe fiecare țăran din Rusia jefuită de păduri să sădească în viața lui măcar un copac, deși ar fi prea puțin, fiecare ar trebui să sădească un copac pe an. Drept să-ți spun, chiar un om moral și evoluat, care nu-și urmărește decât idealul său, oricât ar fi de înalt, se înstrăinează uneori de viața de toate zilele și atunci devine ridicol, mofturos și egoist, iar până la urmă se și protestește și nu numai în ce privește viața, dar cu timpul și teoriile lui devin absurde. Așadar, datoria de a aplica teoria în practică și de a face măcar o singură faptură cu adevărat fericită i-ar prii și binefăcătorului, ajutându-l să-și aerisească mintea și sufletul. Când o enunți, pare o teorie de-a dreptul ridicolă; dacă s-ar aplica însă în practică și ar intra în uz, s-ar vedea că nu este o prostie. Am putut să constat acest lucru din propria mea experiență: îndată ce m-am apucat să formulez această nouă concepție etică — întâi în glumă, firește — am început să înțeleg câtă dragoste mocnea în sufletul meu pentru maică-ta. Până atunci

nu-mi dădeam seama că o iubesc. Pe când trăiam împreună, cât a fost frumoasă, am văzut în ea o jucărie, iar pe urmă am chinuit-o cu toanele mele. Abia în Germania am priceput cât de dragă îmi este. La început mi-a apărut înaintea ochilor obrazul ei supt, de care n-am putut niciodată să-mi mai aduc aminte, pe care nici azi nu pot să-l privesc fără să mi se strângă inima de durere — și nu este un fel de a vorbi, simțeam în adevăr o durere sinceră și adâncă. Există amintiri atât de dureroase, dragul meu, încât îți pricinuiesc o suferință fizică. Cei mai mulți oameni au astfel de amintiri, numai că le dau uitării, dar când se întâmplă să-și aducă totuși aminte de ele, fie și de un amănunt neînsemnat, nu mai pot scăpa de obsesia lor. Atunci, în străinătate, am început să-mi amintesc mii de amănunte răzlețe de pe vremea când trăiam cu Sofia, până la urmă m-au năpădit amintirile, m-au obsedat și m-au chinuit îngrozitor tot timpul cât am așteptat-o. Cel mai tare sufeream când îmi aduceam aminte cât de umilă era totdeauna față de mine, socotindu-se mai prejos decât mine în toate privințele — închipuiește-ți, chiar în privința frumuseții. Se rușina și roșea de câte ori mă uitam la mâinile ei care, ce-i drept, n-au nimic aristocratic, dar nu numai de mâinile ei se rușina, ci de toată înfățișarea, deși știa că o iubesc pentru frumusețea ei. De altfel, a fost întotdeauna de o pudoare și de o sficiune sălbatică față de mine, dar ce-i mai rău e că sfiala ei trăda un fel de spaimă. Într-un cuvânt, se socotea atât de neînsemnată față de mine, încât până și prezența ei alături de mine i se părea aproape o necuviință. Drept să-ți spun, la început mă gândeam uneori că tot mai vede în mine pe fostul ei stăpân și de aceea se teme, dar mă înșelam. Unde mai pui ca ea, mai mult decât oricine, știa să-mi descopere cusururile, ți-o jur. Și apoi, în viața mea n-am întâlnit o femeie atât de sensibilă și cu atâta intuiție. Vai, cât era de nefericită la început când i-am pretins să se gătească, deși pe atunci era încă foarte frumoasă. Pretenția mea îi jignea nu numai demnitatea, dar și un alt sentiment: ea își dădea seama că nu va fi niciodată o doamnă și că, îmbrăcându-se ca atare, va deveni doar o caraghioasă. Instinctul ei de femeie îi spunea că devine ridicolă dacă îmbracă haine care nu i se potrivesc, că fiecare femeie trebuie să se îmbrace *în felul ei* — lucru pe care mii și mii de femei n-au să-l priceapă niciodată, fiindcă țin seama decât de modă. Îi era teamă să nu pară caraghioasă în ochii mei. Dar și mai mult mă întristam când mi aduceam aminte de mirarea adâncă din privirea ei pe care o simțeam adesea ațintită asupra mea tot timpul cât am stat împreună; era atât de limpede că-și înțelege situația și soarta care o așteaptă, încât mă simțeam stânjenit, deși, mărturisesc, n-am adus niciodată vorba despre asta, fiindcă pe atunci socoteam că ar fi fost sub demnitatea mea. Trebuie să-ți spun însă că n-a fost totdeauna atât de sfioasă și sălbatică; și azi se mai întâmplă să se înveselească deodată și să redevină frumoasă ca la douăzeci de ani; în tinerețe însă tare-i mai plăcea uneori să stea la taifas și să râdă, firește, cu cei de seama ei: cu fetele de la curte, cu neamurile scăpătate care se aciuiseră pe la moșie; dar vai cum mai tresărea când intram pe neașteptate în cameră și o surprindeam râzând: se făcea roșie ca focul la față și mă privea înspăimântată! O dată, cu puțin înainte de a pleca în străinătate, adică aproape în

ajunul despărțirii noastre, am intrat în camera ei și am găsit-o singură, șezând la măsuta de lucru, dar fără să lucreze, cu capul în palme și dusă pe gânduri. Aproape niciodată nu i se întâmplase să stea degeaba. Deși de mult nu mai eram drăgăstos cu ea, atunci m-am apropiat tiptil, în vârful picioarelor, am îmbrățișat-o prin surprindere și am sărutat-o... Ea a sărit ca arsă — niciodată n-am să uit bucuria, fericirea care i-a strălucit o clipă pe față — a roșit brusc și m-a fulgerat cu privirea. Știi ce-am citit în privirea ei scânteietoare? "Nu vreau să-ți faci pomană cu mine!" Apoi a izbucnit într-un plâns isteric, sub pretext că aș fi speriat-o. Chiar și atunci ieșirea ei m-a pus pe gânduri. Asemenea amintiri, dragul meu, te apasă pe suflet, te urmăresc ca anumite scene zguduitoare din opera unor mari poeți, care te înfioară de câte ori îți aduci aminte de ele, cum e de pildă ultimul monolog din *Othello*, scena în care Evgheni Oneghin cade la picioarele Tatiane sau întâlnirea ocnașului evadat cu fetița aceea la fântână într-o noapte friguroasă, din *Mizerabilii* lui Victor Hugo; rana din suflet nu se vindecă niciodată. Vai, cu câtă înfrigurare am așteptat-o atunci pe Sofia și cât eram de nerăbdător s-o îmbrățișez! Făceam tot felul de planuri, doream cu frenezie să încep o viață nouă; visam că treptat, cu perseverență, voi izbuti să-i alung din suflet veșnica teamă față de mine, să o conving de propria ei valoare și să-i arăt că în multe privințe îmi este chiar superioară. O știam prea bine de pe atunci că de câte ori mă despărțeam de maică-ta, începeam s-o iubesc din nou, iar când ne regăseam mă răceam din nou față de ea; de astă dată însă era cu totul altceva.

Destăinuirea lui m-a mirat atât de mult, încât era cât pe-acți să-l întreb: "Dar *ea*?"

— Ei, și cum a fost întâlnirea de atunci cu mama? l-am întrebat însă, izbutind să mă stăpânesc.

— Întâlnirea? Nu ne-am întâlnit atunci. Ea a ajuns cu greu până la Königsberg, unde a și rămas, iar eu mă aflam într-o localitate pe malul Rinului. N-am plecat la ea, nici nu i-am cerut să vină, i-am scris doar să mă aștepte acolo. Ne-am văzut abia mai târziu, o, cu mult mai târziu, când m-am dus la ea și am rugat-o să-mi îngăduie să mă însor...

De aici încolo am să redau numai în linii mari ceea ce mi-a povestit, mai bine zis ceea ce am reușit să aleg din divagațiile lui. Căci la un moment dat a început să vorbească și mai dezlânat și mai haotic.

Întâmplarea i-a scos-o în cale pe Katerina Nikolaevna tocmai când o aștepta pe mama cu mai multă înfrigurare. S-au întâlnit într-o stațiune balneară de pe Rin, unde ea venise la cură cu o întreagă societate. Soțul Katerinei Nikolaevna era aproape pe moarte, în orice caz medicii îl socoteau condamnat. De la prima întâlnire, ea îi făcu o impresie atât de puternică, de parcă l-ar fi vrăjit. A fost ceea ce se numește o întâlnire fatală. Ciudat e că acum, în timp ce-mi depăn în minte tot ce mi-a spus, nu-mi amintesc să fi pomenit măcar o singură dată cuvântul "dragoste" sau să-mi fi dat măcar a înțelege că s-a îndrăgostit. Nu-mi amintesc decât de expresia lui: "întâlnire fatală".

Și fără îndoială, fusese o fatalitate. El s-a luptat cu sine însuși, fiindcă...

se ferea de o nouă dragoste. Nu știu dacă voi izbuti să redau limpede starea lui de spirit de atunci, pot să spun însă că era revoltat până în adâncul sufletului că fusese cu puțință să i se întâmple una ca asta.

— O asemenea întâlnire poate răpi dintr-o dată libertatea unui bărbat, spunea el, legându-l pe veci de o femeie care nici nu se sinchisește de el.

Versilov însă nu voia să ajungă un rob al pasiunii. Trebuie să recunosc însă deschis: Katerina Nikolaevna este o apariție foarte rară în lumea mondenă, un tip cum poate nici nu găsești în cercurile aristocratice. Este un tip de femeie simplă și sinceră în cel mai înalt înțeles al cuvântului. După câte am auzit și după cum m-am convins și eu, tocmai de aceea făcea furori de câte ori apărea în lume (de obicei însă trăia foarte retrasă). Versilov, după cum era de așteptat, n-a crezut la prima întâlnire că aceasta este adevărata ei fire, dimpotrivă, a socotit-o o prefăcută, o mironosiță. Am să arăt tot acum ceea ce susținea ea, anticipându-i părerea despre el: spunea că nici n-ar fi putut s-o judece altfel "fiindcă un idealist, atunci când se izbește de realitate, e întotdeauna mai înclinat decât oricine să creadă că orice ticăloșie e posibilă". Nu știu dacă această constatare e valabilă pentru toți idealiiști, știu însă că în ceea ce-l privește era justă. Poate că n-ar strica să arăt acum și ceea ce mi-a trecut mie prin minte în timp ce-l ascultam: mă gândeam că pe mama o iubea mai mult din omenie, ca să zic așa, din dragoste pentru omenire în general, nu simplu și firesc ca pe o femeie. Iar când a întâlnit o altă femeie care i-a inspirat o astfel de dragoste simplă, s-a luptat împotriva acestui sentiment probabil din teamă de necunoscut. S-ar putea de altfel, să mă înșel. Lui firește, nici nu i-am mărturisit acest gând, fiindcă ar fi fost o lipsă de delicatețe din partea mea. Și apoi, era într-o asemenea stare, încât mi s-a făcut de-a dreptul milă de el, nu puteam să nu-l cruț văzându-l atât de tulburat; în anumite momente își întrerupea brusc povestirea și începea să se plimbe îndelung prin cameră nervos și tăcut.

În scurtă vreme ea i-a ghicit taina; cine știe, poate că a mai cochetat cu el ca să-l întărească, căci până și cele mai pure femei devin perfide în astfel de împrejurări, fiindcă se lasă târâte de un instinct mai puternic decât ele. În cele din urmă au rupt relațiile după o ceartă cumplită; el pare-se că a vrut s-o și ucidă, în orice caz a amenințat-o și poate că ar fi ucis-o într-adevăr, dacă toate sentimentele lui nu s-ar fi transformat brusc într-o "ură înverșunată". După aceea a urmat o perioadă ciudată, fiindcă lui îi venise ideea năstrușnică de a se pedepsi printr-o disciplină chinuitoare, de-a dreptul "monahală", cum spunea el. "Prin exerciții sistematice izbutești treptat să-ți înfrângi voința, începând cu lucrurile cele mai mici și mai neînsemnate, iar până la urmă ajungi să-ți învingi orice dorință și atunci devii un om liber. A mai adăugat că, la călugări, practica aceasta, datorită unei experiențe milenare, a devenit o adevărată știință. Mai ciudat e că s-a supus atunci acestei discipline nu ca să scape de obsesia Katerinei Nikolaevna, ci pe deplin convins că n-o mai iubește de fel, ba chiar că o și urăște cumplit. Era atât de convins că o urăște încât într-o bună zi i s-a năzărit că e îndrăgostit de fiica ei vitregă, sedusă și părăsită de prinț, și i-a cerut mâna. Juca atât de sincer pe îndrăgostitul, încât biata cretină a ajuns să-l iubească la nebunie și

prin această dragoste a făcut-o pe deplin fericită în cele câteva luni cât a mai trăit. De ce, în loc să se lege de ea, nu și-o fi adus măcar atunci aminte de mama, care îl aștepta de mult la Konigsberg, a rămas un mister pentru mine. Fapt e că de mama a uitat cu totul, nici măcar bani nu i-a trimis, ca să aibă din ce trăi; Tatiana Pavlovna a trebuit s-o salveze. Totuși, într-o bună zi, a plecat pe neașteptate la ea să-i ceară "încuviințarea" de a se căsători cu fata aceea, sub pretext că "mireasa nici nu putea fi socotită femeie". La urma urmei, poate că toate aceste trăsături la un loc alcătuiesc portretul unui om "care nu cunoaște viața decât din cărți", după cum l-a caracterizat mai târziu Katerina Nikolaevna; dar atunci cum se face că astfel de "oameni de hârtie" (dacă într-adevăr sunt de hârtie) sunt totuși în stare să se chinuiască atât de sincer și să ajungă la asemenea tragedii? În seara aceea însă, nu gândeam așa; de aceea am și tras o concluzie cam ciudată:

— Toată evoluția dumitale, toată structura dumitale sufletească se datorește unei vieți de suferință și luptă, pe când ea a atins desăvârșirea fără nici o strădanie. E o nedreptate. Această inegalitate în favoarea femeii e revoltătoare.

Vorbisem cu însuflețire, nu ca să-l măgulesc, ci fiindcă eram într-adevăr indignat.

— Desăvârșire? O crezi desăvârșită? E foarte departe desăvârșirea, îmi răspunse el destul de mirat de cuvintele mele. Este o femeie cât se poate de obișnuită, chiar ordinară... deși s-ar fi convenit să fie desăvârșirea într- chipată!

— De ce s-ar fi convenit?

— S-ar fi convenit să fie perfectă, tocmai fiindcă are o asemenea putere asupra altora! strigă el cu ciudă.

— Lucrul cel mai trist e că și acum te mai zbuciumi atât din pricina ei! mi-a scăpat fără să vreau.

— Crezi că mă mai zbucium acum? repetă el cuvintele mele oprindu-se nedumerit înaintea mea și deodată un zâmbet blând, prelung și meditativ îi luminează fața, apoi își aduse preocupat un deget la frunte.

După un moment de gândire, păru să se fi hotărât, luă brusc o scrisoare și mi-o azvârli:

— Na, citește! Trebuie să afli negreșit totul... De ce m-ai lăsat să răscolesc atâta aceste vechi amintiri absurde!... Nu mi-au trezit decât scârbă și mânie în inimă!...

Nici nu găsesc cuvinte să exprim mirarea care m-a cuprins! Scrisoarea îi fusese trimisă de către ea, chiar în ziua aceea și trebuie s-o fi primit pe la ora cinci după-amiază. Am citit-o aproape tremurând de emoție. Era scurtă, dar scrisă atât de sincer și fără înconjur, încât citind-o, aveam impresia că o văd înaintea mea și îi aud glasul. Ea îi mărturisea cât se poate de deschis (și de aceea era aproape înduioșătoare) spaima ei și îl implora "s-o lase în pace". În concluzie, îi aducea la cunoștință că acum e hotărâtă să se mărite cu Bioring. Era prima scrisoare pe care i-o trimisese vreodată.

Iată ce am înțeles în seara aceea din explicațiile lui:

Când citise cu câteva ore înainte această scrisoare, reacționase într-un

mod cu totul neașteptat: pentru prima oară în acești ani furtunoși, nu simțise față de ea nici un pic de ură, nici cea mai mică zguduire sufletească, deși de curând își ieșise din minți numai la zvonul căsătoriei ei cu Bioring. "Dimpotrivă, i-am răspuns că o binecuvântează din toată inima", rosti el cu atâta sinceritate și căldură, încât m-a entuziasmat. Așadar, toată pasiunea și chinurile lui de peste ani dispăruseră dintr-o dată, de la sine, de parcă ar fi fost un coșmar, o lungă halucinație. Cum lui însuși nu-i venea a crede, a alergat numaidecât la mama — dar ce să vezi: a intrat pe ușă chiar în clipa când ea devenise *liberă*, fiindcă bătrânul, care în ajun i-o lăsase în grijă cu limbă de moarte, își dăduse tocmai sufletul. Această coincidență îl zguduiuse până în adâncul sufletului. Peste puțin a fugit să mă caute — și n-am să uit niciodată că se gândise din primul moment la mine.

De altfel, n-am să uit nici sfârșitul acestei seri. Deodată omul acesta s-a schimbat iar cu desăvârșire. Am stat împreună până noaptea târziu. Despre impresia pe care mi-a făcut-o mie această "veste" am să vorbesc altă dată, când voi socoti nimerit, acum însă vreau să mai spun în încheiere câteva cuvinte despre el. Azi, când mă gândesc mai bine, îmi dau seama că ceea ce m-a încântat atunci a fost îndeosebi aerul lui aproape umil, sinceritatea lui neîndoielnică față de mine, un băiețandru! "A fost un soi de beție, fie însă binecuvântată! exclamă el. Dacă această beție nu mi-ar fi luat vederea, poate că n-aș fi regăsit-o niciodată în inima mea pe aceea care o va stăpâni în întregime și pe veci, pe regina mea, pe martira mea, pe maică-ta." Țin să subliniez aceste cuvinte pline de avânt, țâșnite din inimă, mai ales în vederea întâmplărilor ulterioare. În momentul acela însă m-a cucerit cu totul, spulberându-mi orice îndoială.

Mi-amintesc că spre sfârșit ne-am înveselit grozav. El a poruncit să se aducă șampanie și am băut în sănătatea mamei și "pentru viitor". O, cât de plin de viață era și cât de dornic să înceapă o viață nouă! Trebuie să spun însă că nu din pricina șampaniei ne înveselisem deodată atât de tare, căci nu băusem decât două cupe fiecare. Nu știu de ce, dar spre sfârșit ne apucase pe amândoi un râs nestăpânit. Am început să vorbim despre tot felul de fleacuri, să ne povestim anecdote. Și râsul, și glumele noastre erau blajine, fără pic de răutate sau ironie. Făceam haz numai pentru că eram veseli. Nu voia să mă lase să plec cu nici un preț. "Nu pleca, mai stai puțin", îmi tot repeta el și eu rămâneam. La urmă m-a și întovărășit o bucată de drum. Era o noapte minunată, gerul aproape nici nu se simțea.

— Spune: ai și expediat răspunsul la scrisoarea ei? m-am pomenit eu întrebându-l, în timp ce-i strângeam mâna pentru ultima dată, la o răscruce.

— Nu, încă nu, dar asta n-are nici o importanță. Treci mâine pe la mine, dar să vii mai devreme. Și uite ce mai voiam să-ți spun: rupe orice relații cu Lambert, iar "documentul" acela distruge-l cât mai repede. Noapte bună!

După aceste cuvinte plecă repede, eu însă am rămas ținut pe loc de descumpănit, încât n-am îndrăznit să-l chem înapoi. Mă izbise mai cu seamă faptul că folosisse termenul de "document", căci cine altul decât Lambert ar fi putut să-i vorbească de scrisoare numind-o astfel? M-am întors acasă foarte tulburat. Și-apoi, cum e cu puțință — mi s-a înfiripat deodată în minte

întrebarea — ca o asemenea "halucinație" de doi ani să dispară brusc, ca un coșmar, ca o beție, ca o vedenie?

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

Totuși, a doua zi de dimineață m-am trezit mai vioi și cu inima mai ușoară. La un moment dat m-am și muștrat sincer că în ajun, după câte îmi aduceam aminte, ascultasem cu destulă indiferență, ba chiar cu aroganță anumite părți ale "spovedaniei" lui. Ce are a face că fusese cam încălțită, că uneori o lua razna, de nu mai înțelegeam nimic? Doar nu se pregătise să-mi țină un discurs când mă chemase în ajun la el! Îmi făcuse doar o mare cinste, adresându-mi-se în asemenea clipă ca singurului său prieten, și asta n-am s-o uit niciodată. Dimpotrivă, spovedania lui fusese "înduioșătoare", oricât de ridicolă ar putea să pară această expresie și chiar dacă pe alocuri răzbătuseră unele note cinice sau de-a dreptul caraghioase, eram un om cu vederi largi ca să nu înțeleg și să nu admit acest fel realist de a vorbi, firește, atâta timp cât nu era pângărit idealul. Principalul e că izbutisem în sfârșit să-l înțeleg pe omul acesta și parcă îmi părea și rău, parcă mi-era și ciudă că totul se dovedea atât de simplu; pe acest om îl așezasem întotdeauna pe un pedestal foarte înalt în inima mea, îl ridicasem în slava cerului și, fără doar și poate, învăluisem soarta lui într-un mister, de aceea era și normal să doresc ca dezlegarea enigmei să fie mai complicată. Ce-i drept, relațiile lui cu *ea* și suferințele lui din ultimii doi ani fuseseră destul de complicate: "el căutase să se sustragă fatalității fiindcă voia să fie un om liber, nu un rob al fatalității; numai fatalitatea e de vină că a umilit-o pe mama, lăsând-o atunci în părăsire la Konigsberg", îmi ziceam eu; în orice caz îl socoteam pe omul acesta un profet: purta doar în inimă viziunea epocii de aur și prevedea evoluția ateismului; numai întâlnirea cu *ea* îl abătuse din drum și-l pervertise! Dar faptul că trecusem de partea lui nu însemna cătuși de puțin că o condamnam pe ea. Mama, bunăoară, îmi ziceam, nu l-ar fi împiedicat să-și urmeze calea, nici măcar dacă ar fi fost căsătorit cu ea. Înțelegeam prea bine că întâlnirea cu *cealaltă* fusese cu totul altceva. E drept că nici alături de mama nu și-ar fi găsit liniștea, dar cu atât mai bine, căci asemenea oameni trebuie judecați altfel decât ceilalți și lăsați să-și urmeze destinul; ei nu trebuie condamnați pentru că sunt așa; dimpotrivă, ar fi de condamnat numai dacă s-ar liniști sau dacă în general ar începe să semene cu oamenii mediocri. Laudele lui la adresa nobilimii și cuvintele lui: *Je mourrai gentilhomme* nu mă supărau cătuși de puțin, fiindcă îmi dădeam seama ce înțelege el prin *gentilhomme*: gentilomul omului care renunță la tot ca să propovăduiască credința viitorului, aceea de cetățean al lumii, devenind în același timp exponentul principiului fundamental al gândirii ruse și anume al "armonizării ideilor." Chiar dacă acest principiu al "armonizării ideilor" ar fi absurd (în orice caz e cu totul de neconceput), e totuși un mare merit al său că toată viața s-a închinat unui ideal și nu vițelului de aur, ca atâția proști. Doamne, parcă eu, atunci când mi-am conceput "ideea" m-am închinat vițe-

lului de aur, oare banii erau scopul meu principal? Jur că urmăream un scop cu mult mai înalt, jur că, și dacă aș fi avut o sută de milioane, nu mi-aș fi tapisat nici un divan, nici măcar un scaun cu catifea și că tot o farfurie de supă și o bucată de carne de vacă aș fi mâncat, ca și astăzi!

M-am îmbrăcat în grabă, fiindcă ardeam de nerăbdare să-l văd. Adaug că și sfatul lui cu privire la "document" mă neliniștea cu mult mai puțin decât în ajun. Mai întâi speram să-l lămuresc cum stau lucrurile; și apoi, ce importanță avea că Lambert se vârase și-n sufletul lui și-i îndrugase vrute și nevrute? Doar bucuria mea cea mai mare, care îmi dădea aripi, era gândul că "n-o mai iubea pe ea"; de când ajunsesem la această convingere neșămutată, mă simțeam de parca îmi luase cineva o piatră grea de pe inimă; îmi amintesc că la un moment dat mi-a trecut prin minte următoarea presupunere: poate că tocmai ultima lui izbucnire de furie, atât de urâtă și absurdă, când a aflat despre Bioring, și expedierea acelei scrisori jignitoare — tocmai aceste excese prevesteau o schimbare radicală a sentimentelor lui și apropiata lui revenire la o judecată sănătoasă. Fusesse parcă bolnav, îmi ziceam, și după criză trebuia să urmeze neapărat însănătoșirea, așadar, totul se reducea la o stare patologică și nimic mai mult! Eram de-a dreptul fericit la gândul acesta.

"Cât despre ea, n-are decât să-și croiască viitorul cum pofteste, n-are decât să se mărite cu Bioring, dacă îi face plăcere, bine că măcar el, tatăl și prietenul meu, n-o mai iubește!" am exclamat eu. De fapt nu-mi mărturiseam chiar tot ce simțeam, dar nu vreau să mai stăruiesc asupra sentimentelor mele în aceste însemnări. Ajunge!

De aci înainte voi reda fără nici un fel de comentarii înlănțuirea diabolică a faptelor și cumplitul lor deznodământ.

La ora zece, când dădeam tocmai să plec — la el firește, — s-a înființat Nastasia Egorovna. Am întâmpinat-o bucuros, crezând că vine din partea lui, dar m-a cuprins ciuda când am aflat că nu el, ci Anna Andreevna o trimisese la mine și că ieșise din casă, "de cum se luminase de ziuă".

— Din care casă?

— Păi casa unde ai fost aseară. Doar locuința a fost închiriată pe numele meu, pentru copil, iar chiria o plătește Tatiana Pavlovna...

— Lasă, asta nu mă privește! am întrerupt-o în ciudat, spune-mi mai bine dacă el este acasă. Crezi că-l găsesc acum?

Spre mirarea mea, am aflat că el plecase de acasă încă înaintea ei, dar, dacă ea plecase "de cum se luminase de ziuă", înseamnă că el plecase încă de cu noapte.

— Poate că s-o fi întors până acum.

— Nu, mă rog, sunt sigură că nu s-a întors și nici nu cred să se mai întoarcă vreodată, zise ea, privindu-mă tot atât de șiret și iscoditor ca atunci când venise să mă vadă pe când eram bolnav, vizită pe care am descris-o. Ceea ce mă înfuria era mai ales faptul că iarăși mă ciocneam de secretele și tertipurile lor, fiindcă acești oameni nu puteau pesemne trăi fără taine și vicleșuguri.

— De ce ai spus că poate nu se mai întoance? Ce insinuezi? S-a dus

desigur la mama și atâta tot!

— Mai știi și eu?

— Dar pe dumneata ce vânt te-a adus?

Mi-a răspuns că venea direct de la Anna Andreevna, care o trimisese să mă cheme, rugându-mă să nu zăbovesc, că de nu, "va fi prea târziu".

Această expresie enigmatică m-a scos de-a binelea din sărite:

— Auzi vorbă ,prea târziu. Iacă nu vreau să mă duc și nu mă duc. Nu mai primesc ordine de la nimeni! Nu mă mai sinchiesc eu de Lambert. Așa să-i spui. Și dacă îl trimite pe capul meu, îl dau afară în brânci pe Lambert al ei, așa să-i transmiți.

Nastasia Egorovna se sperie îngrozitor.

— Vai, nu, te rog, se apropie ea de mine cu mâinile împreunate, implorându-mă. Stai puțin, nu te pripi. Este o chestiune foarte importantă și pentru dumneata, și pentru dumneaei, și pentru Andrei Petrovici, chiar și pentru mămica dumitale, pentru toată lumea... Mai bine te-ai duce la Anna Andreevna chiar acum, că are mare nevoie de dumneata, abia te așteaptă... să mă bată Dumnezeu dacă te mint... Și apoi ai să vezi ce ai de făcut.

M-am uitat la ea mirat și scârbit.

— Astea-s prostii n-o să se întâmple nimic. Nu mă duc, am strigat eu cu încăpățănare și cu o bucurie răutăcioasă. Acum totul s-a schimbat. Cum de nu înțelegi atâta lucru? La revedere, Nastasia Egorovna. Dinadins nu mă duc și dinadins nu te mai întreb nimic. Destul m-ați zăpăcit. Nu sunt curios să aflu secretele voastre.

Văzând că nu se mai urnește din loc, mi-am luat paltonul și pălăria și am plecat, lăsând-o singură în cameră. Casa tot n-o încuiam mai niciodată, fiindcă nu păstram acolo nici un fel de scrisori sau hârtii mai importante. Înainte de a ajunge însă în stradă, m-am pomenit cu proprietarul meu Piotr Ippolitovici care fugise după mine pe scări, în capul gol și în haină.

— Arkadd Makarovici! Arkadi Makarovici!

— Ce mai vrei și dumneata?

— Nu-mi dai nici un fel de dispoziții înainte de a pleca?

— Nu.

Mă sfredelea cu privirea și părea foarte neliniștit:

— Da' cu camera, mă rog, cum rămâne?

— Cum adică, nu ți-am trimis chiria la timp?!

— Ba da, dar nu-i vorba de bani, spuse el, zâmbindu-mi galeș, dar continuând să mă sfredelească cu privirea.

— Ce v-a găsit azi pe toți? am strigat eu în cele din urmă, înfuriindu-mă de-a binelea. Ce tot vrei de la mine?

Rămase locului și mă privi câteva clipe ca și cum ar fi așteptat ceva de la mine.

— Bine, atunci ai să-mi spui mai târziu... dacă acum n-ai chef, mormăi el zâmbindu-mi și mai galeș. Du-te sănătos, că și eu trebuie să plec la slujbă.

Apoi o luă la fugă pe scară în sus și intră în casă. Toate acestea, firește, nu puteau să nu mă pună pe gânduri. Dinadins nu las la o parte nici un amănunt din micile întâmplări absurde din ziua aceea, fiindcă fiecare își are

însemnătatea lui și vor contribui la înțelegerea deznodământului, cum se va vedea mai târziu. Mărturisesc însă că atunci m-am zăpăcit cu totul. Dacă mă enervasem și mă înfuriasem în așa măsură, era numai fiindcă din cuvintele lor în doi peri am înțeles că iar umblau cu intrigi și mistere, ca și în trecut, iar eu eram sătul de asta! Dar să continui. Pe Versilov nu l-am găsit acasă, plecase într-adevăr cu noaptea în cap. "S-a dus desigur la mama", îmi repetam eu cu încăpățănare. În toată casa nu era decât dădaca, o muiere destul de proastă, așa că n-avea rost s-o trag de limbă. Am alergat într-un suflet la mama și mărturisesc că eram atât de neliniștit, încât la jumătatea drumului am luat o birjă. *Dar la mama nu mai fusese din seara precedentă.* Acolo n-am dat decât peste Tatiana Pavlovna și peste Liza, care, de cum am intrat, s-a ridicat să plece.

Sedea cu toatele sus, în "coșciugul" unde locuisem eu pe vremuri. Jos, pe masa din salon, era întins Makar Ivanovici și la căpătâiul lui un bătrân citea psaltirea cu glas monoton. De acum înainte n-am să mai fac nici un fel de digresiuni. Totuși vreau să arăt în treacăt că sicriul, care fusese adus și așezat într-un colț al camerei, deși negru, era căptușit cu catifea, și destul de scump, ca și giulgiul, de altfel, care nu se potrivea nici cu firea, nici cu principiile răposatului; dar aceasta fusese dorința stăruitoare a mamei și a Tatiane Pavlovna.

Se înțelege că nu mă așteptam să le găsesc vesele, totuși tristețea aceea nespus de apăsătoare, amestecată cu îngrijorare și neliniște, pe care am citit-o în ochii lor, m-a izbit din primul moment și numaidecât am ajuns la concluzia că "desigur, nu numai din pricina morții bătrânului sunt în halul ăsta". Repet că îmi aduc foarte bine aminte de toate.

Am îmbrățișat-o însă cu duioșie pe mama și am întrebat-o numaidecât de el. În ochii mamei s-a aprins o scânteie de curiozitate înspăimântată. I-am spus în treacăt că în ajun îmi petrecusem toată seara cu el, până noaptea târziu și că în ziua aceea plecase în zori de acasă, deși în ajun, la despărțire, mă poftise să vin cât mai de dimineață la el. Mama nu mi-a răspuns nimic, dar Tatiana Pavlovna a pândit momentul potrivit și m-a amenințat cu degetul.

— La revedere, Arkadi, spuse pe neașteptate și Liza și ieși repede din cameră. Se înțelege că am alergat după ea și am găsit-o așteptându-mă tocmai la ușa care dădea în antreu.

— Eram sigură că ai să ai atâta minte să vii după mine, îmi șopti ea repede.

— Ce s-a întâmplat aici, Liza?

— Nu știu, dar simt și eu că se petrece ceva. Se pregătește pesemne deznodământul "veșnicei povești". El n-a venit azi pe aici însă ele par să fi aflat ceva. N-au să-ți spună nici ție, fii pe pace, așa că n-are rost să mai întrebi. Vezi bine cât e de abătută mama. Nici eu n-am întrebat absolut nimic. Ei, și-acum la revedere.

A deschis ușa și a ieșit.

— Dar ție Liza, nu ți s-a întâmplat nimic? am strigat, alergând după ea în antreu. Era atâta durere și deznădejde pe fața ei, de mi se rupea inima. Ea mi-a aruncat o privire mai mult decât întunecată, de-a dreptul sinistră, a

zâmbit cu amărăciune și a făcut un gest de deznădejde.

— Dacă ar muri, i-aș mulțumi lui Dumnezeu! izbucni ea în timp ce cobora treptele, apoi plecă. Vorbea despre prințul Serghei Petrovici, care zăcea în nesimțire, după criza ce o avusese. M-am întors sus, trist și totodată întărâtat. "Veșnica poveste? Care poveste?" mi-am zis eu cu ciudă și deodată m-a cuprins dorința de a le povesti negreșit măcar o parte din impresiile mele din noaptea precedentă, dacă nu chiar toată spovedania lui. "Ele desigur, sunt pornite acum împotriva lui, iar dacă e așa, atunci să le spun tot adevărul!" mi-a trecut prin cap.

Îmi amintesc că mi-am început povestirea foarte dibaci. Din primul moment mi-am dat seama că erau nespuse de curioase. De astă dată chiar și Tatiana Pavlovna mă sorbea din ochi, mama însă era mai stăpânită; mă asculta foarte serioasă, iar pe fața ei a rămas tot timpul întipărit un zâmbet ușor, nespuse de frumos, deși exprima o deznădejde fără margini. Vorbeam, firește, cu însuflețire, deși știam că ele nu pot înțelege mare lucru. Spre surprinderea mea, nici Tatiana Pavlovna nu s-a legat de mine, nu m-a sâcâit cu întrebările, nu m-a luat peste picior, cum avea obiceiul să facă întotdeauna de cum deschideam gura. Numai din când în când își strângea buzele și închidea ochii pe jumătate, ca și cum s-ar fi străduit să mă înțeleagă. Câteodată aveam chiar impresia că pricepeau tot, deși era aproape cu neputință. Le-am vorbit de pildă despre convingerile lui, mai cu seamă despre exaltarea lui din ajun, despre admirația și dragostea lui față de mama, le-am povestit cum sărutase portretul ei. Când am pomenit de portret, au schimbat repede o privire, iar mama a roșit toată, dar nici una dintre ele n-a spus un cuvânt. Bineînțeles, despre... despre întâlnirea lui cu ea și despre scrisoarea ei din ajun, care a provocat "învierea" lui morală, n-am putut să vorbesc față de mama. Dar tocmai acesta era punctul principal, așa că, după cum era de așteptat, mama n-a înțeles bunele lui sentimente care fără îndoială ar fi bucurat-o foarte mult, și desigur nu din vina mea, fiindcă eu m-am străduit să povestesc cât mai frumos tot ceea ce se putea povesti. Când m-am oprit, fiindcă nu mai știam cum s-o scot la capăt, ele au tăcut mai departe, așa că m-am simțit foarte stingherit.

— Poate că până acum s-o fi întors acasă, dacă nu cumva s-a dus la mine și mă așteaptă acolo, am spus eu și m-am ridicat să plec.

— Da, du-te și caută-l! încuviință pe loc Tatiana Pavlovna.

— Jos ai fost? mă întrebă mama aproape în șoaptă, la despărțire.

— Da, m-am dus să mă închin înaintea răposatului și să mă rog pentru odihna sufletului său. Câtă noblețe și câtă liniște e pe fața lui, mamă. Îți sunt recunoscător, mamă, că n-ai cruțat nimic ca să-i faci o înmormântare așa cum merită. La început mi s-a părut ciudat coșciugul acela scump, dar numaidecât m-am gândit că și eu aș fi făcut la fel.

— Vii mâine la biserică? mă întrebă ea, și buzele îi tremurau.

— Mai întrebi, mamă? m-am mirat eu. Vin și azi la slujbă, după cum am să vin și altă dată și apoi... mâine e ziua dumitale de naștere, mamă, scumpa mea! De ar mai fi trăit măcar trei zile!

Am plecat trist și dezamăgit: cum de putuse să mă întrebe dacă am să

vin sau nu la înmormântare? Dacă asta e părerea lor despre mine, atunci ce-or fi gândind despre el?

Eram sigur că Tatiana Pavlovna are să se ia după mine, de aceea m-am și oprit la ușa de la intrare; dar când m-a ajuns din urmă m-a îmbrâncit pe scară, a ieșit și ea și a închis ușa după noi.

— Așadar, nu-l așteptați pe Andrei Petrovici nici azi, nici mâine, nu-i așa, Tatiana Pavlovna? Sunt de-a dreptul îngrozit...

— Taci din gură! Nu mai pot eu de groaza ta! Spune mai bine ce-ai tănuțit adineauri când ai povestit de pălăvrăgeala voastră de ieri?

Am socotit că ar trebui să-i ascund ceva și cum eram destul de su-părat pe Versilov, i-am povestit totul, și despre scrisoarea primită de la Katerina Nikolaevna, și despre efectul pe care l-a avut asupra lui, cu alte cuvinte, de renașterea lui la o viață nouă. Spre surprinderea mea, Tatiana Pavlovna n-a rămas de loc mirată când a aflat de scrisoare, de aceea am bănuț că trebuie să fi știut despre ea.

— Nu cumva minți?

— Nu, nu mint.

— Ia te uită, zise ea, zâmbind veninos, ca și cum ar fi cântărit ceva în minte. A înviat! De la el te poți aștepta și la una ca asta. Dar e adevă-rat că a sărutat portretul?

— E adevărat, Tatiana Pavlovna.

— L-a sărutat din toată inima, sau a fost o prefăcătorie?

— O prefăcătorie? El nu se preface niciodată! Să-ți fie rușine, Tatiana Pavlovna! Ești mică la suflet, ca orice femeie.

Vorbisem cu năduț, dar ea parcă nici nu mă auzise, se cufundase iar în gândurile ei și stătea nemișcată, cu toate că pe scară era un frig grozav. Mie nu-mi păsa, fiindcă aveam un palton îmblănit, ea însă era numai în rochie.

— Ți-aș da o însărcinare, dar din păcate ești prea prost, spuse ea cu dispreț și parcă și cu ciudă. Ascultă, du-te până la Anna Andreevna și vezi ce se petrece acolo... Ba nu, mai bine nu te duce, să nu faci vreo boroboață, tont cum ești! Hai pleacă odată, ce stai ca o stană de piatră?

— Iacă nu mă duc la Anna Andreevna, cu toate că a trimis și ea după mine.

— A trimis după tine? Pe Nastasia Egorovna? se întoarce ea repede către mine, deși dăduse să intre în casă și deschisese chiar ușa; acum însă o trânti la loc.

— Nici în ruțul capului nu mă duc la Anna Andreevna! am repetat cu satisfacție răutăcioasă. Nu mă duc, fiindcă mi-ai spus adineauri că sunt tont, deși niciodată n-am fost mai ager la minte ca azi. Sforăriile voastre sunt limpezi ca lumina zilei pentru mine; dar la Anna Andreevna nu mă duc.

— Eram sigură! exclamă ea și era vădit că nu mie îmi răspundea, ci unul gând d-al ei. Acum au s-o prindă în capcană și n-o să mai scape!

— Pe cine, pe Anna Andreeva?

— Neghiobule!

— Atunci de cine vorbești, nu cumva de Katerina Nikolaevna? De ce capcană e vorba? Eram speriat la culme. O bănuială vagă, dar îngrozitoare

îmi încolțise în suflet. Tatiana Pavlovna mă străpunse cu privirea:

— Tu ce hram porți? mă întrebă ea brusc. Ce amestec ai tu în toate astea? Am auzit eu ceva și despre tine. Vezi să-ți bagi mințile în cap!

— Ascultă Tatiana Pavlovna, am să-ți dezvălui o taină îngrozitoare, dar nu acum, acum nu-i timp de asta, ci mâine, între patru ochi, dar în schimb îți cer să-mi spui pe loc tot adevărul, despre ce cursă e vorba... fiindcă m-ai băgat în sperieți.

— Mult îmi pasă de spaima ta! exclamă ea. Ce taină vrei să-mi dezvălui mâine? Te pomenești că știi într-adevăr ceva? și mă fulgeră cu o privire iscoditoare. Nu i-ai jurat chiar tu atunci că ai ars scrisoarea lui Kraft?

— Tatiana Pavlovna, te rog încă o dată să nu mă mai chiniești, am stăruit fără să-i răspund nici eu la întrebare, fiindcă îmi pierdusem cumpătul. Bagă de seamă Tatiana Pavlovna că dacă îmi ascunzi ceva, s-ar putea să iasă și mai rău... doar aseară renăscuse cu desăvârșire.

— Hai, șterge-o, paiață ce ești! Parcă nu văd că și tu ești îndrăgostit ca un zănatic... bravo, tatăl și fiul se bat pentru aceeași femeie! Rușine să vă fie, neobrăzaților!

Tatiana Pavlovna fugi indignată în casă și trânti ușa. Ultimele ei cuvinte, de un cinism fățiș și nerușinat, cinism de care numai o femeie e în stare, m-au înfuriat cumplit și m-au jignit, așa că am plecat cât am putut mai repede. N-am să descriu sentimentele mele confuze, doar am jurat că nu voi relata decât faptele, mai ales că în curând ele vor lămuri totul. Se înțelege că mai întâi am trecut în fugă pe la el, dar dacă mi-a spus din nou că nu fusese pe acasă.

— Se mai întoarce oare?

— Numai Dumnezeu știe ce are de gând.

E drept că m-am legat să nu redau decât faptele, da, faptele... Dar se va descurca oare cititorul în ele? Mi-aduc foarte bine aminte că și pe mine faptele acestea m-au uimit așa încât până seara nici nu mai știam pe ce lume sunt; de aceea mă văd silit să spun câteva cuvinte, anticipând asupra faptelor.

Iată întrebarea care mă chinuia neîncetat: dacă într-adevăr simțise în ajun că a renăscut și că nu o mai iubește, atunci unde ar fi trebuit să fie în ziua aceea? Răspunsul nu putea fi decât unul singur: în primul rând ar fi trebuit să vină la mine, de care se despărțise atât de dragăstos în ajun, și pe urmă să se ducă la mama, al cărei portret îl sărutase tot în ajun. Dar în loc să procedeze cum ar fi fost firesc, plecase cu noaptea în cap de acasă și parcă îl înghițise pământul; cine știe ce temei avea Nastasia Egorovna să tot îndruge că "poate nici nu se mai întoarce". Mai mult, Liza vorbise cu atâta convingere de deznodământul unei așa-zise "veșnice povești" și afirmase că mama aflase anumite lucruri foarte recente despre el; și pe deasupra ele știau desigur și de scrisoarea Katerinei Nikolaevna (de asta m-am convins eu însumi), dar nu credeau în "renașterea lui la o viață nouă" deși mă ascultaseră cu multă atenție. Mama era mai mult moartă decât vie, iar Tatiana Pavlovna își bătea joc cu atâta venin de "învierea" lui. Dar dacă așa stăteau lucrurile, înseamnă că iar se schimbaseră peste noapte, că iar făcuse o criză —

și asta după tot entuziasmul și înduioșarea lui din ajun, după toate declarațiile lui patetice! Așadar, renașterea lui nu fusese decât un balon de săpun care plesnise și acum poate că o luase iar razna turbat de furie, ca atunci când aflate despre căsătoria ei cu Bioring! Mă întrebam: ce se va alege de mama, de mine, de noi toți și... în sfârșit, ce se va întâmpla cu ea? Despre ce "capcană" vorbise Tatiana Pavlovna când o luase gura pe dinainte atunci când voia să mă trimită la Anna Andreevna? Vă să zică, acolo i se pregătise "capcana", la Anna Andreevna! Dar de ce tocmai la ea? Bineînțeles că trebuia să dau o fugă la Anna Andreevna; numai de ciudă spusese că n-am să mă duc; eram hotărât să trec imediat pe la ea; dar de ce anume pomenisem Tatiane Pavlovna despre "document"? Și nu-mi spusese chiar el în ajun să ard "documentul"?

Iată gândurile care mă chinuiau, de parcă și inima mea ar fi fost prinsă într-o capcană; dar înainte de orice trebuie să-l găsesc pe el. Simțeam că dacă aș fi dat de el, totul s-ar fi rezolvat ca prin minune; ne-am fi înțeles din două cuvinte! Mă urmărea un vis, parcă mă vedeam luându-i mâinile, strângându-i-le și vorbindu-i din inimă, o, eram convins că voi găsi cuvinte destul de puternice ca să-i înving nebunia... Dar unde se afla? Cum să dau de el? Și tocmai în momentul când eram atât de înfierbântat, mi l-a scos dracu în cale pe Lambert. La câțiva pași de casa mea m-am întâlnit deodată cu Lambert; când mă zări, scoase un strigăt de bucurie și mă înșfăca de mână:

— De trei ori am fost azi la tine!... *Enfin!* Hai să luăm o gustare!

— Stai puțin! Vii de la mine acum? Andrei Petrovici nu era acolo?

— Nu era nimeni. Dă-i încolo pe toți! Degeaba te-ai supărat aseară, prostule; te îmbătaseși și eu aveam să-ți spun ceva foarte important; am aflat azi niște vești grozave în legătură cu ceea ce am discutat ieri...

— Ascultă Lambert, l-am întrerupt eu gâfâind de tare ce mă grăbisem, și fără voia mea, pe un ton destul de declamator, dacă m-am oprit din drum, am făcut-o numai ca să închei o dată pentru totdeauna cu tine. Ți-am spus-o și ieri, dar văd că nu ești în stare să mă înțelegi. Tu, Lambert, ești naiv ca un copil și prost ca un franțuz. Tot mai crezi că poți să-mi poruncești, ca pe vremuri, la Touchard, că am rămas la fel de prost ca pe atunci... Înțelege că nu mai sunt chiar atât de prost... Aseară am fost amețit dar nu de băutură, ci de gândurile mele; iar dacă ți-am bătut în strună când îndrugai vrute și nevrute, a fost numai un vicleșug ca să aflu ce pui la cale. Tu nici n-ai bănuțit că te trăgeam pe sfoară, ai crezut tot ce ți-am spus, ba încă te-ai și bucurat și ți-ai dat cărțile pe față. Află că și un elev din clasa a patra primară și-ar da seama ce mare gogomănie e planul tău de a mă însura cu ea. Numai tu ți-ai putut închipui că sunt în stare să cred toate astea. Tu ți-ai făcut iluzii, fiindcă nu ești primit în lumea bună și n-ai de unde s-o cunoști; în lumea bună lucrurile nu se petrec chiar atât de simplu, femeile din aristocrație nu se mărită dintr-o toană... Și acum să-ți spun pe șleau ce urmărești: vrei să mă pofțești la masă ca să mă îmbeți și apoi să-mi smulgi documentul și să mă faci complice la tâlhăria pe care o pui la cale împotriva Katerinei Nikolaevna! Te înșeli însă! N-ai să mă mai prinzi niciodată la tine; mai mult, să știi că până mâine, cel mai târziu până poimâine, hârtia va ajunge negreșit în mâinile ei

fiindcă documentul îi aparține, doar e scris de mâna ei și eu personal am să i-l restitu; dacă ții să știi pe ce cale, află că am s-o fac cu ajutorul Tatiane Pavlovna, prietena ei, chiar în casa Tatiane Pavlovna și față cu ea, am să-i înmânez scrisoarea, fără să-i cer nimic în schimb... Și acum șterge-o Lambert, să nu te mai văd niciodată în fața ochilor, că de nu, fii pe pace am eu ac de jocul tău...

Când am încheiat tremuram tot ca varga. Cel mai urât obicei și cel mai dezgustător nărav care nu-ți aduce decât ponoase în viață este fudulia, dorința de-a face pe grozavul. Parcă îmi luase dracu mințile în ziua aceea; m-am înfierbântat într-așa hal, încât spre sfârșitul discursului am ajuns să ridic din ce în ce mai tare glasul și să rostesc fiecare cuvânt cu o deosebită satisfacție, trădându-i fără nici un rost până și amănuntul că voi preda scrisoarea cu ajutorul Tatiane Pavlovna și în casa ei. N-am putut rezista însă ispitei de a-l da gata pe Lambert! Văzând spaima prostească întipărită pe fața lui, când i-am pomenit pe șleau de document, mi s-a năzărit deodată să-l dau gata, să-l năucesc cu amănunte cât mai precise... Dar tocmai această flecăreală de muiere lăudăroasă a declanșat mai târziu un șir de nenorociri cumplite, fiindcă amănuntul acela cu privire la Tatiana Pavlovna și la casa ei s-a înfipt ca un cui în mintea lui Lambert, care ca orice escroc avea destul simț practic și se dovedea destul de isteț când era vorba de pungășii, căci pe cât era de mărginit și de nepriceput în problemele esențiale, superioare, ale vieții, pe atât era de șmecher în lucrurile mărunte. Dacă n-aș fi pomenit de Tatiana Pavlovna, nu s-ar fi întâmplat o seamă de nenorociri îngrozitoare. Totuși, după ce am terminat ce aveam de spus, în primul moment Lambert a rămas năuc.

— Ascultă, dacă vii, îngăimă el, Alphonsine... are să-ți spună... Alphonsine a fost la ea; știi, am o scrisoare, sau cam așa ceva în care Ahmakova vorbește de tine, ciupitul mi-a făcut rost de ea — îl ții minte pe ciupit — și ai să vezi, hai cu mine și ți-o arăt.

— Minți. Arată-mi-o acumă.

— E acasă, la Alphonsine, hai cu mine.

Se înțelege că povestea cu scrisoarea era o minciună e, care o scornise de teamă să nu mă scape din mână, de aceea l-am părăsit în mijlocul drumului și când am văzut că vrea să se țină după mine, m-am oprit și l-am amenințat cu pumnul; dar cum el însuși părea să șovăie, s-a dat bătut: cine știe, poate că îi încolțise în minte un nou plan. Dar în ziua aceea mă mai așteptau multe surprize și întâlniri ciudate... De câte ori îmi aduc aminte de ziua aceea blestemată, am impresia că toate surprizele și coincidențele fuseseră parcă puse la cale de un destin nefast, căci toate se abăteau dintr-o dată pe capul meu, de parcă s-ar fi revărsat peste mine nu știu ce fatidic corn al abundenței. Când am ajuns acasă, de cum am deschis ușa și am intrat în antreu, m-am izbit de un tânăr destul de înalt, cu fața prelungă și palidă, cu o înfățișare gravă și "distinsă", îmbrăcat într-o blană somptuoasă. Purta un *pincenez*, dar când m-a văzut și l-a scos, drept omagiu, pesemne, și ridicându-și politicos jobenul, fără să se oprească însă, îmi spuse zâmbind afectat: "*Oh, bonsoir*", trecu pe lângă mine și începu să coboare scara.

Ne-am recunoscut imediat, deși nu-l văzusem decât o singură dată în viața mea, la Moscova, și atunci în treacăt. Era fratele Annei Andreevna, tânărul kammerjunker Versilov, fiul lui Versilov, prin urmare și fratele meu într-o oarecare măsură. Proprietatea îl petrecuse până la ușă (fiindcă proprietarul încă nu se întorsese de la slujbă). După ce tânărul ieși, m-am repezit numaidecât la ea:

— Ce a căutat aici? A fost și în camera mea?

— Nici n-a pus piciorul în camera dumată, doar a venit la mine...
răspunse ea scurt și tăios, îmi întoarse spatele și dădu să plece.

— Nu, așa nu merge! am strigat eu. Fă bine și răspunde-mi de ce a venit.

— Ah, Doamne, doar n-oi fi vrând să-ți dau socoteala de fiecare vizită pe care o primesc! Cred că nimeni n-are dreptul să se amestece în treburile noastre. Poate că tânărul a venit să-mi ceară niște bani împrumut sau să mă întrebe de o adresă, poate i-am făgăduit data trecută...

— Data trecută! Cum adică?

— Of, Doamne, doar nu vine pentru prima oară!

Apoi a intrat în camera ei. Ceea ce m-a uimit mai mult era schimbarea de ton; până atunci proprietarii mei nu îmi vorbiseră atât de moic. Era limpede că și aici se ascundea ceva; de altfel, la fiecare pas, în fiecare moment mă izbeam de altă enigmă. Prima oară tânărul Versilov venise cu soră-sa, cu Anna Andreevna, în timp ce eu eram bolnav; îmi aduceam foarte bine aminte de lucrul acesta, și de cuvintele ciudate ale Annei Andreevna, care-mi aruncase în treacăt că s-ar putea ca bătrânul prinț să se refugieze la mine... dar situația era atât de încurcată și infamă, încât nici nu știam ce să fac. Deodată m-am dumirit, m-am bătut cu palma peste frunte și fără să mai zăbovesc o clipă, deși eram obosit, am alergat glonț la Anna Andreevna, dar n-am găsit-o acasă, am aflat numai de la portar că "dumneaei a plecat la Țarskoie Selo și poate are să se întoarcă mâine pe vremea asta".

"Dacă a plecat la Țarskpie Selo, înseamnă că s-a dus la bătrânul prinț, și în timpul acesta fratele ei inspectează locuința mea. Dar dumnealor se înșală amarnic, n-am să admit una ca asta! am mormăit eu, scrâșnind din dinți. Dacă într-adevăr e vorba de o capcană, am să iau apărarea «bieteii femei»!"

Plecând de la Anna Andreevna, nu m-am întors acasă, fiindcă în capul meu înfierbântat a răsărit deodată amintirea cârciumii de pe chei, unde Andrei Petrovici avea obiceiul să se ducă de câte ori îl apăsa ceva pe suflet. Am alergat într-un suflet până acolo, fericit că-mi venise această idee. Când am ajuns, era aproape ora patru și începuse să se întunece. La cârciumă mi s-a spus că fusese pe acolo: "Dumnealui n-a stat decât puțin și a plecat, dar poate se mai întoarce". Fără să șovăi o clipă, m-am hotărât să-l aștept și mi-am comandat masa de prânz. Aici aveam măcar speranța să-l întâlnesc.

Am mâncat pe îndelete și mult, chiar prea mult, numai ca să pot rămâne vreme cât mai îndelungată acolo, și așa au trecut vreo patru ore. N-am să descriu tristețea și nerăbdarea mea febrilă; de înfrigurare parcă-mi tremurau și măruntaiele. Pianul mecanic, vizitatorii — întreaga atmosfera jalnică mi s-a întipărit în suflet poate pentru toată viața! N-am să descriu nici gândurile

care mi se învălmășeau în cap ca un nor de frunze uscate, vânzolite de viscol, toamna; aceasta era într-adevăr senzația pe care o aveam și mărturisesc că uneori simțeam cum începe să mi se întunece mintea.

Dar ceea ce mă sâcăia, pricinuindu-mi aproape o durere fizică (bine-înțeles, pe lângă durerea mea esențială, mai bine zis pe deasupra ei) era o senzație obsedantă, care mă umplea de venin, îmi dădea târcoale ca o muscă veninoasă pe care nici nu o bagi în seamă, dar de care nu-i chip să scapi și când te aștepti mai puțin te înțeapă foarte dureros. De fapt, nu era decât amintirea unei întâmplări pe care n-am mărturisit-o nimănui în lume. Și fiindcă odată și odată tot trebuia s-o povestesc, iată despre ce este vorba.

La Moscova, după ce fusese hotărâtă plecarea mea la Petersburg, am fost înștiințat prin Nikolai Semionovici să aștept banii care-mi fuseseră trimiși pentru cheltuielile de drum. N-am întrebat cine anume îmi trimisese acești bani; știam că erau de la Versilov și cum pe atunci visam zi și noapte, cu inima strânsă de emoție și-mi făceam fel de fel de planuri semețe cu privire la întâlnirea mea cu Versilov, încetasem cu totul să mai vorbesc despre el, până și cu Maria Ivanovna. Trebuie să amintesc că de fapt aveam economisiți niște bani, care mi-ar fi ajuns pentru drum, totuși m-am hotărât să aștept banii trimiși pe care bănuiam că-i voi primi prin poștă.

Dar, într-o bună zi Nikolai Semionovici, întorcându-se acasă, mi-a comunicat (scurt și concis, după obiceiul său) să mă duc a doua zi la ora unsprezece pe strada Miasnițkaia la prințul V. unde kammerjunkerul Versilov, fiul lui Andrei Petrovici, care sosise de curând la Moscova și trăsesese la fostul său camarad de la colegiul din Țaraskoie Selo, prințul V., avea să-mi înmâneze banii trimiși pentru drum. În aparență era o chestiune foarte simplă: Andrei Petrovici putea foarte bine să dea fiului său această însărcinare. În loc să expedieze banii prin poștă, totuși, oricât s-ar părea de ciudat, vestea m-a tulburat și m-a îngrozit. Nu încapă îndoială că Versilov voia să fac cunoștință cu fiul lui și fratele meu; în orice caz așa am tălmăcit eu intențiile omului pe care îl visam. Totuși, se isca o întrebare de o importanță covârșitoare pentru mine: cum să mă înfățișez și cum să mă port la această întâlnire cu totul neașteptată, și oare nu mă înjosesc ducându-mă acolo?

A doua zi însă, la ora unsprezece fix, m-am prezentat; locuința prințului V., care, deși era burlac, avea o casă somptuos mobilată și lachei îmbrăcați în livrele, după câte am putut să văd din anticameră, unde am și rămas. După crâmpiele de conversație și râsetele care răzbăteau din casă, mi-am dat seama că prințul mai avea și alți musafiri, în afară de kammerjunker, care locuia la el. Am cerut unui lacheu să mă anunțe, după câte-mi amintesc cu un ton destul de demn, chiar arogant, dar înainte de a pleca, el mi-a aruncat o privire ciudată și, după părerea mea, mai puțin respectuoasă decât s-ar fi cuvenit. Spre surprinderea mea, am fost lăsat să aștept cam mult, vreo cinci minute, și în tot acest răstimp râsetele și discuțiile n-au conținut. Așteptam firește în picioare, fiindcă știam prea bine că eu, un "boier ca și ceilalți", nu-mi puteam îngădui să mă așez în anticameră, la rând cu lacheii. Din proprie inițiativă însă, fără a fi poftit, n-aș fi intrat în salon nici în ruptul ca-

pului, căci eram prea mândru — o mândrie excesivă poate, dar îndreptătită. Spre mirarea mea, cei doi lachei care rămăseseră în anticameră au îndrăznit să se așeze în prezența mea. M-am întors, prefăcându-mă că n-am băgat de seamă, dar începusem să tremur tot; deodată m-am apropiat de unul dintre lachei și i-am poruncit să se ducă "imediat" să mă anunțe din nou. În ciuda privirii mele arogante și a tonului meu extrem de iritat, lacheul s-a uitat lung și nepăsător la mine, fără să se ridice măcar, iar în locul lui mi-a răspuns celălalt:

— Aveți răbdare, doar ați fost anunțat!

M-am hotărât să mai aștept cel mult un minut și apoi să plec negreșit. Unde mai pui că eram foarte decent îmbrăcat: în orice caz aveam un palton și haine noi și purtam o cămașă imaculată, pe care însăși Maria Ivanovna mi-o pregătise pentru această ocazie. Abia mai târziu, după ce am sosit la Petersburg, am aflat din sursă sigură că servitorul care-l însoțea pe tânărul Versilov le spusese din timp lacheilor că "va veni un fel de frate din flori al stăpânului, un student oarecare". Acum știu sigur acest lucru.

Minutul a trecut. Este o senzație îngrozitoare să știi că trebuie să iei o hotărâre și să n-o poți lua: "Să plec, sau nu? Să plec sau nu?" îmi repetam eu în fiecare clipă cu înfrigurare. Deodată a apărut din nou lacheul care se dusesese să mă anunțe. Ținea cu vârful degetelor și flutura patru bancnote roșii, patruzeci de ruble.

— Poftim! Primiți vă rog aceste patruzeci de ruble!

Fierbeam de mânie. Eram jignit la culme! Toată noaptea nu închisesem ochii cu gândul la această întâlnire între doi frați, pregătită de Versilov; toată noaptea am chibzuit cu înfrigurare cum să mă port ca să nu mă compromit, mai bine zis să nu compromit regulile de comportare pe care mi le elaborasem în singurătatea mea și cu care socoteam că mă pot mândri în orice societate, cât de aleasă. Parcă mă și vedeam demn, mândru și trist, în societatea prințului V. și a prietenilor săi, și visam ca astfel voi avea prilejul să pătrund dintr-o dată în lumea bună; o spun fără să mă cruț câtuși de puțin, fiindcă acesta e adevărul, și-l voi reda în întregime fără să ascund nici un amănunt. Și din toate visurile mele iată ce s-a ales: am primit patruzeci de ruble în anticameră, și încă după o așteptare de zece minute, și direct din mâna unui lacheu, nici măcar pe o tavă sau într-un plic!

Am strigat atât de tare la lacheu, încât a tresărit și s-a tras înapoi; i-am poruncit să ducă imediat banii îndărăt și să-i spună "stăpânului său să-i aducă singur" — într-un cuvânt, pretenția mea era de neînțeleș și după cum era de așteptat, lacheul n-a priceput ce voiam. Mă răstisem însă atât de tare la el, încât s-a dus totuși. Unde mai pui că strigătele mele răzbătuseră pesemne până în casă, deoarece discuțiile și râsetele au încetat brusc.

Aproape numaidecât am auzit niște pași rari, grațioși și ușori, apoi un tânăr înalt, chipeș și arogant (atunci mi s-a părut și mai palid și mai uscățiv decât cu câteva ore în urmă, la mine acasă) a apărut în pragul anticamerei, mai bine zis s-a oprit la un pas de prag. Era într-un splendid halat de mătase roșie, în papuci, și purta *pince-nez*. Fără să scoată un cuvânt, a început să mă măsoare. Eu, furios ca o fiară, am făcut un pas spre el și l-am înfruntat cu

privirea.

El însă nu m-a privit decât vreo zece secunde, apoi ivi deodată pe buze un zâmbet aproape imperceptibil, în același timp îngrozitor de perfid, tocmai fiindcă era atât de imperceptibil; fără o vorbă, mi-a întors spatele și s-a retras călcând tot atât de rar, ușor și grațios cum venise. O, cunosc prea bine ifosele acestor oameni care încă de mici, aproape din leagăn, învață de la mamele lor arta de a jigni! Se înțelege că am rămas năuc... O, de ce m-am fâstâcit atunci!

Aproape în aceeași clipă s-a întors din nou același lacheu, ținând în mână aceleași bacnote:

— Vă rog să luați acești bani care vi s-au trimis de la Petersburg, căci domnia-sa nu vă poate primi astăzi și vă transmite că poate o să vă "primească altă dată, când s-o nimeri să fie mai liber". Am simțit că ultimele cuvinte le adăugase lacheul de la el. Totuși, cum mai eram buimac, am luat banii și m-am îndreptat spre ușă; dacă n-aș fi fost atât de zăpăcit, nu i-aș fi primit și aș fi reacționat cum s-ar fi cerut; lacheul însă, fără îndoială din dorința de a mă umili, a făcut un gest care nu putea să-i vină în gând decât unui lacheu: a deschis ostentativ ușa înaintea mea și, ținând-o larg deschisă, mi-a spus grav și apăsător în clipa când treceam pe lângă el:

— Pofțiți, vă rog!

— Ticălosule! i-am strigat și deodată am ridicat mâna la el, dar m-am răzgândit și nu l-am mai pălmuit. Și stăpânul tău e un ticălos. Du-te imediat și spune-i ce cred despre el! am adăugat și am pornit repede pe scară în jos.

— Cum îndrăznești să vorbești așa? Dacă te-aș spune boierului, mi-ar da pe loc câteva rânduri și m-ar trimite să te duc la poliție. Ai mai avut și îndrăzneala să ridici mâna la mine!...

Striga după mine în timp ce coboram scara largă și dreaptă, de casă boierească, acoperită cu un covor roșu. Trei lacheii mă urmăreau de sus, aplecați peste balustradă. Se înțelege că am tăcut chitic: doar nu era să mă pun cu niște lachei! Am coborât scara foarte demn, fără să grăbesc pasul, ba chiar mi se pare că l-am încetinit. Știu că o să se găsească destui filozofi care să spună că astea sunt fleacuri, nazuri de mucos irascibil — n-au decât! Eu însă am fost adânc rănit și rana asta nu s-a vindecat până astăzi, mă mai doare și acum când scriu aceste rânduri, după ce totul s-a sfârșit de mult și mă simt răzbunat. O, jur că nu sunt un om care nu poate uita o jignire și abia așteaptă să se răzbune. Nu încape îndoială că dintotdeauna, încă înainte de a mă îmbolnăvi doream să mă răzbun pe cei care mă jigniseră, dar jur că nici nu concepeam altă răzbunare decât să-i umilesc prin mărinimia mea. Voiam să le răsplătesc răul prin bine, și mi-era destul ca ei să simtă mărinimia mea, s-o înțeleagă ca să mă socotescă răzbunat! Trebuie să precizez însă că într-adevăr nu sunt o fire răzbunătoare, dar în ciuda generozității mele, nu uit ușor răul care mi s-a făcut; oare și alții or fi reacționând la fel? Atunci însă mă dusesem acolo însuflețit de sentimente nobile, și chiar dacă puteam să par caraghios, nu-mi pasă: e mai bine să fii ridicol, dar generos, decât să fii impunător dar josnic, meschin și mediocru! Nu vorbisem nimănui despre această întâlnire cu "fratele" meu, nici cu Maria Ivanovna, nici măcar mai

târziu, la Petersburg, cu Liza. Mi-era rușine de această întâlnire, de parcă aș fi primit o palmă. Dar iată că deodată domnul acesta îmi iese în cale când mă așteptam mai puțin, îmi zâmbește, mă salută și-mi spune foarte prietenește "*bonsoir*". Se înțelege că schimbarea lui mi-a dat de gândit... și totodată mi-a redeschis vechea rană.

După ce am stat patru ore și mai bine la cârciumă, am fugit deodată de acolo ca un apucat. Bineînțeles, tot la Versilov, și bineînțeles iar nu l-am găsit acasă. Am aflat doar că toată ziua nu dăduse pe acolo; dacă se plictisea pesemne, fiindcă de cum m-a văzut m-a rugat s-o trimit pe Nastasia Egorovna acasă, de parcă nici n-aș fi avut altă grijă! Am alergat apoi la mama, dar n-am intrat în casă, am chemat-o numai pe Lukeria în antreu și am aflat de la ea că el nu dăduse toată ziua pe acolo și că nici Liza nu se întorsese acasă. Am văzut că Lukeria ar vrea și ea să mă întrebe ceva, poate să mă și roage ceva, dar nu de asta îmi ardea mie! Îmi mai rămânea o singură nădejde și anume, să-l găsesc pe la mine acasă, dar nu mai puneam prea mult temei.

După cum am mai spus, în ziua aceea nu o dată am fost punctul de a înnebuni. De astă dată, când am intrat în camera mea, am dat cu ochii de Alphonsine și de proprietarul meu. E drept că se pregăteau tocmai să iasă și Piotr Ippolitovici în lumina drumul cu o lumânare.

— Ce înseamnă asta?! am strigat eu la proprietar aproape scos din minți. Cum ai îndrăznit s-o aduci pe escroaca asta în odaia mea?

— *Tiens!* exclamă Alphonsine. *Et les amis?*

— Afară! am urlat eu.

— *Mais c'est un ours!* țipă ea, prefăcându-se speriată și trecând ca o arătare pe coridor, dispăru în camera proprietăresei.

Fără să lase lumânarea din mână, Piotr Ippolitovici se apropie încruntat de mine.

— Dă-mi voie să-ți atrag atenția, Arkadi Makarovici, că te-ai cam întrecut cu măsura; oricât te-am stimat trebuie să te contrazicem; *mamzel* Alphonsine nu este o escroacă, ba chiar dimpotrivă, e oaspetele nostru, a venit în vizită nu la dumneata, ci la soția mea, cu care întreține relații de prietenie reciprocă.

— Bine, dar cum ai îndrăznit s-o aduci în camera mea? am repetat eu, luându-mă cu mâinile de cap, fiindcă mă apucase brusc o migrenă groaznică.

— Din întâmplare, mă rog. Ieșisem tocmai să închid ferăstruica pe care tot eu o deschisesem, ca să se aerisească odaia, și cum eram în toiul unei discuții cu Alponsina Karlovna, m-a însoțit ca să nu ne întrerupem vorba.

— Nu-i adevărat! Alphonsine e o iscoadă, ca și Lambert, poate că și dumneata ești un spion! Desigur că Alphonsine a venit la mine ca să fure ceva.

— Ești liber să crezi ce vrei. Azi binevoiești să spui una și mâine alta. Trebuie să-ți spun însă că mi-am închiriat locuința pentru câțva timp, nevastă-mea și cu mine ne mutăm într-o cămăruță; așa că Alphonsina Karlovna este acum un fel de chiriașă de a noastră, aproape ca și dumneata.

— Lui Lambert i-ai închiriat locuința? am strigat eu, înspăimântat.

— Nu, mă rog, nu lui Lambert, mă liniști el, zâmbind la fel de galeș ca de dimineață, însă acum nu mai părea descumpănit, ci sigur de sine. Cred că știi și dumneata cui. Degeaba te prefaci că habar n-ai; tot de formă te și superi, mă rog. Noapte bună!

— Da, da, du-te, lasă-mă în pace! l-am repezit eu aproape plângând, făcându-i semn să plece mai repede; el m-a privit mirat, dar apoi a ieșit. Am tras zăvorul la ușă și m-am trântit pe pat, îngropându-mi fața în pernă. Așa s-a desfășurat acea zi îngrozitoare, prima din cele trei zile fatale cu care se încheie însemnările mele.

CAPITOLUL AL ZECELEA

Voi fi din nou nevoit să anticipez asupra evenimentelor, ca să lămuresc cât de cât cele ce vor urma, fiindcă în desfășurarea logică a acestei întâmplări au intervenit atâtea incidente și coincidențe, încât cititorul ar pierde firul dacă nu le-ar cunoaște dinainte. Toate porneau desigur, de la acea "capcană" de care pomenise Tatiana Pavlovna fără să vrea. Iată în ce consta această capcană: Anna Andreevna se hotărâse până la urmă să facă pasul cel mai îndrăzneț și mai riscant care se poate închipui în situația ei. Era într-adevăr o femeie și jumătate. Deși bătrânul prinț, sub pretextul sănătății lui șubrede, fusese sechestrat din timp la Țarskoe Selo, așa încât zvonul despre căsătoria lui cu Anna Andreevna nu apucase să se răspândească în înalta societate, fiind înăbușit din fașă ca să zic așa, bătrânul acesta slab de înger și de obicei atât de maleabil n-ar fi renunțat de astă dată la planul lui și nici în ruptul capului nu și-ar fi călcat cuvântul dat Annei Andreevna, cu atât mai mult cu cât inițiativa căsătoriei pornise de la ea; în privința asta era un adevărat cavalier, așa că mai devreme sau mai târziu el se putea revolta pe neașteptate trecând la îndeplinirea intenției lui cu o dârzenie de neînfrânt, cum se întâmplă foarte des cu caracterele slabe, fiindcă și slăbiciunea lor are o limită de care e primejdios să te apropii. Primejdia era cu atât mai mare cu cât bătrânul își dădea bine seama de situația extrem de delicată a Annei Andreevna, pe care o respecta mai mult decât pe oricine și știa că pe socoteala ei s-ar putea răspândi fel de fel de zvonuri răutăcioase și bârfeli care să-i pericliteze bunul renume în societate. Ceea ce-l mai liniștise și-l oprise până atunci să întreprindă ceva, era numai faptul că niciodată Katerina Nikolaevna nu-și îngăduise să spună în prezența lui vreun cuvânt rău, sau să facă vreo aluzie răutăcioasă la adresa Annei Andreevna, nici nu se arătase vreodată împotriva intenției lui de a se căsători cu ea. Dimpotrivă, manifesta o deosebită prietenie și atenție față de logodnica tatălui ei. De aceea, Anna Andreevna se găsea într-o situație extrem de penibilă, fiindcă instinctul ei subtil de femeie îi spunea că cea mai vagă insinuație la adresa Katerinei Nikolaevna, pe care prințul de asemenea o venera — și acum mai mult ca oricând, tocmai fiindcă privea căsătoria lui cu atâta îngăduință și respect — cea mai mică răutate la adresa fiicei lui s-ar fi întors împotriva ei însăși, jignind sentimentele afectuoase ale bătrânului și stârnindu-i neîncredere,

poate chiar indignare față de ea. Iată așadar pe ce plan se dădea bătălia: cele două rivale se străduiau care mai de care să se arate mai delicată și mai înțeleghătoare față de cealaltă, așa că până la urmă prințul nici nu mai știa pe care s-o admire mai mult și, după obiceiul oamenilor slabi de înger, dar sensibili, a isprăvit prin a suferi, socotind că numai el e vinovat de toate. După câte am auzit, de atâta zbucium se îmbolnăvise de-a binelea; în loc să se întrezeze la Țaraskoie Selo, avea acum nervii atât de zdruncinați încât, pare-se, căzuse aproape la pat.

Trebuie să menționez în treacăt un amănunt pe care l-am aflat abia mai târziu: pare-se că Bioring i-a propus deschis Katerinei Nikolaevna să-l ducă în străinătate, ademenindu-l într-un fel sau altul, și în același timp să răspândească în cerul lor zvonul că prințul și-ar fi pierdut cu totul mințile, urmând să-și procure în străinătate un certificat medical în acest sens. Dar Katerina Nikolaevna n-a consimțit nici în ruptul capului, cel puțin așa susțineau unii mai târziu. Se zice chiar că a respins cu indignare un asemenea sfat. Deși nu este decât un zvon necontrolat, mie mi se pare verosimil.

Dar întâmplarea a făcut ca, atunci când situația era încordată la culme și nu mai vedea nici o ieșire, Anna Andreevna să afle de la Lambert că există o scrisoare care dovedește că fiica prințului se și sfătuisese cu un jurist asupra modului de a-l pune pe tatăl ei sub interdicție. Vestea a îndârjit-o nespus pe Anna Andreevna, mândră și răzbunătoare din fire, și a făcut să încolțească în mintea ei fel de fel de planuri. Amintindu-și toate discuțiile noastre din trecut și cântărind până și cele mai mici amănunte, a ajuns, după cum era și firesc, la concluzia că vestea trebuie să fie adevărată. Și atunci în inima acestei femei hotărâte și dârze s-a încheșat un plan de bătălie irevocabil: avea de gând să-i dezvăluie dintr-o dată prințului adevărul, fără menajamente și fără insinuări, să-l sperie, să-l zdruncine, arătându-i că își va sfârși fără doar și poate zilele într-un ospiciu de nebuni, iar dacă se va îndoi sau se va indigna și nu se va lăsa convins, să-i pună în față scrisoarea fiicei lui și să-i spună: "De vreme ce a mai avut o dată intenția să te pună sub interdicție, acum, ca să împiedice căsătoria, o va face cu atât mai mult". Apoi, când bătrânul va fi copleșit de spaimă și durere, voia să-l ducă la Petersburg — *direct la mine acasă*.

Riscul era foarte mare, dar Anna Andreevna avea o încredere neclintită în forțele ei. Aici trebuie să fac o digresiune și, anticipând cu mult asupra evenimentelor, să spun că ea nu s-a înșelat în ceea ce privește rezultatul loviturii, mai mult, succesul a întrecut toate așteptările ei. Scrisoarea a făcut asupra bătrânului prinț o impresie cu mult mai puternică decât ne-am fi așteptat cu toții, chiar și ea. Pe atunci eu nici nu bănuiam că prințul aflase încă de mult ceva despre scrisoare dar, după obiceiul tuturor oamenilor slabi și fricoși, prințul nu dăduse crezare zvonului și se străduise să-l alunge cât mai repede din minte, ca să nu-i tulbure liniștea, mai mult, se și muștrase, fiindcă socotea o josnicie chiar și faptul de a-și fi plecat urechea la un astfel de zvon. Mai adaug că atunci când a aflat de existența scrisorii, Katerina Nikolaevna a fost mult mai puternic impresionată decât m-aș fi așteptat;

într-un cuvânt, această hârtie s-a dovedit incomparabil mai importantă decât mi-aș fi închipuit eu însumi, care o purtam în buzunar. Văd însă că prea m-am grăbit s-o iau înaintea evenimentelor.

Bine, dar cineva poate să se întrebe de ce Anna Andreevna voia să-l aducă pe prinț tocmai la mine? Ce rost avea să-l adăpostească într-o cameră mobilată atât de sărăcăcioasă ca a mea, care putea să-l înspăimânte prin aspectul ei jalnic? Dacă într-adevăr nu se putea întoarce în casa lui (unde totul se putea năruia dintr-o dată), de ce nu i s-ar fi luat cu chirie o locuință elegantă, cum propusese Lambert? Tocmai de aici se vede cât de riscant era pasul pe care voia să-l facă Anna Andreevna.

Ea nu putea ajunge la rezultatul dorit decât arătându-i prințului documentul imediat după sosirea lui, dar eu nu voiam cu nici un preț să-i dau documentul. Cum n-avea timp de pierdut, Anna Andreevna, bizuindu-se numai pe autoritatea ei, se hotărâse să pornească la acțiune și fără document, urmând să-l aducă însă pe prinț direct la mine — de ce? tocmai fiindcă procedând astfel mă puneam în fața faptului împlinit, cu alte cuvinte, urmărea să împruște doi iepuri dintr-o dată. Ea își făcea socoteala că, luându-mă prin surprindere, printr-o lovitură neașteptată, zguduitoare, va izbuti să-mi înfrângă rezistența. Era convinsă că atunci când îl voi vedea în fața mea pe bătrân speriat și neajutorat, mă voi lăsa înduplecat de rugămințile lor și-i voi arăta documentul! Recunosc că era un calcul abil, care dovedea inteligență și intuiție psihologică. Și într-adevăr, puțin a lipsit să nu-și atingă scopul... În ceea ce-l privește pe bătrân, Anna Andreevna a și reușit atunci să-l momească, silindu-l s-o creadă pe cuvânt, numai fiindcă îi declarase de la început că îl duce la mine. Toate astea le-am aflat abia mai târziu. Numai simpla afirmație că documentul se găsește la mine a spulberat și ultimele îndoieli din inima șovăielnică a bătrânului cu privire la existența documentului — atât de mult mă iubea și mă prețuia!

Trebuie să mai spun că Anna Andreevna însăși nu s-a îndoit o clipă că scrisoarea se mai află în posesia mea și că n-o dădusem din mână. De fapt, ea își făcuse o părere fermă despre mine și se bizuise cu cinism pe firea mea naivă, sinceră, chiar sentimentală; pe de altă parte însă, presupunea că și dacă aș fi fost hotărât să dau scrisoarea cuiva, bunăoară Katerinei Nikolaevna, n-aș fi făcut-o decât în împrejurări cu totul speciale, și ca nu cumva să intervină asemenea împrejurări, se și grăbea să le-o ia înainte printr-un atac neașteptat, printr-o lovitură bruscă. Unde mai pui că și Lambert îi confirmase toate presupunerile. Am mai spus însă că în momentul acela Lambert se găsea într-o situație critică și, ca trădător ce era, dorea cu insistență să mă îndepărteze de Anna Andreevna, ca apoi să vindem împreună documentul Ahmakovei, de la care, din cine știe ce motive, spera să tragă foloase mai mari. Dar, deoarece eu m-am opus tot timpul cu îndârjire să dau documentul, el s-a hotărât, de voie, de nevoie, s-o ajute și pe Anna Andreevna, ca să se aleagă cât de cât cu ceva, de aceea căuta să i se vâre în suflet, tot oferindu-i serviciile sale până în ultimul moment și după câte știu, i-a propus să-i facă rost chiar și de un preot la nevoie... Anna Andreevna însă, l-a rugat cu un zâmbet ironic și disprețuitor să nici nu mai pomenească de

asta. Lambert i se părea îngrozitor de mojit și o dezgusta la culme: totuși, din prudență, primea serviciile lui folosindu-l bunăoară ca spion. Și fiindcă veni vorba de asta, nici până azi nu știu sigur dacă îl cumpăraseră sau nu pe Piotr Ippolitovici, dacă proprietarul meu primea ceva pentru serviciile sale, sau se făcuse complicele lor numai din plăcerea de a țese intrigi; știu însă sigur că și el și nevasta lui fuseseră puși să mă spioneze. Acum cititorul poate să înțeleagă că deși eram prevenit măcar în parte, totuși nu puteam să prevăd că peste o zi sau două îl voi găsi pe bătrânul prinț în camera mea, și încă într-o asemenea situație. Și apoi, nici nu mi-aș fi închipuit că Anna Andreevna va avea atâta îndrăzneală! Una e să faci planuri și aluzii îndrăznețe și alta e să te hotărăști să le pui în aplicare și să le duci până la capăt — pentru asta se cere curaj, nu glumă!

Și acum îmi voi relua povestirea de unde am întrerupt-o.

A doua zi de dimineață m-am trezit târziu, după un somn neobișnuit de adânc și fără vise, lucru de care mă mir și astăzi, așa că mă simțeam foarte vioi și cu inima usoara de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic în ajun. Mi-am pus în gând să nu mai trec pe la mama, ci să mă duc direct la biserica din cimitir, iar după înmormântare s-o însoțesc pe mama acasă și să stau toată ziua cu ea. Eram ferm convins că în orice caz, mai devreme sau mai târziu, trebuia să vină și el în ziua aceea la mama.

Atât Alphonsine cât și proprietarul plecaseră de mult de acasă, iar pe proprietăreasă nu voiam s-o întreb nimic. În general eram decis să rup orice relații cu ei, ba chiar să mă mut cât mai curând de acolo; de aceea, cum mi s-a adus cafeaua, am tras din nou zăvorul. Dar deodată cineva a bătut la ușă și, spre mirarea mea, am recunoscut glasul lui Trișatov.

L-am deschis numaidecât și l-am poftit bucuros înăuntru, dar el n-a vrut să intre:

— Vreau să-ți spun doar două cuvinte... sau poate că ar fi mai bine să intru fiindcă mi se pare că aici se poate vorbi numai în șoaptă; dar nu stau decât o clipă, nici nu mă așez. Te uiți la paltonul meu jerpelit? Află că Lambert și-a luat îndărăt blana.

Într-adevăr, purta un palton vechi, ros și mult prea lung pentru el. Stătea în fața mea, trist și îmbufnat, cu mâinile în buzunar și cu pălăria pe cap.

— Nu stăruie, că nu mă așez. Ascultă, Dolgoruki, am aflat că Lambert uneltește ceva împotriva dumitale, pesemne vreo trădare; nu cunosc amănunte, dar știu sigur că e lucru hotărât și că se va întâmpla foarte curând. Ți-o spun ca să te ferești. M-am dumerit dintr-o vorbă care i-a scăpat ciupitului — îl mai ții minte? Mai mult n-am reușit să scot de la el, așa că asta e tot ce-ți pot spune. Am venit numai ca să te previn. Și acum te las.

— Țezi o clipă, dragă Trișatov! Și eu mă grăbesc, dar sunt atât de bucuros că te văd!... am exclamat eu.

— Nu, nu mă așez; dar n-am să uit că te-ai bucurat când m-ai văzut. Eh, Dolgoruki, nu vreau să-și facă nimeni iluzii despre mine. Eu am acceptat în mod conștient, de bunăvoie, să săvârșesc orice ticăloșie, până și o infamie atât de mare, încât mi-e și rușine să ți-o mărturisesc. Acum lucrăm pentru ciupit... Nu merit să mă primești ca pe un oaspete.

— Cum poți vorbi așa, Trișatov, dragul meu...

— Vezi dumneata Dolgoruki, eu sunt nerușinat față de toată lumea, mai ales acum când m-am pus pe chefuri, în curând voi primi o blană și mai scumpă și voi avea trăsură la scară, cu cai de rasă, dar în sinea mea voi ști întotdeauna că în casa dumitale n-am îndrăznit să mă așez fiindcă nu m-am socotit demn, fiindcă față de dumneata sunt un ticălos. Gândul acesta va fi pentru mine o mângâiere când voi cheful pe bani furați. Și acum adio, rămâi cu bine; nu-ți dau mâna, nici măcar Alphonsine nu se înjosește să dea mâna cu mine. Te rog să nu mă chemi înapoi și nici să nu vii la mine. Sper că ne-am înțeles.

Și băiețandru' acesta ciudat se întoarce și plecă; îmi părea rău că eram atât de grăbit, am luat însă hotărârea să-l caut cât mai curând, de cum voi rezolva problemele mele familiale.

N-am să mai înșir tot ce s-a întâmplat în dimineața aceea, deși ar fi multe de povestit. Versilov n-a venit la înmormântare, de altfel, chiar înainte ca mortul să fie scos din biserică, ai mei aveau aerul că nici nu-l așteaptă să vină. Mama se ruga cu evlavie și se vedea că e cu totul cufundată în rugăciune. Lângă catafalc nu se aflau decât Tatiana Pavlovna și Liza. Dar n-am să mai intru în amănunte. După înmormântare ne-am întors cu toții acasă și ne-am așezat la masă și iar mi s-a părut, cercetându-le fețele, că nici acum nu-l așteaptă. Când ne-am ridicat de la masă, m-am apropiat de mama, am îmbrățișat-o drăgăstos și am felicitat-o de ziua ei. Liza a făcut la fel.

— Ascultă, dragul meu frate, îmi șopti Liza pe furiș, să știi că-l așteaptă.

— Îmi dau seama, Liza.

— Are să vină cu siguranță.

Așadar, aveau informații precise despre el, m-am gândit, dar n-am întrebat nimic. Deși n-am să-mi descriu sentimentele, trebuie să spun că, în ciuda însuflețirii mele, toată această enigmă mă apăsa iar ca o piatră pe suflet. Ne-am așezat cu toții în salon, la masa rotundă, în jurul mamei. Ah, cât de mult mi-a plăcut atunci să stau cu ea și s-o privesc! Deodată mama m-a rugat să citesc ceva din Biblie. Am citit un capitol din Evanghelia lui Luca. Ea nu plângea; nici măcar nu părea foarte tristă, dar fața ei trăda o viață spirituală mai bogată ca niciodată. Din privirea ei calmă și pioasă se vedea că e stăpânită de un gând, dar nu părea nici neliniștită, nici speriată. Convorbirea n-a lăncezit nici un moment. Am început să depănăm amintiri despre răposat și Tatiana Pavlovna a povestit despre el multe lucruri pe care nu le știam. N-am să le înșir pe toate, dacă le-aș așterne aici, cred că ar stârni mult interes. Până și Tatiana Pavlovna era cu totul altfel decât de obicei. Era blândă, prietenoasă și, lucru ciudat, părea și ea foarte liniștită, cu toate că vorbea mult, ca s-o distreze pe mama. Mi s-a întipărit în minte mai cu seamă un amănunt: în stânga canapelei pe care ședea mama, pe o măsuță rotundă, se afla o icoană pregătită parcă pentru un anumit scop; era o icoană foarte veche de lemn, fără altă podoabă decât coronițele de argint de pe capetele celor doi sfinți. Știam că icoana îi aparținuse lui Makar Ivanovici și mai știam că răposatul o socotea făcătoare de minuni și nu se

despărțea niciodată de ea. Tatiana Pavlovna arunca din când în când o privire spre ea.

— Ascultă Sofia, spuse ea deodată, schimbând vorba, n-ar fi mai bine să punem icoana în picioare pe masă, rezemată de perete, și să aprindem o candelă în fața ei?

— Nu, mai bine să rămână așa, spuse mama.

— Poate că ai dreptate. Altfel ar părea totul prea solemn...

N-am înțeles atunci despre ce era vorba, pe urmă însă m-am dumerit că încă de mult Makar Ivanovici hotărâse ca, după moartea lui, icoana să-i rămână lui Andrei Petrovici, iar mama se pregătea tocmai să i-o înmâneze.

Se făcuse ora cinci după-amiază; în toiul discuției, am observat deodată o anumită crispă pe fața mamei; s-a îndreptat brusc din spate și a început să tragă cu urechea, dar Tatiana Pavlovna, care în timpul acesta vorbea, nu și-a dat seama de nimic și și-a urmat vorba. M-am întors numaidecât spre ușă și, peste o clipă, s-a ivit în prag Andrei Petrovici. Nu intrase pe ușa din față, ci venise pe scara din dos trecând prin bucătărie și prin sală; dintre noi toți numai mama îi auzise pașii. Am să povestesc din fir în păr scena absurdă care a urmat, fără să omit nici un gest, nici un cuvânt; de altfel, a fost foarte scurtă.

Mai întâi trebuie să spun că, cel puțin în primul moment, n-am observat nici cea mai mică schimbare pe fața lui. Era îmbrăcat ca întotdeauna, adică foarte îngrijit, aproape sclivisit; în mână ținea un buchet de flori proaspete, nu prea mare, dar costisitor, pe care i l-a întins mamei, zâmbind. Ea i-a aruncat o privire sfioasă și nedumerită, totuși, în clipa când a primit florile, obrazul ei palid s-a rumenit ușor și ochii i s-au luminat de bucurie.

— Eram sigur că ai să mă primești așa, Sonia, spuse el. Și cum la intrarea lui ne ridicasem cu toții, el s-a apropiat de masă și s-a așezat pe fotoliul din stânga mamei, pe care șezuse Liza, fără să-și dea seama că ia locul altcuiva, și astfel, s-a pomenit lângă masa pe care se afla icoana.

— Bună seara, ne salută el pe toți. Țineam să-ți aduc neapărat flori astăzi, de ziua ta, Sonia, de aceea nici n-am venit la înmormântare, ca să nu trec cu buchetul prin fața mortului; de altfel, știu că nici tu nu te-ai așteptat să vin la înmormântare. Fără îndoială că nici bătrânul nu m-ar fi osândit pentru aceste flori, doar el însuși ne-a cerut cu limbă de moarte să ne bucurăm de viață. Nu-i așa? Am impresia că și el este aici, printre noi.

Mama îi aruncă o privire ciudată; Tatiana Pavlovna se înfioră.

— Cine să fie printre noi? întrebă ea.

— Răposatul. Dar să vorbim despre altceva. Știți, tocmai un om care nu prea crede în asemenea minuni e în fond mai superstițios decât altul... Dar să mă întorc la flori: zău că nu știu cum am ajuns cu ele până aici. Pe drum încoace, de trei ori am vrut să le arunc și să le calc în picioare.

Mama tresări.

— Abia m-am stăpânit să nu le arunc. Iartă-mă, Sonia, sunt un zănatic. Voiam s-o fac numai fiindcă prea erau frumoase. Ce poate fi mai frumos pe lume decât o floare? Dar a trebuit să vin cu ele prin ger și zăpadă. Gerul de la noi și florile! Oare își poate cineva închipui o nepotrivire mai mare?! Dar nu

acesta era motivul: voiam să le calc în picioare fiindcă sunt frumoase. Să știi Sonia, că iar am să dispar, dar am să mă întorc foarte curând, fiindcă voi trece probabil printr-o mare spaimă. Și dacă așa va fi, cine ar putea să mă vindece de spaimă, unde mai găsesc un înger ca tine, Sonia? Dar de unde s-a mai ivit și icoana asta? A, era a răposatului, mi-aduc aminte de ea. O moștenise din bătrâni, i-o lăsase bunicu-său; știu că nu s-a despărțit toată viața de ea. După câte mi-aduc aminte, voia să mi-o lase mie moștenire; îmi amintesc foarte bine de ea. Dacă nu mă înșel, e zugrăvită după canoanele vechi, ale răscolnicilor... Stați să mă uit mai bine la ea.

Luă icoana în mână, o apropie de lumânare și o cercetă cu atenție, dar după câteva clipe o puse jos, de astă dată pe masa din fața lui. Eram mirat; de altfel, tot ce spunea în seara aceea era atât de ciudat, încât nu înțelegeam nimic, îmi aduc aminte numai că o spaimă nelămurită îmi strângea inima. Mama însă nu mai era speriată, îl privea doar cu milă și nedumerire; pentru ea, el era în primul rând un om nefericit. Și-apoi, mai vorbise și altă dată aproape la fel de straniu ca acum. Nu știu de ce însă, Liza a pălit deodată și, arătând cu capul spre el, mi-a aruncat o privire stranie. Dar mai speriată decât noi toți era Tatiana Pavlovna.

— Ce-i cu dumneata, dragă Andrei Petrovici? Îngăimă ea cu sfială.

— Zău nu știu ce-i cu mine, dragă Tatiana Pavlovna. Dar n-ai motive să fii neliniștită, de vreme ce n-am uitat că dumneata ești Tatiana Pavlovna și că-mi ești dragă. De fapt, n-am venit decât pentru o clipă. Aș fi vrut să-i spun Soniei un cuvânt bun, dar nu-l găsesc, deși inima mi-e plină de sentimente, pe care nu știu să le exprim. Și, vă spun drept, tot sentimente foarte ciudate. Știți, mă simt de parcă în mine ar fi doi oameni, mărturisi el sincer, prietenește, îmbrățișându-ne pe toți cu o privire foarte gravă. Da, într-adevăr, mă dedublez, sunt sfâșiat de gânduri atât de contradictorii, încât mă înspăimânt. Știți, e ca și cum ai avea în față un *alter ego* al tău. Tu ești un om cuminte și așezat, celălalt însă ține să facă negreșit o trăsnaie, uneori destul de hazlie, și deodată îți dai seama că ție îți vine chef să faci trăsnaia, fără să știi de ce, mai bine zis dorești s-o faci împotriva voinței tale, dar oricât te-ai strădui, nu-ți poți stăpâni pornirea. Am cunoscut pe vremuri un doctor care, la înmormântarea tatălui său, a început deodată să fluiera în biserică. Mărturisesc că m-am temut să vin azi la înmormântare, fiindcă eram obsedat de gândul straniu că odată am să încep să fluier sau să râd în hohote, ca medicul acela nefericit care de altfel, a sfârșit destul de rău... Nu știu de ce oare mă tot urmărește azi doctorul acela, nu mai pot scăpa de amintirea lui. Știi, Sonia, în clipa asta îmi vine să pun mâna pe icoană (o luă de pe masă și începu s-o învârtească în mână) și s-o izbesc de sobă, abia mă stăpânesc să n-o trântesc de colțul de colo. Sunt sigur că ar crăpa în două, că nu s-ar face țândări, ci ar crăpa exact în două.

Cuvintele lui erau cu atât mai îngrozitoare, cu cât le rostise pe un ton foarte firesc, fără prefăcătorie și fără afectare, părea într-adevăr să se teamă grozav de ceva; deodată am observat că și mâinile îi tremură ușor.

— Andrei Petrovici! strigă mama, împreunându-și mâinile.

— Lasă icoana, Andrei Petrovici, pune-o jos numaidecât! izbucni Tatiana

Pavlovna, sărind ca arsă. Dezbracă-te și întinde-te în pat. Arkadi, fugi după doctor!

— Nu văd... nu înțeleg de ce v-ați alarmat așa? rosti el încet, privindu-ne pe rând cu stăruință, apoi își luă deodată capul în mâini, rezemându-și coatele de masă. V-am înspăimântat, dragii mei. Totuși, vă rog să vă așezați la loc și să vă liniștiți măcar o clipă; îngăduiți-mi plăcerea asta. Am luat-o razna, Sonia, de fapt, venisem să-ți spun cu totul altceva. Voiam să-mi iau rămas bun Sonia, fiindcă iar plec în lume și te las, cum te-am mai lăsat de câteva ori... Dar firește că într-o zi am să mă întorc din nou la tine — fiindcă într-un anumit sens sunt prea legat de tine. Și apoi, la cine aș putea să mă duc, când totul se va sfârși? Crede-mă Sonia, am venit la tine ca la îngerul meu păzitor și nu ca la un dușman: cum aș putea să văd în tine un dușman?! Să nu-ți închipui că am venit anume ca să sparg icoana, deși drept să-ți spun Sonia, tare aș mai vrea s-o sparg...

Când Tatiana Pavlovna îi strigase mai înainte: "Lasă icoana!" i-o și luase, și apoi rămăsese cu ea în mână. În timp ce rostea ultimele cuvinte, el se repezi pe neașteptate, îi smulse icoana din mână și cu o furie nemaipomenită izbi cu toată puterea de un colț al sobei de teracotă. Icoana crăpă exact în două bucăți... El se întoarse brusc spre noi și deodată fața lui palidă se făcu roșie, aproape stacojie, se schimonosi și se vedea cum îi tremură fiecare mușchi, când spuse:

— Să nu socotești simbolic gestul meu, Sonia, n-am vrut să mă lepăd de moștenirea lui Makar, dar am simțit nevoia să sparg ceva... Să știi că mă întorc la tine, fiindcă ești un înger și ultima mea nădejde! Deși poți s-o iei și ca un simbol, ceea ce fără îndoială a și fost!...

Apoi ieși repede din cameră, tot prin bucătărie (unde își lăsase șuba și căciula). N-am să descriu starea mamei: înspăimântată de moarte, încremenise cu mâinile împreunate deasupra capului, dar deodată a început să strige după el:

— Andrei Petrovici, întoarce-te măcar să ne luăm rămas bun, dragul meu!

— Lasă că se întoarce el, Sofia! Se întoarce el, fii pe pace! izbucni Tatiana Pavlovna, tremurând toată, scoasă din minți de furie. Ai auzit doar că ți-a făgăduit să se întoarcă! Lasă-l pe zănatic să-și mai facă de cap pentru ultima oară; într-adevăr, când o ajunge un moșneag neputincios, cine să-l oblojească dacă nu tu, dădaca lui de o viață? A fost doar destul de nerușinat să ți-o spună în față...

De noi nici nu mai vorbesc. Liza leșinase. Am dat să fug după el, dar m-am răzgândit și am alergat la mama, am îmbrățișat-o și am strâns-o în brațe. Lukeria a adus fuga un pahar de apă pentru Liza. Mama însă și-a revenit curând, s-a așezat pe canapea, și-a acoperit fața cu mâinile și a început să plângă.

— Totuși... totuși fugi după el răcni deodată Tatiana Pavlovna, dezmeticindu-se parcă. Hai... ce stai?... fugi după el și nu-l slăbi o clipă din ochi. Hai, șterge-o! Îmi tot dădea ea ghies, trăgându-mă din răspuțuri de lângă mama. Dar lasă, fug eu singură după el!

— Of Arkașa, du-te mai repede după el! îmi strigă deodată și mama.

M-am repezit într-un suflet după el, tot prin bucătărie și pe ușa din dos, dar nu l-am mai găsit. Pe trotuar, în depărtare, se zăreau prin întuneric umbrele negre ale unor trecători. Am alergat într-acolo, i-am ajuns din urmă, m-am uitat atent la fiecare și am fugit mai departe, până la răspântie.

Pe un nebun nu te poți supăra, mi-a trecut pe neașteptate prin minte, dar de vreme ce Tatiana Pavlovna era atât de furioasă pe el, înseamnă că nu-i nebun de loc..." O, eram sigur că fusese un gest *symbolic*, că voise neapărat să sfărâme ceva, așa cum sfărâmasese icoana, și că ținuse să ne arate acest lucru, mamei și nouă tuturor. Totuși, nu încăpea îndoială că îl întărâtase acel "alter ego" al lui...

Nu l-am găsit nicăieri, iar la el acasă n-avea rost să mă duc, fiindcă nu-mi venea a crede să se fi întors pur și simplu acasă, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Deodată m-a străfulgerat un gând și am alergat într-un suflet la Anna Andreevna.

Se întorsese și m-a primit numaidecât. Când am intrat, m-am stăpânit cât am putut. Fără să mă așez măcar, am început să-i povestesc din fir în păr scena petrecută adineauri, stăruind mai ales asupra celui "alter ego" al lui. Niciodată n-am să uit și n-am să-i iert că m-a ascultat în picioare, ce-i drept, cu o curiozitate nesățioasă, și totuși nepăsătoare și rece până la cruzime.

— Unde este? Nu cumva știi dumneata? am încheiat eu, stăruind. Doar Tatiana Pavlovna m-a trimis ieri la dumneata...

— Încă de ieri ți-am trimis vorbă să vii. Ieri a fost la Țarskoie Selo și a trecut și pe la mine. Iar acum (se uită la ceas), acum e ora șapte, la ora asta trebuie să fie acasă.

— Văd că știi tot, atunci vorbește, vorbește odată! am izbucnit eu.

— Știu multe, dar nu tot. Desigur, dumitale n-are rost să-ți ascund nimic, spuse ea, zâmbind și codindu-se parcă, în timp ce mă măsură cu o privire ciudată. Ieri dimineața a cerut-o formal pe Katerina Nikolaevna în căsătorie, drept răspuns la scrisoarea ei.

— E cu neputință! am exclamat eu cu ochii holbați de mirare.

— Scrisoarea a trecut prin mâinile mele; mi-a dat-o chiar el să i-o duc, bineînțeles, închisă. De astă dată, însă, a procedat ca un "cavaler" și nu mi-a ascuns nimic.

— Nu mai înțeleg nimic, Anna Andreevna.

— Fără îndoială că nici nu-i ușor de înțeles. La drept vorbind cererea lui în căsătorie se aseamănă cu gestul unui jucător care aruncă pe masă ultimul ban și în buzunar ține revolverul pregătit. Nu era decât o șansă din zece ca ea să consimtă. Și totuși s-a bizuit pe ea, ceea ce, mărturisesc, mi se pare foarte curios. De altfel... cred că a făcut-o într-un moment de nebunie, împins tot de acel "alter ego" al său, cum bine spuneai adineauri.

— Îți arde de glume? Cum aș putea să cred că tocmai prin dumneata a trimis scrisoarea? Nu ești dumneata logodnica tatălui ei? Fie-ți milă de mine, Anna Andreevna!

— M-a rugat să mă sacrific pentru fericirea lui, de fapt, nici n-aș putea spune că m-a rugat cu adevărat. N-a fost nevoie de prea multă vorbă, fiindcă

am citit în ochii lui ce voia. Of, Doamne, de ce te mai miri: nu s-a dus el pe vremuri la Königsberg s-o roage pe mama dumitale să consimtă la căsătoria lui cu fiica vitregă a doamnei Ahmakova? Și atunci a procedat aproape ca și ieri, când m-a ales pe mine drept confidentă și ambasadoare.

Era destul de palidă și liniștea ei îi sublinia și mai tare sarcasmul. O, i-am iertat multe în clipa când am început să mă dumiresc. Am stat un moment în cumpănă. Ea aștepta în tăcere.

— Înțeleg, am spus eu, zâmbind ironic, că dumneata ai transmis scrisoarea fiindcă tot n-aveai nimic de pierdut, știai bine că nici vorbă nu poate fi de o căsătorie între ei, dar cum a putut el să facă una ca asta? Dar ea ce are de gând? Bineînțeles că îl va refuza, și atunci... ce se va întâmpla atunci? Unde e el acum, Anna Andreevna? am strigat eu. Nu-i nici o clipă de pierdut, în fiecare moment se poate întâmpla o nenorocire!

— Ți-am spus doar că este acasă. În scrisoarea pe care a trimis-o ieri prin mine Katerinei Nikolaevna îi cerea în orice caz o întâlnire la el acasă, azi la ora șapte seara, și ea a făgăduit că va veni.

— Ea, la el acasă? Cum se poate?

— De ce nu? Doar aceea-i locuința Nastasiei Egorovna, așa că oricine ar putea crede că s-au întâlnit din întâmplare la ea...

— Bine, dar ea se teme de el... ar putea s-o ucidă!

Anna Andreevna zâmbi:

— Katerina Nikolaevna, cu toată teama pe care am observat-o și eu, a avut întotdeauna mult respect și admirație pentru principiile nobile și pentru inteligența superioară a lui Andrei Petrovici. De astă dată îi dă această dovadă de încredere numai ca să o rupă definitiv cu el. Și apoi, în scrisoare, el și-a dat în modul cel mai solemn cuvântul de "cavaler" că n-are de ce să se teamă... N-aș putea să-ți reproduc scrisoarea, dar fapt e că ea l-a crezut... ca să zic așa, pentru ultima oară... și a luat o hotărâre eroică. S-ar putea să fie o luptă cavaleriească între doi oameni care se întrec în curaj și generozitate.

— Dar ce te faci cu acel "alter ego" al lui! am exclamat eu. E limpede că și-a ieșit din minți!

— Probabil că ieri când a făgăduit să vină la întâlnire, Katerina Nikolaevna nu s-a gândit la o asemenea eventualitate.

I-am întors deodată spatele și am luat-o la fugă... bineînțeles la el! Dar din sală m-am mai întors pentru o clipă.

— Poate că dumitale ți-ar fi convenit s-o ucidă! i-am strigat și am țâșnit pe ușă afară.

Cu toate că tremuram tot, de parcă m-ar fi scuturat frigurile, am intrat tiptil în locuința lui prin bucătărie, și în șoaptă am rugat-o pe dădacă s-o cheme pe Nastasia Egorovna. Ea a venit numaidecât și, fără să scoată un cuvânt, m-a străpuns cu o privire iscoditoare.

— Păi dumnealui nu-i acasă, mă rog.

Eu însă m-am grăbit să-i explic în șoaptă, deschis și fără înconjur, că știu totul de la Anna Andreevna, ba mai mult, că veneam direct de la ea.

— Spune-mi, Nastasia Egorovna, unde sunt?

— Stau de vorbă în salon, mă rog, lângă masa unde ai stat și dumneata alaltăieri.

— Nastasia Egorovna, lasă-mă să intru.

— Vai de mine, se poate?

— Nu acolo, în camera de alături, Nastasia Egorovna. Poate că asta e chiar dorința Annei Andreevna, altfel nu mi-ar fi spus că se găsesc aici. Fii pe pace, n-au să mă audă... Desigur că asta vrea și ea...

— Dar dacă nu vrea? se îndoi Nastasia Egorovna fără să mă slăbească din ochi.

— Nastasia Egorovna, eu n-am uitat-o pe Olea dumitale, măcar de dragul ei lasă-mă să intru.

La aceste cuvinte începură să-i tremure buzele și bărbia:

— Bine, puiule, numai de dragul ei te las, pentru că ai o inimă simțitoare... Să n-o părăsești pe Anna Andreevna, puiule. Spune, așa-i că n-ai s-o părăsești?

— Nu, n-am s-o părăsesc!

— Dar te legi pe ce ai mai sfânt că n-ai să dai buzna peste ei și n-ai să faci zarvă, dacă te duc acolo?

— Ți-o jur pe cinstea mea, Nastasia Egorovna!

Ea mă apucă de haină și mă trase într-o cameră întunecoasă, vecină cu cea în care se găseau ei, mă duse tiptil pe un covor moale până la o ușă acoperită cu o draperie și ridicând-o puțin, îmi făcu semn să stau liniștit și mi-i arătă.

Apoi ea a plecat și m-a lăsat singur. Firește, am rămas nemișcat. Îmi dădeam seama că ascult de după ușă, că-i spionez ca să le surprind taina, și totuși, am rămas. Dar puteam oare să nu rămân, când știam de acel "alter ego"? După ce văzusem cu ochii mei cum spărsese icoana?

Ședeau unul în fața celuilalt la masa unde cu două zile în urmă băusem șampanie de bucurie că "reînviase"; de unde stăteam, le puteam urmări orice expresie a feței. Ea purta o rochie neagră, simplă și îmi părea la fel de frumoasă și liniștită ca totdeauna. El vorbea, iar ea îl asculta foarte atentă și prevenitoare. Era însă ceva mai sfioasă ca de obicei. El, în schimb, era foarte exaltat. Cum picasem la mijlocul discuției, câtva timp n-am înțeles nimic; îmi amintesc însă că ea a întrebat deodată:

— Și asta din pricina mea?

— Nu, din pricina mea, îi răspunse el. Dumneata, deși vinovată, nu porți nici o vină. Știi că există și vinovați fără vină? O vină ca aceasta se iartă cel mai greu și aproape întotdeauna se pedepsește, adăugă el cu un râs straniu. O clipă am fost convins că te-am uitat cu desăvârșire, ajunsesem să și râd de pasiunea mea nesăbuită... dar asta o știi. La urma urmei, ce am eu cu omul cu care te măriți? Iartă-mă că ți-am cerut ieri mâna, a fost un gest absurd, și totuși singurul pe care-l puteam face... În asemenea situație ce puteai să aștepti de la mine decât o absurditate. Nu știi zău...

Începu să râdă stânjenit, ridicând deodată ochii la ea până atunci vorbise ocolindu-i privirea. Am simțit că în locul ei m-ar fi înspăimântat râsul lui. Apoi el se ridică bruse de pe scaun.

— Spune, cum ai putut consimți să vii încoace? întrebă el deodată, ca și cum aceasta ar fi fost problema cea mai importantă. Doar atât invitația cât și scrisoarea mea erau absurde... Că ai făgăduit să vii, mai înțeleg, dar stau și mă întreb ce te-a determinat să și vii? Nu cumva ai venit numai de frică?

— Am venit să te văd, răspunse ea, sfioasă, privindu-l cu teamă.

Amândoi rămaseră câteva clipe tăcuți. Apoi Versilov se așeză din nou pe scaun și începu să vorbească blând, dar pătimaș, și uneori vocea lui tremura de emoție:

— A trecut îngrozitor de mult timp de când nu te-am văzut, Katerina Nikolaevna. E atât de mult de atunci, încât aproape nici nu mai credeam cu putință să mai stau vreodată cu dumneata ca acum, să te privesc și să-ți aud glasul... De doi ani nu ne-am mai văzut, de doi ani nu am schimbat o vorbă. Mai cu seamă nu mi-aș fi închipuit că am să mai vorbesc vreodată cu dumneata. Dar, ce să faci, trecutul nu se mai întoarce, iar prezentul se va risipi mâine ca fumul — așa-i viața! Mă resemnez, fiindcă oricum nu pot schimba nimic. Dar fiindcă tot ai venit, adăugă el deodată, aproape implorând-o, dacă tot ți-ai făcut pomană cu mine și ai venit, să mă aleg cel puțin cu ceva. Răspunde-mi la o singură întrebare.

— Și anume?

— Doar n-o să ne mai vedem niciodată, așa că n-ai nimic de pierdut dacă-mi spui adevărul. Răspunde-mi măcar acum la o întrebare pe care un om inteligent n-o pune niciodată: oare m-ai iubit cândva, sau... m-am înșelat?

Ea roși.

— Te-am iubit, îngăimă ea.

Eram sigur că așa va răspunde, știam eu cât e de sinceră, cinstită și dreaptă!

— Dar acum? stăruie el.

— Acum nu te mai iubesc.

— Râzi de mine?

— Nu, dar am zâmbit fără să vreau, fiindcă eram sigură că ai să mă întrebi: "Dar acum?" Numai de aceea am zâmbit, fiindcă întotdeauna îți vine să zâmbești când ghicești gândul cuiva...

M-a cuprins mirarea; niciodată n-o văzusem atât de prudentă, aproape timidă, atât de descumpănită. El o sorbea din ochi.

— Știu că nu mă iubești... dar nu mă mai iubești chiar de loc?

— Cred că nu te mai iubesc de loc. Nu te iubesc, adăugă ea categoric, fără să mai zâmbească sau să roșească. Cândva te-am iubit, dar numai scurtă vreme. Mi-a trecut foarte curând...

— Știu, știu, ți-ai dat seama că nu sunt omul pe care îl cauți... bine, dar ce cauți? Te rog să-mi mai explici o dată...

— Oare ți-am mai explicat vreodată? Mă întrebi ce caut? Păi eu sunt o femeie cât se poate de obișnuită, sunt o femeie așezată și îmi plac... îmi plac oamenii veseli.

— Oamenii veseli?

— Vezi că nici măcar nu știu cum să vorbesc cu dumneata. Cred că dacă

m-ai fi iubit mai puțin, te-aș fi putut iubi și eu, spuse ea, zâmbind din nou cu sfială.

Răspunsul ei vădea cea mai deplină sinceritate; mă mir numai cum nu-și dădea ea seama că acest răspuns era o caracterizare perfectă și fără apel a relațiilor dintre ei, și definea și dezlega totul. O, cât de bine trebuie să fi înțeles el acest lucru! Totuși o privea, zâmbind straniu.

— Și Bioring este un om vesel? o mai întrebă el.

— În ceea ce-l privește, poți fi liniștit, cât se poate de liniștit, se grăbi ea să răspundă. Mă mărit cu el numai fiindcă asta e soluția cea mai cuminte. Cu el am să duc o viață așezată și am să-mi păstrez independența spirituală.

— E adevărat ce se spune, că a început să-ți placă iar societatea, viața mondenă?

— Nu societatea ca atare. Știu că în lumea noastră domnește același haos, ca peste tot, dar aparențele ei sunt încă frumoase, și dacă tot e vorba să nu trăiești, ci să treci numai pe lângă viață, atunci oricum e mai bine aici decât în altă parte.

— De la un timp aud mereu cuvântul "haos"; se vede ca de pe atunci te-ai speriat de haosul din capul meu; lanțurile, ideile năstrușnice și celelalte prostii, nu-i așa?

— Nu-i chiar așa...

— Atunci ce a fost? Pentru Dumnezeu, spune-mi adevărul.

— Bine, am să ți-o spun fără înconjur, fiindcă te socotesc un om excepțional de inteligent... Mi-ai părut întotdeauna nițeluș ridicol.

După această mărturisire, roși brusc, ca și cum și-ar fi dat seama că a făcut o imprudență grozavă.

— Uite, pentru această sinceritate, îți iert multe, rosti el cu un glas ciudat.

— Nu mi-am spus gândul până la capăt, se grăbi ea să dreagă, roșind din ce în ce mai tare. Eu sunt caraghioasă... dacă n-ar fi decât pentru faptul că îți spun asemenea prostii.

— Nu, dumneata nu ești caraghioasă, ești doar o mironosiță, ca orice femeie de lume! exclamă el, pălind îngrozitor. Nici eu nu mi-am spus adineauri gândul până la capăt, când te-am întrebat de ce ai venit. Vrei să ți-l spun acum? Ai venit fiindcă știi că există o scrisoare, un document de care te temi cumplit: dacă ar ajunge în mâna tatălui dumitale, s-ar putea să te blesteme cât mai e în viață, iar după moartea lui să te dezmoștenească prin testament. Ai venit numai de teamă, ca să obții această scrisoare! spuse el, tremurând atât de tare, încât îi clănțăneau aproape și dinții. Ea îl ascultase, abătută și jignită.

— Știu că-mi poți face mult rău, spuse ea evaziv, dar am venit mai mult ca să te văd decât ca să te conving să nu mă mai persecuți. Și eu doream să te văd, și încă de mult... Și acum, când ne-am întâlnit în sfârșit, îmi dau seama că nu te-ai schimbat, adăugă pe un alt ton, ca și cum deodată ar fi pus stăpânire pe ea un gând cu totul nou și puternic, poate chiar un sentiment straniu și neașteptat.

— Sperai că m-am schimbat? Și asta după scrisoarea în care te acuzam

că ești o destrăbălată? Spune, ai venit încoace fără să te temi câtuși de puțin?

— Am venit fiindcă te-am iubit cândva, te-aș ruga însă, cât stăm acum împreună să nu mă mai ameninți, să nu-mi mai amintești de gândurile și sentimentele mele urâte. Dacă ai putea vorbi cu mine despre altceva, ți-aș fi foarte recunoscătoare. Lasă amenințările pe mai târziu, acum nu-i momentul... Crede-mă, am venit să te văd o clipă și să-ți aud glasul. Dacă într-adevăr nu te poți stăpâni, mai bine ucide-mă pe loc, dar nu mă mai amenința și nu te mai chinui atata din pricina mea, încheie ea, privindu-l atât de straniu, de parca s-ar fi așteptat s-o ucidă într-adevăr.

El se ridică din nou de pe scaun, se uită lung și cald la ea și spuse fără să șovăie:

— În casa asta n-ai să suferi nici cea mai mică jignire.

— Ah, da, ți-ai dat doar cuvântul de onoare! zise ea, zâmbind.

— Nu, nu numai fiindcă ți-am dat cuvântul de onoare în scrisoare, dar mai ales fiindcă vreau să mă pot gândi la dumneata toată noaptea...

— Să te chinuiești iar?

— Te evoc întotdeauna când sunt singur, stau neîncetat de vorbă cu dumneata; cutreier mahalalele cele mai sărăcăcioase, mă înfund în câte o cârciumă și totdeauna, parcă anume pentru a sublinia contrastul cu toate acestea, îmi aparî în fața ochilor. Și totdeauna râzi de mine, ca și acum... rosti el ca scos din minți.

— Niciodată n-am rîs de dumneata, niciodată! exclamă ea cu convingere și cu o expresie de profundă compătimire. Am venit hotărâtă să fac tot ce-mi stă în putință ca să nu te jignesc câtuși de puțin! adăugă ea pe neașteptate. Am venit să-ți spun că... că mi-ești aproape drag... Iartă-mă, poate că ar fi trebuit să ți-o spun altfel, se grăbi ea să se dezvinovățească.

El începu să rîdă.

— De ce nu știi să te prefaci? De ce ești atât de stângace? De ce ești altfel decât ceilalți?... Cum poți spune unui om pe care vrei să-l alungi: "mi-ești aproape drag"?

— Îmi dau seama că n-am găsit cuvintele potrivite, se pripi ea să recunoască. Nu m-am exprimat cum trebuie, și asta numai fiindcă din totdeauna, de la prima noastră întâlnire, m-am simțit intimidată și n-am știut să-ți vorbesc. Poate că expresia: "mi-ești aproape drag" nu-i tocmai fericită, totuși nu-i prea departe de gândul meu, de aceea am și folosit-o, dar aș mai vrea să știi că dragostea mea față de dumneata este... este dragostea de om pe care o poți dăruî oricui și nu ți-e rușine s-o mărturisești niciodată...

El o ascultase în tăcere, învâluind-o într-o privire pătimașă.

— Eu firește, te jignesc cu sentimentul ce ți-l port, urmă el în culmea exaltării. S-ar putea să fie într-adevăr ceea ce se numește o pasiune... Tot ce știu e că în prezența dumitale sunt un om pierdut, dar și în absența dumitale de asemenea. E totuna dacă ești aproape sau departe, oriunde ai fi, pentru mine ești totdeauna prezentă. Mai știu că te pot urî cumplit, că ura mea poate întrece dragostea... De altfel nu mă mai gândesc de mult la nimic, totul mi-e indiferent. Singurul meu regret e că am iubit o femeie ca

dumneata...

Glasul i se frânse; după o clipă continuă cu răsuflarea tăiată:

— Ce zici, nu te îngrozești când mă auzi vorbind astfel? o întrebă el cu un zâmbet silit. Dacă aş şti că-ţi face plăcere, cred că aş fi în stare să stau neclintit într-un picior timp de treizeci de ani... Văd că ți-e milă de mine; fața dumitale îți trădează gândurile, parcă ar spune: "Te-aş iubi dacă aş putea, dar nu pot"... Aşa-i? Nu te sfii, nu mai am nici un pic de mândrie. Am ajuns un cerșetor, sunt gata să primesc orice pomană din partea dumitale — auzi, m-aş mulțumi și cu mila dumitale... Ce mândrie mai poate avea un cerșetor?

Ea se ridică și se apropie de el:

— Dragul meu prieten! rosti, punându-i mâna pe umăr și privindu-l cu nespusă duioșie. Mă doare când te aud vorbind așa! Toată viața am să mă gândesc la dumneata ca la omul cel mai nobil, cu inima cea mai generoasă, îți voi venera amintirea mai presus de tot ce am iubit și am respectat vreodată pe lume; înțelege-mă Andrei Petrovici, doar asta m-a făcut să vin acum la dumneata, dragul meu, și acum și pe vremuri, fiindcă mi-ești nespus de drag ca om. N-am să uit niciodată ce iureș de gânduri mi-ai stârnit în minte la primele noastre întâlniri. Hai să ne despărțim prieteni, și gândurile mele cele mai profunde și mai calde se vor îndrepta toată viața spre dumneata.

— Cu alte cuvinte: "Să ne despărțim și atunci am să te iubesc". Sunt gata să te și iubesc, numai să ne despărțim. Ascultă, îngăimă el palid de tot, fă-ți încă o pomană cu mine: nu-ți cer să mă iubești, nici să trăiești cu mine, nici măcar să ne mai vedem vreodată; dacă ai să mă chemi, am să fiu robul dumitale, și am să dispar îndată ce n-ai să vrei să mă vezi și să mă auzi, numai... *numai să nu te măriți cu altul!*

Mi s-a strâns inima de durere, auzind aceste cuvinte. Rugămintea lui naivă și înjositoare era atât de jalnică și-ți sfâșia inima atât de cumplit, tocmai fiindcă era atât de fățișă și irealizabilă. Nu mai încăpea îndoială că-i cerșea mila! Cum putea să-și închipuie că ea are să consimtă? Și totuși, se înjosise până la o asemenea rugămintă, încercase totuși s-o înduplece. Ajunsese până la ultima treaptă a decăderii morale, era un chin să asisti la asemenea degradare. Fața i se schimonosise de durere, era de nerecunoscut; dar înainte de a apuca ea să rostească un cuvânt, se dezmetici brusc:

— Am să te nimicesc! izbunci el cu un glas straniu, atât de alterat, încât era de nerecunoscut.

Și ea îi răspunse tot atât de ciudat, cu vocea tot atât de schimbată, de parcă n-ar fi vorbit ea.

— Dacă mi-aș face pomană cu dumneata, rosti apăsător și hotărât, mai târziu te-ai răzbuna pe mine și mai cumplit decât mă ameninți acum, fiindcă n-ai putea să uiți niciodată că te-ai înjosit să-mi cerșești mila... Nu mai suport amenințările dumitale! încheie ea, indignată, înfruntându-l aproape cu privirea.

— Nu mai suportă "amenințările mele"?! Vrei să spui ale unui cerșetor ca mine! Am glumit doar, spuse el blând, zâmbind. N-am să-ți fac nimic, nu te teme, poți pleca liniștită, iar documentul acela am să mă străduiesc din răs-

puteri să-l obțin și să ți-l trimit — dar acum du-te, pleacă! Ți-am scris o scrisoare stupidă și totuși ai răspuns la chemarea mea și ai venit, așa că suntem chit. Pe aici e ieșirea, o îndrumă el, arătându-i ușa (ea dăduse să intre în camera în care stăteam ascuns după draperie).

— Iartă-mă, dacă poți, îi spuse ea, oprindu-se în prag.

— Ce-ar fi dacă ne-am întâlni cândva ca niște prieteni buni și am râde împreună din toată inima, amintindu-ne de această scenă? o întrebă el pe neașteptate, dar fiecare cută a feței îi tremura, de parcă l-ar fi cuprins o criză nervi.

— O, să dea Dumnezeu! exclamă ea, împreunându-și mâinile dar privindu-l speriată, încercând să ghicească tâlcul ascuns al celor ce voise să spună.

— Pleacă! Grozav de deștepți suntem amândoi, dumneata însă... o, dumneata ești plămădită din același aluat ca mine. Eu ți-am scris o scrisoare nesăbuită, iar dumneata ai consimțit să vii ca să-mi spui că "îți sunt aproape drag". Da, amândoi suferim de aceeași nebunie! Suntem niște oameni minunați! Să rămâi întotdeauna la fel de năzdrăvană, să nu te schimbi și atunci o să ne întâlnim într-o zi ca doi prieteni. Să nu te îndoiești de prorocirea mea, îți jur că așa va fi!

— Și atunci am să te iubesc cu siguranță, presimt încă de pe acum! nu se putu ea stăpâni să nu-i arunce la despărțire, fiindcă era totuși femeie.

Apoi plecă. M-am strecurat în grabă, tiptil, spre bucătărie și, aproape fără să mă uit la Nastasia Egorovna, care mă aștepta, m-am năpustit pe scara din dos și am alergat într-un suflet prin curte până în stradă. Dar n-am apucat decât s-o zăresc în timp ce se urca într-o birjă care o aștepta în fața casei. Am luat-o la fugă pe stradă.

CAPITOLUL AL UNSPREZECELEA

Am alergat până la Lambert. Oricât aş vrea să prezint într-o formă logică și să găesc măcar un grăunte de bun simț în acțiunile mele din seara și din noaptea aceea, nici măcar azi, când pot să judec totul la rece, nu sunt în stare să redau limpede înlănțuirea evenimentelor. Eram mânat de un sentiment, mai bine zis de un întreg haos de sentimente, în care era firesc să mă rătăcesc. Ce-i drept, un sentiment era mai puternic decât celelalte și mă copleșea, dominându-le pe toate, dar... să-l mărturisesc oare? Mai ales că nici nu sunt sigur de el...

Când am dat buzna la Lambert, eram bineînțeles într-un hal fără de hal. Când m-au văzut, și el și Alphonsine s-au speriat. Am observat de mult că până și cei mai destrăbălați, mai decăzuți francezi respectă cu sfințenie în traiul lor casnic o anumită rutină burgheză, un șir întreg de tabieturi cât se poate de prozaice, înrădăcinate o dată pentru totdeauna ca niște datini în viața lor de fiecare zi. De altfel, Lambert a înțeles numaidecât că se întâmplase ceva și nu-și putea încăpea în piele de bucurie văzând că venisem în sfârșit la el, că în cele din urmă reușise să pună mâna pe mine.

Doar numai la asta se gândise zi și noapte în ultima vreme. Era și firesc, pentru că nu se putea lipsi de mine! Și iată că tocmai atunci când pierduse orice nădejde, i-am picat din senin, am venit singur și încă scos din minți, adică tocmai în starea cea mai prielnică pentru el.

— Adu băutură, Lambert! Hai să chefuim, să ne facem de cap! Alphonsine, unde ți-e chitara?

N-are rost să mai descriu toată scena, fapt e că am băut și i-am povestit tot lui Lambert, absolut tot. El îmi sorbea cuvintele. Din proprie inițiativă, i-am propus deschis să facem un complot, să dăm foc la toate. Mai întâi trebuia s-o atragem de partea noastră pe Katerina Nikolaevna, printr-o scrisoare în care să-i spunem că o avem la mână...

— Asta nu-i greu, mă tot încuraja Lambert la fiecare cuvânt.

În al doilea rând, pentru ca scrisoarea să fie cât mai convingătoare, să-i trimitem totodată și o copie după document, astfel încât ea să-și poată da seama de la început că nu e vorba de o înșelătorie.

— Bună idee, așa și trebuie făcut! Încuviința mereu Lambert, schimbând tot timpul priviri cu Alphonsine.

În al treilea rând, Lambert personal trebuia să-i ceară o întâlnire, chipurile, din însărcinarea unui necunoscut proaspăt sosit de la Moscova, întâlnire la care eu urma să-l aduc pe Versilov...

— Și ideea cu Versilov e bună, mă aprobă iar Lambert.

— Nu numai că e bună, dar e necesară! am strigat eu. E indispensabilă! Doar de dragul lui Versilov am și pus totul la cale, i-am explicat eu sorbind mereu din pahar. (Beam toți trei, dar, pe cât se pare, eu singur am golit toată sticla de șampanie, fiindcă ei se prefăceau numai că beau.) Versilov și cu mine vom sta în altă cameră (trebuie să mai faci rost de o cameră, Lambert!) și atunci când ea se va declara gata să răscumpere documentul și cu bani și altfel, ceea ce e sigur, fiindcă toate cucoanele astea sunt niște ticăloase, atunci Versilov și cu mine o să ieșim din ascunzătoare. Și când va fi prinsă asupra faptului, ea însăși n-o să poată tăgădui că este o ticăloasă; iar Versilov, dumerindu-se cât e de infamă, se va vindeca dintr-o dată și o va alunga în brânci. Ar mai trebui să-l aducem și pe Bioring, ca să vadă și el cu cine are de-a face! am adăugat eu, înnebunit de furie.

— Nu, de Bioring nu-i nevoie! îndrăzni Lambert să mă contrazică.

— Ba e nevoie! am urlat eu iar. Tu, Lambert, nu pricepi nimic, ești un prost! Cu atât mai bine dacă izbucnește un scandal în lumea lor simandicoasă, fiindcă așa ne răzbunăm dintr-o dată și pe ea și pe toată societatea ei! Numai așa are să-și primească pedeapsa cuvenită! Polița să ți-o dea ție Lambert... Mie nu-mi trebuie, eu scuipe pe bani, dar tu ai să-i culegi și așa, scuipați, și n-o să-ți fie scârbă să-i vâri în buzunar, în schimb eu am să mă aleg cu satisfacția de a o fi nimicit!

— Da, da încuviință din nou Lambert, înțeleg că ai făcut o figură de stil... Schimba tot timpul priviri cu Alphonsine.

— Află, Lambert, că ea se uită la Versilov ca la o icoană! M-am convins adineauri, am îngăimat eu.

— Bine-ai făcut că i-ai pândit: nici nu bănuiam că ești un spion atât de

priceput și că ai atâta minte! Spusese asta ca să mă lingusească.

— Minți, franțuzule, spion nu sunt, deși am destulă minte! Dar știi, Lambert, ea îl iubește totuși! am continuat eu, străduindu-mă să-mi exprim gândul până la capăt. Cu toate astea, n-are să se mărite cu el, fiindcă Bioring e ofițer din gardă, pe când Versilov nu e decât un om generos, gata să se jertfească pentru omenire, deci, după părerea lor, un caraghios și nimic mai mult! O, desigur că îi înțelege pasiunea, o și încântă, cochetează chiar cu el ca să-l întărească, totuși n-are să se mărite cu el! Așa-s femeile, niște vipere! Fiecare femeie e o viperă și fiecare viperă e o femeie. El însă trebuie lecuit; trebuie să i se smulgă vâlul de pe ochi: va fi destul s-o vadă așa cum este și are să se vindece. De aceea vreau să-l și aduc la tine, Lambert!

— Ai dreptate, încuviința neconținut Lambert, tot umplându-mi paharul. Se străduia din răspuț să nu mă supere, să nu mă contrazică, să mă facă să beau cât mai mult. Șiretenia lui era însă atât de grosolană și de bătătoare la ochi, încât, până și în starea mea de atunci, mi-am dat seama de ea; și cu toate astea, nu mă mai puteam desprinde de acolo; și vorbeam neconținut, simțeam o nevoie grozavă să-mi descarc sufletul. Când Lambert s-a dus să mai aducă o sticlă Alphonsine mi-a cântat la chitară o melodie spaniolă, era cat pe-acți să mă podidească plânsul.

— Tu încă nu știi tot, Lambert, am strigat eu patetic, omul ăsta trebuie salvat cu orice preț, fiindcă... e sub puterea unei vrăji. Dacă ea s-ar mărita cu el, a doua zi după nuntă ar alunga-o în brânci, doar s-au mai văzut de astea. Căci o astfel de dragoste pătimasă, sălbatică, e ca o criză de nebunie, ca un ștreang în jurul gâtului, ca o boală, dar de îndată ce e satisfăcută, vâlul de pe ochii omului se destramă și în sufletul lui se naște sentimentul opus: ură și scârbă, dorința de a distruge, de a călca în picioare idolul de până atunci. Cunoști povestea Abișagăi⁷⁵, ai citit-o vreodată?

— Nu, nu-mi amintesc de ea, dar ce-i, un roman? mormăi Lambert.

— Of, nimic nu știi, Lambert! Ești îngrozitor, neînchipuit de incult... dar nu mă sinchiesc eu de asta, treaba ta! De fapt, el pe mama o iubește. L-am văzut sărutând portretul ei. Pe aceea are s-o gonească a doua zi după nuntă și are să se întoarcă la mama; dar va fi prea târziu, de aceea trebuie salvat acum...

Spre sfârșit ajunsesem să plâng cu lacrimi amare, dar cu toate astea vorbeam mai departe și beam într-una. Lucrul cel mai curios e că în seara aceea Lambert n-a pomenit nimic de "document", nici măcar nu m-a întrebat unde este. Nu mi-a cerut să i-l arăt, deși, ce putea fi mai firesc, decât să-mi pretindă să-l pun pe masă în momentul când ne-am înțeles să pornim la acțiune? Curios era și faptul că, deși amândoi spuneam mereu că ceea ce hotărâsem era necesar și că ne vom duce neapărat hotărârea la îndeplinire, nici unul dintre noi n-a precizat măcar printr-un cuvânt unde, când și cum o vom face! El se mulțumea să mă aprobe tot timpul, schimbând priviri cu Alphonsine, și atât! Eram firește prea buimac atunci ca să pot trage o

⁷⁵Conform legendei biblice, tânăra și frumoasa Abișag Sunamiteanca a fost aleasă de dregători regelui David, când acesta ajunsesse la adânci bătrâneți și suferea de frig, pentru a-l sluji și a-l îngriji, iar când se va culca la pieptul său, să-i fie cald. (*Cartea a treia a regilor*, I, 1-4).

concluzie din atitudinea lui care totuși mi s-a întipărit în minte.

În cele din urmă am adormit îmbrăcat pe divanul lui. Am dormit multă vreme și m-am trezit foarte târziu. Îmi amintesc că după ce m-am trezit, fiind încă buimac, am mai stat un timp culcat, prefăcându-mă că dorm, și m-am străduit să-mi văd gândurile, să-mi aduc aminte ce se petrecuse. Abia după aceea mi-am dat seama că Lambert nu era acasă, că plecase probabil în oraș. Se făcuse aproape ora zece; focul trosnea în sobă exact ca atunci când, după noaptea de pomină, m-am trezit pentru prima dată la Lambert. Ca și atunci, Alphonsine mă pândea de după paravan: mi-am dat seama numaidecât de acest lucru, fiindcă de vreo două ori a scos capul să vadă ce fac, dar de fiecare dată am închis ochii și m-am prefăcut că mai dorm fiindcă eram mahmur și voiam să mă dumiresc întâi în ce situație mă găsesc. Îmi dădeam seama cu groază că făcusem o prostie fără margini și o ticăloșie, spovedindu-mă în noaptea aceea lui Lambert și intrând în cârdășie cu el; însuși faptul că alergasem la el fusese o mare greșeală! Bine că păstrasem măcar documentul! Îmi tot pipăiam buzunarul de la piept, unde-l cususem, și eram fericit că mai era acolo. Așadar, puteam să mă ridic într-o clipă și s-o iau la fugă, iar de unul ca Lambert n-avea de ce să-mi fie rușine.

Mi-era rușine doar de mine însumi. Eu eram cel mai aspru judecător al meu și, Doamne, câte aveam pe suflet! Dar n-am să descriu sentimentul infernal, de neîndurat pe care îl încerci când ai conștiința propriei tale infamii și josnicii. Totuși trebuie să mai fac o mărturisire, fiindcă n-o mai pot ocoli. N-am dreptul s-o trec sub tăcere în însemnările mele. Să se știe, așadar, că nu voiam s-o fac de râsul lumii și să fiu martor la rușinea ei, când va răscumpăra documentul de la Lambert (vai, ce josnicie!), fiindcă aș fi vrut să-l vindec pe Versilov de nebunie și să-l determin să se întoarcă la mama, ci... poate fiindcă eram eu însumi îndrăgostit de ea, fiindcă o iubeam și eram gelos! Dar pe cine eram gelos, pe Bioring, pe Versilov? Pe toți aceia pe care îi va privi și cu care va vorbi la baluri, în timp ce eu voi sta într-un colț, rușinându-mă și de mine însumi?... Vai, ce infamie!... într-un cuvânt, nu știu pe cine eram gelos; totuși simțeam, și în ajun mă convinsesem pe deplin, că trebuia să-mi iau gândul de la ea pentru totdeauna, că această femeie e îndreptățită să alunge și să batjocorească un fățarnic și un neghiob ca mine. Ea era curată și cinstită, iar eu, un spion și un escroc!

Toate astea le-am ținut până acum ascunse în inima mea, însă a venit vremea să dau socoteală. Totuși, trebuie să mai spun, și pentru ultima oară: s-ar putea ca această mărturisire să fie pe jumătate sau chiar pe trei sferturi o calomnie, poate că m-am ponegrit eu însumi! În noaptea aceea am urât-o fiindcă îmi pierdusem mințile, mai întâi de furie, apoi din pricina băuturii. Am mai spus că bâjbâiam într-un haos de sentimente și impresii, pe care eu însumi nu le înțelegeam. Cu toate acestea am socotit de datoria mea să le mărturisesc, pentru că măcar o parte dintre ele erau sentimentele mele reale.

Deodată m-a cuprins o scârbă fără margini și o dorință la fel de nemărginită de a-mi răscumpăra păcatele: am sărit ca ars de pe divan, dar în aceeași clipă s-a repezit și Alphonsine la mine. Mi-am luat repede paltonul și

căciula, i-am poruncit să-i spună din partea mea lui Lambert că în noaptea aceea aiurasem, că ponegrisem o femeie nevinovată, că totul nu fusese decât o glumă de prost gust și nu cumva să mai îndrăznească să mai vină vreodată la mine... I-am îndrugat toate astea în pripă, alandala, pe franțuzește și, bineînțeles, îngrozitor de confuz. Dar, spre mirarea mea, Alphonsine a înțeles de minune despre ce era vorba și, ceea ce m-a mirat și mai mult, părea să se și bucure.

— *Oui, oui*, mă tot aproba ea, *c'est une honte! Une dame... Oh, vous êtes généreux, vous! Soyez tranquille, je ferai voir raison à Lambert*⁷⁶.

Chiar și într-un astfel de moment ar fi trebuit să mă pună pe gânduri o schimbare atât de neașteptată a sentimentelor ei, care puteau să reflecte și o schimbare a sentimentelor lui Lambert. Și totuși am plecat fără să o întreb nimic. Eram prea tulburat ca să judec limpede. O, pe urmă mi-am dat seama de toate astea, dar era prea târziu! Doamne, ce grozăvie s-a pus la cale! Trebuie să anticipez asupra evenimentelor și să dezvălui acum această intrigă infernală, căci altfel cititorul n-ar mai înțelege nimic din tot ceea ce urmează.

Totul s-a tras din faptul că, încă de la prima mea întâlnire cu Lambert, când mă adusesese la el să mă dezmořesc, îndrugasem în neștire, ca un neghiob, că documentul se găsea în buzunarul meu, cusut în căptușeală. Cum după aceea am ațipit brusc pe divanul din colț, Lambert, în timp ce dormeam, mi-a pipăit buzunarul și s-a convins că în căptușeala lui fusese într-adevăr cusută o hârtie. Și mai târziu avusese de câteva ori prilejul să se convingă că hârtia se mai găsește acolo; bunăoară, atunci când am luat masa la restaurantul tăăresc, mi-amintesc că în repetate rânduri m-a cuprins de mijloc, desigur, anume pentru asta. Când și-a dat în sfârșit seama de importanța acelei hârtii, și-a ticluit un plan independent, pe care nici nu l-aș fi putut bănui. Prostul de mine, îmi închipuisem tot timpul că mă cheamă cu atâta stăruință la el numai ca să mă înduplece să intru în cârdășie cu el și să lucrăm mână în mână. Dar din păcate urmărea cu totul altceva! Mă poftea ca să mă îmbete turtă și apoi, când nu voi mai știi de mine și voi dormi tun, să-mi taie buzunarul și să pună mâna pe document. Întocmai așa a procedat în noaptea aceea, împreună cu Alphonsine, pe care a pus-o să-mi taie buzunarul. După ce mi-au scos scrisoarea, *scrisoarea ei*, documentul pe care îl purtam la mine încă de la Moscova, au luat o simplă coală de hârtie de aceleași dimensiuni, mi-au vârat-o în buzunar și l-au cusut din nou, așa cum fusese, ca să nu observ nimic. Tot pe Alphonsine a pus-o să-l și coasă. Iar eu am fost atât de neghiob, încât, aproape până la urmă, adică timp de încă o zi și jumătate, am continuat să-mi închipui că dețin un secret și că soarta Katerinei Nikolaevna se mai afla încă în mâna mea; în încheiere trebuie să mai spun că furtul acestui document a dezlănțuit toate nenorocirile care au urmat.

Iată că am ajuns în sfârșit la ultimele zile dinaintea deznodământului, cu care însemnările mele se și încheie!

⁷⁶Da, da, este o rușine! O doamnă... O, dumneata ești generos! Fii liniștit, am să-l învăț eu minte pe Lambert.

Trebuie să fi fost ora zece și jumătate când am ajuns cu chiu, cu vai acasă, eram foarte tulburat, și, după câte mi-aduc aminte, neobișnuit de distrat, dar în sinea mea ajunsesem la o hotărâre definitivă. Știam ce am de făcut, dar nu voiam să mă priesc. De cum am pus piciorul în coridor, am înțeles dintr-o dată că se întâmplase o nouă nenorocire, că pe neașteptate situația se complicase și mai mult: bătrânul prinț fusese adus direct de la Țarskoie Selo la mine acasă, unde l-am găsit împreună cu Anna Andreevna! Nu-l instalaseră însă în camera mea, ci alături, în cele două odăi ale proprietarului. Pe cât se pare, încă din ajun se făcuseră în aceste două camere oarecare schimbări, chiar și unele încercări de înfrumusețare, ce-i drept, cât se poate de superficiale. Proprietarul și soția lui se mutaseră în cămăruța chiriașului cusurgiu și ciupit de vărsat (am mai vorbit de el), pe care îl înghesuiseră provizoriu într-un ungher, n-aș putea spune unde anume.

Proprietarul mi-a ieșit înaintea și apoi s-a strecurat numaidecât după mine în cameră. Nu mai părea atât de sigur de sine ca în ajun, în schimb era cuprins de o agitație febrilă, pe măsura evenimentelor, ca să zic așa. Nu i-am spus nimic; m-am retras într-un colț, m-am luat cu mâinile de cap și am rămas așa câteva clipe. La început, el trebuie să fi gândit că "joc teatru", dar până la urmă și-a pierdut cumpătul și s-a speriat de-a binelea.

— Te-am supărat cu ceva? îngăimă el. Iată, te-am așteptat ca să te întreb, adăugă el, văzând că nu-i răspund, dacă n-ai dori să descui ușa asta, ca să poți intra direct în apartamentul înălțimii-sale... fără să mai treci prin coridor. Și îmi arată ușa laterală care fusese întotdeauna încuiată, fiindcă dădea într-o cameră a proprietarului, și acum, prin urmare, a prințului.

— Ascultă, Piotr Ippolitovici, i-am spus eu aspru, binevoiește să te duci numaidecât la Anna Andreevna și s-o pofțești încoace, ca să ne lămurim. Sunt de mult aici?

— De aproape o oră.

— Hai, du-te!

Plecă și se întoarce cu un răspuns ciudat: cică Anna Andreevna și prințul Nikolai Ivanovici mă așteptau cu nerăbdare la dumnealor; așadar, Anna Andreevna nu catadicsise să vină. Mi-am potrivit și mi-am periat haina destul de mototolită, fiindcă dormisem îmbrăcat, m-am spălat, m-am pieptănat pe îndelete și m-am dus la bătrân, cu gândul să fiu cât mai prudent.

Prințul ședea pe o canapea, la o măsuță rotundă, iar Andreevna, în alt colț al camerei, lângă o masă, cu o față de masă, pe care fierbea samovarul proprietarului, strălucitor ca niciodată, și-i pregătea un ceai. Când am intrat, nu mi-am descrețit fruntea, iar bătrânul, văzându-mă atât de încruntat, tresări, zâmbetul de pe buze îi pieri numaidecât și pe față i se întipări spaima. Atunci, nu m-am mai putut stăpâni, am izbucnit în râs și i-am întins amândouă mâinile. Sărmanul, s-a repezit numaidecât în brațele mele.

Fără îndoială că am înțeles imediat ce se întâmplase cu el. De la început mi-a fost limpede ca lumina zilei că în răstimpul cât nu-l mai văzusem, acest bătrân, mai deunăzi încă destul de vioi, care, oricum, mai avea oarecare luciditate și voință, fusese transformat într-un soi de mumie, într-un copil neajutorat, sperios și neîncrezător. Trebuie să adaug însă că el știa perfect

pentru ce fusese adus acolo și că totul se întâmplase întocmai cum am arătat mai sus, anticipând asupra evenimentelor. Fusese luat prin surprindere și vestea că propria lui fiică îl trădase, că voia să-l interneze într-un ospiciu de nebuni, îl năucise, îl strivise, paralizându-i cu totul voința. Se lăsase dus pe sus, fiindcă de spaimă era aproape inconștient. I se spusese că eu dețin un secret care va lămuri totul, că numai cu ajutorul meu va putea lua așadar o hotărâre definitivă. Trebuie să spun de pe acum că mai mult decât orice pe lume îl înspăimânta tocmai dezvăluirea secretului și hotărârea definitivă pe care trebuia s-o ia. Se aștepta să mă vadă apărând cu o hârtie în mână și cu verdictul întipărit pe față, de aceea era atât de încântat că deocamdată mă arătam dispus să râd și să vorbesc despre cu totul altceva. Când ne-am îmbrățișat, el a început să plângă, recunosc că și mie mi s-au umezit ochii, fiindcă deodată mi se făcuse tare milă de el... Tocmai atunci se porni să latre și cățelul pitic al lui Alphonsine și se repezi la mine de pe divan. De când cumpăraseră cățelul, bătrânul nu se mai despărțea de el, nici măcar când dormea.

— *Oh, je disais qu'il a du coeur*⁷⁷! îi strigă el Annei Andreevna, arătând spre mine.

— V-ați întremat surprinzător, *mon prince*, arătați minunat, păreți mai tânăr și mai sănătos ca oricând, i-am spus. Din păcate însă adevărul era altul: aveam în față o mumie și-l mințisem ca să-i mai dau curaj.

— *N'est-ce pas? N'est-ce pas*⁷⁸? repetă el, încântat. O, m-am întremat de minune!

— Dar acum ar trebui să vă luați ceaiul și dacă îmi oferiti și mie o ceașcă, am s-o beau cu plăcere împreună cu dumneavoastră.

— Asta e minunat! Vorba poetului: "Vom bea și ne vom desfăta..." sau cam așa ceva. Anna Andreevna, dă-i un ceai. *Il prend toujours par les sentiments*⁷⁹.... Dă-ne câte un ceai, draga mea.

Anna Andreevna ne servi ceaiul, apoi se întoarse deodată spre mine și începu să-mi vorbească pe un ton extrem de solemn:

— Arkadi Makarovici, noi amândoi, eu și binefăcătorul meu, ne-am refugiat la dumneata. Socotesc că ne găsim în casa dumitale și de aceea pe dumneata te rugăm să ne dai azil și să ne ocrotești. Ține seama că soarta acestui sfânt, a acestui om nespus de nobil și atât de năpăstuit depinde aproape în întregime de dumneata. Noi așteptăm să hotărască inima dumitale cinstită și dreaptă!

Dar nici nu apucă să sfârșească, și prințul, îngrozit, începu să tremure.

— *Après, après, n'est-ce pas? Chere amie*⁸⁰! tot repeta el, făcând un gest de rugă.

Nu pot spune cât de neplăcut m-a impresionat discursul ei. Nu i-am răspuns nimic, m-am mulțumit să mă înclin grav și distant; apoi m-am așezat la masă și dinadins am început să vorbesc despre altceva, despre tot felul de

⁷⁷ O, spuneam eu ca are inima buna!

⁷⁸ Nu-i așa, nu-i așa?

⁷⁹ Intotdeauna tine cont de sentimente

⁸⁰ Dupa, dupa, nu-i așa? Draga prietenea!

fleacuri, am râs, am glumit... Vedeam bine că bătrânul mi-era recunoscător și că se înveselise din toată inima. Am înțeles însă numaidecât că veselia lui, deși exuberantă, era totuși de suprafață și că, dintr-un moment într-altul, putea să se preschimbe într-o apatie totală.

— *Cher enfant*, am auzit că ai fost bolnav... *ah, pardon*, am auzit că te-ai ocupat tot timpul de spiritism, așa-i?

— Nici prin gând nu mi-a trecut! am exclamat eu, zâmbind.

— Nu? Atunci cine mi-a vorbit de spiritism?

— Despre asta a vorbit adineauri Piotr Ippolitovici, proprietarul casei, îl lămurii Anna Andreevna. E un om foarte vesel și știe o mulțime de anecdote. Vrei să-l chem?

— *Oui, oui, il est charmant*⁸¹ ... Știe și anecdote, dar ar fi mai bine să-l chemăm mai târziu. Îl chemăm noi, și are să ne povestească de toate, *mais après*. Ce crezi că mi-a spus adineauri, când s-a pus masa: "Fiți pe pace, n-o să zboare, că noi nu suntem spiritiști!" Cum adică, la spiritiști zboară mesele?

— Drept să spun, nu știu. Se pare însă că se ridică de la pământ..

— *Mais c'est terrible ce que tu dis*⁸²! se sperie el.

— O, fiți pe pace, astea-s prostii!

— Așa zic și eu. Nastasia Stepanovna Salomeeva... o cunoști doar... ah, da, tu n-o cunoști... Închipuiește-ți că și ea crede în spiritism, și să vezi, *cher enfant*, se întoarce el spre Anna Andreevna, să vezi ce i-am spus: păi și la ministere sunt mese și în jurul lor stau câte opt funcționari care scriu, așa că țin mâinile pe ele, atunci de ce nu dansează mesele și acolo? Gândește-te ce-ar fi dacă ar începe să joace! Atâta ar mai lipsi, să-și facă de cap deodată mesele de la Ministerul de Finanțe sau de la învățământul Public!

— Vorbiți tot atât de hazliu ca pe vremuri! am exclamat eu, străduindu-mă să râd cât mai sincer.

— *N'est-ce pas? Je ne parle pas trop, mais je dis bien*⁸³!

— Mă duc să-l chem pe Piotr Ippolitovici, spuse Anna Andreevna, ridicându-se. Era radioasă: văzând că mă port atât de drăgăstos cu bătrânul, nu mai putea de bucurie. Dar nici n-a apucat bine să iasă pe ușă, că bătrânul s-a schimbat brusc la față. Aruncă repede o privire spre ușă, își roti ochii prin cameră, apoi fără să se ridice de pe canapea, se aplecă spre mine și-mi șopti speriat:

— *Cher ami*, o de-aș putea să le văd aici pe amândouă împreună. *Oh, cher enfant!*

— Linișteți-vă, *mon prince*.

— Da, da, însă... o să le împăcăm, *n'est-ce pas?* Doar nu-i vorba decât de o mică ceartă între două femei admirabile *n'est-ce pa?* În tine îmi pun toată speranța, numai în tine.

— O să descurcăm noi ițele chiar aici.

— Dar ce locuință udată mai e și asta?! rosti el aproape cu teamă, uitându-se împrejur. Și știi, proprietarul ăsta... arată cam... Spune, nu-i un om

⁸¹ Da, da, e fermecător...

⁸² Dar e îngrozitor ce spui!

⁸³ Nu vorbesc mult, dar vorbesc bine!

primejdios?

— Proprietarul? O, nu! Cum ar putea să fie primejdios?

— *C'est ça*⁸⁴! Cu atât mai bine. *Il me semble qu'il est bête, gentilhomme*⁸⁵. *Cher enfant*, pentru Dumnezeu, să nu-i spui Annei Andreevna că aici totul mă înspăimântă; eu de când am intrat aici am lăudat totul, și pe proprietar l-am lăudat. Ascultă, tu cunoști pățania lui von Sohn⁸⁶? Îți mai aduci aminte de ea?

— Ce vreți să spuneți cu asta?

— *Rien, rien du tout. Mais je suis libre ici, n'est-ce pas*⁸⁷? Tu ce crezi: aici nu mi se poate întâmpla nimic... de felul ăsta?

— Vai de mine, dragul meu prinț! Vă asigură că nici vorbă nu poate fi!

— *Mon ami! Mon enfant!* exclamă el deodată, cu mâinile împreunate, fără să-și mai ascundă spaima. Dacă într-adevăr ai ceva... vreun document... Într-un cuvânt, dacă ai ceva să-mi spui, mai bine taci pentru Dumnezeu, nu-mi spune nimic, mai bine taci... păstrează secretul cât poți mai mult...

A dat să se repeadă la mine să mă îmbrățișeze; pe față i se prelingeau lacrimi; nici nu pot spune cum mi s-a strâns inima; bietul bătrân semăna cu un copil slab, speriat, fără apărare, pe care niște țigani l-au furat din casa părintească și l-au dus printre străini. Dar n-am apucat să ne îmbrățișăm că ușa s-a deschis și a intrat Anna Andreevna împreună cu fratele ei, kammerjunker-ul. Apariția lui m-a uluit; m-am ridicat și m-am îndreptat spre ușă.

— Arkadi Makarovici, dă-mi voie să vă fac cunoștință, spuse Anna Andreevna cu glas tare, așa că, vrând-nevrând, a trebuit să mă opresc.

— Îl cunosc prea bine pe frățiorul dumitale, am rostit eu tăios, apăsând mai cu seamă pe cuvântul prea.

— Ah, a fost o neînțelegere regretabilă! Mă simt atât de vinovat, dragul meu And... Andrei Makarovici, bâigui tânărul și, apropiindu-se de mine cu un aer cât se poate de familiar, îmi luă mâna, pe care nu m-am simțit în stare să mi-o retrag. Numai Stepan al meu e vinovat de toate. S-a bâlbâit ca un prost când te-a anunțat și am crezut că e vorba de altcineva. Asta s-a întâmplat la Moscova, o lămuri el pe soră-sa. Pe urmă aș fi dorit din toată inima să te caut și să-ți explic, dar m-am îmbolnăvit, poate să-ți confirme și ea. *Cher prince, nous devons être amis, même par droit de naissance*⁸⁸.

Și tânărul acesta impertinent a îndrăznit să mă cuprindă cu brațul pe după umeri, cu un gest familiar din cale afară. M-am tras deoparte, dar cum mă fâstăcisem și nu știam ce să-i răspund, am plecat cât am putut mai repede. M-am întors în camera mea, tulburat, m-am așezat pe pat și am căzut pe gânduri. Aceste uneltiri mă indignau și mă dezgustau, totuși nu puteam să răstorn dintr-o dată planul Annei Andreevna și s-o facă de râs.

⁸⁴ Asta-i!

⁸⁵ Imi pare ca e un domn cam prost.

⁸⁶ La sfârșitul anului 1869 a fost ucis, pe când se afla într-o casă de toleranță, funcționarul von Sohn. Cazul von Sohn este pomenit de Dostoievski și în romanul *Frații Karamazov*.

⁸⁷ Nimic, chiar nimic. Dar aici sunt liber, nu?

⁸⁸ Dragul meu prinț, noi trebuie să fim prieteni, chiar și în virtutea originii noastre. (Fr.)

Abia atunci mi-am dat seama cât de dragă mi-era și ea și în ce situație îngrozitoare se afla.

După cum m-am așteptat, ea a venit singură la mine, lăsându-l pe prinț cu fratele ei, care începuse să-i povestească cele mai proaspete și inedite bârfeli din înalta societate, izbutind numaidecât să-l distreze și să-l înveselească pe acest bătrân impresionabil. M-am ridicat de pe pat fără să scot o vorbă și am privit-o întrebător.

— Ți-am spus tot, Arkadi Makarovici, începu ea fără înconjur. Soarta noastră este în mâinile dumitale.

— Bine, dar eu te prevenisem că nu pot... Cele mai sfinte îndatoriri morale mă opresc să fac ceea ce aștepti de la mine...

— Așa? Va să zică ăsta e răspunsul dumitale? De mine nu-mi pasă, chiar de-ar fi să mă duc de răpă, dar ce se alege de bătrân? Dacă nu te răzgândești, până deseară are să înnebunească!

— Dimpotrivă, are să înnebunească dacă am să-i arăt scrisoarea fiicei lui în care întreabă un avocat cum să-și pună tatăl sub interdicție, declarându-l nebun! am exclamat eu cu convingere. N-ar putea să suporte asta. Află că nici nu crede că există o astfel de scrisoare, mi-a spus-o chiar el! De fapt răstălmăcisem cuvintele lui, dar bine am făcut.

— A și a apucat să-ți spună? Mi-am închipuit eu! În cazul acesta, sunt pierdută; adineauri începuse să plângă și cerea să se întoarcă acasă!

— Spune drept, în ce constă planul dumitale?

Ea roși fiindcă îi rănisem orgoliul. Totuși își calcă pe inimă.

— Dacă am avea scrisoarea fiicei lui, lumea nu ne-ar mai putea învinui de nimic. Aș trimite numaidecât după prințul V. și după Boris Mihailovici Pelișcev, prietenii lui din copilărie; amândoi sunt oameni respectabili, cu mare vază în societate și știu că încă de acum doi ani s-au arătat indignați de anumite fapte ale fiicei lui crude și hrăpărețe. Nu încapă îndoială că ei or să-l împace cu fiica lui, la rugămintea mea, fiindcă eu însămi doresc să se împace; atunci, însă, situația va fi cu totul alta. Unde mai pui că în cazul acesta și rudele mele, familia Fanariotov, se vor hotărî să-mi ia apărarea; sunt convinsă de acest lucru. Dar mai mult decât la orice țin la fericirea lui. Vreau să judece singur și să înțeleagă cine îi este cu adevărat devotat. Fără îndoială că mă bizui în primul rând pe influența dumitale, Arkadi Makarovici, fiindcă știu cât îl iubești... Oare îl mai iubește cineva, afară de noi doi? Numai de dumneata a vorbit în ultimele zile; îi era tare dor de ..."tânărul lui prieten"... Nu trebuie să-ți mai spun că toată viața am să-ți port o recunoștință fără margini.

Era limpede că-mi făgăduia o răsplată, poate chiar bani. Am întrerupt-o destul de brutal:

— Orice mi-ai spune, nu pot, i-am declarat categoric. Pot doar să-ți răspund cu aceeași sinceritate și să-ți împărtășesc hotărârea mea irevocabilă: în cel mai scurt timp am să înmânez scrisoarea fatală Katerinei Nikolaevna, dar cu condiția să nu dea în vileag cea ce s-a petrecut acum, să evite scandalul și să-mi făgăduiască solemn că nu va sta în calea fericirii voastre. Iată tot ce pot să fac.

— Asta e cu neputință! izbucni ea, roșind toată. Până și gândul că îi voi cere Katerinei Nikolaevna s-o cruțe îi stârnea indignarea.

— N-am să-mi schimb hotărârea, Anna Andreevna.

— Ba poate că ai să te răzgândești.

— Adresează-te lui Lambert.

— Nici nu bănuiești, Arkadi Makarovici, câte nenorociri ar putea să provoace încăpățânarea dumitale, rosti ea aspru, aproape dușmănos.

— Oricum, nenorocirile sunt inevitabile... mă apucă amețeala când mă gândesc. Dar nu mai are rost să lungim vorba: am luat o hotărâre și mă țin de ea. Și te mai rog ceva: nu cumva să-l aduci la mine pe fratele dumitale!

— Bine, dar el vrea să-și îndrepte greșeala...

— Nu-i nimic de îndreptat aici! N-am nevoie de el și nu vreau să-l vad! am strigat eu, luându-mă cu mâinile de cap. (Recunosc că poate i-am vorbit prea de sus atunci.) Dar ia spune, unde va dormi prințul la noapte? Nu cumva aici?

— Ba aici va rămâne la noapte, la dumneata și cu dumneata.

— Atunci încă din seara asta mă mut în altă parte.

Și, după aceste cuvinte necruțătoare, mi-am luat căciula și mi-am îmbrăcat paltonul. Anna Andreevna mă privea tăcută și încruntată. Mi-era milă, vai ce milă mi-era de această fată mândră! Totuși, am fugit din casă, fără să-i dau nici cea mai mică nădejde.

Mă voi strădui să povestesc cât mai pe scurt ceea ce a urmat. Nimic nu-mi putea clinti hotărârea, așa că m-am dus direct la Tatiana Pavlovna. S-ar fi putut evita o mare nenorocire, dacă aș fi găsit-o atunci acasă. Dar, ca un făcut, tocmai în ziua aceea mă urmărea un ghinion nemaipomenit. De acolo m-am dus, firește, la mama, în primul rând ca să văd ce mai face, sărmana, și în al doilea rând, fiindcă eram aproape sigur că la ea am să dau de Tatiana Pavlovna. Dar nici acolo n-am gasit-o. Tocmai plecase; mama zăcea bolnavă și acasă nu era decât Liza, care nu voise s-o lase singură. Liza mă ruga să nu intru la mama și să n-o trezesc din somn: "Toată noaptea s-a chinuit. N-a închis ochii. Slavă Domnului că a ațipit măcar acum". Am îmbrățișat-o pe Liza și i-am spus în două cuvinte că am luat o hotărâre foarte importantă și irevocabilă pe care voiam s-o duc imediat la îndeplinire. Ea m-a ascultat fără să se mire prea mult, ca și cum i-aș fi spus un lucru cât se poate de banal. De, ai mei se obișnuiseră cu hotărârile mele definitive și irevocabile, pe care apoi le călcam regulat din lașitate. De astă dată însă era cu totul altceva. Până la urmă, m-am dus la cârciuma de pe chei, unde am stat câtva timp, printre altele, ca să fiu singur că, ducându-mă a doua oară la Tatiana Pavlovna, am s-o găsesc acasă. Dar mai întâi să explic de ce țineam într-atâta s-o văd. Aveam nevoie de ea: voiam s-o trimit imediat la Katerina Nikolaevna s-o roage să vină, și apoi, de față cu ea, să-i restitui documentul, bineînțeles, după o explicație definitivă... Într-un cuvânt, voiam să-mi fac datoria și astfel să-mi răscumpăr toate păcatele. O dată această problemă rezolvată, țineam să-i spun negreșit și câteva cuvinte în favoarea Annei Andreevna, și, dacă va fi cu putință, s-o duc împreună cu Tatiana Pavlovna (ca martoră) la mine, mai bine zis la prinț, și acolo să împac cele două

dușmance, să-l readuc pe prinț la viață și... și... Într-un cuvânt, voiam să fac fericit în ziua aceea măcar acest grup, ca apoi să nu-mi rămână decât grija lui Versilov și a mamei. Nu mă îndoiam o clipă de izbândă: din recunoștință că i-am înapoiat scrisoarea, Katerina Nikolaevna nu putea să nu-mi îndeplinească rugămintea. Din nefericire, îmi închipuiam că mai dispun de document. Dar vai, nici nu bănuiam în ce situație stupidă și înjositoare mă găseam!

Era aproape ora patru și se întunecase de-a binelea când am ajuns din nou la Tatiana Pavlovna. Maria mi-a răspuns înbufnată: "Cucoana nu s-a întors". Îmi aduc foarte bine aminte de privirea ciudată și încruntată pe care mi-a aruncat-o Maria, atunci însă nu putea să-mi trezească nici o bănuială, firește. Dimpotrivă, în timp ce coboram scara, plecând înciudat și descurajat de la Tatiana Pavlovna, mi-am adus deodată aminte de bietul prinț care adineauri întinsese rugător mâinile spre mine — la gândul acesta mi s-a strâns inima și m-am muștrat aspru că îl părăsisem fără nici un motiv, numai fiindcă îmi fusese jignit orgoliul. Mă temeam să nu i se fi întâmplat ceva rău în lipsa mea, de aceea am pornit grăbit spre casă. Acolo nu se petrecuse însă nimic îngrijorător.

Când plecase de la mine, Anna Andreevna, deși mâniaoasă nu-și pierduse cumpătul. Trebuie să spun că în dimineața aceea, trimisese de două ori după Lambert și, cum acesta nu fusese acasă, îl rugă în cele din urmă pe fratele ei să-l caute. Văzând că nu mă poate îndupleca, își pusese, sărmana, toată nădejdea în Lambert și în influența pe care el ar fi putut s-o exercite asupra mea. Îl aștepta cu nerăbdare pe Lambert și se tot mira că el, care până în ziua aceea se învățea neîncetat în jurul ei și-i bătea mereu capul, o părăsise deodată și dispăruse fără urmă. Cum ar fi putut să-i treacă prin minte că Lambert pusese mâna pe document, avea acum cu totul alte planuri și tocmai de aceea dispăruse, fiindcă voia să se ascundă de ea.

După cum era și firesc, Anna Andreevna, din ce în ce mai neliniștită și mai îngrijorată, nu mai avea putere să-l distreze pe bătrân, așa că între timp tulburarea lui luase proporții îngrijorătoare. Era atât de speriat, încât puneă tot felul de întrebări ciudate. Devenise bănuitor chiar și față de ea și de câteva ori începuse să plângă. Tânărul Versilov nu rămăsese mult cu el, așa că Anna Andreevna i-l adusese în cele din urmă pe Piotr Ippolitovici, în care își pusese mari speranțe; dar prezența lui nu-i făcu de loc plăcere bătrânului, dimpotrivă, îl irită. De fapt, prințul îl privea pe proprietar cu tot mai multă neîncredere, ba chiar cu bănuială. Și Piotr Ippolitovici, ca un făcut, aduse iar vorba despre spiritism, apoi începu să trăncănească despre spiritism și niște scamatorii pe care le văzuse la bâlci, cică un scamator ambulant tăiaze în fața publicului capetele câtorva oameni și după ce toată lumea văzuse sângele curgând, le pusese la loc de nici nu se cunoștea că fuseseră tăiate, și asta tot în văzul publicului! Minunea se întâmplase cică în 1859. Povestea aceasta l-a speriat și totodată l-a indignat atât de tare pe prinț, încât Anna Andreevna a fost nevoită să-l alunge imediat pe povestitor. Din fericire însă, tocmai atunci s-a adus masa de prânz, comandată încă din ajun (de către Lambert și Alphonsine) unui foarte priceput bucătar francez din apropiere,

care n-avea de lucru și căuta să se angajeze la o casă boierească sau la vreun club. Mâncarea bună și șampania l-au înveselit grozav pe bătrân, care mânca mult și glumea mereu. După masă îl cuprinse bineînțeles moleșeala, i se făcu somn și, cum avea obiceiul să se culce după masă, Anna Andreevna îi făcu patul; înainte de a adormi, bătrânul i-a sărutat de nenumărate ori mâinile, spunându-i mereu că ea este pentru el raiul, speranța, hura, floarea de aur, într-un cuvânt, de entuziasm a folosit numai termeni de comparație orientali. Când m-am întors eu acasă, tocmai adormise.

Anna Andreevna a venit numaidecât la mine și cu mâinile împreunate ca pentru rugăciune m-a implorat să nu plec "dacă nu de dragul ei, măcar de dragul prințului" și când se va trezi să mă duc la el. "Dacă pleci, are să se prăpădească, de enervare are să-l lovească damblaua. Mi-e teamă că n-o mai duce nici până la noapte"... A mai adăugat că trebuie să se ducă neapărat undeva, că va lipsi "poate chiar două ceasuri" și că pe prinț "îl lasă așadar în grija mea". I-am făgăduit din toată inima că voi rămâne acasă până seara și că atunci când prințul se va trezi voi face tot ce-mi va sta în putință ca să-l distrez.

— Și eu îmi voi face datoria până la capăt! îmi spuse ea pe un ton energic la despărțire.

Apoi plecă.

Trebuie să anticipez din nou asupra evenimentelor și să spun că ea plecase să-l caute pe Lambert, ultima ei nădejde. Apoi trecuse pe la fratele ei și pe la familia Fanariotov, rudele ei; e ușor de înțeles în ce stare sufletească s-a întors.

Prințul s-a trezit la vreo oră după plecarea ei. Din camera mea l-am auzit gemând și am alergat numaidecât la el; l-am găsit șezând pe marginea patului, în halat; se speriasse într-atât când se trezise singur într-o cameră străină, luminată slab de o singură lampă, încât, când am deschis ușa, s-a cutremurat, a sărit ca ars și a început să țipe. M-am apropiat repede de el și când a văzut cine era, m-a strâns în brațe și a început să plângă de bucurie.

— Dar mie mi s-a spus că te-ai mutat, că te-ai speriat și ai fugit.

— Cine a putut să vă spună așa ceva?

— Cine? Știu și eu? Poate mi s-a năzărit mie sau poate că într-adevăr mi-a spus cineva. Închipuiește-ți ce am visat adineauri: se făcea că intra pe ușă un moșneag cu barbă, în mână cu o icoană frântă în două, care-mi spune deodată: "Așa se va frânge și viața ta!"

— Of, Doamne, pesemne ați aflat de la cineva că Versilov a spart ieri o icoană. Nu-i așa?

— *N'est-ce pas?* Da, am aflat, am aflat! Nastasia Egorovna mi-a povestit azi dimineață. Ea mi-a adus încoace geamantanul și cățelul.

— Așa se explică visul.

— S-ar putea. Totuși, închipuiește-ți, moșneagul acela mă tot amenința cu degetul. Dar unde e Anna Andreevna?

— Se întoarce numaidecât.

— Unde a plecat? Nu cumva m-a părăsit și ea? strigă el, îndurerat.

— Nici gând. Trebuie să vină dintr-o clipă într-alta, și până atunci m-a

rugat să vă țin eu de urât.

— *Oui*, să vină. Așadar prietenul nostru Andrei Petrovici a înnebunit; "de mult mă așteptam — da-i cam subit⁸⁹". De mult i-am prezis eu că așa are să sfârșească. Stai puțin, dragul meu...

Mă apucă de haină și mă trase spre el.

— Adineauri, îmi șopti el, proprietarul mi-a adus pe nepusă masă niște fotografii dezgustătoare, numai femei goale în diverse decoruri orientale. Ba a mai și stăruit să mă uit la ele prin lupă. Mi-am călcat pe inimă și m-am făcut că le admir; dar, știi, de fapt, tot niște femei de astea deocheate i-au adus și acelui nefericit, ca să-l poată îmbăta mai ușor...

— Tot la von Sohn ți-e gândul; dar lasă, ajunge! Proprietarul e un neghiob și atâta tot!

— Proprietarul e un neghiob și atâta tot. *C'est aussi mon opinion*⁹⁰! Dragul meu, dacă poți, scapă-mă de aici! mă rugă el, făcând și un gest de implorare.

— Voi face tot ce-mi va sta în putință, credeți-mă! Sunt al dumneavoastră cu trup și suflet... Dragul meu prinț, aveți puțină răbdare și poate că am să izbutesc să rezolv totul.

— *N'est-ce pas?* Ne luăm de mână și fugim, iar geamantanul îl lăsăm aici, ca el să creadă că ne întoarcem.

— Unde să fugim? S-o părăsim pe Anna Andreevna?

— Ba nu, o luăm și pe ea... Ah, *mon cher*, e o harababură în capul meu... Stai puțin: în geanta din dreapta e portretul Katiei. L-am luat pe furiș, ca să nu mă vadă Arma Andreevna și mai cu seamă Nastasia Egorovna; dă-mi-l, dar pentru Dumnezeu, mai repede, și cu băgare de seamă, să nu ne prindă... Oare nu se poate încuia ușa?

Într-adevăr, am găsit în geantă o fotografie de a Kateinei Nikolaevna, într-o ramă ovală. El mi-a luat-o din mână, a întors-o către lampă și deodată pe obrazul lui scofâlcit și gălbejit au început să curgă lacrimi.

— *C'est un ange, c'est un ange du ciel*⁹¹! exclamă el. Toată viața m-am simțit vinovat față de ea... dar niciodată ca acum. *Cher enfant*, eu nu cred nimic, absolut nimic! Spune și tu, dragul meu, oare își poate cineva închipui că vor să mă interneze într-un ospiciu de nebuni? *Je dis des choses charmantes, et tout le monde rit*⁹². Și pe un om ca mine să-l ducă așa, din senin, la balamuc?

— Dar nici prin minte nu i-a trecut! am strigat eu. Este o neînțelegere la mijloc, eu îi cunosc sentimentele!

— Așadar, îi cunoști și tu sentimentele. Ce bine îmi pare. M-ai înviat din morți, dragul meu. De ce-or fi vrut să te ponegrească în ochii mei? Dragul meu, adu-o pe Katia încoace. Vreau să se îmbrățișeze amândouă în fața mea și apoi să le duc acasă, iar pe proprietar să-l gonim.

⁸⁹Replică din comedia lui Griboedov *Prea multă minte strică*, reprodusă inexact în textul original.

⁹⁰E și parerea mea!

⁹¹E un inger, un inger din cer!

⁹²Eu spun lucruri frumoase, și toată lumea rade.

Se ridică cu mâinile împreunate și deodată căzu în genunchi în fața mea.

— *Cher enfant*, îmi șopti el, înnebunit de spaimă și tremurând ca varga, dragul meu, spune-mi tot adevărul: ce vor să facă cu mine?

— Doamne! am strigat eu, ridicându-l de jos și așezându-l pe pat. Văd că nici în mine nu mai aveți încredere; nu cumva vă închipuiți că și eu fac parte din complot? N-aveți grijă, cât sunteți aici n-am să îngădui nimănui să vă facă nici cel mai mic rău!

— *C'est ça!* Să nu îngădui, bâigui el, agățându-se cu amândouă mâinile de mine și încă tremurând. Să nu mă dai pe mâna nimănui... Dar nici tu să nu mă minți... fiindcă tot mă tem: nu cumva vor totuși să mă ducă de aici?

Ascultă, proprietarul ăsta, lppolit, sau cum îi mai zice, nu-i cumva... medic?

— De unde medic?

— Nu cumva... nu cumva aici e un ospiciu de nebuni? Nu cumva chiar aici, în camera asta, mă găsesc la balamuc?

Chiar în clipa aceea ușa se deschise deodată și intră Anna Andreevna. Ascultase pesemne la ușă și, nemaiputându-se stăpâni, dădu buzna înăuntru; bătrânul, care tresărea la orice zgomot, dădu un țipăt când ușa se deschise brusc și se trânti pe pat, îngropându-și fața în pernă, apoi izbucni într-un hohot de plâns nestăpânit: așadar, criza de nervi se dezlănțuise în cele din urmă.

— Iată roadele purtării dumitale, i-am spus eu, arătând spre prinț.

— Ba ale încăpățânării dumitale, se răsti ea la mine. Pentru ultima oară fac apel la dumneata, Arkadi Makarovici: vrei să dezvălui în sfârșit intriga infernală țesută împotriva unui bătrân fără apărare și să renunți "la visurile dumitale de dragoste nesăbuită și copilărească" ca să-ți salvezi sora?

— Am să vă salvez pe toți, dar numai așa cum ți-am spus adineauri. Mai dau o fugă până undeva și poate că peste un ceas va fi aici însăși Katerina Nikolaevna. Am să vă împac pe toți și veți fi cu toții fericiți! am strigat eu aproape cu frenezie.

— Adu-o încoace, adu-o negreșit, mă rugă prințul, venindu-și brusc în fire. Nu, mai bine du-mă pe mine la ea. Vreau la Katia, vreau s-o văd pe Katia și s-o binecuvânteze! exclamă el, sărind din pat cu mâinile ridicate la cer.

— Uită-te la el! i-am spus eu Annei Andreevna, arătând spre bătrân. Ai auzit ce spune, acum îți dai seama că nu-ți mai ajută nici un document!

— Îmi dau seama. Și totuși, mi-ar fi de folos ca să mă justific, să mă reabilitez în ochii lumii, fiindcă prin tot ce am făcut m-am compromis. Dar nu-mi pasă, conștiința mea e curată. Chiar dacă toți m-au părăsit, până și fratele meu, care s-a speriat văzând că totul se prăbușește... eu îmi voi face totuși datoria până la capăt. Voi rămâne lângă acest bătrân nefericit și-l voi îngriji ca o infirmieră!

Cum nu mai era vreme de pierdut, am fugit din cameră, strigându-i din prag:

— Într-o oră sunt înapoi, și n-am să mă întorc singur.

CAPITOLUL AL DOISPREZECELEA

În sfârșit am găsit-o pe Tatiana Pavlovna acasă. I-am povestit totul pe nerăsuflăte: și despre document, și tot ceea ce se întâmplase în ziua aceea la mine acasă, până în cele niai mici amănunte. Deși înțelegea limpede situația și ar fi putut să tragă o concluzie din două cuvinte, această introducere a durat cel puțin zece minute. Vorbeam numai eu, îi dezvăluiam tot adevărul fără să mă sfiesc și fără să mă rușinez. Ea mă asculta tăcută, nemișcată, dreaptă de parcă înghițise un băț, cu buzele strânse, privindu-mă ținută și sorbindu-mi fiecare cuvânt. Când am terminat, s-a ridicat atât de brusc de pe scaun, încât și eu am sărit ca ars.

— Neisprăvitule! Va să zică scrisoarea era într-adevăr la tine în buzunar și ți-a cusut-o chiar toanta de Maria Ivanovna! Of, ticăloșilor, nerușinaților! Așadar, ai venit la Petersburg ca să frângi inimile, ca să dai gata înalta societate, ca să te răzbuni pe Scaraoschi, fiindcă ești copil din flori, asta urmăreai?

— Tatiana Pavlovna, am strigat eu, să nu îndrăznești să mă insulti! Poate că numai dumneata, care nu m-ai slăbit cu ocările de când am venit încoace, m-ai îndârjit de la început. Într-adevăr, sunt copil din flori, și poate ai dreptate că am vrut să mă răzbun, și poate tocmai pe Scaraoschi, fiindcă numai el știe cine-i vinovat că sunt copil din flori; dar nu uita că am refuzat să intru în cârdășie cu niște nemernici și că nu m-am lăsat târât de patimă! Am să-i pun în tăcere documentul pe masă și am să plec fără să aștept măcar un cuvânt de mulțumire de la ea; chiar dumneata ai să fii martoră.

— Dă-mi numaidecât scrisoarea, pune-o imediat pe masă! Hai, ce mai aștepți! Ori poate că minți?!

— E cusută în buzunarul meu de la piept. Mi-a cusut-o Maria Ivanovna la Moscova; iar aici, când mi-am făcut haine noi, am discutat-o din surtucul cel vechi și am cusut-o cu mâna mea în cel nou. Uite-o aici, pipăie buzunarul și ai să te convingi că nu mint!

— Dă-o încoace, scoate-o mai repede, răzni Tatiana Pavlovna, ieșită din minți.

— Pentru nimic în lume! Dar îți repet că am să i-o dau în fața dumitale și am să plec fără să aștept să-mi spună un singur cuvânt; țin însă ca ea să știe, să vadă cu ochii ei că eu, eu însumi i-o dau de bunăvoie, fără să mă silească nimeni și fără să aștept nici o răsplată.

— Iar vrei să faci pe grozavul? Te pomenești că ești îndrăgostit, mucosule?!

— Poți să-mi arunci în față câte insulte poftești; fie că-s meritate, fie că nu, eu n-am să mă supăr. Chiar de-ar fi să mă socotească un mucos josnic care a pândit-o și a uneltit împotriva ei, vreau să știe că mi-am învins pornirile, că am pus fericirea ei mai presus de orice; încolo, nu-mi pasă de nimic în lume, Tatiana Pavlovna! Am să găsesc destul curaj și speranță în inimea mea. Chiar dacă este primul meu pas spre o viață nouă, vreau să închei frumos cu trecutul printr-un gest nobil. Ce are a face că o iubesc?! am continuat eu exaltat, privind-o cu înflăcărare. Nu mi-e rușine de dragostea mea: mama este un înger din ceruri, iar ea e o zeiță pământeană! Versilov se va întoarce la mama, așa că n-am de ce să mă rușinez față de ea; am auzit doar cu

urechile mele ce-au vorbit ea și Versilov, când stăteam ascuns după draperie... Noi suntem toți trei "niște oameni stăpâniți de aceeași nebunie"! Știi cine a spus vorba asta: "oameni stăpâniți de aceeași nebunie"? Astea-s chiar cuvintele lui Andrei Petrovici; mai știi că în afară de noi trei mai sunt și alții stăpâniți de aceeași nebunie? Aș pune rămășag pe orice că dumneata ești a patra! Mai mult, aș pune rămășag că și dumneata ai fost toată viața îndrăgostită de Andrei Petrovici, și poate mai ești și acum...

Repet, eram exaltat, cuprins de o fericire ciudată; dar n-am apucat să-mi spun gândul până la capăt, că Tatiana Pavlovna s-a repezit ca o furie la mine, mi-a înfipt mâna în păr, și m-a zgâlțâit de câteva ori cu toată puterea, ca și cum ar fi vrut să mă doboare... apoi îmi dădu deodată drumul, alergă într-un colț al camerei și-și acoperi fața cu batista.

— Neisprăvitule! Să nu îndrăznești să mai rostești vreodată asemenea vorbe! Îngăimă ea, plângând.

Ieșirea ei fusese atât de neașteptată, încât mă buimăcise. O priveam înlemnit și nu știam ce să fac.

— Of, zevzecule! Vino încoace, spuse ea și mă sărută. Sunt o proastă! adăugă ea deodată, râzând și plângând în același timp. Dar să nu îndrăznești, să te ferească Dumnezeu să mai spui vreodată ce-ai spus... Află că te iubesc, că te-am iubit toată viața... așa neghiob cum ești.

M-am dus la ea și am sărutat-o. Trebuie să spun de altfel că de atunci Tatiana Pavlovna și cu mine am devenit prieteni.

— Ah, da! Unde mi-e capul? exclamă ea deodată, izbindu-se peste frunte. Spuneai că bătrânul prinț e la tine acasă? E adevărat?

— Firește că e adevărat.

— Ah, Doamne! Vai de mine, ce să mă fac? se văita, alergând agitată de colo-colo. Acum e în mâna lor, fac ce vor cu el! Of, trăsnească-i Dumnezeu de proști! Și zici că încă de dimineață l-au adus? Halal, Anna Andreevna! Și cum o mai făcea pe mironosița! Dar zâna ce păzește? Te pomenești că habar n-are de nimic!

— Care zână?

— D-apoi, zeița ta, idealul tău! Of, acum ce-i de făcut?

— Tatiana Pavlovna! am strigat eu dezmeticindu-mă, noi stăm la palavre și am uitat tocmai ce e mai important: am alergat într-un suflet la dumneata ca s-o luăm pe Katerina Nikolaevna și s-o ducem acolo. Toți mă așteaptă cu nerăbdare să vin cu ea.

Atunci i-am explicat că am să-i înmânez documentul numai după ce îmi va da cuvântul de onoare că se împacă numaidecât cu Anna Andreevna și consimte chiar la căsătoria ei cu bătrânul...

— Foarte bine, mă întrerupse Tatiana Pavlovna, același lucru i l-am spus și eu de o sută de ori. Doar bătrânul are să moară încă înainte de nuntă. Tot nu apucă el să se însoare. Și chiar dacă o să-i lase Annei niște bani moștenire, în orice caz avea de gând să-i lase ceva, dovadă că a și trecut-o în testament...

— Oare Katerina Nikolaevna se opune numai de teamă să nu piardă niște bani?

— Nu, ea se temea ca nu cumva documentul să fie în mâna Annei Andreevna. De altfel, așa am crezut și eu. De aceea o și urmăream pas cu pas. Ea, ca fiică, nu voia să zdrobească inima bătrânului, iar zgripturoiului de neamț, Bioring adică, îi părea într-adevăr rău de bani.

— Și după toate astea crezi că se mai poate mărita cu Bioring?

— Ce să-i faci, dacă e proastă? Proastă s-a născut și proastă are să moară. Cică o să-și găsească liniștea cu el. "De vreme ce tot trebuie să mă mărit, zice, atunci mai bine cu ăsta decât cu altul, fiindcă ăsta măcar n-o să-mi tulbure liniștea". O să vedem noi dacă o să fie chiar atât de liniștită cu el! Are să-și muște ea mâinile mai pe urmă, dar o să fie prea târziu.

— Bine, dar dumneata de ce n-o oprești? Dumneata o iubești doar, nu te-am auzit chiar eu când i-ai spus în față cât de mult ții la ea?

— Așa și este, o iubesc mai mult decât pe voi toți la un loc, și totuși, este o proastă fără pic de minte!

— Hai, du-te repede la ea și adu-o înapoi. Ne lămurim cu ea și apoi o ducem la tatăl ei.

— Păi nu se poate, prostănacule, nu se poate, tocmai asta e nenorocirea! Of, ce-i de făcut?! Vai și amar! se jeli ea din nou, umblând agitat de colo-colo, dar în cele din urmă își luă totuși șalul. Of, of, de-ai fi venit măcar cu vreo patru ore mai devreme. Acum s-a făcut ceasul opt și ea a plecat de mult, e invitată la masă la familia Pelișcev și pe urmă se duc cu toții la operă.

— Doamne, oare n-ai putea să te duci după ea la operă? Dar nu, nu se poate! Și acum ce are să se întâmple cu bătrânul? S-ar putea să moară încă în noaptea asta!

— Ascultă, nu te mai întoarce acolo, du-te la mama și rămâi la ea peste noapte, iar mâine dis-de-diminează...

— Nu, orice s-ar întâmpla, nu pot să-l părăsesc pe bătrân.

— Foarte frumos din partea ta, nici nu trebuie să-l părăsești. Știi ceva... am să dau totuși o fugă până la ea și am să-i las un bilet. Firește, n-am să scriu negru pe alb că documentul e aici, am să-i dau doar a înțelege (are să priceapă ea despre ce e vorba!) și am s-o chem înapoi pe mâine la ora zece fix, dar am să-i atrag atenția să nu întârzie nici un minut! Fii pe pace, are să vină, că pe mine nu poate să nu mă asculte, și atunci o să ne lămurim cu ea. Deocamdată dă fuga acasă și mângâie-l pe bătrân cum oi ști, dar vezi să se culce numaidecât și poate o da Dumnezeu să nu moară chiar în noaptea asta! Și pe Anna s-o iei cu binișorul, mie și ea îmi e dragă, tu ești nedrept față de ea, fiindcă n-o înțelegi: a fost năpăstuită încă din copilărie, sărmana. Of, cu toții ați căzut pe capul meu! Și nu uita să-i spui din partea mea că am să descurc eu totul, și că o fac cu dragă inimă să n-aibă nici o grijă, că demnitatea ei n-o să fie câtuși de puțin știrbită... deși în ultimele zile ne-am tot luat în bețe, ne-am ocărit și ne-am certat cumplit. Și acum, șterge-o... ba nu, stai puțin să-ți mai pipăi o dată buzunarul... Spune, oare e adevărat? Of, de-ar fi adevărat! Mai bine dă-mi scrisoarea s-o păstrez eu în noaptea asta, că tot n-ai nevoie de ea. Las-o aici, nu te teme, că doar n-am s-o mănânc. Mai știi, poate o pierzi sau poate o dai cuiva la noapte... ori poate te răzgândești?

— Nici în ruptul capului! am strigat eu. Poftim, mai pipăie o dată buzunarul, ca să te convingi, dar de lăsat nu ți-o las cu nici un preț!

— Da, este o hârtie, se simte, recunosc eu ea, pipăindu-mi buzunarul, of, în sfârșit, hai du-te. Poate că am să dau totuși o fugă până la operă s-o caut. Să știi că ai avut o idee bună. Hai, pleacă odată, ce mai aștepți!

— Tatiana Pavlovna, stai puțin, ce face mama?

— Trăiește.

— Dar Andrei Petrovici?

Ea dădu din mână, plictisită.

— Are să-și vină el în fire!

Am pornit în fugă spre casă, înviorat și plin de speranță, deși nu ajunseseam la rezultatul dorit. Din păcate soarta hotărâse altfel. Acasă mă aștepta o surpriză — se vede că într-adevăr există o fatalitate pe lumea asta! Încă de pe scară am auzit gălăgie, iar ușa locuinței am găsit-o deschisă. Pe sală am dat de un lacheu în livrea pe care nu-l cunoșteam. Piotr Ippolitovici și nevastă-sa stăteau și ei pe sală, foarte speriați, și parcă așteptau ceva. Ușa spre odaia prințului era deschisă și dinăuntru se auzea un glas tunător. L-am recunoscut numaidecât: era glasul lui Bioring. Nici n-am apucat să mă apropiu, când deodată am văzut cum prințul, plâns și tremurând tot, este scos din cameră de către Bioring, ajutat de baronul R., pe care-l mai văzusem când venise să trateze cu Versilov. Prințul plângea cu hohote și-l tot îmbrățișa și-l săruta pe Bioring. Acesta striga la Anna Andreevna, care ieșise și ea în sală și voia să se țină după prinț; o amenința, ba după câte mi se părea bătea din picior — într-un cuvânt, se purta brutal ca un soldățoi prusac, ceea ce și era, în ciuda ifoselor sale aristocratice. După cum am aflat mai târziu, i se năzărise atunci că Anna Andreevna ar fi săvârșit un delict penal, de care, după părerea lui, trebuia să răspundă negreșit în fața justiției. Neștiind cum stăteau lucrurile, el le dădea proporții și mai mari, ceea ce li se întâmplă multora, și de aceea se socotea îndreptățit să se poarte ca un bătăran. De altfel nici nu apucase să se pună la curent: de cum aflase de toată povestea dintr-o scrisoare anonimă, după cum a reieșit ulterior (așa cum voi arăta mai târziu), se și repezise la fața locului, turbat de mânie, ca orice nobil ofensat, stare în care și cei mai "subțiri" dintre compatrioții lui sunt gata să sară la bătaie ca niște cizmari. Anna Andreevna făcuse față atacului cu o demnitate desăvârșită, după cum am auzit, fiindcă eu sosisem abia după aceea. Am văzut numai că, pe când îl scoteau pe bătrân din sală, Bioring l-a lăsat deodată numai în seama baronului R. și, întorcându-se brusc spre Anna Andreevna, începu să strige la ea, răspunzând pesemne la vreo observație de-a ei:

— Ești o intrigantă! Vrei să pui mâna pe averea lui! Din acest moment te-ai compromis, te-ai exclus singură din lumea bună și vei da socoteală în fața justiției!...

— Dumneata profiți de slăbiciunea unui biet bolnav și l-ai adus la nebunie... iar la mine îți permiți să strigi numai fiindcă sunt o femeie fără apărare...

— Ah, da! Uitasem că ești logodnica lui! Halal logodnică! Începu Bioring

să râdă cu hohote, sarcastic și mânios.

— *Baron, baron... Chère enfant, je vous aime*⁹³, scânci bătrânul, întinzând mâinile către Anna Andreevna.

— Haideți, *mon prince*, trebuie să plecați de aici, fiindcă s-a pus la cale un complot împotriva dumneavoastră, poate chiar un atentat la viața dumneavoastră, urlă Bioring.

— *Oui, oui, je comprends, j'ai compris au commence*⁹⁴.

— *Mon prince*, încercă și Anna Andreevna să ridice glasul, mă jigniți și admiteți să mă jignească și alții!

— Pleacă de aici! zbieră deodată Bioring la ea.

Atunci n-am mai putut răbda.

— Canalie! i-am strigat. Eu am să te apăr, Anna Andreevna!

N-am să descriu cu de-amănuntul ce a urmat, de altfel, nici n-aș fi în stare. Scena fusese atât de oribilă și înjositoare, încât mi-am pierdut mințile, m-am repezit la el și pare-se că l-am lovit sau cel puțin l-am îmbrâncit cu toată puterea. Atunci m-a izbit și el atât de tare în cap, că m-am prăbușit grămadă. Când mi-am venit în simțiri, am fugit după ei pe scară și țin minte că-mi curgea sânge din nas. În fața casei îi aștepta o caleașca și în timp ce îl urcau pe prinț în ea, am alergat spre ei și, împingându-l pe lacheul care voia să mă împiedice, m-am repezit iar la Bioring. Deodată a sărit ca din pământ un sergent de stradă. Bioring m-a înșfăcat de guler și i-a poruncit cu glas amenințător să mă ducă la comisariat. Am strigat că trebuie să vină și el, ca să facem amândoi declarații și că nimeni n-are dreptul să mă ridice de acasă... Dar cum scena se petrecea pe stradă și nu în casă, și cum eu strigam, înjuram și loveam în neștire ca un bețiv, și, pe deasupra, Bioring mai era și în uniformă de ofițer, sergentul m-a și înhățat. Atunci mi-am ieșit cu totul din sărite și m-am împotrivit din răsuputeri, ba chiar se pare că l-am și lovit pe sergent. Mi-aduc aminte că numaidecât au apărut alți doi polițiști și m-au luat cu ei. Nu știu cum m-am trezit deodată într-o încăpere plină de fum, duhnind a tutun, unde se mai găsea o mulțime pestriță de oameni, unii așteptând în picioare, alții stând la mese și scriind; și acolo am continuat să strig, cerând să se întocmească un proces-verbal, dar acum nu mai era vorba de un simplu proces-verbal, lucrurile se complicaseră, fiindcă făcusem scandal pe stradă și mă ridicam împotriva forței publice, și unde mai pui că arătam într-un hal fără de hal. Deodată cineva a început să se răstească amenințător la mine. Între timp, sergentul de stradă mă învinuia că-l bătusem, povestea despre colonel...

— Cum te cheamă? mă întreabă cineva răstit.

— Dolgoruki! am răcnit eu.

— Prințul Dolgoruki?

Scos din sărite, i-am răspuns printr-o înjurătură foarte urâtă și apoi... apoi îmi aduc aminte că m-au târât într-o cămăruță întunecoasă, "ca să mă dezmeticesc". Știu că n-am dreptul să fiu indignat, toată lumea a citit de curând în gazete plângerea unui domn care fusese ținut o noapte întreagă la

⁹³ Baroane, baroane... Draga copila, te iubesc

⁹⁴ Da, da, inteleg, am inteles de la inceput.

arest, legat burduf, tot într-o asemenea "cameră de dezmeticire", și acela, pe cât se pare, nu avea absolut nici o vină; eu cel puțin eram vinovat. M-am trântit pe un pat de scânduri între doi indivizi care dormeau tun. Mă durea capul, îmi zvâcneau tâmplele și inima îmi bătea să-mi spargă pieptul. Cred că la un moment dat n-am mai știut de mine și am început să aiurez. Țin minte numai că m-am trezit în puterea nopții și m-am așezat pe patul de scânduri. Deodată mi-am amintit de cele întâmplare, mintea mi s-a limpezit și, proptindu-mi coatele de genunchi, cu capul în palme, m-am cufundat în gânduri.

Desigur, n-am să-mi descriu sentimentele, doar nu mai am timp și pentru asta, vreau însă să spun că poate niciodată nu m-am simțit mai fericit ca în acele clipe de meditație din toiul nopții, șezând pe patul comun de la arest. S-ar putea ca acest lucru să pară curios cititorului, să creadă că mă laud din dorința de a mă arăta cât mai original. Și totuși nu spun decât adevărul. A fost unul din acele momente prin care trece probabil fiecare om în viața lui, deși ele nu se prea repetă. În astfel de momente îți hotărăști soarta, îți definești concepția și-ți spui o dată pentru totdeauna: "Iată unde e adevărul și iată și drumul pe care trebuie s-o apuc ca să ajung la el". În momentul acela s-a făcut lumină în sufletul meu. Deși fusesem jignit de trufașul Bioring și mă așteptam să fiu umilit chiar a doua zi de acea doamnă din înalta societate, deși știam prea bine că mă pot răzbuna cumplit pe amândoi, m-am hotărât totuși să nu mă răzbun și oricât ar fi fost de mare ispita, să nu dau în vileag documentul, să nu-l fac cunoscut întregii societăți selecte (cum avusesem intenția la început)! Îmi repetam mereu că a doua zi îi voi pune scrisoarea pe masă și chiar dacă va zâmbi ironic în loc să-mi mulțumească, să nu spun cuvânt și să mă despart pentru totdeauna de ea... Dar n-are rost să mai stăruie. Eram atât de mulțumit de hotărârea mea, încât aproape nici nu mă gândeam la ceea ce mă aștepta a doua zi acolo, la poliție, când aveam să fiu anchetat, nici la ceea ce mi se va întâmpla pe urmă. Mi-am făcut cruce cu evlavie, m-am culcat pe patul de scânduri și am adormit cu inima ușoară ca un copil.

M-am trezit târziu, când afară se și luminase de ziuă. În arest nu mai era nimeni. M-am așezat și am așteptat în tăcere multă vreme, aproape un ceas; trebuie să fi fost ora nouă când deodată a venit cineva să mă cheme. Aș putea să dau o seamă de amănunte, dar n-are rost, fiindcă nu vreau să mă pierd în lucruri secundare, acum, când mă grăbesc să ajung la ceea ce este esențial. Menționez doar în treacăt că, spre marea mea surprindere, am fost tratat cu o politețe neobișnuită: mi s-au pus doar câteva întrebări neînsemnate și după ce am răspuns la ele mi s-a dat numaidecât drumul. Am plecat în tăcere și în privirile polițiștilor am deslușit o oarecare mirare și admirație față de un om care știe să-și păstreze demnitatea chiar și în asemenea situație. Dacă nu m-ar fi izbit acest lucru, nu l-aș fi consemnat. La ieșire mă aștepta Tatiana Pavlovna. Am să explic în două cuvinte de ce am scăpat atât de ieftin atunci.

Încă de dimineață, pe la ora opt, Tatiana Pavlovna a alergat într-un suflet la mine acasă, sperând să-l mai găsească acolo pe prinț, și a rămas trăsniță

când a aflat de la Piotr Ippolitovici despre grozăviile din ajun și mai ales despre arestarea mea. A dat imediat fuga până la Katerina Nikolaevna (care încă în seara precedentă, întorcându-se de la operă, se văzuse cu tatăl ei, adus între timp acasă), a trezit-o și, amenințând-o, i-a cerut să intervină ca să fiu eliberat numaidecât. După ce luă de la ea un bilet către Bioring, alergă direct la acesta și izbuti să obțină pe loc de la el o scrisoare către "cei în drept", în care cerea stăruitor să fiu numaidecât eliberat, deoarece fusesem "arestat din eroare". Cu această scrisoare s-a dus glonț la comisariat, unde a obținut rezultatul dorit.

Acum să mă întorc la ceea ce este esențial.

De cum m-a văzut, Tatiana Pavlovna m-a luat de mână, m-a urcat într-o birjă, m-a dus la ea, a poruncit bucătăresei să pună samovarul și, între timp, m-a luat în bucătărie, unde mi-a ajutat să mă spăl și mi-a curățat hainele cu mâna ei. În bucătărie mi-a spus cu glas tare că la ora unsprezece și jumătate va veni la ea Katerina Nikolaevna să se întâlnească cu mine, după cum se înțeleseseră de dimineață. Maria, care era de față, a auzit și ea despre această întâlnire. Peste câteva minute a adus samovarul, dar peste alte două minute, când Tatiana Pavlovna a strigat-o, n-a răspuns: pesemne, plecase până undeva. Îl rog pe cititor să rețină acest amănunt. Asta s-a întâmplat pe la ora zece fără un sfert. Tatiana Pavlovna s-a supărat că plecase fără să-i ceară voie, dar, bănuind că s-a dus doar până la băcănie să cumpere ceva, nu s-a mai gândit pentru moment la ea. De altfel, aveam noi preocupări mai serioase; vorbeam fără întrerupere, aveam doar destule să ne spunem, așa că eu, bunăoară, nici n-am luat în seamă dispariția Mariei, ceea ce de asemenea îl rog pe cititor să rețină.

Se înțelege că eram buimac, îi împărtășeam Tatianei Pavlovna sentimentele mele și amândoi o așteptam cu nerăbdare pe Katerina Nikolaevna; tremuram de emoție la gândul că peste un ceas o voi vedea în sfârșit, și încă într-un asemenea moment hotărâtor din viața mea; în cele din urmă, după ce am băut două cești de ceai, Tatiana Pavlovna s-a ridicat deodată, a luat o foarfecă și mi-a spus:

— Descheie-ți haina să scot scrisoarea, că n-o să-ți tai buzunarul față de ea!

— Ai dreptate! am exclamat eu și mi-am descheiat numaidecât surtucul.

— Cine ți l-a cusut, că tare-i pungălit?

— Eu, cu mâna mea, Tatiana Pavlovna.

— Se și vede. În sfârșit, iat-o...

Scoase scrisoarea; plicul, vechi, era același, dar în el nu se găsea decât o hârtie albă.

— Ce înseamnă asta? strigă Tatiana Pavlovna, întorcând-o pe toate fețele. Ce-i cu tine?

Eu încremenisem, eram palid și-mi pierise glasul... Deodată m-am prăbușit pe un scaun, aproape leșinat.

— Ce-ai făcut? urlă Tatiana Pavlovna. Unde ți-e scrisoarea?

— Lambert! am sărit eu ca ars, duminindu-mă în sfârșit și lovindu-mă peste frunte. I-am povestit totul în grabă, cu sufletul la gură: despre noaptea

petrecută la Lambert, despre complotul pe care îl puseserăm atunci la cale; de altfel, îi mărturisisem încă din ajun ceea ce uneltisem.

— Mi-au furat scrisoarea! Mi-au furat-o! am început eu să strig, smulgându-mi părul din cap.

— Ce nenorocire! se cutremură Tatiana Pavlovna, duminindu-se deodată.

— Cât e ceasul?

Era aproape unsprezece.

— Of, unde-o fi Maria? Mario, Mario!

— Ce dorești, cucoană! răspunse pe neașteptate Maria din bucătărie.

— Aici erai? Dar acum ce-i de făcut? Să dau o fugă până la ea... Of, blegule! Mototolule!

— Și eu alerg la Lambert! am urlat eu. Dacă nu-mi dă scrisoarea, îl strâng de gât.

— Cucoană, strigă deodată Maria din bucătărie, te caută o muiere și tare mai stăruie...

Dar nici nu apucă să-și termine vorba că ușa de la bucătărie se deschise și "muierea" dădu buzna peste noi urlând cât o ținea gura. Era Alphonsine. N-am să descriu scena în toate amănuntele, e destul să spun că era o farsă, o înscenare, deși recunosc că Alphonsine și-a jucat rolul de minune. Cu lacrimi de pocăință și cu gesturi patetice a început să îndruga pe nerăsuflăte (și bineînțeles pe franțuzește) că ea îmi tăiasse atunci buzunarul și-mi scosese scrisoarea care se afla acum în mâna lui Lambert și că acesta împreună cu "tâlharul acela", *cet homme noir*⁹⁵ vor s-o tragă în cursă pe *madame la generale* și s-o împuște fără întârziere, chiar peste o oră... că ea fusese de față când puseseră totul la cale și când mai văzuse și pistolul, *le pistolet*, se speriasse îngrozitor și alergase într-un suflet la noi să ne ducem s-o scăpăm, s-o prevenim... *Cet homme noir*... Într-un cuvânt, povestea era cât se poate de verosimilă, chiar unele amănunte absurde pe care le dădea Alphonsine o făceau să pară și mai verosimilă.

— Cine-i *l'homme noir*?! se răsti la ea Tatiana Pavlovna.

— *Tiens, j'ai oublié son nom, un homme affreux... Tiens, Versiloff*⁹⁶.

— Versilov? Nu se poate! am urlat eu.

— Ba se poate! țipă Tatiana Pavlovna. Hai, vorbește odată, femeia lui Dumnezeu, nu mai sări ca o țarcă și nu mai da din mâini. Ce-au pus la cale? Vorbește lămurit: vor într-adevăr s-o împuște? Nu-mi vine a crede!

Iată lămuririle pe care le-a dat Alphonsine (îl previn pe cititor că totul era o minciună): *Versiloff* va sta ascuns după ușă și îndată ce va intra ea, Larrabert îi va arăta *cette lettre* și atunci *Versiloff* va da buzna înăuntru și amândoi... *Oh, ils feront leur vengeance*⁹⁷. Alphonsine a mai adăugat că se teme să nu dea de bucluc, să nu fie acuzată de complicitate, fiindcă le cunoaște planurile și că *cette dame, la generale*⁹⁸, are să vină negreșit, "chiar acum, chiar acum", fiindcă îi trimiseseră o copie de pe scrisoare, așa

⁹⁵ acel om negru

⁹⁶ la te uită, i-am uitat numele, un om îngrozitor... Stai, Versilov!

⁹⁷ O, se vor razbuna

⁹⁸ doamna aceea, generaleasa

că ea își va da seama că o au la mână și va veni negreșit, iar că scrisoarea i-o trimisese Lambert, sub pretextul că venise de la Moscova cu o însărcinare din partea unei doamne de acolo, *une dame de Moscou*⁹⁹ (N. B. Maria Ivanovna!), așa că ea n-avea de unde să bănuiască că și *Versiloff* e implicat.

— Vai de mine! Vai de mine! se tot tânguia Tatiana Pavlovna.

— *Sauvez-la, sauvez-la*¹⁰⁰! strigă Alphonsine.

De bună seamă că această veste înnebunitoare avea și un aspect absurd, care ar fi trebuit să ne sară în ochi din primul moment, dar nu ne-am oprit asupra lui, mai întâi fiindcă n-aveam timp de pierdut și apoi, fiindcă în esență vestea era îngrozitor de verosimilă. Mai puteam încă spera cu destul temei, că, primind scrisoarea lui Lambert, Katerina Nikolaevna înainte de a se duce la el, va trece mai întâi pe la noi, adică la Tatiana Pavlovna, ca să se lămurească asupra situației; totuși, s-ar fi putut să nu mai treacă pe la noi și să se ducă direct la Lambert, și atunci era pierdută! În orice caz, era puțin probabil că se va grăbi să răspundă de la prima chemare, la invitația unui necunoscut, deși nici această ipoteză nu era exclusă, ținând seama că din copia scrisorii se va convinge că o au la mână și atunci nenorocirea era inevitabilă! Situația era cu atât mai gravă, cu cât nu aveam nici o clipă de pierdut, nici măcar ca să o analizăm cum trebuie.

— Versilov are s-o ucidă! Dacă s-a înjosit până într-atât, încât să intre în cârdășie cu Lambert, o ucide cu siguranță! Numai acel "alter ego" e de vină! am strigat eu.

— Of, la multe rele l-a împins acest "alter ego"! oftă Tatiana Pavlovna, frângându-și mâinile. Dar să nu mai zăbovim! se hotărî ea dintr-o dată. Puneți paltonul și căciula și haide să pornim cu toții. Să ne duci numaidecât la ei, cucoană! Te pomenești c-o mai fi și departe! Mario, Mario, dacă vine Katerina Nikolaevna, să-i spui că mă întorc îndată și că o rog să mă aștepte, iar dacă nu vrea, tu încuie ușa și reține-o cu forța. Spune-i că așa ți-am poruncit eu! Îți dau o sută de ruble, Mario, dacă o scoți cu bine la capăt.

Am coborât scara în fugă. Nu încape îndoială că era soluția cea mai bună, fiindcă nenorocirea nu putea să se întâmple decât acasă la Lambert, iar dacă într-adevăr Katerina Nikolaevna ar fi trecut mai întâi pe la Tatiana Pavlovna, ar fi oprit-o Maria să se ducă acolo. Și totuși, Tatiana Pavlovna, după ce a și apucat să cheme o birjă, s-a răzgândit brusc.

— Du-te tu cu ea! îmi porunci, arătând spre Alphonsine, și să nu te dai bătut, chiar de-ar fi să mori! Pricepi, pricepi? Viu și eu numaidecât acolo, dar mai întâi vreau să dau o fugă până la ea, fiindcă, orice-ai zice, nu mi se pare lucru curat.

Porni în fugă spre Katerina Nikolaevna. Alphonsine și cu mine am plecat în goană la Lambert. Îl tot zoream pe birjar și în pripă căutam să mai aflui câte ceva de la Alphonsine, dar la întrebările mele ea nu răspundea decât prin exclamații și când am luat-o mai repede, a început să plângă. Dumnezeu s-a îndurat însă de noi toți și ne-a luat sub paza lui atunci când soarta noastră nu mai atârna decât de un fir de păr. Nu făcusem nici un sfert din

⁹⁹ o doamna de la Moscova

¹⁰⁰ Salvati-o, salvati-o!

drum, când deodată am auzit pe cineva strigându-ne pe nume. Am întors capul și l-am văzut pe Trișatov, într-o birjă, care voia să ne ajungă din urmă.

— Unde te duci? mă întrebă, speriat. Și încă cu ea, cu Alphonsine!

— Trișatov! i-am strigat eu. Ai avut dreptate, nenorocirea s-a și întâmplat! Mă duc la ticălosul de Lambert! Hai cu mine, poate îmi dai o mână de ajutor.

— Întoarce-te din drum, întoarce-te numaidecât! urlă Trișatov cât îl ținea gura. Lambert te-a tras pe sfoară cu ajutorul Alphonsinei. Ciupitul m-a trimis la dumneata; și apoi Lambert nici nu-i acasă, l-am întâlnit adineauri cu Versilov, într-o trăsură. Se îndreptau spre Tatiana Pavlovna... acum trebuie să fie acolo...

I-am spus birjarului să oprească și am sărit în birja lui Trișatov. Nici azi nu înțeleg cum am putut să mă hotărâsc atât de repede. Totuși, l-am crezut numaidecât și l-am ascultat. Alphonsine începu să urle îngrozitor, dar noi am lăsat-o în plata Domnului, fără să ne sinchisim dacă se ține după noi sau dacă se întoarce acasă; tot ce știu e că de atunci n-am mai văzut-o.

În trăsură, Trișatov mi-a explicat la repezeală, cu sufletul la gură, că Lambert împreună cu ciupitul pregătiseră o lovitură, dar că în ultimul moment ciupitul îl trădase și de aceea îl și trimisese pe el, adică pe Trișatov, la Tatiana Pavlovna să-i atragă atenția să nu aibă nici o încredere în Lambert și în Alphonsine. Trișatov a mai adăugat că asta e tot ce știe, fiindcă ciupitul nici nu apucase să-i spună mai mult, deoarece era foarte grăbit și înainte de a pleca îi aruncase la repezeală câteva cuvinte. "Când te-am zărit în trăsură, m-am luat numaidecât după dumneata", îmi mai spuse el. Nu încăpea îndoială că și ciupitul știa tot, de vreme ce-l trimisese pe Trișatov direct la Tatiana Pavlovna, ceea ce constituia pentru mine o nouă enigmă.

Pentru ca lucrurile să nu pară prea încurcate, înainte de a ajunge la catastrofă, trebuie să dau în vileag tot adevărul, anticipând pentru ultima oară asupra evenimentelor.

După ce-mi furase scrisoarea, Lambert intrase numaidecât în legătură cu Versilov. Cum de-a putut Versilov să intre în cârdășie cu Lambert, am să explic mai târziu; deocamdată spun numai că și la asta îl împinsese tot acel "alter ego" al său! Fapt e că Lambert, după ce s-a înțeles cu Versilov, urma s-o ademenească la el pe Katerina Nikolaevna printr-un tertip cât mai abil, deoarece Versilov susținea sus și tare că ea nu va veni. Dar încă cu trei zile în urmă, chiar din seara când mă întâlnise pe stradă și-i declarasem, ca să fac pe grozavul, că voi restitui scrisoarea în casa Tatianei Pavlovna și de față cu ea, Lambert puse sub supraveghere casa Tatianei Pavlovna, plătind-o pe Maria să spioneze tot ce se petrecea acolo. Îi dăduse mai întâi un bacșiș de douăzeci de ruble, iar a doua zi după ce furase documentul, se mai dusesse încă o dată la ea și, după ce s-au înțeles definitiv, i-a făgăduit două sute de ruble pentru serviciile ei.

Iată de ce Maria, când auzise de dimineață că la ora unsprezece și jumătate Katerina Nikolaevna avea să vină la Tatiana Pavlovna și că voi fi și eu acolo, a șters-o numaidecât de acasă, a luat o birjă și a alergat la Lambert să-i vestescă. Doar asta îi și ceruse Lambert când o tocmise. Din întâmplare,

în momentul acela se găsea la Lambert și Versilov, care ticlui pe loc un plan diabolic. De altfel, se spune că nebunii sunt grozav de vicleni în anumite momente.

Planul lui era să ne momească din casă pe amândoi, pe Tatiana Pavlovna și pe mine, fie numai și pentru un sfert de oră, dar în orice caz să nu fim acasă când va veni Katerina Nikolaevna. Ei aveau să pândească în stradă și, în clipa când ne vor vedea pe mine și pe Tatiana Pavlovna plecând, să alerge sus, să intre în casă cu ajutoareti Mariei și să o aștepte pe Katerina Nikolaevna. În timpul acesta, Alphonsine trebuia să facă pe dracu în patru ca să ne împiedice să ne întoarcem. De altfel, Katerina Nikolaevna făgăduise să vină la unsprezece și jumătate, așadar, cu mult mai devreme decât am fi izbutit noi oricum să ne întoarcem. (Bineînțeles, Katerina Nikolaevna nu primise nici o scrisoare de la Lambert, tot ce îndrugase Alphonsine fusese o minciună, o comedie ticluită până în cele mai mici amănunte de Versilov, și ea nu făcuse decât să joace rolul unui complice care trădează împins de spaimă.) Firește, planul era destul de riscant, dar, pe bună dreptate, și-au făcut următoarea socoteală: "Dacă reușește — bine, iar dacă nu reușește — n-am pierdut nimic, fiindcă documentul tot rămâne în mâna noastră". Planul însă a reușit, și nici nu se putea altfel, fiindcă era destul să ne trezească cât de cât bănuiala: "Dar dacă o fi adevărat?!" ca să ne luăm după Alphonsine. Unde mai pui că nici n-aveam timp să stăm prea mult pe gânduri.

Când am dat buzna cu Trișatov în bucătărie, am găsit-o pe Maria speriată de moarte. Nu mai putea să-și vină în fire, fiindcă atunci când îi lăsase pe Lambert și pe Versilov să intre, zărise în mâna lui Lambert un revolver. Deși primise bani ca să-i ajute, revolverul nu intra în socoteală. Era foarte încurcată și de cum m-a zărit, s-a repezit la mine:

— A sosit generăleasa, și ei au un pistol!

— Trișatov, dumneata rămâi aici în bucătărie, am hotărât eu, dar când te strig, să alergi într-un suflet înăuntru și să-mi sari în ajutor.

Maria mi-a deschis ușa spre săliță și m-am strecurat în dormitorul Tatianei Pavlovna, în cămăruța aceea unde nu încăpea decât un pat și unde, fără voia mea, mai stătusem o dată ascuns. M-am așezat pe pat și numaidecât am descoperit o gaură în draperie.

În camera de alături era gălăgie, se vorbea tare; în treacăt fie zis, Katerina Nikolaevna intrase în casă numai cu un minut după ei. Încă din bucătărie am auzit zarvă și glasul lui Lambert care striga. Ea ședea pe canapea; iar Lambert se proțapise în fața ei și zbiera ca un zănatic. Acum știu de ce își pierduse capul: se grăbea, neghiobul, de teamă să nu dea cineva peste ei; am să arăt mai târziu de cine anume se temea. Scrisoarea o avea în mână. Versilov însă nu era în cameră. Eu stăteam gata să mă reped de cum s-ar fi ivit cea mai mică primejdie. N-am să redau discuția lor decât în linii mari, deoarece de amănunte mi-aduc aminte destul de vag, prea eram emoționat atunci ca să înregistrez totul cu precizie.

— După ce că nu-ți cer decât treizeci de mii de ruble pe scrisoare, te mai și miri? Face o sută de mii, dar eu ți-o dau cu treizeci! spuse Lambert răstit și îngrozitor de iritat.

Katerina Nikolaevna îl privea cu mirare și dispreț, deși se vedea că e speriată.

— Îmi dau seama că am căzut într-o cursă, dar nu mai înțeleg nimic... zise ea. Dar dacă scrisoarea e într-adevăr în mâinile dumatiale...

— Poftim, privește-o! N-o recunoști! Îmi dai pe ea o poliță de treizeci de mii de ruble, nici o copeică mai puțin! Îi tăie vorba Lambert.

— Dar eu n-am atâția bani.

— Îmi dai întâi o poliță, ți-am și pregătit-o, semneaz-o și pe urmă faci dumneata rost de bani. Te păsuiesc o săptămână, nu mai mult. Când îmi aduci banii, îți restitui polița și tot atunci îți dau și scrisoarea.

— Îți permiți să vorbești cu mine pe un ton destul de ciudat. Ți-ai făcut însă o socoteală greșită. E destul să mă duc de aici să te reclam, ca să ți se confiște scrisoarea chiar astăzi.

— Cui să mă reclami? Ha-ha-ha! Dar scandalul? Si unde mai pui că o să-i arătăm și prințului scrisoarea! Și apoi, de unde să mi-o confiște? Doar nu țin asemenea documente acasă și nici n-am să mă duc la prinț, am să trimit pe altcineva. Degeaba te încăpățânezi, cucoană! Mai bine mi-ai mulțumi că-ți cer atât de puțin, altul în locul meu ar fi avut și alte pretenții... mă înțelegi... ți-ar fi cerut ceea ce nici o femeie nostimă nu refuză când ajunge la ananghie. Așa să știi!... He-he-he! *Vous etes belle, vous*¹⁰¹!

Katerina Nikolaevna se sculă brusc de pe scaun, roșie ca focul, și îl scuipe în obraz. Apoi porni glont spre ușă. În clipa aceea dobitocul de Lambert scoase revolverul. Mărginit și lipsit de perspicacitate cum era, el crezuse orbește în efectul fulgerător al scrisorii și, ceea ce-i mai grav, nu se dumirise încă cu cine are de-a face, tocmai fiindcă, după cum am spus, el atribuia tuturor sentimente la fel de josnice ca ale lui. Dacă grosolănia lui n-ar fi îndârjit-o din primul moment, poate că ea ar fi acceptat în cele din urmă tranzacția și i-ar fi dat bani.

— Stai, că trag! urlă el, turbat de furie din pricină că-l scuipe.

O înșfacă de umăr și-i arată revolverul, bineînțeles numai ca s-o intimideze. Ea dădu un țipăt și se prăbuși pe canapea. Eu m-am repezit în cameră, dar în aceeași clipă năvăli înăuntru și Versilov, pe ușa dinspre coridor (unde stătuse la pândă). Cât ai clipi, îi smulse lui Lambert revolverul din mână și-l izbi cu el în cap cât putu mai tare. Lambert se clătină și căzu în nesimțire; sângele care-i țâșnea din rana se prelinse pe covor.

Ea însă, cum dădu cu ochii de Versilov, se făcu albă ca varul la față, îl privi țintă câteva clipe, nespuse de îngrozită, apoi căzu leșinată. El alergă la ea. Parcă re trăiesc și acum scena aceea și mă înfior cât era de aprins la față, aproape stacojiu, și ce ochi injectați avea. Am impresia că, deși m-a văzut, nu m-a recunoscut. Se repezi la ea și cu o forță nebănuită o luă în brațe, de parcă ar fi fost ușoară ca un fulg, și, așa leșinată cum era, începu s-o poarte în neștire prin cameră, ca pe un copil. Camera era foarte mică, dar el se învârtea de colo până colo și era vădit că nu știe ce face. Într-o singură clipă înnebunise de-a binelea. Nu-și putea lua ochii de la fața ei. Eu îl urmăream pas cu pas, înspăimântat, fiindcă rămăsese cu revolverul în mână dreaptă și-l

¹⁰¹ Esti frumoasa...

ținea chiar lângă capul ei. Când am dat să mă apropii, m-a împins o dată cu cotul și altă dată cu piciorul. Aș fi vrut să-l strig pe Trișatov, dar m-am temut să nu-l înfurii pe nebun. În cele din urmă am dat brusc draperia la o parte și l-am implorat s-o așeze pe pat. El m-a ascultat, a culcat-o pe pat, și a rămas în picioare la căpătâiul ei, privind-o lung și stăruitor, apoi deodată s-a aplecat și a sărutat-o de două ori pe buzele ei palide. Atunci am înțeles în sfârșit că a pierdut orice control asupra lui. Deodată a ridicat revolverul, ca și cum ar fi vrut s-o lovească cu tocul, apoi însă s-a răzgândit, a întors revolverul și l-a îndreptat cu țeava spre fața ei. Într-o clipită l-am înșfăcat cu toată puterea de mână și l-am strigat pe Trișatov. Îmi aduc aminte că în timp ce ne luptam amândoi cu el, a izbutit totuși să-și libereze mâna, să întoarcă revolverul spre sine și să apese pe trăgaci. Voise pesemne s-o împuște mai întâi pe ea și apoi să-și ia zilele. Cum noi l-am împiedicat s-o ucidă, și-a îndreptat revolverul spre inimă, noroc că am mai apucat să-i împing mâna, așa că glonțul a nimerit în umăr. În clipa următoare, când Tatiana Pavlovna a dat buzna înăuntru țipând, el zăcea în nesimțire pe covor, lângă Lambert.

CAPITOLUL AL TREISPREZECELEA

Epilog

A trecut aproape o jumătate de an de la scena aceea, multe s-au întâmplat de atunci, multe s-au schimbat cu desăvârșire, iar eu am început de mult o viață nouă... A venit timpul să-l eliberez și pe cititor.

În ceea ce mă privește, întrebarea care m-a frământat îndeosebi și atunci și multă vreme după aceea a fost: cum a putut Versilov să intre în cârdășie cu un om de teapa lui Lambert și ce urmărea el pe atunci? Încetul cu încetul am ajuns să mă lămuresc întrucâtva. După părerea mea, în momentul acela, adică în tot cursul ultimei zile și în ajun, Versilov nu putea să aibă nici un scop precis, ba chiar cred că era incapabil să raționeze și se lăsa târât de un vârtej de sentimente. De altfel, sunt convins că n-a fost cu adevărat nebun, cu atât mai mult cu cât și azi e teafăr la minte. Totuși, de existența aceluia "alter ego" al lui nu mă îndoiesc nici o clipă. Ce este, la drept vorbind, un "alter ego"? Cel puțin după părerea unui psihiatru al cărui tratat l-am citit mai târziu ca să mă documentez, un "alter ego" nu este decât primul stadiu al unui serios dezechilibru psihic, care poate avea un sfârșit destul de tragic. Și apoi, însuși Versilov ne explicase atunci la mama, cu o sinceritate înspăimântătoare, "dedublarea" sentimentelor și a voinței lui. Repet însă că scena de la mama, când a aruncat icoana, deși a făcut-o incontestabil sub influența unui "alter ego" real, am avut întotdeauna impresia că a fost într-o oarecare măsură un gest simbolic, prin care se manifestau ura și ciuda lui față de așteptările acestor femei față de drepturile și de judecata lor, și de aceea spărsese cu o bucurie răutăcioasă icoana, în complicitate cu acel "alter ego" al său! Parcă voise să le demonstreze: "Iacă așa se vor frânge și speranțele voastre!" Într-un cuvânt, pe lângă o

manifestare a acelui "alter ego", ieșirea lui a mai însemnat și un gest de revoltă... Dar toate acestea nu sunt decât o presupunere de-a mea; ar fi și greu să faci o afirmație categorică.

E drept că, în ciuda adorației pentru Katerina Nikolaevna, în sufletul lui se înrădăcinase încă de la început o neîncredere cât se poate de sinceră și adâncă în ce privește calitățile ei morale. Sunt convins că pândise atunci după ușă numai ca să o vadă umilindu-se înaintea lui Lambert. Dar dorea oare înjosirea ei, chiar dacă se aștepta la ea? Totuși, repet că sunt încredințat pe deplin că în momentul acela el nu dorea nimic, nici măcar nu era în stare să judece. Nu voia decât s-o pândească, apoi să sară din ascunzătoare și să-i spună ceva, nici el nu știa ce anume, sau poate s-o și jignească, poate chiar s-o ucidă... Atunci se putea întâmpla orice; totuși, când venise cu Lambert, nici nu bănuia măcar ce se va întâmpla. Adaug că Lambert adusese revolverul, iar el nu avea nici o armă. Văzând însă atitudinea ei mândră și demnă și mai ales neputând îndura ca ticălosul de Lambert s-o amenințe, se repezise înăuntru și abia pe urmă își pierduse mințile. Oare în clipa fatală voise într-adevăr s-o împuște? Cred că nici nu știa ce voia, dar probabil că ar fi împușcat-o, dacă nu l-am fi împiedicat noi.

Rana lui n-a fost mortală, s-a vindecat în cele din urmă, dar a zăcut multă vreme, bineînțeles la mama. Acum, când scriu aceste rânduri, afară e primăvară, suntem la jumătatea lui mai, este o zi minunată și stăm cu ferestrele deschise și mama șade lângă el; el o mângâie pe obraz și pe păr, privind-o lung și duios în ochi. O, nu mai este Versilov cel buclucaș de pe vremuri; nu se desparte o clipă de mama și n-are să mai plece niciodată de lângă ea. Mai mult, are mereu ochii înlăcrămați, ca negustorul acela din povestea neuitatului Ivanovici; de altfel, am impresia că și Versilov are să trăiască până la adânci bătrâneți. Față de noi, el este acum deschis și spontan ca un copil, deși nu întrece niciodată măsura, nu-și pierde stăpânirea de sine și nu spune nici un cuvânt de prisos. Și-a păstrat neștirbite calitățile morale și inteligența, numai că ceea ce era bun și nobil în el a ieșit și mai tare la iveală. Mărturisesc sincer că niciodată nu l-am iubit atât de mult ca acum și îmi pare rău că nu-i nici locul, nici momentul să vorbesc mai mult despre el. Deși ar fi multe de povestit, am să mă mărginesc doar la o întâmplare semnificativă, petrecută de curând: el s-a însănătoșit abia în postul mare și în a șasea săptămână a declarat că vrea să postească, ceea ce cred că nu mai făcuse de vreo treizeci de ani, dacă nu chiar mai de mult. Mama era foarte bucuroasă; în casă a început să se gătească numai mâncăruri de post, de altfel, destul de costisitoare și rafinate. În luna și marțea aceea l-am auzit din camera mea cântând încetisor: "Îngerul a strigat" și era vădit că îl încântau atât melodia, cât și cuvintele. În aceste două zile ne-a vorbit de câteva ori și foarte frumos despre religie. A treia zi însă, miercuri, a renunțat deodată la post, pesemne că-l supăraseră ceva, vreun "contrast amuzant", cum spunea el râzând. Se vede că nu-i plăcuse ceva la preot sau îl nemulțumiseră slujba, fapt e că în ziua aceea, de cum s-a întors de la biserică, ne-a spus cu un zâmbet discret: "Dragii mei, pe Dumnezeu îl iubesc din toată inima, dar bisericos nu pot să

fiu". Și din ziua aceea s-a servit friptură la masă. Știu însă că mama, care astăzi se așează adesea lângă el și-i vorbește încet, cu un zâmbet blând, aduce totuși uneori vorba și despre chestiuni mistice. În ultima vreme a devenit în general mai îndrăzneată față de el, deși n-aș putea spune cum s-a produs această schimbare. Fapt e că vine singură să se așeze lângă el și începe să-i vorbească de cele mai multe ori în șoaptă. El o ascultă zâmbind, o mângâie pe păr, îi sărută mâinile, cu fața luminată de o fericire deplină. Uneori, are chiar momente de exaltare, aproape de rătăcire. Atunci ia fotografia ei, aceea pe care o sărutase în seara când am fost la el, o privește cu lacrimi în ochi, o sărută, e copleșit de amintiri, ne cheamă pe toți la el, deși în astfel de clipe e foarte tăcut... Pe Katerina Nikolaevna pare s-o fi uitat cu desăvârșire, în orice caz niciodată nu amintește de ea. Dar nici despre căsătoria lui cu mama nu pomenește nimeni în casă. La un moment dat a fost vorba să plece la vară în străinătate cu unul dintre noi, dar la stăruințele Tatiane Pavlovna ne-am răzgândit; de altfel, s-a opus și el. Până la urmă au hotărât să petreacă cu toții vara la țară undeva prin împrejurimile Petersburgului. Trebuie să spun că, deocamdată, trăim cu toții pe socoteala Tatiane Pavlovna. Mai adaug un singur lucru: îmi pare destul de rău că în cuprinsul acestor însemnări mi-am îngăduit adesea să vorbesc necuviincios și cu dispreț despre un om ca ea. Da, pe când scriam, am căutat să mă transpun exact în starea sufletească din momentul pe care îl înfățișam și s-o redau întocmai. Acum, când am ajuns la sfârșitul însemnărilor mele, în timp ce scriu ultimele rânduri, simt deodată că eu însumi m-am reeducat datorită acestui proces de retrăire și consemnare a trecutului. Azi reneg multe din cele ce am scris și mai cu seamă tonul anumitor fraze și pagini întregi; totuși n-am să șterg și n-am să schimb nici un singur cuvânt.

Am spus că el nu mai pomenește niciodată de Katerina Nikolaevna; am ajuns chiar să cred că poate s-a și vindecat cu desăvârșire de pasiunea lui. Doar Tatiana Pavlovna și cu mine mai vorbim câteodată despre Katerina Nikolaevna, și încă pe ascuns. Katerina Nikolaevna e acum în străinătate, dar înainte de a pleca ne-am văzut; am și fost pe la ea de câteva ori. Din străinătate mi-a scris două scrisori la care i-am răspuns. N-am să redau însă conținutul scrisorilor noastre, nici convorbirea noastră de la despărțire; aceasta este o altă poveste, o poveste cu totul nouă, abia înfiripată, care se va desfășura, poate, în viitor. Anumite lucruri nu i le mărturisesc nici măcar Tatiane Pavlovna. Dar ajunge! Totuși, înainte de a încheia, vreau să mai spun un lucru: Katerina Nikolaevna nu s-a măritat și acum călătorește în tovărășia familiei Pelișcev. Tatăl ei a murit și ea este astăzi una dintre cele mai bogate văduve. În clipa de față se află la Paris. Ruptura ei cu Bioring s-a produs brusc și parcă de la sine, mai bine zis, în modul cel mai firesc. De altfel, am să și povestesc cum s-a întâmplat.

În dimineața când s-a desfășurat scena aceea îngrozitoare, ciupitul, în slujba căruia trecuseră Trișatov și prietenul său, apucase să-l vestească pe Bioring despre complotul pus la cale. Iată cum s-au petrecut lucrurile: în cele din urmă, Lambert izbutise să-l convingă pe ciupit să dea lovitura împreună, așa că, după ce furase documentul, îl pusese la curent cu toate amănuntele

și etapele acțiunii, până și cu etapa finală a planului lor, adică cu tertipul ticluit în ultima clipă de Versilov pentru a o momi pe Tatiana Pavlovna din casă. Dar în momentul decisiv ciupitul a preferat să-l trădeze pe Lambert, fiindcă era mai chibzuit decât toți ceilalți și-și dădea seama că proiectele lor puteau să-i ducă în fața justiției. Dar mai cu seamă puneă mai mult temei pe recunoștința lui Bioring, decât pe planul fantezist născocit de Lambert, un nepriceput și un impulsiv, și de Versilov, pe care pasiunea îl scosese aproape din minți. De fapt, eu nu cunosc și nu înțeleg relațiile lui Lambert cu ciupitul și de ce anume nu se putea lipsi de el. Dar și mai mult mă frământă altă întrebare: ce nevoie avea Lambert de Versilov? De vreme ce pusese mâna pe document, la ce-i mai putea servi ajutorul lui? Acum răspunsul mi-e limpede: avea nevoie de Versilov în primul rând fiindcă acesta cunoștea ambianța, și în al doilea rând ca să arunce asupra lui toată răspunderea în cazul că lucrurile s-ar fi încurcat sau ar fi dat de belea. Cum Versilov nici măcar nu voia bani, Lambert era cu atât mai încântat de ajutorul lui. Bioring însă n-a apucat să sosească la timp; la un ceas după împușcătură, când a venit el, la Tatiana Pavlovna acasă situația era cu totul alta, și anume: la vreo cinci minute după ce Versilov se prăbușise însângerat pe covor, se ridică în picioare Lambert, pe care-l socoteam cu toții mort. Se uită mirat în jurul lui și, înțelegând deodată ce se întâmplase, se duse fără să spună un cuvânt în bucătărie, își îmbracă blana și dispăru pentru totdeauna. "Documentul" rămăsese pe masă. După câte am auzit, Lambert nici n-a căzut atunci la pat, a fost doar puțin bolnav. Lovitura primită îl amețise doar și tocul revolverului nu-i făcuse decât o rană superficială, din care cursese sânge, încolo, scăpase teafăr; între timp, Trișatov alergase după un medic, dar, încă înainte de a sosi acesta, Versilov își reveni în simțiri; înainte de asta, însă, Tatiana Pavlovna izbutise s-o trezească din leșin pe Katerina Nikolaevna și s-o ducă acasă. Așadar, atunci când Bioring a dat buzna la Tatiana Pavlovna în casă nu mai eram decât eu, medicul, Versilov rănit, și mama, care, deși bolnavă, alergase înnebunită la el atunci când Trișatov se dusesse într-un suflet s-o cheme. Bioring ne-a privit descumpănit, a întrebat de Katerina Nikolaevna și când a aflat că plecase, a și pornit spre ea, fără să ne spună un cuvânt.

Era foarte tulburat; își dădea prea bine seama că acum era aproape cu neputință să se mai evite un scandal public. Scandalul totuși nu s-a produs, s-au răspândit doar unele zvonuri. Ce-i drept, împușcătura n-a putut fi tăinuită, dar cum și în ce împrejurări se petrecuse toată povestea n-a aflat aproape nimeni; la cercetări s-a stabilit doar că un oarecare V., om de aproape cincizeci de ani, cu familie, fiind îndrăgostit la nebunie de o persoană demnă de toată stima, care însă nu răspundea la sentimentele lui și îi respingea declarațiile pătimașe, scos din minți de pasiunea lui exasperată, și-a tras un glonte. Asta e tot ce a ieșit la iveală. Știrea a apărut și în gazetă, într-o formă învăluită, mai mult ca un zvon, fără nume proprii, doar cu inițiale; în orice caz, știu că Lambert, bunăoară, n-a fost nici măcar anchetat. Cu toate acestea, Bioring care cunoștea adevărul, s-a speriat. Tocmai atunci, ca un făcut, a aflat că numai cu două zile înainte de catastrofă, Katerina Nikolaevna se întâlnise între patru ochi cu Versilov, care

o iubea. Pierzându-și cumpătul, a făcut o mare imprudență atunci când și-a îngăduit să-i spună Katerinei Nikolaevna că în cazul acesta nici nu se miră că ea poate avea asemenea aventuri fantastice. Katerina Nikolaevna a rupt-o numaidecât cu el, fără să se înfurie, dar și fără să șovăie. Toate iluziile ei cu privire la viața liniștită pe care i-ar fi asigurat-o, chipurile, căsătoria cu acest om s-au risipit dintr-o dată ca fumul. S-ar putea ca ea să se fi dumirît încă de mult în privința lui, ori poate numai zguduirea sufletească prin care trecuse a făcut-o să-și schimbe brusc anumite păreri și sentimente. Dar nici în această privință nu vreau să stăruiesc. Aduug numai că Lambert a șters-o peste noapte la Moscova, unde, după câte am auzit, a dat de bucluc. Pe Trișatov l-am pierdut din vedere de mult, aproape de atunci, și nici până în ziua de azi n-am izbutit să-i dau de urmă. A dispărut după moartea prietenului său, *le grand dadais*, care s-a împușcat.

Am mai amintit de moartea bătrânului prinț Nikolai Ivanovici. Bătrânul acela bun și simpatic a murit curând după întâmplarea cu pricina, dar nu imediat, ci abia peste o lună — a murit într-o noapte, în patul lui, în urma unui atac de apoplexie. Eu însă nu l-am mai văzut din ziua când am dat peste el la mine acasă. Mi s-a povestit că în ultima lună devenise cu mult mai lucid, chiar mai serios, că nu se mai speria, nu mai plângea, și în tot acest răstimp n-a mai pomenit niciodată de Anna Andreevna. Toată dragostea și-o îndrepta acum spre fiica lui. O dată, cu o săptămână înainte de moartea lui, Katerina Nikolaevna i-a propus să mă cheme ca să-l mai distrez, dar el s-a posomorât dintr-o dată, fapt pe care îl consemnez doar, fără nici o explicație. La moartea lui s-a constatat că bătrânul lăsase moșia în cea mai perfectă ordine și pe deasupra o avere destul de serioasă în numerar. Aproape o treime din această avere a fost împărțită, conform testamentului întocmit de bătrân, nenumăratelor sale fine; spre mirarea tuturor însă, Anna Andreevna nu figura printre moștenitori, numele ei nici măcar nu era amintit. Totuși, în privința asta am aflat un fapt care nu poate fi pus la îndoială: doar cu câteva zile înainte de moarte, bătrânul, simțind că i se apropie sfârșitul, și-a chemat fiica și prietenii cei mai apropiați, pe prințul V. și pe Pelișcev și în fața lor i-a cerut Katerinei Nikolaevna să dea negreșit Annei Andreevna șaiszeci de mii de ruble din moștenire. Prințul își exprimase dorința expresă în termeni preciși, limpede și pe scurt, fără a-și îngădui vreo efuziune sau explicație. La moartea lui, după ce situația moștenirii s-a lămurit, Katerina Nikolaevna a înștiințat-o pe Anna Andreevna prin avocatul ei că poate primi cele șaiszeci de mii de ruble când dorește; dar Anna Andreevna a respins oferta scurt și tăios: refuza să primească banii, în ciuda asigurărilor că aceasta fusese ultima dorință a bătrânului. Banii îi mai stau și acum la dispoziție și Katerina Nikolaevna tot mai speră că se va răzgândi într-o zi, ceea ce nu se va întâmpla însă niciodată; o știu prea bine, fiindcă și acum sunt unul dintre cei mai buni și mai apropiați prieteni ai Annei Andreevna. Refuzul ei a făcut oarecare vâlvă, toată lumea vorbea despre asta. Mătușa ei, Fanariotova, care la început se înfuriase de scandalul cu bătrânul prinț, și-a schimbat atitudinea față de ea din momentul când a renunțat la moștenire și i-a declarat în public că o stimează foarte mult. Deși mă duc des pe la Anna Andreevna, n-aș putea

spune că ne dezvăluim sufletul unul în fața celuilalt. De trecut nu pomenim niciodată; de fiecare dată mă primește cu bucurie, discuțiile noastre se mărginesc la generalități. Între altele, mi-a declarat de curând că e hotărâtă să se retragă la mănăstire, dar eu n-o cred, socotesc că a fost o vorbă aruncată într-un moment de amărăciune.

Dar trebuie să spun că mai amărâtă, cu adevărat nenorocită e soră-mea Liza. Mare năpastă a dat peste ea! Față de soarta ei nefericită, toate necazurile mele nu mai au nici o însemnătate. În primul rând prințul Serghei Petrovici nu s-a mai însănătoșit, a murit la spital, fără să mai apuce procesul. Moartea lui a survenit încă înainte de a prințului Nikolai Ivanovici. Așadar, copilul Lizei a rămas fără tată încă înainte de a se naște. Ea n-a plâns și în aparență era chiar liniștită; a devenit sfioasă și umilă. Parcă înflăcărarea de pe vremuri s-ar fi stins deodată în inima ei. O ajuta cu resemnare pe mama, l-a îngrijit pe Andrei Petrovici cât a fost bolnav, dar a devenit îngrozitor de tăcută, nu se uita la nimeni și la nimic, totul îi era indiferent, trecea pe lângă toate ca o nălucă. După ce Versilov s-a mai întremat, a început să doarmă foarte mult. l-am adus cărți ca s-o mai distrez, dar ea nu le citea. Slăbea pe zi ce trecea. Nu mă încumetam s-o consolez, deși mă duceam adesea la ea cu intenția asta. Când mă trezeam în fața ei, îmi pieria tot curajul și nu găseam cuvinte nici măcar să încep o asemenea discuție. Așa au mers lucrurile până s-a întâmplat o nenorocire îngrozitoare: ea a alunecat acasă pe scară și deși nu a căzut decât cu trei trepte mai jos, a lepădat copilul și aproape toată iarna a zăcut bolnavă. Acum s-a sculat din pat, dar sănătatea ei va rămâne multă vreme șubredă. Față de noi e la fel de tăcută și de îngândurată, doar cu mama a început să mai vorbească din când în când. În ultimele zile, când soarele luminos de primăvară strălucea pe cer, mi-am adus aminte de dimineața aceea însorită de toamnă, când m-am plimbat cu ea pe stradă, când amândoi eram fericiți, plini de speranțe și atât de dragăstoși unul față de celălalt. Dar vai, ce s-a ales din speranțele noastre! Eu nu mă plâng, eu cel puțin am început o viață nouă, dar ea? Ce-i va aduce viitorul este o enigmă, acum însă nici nu mă pot uita la ea fără să mi se strângă inima de durere.

Totuși, cu vreo trei săptămâni în urmă, am reușit să-i trezesc interesul, aducându-i vești despre Vasin, care în cele din urmă fusese eliberat și scos definitiv de sub acuzație. Pe cât se spune, omul acesta chibzuit dăduse cele mai amănunțite declarații și cele mai interesante informații, reabilitându-se pe deplin în ochii acelor de care depindea soarta lui. De fapt, și faimosul lui manuscris nu s-a dovedit a fi altceva decât traducerea din limba franceză a unor materiale documentare, ca să zic așa, pe care le aduna numai pentru uz propriu, cu intenția de a scrie mai târziu pe baza lor un articol îndeobște folositor pentru vreo revistă. Acum se găsește în gubernia N., iar Stabelkov, tatăl său vitreg, e încă la închisoare, în urma afacerilor lui necurate, care se dovedesc din ce în ce mai vaste și mai încâlcite. Liza a ascultat veștile despre Vasin cu un zâmbet ciudat și apoi mi-a spus chiar că se aștepta la asta din partea lui. Era vădit că e mulțumită, firește, de faptul că amestecul răposatului prinț Serghei Petrovici nu dăunase lui Vasin. Despre Dergaciov și

despre ceilalți n-am nimic nou de spus.

Cu aceasta am încheiat cu trecutul. Poate că vreun cititor ar vrea să mai știe ce s-a ales din "ideea" mea și în ce constă viața cea nouă pe care am început-o acum și la care mă tot refer atât de enigmatic. Această viață nouă, acest drum nou pe care am pășit nu este altceva decât aplicarea "ideii" mele de pe vremuri, dar într-o formă cu totul diferită, așa încât e de nerecunoscut. Dar această schimbare nu se încadrează în "însemnările" mele de acum, fiindcă deschide un nou capitol în viața mea. Viața cea veche s-a încheiat pentru totdeauna, iar cea nouă abia se înfiripă. Socotesc însă necesar să adaug că Tatiana Pavlovna, sincera și draga mea prietenă, se ține aproape în fiecare zi de capul meu, îndemnându-mă să intru negreșit și cât mai curând la universitate: "Pe urmă, după ce termini cu învățătura, n-ai decât să dai frâu liber imaginației, dar deocamdată fă-ți studiile". Mărturisesc că sfatul ei îmi dă de gândit, deși nu știu care-mi va fi hotărârea. Între altele, i-am răspuns că acum nici măcar n-am dreptul să-mi văd de învățătură, sunt dator să muncesc ca s-o țin pe mama și pe Liza. Ea însă se oferă să aibă grijă de noi toți și mă asigură că banii ei vor ajunge până îmi termin universitatea. M-am hotărât în cele din urmă să mă mai sfătuiesc cu cineva. Am căutat îndelung, cu grijă și cu spirit critic, cu cine anume și m-am oprit la Nikolai Semionovici, fostul meu dascăl de la Moscova, soțul Mariei Ivanovna. Nu că aș fi avut neapărat nevoie de sfatul cuiva, ci pur și simplu țineam grozav să aflu părerea acestui om cu totul străin și chiar destul de rece și egoist, dar incontestabil inteligent. I-am trimis tot manuscrisul meu, rugându-l să-mi păstreze taina, deoarece eu nu-l arătasem încă nimănui, și cu atât mai puțin Tatianei Pavlovna. Peste două săptămâni am primit înapoi manuscrisul însoțit de o scrisoare destul de lungă. Voi reda mai jos câteva fragmente din această scrisoare, fiindcă părerea lui coincide oarecum cu a mea și lămurește mai bine lucrurile.

"...Nu văd, neuitatul meu prieten Arkadi Makarovici, cum ai fi putut să-ți întrebuințezi mai cu folos această scurtă perioadă de răgaz, decât scriind «însemnările» de față. Ai vrut să dai socoteală față de propria-ți conștiință, ca să zic așa, de primii dumitale pași în viață, legați de atâtea riscuri și frământări. Sunt pe deplin încredințat că prin această expunere ai putut într-adevăr «să te reeduci» în mare măsură, după cum singur spui. Bineînțeles, nu îmi îngădui să fac nici un fel de observații critice propriu-zise, deși fiecare pagină îți dă de gândit... Bunăoară, faptul că ai păstrat atâta vreme și cu atâta îndărătnicie «documentul» e cât se poate de caracteristic... Dar această observație pe care îmi permit s-o fac e doar una din multele care mi-au venit în gând. De asemenea, prețuiesc foarte mult hotărârea dumitale de a-mi împărtăși mie și pe cât se pare numai mie, taina «ideii» dumitale, după cum te-ai exprimat. Din păcate mi-e cu neputință să-ți îndeplinesc rugămintea de a-ți comunica părerea mea cu privire la această «idee»: în primul rând fiindcă ar depăși cadrul unei scrisori și în al doilea rând fiindcă eu însumi nu m-am lămurit încă și trebuie să mă mai gândesc. Tot ce pot să-ți spun deocamdată e că «ideea» dumitale este extrem de originală, lucru rar la tinerii din actuala generație, care de cele mai multe ori nu gândesc cu

capul lor, ci se reped la idei de-a gata, iar asemenea idei sunt destul de puține și adesea periculoase. «Ideea» dumitale, bunăoară, te-a pus pentru un timp măcar la adăpost de ideile domnului Dergaciov și ale celor de teapa lui, care fără îndoială sunt cu mult mai puțin originale decât a dumitale. Și, în sfârșit, sunt într-un tot de părerea preastimatei Tatiana Pavlovna, pe care, deși am cunoscut-o personal cândva, n-am ajuns s-o prețuiesc așa cum merită. Sfatul ei de a intra la universitate nu-ți poate aduce decât foloase dintre cele mai mari. Fără îndoială că în trei, patru ani știința și experiența vieții vor deschide o perspectivă și mai largă gândirii și năzuințelor dumitale, iar dacă după terminarea universității vei dori să te întorci din nou la «ideea» dumitale, nimic nu-ți va sta în cale.

Acum îngăduie-mi și mie să-ți împărtășesc deschis, chiar dacă nu m-ai rugat s-o fac, câteva gânduri și impresii pe care lectura însemnărilor dumitale atât de sincere mi le-a iscat în minte și în suflet. Sunt, firește, de acord cu Andrei Petrovici că izolarea în care ți-ai petrecut copilăria și prima tinerețe putea într-adevăr stârni anumite temeri cu privire la evoluția dumitale. Fiindcă tineri de felul dumitale sunt destui și însușirile lor au întotdeauna tendința de a evolua în rău, ducându-i fie la slugărnicia lui Molcialin¹⁰², fie la năzuința ascunsă spre răzvrătire și anarhie. Dar această temere anarhie izvorăște poate de cele mai multe ori dintr-o tendință spre ordine și «armonie sufletească» (după expresia dumitale). În tinerețe omul e totdeauna curat, dacă n-ar fi decât pentru că e tânăr. S-ar putea ca în aceste porniri nesăbuite din tinerețe să se manifeste tocmai acea năzuință nestăvilită spre ordine și căutarea înfrigurată a adevărului; și atunci, cine e vinovat că unii tineri din ziua de azi au impresia că au găsit adevărul și ordinea visată în teorii atât de stupide și de ridicole, încât e de neînțeles cum pot pune temei pe ele! Fiindcă veni vorba, trebuie să mai spun că și pe vremuri, într-un trecut destul de apropiat, doar cu o generație înainte, erau asemenea tineri frământați, dar nu aveau motive să inspire atâta compătimire ca cei de azi, fiindcă pe atunci ei isprăveau întotdeauna prin a se alătura fără rezerve păturii noastre de sus, cea mai cultă, contopindu-se în cele din urmă cu ea.

Și chiar dacă, la primii lor pași, ei își dădeau seama, bunăoară, că sunt niște cazuri excepționale, că încalcă principiile morale până și în viața lor familială, că nesocotesc tradiția, călcând în picioare cele mai frumoase rânduieli desăvârșite în decursul veacurilor, era cu atât mai bine, fiindcă mai târziu se străduiau în mod conștient să-și însușească aceste principii și tradiții, învățând totodată să le prețuiască; în ziua de azi, situația acestor tineri s-a schimbat, tocmai fiindcă pătura căreia ar trebui să i se alăture, e pe cale de dispariție.

Ca să mă fac mai bine înțeles, am să recurg la o comparație, sau mai curând, la o paralelă. Dacă aș fi un romancier rus, în ipoteza că aș avea talent, mi-aș alege negreșit eroii din vechea nobilime rusă, fiindcă la noi numai în rândurile acestei păтури de oameni culți se mai păstrează, cel puțin

¹⁰²Personaj din piesa lui Griboedov *Prea multă minte strică*, tipul carieristului slugarnic, lipsit de scrupule.

în aparență, frumoasele noastre rânduieli și tradiții, absolut necesare pentru ca un roman să-l atragă pe cititor și să-i dezvolte simțul estetic. Spunând acestea, nu fac nici o ironie, deși eu însumi nu sunt de neam nobil, lucru care, de altfel, îți este cunoscut. Chiar Pușkin, la vremea lui, schițase subiectul viitoarelor sale romane, atunci când și-a propus să scrie «Despre-o familie rusească... și despre datini din trecut», și tocmai în aceasta găsești tot ce-i mai frumos în viața noastră de până acum sau cel puțin tot ce a izbutit să se cristalizeze cât de cât la noi. Asta nu înseamnă că eu aș fi pe deplin convins de temeinicia sau de adevărul acestor tradiții, deși recunosc că sunt frumoase; numai în rândurile nobilimii, noțiunea de onoare și datorie a reușit să se închege în anumite forme, pe când în celelalte pătri din Rusia nici vorbă nu poate fi încă de asta. Fac această constatare cu toată liniștea și ca un om care ține la liniște.

Dacă concepțiile nobilimii despre onoare și datorie se întemeiază pe dreptate sau adevăr asta-i o chestiune secundară; eu unul pun cu mult mai presus însăși cristalizarea formelor și ordinea, oricare ar fi ea, cu condiția să nu fie una impusă din afară, ci în sfârșit una statornicită de noi înșine, la care am ajuns prin propria noastră experiență. Există oare ceva mai important pentru noi decât să avem în sfârșit o oarecare ordine cu adevărat a noastră?! În ea ne-am pus toată nădejdea, fiindcă este chezașia liniștii noastre; ca să zic așa: să construim în sfârșit ceva și nu să dărmăm numai, veșnic să plutim în nori de praf, să sară în jur numai țândări și surcele și veșnic să ne zbatem în molozul și în gunoiul ăsta fără vreun rezultat, așa cum se întâmplă de două veacuri încoace.

Să nu mă învinuiești că aș fi un slavofil; spun toate astea doar fiindcă am ajuns un mizantrop și mi-e inima copleșită de amărăciune! În ultima vreme se petrece la noi fenomenul contrar celui înfățișat de mine. Azi, nu s-ar mai putea spune că gunoiul din afară pătează elita noastră, ci dimpotrivă, că această pătură superioară își părăsește tradițiile frumoase și din ea se desprind, de la sine, mănunchiuri mai mari și mai mici, amestecându-se cu o grabă plină de nepăsare în gloata celor care seamănă dezordinea și invidia. Nu sunt rare cazurile când însuși părintele, capul unei familii cu o veche tradiție, a ajuns să-și bată joc de idealurile în care poate fii lui ar mai dori să creadă. Mai mult, unii între ei își manifestă cu entuziasm față de copii bucuria lor nestăpânită de a avea în sfârșit dreptul să-și calce onoarea în picioare, să se dovedească atât de infami, încât te și întrebi de unde au scos atâta infamie. Eu nu mă refer, dragă Arkadi Makarovici, la adepții sinceri ai progresului, ci numai la acea adunătură din ce în ce mai numeroasă căreia i se aplică dictonul: *Grattez le russe et vous trouverez le tartare*¹⁰³.

Și, crede-mă, adevărații liberali, prieteni sinceri și generoși ai omenirii, sunt cu mult mai puțini decât ni s-a năzărit nouă peste noapte.

Dar toate astea sunt divagații filozofice; să ne întoarcem la romancierul închipuit de mine. În situația de azi, posibilitățile romancierului nostru sunt foarte bine definite: el n-ar putea să adopte alt gen decât romanul istoric,

¹⁰³Zgândăre un rus și ai să dai de un tătar.(Fr.).

fiindcă în vremurile noastre tipul superior de nobil a dispărut și chiar dacă mai există unele exemplare, ele și-au pierdut superioritatea, după părerea unanimă. Or, în romanul istoric se pot înfățișa încă destule aspecte nespuse de frumoase și îmbucurătoare, care să-l atragă atât de mult pe cititor, încât să creadă posibilă reconstruirea tabloului istoric în prezent. O asemenea operă, scrisă de un mare scriitor, ar intra nu numai în literatura rusă, ci mai cu seamă în istoria Rusiei, dacă ar izbuti să înfățișeze cu o artă desăvârșită mirajul rusesc, care, orice s-ar spune, a existat în realitate, atâta timp cât nu s-a descoperit că este un miraj. Nepotul eroilor dintr-un astfel de roman, care ar trebui să fie o frescă a unei familii rusești din pătura superioară sau mijlocie a nobilimii culte, de-a lungul a trei generații, a cărei soartă se împletește cu istoria Rusiei — urmașul acestor strămoși n-ar mai putea fi prezentat în ziua de azi decât în culori sumbre, ca un mizantrop trist și singuratic. În mod obligatoriu el va trebui să constituie o apariție ciudată, pentru ca cititorul să-și poată da seama din primul moment că omul acesta a plecat din mediul său și nu mai are ce căuta acolo. Peste puțin va dispărea chiar și acest urmaș mizantrop; vor apărea oameni noi, încă necunoscuți, și un nou miraj; dar ce fel de oameni vor fi aceștia? Dacă nu vor fi niște oameni minunați, atunci se va încheia cu tradiția romanului rus. Dar oare asta ar însemna numai sfârșitul romanului rus? Din păcate, nu!

Dar, ce rost are să recurg la exemple imaginare, când am în față manuscrisul dumatilă? E destul să ne gândim, bunăoară, la cele două familii ale domnului Versilov (și, de astă dată, te rog să-mi îngădui să fiu pe deplin sincer). Asupra lui Andrei Petrovici n-am de gând să stărui, cu toate că și el este unul dintre acei capi de familie de care vorbeam: un nobil de cea mai veche viță și în același timp un adept al Comunei din Paris. El este un adevărat poet și iubește Rusia, cu toate că o reneagă. S-a lepădat și de religie, deși ar fi gata să moară pentru un ideal nelămurit, pe care nici nu e în stare să-l numească, deși crede cu pasiune în el, după exemplul numeroșilor ruși, propovăduitori ai culturii europene din ultima perioadă a istoriei noastre, de când Petersburgul a devenit centrul Rusiei. Cu asta cred că am spus destul despre el; să trec, așadar, la urmașii lui legitimi. Asupra fiului său n-am de gând să mă opresc, fiindcă nici nu merită asemenea cinste; aceia care au ochi să vadă știu dinainte unde ajung la noi astfel de pramatii, trăgând po deasupra și pe alții după ei. Să ne gândim însă la fiica lui: cine poate spune că Anna Andreevna n-are personalitate? N-o socotesc cu nimic mai prejos decât maica egumenă Mitrofană¹⁰⁴, bineînțeles, fără să-i atribui nici o pornire criminală, căci ar însemna s-o nedreptățesc. Dacă mi-ai demonstra acum, Arkadi Makarovici, că această familie este un fenomen întâmplător, accidental, m-aș bucura din suflet. Dar n-ar fi oare mai întemeiată concluzia că este vorba de una dintre nenumăratele familii din vechea nobilime rusă, care, mâinate de o forță nestăvilită, se transformă de

¹⁰⁴ "maica egumenă Mitrofană" — înainte de a se călugări, baroana Praskovia Grigorievna Rozen a fost implicată într-un proces ce a făcut la timpul său mare vâlvă, fiind acuzată de falsificare de polițe și testament. Ziarul *Grajdaniin* din 28 octombrie 1874 a relatat pe larg desfășurarea procesului.

pe o zi pe alta în familii întâmplătoare, contopindu-se cu acestea în dezordinea și haosul general? O asemenea familie întâmplătoare, caracteristică pentru vremurile noastre, prezinți și dumneata într-o oarecare măsură în manuscrisul dumitale. Da, Arkadi Makarovici, și dumneata faci parte dintr-o astfel de familie întâmplătoare, spre deosebire de nobilii de viță veche de până ieri, care au avut o copilărie și o tinerețe atât de diferite de ale dumitale.

Mărturisesc că, dacă aș fi romancier, n-aș dori să-mi aleg eroul dintr-o astfel de familie întâmplătoare!

Ar fi o muncă ingrată, și n-ar promova frumosul. Și apoi, asemenea tipuri abia se conturează acum și de aceea nu pot fi cristalizate în artă. În asemenea cazuri, sunt posibile erori grave, exagerări, omisiuni, fiindcă te bizui mai mult pe intuiție. Și atunci, mă întreb, ce să faci un scriitor care nu vrea să scrie numai romane istorice, fiindcă e stăpânit de dorința de a oglindi actualitatea? Nu-i rămâne decât să intuiască fenomenele și... să greșescă.

Totuși, «însemnări» ca ale dumitale ar putea servi drept material pentru o viitoare operă literară, pentru viitoarea frescă a unei epoci haotice, atunci când ea va aparține trecutului. O, când realitatea de azi nu va mai fi actuală și viitorul va deveni prezent, atunci artistul de mâine va putea să toarne în forme armonioase până și destrămarea și haosul de azi. Abia atunci se vor dovedi de folos asemenea «însemnări» ca ale dumitale; dacă sunt într-adevăr sincere, ele vor constitui un valoros material documentar, în ciuda caracterului lor hibrid și haotic... Datorită lor se vor păstra măcar unele trăsături autentice, după care să se poată reconstitui ce anume se ascundea în sufletul unui adolescent dintr-o epocă atât de frământată ca a noastră — simptom care nu trebuie disprețuit, fiindcă din adolescenții de astăzi se vor ridica generațiile de mâine..."
